

EBU ABDULLAH MUHAMMED IBN AHMED EL-ENSARI EL-KURTUBI

TEFSIR

IMAMA KURTUBIJA

SVEOBUH VATNI TUMAČ KUR'ANSKIH PORUKA

BOOKLINE

Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed

el-Ensari el-Kurtubi

TEFSIR

2

Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed el-Ensari el-Kurtubi

TEFSIR

Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

2

Recenzent bosanskog izdanja

Mr. hfz. Kenan Musić

Sarajevo, 2014.

**Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed el-Ensari
el-Kurtubi**
El-Džami li ahkamil-Kur'an -
Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

SADRŽAJ

PREDGOVOR DRUGOM TOMU 7

TUMAČENJE SURE EL-BEKARA 11

Tumačenje ajeta: "Zar se vi nadate da će vam se Jevreji odazvati..."	11	Zapovijedi s kojima je Allah iskušao Ibrahima.....	91
Značenje riječi <i>vejlun</i>	17	Tumačenje ajeta: "Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog ćete molitvu obavljati!"	104
Povod objave ajeta: "Vatra će nas doticati samo neko vrijeme."	19	Kako je Meka postala svetom	109
Dobročinstvo prema roditeljima i siročadi...22		Tumačenje ajeta: "I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali..."	112
Značenje riječi <i>Ruhul-Kudus</i>	29	Ko je prvi sagradio Kabu i postavio joj temelje	112
Allahov gnjev	33	Značenje ajeta: "...i pokaži nam obrede naše..."	117
Tumačenje ajeta: "I Musa vam je jasne dokaze bio donio..."	34	Tumačenje ajeta: "Kad mu je Gospodar njegov rekao: 'Budu poslušan!'"	122
Povod objave ajeta: "Reci: 'Ko je neprijatelj Džibrilu?'"	37	Značenje složenice <i>sibgatellahi</i>	128
Tumačenje ajeta: "I povode se za onim što su šejtani o Sulejmanovoj vladavini kazivali." 40		Tumačenje ajeta: "Neki ljudi kratke pameti reći će..."	132
O sihru i vradžbini	42	<i>El-vesetu</i> - umjerenost i pravednost.....	138
Propisi za sihirbaza muslimana kao i onoga ko nije musliman	46	Tumačenje ajeta: "Vidimo Mi kako sa žudnjom bacaš pogled prema nebu..."	142
Postojanje šejtana i džina	50	Tumačenje ajeta: "Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti..."	150
Tumačenje ajeta: "O vjernici, ne služite se riječima: 'Raina'"	54	Strpljivost se ogleda u prvim trenucima nevolje.....	153
Tumačenje ajeta: "Mi nijedan propis ne promijenimo..."	58	Tumačenje ajeta: "Safa i Merva su Allahova časna mjesta..."	156
Razilaženje učenjaka u vezi s definiranjem derogacije	61	Proklet je onaj ko taji jasne dokaze i uputu	161
Načini da se sazna radi li se o derogaciji	65	Allahovo, dž.š., jedinstvo.....	166
Tumačenje ajeta: "Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim džamijama ime Njegovo spominje..."	72	Objašnjenje promjene vjetrova.....	169
Značenje ajeta: "...kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana."	75		

Karakteristike oblaka.....	171	Porijeklo riječi <i>ramazan</i> i ko je prvi postio.	241
Tumačenje ajeta: <i>"O ljudi, jedite od onoga što ima na zemlji, ali samo ono što je dopušteno i prijatno..."</i>	176	Pojava mlađaka	243
Značenje slijeđenja kod učenjaka	178	Tumačenje ajeta: <i>"...da određeni broj dana ispunite..."</i>	250
Zabrana strvi, uz izuzetak ribe	181	Tumačenje ajeta: <i>"Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama..."</i>	261
Razilaženje učenjaka u pitanju korištenja ostataka mrtve životinje	182	Žena koja izgubi post usljed općenja sa suprugom	266
Slučaj kada miš padne u neku posudu.....	184	Ljubljenje za vrijeme posta	268
Zabrana svinjskog mesa, masti i ostalog ...	187	Zabrana neprekidnog posta.....	273
Olakšice u slučaju primoranosti.....	189	U i'tikafu ne smije doći do kontakta i ljubljenja među supružnicima. Definicija i'tikafa	277
Konzumacija alkohola iz nužde.....	192	Tumačenje ajeta: <i>"Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način..."</i>	283
Tumačenje ajeta: <i>"Oni koji taj je Allah u Knjizi objavio</i>	198	Tumačenje ajeta: <i>"Pitaju te o mlađacima..."</i> ..	284
Pojašnjenje čestitosti	200	Tumačenje ajeta: <i>"I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu!"</i>	288
Da li u imetku postoje obaveze osim zekata.....	201	Tumačenje ajeta: <i>"I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama..."</i>	292
Tumačenje ajeta: <i>"O vjernici, propisuje vam se odmazda za ubijene..."</i>	202	Značenje <i>propasti</i>	302
Razilaženje oko uzimanja krvarine za ubistvo s predumišljajem	210	Izvršavanje hadždža i umre	305
Ubistvo nakon prihvaćanja krvarine	212	O onome ko je spriječen da obavih hadždž.....	310
Tumačenje ajeta: <i>"U odmazdi vam je opstanak, o razumom obdareni..."</i>	213	Obaveza nadoknađivanja za onoga ko je bio spriječen da obavi hadždž.....	314
Propisivanje oporuke	214	Hranjenje siromaha zbog brijanja glave usljed bolesti.....	322
Da li je ovaj ajet derogiran ili ne.....	218	Temettu, kiran i ifrad hadždž.....	324
Tumačenje ajeta: <i>"A onaj ko se plaši da je oporučilac nenamjerno zastranio ili namjerno zgriješio..."</i>	224	Onaj ko ne nađe kurban postit će	337
Tumačenje ajeta: <i>"O vjernici, propisuje vam se post..."</i>	226	Tumačenje ajeta: <i>"Hadždž je u određenim mjesecima..."</i>	341
Olakšice za bolesnika i putnika, uz nadoknadu propuštenih dana.....	228	Šest tumačenja riječi <i>svađa</i>	344
Da li je na putu vrednije postiti ili ne postiti.....	233	Dozvoljena je trgovina na hadžu.....	346
Pitanje onoga ko u toku nadoknađivanja ramazana spolno opći	236	Vrijednost Dana Arefata	351
Tumačenje ajeta: <i>"Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nahrane..."</i>	239		

PREDGOVOR DRUGOM TOMU

U uvodnim naslovima Prvom tomu *Tefsira imama Kurtubija* navedeni su određeni kvaliteti ovog tefsirskog autoriteta među kojima izdvajamo da je on:

- mufessir koji posjeduje „istančano poznavanje arapskog jezika, povijesti, logike, doktrine i drugih disciplina i znanosti“;
- mufessir sa „slobodnim analiza- ma i kritičkim duhom“ koji nam je, u svom *Tefsiru*, darovao „zbornik cjelokupne pravne znanosti utemeljene na tekstu Kur’ana komparativno izlažući stavove i pojašnjavajući i druge argumente na koje su se pravници oslanjali u formiranju pravnih mišljenja unutar priznatih pravnih ehli sunnetskih škola u islamu.“;
- mufessir koji je ponudio *Tefsir* koji „odiše islamskim edebom i usmjerava čitateljstvo ka cjelovitom pogledu na Kur’an i Sunnet u čemu su propisi okviri u kojima se krećemo, a edeb način na koji ih primjenjujemo“. (K. Musić, *Recenzija bosanskom izdanju*)

Na te njegove kvalitete pokušat ćemo ukazati kroz ovaj predgovor drugom tomu, uz prethodni

kratki prikaz sadržaja ajeta koji su obuhvaćeni.

Drugi tom *Tefsira imama Kurtubija* obuhvata ajete 75-202 sure el-Bekara. Uslovno se mogu podijeliti u sedamnaest tematskih cjelina koje obuhvataju ukazivanje na (1) kamena srca Benu Israila; (2) na njihovo kršenje zadate riječi; (3) na njihov odnos prema Kur’anu; (4) njihovo neprijateljstvo prema Muhammedu, a.s.; (5) na zavidnost sljedbenika Knjige; (6) na istinu da je samo Allahova uputa istinska uputa; (7) na Ibrahimovo i Ismailovo, a.s., podizanje temelja Kabe; (8) na činjenicu da Božiji poslanici svojim potomcima ostavljaju tevhid u miraz; (9) na propis o promjeni smjera kible; (10) na Kabu kao duhovno središte i orijentaciju; (11) na kušnje kao provjeru iskrenosti vjere; (12) na dokaze Allahove jednoće; (13) na naredbu da se jede samo ono što je lijepo i dopušteno; (14) na principe o čestitosti, odmazdi i oporuci; (15) na ramazan i propis o njegovom postu; (16) na neke propise o hadždžu i borbi; (17) te na vrijeme obavljanja obaveze hadždža...

Kurtubijeva istančanost u poznavanju arapskog jezika vidljiva je na počecima komentara predmetnih ajeta, kao na primjer pri tumačenju 76. ajeta gdje pojašnjava različita značenja glagola *feteha* upotrijebljenog u ovom i nekim drugim ajetima Kur'ana Mudrog, ili pojma *hudždžet* u istom ajetu. Ovakvih mjesta u drugom tomu, kao i u cijelom Tefsiru, je jako mnogo. Treba napomenuti da u prilog jezičkog pojašnjenja često citira i stihove na određenu temu, kao na primjer pri komentaranju 110. ajeta koji govori o činjenju dobra kao pripremi za Ahiret: *Prije nego umreš, dobra djela čini jer niko na ovom svijetu vječito ne živi...*

Svoju brigu da ukaže na bitne odrednice ispravnog razumijevanje kur'anskog Teksta od kojeg ovisi i ispravna primjena islamskih propisa pokazao je, između ostalog i pri komentaru 106. ajeta: *Mi nijedan propis ne promijenimo, niti ga u zaborav potisnemo, a da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo...* Kurtubi, ističući važnost poznavanja područja derogacije kaže: „Poznavanje pitanja derogiranih i derogirajućih ajeta jedna je od najvažnijih oblasti koju trebaju poznavati oni koji se bave komentiranjem Kur'ana. Ovo pitanje olahko mogu shvatati samo neznalice i neuki, jer bez poznavanja ajeta koji su derogirajući, kao i onih koji su derogirani ne možemo

znati šta je u našoj vjeri dozvoljeno, a šta zabranjeno.” O derogaciji govori opširno i detaljno. Govoreći o vrstama derogacije spomenut će propis o okretanju prema kibli u namazu, a šire pojašnjenje promjene koja je uslijedila u tom pogledu dat će tumačeći ostale ajete koji o toj temi govore u ovoj suri. Tu će ponuditi dodatna pojašnjenja primjene derogacije u praksi.

Pošto ova sura sadrži veliki broj propisa, na što je ukazano prikazom sadržaja dijela ajeta koje sadrži ovaj tom, kod nekih komentara se Kurtubi zadržava posebno temeljito. Jedan od takvih slučajeva je kod komentaranja 173. ajeta koji govori o zabranjenim jelima. To pitanje, zbog njegove velike važnosti, obrađuje u čak 34 tačke.

Kurtubi koristi svaku priliku koja mu se ukaže da istakne stavove koje zastupa ehli sunnet ve-l-džemaat, kao u primjeru komentara 134 ajeta: „*Taj narod je bio i nestao; njega čeka ono što je zaslužio, i vas će čekati ono što ćete zaslužiti, i vi nećete biti pitani za ono što su oni radili.* To znači da njih čeka i dobro i zlo koje su uradili. Ovaj je ajet dokaz da se ljudima pripisuju djela koja su uradili, iako to ne bi mogli učiniti da im Allah, dž.š., nije to omogućio. Ako dobiju nagradu zbog djela koja su učinili, to je onda zbog Allahove, dž.š., dobrote prema njima, a ako dobiju kaznu, ta će

kazna biti pravedna i to je pravac koji zastupaju učenjaci *ehli sunneta vel-džemata*.”

Na kraju ovog kratkog osvrtu na drugi tom navedimo da istinu kako su ”propisi okviri u kojima se krećemo, a edeb način na koji ih primjenjujemo“ kod Kurtubija nalazimo u njegovom pojašnjavanju ajeta o zikru (152): *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti, i zahvaljujte Mi, i na blagodatima Mojim nemojte neblagodarni biti!* Tu on, između ostalih, navodi i stav Seid ibn Džubejra koji veli: “Značenje ovog ajeta jeste: “Vi se Mene sjećajte čineći dobra djela, a Ja ću se vas sjećati tako što ću vas nagrađivati zbog toga.” Istinski

zikr jeste pokornost Allahu, dž.š., i izvršavanje Njegovih naredbi, a onaj ko to ne čini zaboravio je na Allaha, dž.š., pa makar jezikom to činio i Kur’an učio.”

Moguće je navesti veliki broj primjera u kojima Kurtubi pokazuje koliko mjesta u svom *Tefsiru* poklanja šerijatsko-pravnim pitanjima, kakav mu je odnos prema hadisima Allahovog poslanika i na koji način se služi pojedinim israilijjatima, ali bi to, u ovom predgovoru zauzelo mnogo mjesta, pa ćemo se zadovoljiti navedenim.

dr. Sead Seljubac

TUMAČENJE SURE EL-BEKARA

﴿أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“Zar se vi nadate da će vam se jevreji odazvati i vama za ljubav vjernici postati, a neki među njima su Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrgnuli.” (El-Bekara, 75)

“Zar se vi nadate da će vam se jevreji odazvati...” – Iako je ovaj dio ajeta došao u formi pitanja, njegov značenje jeste negiranje da će se određena skupina jevreja na koju se ajet odnosi ikada odazvati Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Ajet se obraća ensarijama, koji su se uveliko trudili da privole jevreje da prime islam zbog savezništva i komšijskih odnosa koji su vladali među njima. Neki smatraju da je ovaj ajet upućen isključivo Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Od Ibn Abbasa, r.a., prenosi se da je rekao: “Ovaj ajet znači: ‘Muhammede, nemoj da te žalosti to što te oni u laž utjeruju, jer oni su samo nasljednici nevjernika koji su prije njih živjeli.’”

“...a neki među njima su Allahove riječi slušali...” – Ovaj dio ajeta govori o sedamdeset odabranih jevreja iz vremena Musaa, a.s., koje je on odabrao da bez posrednika slušaju govor Allaha, dž.š. Međutim, nakon što su saslušali riječi Uzvišenog, nisu se htjeli pokoriti Njegovim naredbama. Čak su, nakon što su se vratili u svoj narod, izmijenili smisao i značenje onoga što su čuli.

Ovo mišljenje zastupaju Rebi i Ibn Ishak. Međutim, ono u sebi sadrži određene slabosti i nejasnoće, jer tvrdnja da je ovih sedamdeset jevreja bilo u stanju bez posrednika slušati riječi Uzvišenog Allaha, dž.š., nije tačna, jer bi to umanjilo odliku Musaa, a.s., koji je jedini imao tu čast i privilegiju razgovarati direktno s Allahom, dž.š., bez posrednika. Suddi i neki drugi mufessiri kažu: “Oni nisu bili u stanju čuti govor Allaha, dž.š., nego im je Musa, a.s., prenio ono što je čuo od Allaha, dž.š., ali su neki od njih izmijenili smisao i značenje onoga što su čuli. Kada neko sluša Allahove, dž.š., riječi, to ne znači da ih sluša direktno i bez posrednika, a to potvrđuje i sljedeći ajet: *Ako te neki*

od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi, da bi slušao Allahove riječi...” (Et-Tevba, 6)

Musa, a.s., jedini je od svih potomaka Adema, a.s., imao privilegiju da direktno, bez posrednika, razgovara s Allahom, dž.š. Ukoliko bi bilo tačno da su i njegovi sunarodnjaci mogli direktno slušati govor Allaha, dž.š., onda bi to značilo da on nije uopće bio odlikovan u odnosu na njih. Govoreći o Musau, a.s., Allah, dž.š., rekao je: *“Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom Svojim i govorom Svojim...”* (El-Araf, 144) Značenje ovog ajeta u potpunosti je jasno.

Učenjaci se razilaze oko toga kako je Musa, a.s., bio u stanju prepoznati govor Allaha, dž.š., kada Ga nikada prije toga nije čuo. Neki smatraju da je čuo glas koji se ne sastoji od slova i glasova, niti u njemu ima ikakvih prekida i predaha pa je stoga shvatio da se ne radi o ljudskom govoru, nego da je to govor Gospodara svih svjetova. Drugi smatraju da je čuo govor za koji nije mogao odrediti s koje strane dolazi, a za govor stvorenja specifično je da se uvijek može odrediti pravac iz kog nam je upućen, jer nam takav govor može doći s jedne od šest strana. Na osnovu toga, shvatio je da se ne radi o ljudskom govoru. Neki smatraju da je u tom momentu kada mu se Allah, dž.š., obratio Musa, a.s., bio u stanju da

cijelim svojim bićem čuje Njegove riječi pa je shvatio da je to govor Uzvišenog. Drugi, pak, smatraju da su čuda koja su mu se desila ukazala na to da je to govor Allaha, dž.š., jer mu je Allah, dž.š., rekao: *“Baci svoj štap!”*, i kada je to učinio, štap se pretvorio u zmiju. Taj događaj pokazao je Musau, a.s., da to nisu obične riječi, nego da se radi o riječima čija je moć istinita i stvarna i da je Onaj Koji mu je rekao: *“Ja sam tvoj Gospodar...”* (Ta-Ha, 12) uistinu Allah, dž.š.

Neki učenjaci smatraju da je Musa, a.s., u tim trenucima nešto pomislio pa ga je Allah, dž.š., prilikom obraćanja obavijestio o njegovim mislima, a Musa, a.s., znao je da samo Allah, dž.š., može znati ono što ljudi misle. O tome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure El-Kasas, kada budemo govorili o ajetu: *“A kad dođe do vatre, neko ga zovnu s desne strane doline, iz stabla, u blagoslovljenom kraju: ‘O Musa, Ja sam – Allah, Gospodar svjetova!’”* (El-Kasas, 30)

“... pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrnuli...” – Mudžahid i Suddi kažu: “Radi se o jevrejskim učenjacima koji su izmijenili tekst Tevrata pa su nešto što je bilo zabranjeno proglasili dozvoljenim, a ono što je bilo dozvoljeno zabranjenim. To su učinili povodeći se za svojim prohtjevima, iako su znali da

griješe.” U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., kori ih zbog toga i ukazuje na to da su i njihovi preci iz inata činili loša djela te ih i oni, kao potomci, slijede u tome – pa kako se onda možete nadati da će neko od njih primiti islam? Ovaj ajet upućuje i na činjenicu da je učenjak koji poznaje istinu, ali se povodi za svojim strastima i inatom daleko od Pravoga puta, jer on poznaje Allahova, dž.š., obećanja i prijetnje, ali i pored toga čini djela koja su zabranjena.

﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بِبَعْضِهِمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَنُحَدِّثُوكُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

“Kada sretnu vjernike, oni govore: ‘Vjerujemo!’, a čim se osame jedni s drugima, kažu: ‘Zar ćete im kazivati o onome što je Allah samo vama objavio, pa da im to bude dokaz protiv vas pred Gospodarom vašim? Zar se nećete opametiti?’” (El-Bekara, 76)

Dio ajeta: “Kada sretnu vjernike, oni govore: ‘Vjerujemo!’” odnosi se na licemjere, a dio: “...a čim se osame jedni s drugima kažu...” odnosi se na jevreje. To je zbog toga što su neki od njih primili islam, a nakon toga su postali licemjeri. Ponekad bi vjericima pripovijedali o tome na koji je način Allah, dž.š., kažnjavao njihove pretke zbog grijeha koje su činili pa su im ostali jevreji rekli:

“Zar ćete im kazivati o onome što je Allah samo vama objavio?”, to jest zar ćete im govoriti o kaznama koje nam je odredio Allah, dž.š., pa da oni počnu govoriti kako su na boljem položaju kod Allaha, dž.š., od nas. Ovo se mišljenje prenosi od Ibn Abbasa, r.a., i Suddija.

Prenosi se i sljedeći događaj: “Pred bitku na Hajberu, Alija, r.a., prišunjao se do pripadnika plemena Benu Kurejza pa ih je čuo kako psuju Allahova Poslanika, s.a.v.s. Vratio se i o tome je obavijestio Allahova Poslanika, s.a.v.s., i rekao: ‘Allahov Poslaniče, nemoj im se više obraćati, jer su o tebi rekli to i to.’” Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: “Alija, ja mislim da oni ne bi govorili tako o meni kada bi me vidjeli.” I, uistinu, čim su u svojoj blizini primijetili Allahova Poslanika, s.a.v.s., prestali su ružno govoriti o njemu. On im reče: “Prekršili ste ugovor koji smo sklopili. Neka vas Allah, dž.š., ponizi i kazni zbog toga!” Oni rekoše: “Muhammede, nikada se nisi ponašao bezobzirno pa nemoj se ni prema nama tako ponašati. Ko ti je prenio da smo tako o tebi govorili? To je mogao učiniti samo jedan između nas.” Ovo se predanje prenosi od Mudžahida.¹

Osnovno značenje glagola فَتَحَ feteha, koji se spominje u ovom

¹ Ovo su riječi nekog od ashaba. Bilježi ih Taberi od Mudžahida kao riječi ashaba.

ajetu jeste odredba, presuda. U ovom je značenju upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*Gospodaru naš, Ti presudi nama i narodu našem po pravdi, Ti si sudija najpravedniji.*” (El-Araf, 89) Riječ *الْفَتَاةُ el-fettah* u jemenskom narječju znači kadija, sudija. To je zbog toga što je uloga kadije da pomaže one kojima je učinjeno nasilje protiv onih koji im čine nasilje. Riječ *الْفَتْحُ el-fethu* može značiti i pomoć, pobjeda. U tom je značenju upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*...a još ranije su pomoć protiv mnogobožaca tražili...*” (El-Bekara, 89), kao i u ajetu: “*Ako ste molili da pobijedite, pa, eto, došla vam je pobjeda...*” (El-Enfal, 19) Također može označavati i razliku između dvije stvari.

Riječi: “*...pa da im to bude dokaz...*” – znače: kako bi vas zbog toga sramotili i korili i drugim ljudima govorili kako su oni na boljem položaju kod Allaha, dž.š., od vas. Neki smatraju da ovaj dio ajeta znači: “Kako bi vaše riječi koristili kao dokaz protiv vas i govorili: ‘Zanijekali ste Allahova Poslanika, s.a.v.s., nakon što ste shvatili da je on došao s istinom.’” Neki kažu: “Dešavalo se da neko od jevreja susretne nekog od muslimana i kaže mu: ‘Čvrsto se drži vjere s kojom je došao Muhammed, jer je to sušta istina.’”

“*...pred Gospodarom vašim...*” – Neki smatraju da ovaj dio govori

o stajanju pred Allahom, dž.š., na Sudnjem danu, kao što se kaže u ajetu: “*I poslije, na Sudnjem danu, pred Gospodarom svojim jedan ćete se s drugim raspravljati.*” (Ez-Zumer, 31) Drugi smatraju da ove riječi znače: “Kada se spomene vaš Gospodar.” A neki smatraju da znače: “Kako bi se na osnovu toga raspravljali o vašem Gospodaru pa da se ispostavi da su Mu oni bliži na osnovu dokaza koje ste im sami pružili.” Ovo se mišljenje prenosi od Hasana.

Riječ *الْبُحْثَةُ el-budždžetu* (dokaz) – odnosi se općenito na svaki govor koji je ispravan. Izvedenice od ovog glagola znače pobijediti nekoga u diskusiji. Ova je riječ upotrijebljena u hadisu: “Pa je Adem, a.s., nadmašio Musaa, a.s., u iznošenju dokaza.”²

“*Zar se nećete opametiti?*” – Neki smatraju da su ovo riječi koje su jevrejski učenjaci uputili svojim sljedbenicima. Drugi smatraju da se ovim riječima Allah, dž.š., obraća vjernicima, to jest zar nećete jednom shvatiti da sinovi Israilovi, dok su u ovoj situaciji, nikada neće postati vjernici. Nakon toga ih je Allah, dž.š., ukorio sljedećim ajetom:

² Hadis bilježe Buhari, Muslim i Ebu Davud od Ebu Hurejre, r.a.

﴿أَوْ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾

“A zar oni ne znaju da Allah zna i ono što oni kriju i ono što pokazuju?” (El-Bekara, 77)

Iako je ajet u formi pitanja, njegovo značenje dolazi da ukori i izgrdi. Ono što oni skrivaju jeste nevjerstvo, a ono što javno iznose jeste tvrdnja da su iskreni vjernici.

﴿وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾

“Neki od njih su neuki, oni ne znaju za Knjigu, nego samo za gatke, i oni se samo domišljaju.” (El-Bekara, 78)

Dio ajeta: “Neki od njih su neuki...” odnosi se na jevreje. Neki, pak, smatraju da se odnosi i na jevreje i na licemjere, to jest među njima ima onih koji su neuki, koji ne znaju ni čitati ni pisati. Riječ *أُمِّيُونَ ummijjune* (neuki) koja se spominje u ovom ajetu, upotrijebljena je i u sljedećem hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Mi smo zajednica neukih, ne pišemo, niti računice znamo.”³ Ibn Abbas, r.a., smatra da su nazvani *أُمِّيُونَ ummijjune* (neuki) zbog toga što nisu vjerovali u suru *Ummul-Kitabi* (El-Fatih).

³ Hadis bilježe Buhari i Muslim, Ebu Davud Nesai i Ahmed od Ibn Omera, r.a.

Ebu Ubejda veli: “Nazvani su neukima zbog toga što je njima objavljena Knjiga, to jest kao da je rečeno: ‘Među onima kojima je objavljena Knjiga ima onih koji ništa ne znaju o njoj.’” Ikrima i Dahhak smatrali su da ovaj ajet govori o Arapima kršćanima. Neki smatraju da se ovaj ajet odnosi na neke sljedbenike Knjige koji su učinili velike grijeha pa je Allah, dž.š., uzdigao Knjigu koju im je objavio, tako da su oni nakon toga postali neuki. Alija, r.a., smatrao je da se ovaj ajet odnosi na vatropoklonike. Smatram da je prvo mišljenje najispravnije. A Allah, dž.š., najbolje zna!

“...oni ne znaju za Knjigu, nego samo za gatke...” – Riječ *الأماني el-emani*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači učenje. S tim značenjem upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “...a da šejtan nije, kada bi on šta kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio...” (El-Hadždž, 52), to jest kada bi Vjerovjesnik učio knjigu koja mu je objavljena, šejtan je nastojao da kod ljudi promijeni shvaćanje onoga što su čuli.

Riječ *الأماني el-emani* može značiti i laži. U tom ju je smislu upotrijebio Osman, r.a., kada je rekao: “Nisam slagao otkako sam primio islam.” Istu riječ u ovom značenju upotrijebio je i neki beduin koji je poznatom pripovjedaču Ibn Dibu rekao: “Jesi li to čuo od nekoga ili si to sam izmislio?” Ibn Abbas,

r.a., i Mudžahid smatraju da ova riječ u ovom ajetu ima upravo ovo značenje – laži. Riječ الأَمَانِي *el-emani* može imati i značenje želje, prohtjevi. Katada veli: “Ovaj ajet znači to da su oni priželjkivali od Allaha, dž.š., ono na što nisu imali pravo.” Ova riječ može značiti i određenje.

“...i oni se samo domišljaju...” – Riječ يَظُنُّونَ *jezunnun*, koja je upotrijebljena u ovom dijelu ajeta, znači: lažu i izmišljaju, jer nisu sigurni u vjerodostojnost onoga što uče, nego se samo slijepo povode za svojim učenjacima, koji im govore ono što žele.

Ebu Bekr el-Enbari prenosi da mu je Ahmed ibn Jahja en-Nahvi rekao: “Riječ العَزْءُ *ez-zann* u arapskom jeziku može imati tri značenja: znanje, sumnja i laž. Ukoliko postoji dovoljno dokaza da se radi o istini, onda ova riječ znači čvrsto uvjerenje. Ukoliko postoji podjednako povoda za vjerovanje u sumnju, onda ova riječ označava sumnju, a ukoliko postoji više razloga da se sumnja u nešto nego da se vjeruje u to, onda ova riječ označava laž. Na osnovu toga, ova riječ u ovom ajetu govori nam o tome kako oni lažu.”

Učenjaci kažu: “Allah, dž.š., opisao je njihove učenjake time što oni mijenjaju ono što je On objavio. Allah, dž.š., rekao je: *A teško onima koji svojim rukama pišu Knjigu...*” (El-Bekara, 79)

Razlog zbog koga su njihovi učenjaci počeli lagati i izmišljati jeste to što su se ljudi počeli okretati od njih, jer su se oni u potpunosti okrenuli uživanjima na ovom svijetu pa su počeli izmišljati nešto što bi ljude moglo ponovo privući njima. Iz toga su razloga počeli mijenjati vjerska učenja i počeli su svoja mišljenja pisati u Tevratu, a poslije toga svojim su sljedbenicima govorili: “Ovo je od Allaha, dž.š.” To su činili ne bi li ih oni ponovo počeli bezrezervno slijediti i smatrati ih poglavarima, a osnovni razlog bio je da sačuvaju materijalne povlastice u kojima su uživali. Jedna od stvari koje su izmislili jeste i sljedeće: “Nama nije grijeh što god da učinimo neukima (to jest Arapima).” Htjeli su reći da im je dozvoljeno otimati njihov imetak. Izmislili su i sljedeće: “Nama grijesi ne mogu naškoditi, jer smo mi Allahovi, dž.š., miljenici i Njegovi sinovi.” Izvorno je u Tevratu pisalo: “O učenjaci, o potomci Mojih poslanika!” Oni su to izmijenili i napisali: “O Moji miljenici, o Moji sinovi.”

Međutim, Allah, dž.š., kaže da su iznosili laži objavivši ajet: “*I jevreji i kršćani kažu: ‘Mi smo djeca Božija i Njegovi miljenici.’ Reci: ‘Pa zašto vas onda On kažnjava zbog grijeha vaših?’*” (El-Maida, 18) Oni su, dalje, izmislili sljedeće: “Nas Allah, dž.š., neće kažnjavati zbog naših

grijeha, a ako nas i bude kažnjavao, to će trajati samo četrdeset dana.” Povodom toga, Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: “Oni govore: ‘Vatra će nas doticati samo neko vrijeme.’ Reci: ‘Da li ste o tome dobili obećanje od Allaha?!’” Ibn Miksem veli: “Allah, dž.š., obećao je samo onima koji su vjerovali u Njegovu jednoću da će ih spasiti vatre. Dokaz za to jeste ajet: ‘...osim onoga kome Allah dopusti...’ (Merjem, 87), to jest onih koji ponese riječi “nema boga osim Allaha”.

Allah, dž.š., dalje veli: “Allah će sigurno ispuniti Svoje obećanje – ili o Allahu iznosite ono što ne znate.” Nakon ovog ajeta Allah, dž.š., kazao je da lažu objavivši sljedeći ajet: “A nije tako! Oni koji budu zlo činili i grijesi njihovi ih budu sa svih strana stigili, oni će stanovnici Džehennema biti i u njemu će vječno ostati. A oni koji budu vjerovali i dobra djela činili – oni će stanovnici Dženneta biti i u njemu će vječno ostati.” (El-Bekara, 80-81) Ovi ajeti ukazuju na to da vječan boravak u Džennetu ili Džehennemu zavisi od toga da li je neko bio vjernik ili nevjernik.

﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ
ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَيْسَتْ رُءُوسُهُ
ثُمَّ قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ
وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ﴾

“A teško onima koji svojim rukama pišu Knjigu, a zatim govore: ‘Evo,

ovo je od Allaha’, da bi za to korist neznatnu izvukli. I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju.” (El-Bekara, 79)

Učenjaci se razilaze oko značenja riječi وَيْلٌ *vejlun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu. Sufjan i Ata ibn Jesar smatraju da je وَيْلٌ *vejlun*-dolina u Džehennemu koja vodi prema njegovu kraju a kroz koju teče gnoj stanovnika Džehennema. Neki smatraju da je to bunar u Džehennemu. Zehravi prenosi od nekih učenjaka da su rekli: “وَيْلٌ *vejlun* su jedna od džehennemskih vrata.” Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: “وَيْلٌ *vejlun* je bol koju će nevjernik osjetiti prilikom kažnjavanja u Džehennemu.” Halil veli: “وَيْلٌ *vejlun* je žestina nedaće.” El-Asmei veli: “وَيْلٌ *vejlun* je kuknjava zbog boli i patnje, a وَجْعٌ *vejhun* je izraz olakšanja.” Sibevejh veli: “وَيْلٌ *vejlun* je jadanje zbog doživljene nedaće i propasti, a وَجْعٌ *vejhun* je izraz olakšanja zbog spasa od nevolje i propasti.” Ibn Arefa veli: “Ova riječ označava tugu jer čovjek priziva propast onda kada ga pogodi tuga ili doživi nešto što mu nije drago.” Allah, dž.š., na taj način opisuje one koji “svojim rukama pišu Knjigu”. Osnovno značenje ove riječi jeste stradanje i svi oni koji to dožive prizivaju propast. Ova riječ upotrijebljena je i u sljedećem ajetu: “Teško nama! – govorit

će – kakva je ovo Knjiga, ni mali ni veliki grijeh nije propustila.” (El-Kehf, 49)

“...onima koji pišu...” – Pisanje je poznat pojam. Prema nekim učenjacima, Adem, a.s., podučen je pisanju pa su to njegovi potomci naslijedili od njega.

“...svojim rukama...” – U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., potvrđuje da su oni to lično svojim rukama pisali, a poznato je da se pisati može samo rukama. Slična je situacija i u ajetu: “...i sve ptice koje na krilima svojim lete...” (El-Enam, 38), jer je poznato da se leti pomoću krila. Primjer toga jeste i sljedeći ajet: “...jer su ustima svojim govorili ono što nije bilo u srcima njihovim...” (Alu Imran, 167)

Neki smatraju da je cilj spominjanja ruku u ovom ajetu to da se utvrdi da su oni lično činili taj grijeh. Jer, veći je grijeh nešto učiniti lično, svojim rukama, nego to samo gledati. Ibn Siradž veli: “Cilj spominjanja ove riječi u ajetu jeste da se ukaže na to da su određene tvrdnje, ustvari, njihove izmišljotine, pa makar i nisu to lično napisali te da im to nije objavljeno od Allaha, dž.š.” Ovaj ajet, kao i onaj prije njega, upozoravaju na veličinu grijeha koji čini onaj ko nešto mijenja ili dodaje u vjeri. Svi oni koji nešto izmijene ili uvedu novotariju koju vjera ne propisuje potpadaju pod ovaj ajet i na njih se

odnosi ova strašna prijetnja da ih čeka bolna patnja. Allahov Poslanik, s.a.v.s., znao je da će se pred Sudnji dan ljudi podvojiti i razići pa je upozorio svoje sljedbenike rekavši: “Oni prije vas, sljedbenici Knjige, razjedinili su se na sedamdeset dvije skupine. Moji sljedbenici podijelit će se u sedamdeset tri skupine; sve će one, osim jedne, ući u vatru.”⁴ Ovim riječima, Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio je svoje sljedbenike da ne izmišljaju ništa o vjeri niti nešto što je suprotno učenju Kur’ana i sunneta kao i praksi ashaba, jer će na taj način druge ljude odvesti u zabludu. Riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., obistinile su se, jer smo svjedoci da su muslimani danas veoma razjedinjeni.

“... da bi za to korist neznatnu izvukli...”

Allah, dž.š., ukazuje nam na to da je korist koju su oni dobili od izmišljanja veoma mala jer će ona

⁴ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Oni prije vas, sljedbenici Knjige, podijelili su se na sedamdeset dvije skupine. Moji sljedbenici podijelit će se u sedamdeset tri skupine.” Lanac prenosilaca ovog hadisa je pouzdan. Bilježi ga i Ebu Davud od Muavije ibn Ebi Sufjana, r.a., i na kraju ovog predanja postoji još i dodatak: “Sedamdeset dvije skupine će u vatru, a jedna će u Džennet.” Lanac prenosilaca ovog predanja je dobar.

veoma brzo nestati zato što je to što su zaradili nelegalno i zabranjeno. U tome nema nikakva berićeta pa će Allah, dž.š., učiniti da taj imetak propadne. Ibn Ishak i Kelbi kažu: "Opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., u njihovim svetim knjigama govorio je da je on srednjeg rasta i crne puti pa su oni promijenili njegov opis i napisali da je on veoma krupnog rasta. Nakon toga su rekli svojim sljedbenicima: 'Pogledajte! Opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji treba da se pojavi uopće ne odgovara opisu Muhammeda, koji tvrdi da je poslanik.' Njihovi učenjaci i prvaci izmijenili su opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., iz bojazni da ne izgube vlast i privilegije ukoliko ga jevreji počnu slijediti i ovo je osnovni razlog zbog koga su to učinili."

Nakon toga, Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: "*I teško njima zbog onoga što njihove ruke pišu i teško njima što na taj način zarađuju.*" Neki smatraju da ovaj ajet govori o imetku koji su na taj način zaradili, a neki, pak, smatraju da govori o grijesima koje na ovaj način čine. Riječ *teško* ponovljena je više puta u ovom ajetu, kako bi se ukazalo na opasnost grijeha koji čine.

﴿وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارَ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً ۗ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۗ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

"Oni govore: 'Vatra će nas doticati samo neko vrijeme.' Reci: 'Da li ste o tome dobili od Allaha obećanje – jer, Allah će sigurno ispuniti obećanje svoje – ili o Allahu iznosite ono što ne znate.'" (El-Bekara, 80)

Ove su riječi izgovorili jevreji. Učenjaci se razilaze oko povoda objave ovog ajeta. Neki kažu: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao je jevreje: 'Ko će biti stanovnici vatre?' Oni su odgovorili: 'Mi, ali ćete nas vi naslijediti u njoj.' Allahov im je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Lažete, vi dobro znate da mi nismo ti koji će vas naslijediti u vatri.'⁵ Povodom toga objavljen je ovaj ajet." Ovo je mišljenje zastupao Ebu Zejd. Ikrima prenosi da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učinio hidžru u Medinu zatekao je u njoj jevreje, koji su tvrdili da će ovaj svijet trajati sedam hiljada godina i da će ljudi u vatri biti kažnjavani za svaku hiljadu godina u dužini jednog ahiretskog dana i da će na osnovu toga kažnjavanje u Džehennemu trajati sedam dana. Povodom toga Allah, dž.š., objavio je ovaj ajet." Ovo mišljenje zastupao je Mudžahid. Drugi, pak, prenose da su jevreji rekli: "U Tevratu stoji da je Džehennem velik četrdeset godina putovanja i da će

⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Nesai, Darimi, Bejheki od Ebu Hurejre, r.a.

oni svakog dana preći razdaljinu od jedne godine putovanja. Kada njihovo putovanje završi, oni će izaći iz Džehennema.”

Ovo mišljenje Dahhak prenosi od Ibn Abbasa, r.a. Od Ibn Abbasa, r.a., također se prenosi da je rekao: “Jevreji tvrde da je u Tevratu zapisano da je između dva kraja Džehennema udaljenost od četrdeset godina putovanja. Oni kažu: ‘Mi ćemo biti kažnjavani u Džehennemu sve dok ne stignemo do drveta Zekum i tada će Džehennem nestati i propasti.’” Od Ibn Abbasa, r.a., i Katade prenosi se da su rekli: “Jevreji su tvrdili da im je Allah, dž.š., obećao da će u vatri ostati samo četrdeset dana, onoliko dugo koliko su obožavali tele pa je Allah, dž.š., rekao da lažu objavivši ovaj ajet.”

Ovaj ajet pobija mišljenje Ebu Hanife i hanefijskih pravnika, koji su smatrali da je najkraći period menstruacije tri, a najduži deset dana. Kao dokaz oni navode hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je rekao: “Žena ne može klanjati u danima kada ima menstruaciju.”⁶

⁶ Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Darimi od Aiše, r.a. Fatima bint Ebi Džahš, r.a., upitala je Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Krv iz mene neprestano teče. Hoću li u potpunosti prestati klanjati?” Allahov Poslanik, s.a.v.s. odgovorio je: “To se ne ubraja u menstruaciju. Prestani sa obavljanjem namaza samo u periodu

Sušтина njihova dokazivanje jeste činjenica da se u arapskom jeziku, kada se radi o brojevima od tri do deset, po gramatičkim pravilima riječ *dan* upotrebljava u množini⁷. Na ovaj način ova riječ upotrijebljena je u više ajeta. Allah, dž.š., rekao je: “*A onaj ko ga ne nađe neka posti tri dana u danima hadždža...*” (El-Bekara, 196) I rekao je Uzvišeni: “*Živjet ćete u zemlji svojoj još samo tri dana...*” (Hud, 65) Uzvišeni je također rekao: “*Kome je On vlast nad njima sedam noći i osam dana uzastopnih bio prepustio...*” (El-Hakka, 7)

Međutim, govoreći o postu, Allah, dž.š., upotrijebio je riječ *dan* u množini, iako se ne radi o broju od tri do deset. Allah, dž.š., rekao je: “*I to neznan broj dana.*” (El-Bekara, 184) Ovaj ajet govori o periodu od deset dana. Allah, dž.š., također je rekao: “*Vatra će nas doticati samo neko vrijeme*” (Alu Imran, 24), znači četrdeset dana. Riječ *dan* prema pravilima arapskog jezika može se upotrijebiti u množini i kada se govori o periodu koji nije

kada ti dođe menstrualni ciklus, a kada prestane, okupaj se i očisti od krvi pa zatim obavi namaz.” U predanju koje bilježi Ebu Davud stoji da je Ummu Habiba bint Džahš, r.a., dobila menstruaciju pa joj je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio da u tom periodu prestane sa obavljanjem namaza.

⁷ U arapskom jeziku važi pravilo da se poslije brojeva od 10 do 90 imenica upotrebljava u jednini. (Prim. prev.)

tačno vremenski ograničen, kao kad, naprimjer, kažemo: “U dani- ma kada si boravio, putovao i sl.”, pa makar se radilo i o, naprimjer, dvadeset ili trideset dana.

“*Da li ste o tome dobili od Allaha obećanje...*” – to jest da li ste činili dobra djela, vjerovali u Allaha, dž.š., i bili mu pokorni pa da na taj način zaslužite izlazak iz vatre? Ili: “Je li vam Allah, dž.š., objavio da vam daje Svoje obećanje – ‘...jer, Allah će sigurno ispuniti obećanje svoje – ili o Allahu iznosite ono što ne znate.’”

﴿بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“*A nije tako! Oni koji budu zlo činili i grijesi njihovi ih budu sa svih strana stigli, oni će stanovnici Džehennema biti i u njemu će vječno ostati. A oni koji budu vjerovali i dobra djela činili – oni će stanovnici Dženneta biti i u njemu će vječno boraviti.*” (El-Bekara, 81, 82)

“*A nije tako!*” – znači: “Nije onako kako vi mislite.”

“*Oni koji budu zlo činili...*” – Pod zlom se ovdje misli na mnogoboštvo. Ibn Džurejdž je upitao Ataa: “*Oni koji budu zlo činili... O kojem grijehu se radi?*” Ata mu je odgovorio: “O mnogoboštvu.”

Nakon toga je proučio ajet: “*A oni koji budu zlo činili, u vatru će naglavačke biti gurnuti.*” (En-Neml, 90) Ovo mišljenje zastupali su i Hasan i Katada, s tim da su oni smatrali da ova riječ obuhvata i sve velike grijeha. Ovaj ajet ukazuje na to da je ulazak u Džehennem došao kao posljedica dvoga: činjenja grijeha i ustrajavanja u njemu. Primjer toga jeste i sljedeći ajet: “*Onima koji govore: ‘Gospodar naš je Allah’ pa poslije ostanu pri tome...*” Znači da je za ulazak u Džennet potrebno povjerovati i ustrajati u vjerovanju. Sufjan ibn Abdullah es-Sekafi, r.a., rekao je: “Allahov Poslaniče, reci mi nešto o islamu tako jasno da neću o tome imati potrebu pitati nekoga drugog.” Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao mu je: “Reci: ‘Vjerujem u Allaha, dž.š.’ i zatim ustraj u tome.”⁸

O ovoj smo temi opširnije govorili prilikom tumačenja ajeta: “*Ali se ovom drvetu ne približujte pa da sebi nepravdu nanesete.*” (El-Bekara, 35)

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾

⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tirmizi, Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra*, Ibn Madža, Ibn Hibban, Taberani, Tajalisi i Ahmed od Sufjana ibn Abdullaha es-Sekafija, r.a.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿١٤﴾

“I kad smo od sinova Israilovih zavjet uzeli da će se jedino Allahu klanjati, i roditeljima, i bližnjima, i siročadi, i siromasima dobročinstvo činiti, a ljudima lijepu riječi govoriti i molitvu obavljati i milostinju davati, i vi ste se poslije, izuzev vas malo, izopačili i zavjet iznevjerili.” (El-Bekara, 83)

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem o kakvom se zavjetu ovdje radi. Mekki veli: “Ovaj ajet govori o zavjetu kada su svi ljudi prije nego što su i rođeni obećali Allahu, dž.š., da će samo Njega obožavati.” Drugi, pak, smatraju da je ovaj zavjet uzet od njih nakon njihova rođenja preko vjerovjesnika koji su im poslani, a svi oni su od njih tražili da ne robuju nikome drugom osim Allahu, dž.š. Suština robovanja Allahu, dž.š., jeste vjerovanje u Njegovo jedinstvo, slijeđenje Njegovih poslanika i prakticiranje onoga što im je objavljeno u svetim knjigama.

“...i roditeljima...” – To jest naredili smo im da se lijepo ophode prema svojim roditeljima. U ovom ajetu, Allah, dž.š., nakon što je naredio ljudima da samo Njemu robuju, odmah spominje prava koje roditelji imaju kod svoje djece, jer On je Taj Koji ih je stvorio, a roditelji su

ti koji odgajaju i podižu svoju djecu. Iz toga razloga, kada Allah, dž.š., spominje zahvalnost prema Njemu, spominje i zahvalnost prema roditeljima. Allah, dž.š., rekao je: “Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim...” (Lukman, 14) U dobročinstvo prema roditeljima ubraja se između ostalog i sljedeće: lijep odnos prema njima, skrušenost i poniznost, izvršavanje njihovih naredbi, upućivanje dova za njih nakon njihove smrti, održavanje veza s njima dragim ljudima. O ovoj ćemo temi, ako Bog da, opširno govoriti prilikom tumačenja sure El-Isra.

“...i bližnjima...” – Nakon roditelja u ovom je ajetu spomenuta rodbina. O ovoj ćemo temi, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure Et-Tevba.

“...i siročadima...”

Kada se radi o ljudskoj vrsti, siročetom se smatra onaj ko je izgubio oca, a ako se radi o životinjama, siročetom se smatra životinja koja je izgubila majku. Maverdi, pak, prenosi da se siročetom među ljudima smatra onaj ko je izgubio majku, međutim, prvo je mišljenje poznatije. Osnovno značenje riječi يَتِيمٌ *jetim* (siročić) u arapskom jeziku jeste usamljenost i odvojenost, to jest onaj ko je odvojen od svoga oca. Neki, pak, smatraju da je osnovno značenje ove riječi zapreka, smetnja, sporost, jer dobročinstvo teško

i sporo dolazi do njih. Ova značenja ukazuju na potrebu da se prema siročadima ophodi na što ljepši način, da se štite, da se brine o njima i njihovu imetku. O ovoj ćemo temi, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure *En-Nisa*.

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko se bude brinuo o siročetu bit će zajedno sa mnom u Džennetu kao što su ova dva prsta zajedno.”⁹

Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko bude hranio i pojiо неко siročе sve dok ne odraste i postane neovisno Allah, dž.š., oprostit će mu sve grijehе izuzev onih koji su neoprostivi. Kome Allah, dž.š., oduzme vid pa se on strpi i nada se zbog toga nagradi od Allaha, dž.š., bit će mu oprošteni grijesi. Ko bude imao tri kćerke ili sestre pa bude trošio na njih svoj imetak dok se ne udaju ili umru bit će mu oprošteni svi grijesi koji se inače mogu oprostiti.” Jedan beduin koji je učinio hidžru upita: “Allahov Poslaniče, a ko bude imao dvije kćerke ili sestre?” Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

odgovori: “Pa i onaj ko bude imao dvije kćerke ili sestre.”¹⁰

“...i siromasima...”

Siromasi su oni koje je pritisla neimaština pa se zbog toga osjećaju poniženim. Allah, dž.š., naredio je da i prema takvima budemo pažljivi i dobri. To podrazumijeva udjeljivanje sadake njima i raspitivanje o njihovom stanju i njihovim potrebama. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Onaj ko se brine o udovici i siromahu poput borca je na Allahovu, dž.š., putu, poput onoga je ko neprestano klanja i ne malaksava i ko neprestano posti i nikada ne prekida post.”¹¹ Ibn Munzir veli: “Tavus je smatrao da je briga o sestrama vrednija od borbe na Allahovu, dž.š., putu.”

¹⁰ Ovo predanje nije vjerodostojno. Bilježi ga Ebu Jala od Ibn Abbasa, r.a. U lancu prenosilaca ovog predanja je Husejn ibn Kajs, čiji nadimak je Hanes, a čija se predanja ne prihvaćaju. Hejsemi ga bilježi u svom djelu *Medžmeuz-zevaid* i kaže: “Bilježi ga Taberani, a u njegovu lancu prenosilaca je Hanes ibn Kajs er-Rahbi, čija se predanja ne prihvaćaju.” Međutim određeni dijelovi ovog predanja vjerodostojni su na osnovu drugih vjerodostojnih predanja koja su zabilježena u *Sahihu*.

¹¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari u *Sahihu* i u svom djelu *El-Edebul-mufred*, Muslim, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Bejheki od Ebu Hurejre, r.a.

⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari u svom djelu *El-Edebul-mufred*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Hibban, Ahmed. Predanje koje navodi autor bilježe Muslim i Buhari u svom djelu *El-Edebul-mufred* od Ebu Hurejre, r.a.

“...a ljudima lijepe riječi govoriti...”¹² Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Aiša, nemoj sebi dozvoliti da govoriš ružne i razvratne riječi.”¹³

Ibn Abbas, r.a., veli: “Značenje ovih riječi jeste: ‘Govorite ljudima: *La ilabe illallah* i preporučite im da čine dobra djela, a odvrćajte ih od zla.’” Ebul-Alija smatra da ovaj dio ajeta znači: “Govorite im lijepe riječi i ponašajte se prema njima onako kako biste vi voljeli da se drugi prema vama ponašaju.” U svakom slučaju, ovaj ajet podstiče na lijepo ponašanje; čovjek treba nastojati da se prema drugima ponaša pažljivo i da bude blag prema njima, da bude srdačan i prema vjernicima i prema grešnicima i prema onima koji ne slijede vjeru islam. Jer, Allah, dž.š., poslao je Musaa, a.s., faraonu, koji je bio najveći nasilnik i nevjernik u to vrijeme, ali mu je objavio: “*Pamu blagim riječima govorite, ne bi li razmislio ili se pobojao.*” (Ta-Ha, 44) Niko od nas nije bolji od Musaa, a.s., i Haruna, a.s., niti možemo pronaći nekoga ko je gori od faraona. I pored toga, Allah, dž.š.,

naredio im je da mu se obrate blagim riječima.

Talha ibn Omer prenosi da je rekao Atau: “Kod tebe dolaze ljudi različitih naravi, a ja sam temperamentan pa se bojim da bih im mogao uputiti grube riječi.” Ata mu je rekao: “Nemoj to činiti, jer je Allah, dž.š., rekao: ‘...a ljudima lijepe riječi govoriti...’” Ovaj se ajet obraća jevrejima i kršćanima i naređuje im da govore lijepe riječi, pa šta je tek s muslimanima?!” Neki smatraju da u ovom ajetu Allah, dž.š., naređuje jevrejima i kršćanima da upućuju lijepe riječi Allahovu Poslaniku, Muhammedu, s.a.v.s., kao što je to slučaj i u sljedećem ajetu: “*Ili bi ljudima na onome što im je Allah iz obilja Svoga darovao zavidjeli*” (En-Nisa, 54), to jest zavidjeli bi Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Na osnovu ovog tumačenja, ovaj ajet znači: Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., samo lijepe riječi govorite. Međutim, Mehdevi prenosi da je Katada rekao: “Ovaj je ajet derogiran ajetima o borbi.” Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: “Ovaj je ajet objavljen u početku islama, a kasnije je derogiran.” Ibn Atija veli: “Ovaj ajet ukazuje na to da su ove riječi upućene muslimanima u početku, nakon objave islama, a što se tiče pripovijesti o sinovima Israilovim i o naredbama koje su im propisane, to ne podliježe derogaciji.”

¹² Katada i Ibn Abbasa, r.a., smatraju da je ajet “*a ljudima lijepe riječi govorite*” derogiran. (Prim. prev.)

¹³ Bilježi ga Muslim od Aiše, r.a. Nesai ga bilježi u svom djelu *Sunenu-kubra* u sljedećem obliku: “Aiša, Allah, dž.š., ne voli onoga ko je razvratan i ko govori razvratne riječi.”

“...i molitvu obavljati i milostinju davati...”

Ovaj se ajet obraća sinovima Israilovim. Ibn Atija veli: “Njihovo udjeljivanje milostinje – zekata ogledalo se u tome da dio imetka ostave na određeno mjesto, nakon čega bi se spustila vatra sa neba i spalila to kao znak da je njihova žrtva primljena, a ono što ne bi bilo primljeno vatra ne bi doticala. Znači, njihovo udjeljivanje zekata nije poput onoga što je propisano sljedbenicima Allahova Poslanika, s.a.v.s.” Smatram da je u vezi s ovim pitanjem potrebno predanje da potvrdi ovo mišljenje, kao što je to slučaj s ratnim plijenom. Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: “Zekat koji je njima propisan bila je pokornost Allahu, dž.š., i odanost Njemu.”

“...a vi ste se poslije izopačili...”

Ove su riječi upućene jevrejima koji su živjeli u vrijeme Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji su poput svojih predaka to učinili, to jest okretali su se od istine.

“...izuzev vas malo...” – To jest osim Abdullaha ibn Selama, r.a., i njegovih prijatelja koji su primili islam.

“...i zavjet iznevjerili.”

Riječi الإغْرَاضِ *et-tevellī* i القَوْلِي *el-i'rad*, koje su spomenute na kraju ovog ajeta, imaju isto značenje. Međutim, neki smatraju da riječ القَوْلِي *et-tevellī* označava okretanje

koje se dešava tijelom, a da riječ الإغْرَاضِ *el-i'rad* označava okretanje i odmetanje koje se dešava u srcu. Mehdevi smatra da ovaj dio ajeta opisuje stanje u kome su se oni nalazili.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَخْرُجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَسْهَوْنَ﴾

“I kada smo od vas zavjet uzeli da krv jedni drugima nećete prolijevati i da jedni druge iz zemlje vaše nećete izgoniti, – vi priznajte da je tako i svjedoci ste.” (El-Bekara, 84)

O uzimanju zavjeta ranije smo govorili. Dio ajeta koji govori o zabrani prolijevanja krvi obraća se jevrejima, ali i svim ostalim ljudima. Riječ تَسْفِكُونَ *tesfikune*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači prolijevati.

“...i da jedni druge iz zemlje vaše nećete izgoniti...”

Riječ النَّفْسُ *en-nefsu* (duša) koja je upotrijebljena u ovom ajetu nastala je od riječi النَّفَاسَةُ *en-nefasetu*, što znači skupocjenost, vrijednost, a naravno da je duša najskupocjenije i najvrednije što čovjek može imati. Riječ الدَّارُ *ed-daru* (kuća), domovina, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava mjesto stalnog boravka. Halil kaže: “Svako mjesto u kojem neki narod stalno boravi naziva se ovim imenom, tj. kućom, domovinom, pa makar u njemu ne

bilo građevina i zidova.” Neki, pak, smatraju da je kuća nazvana ovim imenom jer njeni stanovnici kruže okolo nje, a jedno od značenja glagola iz kojeg je izvedena ova riječ jeste i kružiti.

“...vi priznajte da je tako i svjedoci ste...”

To znači posvjedočite svojim srcima da je tako bilo. Neki smatraju da riječ الشَّاهِدَةُ *eš-šehadetu* (svjedočenje) označava prisutnost, tj. vi ste bili prisutni kada ste jedni drugima krv prolijevali i protjerivali jedni druge iz domovine.

Možda će neko upitati kako neko može sam sebi prolijevati krv i protjerivati sam sebe iz svoje domovine.

Odgovor – S obzirom na to da su oni bili jedan narod među ostalim narodima, bili su prepoznatljiviji poput pojedinca u svom narodu. Na osnovu toga, kada oni protjeraju nekoga od svojih sunarodnjaka ili ga ubiju, to je kao da su sami sebe ubijali ili protjerivali. Neki smatraju da ovaj ajet govori o odmazdi, tj. neka se niko ne usuđuje ubiti nekoga jer će i sam zbog toga biti ubijen i na taj će način sam sebi proliti krv. Isto tako, ne smije sebi dozvoliti da učini blud i da se odmetne od vjere, jer će zbog toga njegova krv postati dozvoljenom za prolijevanje, i neka ne čini nered na zemlji jer će zbog toga biti protjeran iz svoje domovine. Iako ovo tumačenje ima

ispravno značenje, ipak je daleko od suštine značenja ovog ajeta. Radi se o tome da je Allah, dž.š., u Tevratu od sinova Israilovih uzeo zavjet da neće jedni druge ubijati, protjerivati, uzimati u roblje niti dozvoliti nekome drugome da ih zarobi itd.

Sve je ovo zabranjeno i nama muslimanima, ali se, nažalost, kroz historiju dešavalo. Allah, dž.š., rekao je: “...ili da vas u stranke podijeli i učini da silu jedni drugih iskusite...” (El-Enam, 65) Ibn Huvejz Mindad veli: “Ima osnova da se ovaj ajet protumači na osnovu njegova vanjskog značenja, tj. nemojte sami sebe ubijati niti zbog glupavosti svoje domove napuštati.”

U Indiji postoje ljudi koji su skloni samoubistvu zbog nevolje koja ih zadesi ili koji jednostavno odu u pustinju i stanuju u prirodi. Zbog svoga neznanja i pogrešnih učenja u vjeri oni napuštaju svoje domove. Ovaj ajet odnosi se na sve one koji to čine. Prenosi se da se Osman ibn Mazun, r.a., sa još desetericom ashaba zavjetovao da će odijevati samo grubu odjeću, da će stanovati u pustinji i da neće više nikada spavati u kućama, da neće jesti meso i da neće spolno općiti sa svojim ženama. Kada je za to čuo Allahov Poslanik, s.a.v.s., žurno je otišao do kuće Osmana ibn Mazuna, r.a., ali ga nije zatekao pa je rekao njegovoj ženi: “Šta sam to čuo o Osmanu?” Ona nije htjela

odati tajnu svoga muža pa reče: “Ako si išta čuo o njemu, onda je to tako kako si čuo.” Allahov joj Poslanik, s.a.v.s., tada reče da prenese Osmanu, r.a., sljedeće: “Slijediš li ti moj sunnet ili si prihvatio nečiju drugu vjeru?! Jer, ja i klanjam i spavam i postim i prekidam post i općim sa svojim ženama. Stanujem u kućama i jedem meso, a onaj ko ne slijedi moj sunnet, on nije moj sljedbenik.”¹⁴ Kada su čuli za ove riječi, Osman ibn Mazun, r.a., i njegovi prijatelji odustali su od svojih nakana.

﴿ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِنِّمِ وَالْعُدُوتِ وَإِن يَأْتُوكُمُ أُسْرَىٰ تَفْذَهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءٌ مَّن يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾

“Vi ipak jedni druge ubijate, a pojedine od vas iz zavičaja izgonite – pomažući jedan drugom protiv njih, čineći i grijeh i nasilje; a ako vam kao sužnji dođu, vi ih otkupljujete – a zabranjeno vam je da ih izgonite. Kako to da u jedan dio Knjige vjerujete, a drugi odbacujete?! Onoga od vas koji čini tako stići će na ovom svijetu poniženje, a na Sudnjem danu bit će stavljen na muke najteže. – A Allah motri na ono što radite.” (El-Bekara, 85)

¹⁴ Hadis je vjerodostojan. U njemu stoji da su trojica ljudi došli kod žena Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da se raspitaju o njegovom ibadetu i kada su čuli ono što ih je interesiralo to im se učinilo malehnm pa su rekli: “Mi se ne možemo porediti sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s. Njemu su oprošteni svi prijašnji i kasniji grijesi.” Tada jedan od njih reče: “Što se mene tiče od sada ću po svu noć klanjati i nikada više neću spavati.” Kada je o njihovim namjerama čuo Allahov Poslanik, s.a.v.s., otišao je kod njih i rekao im je: “Tako mi Allaha, dž.š., ja sam bogobojažniji od vas ali postim i prekidam post, klanjam i spavam i ženim se, a onaj ko ne slijedi moj sunnet nije moj sljedbenik.” Bilježe ga Buhari, Muslim, Nesai, Ibn Hibban, Bejheki i Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a. Ovo predanje zabilježeno je i u skraćenoj formi u sljedećem obliku: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio je Osmanu ibn Mazunu, r.a., isposništvo, a da je njemu to dozvolio, i mi bismo se kastrirali.” Bilježe ga Buhari i Muslim.

Ovaj se ajet obraća onima koji su živjeli u vrijeme objavljivanja Kur’ana. Objavljen je povodom jevrejskih plemena Benu Kajnuka, Kurejza i Nudajr. Peleme Benu Kajnuka bilo je neprijatelj plemenu Kurejza. Arapsko pleme El-Evs bilo je saveznik plemenu Benu Kajnuka, a arapsko pleme Hazredž bilo je saveznik plemenu Benu Kurejza. Plemena Nudajr, El-Evs i Hazredž bili su saveznici, a plemena Kurejza i Nudajr također su bili saveznici.

Međutim, kasnije su se posvađali i razjedinili pa su počeli ratovati jedni protiv drugih. Kada bi nastupilo primirje, otkupljivali su svoje bližnje od neprijatelja pa ih je Allah, dž.š., ukorio zbog toga što čine: *“...a ako vam kao sužnji dođu, vi ih otkupljujete...”*

Riječ *تَظَاهَرُونَ tezaherun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači međusobno se potpomagati. Izvedena je iz riječi *الظُّهُرُ ez-zabru* (leđa), jer su jedni drugima davali potporu kao što leđa čovjeku daju potporu da može uspravno stajati.

Riječ *الإِثْمُ el-ismu* (griješ) označava bilo koje djelo zbog koga njegov počinitelj zaslužuje prijekor i osudu. Riječ *العُدْوَانُ el-udvan* (neprijateljstvo) označava nepravdu i pretjerivanje u tome.

“...a ako vam kao sužnji dođu, vi ih otkupljujete...”

Riječ *الْأَسِيرُ el-esir* (zarobljenik) nastala je od riječi *الإِسَارُ el-isar*, što znači remen, kaiš koji se koristi kako bi se pričvrstio tovar koji se želi nositi. Zarobljenik je nazvan ovim imenom jer se i on sveže i u tom stanju vodi do mjesta gdje će biti zatočen ili pogubljen. Sve što se uzme može se nazvati ovim imenom pa makar se ne radilo o zarobljeniku. Ova riječ može imati i neka druga značenja, naprimjer, stvaranje. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: *“Mi ih stvaramo i zglobove im vezujemo.”*

(El-Insan, 28) Riječ *أُسْرَةٌ usretun* (porodica) izvedena je iz istog korijena kao i ova riječ, jer je porodica ta koja nam daje snagu i potporu.

Riječ *الْفِدَاءُ el-fidau* znači tražiti otkupninu za čovjeka koji je zarobljen.

“...a zabranjeno vam je da ih izgonite...”

Učenjaci kažu: “Allah, dž.š., od njih je uzeo četiri zavjeta: da neće nikoga ubijati, da neće nikoga istjerivati iz domova, da se neće međusobno potpomagati u tome i da će svoje sunarodnjake otkupljivati iz zarobljeništva. Međutim, oni su se odmetnuli od svega toga osim od otkupljivanja zarobljenika. Zbog toga ih je Allah, dž.š., ukorio ajetom koji će se učiti do Sudnjeg dana i rekao im: *‘Kako to da u jedan dio Knjige vjerujete, a drugi odbacujete?!’*”

Teško i nama! I mi smo zapostavili veliki broj Allahovih, dž.š., naredbi i pokleknuli smo pred brojnim iskušenjima, tako da danas možemo vidjeti da muslimani traže pomoć od nevjernika u borbi protiv vjernika. Osim toga, neki su muslimani dozvolili da njihova braća žive u poniženju pod vlašću mnogobojaca. Molimo Allaha, dž.š., da nam pomogne i da popravi naše stanje!

Naši učenjaci kažu: “Otkup zarobljenih muslimana obaveza je muslimanske zajednice pa makar im poslije toga ne preostao nijedan

novčić. Ibn Huvvez Mendad veli: ‘Ovaj ajet govori o strogoj obavezi otkupa zarobljenih muslimana, a od Allahova se Poslanika, s.a.v.s., prenosi da je otkupljivao zarobljene muslimane i da je naređivao njihovo otkupljivanje. To je praksa svih muslimana i u vezi s tim pitanjem postoji konsenzus učenjaka.’ Otkup zarobljenika finansira se iz državne blagajne, a ako u njoj nema dovoljno sredstava, onda je to fardi-kifaje svim muslimanima. Ukoliko bi pojednici preuzeli na sebe obavezu njihovog otkupa, s ostalih bi pala obaveza.”

“Onoga od vas koji čini tako stići će na ovom svijetu poniženje...”

Ibn Sikkit veli: “Riječ poniženje ukazuje na to da će ih zadesiti razne nevolje i iskušenja.” Također može značiti da će oni koji tako postupaju biti postideeni.

I na kraju ovog ajeta Uzvišeni veli: “...a na Sudnjem danu bit će stavljen na muke najteže. – A Allah motri na ono što radite.”

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۗ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ ۗ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِّقُوا كَذَّبْتُمْ وَفَرِّقًا تَقْتُلُونَ﴾

“To su oni koji su život na ovome svijetu pretpostavili onome na onom svijetu, zato im se patnja neće olakšati niti će im iko u pomoć priteći. I Mi smo Musau Knjigu dali i poslije njega smo jednog za drugim poslanike slali, a Isau, sinu Merjeminu, očigledne dokaze dali i Džibrilom ga pomogli. I kad god vam je koji poslanik donio ono što nije godilo dušama vašim, vi ste se oholili, pa ste jedni druge u laž utjerali, a druge ubili.” (El-Bekara, 86, 87)

Knjiga koja je data Musau, a.s., jeste Tevrat. Riječ كَفَّيْنَا kaffejna, što znači učiniti da nešto dolazi poslije nečega, nastala je od riječi الْكَفَّاءُ el-kafa (potiljak), jer kada neko dolazi poslije nekoga, onda on gleda u njegov potiljak. Ova se riječ spominje i u sljedećem hadisu: “Šejtan sveže na potiljku nekog od vas...”¹⁵ Svaki poslanik koji je poslan nakon Musaa, a.s., došao je da potvrdi propise Tevrata i da naredi njihovo

¹⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud, Nesai i Ibn Huzejma od Ebu Hurejre, r.a. Hadis glasi: “Kada neko od vas zaspi šejtan na njegovom potiljku sveže tri uzla i prilikom svakog vezanja kaže: ‘Pred tobom je duga noć, zato mirno spavaj.’ Kada se probudi, ukoliko spomene Allaha, dž.š., jedan uzao se odveže. Ako uzme abdest odveže se i drugi uzao, a ako obavi namaz odveže se i posljednji uzao pa se on probudi živahan i veseo. U protivnom ustat će mrzvoljan i lijen.”

prakticiranje, osim Isaa, a.s., kome je objavljen Indžil.

“...a Isau, sinu Merjeminu, očigledne dokaze dali...” – To jest dali smo mu dokaze i potvrde za ono u šta je pozivao, a to se spominje u surama Alu Imran i El-Maida.

“...i Džibrilom ga pomogli...”

Nehhas veli: “Džibril, a.s., nazvan je Ruhul-Kudus (Duh Božiji) jer ga je Allah, dž.š., Svojom rukom stvorio i udahnuo mu Svoga duha, a da nije rođen posredstvom roditelja. Iz istog razloga nazvan je i Isa, a.s., Er-Ruh (Duh Božji).” Galib ibn Abdullah prenosi da je Mudžahid rekao: “El-Kuds je Allah, dž.š.” Isto mišljenje zastupa i Hasan. Ebu Revk prenosi od Dahhaka, a on od Ibn Abbasa, r.a., da je rekao: “Ruhul-Kudus jesu riječi pomoću kojih je Isa, a.s., oživljavao mrtve.” Isto mišljenje zastupali su Seid ibn Džubejr, Ubejd ibn Umejr i oni su smatrali da je ovo najveće Allahovo, dž.š., ime. Neki, pak, smatraju da se riječ *Er-Ruh* odnosi na Indžil, kao što je Allah, dž.š., i Kur’an nazvao imenom Er-Ruh, kao što stoji u ajetu: “*Na takav način Mi tebi objavljujemo ono (ruh) što ti se objavljuje.*” (Eš-Šura, 52) Smatram da je prvo mišljenje ispravnije. Riječ *الْقُدْس el-kuds* može značiti i čistoća.

“*I kad god vam je koji poslanik donio ono što nije godilo dušama vašim...*” – To jest ono što se nije podudaralo s vašim prohtjevima

i željama vi ste oholo odbacivali, ponižavajući poslanike i smatrajući lažnim njihove poslanice. Osnovno značenje riječi *الهُوَى el-heva* (strast), koja je upotrijebljena u ovom ajetu jeste težnja prema nečemu, sklonost prema tome. Osnovno značenje korijena iz kojeg je izvedena ova riječ jeste padati, a strast je nazvana ovim imenom jer će onaj ko je slijedi pasti u vatru. Zbog toga se ova riječ uglavnom koristi kada se govori o neistini i onome u čemu nema nikakva dobra.

Ponekad, veoma rijetko, ova se riječ upotrijebi i u slučaju kada se govori o istini. Primjer toga jesu riječi Omera, r.a., koji je, govoreći o zarobljenicima u Bici na Bedru, rekao: “Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., više se dopalo mišljenje Ebu Bekra, r.a., od moga mišljenja.”¹⁶ Prenosi se da je Aiša, r.a., obraćajući se Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., rekla: “Tako mi Allaha, dž.š., primjećujem da ti tvoj Gospodar veoma brzo ispunjava želje.”¹⁷

“...pa ste jedni druge u laž utjerali, a druge ubili...”

U laž su utjerali Isaa, a.s., i Muhammeda, s.a.v.s., a oni koje su između ostalih ubili jesu Zekerija,

¹⁶ Ovo je dio dužeg hadisa koji bilježi Muslim od Ibn Abbasa, r.a. od Omera, r.a.

¹⁷ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Buhari, Muslim, Nesai, Ibn Madža, Ibn Hibban i Ahmed od Aiše, r.a.

a.s., i Jahja, a.s., o čemu ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure El-Isra.

﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَل لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ﴾

“Oni govore: ‘Naša su srca okor-jela.’ A nije tako, nego je Allah njih prokleo zbog nevjerstva njihova, i zato je vrlo malo njih koji vjeruju.” (El-Bekara, 88)

Jevreji su govorili da su njihova srca zastrta pokrivačima. Slično se spominje i u sljedećem ajetu: “Srca su naša – govore oni – pod pokrivačima, daleko od onoga čemu nas pozivaš.” (El-Fussilet, 5) Mudžahid veli: “Riječ الغُفُف el-gulfu, koja je upotrijebljena u ajetu znači zastor.” Ikrima veli: “Ova riječ ukazuje na to da su njihova srca zapečaćena.” Iz istog korijena izvedena je riječ الغِلاَفُ el-gilafu (korice) za sablju. Ukoliko se ovom riječju opiše srce, to znači da je ono u nemogućnosti da shvati i razazna istinu i Pravi put. Međutim, Ibn Abbas, r.a., kaže da su oni ovim riječima htjeli reći sljedeće: “Naša su srca puna znanja, tako da nam nije potrebno znanje s kojim je došao Muhammed.” Drugi kažu da su oni htjeli reći to da su njihova srca posude koje su ispunjene znanjem, tako da je nevažno to što ne razumijevaju ono što im Allahov Poslanik, s.a.v.s., govori. Neki, pak, kažu da su oni rekli sljedeće: “Kako

se sa znanjem koje mi posjedujemo može porediti znanje s kojim je došao Muhammed?!” Međutim, na ove njihove tvrdnje Allah, dž.š., odgovorio je sljedećim riječima: “A nije tako, nego je Allah njih prokleo zbog nevjerstva njihova, i zato je vrlo malo njih koji vjeruju.” Allah, dž.š., ukazao nam je na pravi razlog njihova odbijanja vjerovanja, a to je da su oni prokleti zbog nevjerstva i velikih grijeha koje su prethodno učinili, a njihovo odbijanje pravog puta jeste kazna zbog grijeha koje su počinili. Osnovno značenje riječi اللَعْنُ el-lanu (prokletstvo), koja je upotrijebljena u ovom ajetu jeste protjerivanje i udaljavanje. To znači da ih je Allah, dž.š., udaljio od Svoje milosti.

Neki, pak, smatraju da to znači da ih je Allah, dž.š., odvratio od upute i da im je uskratio Svoju pomoć. Drugi smatraju da ovaj ajet znači da ih je Allah, dž.š., udaljio od svakog dobra, a ovo mišljenje, zbog svoje općenitosti, obuhvata sve što smo prethodno spomenuli.

Riječ كَلِيلًا kalilen (malo) znači da je njihov iman veoma mali. Mamer veli: “Ova riječ znači da oni kada je u pitanju knjiga koju posjeduju vjeruju u njen mali dio, a da u većinu ne vjeruju.” Međutim, El-Vakidi veli: “Ovaj ajet znači da oni ne vjeruju ni malo ni mnogo i to je poput primjera kada za nekoga kažemo da je uradio veoma malo, to jest nije

ništa uradio.” Kisai veli: “Kada Arapi kažu: ‘Prošli smo pored zemlje u kojoj povrće gotovo ne raste’, oni time žele reći da ono uopće ne raste na tom mjestu.”

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾

“A kad im Knjiga od Allaha dolazi, koja priznaje kao istinitu Knjigu koju imaju oni – a još ranije su pomoć protiv mnogobožaca molili – i kad im dolazi ono što im je poznato, oni u to neće da vjeruju, i neka zato nevjernike stigne Allahovo prokletstvo.” (El-Bekara, 89)

To znači: kada je objavljen Kur’an, koji ih obavještava o tome koji su se propisi nalazili u Tevratu i Indžilu, a oni su još prije molili Allaha, dž.š., da ih pomogne protiv mnogobožaca tako što će im poslati poslanika.

Riječ *يَسْتَفْتِحُونَ* *jestefthune* znači: mole za pomoć. Ova riječ s ovim značenjem spominje se i u sljedećem ajetu: “A Allah će pobjedu ili nešto drugo od sebe dati...” (El-Maida, 52)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., tražio je pomoć od Allaha, dž.š., i putem dova i molitvi koje su muhadžiri upućivali Allahu, dž.š. Seid ibn Vekkas, r.a., prenosi da je Allahov

Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah, dž.š., pomoći će muslimane zbog nemoćnih među njima, zbog njihovih dova, molitvi i njihove iskrenosti.”¹⁸ Ebu Derda, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pazite na slabe i nemoćne, jer vam Allah, dž.š., upravo zbog njih šalje opskrbu i pomoć.”¹⁹ Ibn Abbas, r.a., veli: “Jevreji iz Hajbera ratovali su protiv arapskog plemena Gatafan i kada su doživjeli poraz, proučili su sljedeću dovu: ‘Allahu, molimo Te s pravom vjerovjesnika koga si nam obećao poslati pred Sudnji dan da nas pomogneš protiv naših neprijatelja.’ Kada su se sljedeći put sukobili s plemenom Gatafan, proučili su ovu dovu i ostvarili su pobjedu. Međutim, kada se pojavio Allahov Poslanik, s.a.v.s., oni su ga zanijekali pa je povodom toga Allah, dž.š., objavio ajet: ‘A kad im Knjiga od Allaha dolazi, koja priznaje kao istinitu Knjigu koju

¹⁸ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježe ga Nesai u *Sunenul-kubra* i Dejlami u svom djelu *El-Firdevs* od Sada ibn Ebi Vekkasa, r.a. Njegov lanac prenosilaca je dobar, a potvrđuje ga i predanje koje ćemo citirati neposredno nakon ovog. Bilježi ga i Buhari, također od Sada ibn Ebi Vekkasa, r.a., u sljedećoj formi: “Allah, dž.š., ne opskrbljuje vas osim zbog nemoćnih i ugroženih muslimana među vama.”

¹⁹ Ovo predanje je hasen dobro. Bilježe ga Nesai u *Sunenul-kubra* i Ahmed od Ebu Derdaa, r.a.

imaju oni – a još ranije su pomoć protiv mnogobožaca molili...’ i sve do kraja ajeta.”

﴿بِئْسَمَا أَشْتَرُوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَعِيًّا أَنْ يُتَزَلَّ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾

“Jadno je to za što su se prodali; da ne vjeruju u ono što Allah objavljuje, samo iz zlobe što Allah, od dobrote Svoje, šalje Objavu onome kome On hoće od robova Svojih; i navukli su na sebe gnjev za gnjevom – a nevjernike čeka sramna patnja.” (El-Bekara, 90)

Riječ *بِئْسَ* *bise*, koja je upotrijebljena na početku ovog ajeta, upotrebljava se za grdnju i korenje, kao što se riječ *بِعَمَ nime* upotrebljava za pohvalu. Značenje ovog ajeta jeste: kako je samo ružno ono za što su odabrali da se prodaju, jer su odlučili da istinu prodaju za laž, vjeru za nevjerstvo. Riječ *بَعِيًّا bagjen*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu znači zavist, to jest ne vjeruju zbog zavisti, jer je Allah, dž.š., odabrao baš Muhammeda, s.a.v.s., da ga obaspe Svojim odlikama.

“...navukli su na sebe gnjev za gnjevom...”

Neki kažu: “Prvi gnjev Allahov, dž.š., izazvali su onda kada su počeli obožavati tele, a drugi kada su zanijekali Allahova Poslanika, s.a.v.s.” Ovo mišljenje zastupa Ibn Abbas,

r.a. Ikrima veli: “Prvi gnjev izazvali su nevjerovanjem u Isaa, a.s., a drugi zbog nevjerovanja u Allahova Poslanika, s.a.v.s.” Katada kaže: “Prvi gnjev izazvali su kada su zanijekali Indžil, a drugi kada su zanijekali Kur’an.” Međutim, neki smatraju da se ponavljanjem riječi *gnjev* želi ukazati na njegovu žestinu, a ne na to da postoje dvije vrste gnjeva.

Riječ *المُهِينِ el-muhin*, kojom je opisana patnja nevjernika, govori o vječnoj patnji i vječnom boravku u vatri. Suprotno tome jeste patnja koju će doživjeti grešnici muslimani; to neće biti kazna ponižavanjem i sramoćenjem, nego kazna koja će ih očistiti od grijeha, naprimjer, kamenovanje zbog bluda, odsijecanje ruke zbog krađe itd.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

“A kad im se kaže: ‘Vjerujte u ono što Allah objavljuje!’, oni odgovaraju: ‘Mi vjerujemo samo u ono što je nama objavljeno’ – i neće da vjeruju u ono što se poslije objavljuje, a to je istina koja potvrđuje da je istinito ono što oni imaju. Reci: ‘Pa zašto ste još davno neke Allahove vjerovjesnike ubili, ako ste vjernici bili?’” (El-Bekara, 91)

Dževheri veli: “Riječ *وَرَاءَ veraun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu,

može značiti iza, a može značiti i ispred.” Sa značenjem ispred upotrijebljena je u ajetu: “...jer je pred njima bio vladar koji je svaku ispravnu lađu otimao.” (El-Kehf, 79)

“Reci: ‘Pa zašto ste još davno neke Allahove vjerovjesnike ubili, ako ste vjernici bili?’”

U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., negira njihove tvrdnje da vjeruju u ono što im je objavljeno, objelodanjuje njihovu laž i kori ih. Značenje ovog ajeta jeste: kako to da ste ih ubili, a to vam je zabranjeno? Ove su riječi upućene onima koji su se u momentu objavljivanja ovog ajeta nalazili kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali se odnose na njihove pretke, koji su bili izvršioци ubistva vjerovjesnika. Međutim, i njihovi potomci, koji nisu bili direktni izvršioци, stavljeni su u istu ravan s njima, jer su se slagali s njihovim postupcima i uzimali su ih za uzore i prijatelje: “A da vjeruju u Allaha i Vjerovjesnika i u ono što se njemu objavljuje, oni s njima ne bi prijateljevali, ali mnogi su od njih nevjernici.” (El-Maida, 81) Pa, ako ih uzimaju za prijatelje, onda su i oni poput njih. Neki kažu: “Oni su bili zadovoljni njihovim djelima i postupcima pa su stavljeni u istu ravan s njima.”

“...ako ste vjernici.”

To znači: ako ste istinski vjernici, kako ste to onda zadovoljni onima koji su ubijali vjerovjesnike?

﴿وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ﴾

“I Musa vam je jasne dokaze bio donio, pa ste, ipak, u odsutnosti njegovoj, sebi nepravdu nanoseći, tele prihvatili.” (El-Bekara, 92)

Govoreći o jasnim dokazima koji su dati Musau, a.s., Allah, dž.š., rekao je: “Mi smo Musau devet očevidnih znamenja dali...” (El-Isra, 101) Radi se o sljedećih devet jasnih dokaza: štap koji se pretvarao u zmiju, gladne godine koje su zadesile faraonov narod, ruka koja je svijetlila, voda koja se pretvarala u krv, poplave, najezda skakavaca, krpelja, žaba i rascjepljenje mora. Međutim, neki smatraju da se pod jasnim dokazima misli na Tevrat i na učenje koje on u sebi sadrži.

“...pa ste tele prihvatili...”

To znači: a vi ste, nakon što ste bili svjesni kakve je sve dokaze Allah, dž.š., podario kao znak istinitosti Musaoва poslanstva, nakon svega toga počeli obožavati tele. Ovaj ajet ukazuje na to da su oni počeli obožavati tele nakon što su vidjeli sve te dokaze, tako da ta činjenica povećava njihov grijeh.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَأَسْمِعُوا قُلُوبَهُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمْ﴾

الْعِجْلَ يَكْفُرَهُمْ ۗ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ
إِيمَانُكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

“I kada smo od vas zavjet primili i brdo iznad vas podigli: ‘Ozbiljno prihvatite ono što vam dajemo i budite poslušni!’ – oni su odgovorili: ‘Čujemo, ali poslušati nećemo!’ – srca su njihova zbog nevjerovanja njihova još bila nadojena teletom. Reci: ‘Ružno je to na što vas nevjerovanje vaše navodi, ako ste uopće vjernici.’” (El-Bekara, 93)

Značenje riječi *slušajte* jeste *pokoravajte se onome što ste čuli*, a ne da samo slušaju ono što im se govori. U ovoj je riječi sadržana naredba da rade i sprovode u praksi ono što su čuli.

Oni su govorili: “Čujemo, ali poslušati nećemo.” Učenjaci se razilaze u vezi s tim da li su oni ovo rekli riječima ili su svojim djelima i postupcima pokazali da neće da poslušaju. U svakom slučaju to je oprečno s onim što se spominje u jednom od prethodnih ajeta, a to je da su rekli: “Mi vjerujemo samo u ono što je nama objavljeno.”

“...njihova srca su bila nadojena teletom...” – To znači da su bila nadojena ljubavlju prema obožavanju teleta. Riječ *أشربوا* *ušribu* (nadojiti), metafora je koja govori o njihovoj ljubavi prema teletu što je ispunila njihova srca. Ova se riječ s istim značenjem spominje u sljedećem

hadisu: “Iskušenja i smutnje ne prestano opsjedaju srca i uvijek se iznova vraćaju pa ako srce padne na iskušenje i ne odoli, na njemu se pojavi crna tačka.”²⁰

U ovom je ajetu prilikom govora o njihovoj ljubavi prema teletu upotrijebljen glagol *piti* umjesto *jesti* zbog toga što kada pijemo tečnost, ona klokoće, prolazeći kroz grlo i jednjak i na taj način ukazuje na povećanu žudnju čovjeka za tečnošću. S druge strane, hrana bešumno prolazi na svom putu do želuca.

Suddi i Ibn Džurejdž kažu: “Musa, a.s., potopio je tele u vodu, a zatim je naredio sinovima Israilovim da piju tu vodu. Svi su se napili, a na usnama onih koji su voljeli tele pojavili su se tragovi zlata.” Što se tiče bacanja teleta u vodu, to potvrđuje ajet: “...mi ćemo ga sigurno spaliti i po moru mu prah razasuti.” (Ta-Ha, 97) Ali, što se tiče pijenja te vode i pojavljivanja traga od zlata na usnama, to je u oprečnosti s ajetom: “...njihova su srca bila nadojena teletom.” A Allah, dž.š., najbolje zna!

“Reci: ‘Ružno je to na što vas nevjerovanje vaše navodi, ako ste uopće vjernici.’”

To znači: kako je onda ružno to vaše vjerovanje koje prizivate i tvrdite da ste vjernici. Neki, pak,

²⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim i Ahmed od Huzejfe ibn Jemana, r.a.

smatraju da je u ovom dijelu ajeta Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., naredeno da ih ukori i da im kaže: “Ružna li su djela i postupci vaši na koje vas je navelo vaše vjerovanje.”

﴿قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾

“Reci: Ako je u Allaha Džennet osiguran samo za vas, a ne i za ostali svijet, onda vi smrt zaželite, ako istinu govorite.” A neće je nikada zaželjeti zbog onoga što čine! A Allah dobro zna nevjernike.” (El-Bekara, 94-95)

Nakon što su jevreji počeli iznositi laži na koje nam Allah, dž.š., ukazuje u Kur'anu, naprimjer: “Oni govore: ‘Vatra će nas doticati samo neko vrijeme.’” (El-Bekara, 80), “Oni govore da će u Džennet ući samo jevreji...” (El-Bekara, 111), “Mi smo djeca Božija i miljenici Njegovi...” (El-Maida, 18), Allah, dž.š., rekao je da lažu i zatražio je da iznesu dokaz od njih za ono što govore pa je naredio Svome Poslaniku, s.a.v.s., da im prouči sljedeći ajet: “Reci: Ako je u Allaha Džennet osiguran samo za vas, a ne i za ostali svijet, onda vi smrt zaželite, ako istinu govorite.” Jer, ako neko vjeruje da će zasigurno biti stanovnik Dženneta, onda mu smrt treba biti draža od života na ovom svijetu, jer

ga tamo, prema njegovu uvjerenju, čekaju vječne blagodati, a povrh toga bit će pošteđen svih ovosvjetovnih neugodnosti.

Međutim, kada im je ponuđeno da požele smrt, oni su se sustegnuli od toga iz bojazni od posljedica ružnih djela koja su počinili, kao i zbog toga što ni sami nisu vjerovali da su oni Božija djeca. Poznajući njihovu veliku ljubav prema ovom svijetu, Allah, dž.š., objavio je: “A neće je nikada zaželjeti zbog onoga što čine! A Allah dobro zna nevjernike.” Da su nakon ovog izazova poželjeli smrt, svi bi pomrli. Dokaz za to jeste i hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Da su jevreji poželjeli smrt, svi bi pomrli, a nakon toga bi vidjeli svoje mjesto u vatri.”²¹ Neki kažu: “Allah, dž.š., spriječio ih je da požele smrt, kako bi ukazao na istinitost onoga što se objavljuje Njegovu Poslaniku, s.a.v.s.” Ikrima prenosi od Ibn Abbasa, r.a., da je on, komentirajući dio ajeta u kome se spominje priželjkivanje smrti, rekao: “Zamolite Allaha, dž.š., da usmrti one koji govore laži, bez obzira na to radi li se o nama ili o vama.” Ali, oni to

²¹ Bilježe ga Bezzar, Ahmed i Taberi od Ibn Abbasa, r.a. Hejsemi ga bilježi u svom djelu *Medžmeuz-zevid* i kaže: “Bilježi ga Bezzar, a njegovi su prenosioci isti oni od kojih Buhari bilježi hadise koje su oni prenijeli.”

nisu željeli učiniti, jer su znali da su oni ti koji lažu.

Možda će neko upitati: “Priželjivanje smrti može se desiti riječima, a može se desiti u srcu. Pa kako se onda zna da nisu poželjeli smrt u svojim srcima?” Odgovor: Kur’an nam nedvosmisleno ukazuje na to da oni to nisu učinili, jer da su to poželjeli u svojim srcima, i svojim bi jezicima to potvrdili, ne bi li utjerali u laž Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je učeći ovaj ajet tvrdio da oni to nikada neće učiniti. Riječ *أَبَدًا* *ebeden* (nikada), koja je upotrijebljena u ovom ajetu odnosi se na period od početka njihova života pa sve do smrti.

﴿وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاتِهِ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُرْحَرَجِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ﴾

“I naći ćeš ih, sigurno, da žude za životom više od svih ostalih ljudi, čak i od mnogobožaca; svaki bi volio da poživi hiljadu godina, mada ga to, i kad bi toliko živio, ne bi od patnje udaljilo! – A Allah dobro vidi ono što oni rade.” (El-Bekara, 96)

Jevreji bi željeli da žive duže čak i od mnogobožaca, jer veoma dobro znaju koliko su grijeha učinili te da se zbog toga ne mogu nadati nikakvu dobru na onom svijetu. S druge strane, mnogobožci nisu

ni vjerovali da postoji bilo kakva kazna na onom svijetu za grijehe koje su počinili. Jedan njihov pjesnik je rekao:

Dok još živiš, uživaj u blagodatima svaki dan se opijaj i divi lijepim ženama.

Hasan smatra da se pod mnogobošcima koji se spominju u ovom ajetu misli na mnogobošce s Arapskog poluotoka, jer oni uopće nisu vjerovali u proživljenje, tako da su vjerovali da postoji samo život na ovom svijetu. Riječ *بِمُرْحَرَجِهِ* *bi muzahzihibi*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači udaljiti i otkloniti. Ova riječ upotrijebljena je u sljedećem hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Ko isposti jedan dan na Allahovu, dž.š., putu, On će ga udaljiti od vatre na sedamdeset godina putovanja.”²²

“...a Allah dobro vidi ono što oni rade”, to jest šta rade oni – On dobro zna da bi oni željeli živjeti hiljadu godina. Učenjaci kažu: “Allah, dž.š., opisao je Sebe kao svevidećeg, to jest da dobro poznaje i ono što je skriveno od očiju stvorenja. Riječ *الْبَصِيرُ* *El-Besiru* (Onaj Koji sve vidi) u arapskom jeziku znači Onaj koji nešto u potpunosti poznaje i koji je o tome obaviješten.”

Hattabi veli: “*الْبَصِيرُ* *El-Besiru* je Onaj Koji nešto poznaje i dobro ga

²² Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra* od Ebu Seida, r.a., i od Ebu Hurejre, r.a.

vidi.” Neki, pak, smatraju da ovo ime znači da je Allah, dž.š., Taj Koji je učinio da se stvari i pojave mogu vidjeti i da se to dešava pomoću snage i organa koje je On stvorio.

﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

“Reci: ‘Ko je neprijatelj Džibrilu? A on, Allahovom voljom, tebi stavlja na srce Kur’an, koji potvrđuje da su prijašnje objave istinite, kao putokaz i radosnu vijest vjernicima.’” (El-Bekara, 97)

Povod objave ovog ajeta jeste ono što su jevreji rekli Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: “Svim poslanicima, a.s., koji su se pojavili dolazili su meleki koji su im donosili objavu. Pa koji melek tebi dolazi?” Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je: “Džibril, a.s.” Jevreji rekoše: “To je melek koji objavljuje naredbe o borbi i ratovanju, on je naš neprijatelj. Da si rekao da ti dolazi Mikail, a.s., koji je zadužen za spuštanje kiše i milosti, mi bismo te slijedili.”²³

²³ Bilježe ga Buhari, Nesai u *Sunenul-kubra*, Ibn Hibban, Bejheki u svom *Ed-Delailu*, Begavi u svom tefsiru Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a. Što se tiče verzije koju je citirao autor, nju bilježi Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra*, Vahidi u svom djelu *Esbabun-nuzul*, Taberi od Šehra ibn Havšeba od ibn Abbasa, r.a. Ovaj lanac prenosilaca je hasen, dobar.

Povodom tih njihovih riječi Allah, dž.š., objavio je ovaj ajet.

Riječi Allaha, dž.š.: “...a on, Allahovom voljom tebi stavlja na srce Kur’an...” mogu imati dva značenja: da je Džibril, a.s., taj što je spušten u srce Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili da je Džibril, a.s., taj koji je Kur’an spustio u srce Allahova Poslanika, s.a.v.s. Allah, dž.š., na ovom mjestu posebno spominje srce, jer se u njemu nalazi razum, znanje, spoznaja i sl. Ovaj ajet ukazuje na ugled Džibrila, a.s., i prezrenost onih što ga ne vole.

Allahove, dž.š., riječi: “...koji potvrđuje da su prijašnje objave istinite...” odnose se na Tevrat.

﴿مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ﴾

“Ko je neprijatelj Allahu i melecima Njegovim i poslanicima Njegovim i Džibrilu i Mikalu – pa Allah je, doista, neprijatelj onima koji neće da vjeruju.” (El-Bekara, 98)

Ovaj ajet u sebi sadrži pogrdu i prijetnju svima onima koji mrze Džibrila, a.s., te obavijest da je Allah, dž.š., neprijatelj svima onima koji mrze makar i jednog meleka. Neprijateljstvo čovjeka prema Allahu, dž.š., ogleda se u činjenju grijeha i nepokornosti prema Njemu i mržnji prema Njegovim šticićima, a mržnja Allaha, dž.š., prema nekome ogleda se u kažnjavanju

i objelodanivanju kazne. Možda će neko pitati: "Zbog čega Allah, dž.š., posebno ističe imena dvojice meleka – Džibrila, a.s., i Mikaila, a.s.?" Odgovor: razlog za to jeste njihov poseban ugled i značaj kod Allaha, dž.š. Neki, pak, smatraju da su njihova imena spomenuta zbog toga što su jevreji spomenuli imena ove dvojice meleka, a ovaj je ajet objavljen povodom njihovih riječi. To je zbog toga da oni ne bi rekli: "Mi nismo rekli da smo neprijatelji svih meleka, spomenuli smo samo Džibrila!" Međutim, Allah, dž.š., preduhitrio ih je tako što je objavio da je onaj ko mrzi jednog meleka kao onaj ko mrzi sve njih.

Maverdi veli: "Džibril i Mikail imena su dvojice meleka, prvo ime znači Allahov rob, a drugo ima isto značenje, s tim da je u deminutivu." Ovo mišljenje zastupao je i Ibn Abbas, r.a., a niko od mufessira nije zastupao različito mišljenje, s tim da neki još dodaju da ime Israfil znači Rob Milostivog. Međutim, neki smatraju da se ova imena ne sastoje od genitivne veze te da su to imena koja su jedna cjelina. Imena ovih meleka spominju se u sljedećem hadisu, koji prenosi Aiša, r.a., a u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allahu, Gospodaru Džibrila, Mikaila i Israfila, utječem Ti se od vreline vatre i patnje u kaburu."²⁴

﴿وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ﴾

"A Mi tebi jasne dokaze objavljujemo i jedino nevjernici u njih neće da vjeruju." (El-Bekara, 99)

Ibn Abbas, r.a., kaže: "Ovaj je ajet odgovor Ibn Suriji, koji je rekao: 'Muhammede, ti nam do sada nikakav dokaz nisi donio i Allah, dž.š., nije ti dosad objavio nijedan ajet, pa na osnovu čega ćemo te slijediti?!'" Prema mišljenju Taberija, povodom tih njegovih riječi Allah, dž.š., objavio je ovaj ajet.

﴿أَوْ كَلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

"Zar svaki put kada neku obavezu preuzmu – neki od njih je odbace, jer ih većina ne vjeruje." (El-Bekara, 100)

Ovaj je ajet objavljen povodom Malika ibn Sajfa, a neki smatraju i povodom Ibn Dajfa, koji je rekao: "Tako mi Allaha, dž.š., u našim svetim knjigama od nas se ne traži da vjerujemo u Muhammeda niti da

od Aiše, r.a. Bilježe ga i Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Begavi, Ibn Hibban Ahmed od Aiše, r.a., u sljedećoj formi: "Allahu, Gospodaru Džibrila, Mikaila, Israfila, Stvoritelju nebesa i Zemlje, poznavaoče vidljivoga i nevidljivoga, Ti češ presuditi među Svojim robovima u onome u čemu su se razilazili. Uputi me na istinu oko koje su se ljudi podvojili, jer Ti upućuješ koga želiš na Pravi put."

²⁴ Bilježe ga Dejlmi u svom djelu *El-Firdevs*, i Abdul-Ganijj, obojica

mu dajemo prisege.” Povodom tih njegovih riječi objavljen je ovaj ajet. Neki kažu: “Jevreji su se obavezali da će slijediti Muhammeda ukoliko on bude poslanik te da će se zajedno s njim boriti protiv mnogobožaca. Međutim, kada se pojavio Allahov Poslanik, s.a.v.s., oni su ga zanijekali.” Ata veli: “Ovaj ajet govori o dogovorima između Allahova Poslanika, s.a.v.s., i jevreja, koje su jevreji redovno kršili, naprimjer, plemena Kurejza i Nudajr. Dokaz za to jeste ajet: ‘Oni s kojima ti ugovore sklapaš, pa oni svaki put, ne bojeći se posljedica, krše ugovor svoj.’” (El-Enfal, 56) Glagol نَبَذَ *ne-beze*, koji je upotrijebljen u ovom ajetu, znači odbijanje i odbacivanje nečega.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“A kad im je Poslanik od Allaha došao, potvrđujući da je istinito ono što već imaju, mnogi od onih kojima je Knjiga dana – za leđa svoja Allahovu Knjigu odbacuju, kao da ne znaju.” (El-Bekara, 101)

Dio ajeta koji govori o odbacivanju Allahove Knjige odnosi se na Tevrat, jer odbijanje da se slijedi Allahov Poslanik, s.a.v.s., znači da se odbacuje i Tevrat, koji

im to naređuje. Suddi veli: “Oni su odbacili Tevrat, a prihvatili su Asifovu knjigu koja je govorila o sihru, kome su ljude podučili dvojica meleka Harut i Marut.” Neki, pak, smatraju da se ovaj dio ajeta može odnositi i na Kur’an. Ša’bi veli: “On se nalazio u njihovim rukama, učili su ga, ali su odbijali postupati po njegovim naredbama.” Sufjan ibn Ujejna kaže: “Ovaj ajet govori o onima što su svoju svetu knjigu umotali u svilu i kadifu, ukrasili je zlatom i srebrom, ali ne smatraju dozvoljenim ono što im ona dozvoljava niti zabranjenim ono što im ona zabranjuje.”

Riječima Uzvišenog: “...kao da ne znaju”, na kraju ajeta oni se porede s nezalicama, jer postupaju kao i oni. Međutim, u ajetu stoji da oni svjesno i namjerno odabiru nevjerstvo.

﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيْطَانِ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ

فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَيْسَ مَا شَرَوْا بِهِ
 أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿

“I povode se za onim što su šejtani o Sulejmanovoj vladavini kazivali. A Sulejman nije bio nevjernik – šejtani su nevjernici, učeći ljude vradžbini i onome što je bilo nadahnuto dvojici meleka, Harutu i Marutu, u Babilonu. A njih dvojica nisu nikoga učili dok mu ne bi rekli: ‘Mi samo iskušavamo, i ti ne budi nevjernik!’ I ljudi su od njih dvojice učili kako će muža od žene rastaviti, ali nisu mogli time nikome bez Allahove volje nauditi. Učili su ono što će im nauditi i od čega neće nikakve koristi imati iako su znali da onaj koji tom vještinom vlada neće nikakve sreće na onom svijetu imati. A doista je jadno ono za što su se prodali, kad bi samo znali.” (El-Bekara, 102)

U ovom nas ajetu Allah, dž.š., obavještava o onima što su odbacili knjigu koju je On objavio, a prihvatili su se vradžbine. Naime, radi se o jevrejima. Suddi veli: “Jevreji su u društvu Allahova Poslanika, s.a.v.s., uspoređivali Tevrat i Kur’an pa su primijetili da se njihovo učenje podudara. Tada su odbacili Tevrat i počeli su slijediti Asifovu knjigu, koja je podučavala vradžbini i onome čemu su podučavala dvojica meleka Harut i Marut.” Muhammed ibn Is-hak veli: “Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., spomenuo Sulejmana, a.s., i

nakon što je potvrdio da je i on bio vjerovjesnik, jedan je od jevrejskih učenjaka rekao: ‘Muhammed tvrdi da je sin Davudov bio vjerovjesnik. Tako mi Allaha, dž.š., jedino što je on bio jeste sihirbaz.’

Povodom ovih njegovih riječi Allah, dž.š., objavio je: *‘A Sulejman nije bio nevjernik, šejtani su nevjernici učeći ljude vradžbini’*, to jest šejtani su o Sulejmanu, a.s., među ljudima širili laži da se bavio vradžbinom, jer je mogao brzo ploviti morem, u njegovoj vlasti bile su ptice i šejtani. Kelbi veli: “Šejtani su zapisali sihr i vradžbine i to su predstavili kao djelo Asifa, pisara Sulejmana, a.s. Nakon što su završili s pisanjem, knjigu su zakopali na mjesto gdje je Sulejman, a.s., obavljao molitvu i to u periodu kada mu je Allah, dž.š., nakratko oduzeo vlast, tako da Sulejman, a.s., to nije primijetio.

Kada je umro Sulejman, a.s., oni su pred očima ljudi iskopali tu knjigu i rekli: ‘Sulejman, a.s., pomoću ove knjige uspijevao je uspostaviti vlast nad vama, pa pogledajte šta u njoj piše.’ Što se tiče razumnih ljudi među sinovima Israilovim, oni su rekli: ‘Bože sačuvaj da se Sulejman, a.s., bavio time.’ Međutim, nerazumnici su rekli: ‘Znači, ovo je nauka koju je poznavao Sulejman, a.s.’ Prionuli su izučavanju toga znanja, a zapostavili su knjige koje im je Allah, dž.š., preko

njihovih vjerovjesnika objavio. Kada se pojavio Allahov Poslanik, s.a.v.s., Allah, dž.š., objavio mu je u ovom ajetu pravu istinu o Sulejmanu, a.s., i odbacio je potvore koje su na njegov račun izrečene." Glagol يَتْلُو *tela-jetlu*, koji je upotrijebljen u ovom ajetu, može imati više značenja. Ibn Abbas, r.a., veli: "Ovaj glagol znači slijediti." Ata veli: "Ovaj glagol znači učiti." Taberi veli: "Riječ *slijediti* ukazuje na davanje prednosti nečemu u odnosu na nešto drugo." Ovo ima smisla, jer ukoliko neko nešto slijedi, to ukazuje na to da je dao prednost tome u odnosu na nešto drugo.

Riječi: "...o Sulejmanovoj vladavini..." znače o njegovu vjeroznanosti i vjerovjesništvu. Zedždžadž veli da znače: "...o vremenu kada je vladao Sulejman, a.s." Neki smatraju da to znači o Sulejmanovoj, a.s., vladavini, o događajima vezanim za njega i pričama o njemu. Neki smatraju da ovaj ajet govori o šejtanima iz redova džina. Međutim, postoje i oni koji smatraju da govori o šejtanima ljudima, koji su u činjenju loših djela prevršili svaku mjeru.

"...a Sulejman nije bio nevjernik..."

U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., brani čast Svoga vjerovjesnika. Ne spominje se nigdje da je neko tvrdio za Sulejmana, a.s., da je bio nevjernik. Međutim, jevreji su za njega tvrdili da se bavio sihrom, a poznato

je da je bavljenje ovim grijehom čisto nevjerstvo.

"...šejtani su nevjernici učeći ljude vradžbini..."

U ovom dijelu ajeta nedvosmisleno stoji da su oni koji se bave vradžbinom i druge tome podučavaju nevjernici. Riječ السِّحْرِ *es-sihr* prema nekim lingvistima u svom osnovnom značenju ukazuje na upotrebu varki s ciljem da se onima koji gledaju predoči stanje koje je suprotno realnom. Naprimjer, sihirbaz učini nešto, a oni koji ga gledaju vide sasvim različito od onoga što je on učinio. Primjer obmane takve vrste jeste i situacija kada putnik kroz pustinju umjesto pijeska vidi vodu. Onaj ko u blizini obale plovi na lađi ima osjećaj da brda i drveće putuju zajedno s njim.

Neki, pak, smatraju da je ova riječ izvedena iz glagola koji znači prevariti. Ova je riječ upotrijebljena i u sljedećem ajetu: "Rekoše oni: 'Ti si samo opčinjen.'" (Eš-Šuara, 153) Neki kažu: "المُسْحَرُ *el-musehhar* je onaj ko se rodio s bolesnim plućima." Ima i onih koji tvrde da ova riječ ukazuje na onog ko je prinuđen da jede i pije ukoliko želi da se održi u životu. Neki, pak, smatraju da riječ السِّحْرِ *es-sihr* znači skrivanja, jer onaj ko se bavi time čini to skriven od ljudi. Drugi smatraju da riječ السِّحْرِ *es-sihr* znači odvratanje.

Postoje i oni koji smatraju da ova riječ znači privoljavanje i

nagovaranje na nešto, jer ako te neko na nešto privoli ili nagovori, opčinio te je. Komentirajući riječi Uzvišenog: “Samo nam se pričinja, mi smo ljudi opčinjeni” (El-Hidžr, 15), neki kažu: “To znači: mi smo opčinjeni pa smo imali krivu predstavu u vezi s ovim.” Dževheri kaže: “Riječ *السِّحْرُ* *es-sihr* znači lukavstvo, tako da se svako ko je lukav i ko do svoga cilja dolazi ovim putem naziva ovim imenom.” *السَّاحِرُ* *es-sahir* može značiti i učenjaka, a može značiti i varalica. Ibn Mesud, r.a., veli: “U doba džahilijeta sihr smo nazivali *العِضَّة* *el-idah*, a to u arapskom jeziku znači potvora i obmanjivanje pomoću laži.”

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem da li sihr ima stvarno djelovanje ili je ograničen samo na polje psihe čovjeka. Gaznevi, učenjak hanefijskog mezheba, u svom djelu *Ujunul-meani* veli: “Mutezile smatraju da sihr nema stvarnog utjecaja, nego da je to varka i laž. Šafija je smatrao da je sihr ustvari šejtansko došaptavanje i bolest srca. On veli: ‘Prema našem mišljenju, to je vraćanje koje se zasniva na proučavanju položaja zvijezda ili veličanje šejtana s ciljem da on pomogne u nečemu što je čovjeku inače teško učiniti.’”

Smatram da je postojanje sihra istina i da je njegovo djelovanje stvarno onoliko koliko to Allah, dž.š., dozvoli. Postoji više vrsta

sihra, naprimjer, ono što se dešava kao rezultat vještih pokreta rukom. Ibn Faris u svom djelu *El-Mudžemmel* veli: “Riječ *السَّعْوَدَةُ* *eš-šavezetu* (jedna od vrsta sihra) nije termin koji upotrebljavaju beduini. To su vješti pokreti rukom i lukavština. Ova riječ može označavati i određene riječi koje se pamte i izgovaraju.

Primjer onoga što je dozvoljeno u vezi s ovim pitanjem jeste izgovaranje Allahovih, dž.š., lijepih imena u dovama, a ono što je strogo zabranjeno jeste izgovaranje riječi kojima se prizivaju šejtani i pomoću kojih se sklapa dogovor s njima. Ova riječ može označavati i određene vrste lijekova i preparata koji se koriste za liječenje.” Zabilježeno je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rječitost i govorništvo nazvao sihrom. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Zaista, postoji govor koji je kao sihr, čarolija.”²⁵ To je zbog toga što su neki govornici zbog svoje sposobnosti izražavanja u stanju da laž predstave tako lijepom pa oni koji ih slušaju počnu vjerovati da je istina. Na to se odnose ove riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., prema

²⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Hibban, Begavi Malik od Ibn Omera, r.a. Zabilježen je i od Ibn Abbasa, r.a., a bilježe ga Buhari u svom djelu *El-Edebul-mufred*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Ibn Hibban, Ebu Jala, Tajalisi, Taberani i Ahmed.

njima su govorništvo i rječitost pokuđeni ukoliko imaju pogrešne ciljeve. Neki smatraju da je u ovim riječima Allahov Poslanik, s.a.v.s., pohvalio govorništvo. To mišljenje zastupa jedna skupina učenjaka.

Međutim, prvo je mišljenje ispravnije, a dokaz za to su riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je, govoreći o situaciji kada se dvojica ljudi spore pred sudijom, savjetovao da se oba boje Allaha, dž.š., i govore samo istinu jer su “neki u stanju da zbog rječitosti bolje predstavljaju svoje dokaze od ljudi s kojima se spore.”²⁶ Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: “Među vama su mi najmanje dragi oni koji su velike pričalice.”²⁷ Na ovaj je način ovaj hadis komentirao i Amir eš-Šabi, prenosilac ovog hadisa, kao i Sasa’u ibn Suhan. Njih dvojica kažu: “Ovaj hadis govori o situaciji kada je neki čovjek upravu, međutim, onaj koji se s njime spori bolji je govornik pa uspije ljude koji ga slušaju uvjeriti da on govori istinu i da je on

upravu.” Inače, učenjaci hvale govorništvo u slučaju da se u njemu ne pretjeruje i da se ne koristi za predstavljanje laži kao da je istina.

Postoji sihr čiji počinitelj postaje nevjernikom. Takvi su, naprimjer, oni koji tvrde da mogu mijenjati izgled ljudi, oni koji tvrde da se mogu pretvoriti u neku od životinja, oni koji za jednu noć mogu putovati onoliko za koliko je drugima potreban mjesec dana, da mogu letjeti i sl. Svi oni koji to čine kako bi pred ljudima pokazali kako imaju posebne sposobnosti nazivaju se nevjernicima. Ovo je mišljenje zastupao Ebu Nasr Abdur-Rahim el-Kušejri. Ebu Amr veli: “Oni koji smatraju da je sihirbaz u stanju mijenjati izgled životinja, da, naprimjer, može čovjeka pretvoriti u magarca, da može transportirati tijela na udaljena mjesta u veoma kratkom periodu, da može uništavati i mijenjati im izgled – smatraju da takvoga treba pogubiti, jer se on izjednačava s vjerovjesnicima i tvrdi da i oni mogu učiniti čuda i mudžize, kao što je to Allah, dž.š., omogućio vjerovjesnicima. U tom slučaju, stepen vjerovjesništva bilo bi nemoguće razlikovati od onih koji se služe sihrom i varkama.” Oni koji smatraju da se sihr sastoji od varanja i predstavljanja realnosti drugačijom nego što ona jeste ne zastupaju mišljenje da je u svakom slučaju obavezno pogubiti

²⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža od Ummu Seleme, r.a.

²⁷ Ovaj hadis je hasen, dobar. Bilježi ga Tirmizi od Džabira, r.a., u potpunijoj verziji i kaže: “Ovaj hadis je dobar.” Bilježi se i od Ebu Salebe, r.a., a bilježe ga i Ibn Hibban, Ahmed, Ebu Nuajm. Bilježi ga i Hejsemi u svom djelu *Medžmeuz-zevid* i kaže: “Bilježi ga Taberani a njegovi prenosioци su oni čije hadise bilježi Buhari.”

sihirbaza, osim ako on pomoću svojih vradžbina ne izazove nečiju smrt.

Učenjaci ehli-sunneta vel-džemaata smatraju da sihr postoji i da ima stvarno djelovanje. Mutezile općenito i Ebu Ishak el-Istirabadi, učenjak šafijskog mezheba, smatraju da sihr nema stvarno djelovanje nego da je to varka i predstavljanje nečega u drukčijem svjetlu nego što stvarno jeste te da je to samo primjer vještine pokreta. Kao dokaz oni navode ajet: *“I odjednom mu se pričini da se konopi njihovi i štapovi njihovi, zbog vradžbine njihove, kreću.”* (Ta-Ha, 66) U ovom ajetu ne stoji da su ti konopci uistinu postali zmije i da su se kretali, nego da se ljudima to samo pričinilo. Allah, dž.š., također je rekao: *“I kad oni baciše, oči ljudima začarane...”* (El-Araf, 116)

Međutim, u ovom ajetu oni ne mogu naći dokaz za svoje tvrdnje, jer mi ne negiramo da je lažno predstavljanje jedan od segmenata sihra. Pored toga, potvrđene su različite činjenice koje razum ne odbacuje, naprimjer, u ovom ajetu spominje se sihr i podučavanje njemu. Ako on nije stvaran i ako njegovo djelovanje nije stvarno, kako je onda moguće njemu podučavati?

Allah, dž.š., u ajetu koji upravo komentiramo obavještava nas da su ljudi podučavani sihru, tako da ta činjenica ukazuje na to da sihr ima

stvarno djelovanje. Na to ukazuje i ajet: *“...i vradžbinu veliku prirediše.”* (El-Araf, 116) Povrh toga, mufessiri su saglasni da je povod objave sura El-Felek i En-Nas bilo to da je jevrej Lebid ibn el-Asam napravio sihr Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Buhari i Muslim bilježe od Aiše, r.a., koja pripovijeda: *“Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., sihr je učinio jevrej iz plemena Benu Zurejk po imenu Lebid ibn el-Asam.”*²⁸ Na kraju ove pripovijesti stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je djelovanje sihra prestalo, rekao: *“Allah, dž.š., izliječio me.”* Liječenje se dešava tako što budu otklonjeni uzroci bolesti pa bolest prođe. Ova činjenica ukazuje na to da sihr ima stvarno djelovanje, a ono što će prekinuti polemiku o ovom pitanju jeste to da su nas Allah, dž.š., i Njegov Poslanik, s.a.v.s. obavijestili o tome. Ovo mišljenje zastupaju veliki islamski autoriteti čija se mišljenja uzimaju u obzir kada se pravi konsenzus islamske uleme, tako da se ne treba obazirati na razilaženja koja prave mutezile. Postojanje sihra bilo je otprije poznato, a ni od jednog ashaba ili tabiina ne prenosi se da su negirali njegovo postojanje. Sufjan prenosi od Ebu-Avera, a on od Ibn Abbasa, r.a., da je rekao: *“U jednom selu u Egiptu po imenu El-Ferema podučavano je sihru, a onaj ko ni-*

²⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

ječe njegovo postojanje nevjernik je, on riječi Allaha, dž.š., i Njegova Poslanika, s.a.v.s., smatra lažnim i negira nešto što očito postoji.”

Naši učenjaci kažu: “Ne treba nijekati mogućnost da sihirbaz učini djela koja su neuobičajena, naprimjer, da učini da se neko razboli, da izgubi pamet, da osjeća bol i sl., za što postoje očiti dokazi da je to moguće. Ne treba smatrati nemogućim da pomoću sihra tijelo sihirbaza postane tanko pa se može provlačiti kroz uske prolaze, stajanje na oštrim predmetima, hodanje po tankoj žici, letenje, hodanje po vodi, jahanje na psu. Ali, ne treba vjerovati da je postojanje sihra samo po sebi dovoljno da se to desi niti da sihirbaz može išta učiniti osim onoga što je Allah, dž.š., već stvorio i odredio i dao da se desi prilikom sihra. Naprimjer, Allah, dž.š., odredio je da se pojavi osjećaj sitosti kada se najedemo, osjećaj napojenosti kada se napijemo vode.” Sufjan prenosi od Ammara ed-Duhnija da je neki sihirbaz pred očima Velida ibn Ukbe hodao po konopcu i da je ulazio na stražnjicu magarca, a izlazio na njegova usta pa ga je Džundub, r.a., udario sabljom i ubio. Radilo se o Džundubu ibn Kabu el-Ezdiju, r.a., a neki smatraju da je bio El-Bedželi, o kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Među mojim sljedbenicima živjet će čovjek po imenu Džundub, koji

će jednim udarcem sablje rastavljati istinu od neistine.”²⁹

Učenjaci se slažu da se mudžize poput najezde skakavaca, krpelja, žaba, rascjepljenja mora, pretvaranja štapa u zmiju, oživljavanja umrlih, progovaranja neživih stvari i sl., a koja je Allah, dž.š., dao da se dese kao potvrda istinitosti Njegovih poslanika, a.s., ne smatraju sihrom. To je kategoričan stav i treba znati da se ono što se dešava prilikom upotrebe sihra ne dešava samo na osnovu volje sihirbaza. Kadija Ebu Bekr ibn Tajjib veli: “Ja se moram povinovati konsenzusu učenjaka, a da nije tako, zastupao bih suprotno mišljenje.”

Kada je u pitanju razlika između sihra i mudžize, učenjaci kažu: “Sihr se može desiti kao rezultat postupaka više osoba. Može se desiti da je veliki broj ljudi u stanju da prouzrokuje iste pojave upotrebom sihra. Međutim, kada je u pitanju mudžiza, niko osim vjerovjesnika kome je Allah, dž.š., podario tu mudžizu nije u stanju učiniti isto. Povrh toga, sihirbaz za sebe ne tvrdi da je vjerovjesnik, a poznato je da je jedan od uvjeta ispravnosti

²⁹ Bilježi ga Darekutni sa dobrim lancem prenosilaca od Ebu Osmana el-Hindija, od Džunduba el-Bedželija, r.a., koji o sebi prenosi da je ubio sihirbaza. U djelu *El-Isaba fi temjizis-sahabe* bilježi se da je Džundub ibn Kab, r.a., ubio sihirbaza.

mudžize to da se desi kao rezultat potvrde vjerovjesništva i kao rezultat izazova drugima da učine isto”, a o tome smo opširno govorili u uvodu tefsira.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem propisa za sihribaza muslimana kao i onoga ko nije musliman, a stanovnik je islamske države. Imam Malik smatrao je da u slučaju kad se musliman počne baviti sihrom, on postaje nevjernik te ga kao takvoga treba pogubiti bez mogućnosti da se pokaje zbog toga. Kao razlog za to da mu ne treba pružati mogućnost pokajanja on navodi činjenicu da je bavljenje sihrom stvar koja se čini strogo u tajnosti, poput bluda, licemjerstva te da je Allah, dž.š., u ovom ajetu bavljenje sihrom nazvao nevjerstvom: “*A njih dvojica nisu nikoga učili dok mu ne bi rekli: ‘Mi samo iskušavamo, i ti ne budi nevjernik!’*” Ovo su mišljenje zastupali i imam Ahmed ibn Hanbel, Ebu Sevr, Ishak, Šafija i Ebu Hanifa. Kada su u pitanju ashabi, stav da sihribaza treba pogubiti prenosi se od Omera, r.a., Osmana, r.a., Ibn Omera, r.a., Hafse, r.a., Ebu Musaa, r.a., Kajsa ibn Sada, r.a., kao i od sedmerice tabiina.

Zabilježeno je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kazna za sihribaza jeste udarac sabljom.”³⁰

³⁰ Ispravno je da ovo nisu riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., nego jednog od ashaba. Bilježe ga Tirmizi, Darekutni,

Ibn Munzir veli: “Zabilježeno je da je Aiša, r.a., prodala svoju ropkinju koja joj je napravila sihr i da je iznos koji je dobila od njene prodaje dala za otkup roba.” Ibn Munzir također veli: “Ako neko prizna da je učinio sihr pomoću riječi koje su nevjerstvo, obavezno ga treba pogubiti, ukoliko se ne pokaje.

Na isti način treba postupiti ako se dođe do nepobitnog dokaza da je to učinio, pa makar i ne priznao. Ako riječi pomoću kojih je učinio sihr ne izvode iz vjere, u tom slučaju nije dozvoljeno pogubiti ga. Ukoliko je kod opsihrenog prouzrokovao bilo kakvu štetu zbog koje je propisana odmazda, to će biti i učinjeno, ako mu je bila namjera da prouzrokuje tu štetu. Ako je napravio štetu za koju nije propisana odmazda, onda će platiti globu. Iako su se ashabi razili u vezi s ovim pitanjem, treba slijediti one čije je mišljenje bliskije propisima Kur’ana i sunneta.

Dejlemi od Džunduba, r.a. Tirmizi veli: “Ne znam da ga je neko zabilježio kao riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., osim u ovom slučaju. Ismail ibn Muslim el-Mekki je slab prenosilac hadisa.” U djelu *Et-Takrib* u biografiji Džunduba, r.a., stoji da se oko toga da li je on bio ashab učenjaci razilaze. Ibn Hadžer ga bilježi u svom *El-Fethu* i kaže: “U lancu prenosilaca ovog predanja postoji slabost.” Veliki broj učenjaka smatra da su ovo riječi Džunduba i da je on ubio sihribaza.

Postoji mogućnost i da je sihri za koji su neki ashabi smatrali da treba pogubiti njegova počinioca onaj koji je učinjen pomoću djela koja izvode iz vjere pa se u tom slučaju ovo mišljenje podudara s praksom Allahova Poslanika, s.a.v.s. Isto tako, postoji mogućnost da je odluka Aiše, r.a., da proda ropkinju koja ju je opsihirila bila zbog toga što je ona to učinila pomoću riječi i djela koja ne izvode iz vjere. Mišljenje onih koji smatraju da treba pogubiti sihirbaza, a koje se temelji na hadisu: 'Kazna za sihirbaza jeste udarac sabljom', ukoliko je vjerodostojno prenesen, koji ujedno ostavlja mogućnost da se odnosi samo na sihri koji je učinjen pomoću djela koja izvode iz vjere, u ovom se slučaju podudara s predanjem koje je preneseno od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a u kome stoji da je on rekao: 'Nije dozvoljeno proliti krv muslimana osim u tri slučaja...'³¹

Smatram da je ovo mišljenje ispravno – prolijevanje krvi muslimana strogo je zabranjeno i nije je dozvoljeno proliti osim ukoliko postoji opravdan razlog na koji ukazuju nepobitne činjenice, a taj uvjet nije postignut ako postoji razilaženje među ulemom. Neki učenjaci kažu: "Sihri je nemoguće napraviti, osim uz pomoć djela koja

izvode iz vjere, uz pomoć veličanja i uzdizanja šejtana. To znači da sama pojava sihri ukazuje na djela koja izvode iz vjere."

Šafija, Allah mu se smilovao, rekao je: "Nije dozvoljeno ubiti sihirbaza, osim ako je on koristeći sihri ubio nekoga i ako prizna da je to namjerno učinio. Ako kaže da nije imao namjeru ubiti sihrom, onda ga nije dozvoljeno pogubiti, ali će biti obavezan platiti krvarinu poput onoga ko je nenamjerno počinio ubistvo. Ako je prouzrokovao neku drugu štetu, i njemu će ista šteta biti učinjena." Ibnul-Arebi veli: "Ovo je mišljenje neispravno iz dva razloga: prvi – on nije govorio o suštini sihri, a njegova suština jeste da se temelji na veličanju nekog drugog osim Allaha, dž.š., i tvrdnji da taj neko ima određene moći i sposobnosti, i drugi – Allah, dž.š., nedvosmisleno je u Kur'anu rekao da bavljenje sihrom izvodi iz vjere islama: *‘A Sulejman nije bio nevjernik...’*, to jest nije izgovarao riječi pomoću kojih se pravi sihri; *‘Šejtani su nevjernici učeći ljude vradžbini’*, dakle, postali su nevjernici zbog toga što su druge podučavali sihru, a za Haruta i Maruta, dvojicu meleka, rečeno je: *‘A njih dvojica nisu nikoga učili dok mu ne bi rekli: ‘Mi samo iskušavamo, i ti ne budi nevjernik!’*"

Sljedbenici imama Malika smatraju da se pokajanje sihirbaza ne

³¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Abdullaha ibn Mesuda, r.a.

prima i kao dokaz navode činjenicu da je bavljenje sihrom tajna stvar koju njen počinilac krije, tako da ne postoji ništa na osnovu čega bi se moglo povjerovati u iskrenost njegova pokajanja. Pokajanje se traži samo od onoga ko je javno ispoljio bavljenje sihrom, jer je na taj način otvoreno pokazao da je postao otpadnik od vjere. Imam Malik veli: "Ako bi sihirbaz ili munafik došao da prizna svoje nedjelo i da izrazi svoje kajanje zbog toga prije nego je neko drugi saznao za to, u tom slučaju njihovo pokajanje treba prihvatiti. Dokaz za to jesu riječi Uzvišenog: *Ali im vjerovanje njihovo, kad bi kaznu Našu doživjeli, ne bi nimalo bilo od koristi...*' (El-Gafir, 85) Ovaj ajet ukazuje na to da bi im vjerovanje koristilo ako bi povjerovali prije spuštanja kazne."

Što se tiče nemuslimana podanika islamske države koji se bavi sihrom, neki smatraju da i njega treba pogubiti. Imam Malik veli: "Ne treba ga pogubiti, osim u slučaju da je on pomoću sihra ubio nekoga, a ostalu štetu koju je prouzrokovao treba nadoknaditi. Ukoliko bi nemusliman koji je građanin islamske države učinio nešto što ne stoji u ugovoru koji je sklopljen s državom a što se smatra težim prekršajem u tom će slučaju biti pogubljen." Ibn Huvejz Mendad veli: "Od imama Malika o ovom se pitanju prenose

dva različita mišljenja: prema prvom mišljenju, od takvoga treba tražiti da se pokaje, a njegovo pokajanje ogleđa se u primanju islama.

Prema drugom mišljenju imama Malika, takvoga treba pogubiti, pa makar i primio islam. Što se tiče nemuslimana koji je u ratu s muslimanima, a bavi se sihrom, njega ne treba pogubiti ukoliko se pokaje. Imam Malik smatra da isti propis važi i za nemuslimana koji je psovao Allahova Poslanika, s.a.v.s.: od njega se traži da se pokaje, a pokajanje se ogleđa u primanju islama. Prema njegovu drugom mišljenju, takvoga treba pogubiti bez pružanja mogućnosti pokajanja i u tom slučaju važi propis koji važi i za muslimana." O nemuslimanu koji živi u islamskoj državi a koji se bavi sihrom imam Malik veli: "Treba ga primjerno kazniti. Ako je pomoću sihra nekoga ubio, i sam će biti pogubljen i bit će kažnjen srazmjerno šteti koju je na taj način prouzrokovao." Drugi, pak, smatraju da ga u svakom slučaju treba pogubiti, jer je bavljenjem sihrom prekršio ugovor koji je sklopio s državom. Sihirbaza njegovi nasljednici ne mogu naslijediti u imetku, jer je on umro kao nevjernik, osim u slučaju da se bavio vrstom sihra koja se ne smatra nevjerstvom. Govoreći o ženi koja je koristila određenu vrsta sihra kako bi zadržala muža ili ga odvrtila od drugih žena, imam Malik je rekao

da nju treba primjereno kazniti, ali da je ne treba pogubiti.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem treba li od sihirbaza tražiti da otkloni sihr koji je prouzrokovao. Seid ibn Musejjib smatrao je da je to dozvoljeno, kao što navodi Buhari. Ovo je mišljenje zastupao i El-Muzeni, a Hasan el-Basri smatrao je da je to pokuđeno. Šabi veli: "U tome nema nikakve smetnje." Ibn Bettal prenosi da u knjizi Vehba ibn Munebbiha stoji: "Treba uzeti sedam zelenih listova lotosa, istucati ih kamenom, preliti ih vodom pa na to naučiti Ajetul-Kursiju, tri puta pljucnuti na tu dovu, a zatim se tom vodom okupati. Onaj ko to učini uz Allahovu, dž.š., pomoć izliječit će se od posljedica sihra. Ovo se preporučuje čovjeku koji nije u stanju općiti sa svojom ženom."³²

Većina mutezila negira postojanje šejtana i džina, a to njihovo nevjerovanje ukazuje na pomanjkanje razuma i vjere. Priznavanje postojanja šejtana i džina nimalo se ne kosi sa zdravim razumom, a i Kur'an i sunnet potvrđuju njihovo postojanje. Svako pametan i svako ko želi slijediti Pravi put treba priznati postojanje nečega što je potvrđeno Kur'anom i sunnetom: "Šejtani su nevjernici učeći ljude vradžbini...", "I šejtane neke da

zbog njega rone..." (El-Enbija, 82) Pored brojnih ajeta koji govore o ovoj temi postoji i jedna cijela sura koja nosi ime El-Džinn. Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Šejtan poput krvi kola ljudskim tijelom."³³ Veliki broj racionalista negira ovaj hadis tvrdnjom da je nemoguće da u jednom tijelu budu dvije duše. Međutim, razumu nije nemoguće prihvatiti činjenicu da se šejtani mogu kretati kroz ljudsko tijelo ukoliko su, a jesu, tijela šejtana sačinjena od materije koja im to omogućuje. Čak i da su njihova tijela sačinjena od mesa i kostiju, to je moguće. Poznato nam je da se hrana kreće kroz tijelo. Isto tako i razne vrste crva i drugih životinjskih oblika u stanju su opstati i kretati se kroz ljudsko tijelo.

"I ono što je objavljeno dvojici meleka..."

Jevreji su rekli: "Allah, dž.š., slao je meleke Džibrila, a.s., i Mikaila, a.s., da ljude podučavaju sihru", pa je Allah, dž.š., to u ovom ajetu negirao. Sihr je isključivo djelo šejtanâ, jer je to blisko njihovoj prirodi i razumu. Kada su u pitanju ljudi, žene su te koje se najčešće bave time, posebno one čija je priroda pokvarena: "I od zla onih koje u uzlove pušu." (El-Felek, 4)

³² Vehb nema nikakve dokaze za svoje tvrdnje, a on ovo prenosi od ehlul-kitabija.

³³ Hadis je vjerodostojan. Bilješka Buhari i Muslim od Safije bint Huzej, r.a.

Sihr kome su podučavala dvojica meleka Harut i Marut imao je za cilj iskušati ljude, a Allah, dž.š., ima pravo iskušavati Svoje robove onako kako On to želi. Naprimjer, Taluta i njegovu vojsku iskušao je rijekom čija im je voda bila zabranjena za piće. Zbog toga su ova dva meleka govorili: “*Mi samo iskušavamo, a ti ne budi nevjernik...*”, to jest mi smo poslani da vas iskušamo, ako nas poslušаш i kloniš se bavljenja sihrom, bit ćeš spašen, a ako, pak, odlučiš da se upustiš u to, propast ćeš.

“*U Babilonu...*”

Riječ البَابِل *el-Babil* u arapskom jeziku znači oblast, pokrajina. Neki smatraju da se ovim imenom nazivala oblast Iraka i nekih susjednih mjesta. Ibn Mesud, r.a., rekao je stanovnicima Kufe: “Vi se nalazite između Hire i Babilona.” Katada veli: “Babilon se proteže između oblasti Nesibina (npl. u Iraku, op. prev.) i Resul-ajna (npl. u Iraku, op. prev.)” Neki, pak, smatraju da se Babilon nalazio u Maroku. Međutim, prema riječima Ibn Atije, ovo mišljenje nije ispravno.

Postoje i oni koji smatraju da je Babilon ustvari planina Nehavend. A Allah, dž.š., najbolje zna. Učenjaci se razilaze oko toga šta je uzrok nastajanja ovog imena. Neki kažu: “Nazvan je ovim imenom jer su ljudi mnogo pričali o tome kako se srušio Nemrudov toranj.” Drugi

kažu: “Kada je Allah, dž.š., htio da ljudi počnu govoriti različitim jezicima, učinio je da zapuše vjetar koji je sve ljude okupio u Babilonu. Na tom je mjestu Allah, dž.š., učinio da počnu pričati različitim jezicima, a nakon toga je ponovo učinio da zapuše vjetar koji je ponovo razdvojio ljude na sve strane svijeta.” Najbolje što je rečeno o ovoj temi jeste ono što bilježi Ebu Davud ibn Ebi Hind od Ilbaa ibn Ahmera, preko Ikrime, a on od Ibn Abbasa, r.a., da je rekao: “Kada se Nuh, a.s., spustio s vrha brda Džudija, osnovao je naselje koje je nazvao Semanin (Osamdeset). Jednog je jutro Allah, dž.š., učinio da svi počnu pričati na osamdeset različitih jezika, a jedan od njih bio je i arapski jezik, tako da niko od njih nije razumio jezik drugog.”

Učenjaci kažu: “Dunjaluk je jedan od najvećih uzroka sihra, jer je on izuzetno varljiv, njegova su iskušenja dobro sakrivena. On te neprestano poziva da mu se predaš, da ga sakupljaš, kako bi u tome nadmašio druge. On te nagovara da budeš škrt i da drugima ne dijeliš i ide sve dotle dok te ne odvrati od pokornosti Allahu, dž.š. Dunjaluk biva uzrokom da ne možeš razlikovati istinu od neistine. Zbog toga je ljubav prema dunjaluku jedan od najtežih oblika sihra, jer osvaja čovjekovo srce u potpunosti i odvraća ga od Allaha, dž.š., i od

izvršavanja obaveza prema Njemu, te čini da zaboravi Njegova obećanja i prijetnje.

Dokaz da je dunjaluk uspio opsihriti čovjeka jeste čovjekova nekontrolirana ljubav prema njemu, prepuštanje strastima i prihvaćanje njegovih lažnih obećanja, što na kraju u potpunosti porobljava čovjekovo srce.” Zbog toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Tvoja ljubav prema nečemu čini te slijepim i gluhim.”³⁴

“*Harutu i Marutu...*”

Prethodno smo spominjali raspravu oko pitanja jesu li oni bili meleki ili nešto drugo. Zedždžadž prenosi da je Alija, r.a., rekao: “Da, tako mi onoga što je objavljeno dvojici meleka!” Ova dvojica meleka došli su da ljude poduče i upozore na opasnost bavljenja sihrom, a nikako ne treba vjerovati da su oni došli kako bi ljude pozivali u bavljenje sihrom. Zedždžadž veli: “Ovo

mišljenje zastupa većina učenjaka u jeziku. Prema ovom mišljenju, oni su došli da ljude poduče tome kako je zabranjeno baviti se sihrom i govorili su im: ‘Nemojte to činiti i nemojte upotrebljavati sihr kako biste rastavili muža i ženu.’ Znači, ono što je objavljeno ovoj dvojici meleka jeste to da prenesu zabranu bavljenja sihrom, tako da riječ *podučavati* u ovom slučaju znači *dostaviti informaciju*.”

“*A njih dvojica nisu nikoga učili...*”

Kada je u pitanju podučavanje koje se spominje u ovom ajetu, prema mišljenju uleme, ono može imati dva značenja: prvo, da znači podučiti nekoga nešto, a drugo, da znači dostaviti nekome informaciju. U arapskom jeziku glagol *عَلَّمَ alleme* (podučiti) može značiti i obavijestiti.

“*...dok mu ne bi rekli: ‘Mi samo iskušavamo...’*”

Kada su oni objasnili ljudima da je njihov cilj iskušati ljude, postalo je jasno da je opasnost od zavodljivosti ljubavi prema dunjaluku daleko veća, jer je ta zavodljivost skrivena.

“*...i ti ne budi nevjernik!*”

Neki kažu da ovo znači: “Nemoj postati nevjernik tako što ćeš izučavati sihr.” Drugi, pak, smatraju da ovo znači: “Nemoj postati nevjernik tako što ćeš upotrebljavati sihr.” Mehdevi smatra da su se oni ovim

³⁴ Bilježe ga Buhari u svom djelu *Et-Tarihul-kebiru*, Ebu Davud, Taberani u djelu *Musneduš-šamijin*, Ebuš-Šejh Kadai i Ahmed od Ebu Derdaa, r.a. U njegovu lancu prenosilaca nalazi se Ebu Bekr ibn Ebi Merjem, koji je nepouzdan. Kao nepouzdan označen je i u djelu *Daifu Ebi Davud*. Iraki u obradi hadisa *Ihjaa* kaže: “Ibn Ebi Merjema niko nije optužio za laž.” Nakon toga, on za njega kaže da je dobar prenosilac. Međutim, ispravno je da je Ebu Bekr ipak nepouzdan i da ga veliki broj učenjaka svrstava među nepouzdanane. Pogledaj djelo *El-Mizan*.

riječima obraćali onima za koje su bili uvjereni da su već zalutali.

“I ljudi su od njih dvojice učili kako će muža od žene rastaviti.”

Suddi veli: “Onima kojima bi došla ova dva meleka rekli bi: ‘Mi samo iskušavamo, zato nemoj postati nevjernik!’ Ako bi dotični čovjek odbio prestati baviti se sihrom, meleki bi mu rekli: ‘Idi kod onog pepela i pomokri se na njega.’ Kada bi to učinio, iz pepela bi se pojavilo svjetlo koje bi se uzdiglo ka nebu, a to svjetlo je iman. Poslije toga bi se iz pepela pojavio crni dim, koji bi u dotičnog čovjeka ušao kroz njegove uši, a taj crni dim je nevjerstvo. Kada bi im čovjek ispričao šta mu se desilo i šta je vidio nakon toga, meleki bi ga podučili na koji je način moguće rastaviti muža i ženu.” Neki učenjaci smatraju da sihirbaz nije u stanju učiniti nešto više od rastavljanja muža i žene, a o čemu nas je Allah, dž.š., obavijestio.

O mogućnosti rastavljanja muža i žene pomoću sihra Allah, dž.š., obavijestio nas je u ajetu koji u isto vrijeme kori one što se time bave i govori o onima koji su veoma dobro poznavali bavljenje sihrom. Da je sihirbaz u stanju učiniti nešto više od toga, Allah, dž.š., obavijestio bi nas o tome. Drugi kažu: “Allah, dž.š., u ovom nas ajetu obavještava o tome čime se sihirbazi uglavnom bave, a to je rastavljanje muža i žene, mada se pored toga

sihr može upotrebljavati i u druge svrhe, može se pomoću njega utjecati na osjećanja u srcu, na pojavu nekontrolirane ljubavi ili mržnje, tako da se supružnici zbog toga razvedu ili čovjek prekine odnose s nekim drugim čovjekom. Pomoću sihra mogu se prouzročiti bolovi, bolesti, a sve ovo što smo spomenuli prisutno je među ljudima, tako da to ne treba posebno dokazivati.”

“Ali nisu mogli time nikome bez Allahove volje nauditi.”

Neki smatraju da se ovaj ajet odnosi na sihirbaze, drugi na jevreje, a neki, pak, smatraju da se ovaj ajet odnosi na šejtane. To znači da oni bavljenjem sihrom ne mogu nikome naškoditi osim onoliko koliko je to Allah, dž.š., odredio, a to nikako ne znači da je Allah, dž.š., njihovim djelima zadovoljan, jer On, Uzvišeni, zabranjuje da se čine loša djela. Zedždžadž smatra da ovaj ajet znači da oni nikome ne mogu naškoditi, a da Allah, dž.š., ne zna za to. Nuhas veli: “Mišljenje Ebu Ishaka da ovaj ajet znači da oni ne mogu ništa učiniti a da Allah, dž.š., ne zna za to pogrešno je, jer riječ **إِذْنٌ** (*iznun*) (dozvola) ne znači to, nego da je Allah, dž.š., omogućio ljudima da čine određena djela kako bi ih iskušao.”

“Učili su ono što će im nauditi.”

Dakle, nauditi će im na ahiretu, iako će ostvariti određene koristi od toga na ovom svijetu. Međutim,

neki smatraju da ovaj ajet znači da će im bavljenje sihrom naškoditi i na ovom svijetu. To je zbog toga što postoji mogućnost da će ljudi saznati za njihova nedjela pa će ih kazniti zbog toga, a i samo bavljenje sihrom i kontaktiranje sa šejtanima ne može donijeti nikakvo dobro. Riječ *الْخَلَائِقِ el-halak*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači udio u nečemu. Zedždžadž veli: “Stručnjaci u arapskom jeziku zastupaju ovo mišljenje, ali kažu da se ova riječ uglavnom upotrebljava kada je u pitanju udio u dobru.”

“Iako su znali da onaj ko tom vještinom vlada neće nikakve sreće na onom svijetu imati. A doista je jadno ono za što su se prodali, kad bi samo znali.”

Ahfeš kaže: “Oni koji su to znali jesu šejtani, oni koji su zbog toga prodali svoje duše jesu ljudi, a oni nisu znali koliku su štetu sebi nanijeli.” Zedždžadž prenosi da je Alija ibn Sulejman rekao: “Smatram da je bolje reći: ‘Oni koji su to znali jesu dvojica meleka, jer su oni najpreči da to znaju.’” Zedždžadž veli: “Oni koji su to znali jesu jevrejski učenjaci. Međutim, o njima je Allah, dž.š., rekao: ‘...kad bi samo znali’, dakle, oni nisu postupali po onome što su znali, jer su se povelili za onima koji su se bavili sihrom.”

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَأَتَقُوا لِمَثُوبَةٍ مِّنْ عِنْدِ
اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾

“A da oni vjeruju i da se boje, nagrada od Allaha bila bi im bolja, kad bi samo znali.” (El-Bekara, 103)

To znači: da se nisu bavili sihrom, bili bi nagrađeni od Allaha, dž.š.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا
أَنْظِرْنَا وَأَسْمِعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

“O vjernici, ne služite se riječima: ‘Raina’, nego recite: ‘Unzurna’ i slušajte! A nevjernike bolna patnja čeka.” (El-Bekara, 104)

U ovom je ajetu naveden još jedan primjer lošeg ponašanja jevreja, a cilj mu je da se muslimanima zabrani takvo ponašanje. Riječ *رَاعِنَا raina* u arapskom jeziku znači obrati pažnju na nas pa ćemo i mi obratiti pažnju na tebe, a može značiti i pažljivo slušaj šta mi govorimo, jer ovaj oblik riječi ukazuje na radnju koja se vrši između više ljudi. Ne priliči da se na ovakav način obraća Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., pa je muslimanima naređeno da odaberu ljepši izraz od ovoga.

Ibn Abbas, r.a., veli: “Muslimani su Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., govorili: ‘Raina’, to jest obrati pažnju na nas i to su upućivali u obliku molbe. Međutim, na hebrejskom jeziku ova riječ ima pogrdno značenje: poslušaj, ne poslušali te. Oni su iskoristili tu priliku pa su rekli: ‘Do sada smo ga psovali tajno, a sada to možemo činiti javno.’ Dolazili su kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i

govorili su: 'Raina!', a nakon toga su se smijali. Sad ibn Muaz, r.a., koji je poznao njihov jezik, kada je čuo kako to govore, rekao im je: 'Neka je na vas Allahovo, dž.š., prokletstvo! Ako vas čujem da još samo jednom uputite tu riječ Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., sabljom ću vas udariti.' Oni rekoše: 'A zar tu istu riječ i vi ne upućujete Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.?' Povodom toga, objavljen je ovaj ajet, u kome je muslimanima naredeno da više ne upotrebljavaju ovu riječ, kako jevreji više ne bi imali prostora da javno ismijavaju Allahova Poslanika, s.a.v.s."

U ovom ajetu postoje dva propisa: prvi, zabranjeno je upotrebljavati izraze koji su dvosmisleni i koji mogu imati pogrdno značenje. U to se svrstavaju i riječi koje se mogu razumjeti kao potvora za nekoga da je učinio blud, a, prema našem mišljenju, onaj ko to učini zaslužuje da bude kažnjen. Ebu Hanifa i Šafija i njihove pravne škole zastupaju suprotno mišljenje i kažu: "Dvosmislene riječi mogu podrazumijevati potvoru, ali i nešto drugo, a ukoliko postoji sumnja u nešto, to automatski oslobađa od kazne." O ovoj temi opširnije ćemo govoriti prilikom tumačenja sure En-Nur.

Ovaj ajet također govori o tome kako treba nastojati spriječiti svako zlo u korijenu i kako treba preventivno djelovati. Ovo je mišljenje

imama Malika i Ahmeda ibn Hanbela. Na ovo upućuju Kur'an i sunnet. Suština se ogleda u tome da se treba kloniti nekih djela koja su u osnovi dozvoljena, ali koja mogu postati uzrokom da se upadne u ono što je zabranjeno. Ovaj ajet nedvosmisleno ukazuje na to. Jevreji su upotrebljavali ovu riječ, koja u njihovu jeziku ima pogrdno značenje, pa je zbog toga Allah, dž.š., zabranio i muslimanima da je upotrebljavaju, kako bi se spriječio bilo kakav oblik upotrebe ružnih riječi. Primjer toga jeste i ajet: *"Ne grдите one kojima se oni, pored Allaha, klanjaju, da ne bi i oni nepravедno, ne misleći šta govore, Allaha grdili."* (El-Enam, 108)

U ovom ajetu, Allah, dž.š., zabranio je muslimanima da se ružno izražavaju o kipovima, kako ne bi na taj način isprovocirali mnogobošce pa da i oni zauzvrat ne počnu psovati Allaha, dž.š. Primjer toga jeste i sljedeći ajet: *"I upitaj ih o gradu koji se nalazio pored mora kad su propise o suboti kršili..."* (El-Araf, 163) Allah, dž.š., zabranio im je ribolov subotom, a iskušao ih je tako što je učinio da su im ribe same prilazile obali i pokazivale se. Oni su se dosjetili da u subotu postave mreže, a da u nedjelju uzmu ono što se ulovilo u njih. Postavljanje mreža nije im bilo zabranjeno, nego lov riba, ali postavljanje mreža bilo je povod da upadnu u ono što im

je zabranjeno. Zbog ovog njihova grijeha Allah, dž.š., pretvorio ih je u majmune i svinje. A Allah, dž.š., u ovom nas je ajetu upozorio da se pazimo kako ne bismo upali u istu grešku. Primjer toga jeste i naredba Allaha, dž.š., upućena Ademu, a.s., i Havi, a.s.: “*I ne približavajte se ovom drvetu...*” (El-Bekara, 35) Što se tiče hadisa koji govore o ovoj temi, oni su uistinu mnogobrojni.

Aiša, r.a., prenosi da su Ummu Habiba, r.a., i Ummu Selema, r.a., u Abesiniji vidjele crkve koje su bile ukrašene slikama. Kada su to spomenule Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., on je rekao: “Taj narod ima običaj da kada umre pobožan čovjek među njima na njegovu kaburu sagrađe bogomolju i da je ukrase takvim slikama. Oni su najgori ljudi kod Allaha, dž.š.”³⁵

Učenjaci kažu: “Oni koji su prvi počeli postavljati slike u bogomoljama imali su namjeru da ih gledanje u pobožne ljude podsjeti na njihov ibadet pa da se i oni trude i obožavaju Allaha, dž.š., kao što su i oni prije njih radili. Međutim, nakon nekog vremena njih su naslijedili potomci koji su bili neuki i koji nisu znali pravi razlog postojanja tih slika pa im je šejtan počeo došaptavati kako su njihovi preci obožavali te slike pa su i oni počeli to činiti.

³⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Ibn Hibban, Bejheki od Aiše, r.a.

Zbog toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio svoje sljedbenike da ne upadnu u istu grešku i zaprijetio je žestokom kaznom onima koji to učine.” Nastojeći da u korijenu spriječi pojavu takvoga zla, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., također rekao: “Povećala se Allahova, dž.š., srdžba prema onima koji su kabure svojih vjerovjesnika i dobrih ljudi pretvorili u mjesta na kojima će molitvu obavljati.”³⁶

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: “Allahu, nemoj dozvoliti da se moj kabur obožava.”³⁷

³⁶ Ovaj hadis je vjerodostojan, ali u sljedećoj formi: “Allah, dž.š., prokleo je jevreje i kršćane jer su kabure svojih vjerovjesnika uzeli za mjesta na kojima će molitvu obavljati.” Bilježe ga Buhari i Muslim od Aiše, r.a. Ovaj hadis zabilježen je i u sljedećem obliku: “Allah, dž.š., prokleo je narod koji je kaburove svojih vjerovjesnika uzeo za mjesto gdje će molitvu obavljati.” Muslim bilježi vjerodostojno predanje Džunduba, r.a., u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Narodi koji su živjeli prije vas imali su običaj da kabure svojih vjerovjesnika i dobrih ljudi uzmu za mjesto na kojem će molitvu obavljati, a ja vam zabranujem da to učinite.” Predanje koje navodi autor bilježi imam Malik u svom djelu *El-Muvetta* od Ataa ibn Jasira, r.a., kao njegove riječi. Ibn Abdul-Berr rekao je: “Malik kategorično tvrdi da je lanac prenosilaca ovog predanja prekinut, a ono započinje riječima: ‘Allahu, nemoj dozvoliti da se moj kabur obožava.’”

³⁷ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježe ga Ebu Nuajm u svom djelu *El-Hil’jetu*

Numan ibn Bešir, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Pojašnjeno vam je šta vam je dozvoljeno i šta vam je zabranjeno, a između toga postoje stvari koje su sumnjive. Onaj ko se bude čuvao sumnjivih stvari, sačuvao je svoju vjeru i čast, a onaj ko se upusti u sumnjive stvari, upast će u ono što mu je zabranjeno. On je poput čobanina koji čuva svoje stado odmah pored tuđeg posjeda, tako da ono u svakom trenutku može ući u njega."³⁸ U ovom je hadisu Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio činjenje sumnjivih djela zbog bojazni da se ne upadne u ono što je strogo zabranjeno. Ovaj hadis na najljepši način govori o preventivnom djelovanju i sprečavanju činjenja loših djela i prije nego što se upadne u njih.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: "Među najveće grijeha ubraja se i to da čovjek psuje svoje roditelje." Ashabi upitaše: "Zar je moguće da neko psuje svoje roditelje?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Da, moguće je tako što će opsovati roditelje nekog čovjeka pa će mu on uzvratiti na isti način."³⁹

i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a. Svi prenosioci ovog predanja su pouzdani.

³⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud i Tirmizi od Numana ibn Bešira, r.a.

³⁹ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Buhari i Muslim od Abdullaha ibn

U ovom hadisu Allahov Poslanik, s.a.v.s., usporedio je onoga ko bude uzrokom da mu neko psuje roditelje s onim ko psuje svoje roditelje. Ovo su dokazi koji nas upućuju da zlo trebamo sprečavati u korijenu i da se trebamo preventivno boriti protiv njega. Na ovom propisu učenjaci malikijske pravne škole temelje cijelo jedno poglavlje iz oblasti trgovanja, a radi se o trgovanju s odgodom plaćanja kupljene robe.

U šafijskom mezhebu ne postoji ovo poglavlje, jer oni to tretiraju kao zasebno poglavlje prilikom sklapanja ugovora. Oni kažu: "Propisi se temelje na vanjskom značenju šerijatskih tekstova, a ne na pretpostavkama. Učenjaci malikijskog mezheba dozvoljavaju da se prilikom predaje trgovačke robe koja je prodana s odgodom plaćanja pokuša postići veća cijena. Međutim, to se smatra kamatom."

"O vjernici ne služite se riječima: 'Raina'..."

Ovdje se radi o strogoj zabrani da se upotrebljava ova riječ. Riječ رَايَا *raina* izvedena je iz korijena glagola koji označava kamenčiće koji su se odronili od stijene, vojsci koja se raspršila, opisuje čovjeka koji nema argumente i koji je rasijanog razuma, koji je glup i lahkomišen. Oči su nazvane ovim

Amra ibn Asa, r.a.

imenom, jer svojim izgledom podsjećaju na oblik brežuljaka.

“Nego recite: ‘Unzurna’.”

U ovom dijelu ajeta muslimanima je naređeno da se obraćaju Allahovu Poslniku, s.a.v.s., riječima punim poštovanja, a riječ *unzurna* znači okreni se prema nama, pogledaj nas i sl. Mudžahid kaže: “Ova riječ znači pojasni nam da možemo razumjeti.” Drugi, pak, smatraju da ova riječ znači sačekaj nas. Osnovno značenje ove riječi jeste poziv da se pogleda uz razmišljanje o stanju u kome se nalazi onaj ko se gleda. Isto značenje ima i riječ رَاعِنًا *raina*, s tim da je njeno izgovaranje muslimanima zabranjeno zbog podudaranja u izgovoru s hebrejskom riječju koja ima ružno značenje.

“I slušajte!”

Nakon što je zabranio izgovor jedne, a naredio izgovor druge riječi, Allah, dž.š., podstiče vjernike da pažljivo slušaju ono što im se govori. Ova riječ aludira i na pokornost, jer treba imati na umu da onoga ko se suprotstavlja riječima Allaha, dž.š., i Njegova Poslanika, s.a.v.s., čeka bolna patnja.

﴿مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

“Ne vole oni koji ne vjeruju, ni sljedbenici Knjige, ni mnogobošci,

da se vama od Gospodara vašeg bilo kako dobro objavi. A Allah milost Svoju daruje kome On hoće; a Allah je neizmjerljivo dobar.” (El-Bekara, 105)

“A Allah milost Svoju daruje kome On hoće.”

Alija ibn Ebi Talib veli: “Allah, dž.š., vjerovjesništvo daruje kome On želi.” Neki smatraju da se milost koja se spominje u ovom dijelu ajeta odnosi na Kur’an. Drugi, pak, smatraju da ova riječ na ovom mjestu ima općenito značenje i da obuhvata sve vrste milosti koje je Allah, dž.š., podario ljudima prije ili kasnije. Glagol رَحِمَ *rahime*, iz koje je izvedena riječ *milost* označava nježnost i blagost. Allahova, dž.š., milost prema Njegovim robovima ogleda se u obasipanju blagodatima i u oprostima grijeha.

﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

“Mi nijedan propis ne promijenimo, niti ga u zaborav potisnemo, a da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo. Zar ti ne znaš da Allah sve može.” (El-Bekara, 106)

Ovaj je ajet veoma značajan kada su u pitanju šerijatski propisi koji se temelje na kur’anskim ajetima. Povod objave ovog ajeta jeste zavist jevreja. Nakon što je Allah, dž.š., naredio muslimanima da se

prilikom obavljanja namaza okreću prema Kabi, oni su pomislili da je to zgodna prilika da ubace sumnju u vjerodostojnost islama pa su rekli: "Muhammed svojim sljedbenicima prvo nešto naredi pa im to zabrani. To je očiti dokaz da on izmišlja Kur'an, jer vidite da dolazi s propisima koji negiraju jedni druge." Povodom ovih njihovih riječi Allah, dž.š., objavio je ajet: "*Kada Mi ajet dokinemo drugim – a Allah najbolje zna šta objavljuje – oni govore: 'Ti samo izmišljaš!'*" (En-Nahl, 101) A povodom ovih njihovih riječi objavio je i ajet: "*Mi nijedan propis ne promijenimo.*"

Poznavanje pitanja derogiranih i derogirajućih ajeta jedna je od najvažnijih oblasti koju trebaju poznavati oni koji se bave komentiranjem Kur'ana. Ovo pitanje olahko mogu shvatati samo nezalice i neuki, jer bez poznavanja ajeta koji su derogirajući, kao i onih koji su derogirani ne možemo znati šta je u našoj vjeri dozvoljeno, a šta zabranjeno. Pri-povijeda se da je Alija, r.a., jednom prilikom ušao u mesdžid, gdje je zatekao nekog vaiza koji je svojim govorom nastojao izazvati strah od Allahove, dž.š., kazne. Alija, r.a., upita: "Ko je ovaj čovjek?" Prisutni odgovoriše: "On je čovjek koji svojim govorom podsjeća muslimane na Allahovu, dž.š., kaznu. Predstavio se prije govora i rekao nam je kako se zove." Alija, r.a.,

upita ga: "Poznaješ li derogirane i derogirajuće ajete u Kur'anu?" Čovjek odgovori: "Ne poznajem." Alija, r.a., reče: "Izađi iz mesdžida i nemoj više vaziti u njemu."

U drugoj verziji ovog događaja stoji da ga je Alija, r.a., upitao: "Poznaješ li derogirane i derogirajuće ajete u Kur'anu?" Kada mu je čovjek odgovorio da ne poznaje, Alija, r.a., mu je rekao: "Ti sebe i druge bacaš u propast." Sličan događaj prenosi se i od Ibn Abbasa, r.a. U arapskom jeziku riječ *التَّسْحُتْ en-nesħ* (derogacija) ima dva značenja. Prvo je značenje prepisivanje, odnosno prenošenje, prepisivanje knjige i sl. Na osnovu ovog značenja može se reći da je cijeli Kur'an prenesen, odnosno prepisan iz Levhi Mahfuza i spušten u *Bejtul-izzeti* (Kuća ponosa, časti, snage) na zemaljskom nebu. Međutim, bitno je napomenuti da ovo značenje nije zastupljeno u ovom ajetu. Drugo je značenje poništavanje i sklanjanje i u navedenom ajetu spomenuta riječ ima upravo ovo značenje. U arapskom jeziku postoje dva elementa značenja ove riječi.

Prvi je poništavanje nečega i postavljanje na njegovo mjesto nečega što će ga zamijeniti, naprimjer, Sunce svojim zrakama učini da nestane hladovine i umjesto nje se pojavi ono. Ovo je značenje sadržano u sljedećem ajetu: "*Mi nijedan propis ne promijenimo, niti ga u zaborav*

postisnemo, a da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo.” U Muslimovu *Sahihu* zabilježeno je sljedeće predanje: “Nijedan vjerovjesnik nije poslan, a da u vjerozakonu koji mu je objavljen nije bilo derogacije.”⁴⁰ Dakle, u tom su se vjerozakonu dešavale određene promjene u propisima. Ibn Faris veli: “Riječ *النَّشْخُ* *en-nesħ* u arapskom jeziku znači prepisivanje, a može značiti i promjenu naredbe i izdavanje drugog naređenja.

Primjer toga jesu ajeti u kojima su postojale određene naredbe, a poslije su objavljeni drugi ajeti koji su derogirali prethodne i došli s drugim naredbama. Sve što naslijedi ili zamijeni nešto naziva se ovim imenom. Naprimjer, Sunce mijenja hladovinu, starost zamijeni mladost, rodbina naslijedi svoga umrlog rođaka ili jedno vrijeme naslijedi drugo, poslije jednog stoljeća dođe drugo stoljeće. Sva su ova značenja sadržana u ovoj riječi.”

Drugi element značenja riječi *en-nesħ* jeste sklanjanje nečega s tim da se umjesto toga ne postavi ništa drugo. Ta se riječ može upotrijebiti, naprimjer, kada želimo reći: “Vjetar

je u potpunosti zameo trag.” Ovo je značenje prisutno u sljedećem ajetu: “*Allah bi ono što je šejtan ubacio uklonio...*” (El-Hadždž, 52), to jest uklonio je to u potpunosti, tako da više nije bilo mogućnosti da se to čita i izučava. Ebu Ubejd smatra da se dešavalo to da je Allah, dž.š., Poslaniku, s.a.v.s., objavio cijelu jednu suru, a nakon toga je derogira pa se više nije zapisivala niti se učila. Od Ubejja ibn Kaba, r.a., i Aiše, r.a., prenosi se da je sura El-Ahzab po dužini bila slična suri El-Bekari, ali su mnogi ajeti iz ove sure derogirani.

Jedna skupina onih koji se nazivaju muslimanima iz kasnijih generacija tvrdi da je derogacija u Kur’anu nemoguća. Međutim, njih pobija konsenzus islamskih učenjaka koji jasno ukazuje da je u islamskom vjerozakonu postojala derogacija određenih naredbi i zabrana. Pored njih, postoji i skupina jevreja koji tvrde da postojanje derogacije u Kur’anu ukazuje na njegovu izmijenjenost i manjkavost. Ali dokaz protiv ove njihove tvrdnje nalazi se upravo u Tevratu, u kome stoji da je Allah, dž.š., objavio Nuhu, a.s., nakon što je napustio lađu: “Dozvoljeno je tebi i tvojim potomcima da jedete sve vrste životinja kao i sve vrste rastinja. Jedino vam je zabranjeno da pijete krv.”

Međutim, u Tevratu isto tako stoji da je Allah, dž.š., preko Musaa,

⁴⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim i Ahmed u dužem obliku. Obojica ga prenose od Utbe ibn Gazvana kao riječi ashaba. Međutim, ove riječi imaju status hadisa jer nešto poput ovoga može doći samo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.

a.s., sinovima Israilovim zabranio meso mnogih vrsta životinja. Isto tako, u vrijeme Adema, a.s., bilo je dozvoljeno bratu oženiti svoju sestru, a u vrijeme Musaa, a.s., to je strogo zabranjeno. Pored toga, i u Tevratu stoji da je Allah, dž.š., naredio Ibrahimu, a.s., da zakolje svoga sina, a nakon toga mu je naredeno da to ne čini. Musa, a.s., naredio je sinovima Israilovim da pogube one među njima koji su obožavali tele, a nakon toga im je zabranio da to učine. Do pojave Musaa, a.s., bilo je zabranjeno slijediti vjerovjesnika koji je prije postojao, a nakon njegove pojave to je postalo dozvoljeno. Postoji mnogo primjera koji potvrđuju postojanje derogacije i u prijašnjim objavama. Derogaciju nikako ne treba shvatiti kao nekakvo predomišljanje niti manjkavost, nego je to postupnost u propisivanju određenih ibadeta i propisa s ciljem ostvarivanja što boljeg efekta, kada je prakticiranje vjere u pitanju. To u isto vrijeme ukazuje na mudrost i savršenstvo znanja Uzvišenog Allaha, dž.š.

Nema nikakve sumnje da je cilj propisivanja vjerovjesnika upućivanje ljudi na nešto što će im donijeti bezbrojne koristi i u dunjalučkom i u ahiretskom životu. Derogacija bi se mogla shvatiti kao predomišljanje samo u slučaju da dolazi od nekoga ko ne posjeduje znanje i ko nije upućen u ono o čemu govori.

Međutim, ukoliko se radi o učenom i mudrom čovjeku, onda će on svoj govor prilagoditi stanju ljudi kojima se obraća i obratit će im se na onaj način koji će im donijeti najviše koristi. Primjer toga jeste liječnik koji pomno prati stanje bolesnika i s vremena na vrijeme propisuje mu različite lijekove. A šta tek onda reći za Onoga Koji je Stvoritelj, Čije je znanje sveobuhvatno i na osnovu Čije se volje sve dešava. Njegov način obraćanja stvorenjima može se promijeniti, ali Njegovo znanje i volja ostaju isti, jer kada je u pitanju Allah, dž.š., nikakva manjkavost ne može mu se pripisati.

Jevreji smatraju da je predomišljanje i derogacija jedno te isto pa zato to smatraju nedozvoljenim i to ih je odvelo u zabludu. Nehhas veli: "Razlika između derogacije i predomišljanja jeste to što derogacija znači promjenu jedne vrste propisa u drugi, naprimjer, kad nešto u početku bude dozvoljeno, a kasnije zabranjeno ili obrnuto. A što se tiče predomišljanja to je kada neko odluči nešto učiniti pa odustane od toga. Naprimjer, kad nekom narediš da ode kod nekog čovjeka, a kasnije mu bez ikakva posebna razloga kažeš da ne ide. To je nešto što je svojstveno ljudima i to je odraz manjkavosti."

U suštini, jedini koji je u stanju derogirati nešto u vjeri jeste Allah, dž.š., iako se neki šerijatski tekst

samo formalno naziva derogirajućim zato što se pomoću njega vrši derogacija. Isto tako, i sam se propis može nazvati derogirajućim, naprimjer, ako kažemo da je post u mjesecu ramazanu derogirao post za vrijeme Jevmul-ašure, tako da je ono što je derogirano zamijenjeno, a ono što ga je zamijenilo ustvari je ono što se prakticira kao ibadet.

Učenjaci se razilaze u vezi s definiranjem derogacije i granice do koje ona dopire. Prema mišljenju većine učenjaka ehli-sunneta vel-džemaata, derogacija je stavljanje propisa koji se izvjesno vrijeme primjenjivao van snage putem teksta koji je poslije objavljen. Ovo je definicija koju su postavili kadija Abdul-Vehhab i kadija Ebu Bekr. Oni još kažu: "Ovo je jedina potpuna definicija, jer da je definirano na neki drugi način, u tom slučaju propis koji je derogiran i dalje bi važio." Njih dvojica u obzir su uzeli jezičko značenje riječi النَّسْخُ *en-nesħ* (podizanje i sklanjanje), ali su također vodili računa da ova definicija ima i svoje logičko objašnjenje. Upotrijebili su riječ *tekst* kako bi obuhvatili sva značenja koja taj tekst može sadržavati – njegovu vanjsku formu i skrivena značenja.

U isto vrijeme, upotrebljavajući izraz *tekst*, oni su ukazali na to da, kada je u pitanju derogacija, tu nema prostora za analogiju i konsenzus učenjaka, jer je nemoguće

derogirati neki islamski propis pomoću analogije ili konsenzusa učenjaka bez postojanja jasno objavljenog teksta koji na to ukazuje. Pored toga, u ovoj definiciji oni su ukazali na činjenicu da se tekst koji derogira već postojeći propis mora pojaviti na određenoj vremenskoj distanci, jer u protivnom, ako bi se i derogirani i derogirajući tekst pojavili u isto vrijeme, onda se ne radi o derogaciji, nego o pojašnjenju koje ukazuje na ciljeve propisa ili bi se radilo o govoru čiji zadnji dio negira njegov početak.

Učenjaci se razilaze i oko pitanja da li derogacija obuhvata pripovijesti. Većina učenjaka smatra da se derogacija odnosi samo na zabrane i naredbe te da pripovijesti koje govore o prijašnjim dešavanjima i narodima ne mogu biti derogirane, jer bi u tom slučaju prve informacije o dešavanjima bile lažne, a nemoguće je da je Allah, dž.š., objavio nešto što nije tačno. Neki, pak, smatraju da je i u slučaju kada se radi o pripovijestima moguća derogacija ukoliko one u sebi sadrže određeni šerijatski propis, kakav je, naprimjer, ajet: "A od plodova palmi pripremate piće i hranu prijatnu." (En-Nahl, 67) O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure En-Nahl.

Može se desiti da se specifikacija iz općenitosti teksta razumije kao derogacija. Međutim, to nije

ispravno razumijevanje, jer na ono što je označeno kao specifično općenitost se nikada nije odnosila. Ukoliko bi se ispostavilo da se općenitost nekada odnosila na ono što je označeno kao specifično, u tom bi se slučaju radilo o derogaciji, a ne o specifikaciji. Običaj prijašnjih učenjaka bio je da specifikaciju nazivaju derogacijom, ali samo metaforično.

Treba znati da postoje određeni šerijatski tekstovi koji se po svojoj vanjskoj formi mogu razumijeti u smislu da obučavaju sve i da ništa ne izuzimaju. Međutim, na nekom drugom mjestu postoje drugi tekstovi koji to ograničavaju i određuju. Primjer toga jeste ajet: *“A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam sigurno blizu: odazivam se molbi molitelja.”* (El-Bekara, 186) Ono što se može razumjeti iz ovog ajeta jeste da se Allah, dž.š., u svakom slučaju odaziva svima onima koji Ga zamole. Međutim, ovo je značenje ograničeno u sljedećem ajetu: *“Njega biste samo molili da, ako hoće, otkloni od vas ono za što ste Ga molili...”* (El-Enam, 41) Oni koji nisu dobro upućeni u ovu problematiku smatraju da se u ovom slučaju radi o derogaciji. Međutim, to nije tačno, nego se radi o uopćavanju i ograničavanju.

Učenjaci kažu: “Moguće je da se desi derogacija u smislu da se derogira propis koji je bio teži i

da se zamijeni nekim lakšim propisom, naprimjer, da se ono što je ograničeno brojem deset ograniči na broj dva ili da se ono što je lakše zamijeni propisom koji je teži, naprimjer, derogiranje obaveznosti posta za vrijeme Jevmul-ašure i nekih drugih dana te zamjenom toga posta postom u mjesecu ramazanu, o čemu ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja ajeta o postu. Derogacija se također može desiti tako da se jedan propis zamijeni njemu sličnim, naprimjer, promjena kible, smjera kamo se okrećemo prilikom obavljanja namaza. Derogacija se može desiti i na način da se određeni propis derogira, a da se umjesto njega ne propiše neki drugi, naprimjer, obaveznost udjeljivanja sadake prilikom odlaska Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., na savjetovanje. Kur’an može biti derogiran Kur’anom, a hadisi putem drugih hadisa, ali samo ukoliko su preneseni mutevatir predajom, u čiju vjerodostojnost nema nikakve sumnje. Jedno predanje može derogirati drugo predanje.”

Većina učenjaka smatra da hadis može derogirati kur’anski ajet, a primjer toga jesu riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je rekao: “Ne može se ostaviti oporuka zakonskom nasljedniku imetka.”⁴¹ Ovo je mišljenje koje je zastupao imam

⁴¹ Ocjena ovog hadisa bit će kasnije navedena.

Malik. Međutim, Šafija i Ebul-Ferredž el-Maliki ne slažu se s tim. Prvo je mišljenje ispravnije, a dokaz za to jeste činjenica da su i kur'anski ajeti i hadisi objava od Allaha, dž.š., iako imaju različita imena. Pored toga, poznato je da se udata žena koja je počinila blud i koja treba biti kamenovana zbog toga ne treba bičevati, a taj smo propis uzeli iz prakse Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Većina učenjaka također smatra da Kur'an može derogirati hadis, a primjer toga jeste promjena kible, jer je okretanje prema Bejtul-makdisu prilikom obavljanja namaza propisao Allahov Poslanik, s.a.v.s., a slična se naredba uopće ne nalazi u Kur'anu. Primjer toga jeste i jedna od tački dogovora na Hudejbiji, gdje je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dogovorio da će vratiti svaku ženu koja nakon toga primi islam i pribjegne u Medinu. Međutim, izvjesno vrijeme nakon toga Allah, dž.š., objavio je ajet: *"...pa ako se uvjerite da su vjernice, onda ih ne vraćajte nevjericima..."* (El-Mumtehine, 10)

Većina učenjaka smatra da je moguće da kur'anski ajet bude derogiran predanjem koje je ahad⁴² i to pomoću upotrebe logike. Međutim, razilaze se oko toga ima li ta derogacija punovažnost. Ebul-Meali i dr. smatraju da je ovakva derogacija

punovažna i kao primjer navode događaj vezan za džamiju Kuba, o čemu ćemo kasnije opširno govoriti. Ali, većina učenjaka smatra da to ipak nije ispravno, jer je nemoguće derogirati kur'anski ajet putem analogije, zbog toga što je jedan od uvjeta ispravnosti analogije to da se ne kosi s kur'anskim ili hadiskim tekstom. Svi su ovi propisi važili samo za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer nakon njegove smrti i nakon što su šerijatski propisi dobili svoj konačni oblik, mogućnost derogacije je prestala. Zbog toga konsenzus učenjaka ne može biti nešto pomoću čega se derogira, jer se konsenzus učenjaka počeo uzimati u obzir tek nakon prekida objave. Pa ako se desi da se konsenzus učenjaka suprotstavlja nekom kur'anskom tekstu, onda treba znati da je on utemeljen na ajetu koji je derogiran, iako to mi možda ne znamo.

Treba znati da je to ajet koji je derogiran i da se po propisu koji je došao u njemu više ne postupa, s tim da je tekst toga ajeta zadržan i da se uči prilikom učenja Kur'ana. O ovoj temi treba dobro razmisliti jer je veoma korisna. Naime, radi se o ajetima čiji je propis derogiran, a zadržano je njegovo učenje, naprimjer, ajet u kome je bilo naredeno da se prije odlaska na razgovor s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., udijeli sadaka pa je ta naredba poslije

⁴² Koje prenosi samo jedan ashab, op. prev.

derogirana. Može se desiti da bude derogiran samo tekst ajeta, a da propis ostane važiti, naprimjer, ajet o kamenovanju bludnika. Isto se tako može desiti da ajet bude derogiran u potpunosti i tekstualno, a i propis koji je u sebi sadržavao. Primjer toga jeste predanje Ebu Bekra, r.a., koji je rekao: "Učili smo ajet: 'Nemojte se odricati svojih očeva, jer je to nevjerstvo.'" Primjeri ovakve derogacije uistinu su mnogobrojni.

Većina učenjaka smatra da kad do nekog ne dopre vijest o derogaciji nekog propisa, on će imati nagradu ako nastavi s njegovim prakticiranjem, a o tome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja ajeta koji govore o promjeni kible.

Većina učenjaka također smatra da je moguće da neki propis bude derogiran prije nego što se i primijeni u praksi, naprimjer, naredba Ibrahimu, a.s., da zakolje svoga sina Ismaila, a.s., ili kao što je u početku muslimanima bilo propisano da obavljaju pedeset namaza dnevno, pa je to svedeno na svega pet namaza, a o čemu ćemo, ako Bog da, govoriti prilikom tumačenja sura El-Isra i Es-Saffat.

Postoji više načina da se sazna radi li se o derogaciji. Prvi je način da u samom tekstu postoji nešto što ukazuje na to. Naprimjer, riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Zabranjivao sam vam da posjećujete

kabure, a sada vam dozvoljavam da to činite. I zabranio sam vam da pijete, osim iz mješina, a sada vam dozvoljavam da pijete i iz drugih posuda, samo ne smijete piti opojna pića."⁴³ Drugi način da se sazna da je neki tekst derogiran jeste da njegov prenosilac spomene datum i vrijeme njegova objavljivanja ili izgovaranja. Naprimjer, da kaže: "Taj je ajet objavljen (ili hadis izrečen) na dan Bitke na Hendeku", a da je poznato da je tekst koji je derogiran postojao prije toga. Sljedeći način da se utvrdi derogacija jeste da prenosilac kaže: "Taj i taj propis je derogiran." Sljedeći način utvrđivanja derogacije jeste konsenzus učenjaka kada se svi oni slože da je neki tekst derogiran nekim drugim tekstom. O ovoj smo temi opširno govorili prilikom obrađivanja metodologije šerijatskog prava, a smatramo da je ovo što smo ukratko spomenuli na ovom mjestu dovoljno.

Riječ نُنْسِيهَا *nunsuha*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu u arapskom jeziku može imati više značenja. Ata smatra da ova riječ znači odgađanje, to jest ili odgodimo derogiranje nekog ajeta ili ga uopće ne derogiramo. Drugi, pak, smatraju da ova riječ znači odgodimo njegovo derogiranje do određenog roka. Jedni smatraju da ova riječ

⁴³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Nesai, Ibn Hibban, Bejheki i Ahmed od Burejde, r.a.

znači: uklonimo taj ajet tako da se više ne može učiti niti spominjati. Prema jednom kiraetu po kome se ova riječ može učiti, ona znači zaboraviti ili ostaviti, to jest ostavimo taj ajet, odnosno ne mijenjajmo njegov propis niti ga derogirajmo. Ovo je mišljenje Ibn Abbasa, r.a., i Sudija. S ovim značenjem ta je riječ upotrijebljena i u sljedećem ajetu: “Zaboravljaju Allaha pa je i on njih zaboravio” (Et-Tevba, 67), to jest ostavili su ibadete i pokornost Allahu, dž.š., pa je i On njih ostavio da se muče u vatri. Ibn Zedždžadž veli: “Izgovaranje ove riječi s damom na prvom harfu ne može imati značenje ostavljanja, a predanje koje Alija ibn Ebi Talha prenosi od Ibn Abbasa, r.a., vjerovatno nije dobro zabilježeno niti preneseno, jer prema mišljenju većine stručnjaka u arapskom jeziku ova riječ znači dozvolimo ostavljanje propisa koji taj ajet sadrži.”

Ebu Alija kaže: “Ovo je mišljenje jako, jer, uistinu, ova riječ znači učiniti da neko nešto ostavi.” Neki smatraju da ta riječ znači zaborav, što podrazumijeva nespominjanje nečega, tako da, prema njima, ovaj dio ajeta znači: “Ili učinimo da ti, Muhammede, zaboraviš taj ajet pa ga se više ne možeš sjetiti.”

“...a da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo...”

To znači: donesemo, objavimo propis koji vam donese trenutnu

korist ukoliko vam propišemo nešto što je lakše za prakticiranje, ili ćete korist od toga osjetiti u budućnosti ukoliko je ono što je propisano teže za prakticiranje od derogiranog propisa, ili ćete dobiti podjednaku korist ukoliko se radi o propisima čije je prakticiranje podjednako teško. Malik veli: “Ovaj dio ajeta znači: dobit ćete propis koji vam je jasan i koji možete primijeniti umjesto derogiranog ajeta.” Neki, pak, smatraju da se ovdje ne radi o komparaciji, to jest ne radi se o tome da će biti objavljen bolji ajet umjesto derogiranog, jer su sve riječi Uzvišenog Allaha, dž.š., podjednako vrijedne, nego se ovdje radi o većoj ili manjoj koristi. Prema njima, to je poput riječi Uzvišenog: “Onaj ko učini dobro djelo dobit će deseterostruku nagradu za njega...” (El-Kasas, 84), to jest dobit će veću nagradu od djela koje je učinjeno. Međutim, izraz *ili sličan njemu*, koji je upotrijebljen u ovom ajetu, potvrđuje prvo mišljenje.

﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ﴾

“Zar ti ne znaš da je samo Allahova vlast i na nebesima i na Zemlji i da vi osim Allaha ni zaštitnika ni pomagača nemate.” (El-Bekara, 107)

Dakle, On je Taj Koji je stvorio nebesa i Zemlju tako da jedino

Njemu pripada sva vlast na njima i Njegova volja mora biti sprovedena. Iako se iz ovog ajeta može razumjeti da se on odnosi samo na Allahova Poslanika, s.a.v.s., ipak se odnosi na sve njegove sljedbenike, a dokaz za to jeste i činjenica da se ovaj ajet završava riječima: "...i da vi osim Allaha ni zaštitnika ni pomagača nemate." Neki, pak, smatraju da je u ovom ajetu Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., naređeno da upita ljude: "Zar ne znate da samo Allahu, dž.š., pripada sva vlast i na nebu i na Zemlji i da vi osim Njega nemate drugog zaštitnika?"

﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ
مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَّبِدِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾

"Zar da tražite od svoga Poslanika kao što su prije tražili od Musaa? A, ko vjerovanju pretpostavi nevjerovanje s Pravoga je puta zalutao." (El-Bekara, 108)

Početak ovog ajeta ima za cilj potvrdu da oni žele to tražiti, a u isto vrijeme sadrži i pogrdu za njihovo djelo. Od Musaa, a.s., njegovi su sljedbenici tražili da im pokaže Allaha, dž.š., da ga mogu vidjeti, a od Allahova su Poslanika, s.a.v.s., njegovi sunarodnjaci tražili da im se Allah, dž.š., pojavi zajedno s melekima. Od Ibn Abbasa, r.a., i Mudžahida prenosi se da su rekli: "Tražili su od Allahova Poslanika,

s.a.v.s., da im brdo Saffa pretvori u zlato." Riječ السَّوَاءِ *es-sevau*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu prema nekim učenjacima znači sredina. Ebu Ubejda Mamer ibn Musenna veli: "Ova riječ označava sredinu bilo koje stvari." S ovim značenjem upotrijebljena je u sljedećem ajetu: "I oni će pogledati, i toga usred Džehennema ugledati." (Es-Saffat, 55) Prema drugima, riječ السَّوَاءِ *es-sevau* znači namjera, cilj. Ferra veli: "Odustao je od ciljeva koje treba imati ako hodi pravim putem, odnosno prestao je biti pokoran Allahu, dž.š." Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Povod objave ovog ajeta jesu Rafi ibn Huzejma i Vehb ibn Zejd, koji su rekli Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: 'Donesi nam knjigu s neba da je i mi čitamo i učini da oko nas rijeke proteku; tek ćemo te onda slijediti.'"

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّوكُمْ
مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفْرًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۖ فَاعْفُوا
وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

"Mnogi sljedbenici Knjige jedva bi dočekali da vas, pošto ste postali vjernici, vrate u nevjernike, iz lične zlobe svoje, iako im je istina poznata; ali, vi oprostite i preko toga predite dok Allah Svoju odluku ne donese. – Allah, zaista sve može." (El-Bekara, 109)

Razlog zbog koga bi oni željeli to učiniti jeste zavist. Oni bi to željeli učiniti, iako nigdje nisu pročitali da to trebaju uraditi niti im je to neko naredio, a činjenica da to čine zbog zavisti potvrđuje da to čine drage volje. Postoje dvije vrste zavisti: zabranjena i dozvoljena. Zabranjena zavist je ona koja čovjeka podstiče da želi nekome da izgubi blagodati koje mu je Allah, dž.š., podario, bez obzira na to želi li dotični da i sam tu blagodat lično posjeduje. Ovu je vrstu zavisti Allah, dž.š., pokudio u sljedećem ajetu: *"Ili bi ljudima na onome što im je Allah iz obilja Svoga darovao zavidjeli."* (En-Nisa, 54)

Ova je zavist pokuđena zbog toga što njen nosilac smatra da je Allah, dž.š., pogriješio što je nekome podario određene blagodati, jer dotični to ne zaslužuje. Što se tiče situacije kada je dozvoljeno zavidjeti, to se spominje u vjerodostojnom hadisu u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nije dozvoljeno zavidjeti osim u dva slučaja: čovjeku kome je Allah, dž.š., podario znanje o Kur'anu pa ga on danonoćno uči i prakticira i čovjeku kome je Allah, dž.š., podario ime-tak pa ga on danonoćno udjeljuje na Allahovu, dž.š., putu."⁴⁴ Ova vrsta zavidnosti u arapskom jeziku

naziva se الغبطة *el-gibta*. Buhari je cijelo jedno poglavlje u svom *Sahihu* naslovio *Dozvoljenost zavidnosti onome kome je Allah, dž.š., podario znanje i mudrost*. Suština ove zavidnosti jeste da i ti priželjkuješ da i tebi Allah, dž.š., podari isto što i tvome bratu muslimanu, ali bez želje da on to izgubi. Ovo se može nazvati i natjecanjem. Allah, dž.š., rekao je: *"I neka se zato natječu oni koji hoće da se natječu."* (El-Mutaffifin, 26)

"...iako im je istina poznata..."

Dakle, poznata je nakon što im je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojašnio gdje se ona nalazi i nakon što su je u Kur'anu mogli pronaći.

"...ali, vi oprostite i preko toga pređite..."

Riječ العفو *el-afw* (oprost), koja je upotrijebljena u ovom ajetu, u arapskom jeziku znači nekažnjavanje zbog učinjenog grijeha. A riječ الصَّفْح *es-safb* – oslobađanje od grižnje savjesti zbog učinjenog grijeha.

Ovaj dio ajeta derogiran je 29. ajetom sure Et-Tevba, u kome je Allah, dž.š., rekao: *"Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju u Allaha i u onaj svijet..."* Ovo mišljenje prenosi se od Ibn Abbasa, r.a. Neki, pak, smatraju da je ajet koji je derogirao ovaj 5. ajet sure Et-Tevba: *"...onda ubijajte*

⁴⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Tirmizi i Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra*, Ibn Madža,

Humejdi, Ibn Hibban i Bejheki od Ibn Omera, r.a.

mnogobošce...” Ebu Ubejda veli: “Svaki ajet u kome je muslimanima savjetovano da se klone borbe objavljen je u Meki i svi su ti ajeti derogirani ajetima koji naređuju borbu.” Međutim, Ibn Atijja veli: “Njegovo mišljenje da je ovaj ajet objavljen u Meki neispravno je, jer se neprijateljstvo jevreja prema Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., dešavalo u Medini.”

Ibn Atijja je upravu, jer Buhari i Muslim bilježe predanje Usame ibn Zejda, r.a., u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uzjahao magarca, a iza sebe je posadio Usamu, r.a., s namjerom da posjete Sada ibn Ubadu, r.a., u njegovoj porodici Benu Haris iz plemena Hazredž. To se desilo prije Bitke na Bedru. Na putu su prošli pored jednog skupa u kome se nalazio i Abdullah ibn Ubejj es-Selul i to se desilo prije nego što je on primio islam. U tom su se skupu nalazili muslimani, mnogobošci i jevreji. Jedan od prisutnih muslimana bio je Abdullah ibn Revvaha, r.a. Prašina koju je magarac u svom hodu podigao obavila je prisutne pa Abdullah ibn Ubejj začepi nos i, protestirajući zbog toga, reče: “Nemojte nas prašiti.” Allahov Poslanik, s.a.v.s., nazva selam prisutnima, sjaha s magarca i poče prisutne pozivati u islam i prouči im određene odlomke iz Kur’ana. Abdullah ibn Ubejj es-Selul reče: “Čovječe, ne postoji

ništa ljepše od toga što govoriš, pod uvjetom da je to istina! Molim te, nemoj nas uznemiravati takvom pričom na našim skupovima. Nego uzjaši na svoga magarca pa ko dođe kod tebe – s njim pričaj o islamu.”

Međutim, Abdullah ibn Revvaha, r.a., reče: “Allahov Poslaniče, slobodno ti nama pričaj o islamu, jer se to nama sviđa.” Poslije toga nastupi svađa između muslimana, mnogobožaca i jevreja pa je gotovo došlo do fizičkog obračuna. Allahov Poslanik, s.a.v.s., uzjaha na magarca i kada je stigao do Sada ibn Ubade, r.a., rekao mu je: “Sade, jesi li čuo šta mi je rekao Ebu Hubab (Abdullah ibn Ubejj)? Rekao mi je to i to.” Sad, r.a., reče: “Allahov Poslaniče, oprostimo mu i pređi preko toga. Tako mi Onoga Koji ti je objavio Knjigu, ono što je u njoj objavljeno zasigurno je istina.

Stanovnici Medine htjeli su ga proglasiti kraljem, ali nakon tvoga dolaska i pojave islama odustali su od toga pa mu je to teško palo.” Nakon ovih riječi Allahov mu je Poslanik, s.a.v.s., oprostio. Inače, običaj Allahova Poslanika, s.a.v.s., i ashaba bio je da praštaju uvrede koje su im nanosili nevjernici i strpljivo su to podnosili, jer im je Allah, dž.š., to neredio. “...i slušat ćete doista mnoge uvrede od onih kojima je data Knjiga prije vas...”, kao i ajet: ‘Mnogi sljedbenici Knjige jedva bi dočekali...’ Zbog ovih su ajeta

Allahov Poslanik, s.a.v.s., i njegovi sljedbenici opraštali sve uvrede koje su doživjeli od nevjernika. Međutim, nakon što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., sa svojim ashabima u Bici na Bedru uspio poraziti nevjernike i nanijeti im žestok udarac i nakon što je zaplijenio mnogo imetka i zarobio mnogo neprijatelja, Abdullah ibn Ubejj es-Selul i njegovi istomišljenici rekli su: "Islam je sada postao nešto na što treba računati." Nakon toga su dali prisegu Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i prividno su primili islam.⁴⁵

"...sve dok Allah Svoju odluku ne donese. Allah, zaista sve može."

A ta se odluka ogledala u pogubljenju plemena Benu Kurejza i većine pripadnika plemena Benu Nudajr.

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَعَاتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

"I molitvu obavljajte i zekat dajite, a za dobro koje za sebe pripremite naći ćete nagradu kod Allaha, jer Allah dobro vidi ono što radite." (El-Bekara, 110)

Abdullah ibn Mesud, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom upitao ashabe:

⁴⁵ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Buhari i Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

"Kome je od vas draži imetak njegovih nasljednika od njegova imetka?" Ashabi su odgovorili: "Allahov Poslaniče, nema nikog među nama a da mu njegov imetak nije draži od imetka njegovih nasljednika." Međutim, Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Nema među vama nikoga a da mu imetak njegovih nasljednika nije draži od njegovog imetka. Tvoj je imetak ono što si udijelio na Allahovu, dž.š., putu, a imetak tvojih nasljednika je ono što si ostavio."⁴⁶

Abdullah ibn Mesud, r.a., također prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kome je od vas draži imetak njegova nasljednika od vlastitog imetka? Njegov je imetak ono što je udijelio, a imetak njegova nasljednika je ono što nije udijeljeno."⁴⁷ Prenosi se da je jednom prilikom Omer, r.a., prošao pored mezarja Bekiul-Garkad i da je rekao: "Selamun alejkum, o vi koji mezarja nastanjujete. Ono što vam mi možemo prenijeti od vijesti s ovog svijeta jeste to da su se vaše žene preudale, vaše kuće nastanjuju drugi, a vaši su imeci podijeljeni između vaših nasljednika." Odgovorio mu je neki glas koji je rekao: "Sine Hattabov, a ono što mi vama možemo reći jeste da smo zatekli

⁴⁶ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Buhari, Nesai, Ibn Hibban, Bejheki, Ebu Nuajm u svom djelu *El-Hil' jetu* i Ahmed od Abdullaha ibn Mesuda, r.a.

⁴⁷ Bilježi ga Buhari.

dobra djela koja smo uradili; ono što smo udijelili isplatilo nam se, a sve što smo od imetka zadržali – izgubili smo.”

Jedan je pjesnik lijepo rekao:

*Prije nego umreš, dobra djela čini
jer niko na ovom svijetu vječito ne živi*

A Ebu Atahija u svojim stihovima veoma nadahnuto i lijepo kaže:

*Od imetka svoga nastoj što više udijeliti
jer nasljednici tvoji i dobri
i loši mogu biti*

*Ako ga u nasljedstvo ostaviš lošima, oni
će te proćerdati*

a oni će se dobri i sa malo zadovoljiti

*Ako možeš, nastoj sam sebe naslijediti
jer ako to uspiješ, onda ćeš pobijediti*

﴿وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا
أَوْ نَصْرِيًّا تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ
لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۖ وَلَا
خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

“Oni govore da će u Džennet ući samo jevreji, odnosno samo kršćani. – To su puste želje njihove! – Ti reci: ‘Dokaz svoj dajte ako je istina to što govorite.’ A nije tako! Onoga ko se bude Allahu pokoravao i uz to dobra djela činio, toga čeka nagrada kod Gospodara njegova, takvi se neće ničega bojati i ni za čim neće tugovati.” (El-Bekara, 111, 112)

U ovom ajetu Allah, dž.š., obavještava nas da su jevreji tvrdili da u Džennet neće ući niko osim oni koji su bili jevreji, a da su kršćani opet tvrdili da će samo oni ući u Džennet.

“...ti reci: ‘Dokaz svoj dajte.’”

Riječ البرهان *el-burhan*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu znači dokaz koji je tako jak da oni koji ga čuju postaju čvrsto uvjereni u to što se dokazuje. Taberi veli: “Traženje dokaza podrazumijeva to da oni donesu neke neoborive dokaze za svoje tvrdnje, koji će uvjeriti one koji u to ne vjeruju.”

“...ako je istina to što govorite...”

To znači ako je vaše vjerovanje istinsko i ako su vaše riječi da ćete ući u Džennet istinite, onda to potvrdite nekim dokazima.

“A nije tako!”

Ovim riječima Allah, dž.š., negira njihove tvrdnje i utjeruje ih u laž, dakle nije onako kako oni govore.

“Onoga ko se bude Allahu pokoravao...”

Glagol *أسلم* *esleme* znači predati se i biti skrušen. Neki smatraju da na ovom mjestu znači onaj ko bude iskreno, u ime Allaha, dž.š., činio dobra djela. Na ovom mjestu u ovom ajetu, u njegovoj izvornoj formi, spominje se lice: “Onaj ko svoje lice preda” iz razloga što je lice najznačajniji dio čovjekova tijela, koji se može vidjeti, i lice je mjesto gdje se nalaze čovjekova osjetila, a

na njemu se mogu primijetiti izrazi ponosa i poniženja. Kada Arapi upotrijebe ovu riječ u svom govoru, ona može označavati nešto u njegovoj cjelini, a u ovom ajetu ova riječ može označavati namjere i ciljeve.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ الْتَّصْرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ
وَقَالَتِ الْتَّصْرَىٰ لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ
وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ ۗ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا
يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۗ قَالَ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

“Jevreji govore: ‘Kršćani nisu na Pravom putu!’, a kršćani govore: ‘Jevreji nisu na Pravom putu!’ – a oni čitaju Knjigu. Tako, slično kao oni, govore i oni koji ne znaju. Allah će im na Sudnjem danu presuditi o onome u čemu se oni ne slažu.” (El-Bekara, 113)

Značenje ovoga ajeta jeste: svaka od ovih skupina tvrdi da su drugi u potpunosti zalutali i da su oni ti koji su najpreči da ih obuhvati Allahova, dž.š., milost. To čine iako su u prilici da uče Tevrat i Indžil. Dio ajeta *oni koji ne znaju*, prema mišljenju većine učenjaka, odnosi se na mnogobošce – Arape, jer oni nisu imali nijednu svetu knjigu koju bi čitali. Ata veli: “Ove se riječi odnose na narode koji su živjeli prije jevreja i kršćana.” Rebi ibn Enes veli: “To znači da su ove riječi jevreji izgovarali i prije pojave kršćana.” Ibn Abbas, r.a., pripovijeda: “Kod

Allahova Poslanika, s.a.v.s., došla je jedna kršćanska delegacija iz Nedžrana pa su kod njih došli jevrejski rabini i počeli su se prepirati s njima. Jedni su drugima rekli: ‘Vi uopće niste na Pravom putu.’ Povodom toga je objavljen ovaj ajet.”

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا ۗ أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَافِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۗ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

“Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim džamijama ime Njegovo spominje i koji radi na tome da se one poruše? Takvi bi trebalo da u njih samo sa strahom ulaze. Na ovom svijetu doživjet će sramotu, a na onom svijetu patnju veliku.” (El-Bekara, 114)

Početak ovog ajeta znači da ne postoji veći nasilnik od onoga ko čini grijeh koji je spomenut u ovom ajetu. Ovaj se ajet odnosi na Bejtul-makdis i na one koji su ga porušili, a neki smatraju da se odnosi na Kabu. Riječ *džamija* spomenuta je u množini, jer je to džamija prema kojoj su okrenute sve ostale koje su izgrađene na zemaljskoj kugli. Drugi, pak, smatraju da se ovaj odnosi na sve džamije općenito.

Učenjaci se razilaze oko toga na koga se odnosi ovaj ajet i povodom koga je objavljen. Komentatori Kur’ana kažu da je objavljen

povodom Nabukodonosora, jer je on sa svojom vojskom porušio Bejtul-makdis. Ibn Abbas, r.a., i dr. kažu: "Objavljen je povodom kršćana." U tom bi slučaju značenje ovog ajeta bilo: "Kako to da vi, o kršćani, tvrdite da ćete jedini biti stanovnici Dženneta, a srušili ste Bejtul-makdis i spriječili ste ljude da obavljaju molitvu u njemu?" Na ovaj je način izraženo čuđenje u vezi s pitanjem kako su porušili Bejtul-makdis iako ga i sami poštuju. Uradili su to samo zbog neprijateljstva prema jevrejima. Seid prenosi da je Katada rekao: "Ovaj ajet odnosi se na kršćane. Mržnja prema jevrejima navela ih je da pomognu Nabukodonosora iz Babilona, koji je bio vatropoklonik, da poruši Bejtul-makdis."

Prenosi se da su posljedice ovog rušenja bile vidljive sve do vremena hilafeta Omera, r.a. Neki smatraju da je ovaj ajet objavljen povodom mnogobožaca koji su spriječili Allahova Poslanika, s.a.v.s., i ashabe da dođu do Kabe u godini kada je potpisan ugovor na Hudejbiji. Neki, pak, smatraju da se ovaj ajet odnosi na sve one koji će sprečavati vjernike da obavljaju molitvu u džamijama sve do Sudnjega dana i smatram da je ovo mišljenje ispravno, jer je ovaj ajet općenit, a i upotrijebljena je množina *džamije*, tako da je neispravno reći da se odnosi samo na jednu.

Rušenje džamija može biti stvarno poput rušenja koje je učinio Nabukodonosor ili kršćani, kada su porušili Bejtul-makdis, jer se u djelima koja govore o historiji bilježi da su oni vodili ratove protiv jevreja, a predvodio ih je njihov kralj, za koga kažu da se zvao Netus ibn Isbisanus er-Rumi, kao što to navodi Gaznevi. Oni su pobili sve muškarce, a žene i djecu učinili su svojim robljem, spalili su Tevrat, u Bejtul-makdis bacali su izmet, a nakon toga su ga zapalili. Rušenje džamija može biti i metaforično, poput onoga koje su činili mnogobošci koji su sprečavali Allahova Poslanika, s.a.v.s., i ostale muslimane da obavljaju molitvu kod Kabe. Općenito, svako sprečavanje obavljanja namaza u džamiji ili zabranjivanje bilo kakvog drugog ibadeta u njima smatra se rušenjem džamije.

Na osnovu rečenog naši učenjaci smatraju da nije dozvoljeno sprečavati ženu u obavljanju hadždža ukoliko je ona dužna to učiniti, bez obzira na to je li njen mahrem bio u mogućnosti putovati s njom ili ne. Isto tako, nije dozvoljeno sprečavati žene u obavljanju namaza u džematu ukoliko ne postoji bojazan da će se raširiti smutnja. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Nemojte sprečavati Allahove,

dž.š., robinje da obavljaju namaz u džematu.”⁴⁸

Nije dozvoljeno upotrebljavati mjesto gdje je izgrađena džamija za nešto drugo; džamija se ne može prodati, preimenovati u neki drugi objekt, pa makar i građevina bila srušena. Nije dozvoljeno sprečavati izgradnju džamije, osim ukoliko njena izgradnja ima za cilj razdor među muslimanima. Pokazatelj da se radi upravo o tome jeste ako se nova džamija izgradi tik pored već postojeće ili u njenoj neposrednoj blizini s namjerom da se podijeli džemat muslimana. U ovom slučaju novu džamiju treba porušiti i spriječiti njenu izgradnju. Na osnovu ovoga mi smatramo da nije dozvoljeno da u jednom mjestu budu dvije džamije niti da u jednoj džamiji budu dvojica imama i da nije dozvoljeno da u jednoj džamiji postoje dva džemata. O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure Et-Tevba i sure En-Nur, u kojima se spominju propisi vezani za izgradnju džamije.

Ajet koji upravo komentiramo ukazuje i na značaj namaza, jer s obzirom na to da je namaz najbolje djelo koje musliman može učiniti,

⁴⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a. U predanju koje prenosi Zejd ibn Halid postoji i dodatak: “Neka izađu u džamiju s tim da ne koriste miris.”

srazmjerno tome i sprečavanje nekoga da obavlja namaz smatra se najvećim grijehom. Svako mjesto na kome je moguće obavljati namaz naziva se mesdžidom – mjestom gdje se obavlja molitva. Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dozvoljeno mi je da na bilo kojem mjestu na zemlji obavljam molitvu i sva mi je zemlja učinjena čistom.”⁴⁹ Svi se učenjaci slažu da bi ukoliko se neki dio zemlje proglasi džamijom, tada prestaje biti privatno vlasništvo i smatra se općim dobrom svih muslimana. Ako bi, naprimjer, neko unutar svoje kuće odredio jedan njen dio da služio kao džamija, kuća bi ostala u njegovu vlasništvu, ali bi dio koji je pretvoren u džamiju pripadao svim muslimanima. Ako bi cijelu svoju kuću pretvorio u džamiju, ta bi kuća prestala biti njegovo vlasništvo.

“Takvi bi trebalo da u njih samo sa strahom ulaze.”

To znači da ako muslimani zavladaju područjem u kome se nalazi džamija i ono padne pod njihovu upravu, u tom slučaju nevjernici neće moći doprijeti do nje, a ako se to i desi, bit će puni straha da ih

⁴⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Nesai i Darimi od Džabira ibn Abdullaha, r.a., a početak ovog hadisa glasi: “Allah, dž.š., podario mi je pet odlika koje nije dao nikome prije mene ...” Ovaj hadis zabilježen je i od Ebu Zerra, r.a., koje bilježe Ebu Davud, Hakim, Bezzar i Ibn Hibban.

muslimani ne protjeraju odatle i kazne zbog zločina koji su učinili. U ovom je ajetu dokaz da nevjernicima ni u kom slučaju nije dozvoljeno ulaziti u džamije. O tome ćemo, ako Bog da, govoriti prilikom tumačenja sure Et-Tevba.

Oni koji tvrde da se ovaj ajet odnosi na kršćane prenose da kršćanima nije bio dozvoljen ulazak u Bejtul-makdis nakon što ga je Omer, r.a., obnovio, a oni su ga prethodno porušili, iako je bio i njihova bogomolja. Oni koji, pak, smatraju da se ovaj ajet odnosi na Kurejšije, koji su sprečavali muslimane u obavljanju namaza kod Kabe, navode hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nakon ove godine mušricima nije dozvoljeno posjećivati Kabu niti je od sada dozvoljeno obavljati tavaf potpuno nag."⁵⁰ Neki smatraju da je ovaj ajet došao u obliku vijesti, ali da ima naredbu da se muslimani bore protiv nevjernika, tako da niko od njih ne može slobodno doći do Kabe, a da ne osjeća strah od muslimana zbog toga. Prema njima to je poput ajeta: "Vama nije dopušteno da Allahova Poslanika uznemiravate..." (El-Ahzab, 53) Radi se o

zabrani toga, iako se čini da je to samo obavijest.

"Na ovom svijetu doživjet će sramotu..."

Neki smatraju da se sramota koja je spomenuta u ovom ajetu ogleda u ubistvu nevjernika koji je u ratu protiv muslimana i u nametu koji plaća nemusliman koji je podanik u islamskoj državi. Katada i Suddi kažu: "Poniženje koje su doživjeli na ovom svijetu jeste osvajanje Amurije, Kostantinopolja i mnogih drugih gradova koji su bili pod vlašću nevjernika." Oni koji smatraju da se ovaj ajet odnosi na Kurejšije tvrde da je poniženje koje su oni doživjeli osvojenje Meke od muslimana, a na onom svijetu poniženje će im biti patnja u Džehennemu.

﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَسِيعُ عَلِيمٌ﴾

"A Allahov je istok i zapad; kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana. – Allah je, zaista, neizmjereno dobar i sve zna." (El-Bekara, 115)

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem na koga se odnosi dio ajeta: "...kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana." Abdullah ibn Amir ibn Rebia veli: "Ovaj je ajet objavljen o onima koji su obavljali namaz u mrkloj noći pa nisu mogli utvrditi pravac kible." Tirmizi bilježi njegovo predanje koje on prenosi od svoga oca u kome stoji:

⁵⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a., koji pripovijeda o devetoj godini po Hidžri, kada je predvodnik hadžija bio Ebu Bekr, r.a.

“Jedne mrkles noći putovali smo s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., pa nismo mogli odrediti u kojem pravcu je kibla, tako da je svako od nas klanjao prema svom nahodjenju. Kada smo osvanuli, ispričali smo to Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., pa je povodom toga objavljen ajet: ‘... *kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana.*’”⁵¹ Većina učenjaka zastupa mišljenje da, ukoliko neko

zbog mraka nije u stanju odrediti pravac kible pa obavi namaz, a kasnije se ispostavi da je pogriješio pravac, njegov namaz je ispravan. Ovo mišljenje zastupaju Sufjan, Ibn Mubarek, Ahmed i Ishak.

Ovo mišljenje zastupaju i Ebu Hanifa i Malik, s tim da Malik kaže: “Preporučljivo je u tom slučaju obnoviti namaz ukoliko još nije izašlo vrijeme namaza, ali to se nije obavezno učiniti, jer je izvršena stroga obaveza koja je naređena. Međutim, potpunije je obaviti namaz ukoliko još nije prošlo njegovo vrijeme, a dokaz za to je slučaj ako čovjek obavi sam namaz, a kasnije se formira džemat i on će se priključiti tom džematu. Preporučljivo je obnoviti namaz samo onima koji su se u potpunosti okrenuli od kible ili su se okrenuli prema istoku ili zapadu.

Međutim, oni koji su se samo malo pomjerali lijevo ili desno, oni uopće ne trebaju obnavljati namaz.” Mugira i Šafija kažu: “Onaj ko to učini neće imati nagradu za obavljanje namaza, jer je uvjet za njegovu ispravnost okretanje prema kibli.” Ali, stav imama Malika ispravniji je, jer je u slučaju nužde dozvoljeno obaviti namaz bez okretanja prema kibli, a za to je propisana i olakšica prilikom putovanja. Ibn Omer, r.a., veli: “Ovaj je ajet objavljen o putnicima koji na svome putovanju obavljaju nafilu jašući na jahalici,

⁵¹ Ovaj hadis je dobar, hasen, na osnovu drugih predanja koja ga potvrđuju. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Madža, Tajalisi, Bejheki, Darekutni od Amira ibn Rebia, r.a. U njegovu lancu prenosi laca nalazi se Ešas ibn Seid es-Seman. Tirmizi veli: “Lanac prenosi laca ovog hadisa nije onakav kako se navodi; jedino ga prenosi Ešas ibn Seman, a on je nepouzdan prenosi laca. Tajalisi navodi da ovo predanje prenose Ešas i Amr ibn Kajs obojica od Asima.” Sujuti ga bilježi u svom djelu *Durrul-mensur* i tvrdi da ga bilježe i Abd ibn Humejd, Ibn Džerir, Ibn Ebi Hatim el-Ukajli i ocjenjuje ga nevjerodostojnim. Šejh Albani u svom djelu *Irvaul-galil* ovaj hadis ocjenjuje dobrim i u svom djelu *Sabihu Ibn Madže*. Slično predanje prenosi i Džabir, r.a., a bilježe ga Darekutni, Bejheki i Hakim, i kaže: “Ovo predanje prenose prenosioci koji su svi pouzdani osim Muhammeda ibn Salima, za kojeg mi nije poznato da ga je neko od učenjaka pohvalio ili kritikovao.” Predanje koje ima slično značenje bilježe Seid ibn Mensur, Ibn Munzir i to tvrdi autor djela *Durrul-mensur*. Sva ova predanja potvrđuju predanje koje smo citirali, a šejh Ahmed Šakir u svojim komentarima na Tirmizijin *Sunen* ovo predanje ocjenjuje dobrim.

bez obzira gdje je okrenuta njihova jahalica.”

Muslim bilježi predanje Ibn Omera, r.a., koji pripovijeda: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavljao bi namaz putujući iz Meke u Medinu, bez obzira gdje je okrenuto njegovo lice. O tom je slučaju objavljen ajet: ‘...kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana.’”⁵² Svi se učenjaci slažu da je dozvoljeno obavljati nafilu namaz na jahalici i to na osnovu ovog hadisa koji smo prethodno citirali. Međutim, nikome nije dozvoljeno namjerno se okrenuti od kible, osim ako za to postoji uistinu opravdan razlog. Kada je u pitanju bolesnik koji putuje, o ovom se pitanju od Malika prenose dva mišljenja. Prema jednom njegovu mišljenju bolesniku nije dozvoljeno obaviti farz namaz na leđima jahalice, bez obzira na to koliko je bolestan. Sahnun veli: “Ako to učini, obavezan je obnoviti namaz.” Ovo mišljenje prenosi i El-Badži.

Prema drugom mišljenju imama Malika ako se radi o bolesniku koji inače nije u stanju obavljati namaz stojeći na zemlji, njegova će jahalica biti zaustavljena, okrenut će se prema kibli i tako će obaviti namaz. Svi se učenjaci slažu da onome ko je zdrav ni u kom slučaju nije dozvoljeno obaviti farz namaz ako nije okrenut prema kibli, osim ako se

boji za svoj život. Šerijatski pravnici razilaze se u vezi s putovanjem na kome se inače ne skraćuje namaz i pitanjem je li u tom slučaju dozvoljeno obavljati nafilu jašući na jahalici.

Malik i njegovi sljedbenici i Sevri kažu: “Nije dozvoljeno obavljati nafilu namaz jašući na jahalici, osim u slučaju da se radi o putovanju na kome se inače skraćuju namazi, jer sva predanja koja govore o postupcima Allahova Poslanika, s.a.v.s., u vezi s ovim pitanjem govore o situacijama kada je on bio na putovanjima na kojima je skraćivanje namaza propisano.” Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici te Hasan ibn Hajj, Lejs ibn Sad i Davud ibn Alijj kažu: “Dozvoljeno je obavljati nafilu namaz jašući na jahalici, bez obzira na to o kakvoj se vrsti putovanja radilo i bez obzira na to radi li se o putovanju na kome je propisano skraćivanje namaza ili ne, jer ni u jednom se predanju ne pravi izuzimanje postupaka zbog različitosti putovanja, tako da je na bilo kom putovanju to dozvoljeno učiniti, osim u slučaju da postoji opravdan razlog zbog koga to ne treba činiti.” Ebu Jusuf veli: “Ukoliko se nalazi unutar grada u kome živi, obaviti će namaz jašući, ali samo išaretima, a dokaz za to jeste predanje Jahjaa ibn Seida od Enesa ibn Malika da je on obavio

⁵² Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježi ga Buhari od Ibn Omera, r.a.

namaz jašući unutar Medine i to je učinio samo išaretima.”

Taberi veli: “Svakome onome ko jaše ili ide pješice, bez obzira na to je li krenuo na put ili negdje u blizinu, dozvoljeno je išaretima obavljati nafilu namaz.” Od nekih sljedbenika Šafije prenosi se da su oni smatrali da je dozvoljeno u ovom slučaju obavljati nafilu namaz. Esrem veli: “Neko je upitao Ahmeda ibn Hanbela o obavljanju nafile namaza jašući na jahalici u situaciji kada se ne radi o putovanju pa je odgovorio: ‘Čuo sam da je to dozvoljeno na putovanju, ali ako se ne radi o putovanju, o tome nisam ništa čuo.’” Ibn Kasim veli: “Ko obavlja nafilu namaz u nosiljci dok je na putovanju učinit će to sjedeći. Njegov kijam u namazu jeste da se podigne na koljena, ruku će činiti tako što će staviti ruke na stegna, a nakon toga podignut će glavu.” Katada veli: “Ovaj je ajet objavljen povodom Nedžašije. Kada je on umro, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., pozvao muslimane da izađu van Medine, kako bi mu svi zajedno klanjali dženazu pa neki upitaše: ‘Kako ćemo klanjati dženazu čovjeku koji je umro obavljajući namaz ne okrećući se prema našoj kibli?’

Nedžašija je bio kralj Abesinije, a njegovo je ime Ashama. U prijevodu na arapski jezik to se ime izgovara Atija i on je namaz obavljao okrećući se prema Bejtul-makdisu

sve dok nije umro, jer nije znao da je muslimanima naređeno da se okreću prema Kabi. Povodom tog slučaja objavljen je ovaj ajet kao i 199. ajet sure Alu Imran: ‘*Ima i sljedbenika Knjige koji vjeruju u Allaha...*’⁵³ U ovim je ajetima Allah, dž.š., opravdao Nedžašijin postupak. Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao mu je dženazu devete godine po Hidžri. Ovo predanje koriste oni koji smatraju da je dozvoljeno obaviti dženazu namaz u odsutnosti umrloga, a jedan od njih je i Šafija. Ibnul-Arebi veli: “Jedno od najčudnijih pitanja kada je u pitanju obavljanje dženaze jeste klanjanje u odsutnosti umrloga, a u to je pozivao Šafija. Bio sam u društvu imama Fahrul-Islama u Bagdadu pa se desilo da je do nas doputovao neki čovjek iz Horosana i on bi ga upitao za nekoga svoga poznanika i kada bi mu pridošlica rekao da je taj poznanik umro, imam bi nam naredio da ustanemo i klanjamo dženazu umrlome, iako je od njegove smrti prošlo šest mjeseci, jer je toliko vremena potrebno da se iz njegovog mjesta doputuje u Bagdad.” Osnovni dokaz onih koji smatraju

⁵³ Bilježi ga Taberi od Katade sa prekinutim lancem prenosilaca i ovo predanje u ovoj formi nije vjerodostojno. Međutim, ovu priču bilježe Buharija i Muslim od Džabira, r.a. i od Ebu Hurejre, r.a., koji prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao dženazu Nedžašiji.

da je ovo dozvoljeno jeste predanje u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao dženazu Nedžašiji u odsutnosti. Međutim, naši učenjaci kažu: “To je bilo dozvoljeno samo Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i to iz sljedeća tri razloga:

prvi: Allah, dž.š., naredio je Zemlji da se poravna, tako da je on bio u stanju vidjeti tabut u kome se nalazilo Nedžašijino tijelo, kao što mu je Allah, dž.š., na isti način omogućio da iz Medine vidi Mesdžidul-Aksa. Oni koji zastupaju suprotno mišljenje kažu: ‘Ne uzima se u obzir gledanje u tabut, nego beričet zbog proučenih dova i obavljenog namaza.’

drugi: sa Nedžašijom nakon nje-gove smrti nije bilo drugih muslimana koji bi mu mogli obaviti dženazu. Oni koji zastupaju suprotno mišljenje kažu: ‘Nemoguće je da neko ko je kralj nema sljedbenike u svojoj vjeri, tako da se ovaj dokaz ne prihvaća.’

treći: cilj Allahova Poslanika, s.a.v.s., prilikom obavljanja dženaze u ovom slučaju bio je da ispolji svoju samilost prema Nedžašiji i da na taj način pridobije ostale vladare kada vide kako muslimani vode brigu jedni o drugima, bez obzira na to jesu li živi ili mrtvi.’ Oni koji zastupaju suprotno mišljenje kažu: ‘Beričet dove koju prouči Allahov Poslanik, s.a.v.s., ili neki drugi musliman dopire do umrloga i u tome

se slažu svi učenjaci.’” Ibnul-Arebi veli: “Ono što ja smatram u vezi s pitanjem klanjanja dženaze Nedžašiji jeste to da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., znao da Nedžašija i vjernici koji su bili s njim ne poznaju islamske propise koji se tiču ukopa umrloga. Znao je da će ga ukopati bez klanjanja dženaze pa je požurio da mu je on sa ashabima klanja.” Smatram da je drugo pojašnjenje bolje jer ako je istina da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., vidio, onda nije klanjao dženazu u odsutnosti, nego onome koga je u stanju vidjeti i ko je prisutan, a odsutan je samo onaj koga nismo u stanju vidjeti. A Allah, dž.š., najbolje zna!

Ibn Zejd pripovijeda: “Jevrejima se dopadalo to što Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavlja namaz okrećući se prema Bejtul-makdisu pa su rekli: ‘On se za nama povodi.’ Nakon što je Allah, dž.š., naredio da se muslimani prilikom obavljanja namaza okreću prema Kabi, jevreji su rekli: ‘Šta ih je odvratilo od kible prema kojoj su se do sada okretali?’, pa je Allah, dž.š., povodom toga objavio ajet: *A Allahov je istok i zapad...*” Razumijevanje ovog ajeta u smislu da ga je Allah, dž.š., objavio zbog negodovanja jevreja povodom promjene kible kako bi im pojasnio da On ima pravo Svojim robovima propisivati što želi i da će im, ako hoće, narediti da se okreću prema Bejtul-makdisu, a ako hoće, naredit

će im da se okreću prema Kabi, neosnovano je i nema nikakva dokaza za to, jer Allah, dž.š., nije dužan nikome pojašnjavati Svoje postupke.

Prema nekim učenjacima ovaj je ajet derogiran ajetom: *“I ma gdje bili, okrenite svoja lica na tu stranu.”* (El-Bekara, 144) Ovo je mišljenje zastupao Ibn Abbas, r.a. Iz ovoga se može razumjeti kao da je u početku bilo dozvoljeno okretati se na bilo koju stranu prilikom obavljanja namaza pa je kasnije to derogirano. Katada veli: *“Ajet koji je derogirajući jeste: ‘Okreni zato lice svoje prema Časnom hramu.’* (El-Bekara, 144)” Ovo mišljenje prenosi Ebu Isa et-Tirmizi.

Međutim, Mudžahid i Dahhak smatraju da ovaj ajet znači: *“Gdje god bili, na istoku ili na zapadu, tamo je Allahova, dž.š., strana, prema kojoj nam je naređeno da se okrećemo, a to je Kaba.”* Od Mudžahida i Ibn Džubejra prenosi se da su rekli: *“Nakon što je objavljen ajet: ‘Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!’* (El-Gafir, 60), ljudi su rekli: *‘A na koju stranu da se prilikom upućivanja dove okrenemo?’* Povodom toga je Allah, dž.š., objavio: *‘...kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana.’*” Od Ibn Omera, r.a., i Nahija prenosi se da su o značenju ovog ajeta rekli: *“To znači: gdje god se vi na vašim putovanjima okrenete, tamo je Allahova, dž.š., strana.”* Neki, pak, kažu:

“Ovaj je ajet svojim značenjem povezan s prethodnim: ‘Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim hramovima ime Njegovo spominje i koji radi na tome da se oni poruše?’, to jest, o vjernici, Allahova, dž.š., zemlja prostrana je, pa nemojte da vas omete to što su nevjernici porušili neke vaše džamije. I pored toga vi možete na bilo kojem mjestu obavljati namaz i okretati se prema Kabi.” Neki smatraju da je ovaj ajet objavljen povodom slučaja kada su u godini kada je sklopljen ugovor na Hudejbiji mušrici spriječili Allahova Poslanika, s.a.v.s., da dođe do Kabe i to je veoma teško palo muslimanima. Nema nikakve kontradiktornosti u tome što neki smatraju da je ovaj ajet derogiran. Iako se radi o ajetu koji je došao u formi obavijesti, ipak on sadrži naredbu, a naredbe su podložne derogaciji. Ovaj ajet može značiti sljedeće: gdje god bili, okrenite se tamo gdje je Allahova, dž.š., strana. Ovaj je ajet proučio Seid ibn Džubejr, r.a., kada je Hadždžadž ibn Jusuf naredio da ga okrenu od kible i da ga pogube. Učenjaci se razilaze u vezi sa značenjem riječi *وَجْهٌ vedžhun* (lice, strana), koja se spominje u Kur'anu uz Allahovo, dž.š., ime. Većina učenjaka smatra da ta riječ u ovom slučaju označava sve što postoji u metaforičkom smislu, jer je lice najistaknutiji organ ili pojava koju možemo svojim očima vidjeti

i to je najznačajniji dio čovjekovog tijela. Ibn Furek veli: "Ponekad se spomene neka osobina, a misli se na ono što je opisano, naprimjer, 'Danas sam vidio znanje toga čovjeka', a ove riječi znače: 'Danas sam vidio toga učenjaka.' Isto tako, kada se spomene lice, to podrazumijeva onoga kome ono pripada, a to je u ovom slučaju sve što postoji."

Ibn Abbas, r.a., veli: "Riječ *وَجْهٌ* *vedžhun* u ovom slučaju odnosi se na Allaha, dž.š., kao što kaže Uzvišeni: 'Ostaje samo lice Gospodara tvoga, Veličanstvenog i Plemenitog.' (Er-Rahman, 27)" Neki kažu: "Ova riječ na ovom mjestu označava pravac prema kome se okrećemo prilikom obavljanja molitve, a to je kibla." Drugi kažu: "Riječ *وَجْهٌ* *vedžhun* može značiti namjera, cilj." Neki kažu: "Ovaj ajet znači da gdje god da se okrenete, tamo je Allahovo, dž.š., zadovoljstvo i Njegova nagrada." S ovim značenjem ova riječ upotrijebljena je u sljedećem ajetu: "Mi vas samo za Allahovu ljubav hranimo..." (El-Insan, 9), to jest na taj način želimo postići Njegovo zadovoljstvo i nagradu. S istim značenjem ova riječ upotrijebljena je i u sljedećem hadisu: "Ko sagradi džamiju, želeći na taj način postići Allahovo, dž.š., zadovoljstvo, Allah, dž.š., njemu će sagraditi kuću u Džennetu."⁵⁴

⁵⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Tirmizi, Ibn Madža

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: "Na Sudnjem danu bit će zapečaćene knjige dobrih djela i bit će postavljene pred Allaha, dž.š., pa će Allah, dž.š., reći: 'Ova djela odbacite, a ova prihvatite.' Meleki će tada reći: 'Gospodaru, tako nam Tvoje snage i veličanstvenosti, ovaj čovjek za koga si naredio da odbacimo njegova dobra djela činio je samo dobro.' Međutim, Allah, dž.š., reći će im: 'Ali, on nije činio ta djela kako bi zaslužio Moje zadovoljstvo (lice). Ja primam samo dobra djela koja su učinjena radi sticanja Moga zadovoljstva.'"⁵⁵ Neki smatraju da dio ajeta: "...pa tamo je Allahova strana..." znače da je tamo Allah, dž.š.

"Allah je, zaista, neizmjerljivo dobar i sve zna."

i Darimi od Osmana ibn Affana, r.a. Ovaj hadis zabilježen je i od Omera ibn Hattaba, r.a., a bilježe ga Ibn Madža, Ibn Hibban, Ibn Ebi Šejba i Ahmed.

⁵⁵ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježi ga Darekutni od Enesa, r.a. Šejh Abadi u svojim komentarima veli: "U lancu prenosilaca ovog predanja ne postoji prenosilac o kojem su učenjaci kritički govorili." Munziri u svom djelu *Et-Tergib* veli: "Bilježe ga Bezzar i Taberani putem dva različita lanca prenosilaca, a jedan od tih prenosilaca je onaj od kojeg Buhari prenosi hadise koje je zabilježio u svom *Sabihu*." Ovo predanje ima potvrdu u brojnim drugim predanjima koja su zabilježena u djelu *Medžmeuz-zevaid*.

To znači: Allah, dž.š., zbog Svoje dobrote ljudima je u vjeri propisao brojne olakšice i nije ih opteretio onim što ne mogu podnijeti. Neki, pak, smatraju da opisna imenica *وَاسِعٌ vasiun* znači Onaj Čije znanje sve obuhvata, kao što kaže Uzvišeni: “*On sve zna.*” (Ta-Ha, 98) Ferra veli: “*وَاسِعٌ vasiun* je onaj koji je toliko darežljiv da svima nešto daruje, a kao dokaz navodi ajet: ‘...a milost Moja obuhvaća sve...’ (El-Araf, 156)” Neki smatraju da ova opisna imenica znači Onaj Koji toliko prašta da nijedan grijeh nije toliko velik a da ga On ne može oprostiti. Neki kažu da *وَاسِعٌ vasiun* znači Onaj Koji je dobar prema Svojim robovima i Kome njihova dobra djela uopće ne trebaju.

﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُۥٓ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلُّ لَّهُ قٰنِیْنُوْنَ﴾

“*Nevjernici govore: Allah je uzeo sebi dijete. Hvaljen neka je On! Naprotiv, Njegovo je sve ono što je na nebesima i na Zemlji. Njemu se sve pokorava.*” (El-Bekara, 116)

U ovom ajetu Allah, dž.š., govori o tvrdnjama kršćana da je Isa sin Merjemjin Božiji sin. Neki smatraju da govori o jevrejima, koji tvrde da je Uzejr Allahov sin. Postoje i oni koji kažu da ovaj ajet govori o mušricima, koji su vjerovali da su meleki Allahove, dž.š., kćeri. U surama Merjem i El-Enbija postoji

mного ajeta koji nas obavještavaju o ovoj temi.

“*Hvaljen neka je On!*”

Ibn Abbas, r.a., prenosi predanje u kojem nas Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavještava da je Allah, dž.š., rekao: “Čovjek Me utjeruje u laž, a nema pravo na to i vrijeđa Me, a nema pravo na to. Utjeruje Me u laž tako što tvrdi da ga neću ponovo proživjeti, a vrijeđa Me tako što tvrdi da sam Ja Sebi uzeo dijete. Slavljen neka sam Ja! Meni ne priliči da imam suprugu ili dijete.”⁵⁶

Riječ *سُبْحٰنٌ subhane*, koja je upotrijebljena u ovom dijelu ajeta u formi je infinitiva, a znači negiranje i kritku na riječi onih koji tvrde da je Allah, dž.š., Sebi uzeo dijete. Allah, dž.š., jedinstven je u Svome biću i u Svojim svojstvima. Nije nikoga rodio, tako da mu ne treba supruga: “*Otkud Njemu dijete kad nema žene, On sve stvara, i samo On sve zna.*” (El-Enam, 101) Allah, dž.š., nije rođen pa da se može reći da je prije Njega postojao neko ko je Njemu sličan. Allah, dž.š., veoma je daleko od toga što o Njemu govore nevjernici i nasilnici.

“*Njegovo je sve ono što je na nebesima i na Zemlji.*”

⁵⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra* i u djelu *Sunen-usugra*, Begavi, Ibn Hibban i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a.

To znači – sve što postoji On je stvorio i time upravlja. I oni koji govore da je On Sebi uzeo dijete samo su mali dio onoga što je On na nebesima i Zemlji stvorio. Prethodno smo rekli da riječi *سُبْحَانَ اللَّهِ* *subhanallah* znače negiranje bilo kakvih nedostataka kod Allaha, dž.š. Svako dijete slično na svoga roditelja i posjeduje neke njegove osobine. Pa kako onda da Allah, dž.š., uzima Sebi za dijete nekoga od Svojih stvorenja, kada oni uopće ne slično na Njega: “*Ta svi će oni, i oni na nebesima i oni na Zemlji, kao robovi u Milostivog tražiti utočište.*” (Merjem, 93) Rađanje podrazumijeva srodnost i nastajanje nakon nepostojanja, a vječnost podrazumijeva jedinstvenost i postojanost. Allah, dž.š., oduvijek je i zauvijek, Jedan i Jedin, Jedinstveni, On je utočište svemu, nije rodio i rođen nije i niko Mu ravan nije. Srodstvo je u suprotnosti sa robovanjem i obožavanjem, a o tome ćemo, ako Bog da, govoriti prilikom tumačenja sure Merjem. Pa kako da sin bude rob svome ocu? To je nemoguće, a sve što vodi ka nemogućem također je nemoguće.

“*Njemu se sve pokorava.*”

Riječ *كَانِتُونَ* *kanitun* znači pokorni i poslušni. Sva se stvorenja moraju pokoravati Allahu, dž.š. Pokornost neživih stvorenja ogleda se u njihovoj poslušnosti kada su u pitanju Allahovi, dž.š., zakoni i njihova se pokornost ogleda u

njihovoj šutnji. Primjer toga su i riječi Zejda ibn Erkama, r.a., koji je rekao: “Razgovarali smo međusobno prilikom obavljanja namaza sve dok nije objavljen ajet: ‘*I pred Allahom ponizno stojte.*’ (El-Bekara, 138)”⁵⁷ Riječ *الْقُنُوتُ* *el-kunut* može značiti i namaz. Suddi i dr. smatraju da ajet: “*Njemu se sve pokorava*” znači: “Na Sudnjem danu svi će mu biti pokorni.” Hasan veli: “Svi će na Sudnjem danu posvjedočiti da su robovi Allaha, dž.š.” Osnovno značenje riječi *الْقُنُوتُ* *el-kunut* jeste stajanje. S tim značenjem upotrijebljena je u sljedećem hadisu: “Najbolji namaz je onaj u kome se dugo stoji.”⁵⁸ Stvorenja se mogu opisati ovim imenom jer su sva ona robovi Allaha, dž.š., ili dobrovoljno ili su jednostavno prisiljena da izgledaju onako kako to Allah, dž.š., želi. Neki, pak, smatraju da je osnovno značenje ove riječi pokornost i s ovim značenjem upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*...i poniznim muškarcima i poniznim ženama...*” (El-Ahzab, 35)

⁵⁷ I u ovom je ajetu upotrijebljena ista riječ kao i u ajetu koji trenutno komentiramo.

⁵⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tajalisi, Ahmed, Humejri, Tirmizi i Ibn Madža od Džabira, r.a. Predanje koje smo citirali prenosi Abdullah el-Huḥṣi, r.a., a bilježe ga Ahmed, Ebu Davud, Nesai i Darimi. Ovo predanje ispunjava sve Muslimove uvjete vjerodostojnosti.

﴿بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا
فَأَنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ﴾

“On je stvoritelj nebesa i Zemlje, i kad nešto odluči, za to samo rekne: ‘Budi!’ i ono bude.” (El-Bekara, 117)

Glagol بَدَعَ *bedea*, koji je upotrijebljen na početku ovog ajeta znači stvaranje nečega čemu ništa slično nije postojalo prije. Allah, dž.š., stvorio je nebesa i Zemlju, a da prije njih nije postojalo ništa drugo ili nešto slično njima. Riječ بِدَعَةٌ *bi-datun* (novotarija) nazvana je ovim imenom, jer je to djelo koje neko učini bez utemeljenja u riječima ili praksi Allahova Poslanika, s.a.v.s. Svaka inovacija u vjeri može imati utemeljenje u vjeri ili ne. Ako ima utemeljenje u vjeri, onda potpada pod općenitost stvari koje je Allah, dž.š., dozvolio i na što je podsticao Allahov Poslanik, s.a.v.s. Ako neko uradi neko dobro djelo za koje se ne zna da ga je nekada neko prije njega uradio, onda se to ubraja u pohvalna dobra djela. Primjer toga jesu riječi Omera, r.a., koji je za teraviju namaz, koja je propisana u mjesecu ramazanu, rekao: “Divna li je ovo inovacija.”⁵⁹ Jer, obavljanje teravije ubraja se među pohvalna dobra djela.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao je teraviju, ali nije to redovno činio. Međutim, Omer, r.a., redovno je

to činio i naredio je ljudima da se redovno okupljaju radi toga namaza. Iako je postupak Omera, r.a., na neki način novotarija, ipak je to novotarija koja je pohvalna. Ako je, pak, ta novotarija nešto što je u suprotnosti s naredbama Allaha, dž.š., i Njegova Poslanika, s.a.v.s., onda se to ne prihvaća. Ovo je stav Hattabija i nekih drugih učenjaka. Na ovu vrstu novotarija odnose se riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Najgora djela su novotarije, a svaka novotarija vodi u zabludu.”⁶⁰ Ovdje se misli na novotarije koje nisu u saglasnosti s Kur’anom i praksom Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili s praksom ashaba. Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko u islamu uvede neku lijepu praksu ili običaj, imat će nagradu zbog toga kao i nagradu svih onih koji ga budu slijedili, s tim da njihova nagrada neće biti umanjena. A ko uvede neko ružno djelo ili običaj, bit će grešan zbog toga, a imat će i grijeha onih koji ga budu slijediti, s tim da njihovi grijesi neće biti nimalo umanjeni.”⁶¹

⁶⁰ Ovaj hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Darimi od Irbada ibn Sarije, r.a. Tirmizi veli: “Ovaj hadis je vjerodostojan.” Vjerodostojnim ga ocjenjuje i Hakim, a u tome ga podržava Zehebi. Pogledaj ocjenu ovog hadisa u djelu *Džamiul-ulumi vel-hikem*, autora Ibn Redžeba, Allah mu se smilovao.

⁶¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža,

⁵⁹ Pogledaj Buharijin *Sahih*.

“Kad nešto odluči, za to samo rekne: ‘Budi!’ i ono bude.”

Ako želi da se nešto desi, on samo naredi da tako i bude – i to se mora desiti. Ibn Arefa veli: “Glagol فَصَى *kada* znači presuditi i završiti s nečim. الْقَاذِي *el-kadi* – kadija nazvan je ovim imenom jer svojom presudom učini da završi spor između dvojice ljudi.” Ezheri veli: “Glagol فَصَى *kada* može imati više značenja, a njegovo osnovno značenje jeste prekinuti nešto i upotpuniti ga.”

Naši učenjaci kažu: “Glagol فَصَى *kada* objedinjuje u sebi više značenja. U određenim slučajevima može značiti stvoriti i s tim je značenjem upotrijebljen u sljedećem ajetu: ‘Pa ih u dva vremenska razdoblja, kao sedam nebesa stvorio.’ (El-Fussilet, 12) A ponekad može značiti obavijest i s tim je značenjem upotrijebljen u sljedećem ajetu: ‘I Mi smo u Knjizi objavili sinovima Israilovim...’ (El-Isra, 4) Ponekad ima značenje naredba i s tim značenjem upotrijebljen je u sljedećem ajetu: ‘Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate...’ (El-Isra, 24)

Ponekad ima značenje stavljanje nečega u obavezu i naredba za provođenje propisa. Zbog ovog značenja onaj ko sudi u arapskom se jeziku naziva i kadija. Ponekad može imati značenje izvršavanje preuzetih obaveza i s tim je značenjem

upotrijebljen u sljedećem ajetu: ‘I kada Musa ispuni ugovoreni rok...’ (El-Kasas, 29) Ponekad ovaj glagol može značiti želja i s tim je značenjem upotrijebljen u sljedećem ajetu: ‘A kada nešto želi, samo rekne: ‘Budi!’ i ono bude’ (El-Gafir, 68), to jest kada nešto želi stvoriti.” Ibn Atijja veli: “Glagol فَصَى *kada* znači odrediti, a nekada dođe sa značenjem izvršiti, a prema učenju ehli-sunneta vel-džemaata u ovom ajetu ova riječi znači odredba koja se desila u praiskonu i koja se izvršava.”

Riječ أَمْرٌ *emrun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, u Kur’anu se upotrebljava sa četrnaest različitih značenja.

Prvo: أَمْرٌ *emrun* – vjera. S ovim značenjem je upotrijebljena u sljedećem ajetu: “...sve dok nije uprkos, njima, Istina pobijedila i Allahova vjera zavlada.” (Et-Tevba, 48)

Drugo: أَمْرٌ *emrun* – govor. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “...pa kada Naše riječi budu provedene...” (El-Muminun, 27)

Treće: أَمْرٌ *emrun* – kazna. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “I kada bude sve riješeno...”, to jest kada stanovnici vatre dožive kaznu.

Četvrto: أَمْرٌ *emrun* – Isa, a.s. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “Kada nešto odluči, On samo za to rekne: ‘Budi!’ i ono

Tajalisi, Ibn Hibban i Bejheki od Ibn Džerira, r.a.

bude.” (Alu Imran, 47), to jest kada je Allah, dž.š., odlučio da se Isa, a.s., začne bez oca.

Peto: **أمر** *emrun* – Bitka na Bedru. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*A kad se Allahova prijetnja ispuni...*” (El-Gafir, 78), to jest ubijanje nevjernika u Bici na Bedru. “*...da bi Allah dao da se ispuni ono što je moralo da se dogodi...*” (El-Enfal, 42), odnosno ubijanje nevjernika iz Meke u Bici na Bedru.

Šesto: **أمر** *emrun* – Osvojenje Meke. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*...onda pričekajte dok Allah Svoju odluku ne donese...*” (Et-Tevba, 24)

Sedmo: **أمر** *emrun* – pogubljenje pripadnika plemena Kurejza i većine pripadnika plemena Benu Nudajr. S ovim značenjem upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*Ali, vi oprostite i preko toga pređite dok Allah Svoju odluku ne donese.*” (El-Bekara, 109)

Osmo: **أمر** *emrun* – Sudnji dan. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*Ono što je Allah odredio – dogodit će se...*” (En-Nahl, 1)

Deveto: **أمر** *emrun* – odredba. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*On upravlja svim...*” (Er-Rad, 2)

Deseto: **أمر** *emrun* – Objava. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*On upravlja svime, od neba do Zemlje, a onda se*

sve to Njemu vraća...” (Es-Sedžda, 5), to jest On spušta Objavu s neba na Zemlju. S ovim je značenjem upotrijebljena i u sljedećem ajetu: “*Njegovo naređenje na sve njih se odnosi...*” (Et-Talak, 5)

Jedanaesto: **أمر** *emrun* – stvaranje. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*I, eto, Allahu će se sve vratiti.*” (Eš-Šura, 53)

Dvanaesto: **أمر** *emrun* – pobjeda. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*Govoreći: ‘Gdje je pobjeda koja nam je obećana?’ Reci: ‘O svemu odlučuje samo Allah!’*” (Alu Imran, 154)

Trinaesto: **أمر** *emrun* – grijeh. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*Oni će pogubnost postupaka svojih iskusiti...*” (Et-Talak, 9)

Četrnaesto: **أمر** *emrun* – zanimanje i djelo. S ovim značenjem upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*...a faraonovo naređenje nije bilo razumno.*” (Hud, 97), to jest njegova djela nisu bila razumna. “*Neka se pripaze oni koji postupaju suprotno naređenju njegovu...*” (En-Nur, 63), odnosno oni koji postupaju suprotno njegovim postupcima.

“*...On samo za to rekne: ‘Budi!’ i ono bude.*”

Na arapskom jeziku *budi* se kaže **كُن** *kun*. Neki kažu da harf **ك** *kaf* u ovoj riječi govori o stanju Allahova, dž.š., Bića, a da harf **ن** *nun* govori o Njegovu svjetlu. Na ovu se riječ

odnosi hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Utječem se Allahovim savršenim riječima od zla svega što je stvorio."⁶² U drugom predanju stoji: "Utječem se Allahovoj savršenoj riječi..." Suština značenja ovog ajeta jeste to da Allah, dž.š., kada god želi, može pomoću Svojih savršenih riječi narediti da se pojavi nešto što ranije nije postojalo. On je u stanju učiniti da se odgodi dešavanje onoga što je već određeno i On sve dobro poznaje, iako je to nama nepoznato. Svaki ajet koji svojim značenjem ukazuje da će se nešto desiti u budućnosti ukazuje na to da će Allah, dž.š., biti Taj Koji je naredio da se to desi nakon što uopće nije postojalo. Ukoliko se u ajetima Allahu, dž.š., pripisuju moć i znanje, onda oni ukazuju na činjenicu da je On oduvijek posjedovao te osobine i da će ih zauvijek posjedovati. Značenje koje u sebi sadrži riječ *كُنْ* *kun* jeste: Allah, dž.š., oduvijek je i sam po Sebi opstoji.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَبَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾

⁶² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tirmizi, Nesai u svom djelu *Amelul-jevmi vel-lejle* i Ibn Madža od Havle bint Hakim es-Selmiye, r.a.

"A oni koji ne znaju govore: 'Trebalobalo bi da Allah s nama razgovara ili da nam kakvo čudo dođe!' Tako su, gotovo istim riječima, govorili i oni prije njih, srca su im slična! A Mi dokaze objašnjavamo ljudima koji čvrsto vjeruju." (El-Bekara, 118)

"A oni koji ne znaju govore..."

Ibn Abbas, r.a., veli: "Ovaj se ajet odnosi na jevreje." Mudžahid kaže: "Odnosi se na kršćane." Taberi ovo drugo mišljenje smatra ispravnijim, jer se oni spominju u prethodnim ajetima. Rebi, Suddi i Katada kažu: "Odnosi se na mnogobošce Arape." Značenje ovog ajeta jeste – zbog čega nam Allah, dž.š., nije rekao da će poslati Muhammeda kao poslanika pa da mi znamo da je on poslanik; tada bismo vjerovali u njega. Ili, zbog čega nije došao s nekim čudom koje bi potvrdilo da je on poslanik.

"Tako su, gotovo istim riječima, govorili i oni prije njih..."

Ovaj dio ajeta odnosi se na jevreje i kršćane, ukoliko prihvatimo kao tačnu tvrdnju da se prvi dio ajeta odnosi na mnogobošce Arape, ili se, pak, odnosi na prijašnje narode, ukoliko prihvatimo kao tačnu tvrdnju da se prvi dio ovog ajeta odnosi na jevreje i kršćane.

"...srca su im slična..."

Njihova su srca slična kada je u pitanju inat, odbojnost i nevjerstvo. Ferra veli: "Njihova su srca slična

kada je u pitanju složnost da ne vjeruju.”

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ﴾

“Mi smo te poslali da istinu objaviš i da radosne vijesti i opomenu doneseš, i ti nećeš biti pitan za one koji će biti u Džehennemu.” (El-Bekara, 119)

Mukatil bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada bi Allah, dž.š., dao da jevreje zadesi kakvo iskušenje, oni bi povjerovali.” Povodom toga je Allah, dž.š., objavio ovaj ajet: *Mi smo te poslali da radosne vijesti i opomenu doneseš, a ti nisi odgovoran za ono što oni rade.* Po drugom kiraetu ovaj ajet znači: *Mi smo te poslali da radosnu vijest i opomenu doneseš, a ne da se raspituješ šta će biti s njima, jer je Allah, dž.š., znao da će oni biti nevjernici, tako da nema potrebe da Ga pitaš o tome. A prvo značenje koje smo spomenuli ukazuje na to da Allahov Poslanik, s.a.v.s., neće biti odgovoran za postupke onih koje je opominjao i upozoravao.* Uzimajući u obzir različite kiraete po kojima se ovaj ajet može učiti, on može imati dva značenja. Prvo, zabrana raspitivanja o grešnicima i nevjernicima koji su još živi i njihovog korenja, jer se može desiti da prime islam i da prestanu grijehiti pa postanu pokorni Allahu, dž.š. Drugo, zabrana raspitivanja

o onome što će se desiti s onima koji su umrli kao nevjernici i veliki grešnici, kako bi se ukazalo ne veličinu grijeha koji su učinili, to jest učinili su toliko nedjela i prijestupa da ne treba ni pitati šta će se s njima desiti. U svom djelu *Et-Tezkira* spomenuo sam hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obraćajući se jednom ashabu koji se raspitivao šta će biti s njegovim ocem, rekao: “Moj i tvoj otac će u vatru.”⁶³

﴿وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۗ وَلَئِن آتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾

“Ni jevreji ni kršćani neće biti tobom zadovoljni sve dok ne prihvatiš vjeru njihovu. Reci: Allahov put je jedini Pravi put! A ako bi se ti poveo za željama njihovim, nakon Objave koja ti dolazi, od Allaha te niko ne bi mogao zaštititi niti odbraniti.” (El-Bekara, 120)

To znači – Muhammede, njihovo traženje da se dešavaju čuda nema za cilj da povjeruju, jer i kada bi im ti došao sa svim čudima, oni opet ne bi bili zadovoljni tobom. Jedino što bi ih učinilo zadovoljnim jeste da se

⁶³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Ibn Hibban i Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a.

ti i tvoji sljedbenici odreknete islama i da počnete njih slijediti. Riječ *مِلَّةٌ milletun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava sve ono što je Allah, dž.š., objavio Svojim robovima u svetim knjigama preko Svojih poslanika. Riječi *مِلَّةٌ milletun* i *شَرِيعَةٌ šeriatun* imaju isto značenje. Riječ *الدين ed-din* ima različito značenje u odnosu na ove dvije riječi, jer riječi *مِلَّةٌ milletun* i *شَرِيعَةٌ šeriatun* označavaju sve ono u što Allah, dž.š., poziva Svoje robove da to slijede i čine, a riječ *الدين ed-din* označava sve Allahove, dž.š., naredbe koje su ljudi prakticirali u svom životu.

Veliki broj učenjaka, među njima Ebu Hanifa, Šafija, Davud, Ahmed ibn Hanbel i dr., ovaj ajet uzimaju kao dokaz da su svi nevjernici jedan *مِلَّةٌ milletun*, to jest jedna zasebna skupina u odnosu na vjernike muslimane. Kao dokaz oni navode i ajet: *“A vama – vaša vjera, a meni – moja”*. (El-Kafirun, 6) kao i hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pripadnici dva *milleta* – dvije vjere ne mogu se međusobno nasljeđivati”,⁶⁴ to jest muslimani i nemuslimani. Dokaz za to je i sljedeći hadis: “Musliman ne

može nasljeđivati nemuslimana.”⁶⁵ Međutim, u drugom predanju stoji da Ahmed ibn Hanbel i Malik smatraju da unutar nevjerstva postoje različite skupine, tako da prema ovom njihovom mišljenju, naprimjer, jevrej ne može nasljeđivati kršćanina niti oni mogu nasljeđivati vatropoklonika i kao dokaz oni navode vanjsko značenje hadisa koji smo prethodno citirali: “Pripadnici dva *milleta*, dvije vjere, ne mogu se međusobno nasljeđivati.” Riječ *مِلَّةٌ milletun*, iako je u ovom ajetu upotrijebljena u jednini, označava mnoštvo.

“Reci: Allahov put je jedini Pravi put!”

Dakle, Muhammede, put koji ti slijediš jeste uputa koju Allah, dž.š., daruje kome On želi od Svojih robova i to je istinska uputa, a ne ono u što oni pozivaju.

“A ako bi se ti poveo za željama njihovim, nakon Objave koja ti dolazi, od Allaha te niko ne bi mogao zaštititi niti odbraniti.”

Ovaj dio ajeta može se razumjeti na dva načina. Prvi, da su ove riječi upućene Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., jer se po formi ajeta to može zaključiti. Drugi, upućene su Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., ali se odnose na njegove sljedbenike u

⁶⁴ Ovaj hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Mađža, Ibn Džarud, Darekutni Ahmed od Amra ibn Šuajba od njegovog oca od njegovog djeda a on od Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Bilježi ga i Hakim od Usame ibn Zejda, r.a., i ocjenjuje ga vjerodostojnim. Sa njim se slaže Zehebi.

⁶⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

smislu odgoja jer je stepen Poslanika, s.a.v.s., iznad njihovog.

Povod objave ovog ajeta jesto to što su oni tražili od Allahova Poslanika, s.a.v.s., primirje i dogovor, obećavajući mu da će primiti islam. Međutim, Allah, dž.š., objelodanio je činjenicu da oni neće biti zadovoljni Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., sve dok on ne bude slijedio njihovu vjeru. Zbog toga mu je naređeno da se bori protiv njih. Ahmed ibn Hanbel jednom je prilikom upitan: "Šta kažeš o onome koji tvrdi da je Kur'an stvoren?" Odgovorio je: "Takav je čovjek nevjernik." Prisutni upitaše: "A šta ti je dokaz za to?" Ahmed odgovori: "Dokaz je sljedeći ajet: *A ako bi se ti poveo za željama njihovim, nakon Objave koja ti dolazi od Allaha...*" Kur'an je Allahova, dž.š., Objava i Njegovo znanje i svako onaj ko tvrdi da je to stvoreno postaje nevjernik.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ ۗ وَأُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ ۗ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٣١﴾ يَبَيِّنُ إِسْرَائِيلَ أَذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ ۗ وَأَنَّىٰ فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٣٢﴾ وَأَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ﴾

"Neki od sljedbenika Knjige čitaju je onako kako je objavljena; oni u nju vjeruju. A nastradat će sigurno oni koji u nju ne vjeruju. O sinovi Israilovi, sjetite se milosti Moje koju sam vam darovao i toga što sam vas nad ostalim ljudima bio uzidigao. I bojte se dana kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti, kad se ni od koga otkup neće primiti, kada nikome zagovor neće koristiti, i kada im niko neće moći pomoći." (El-Bekara, 121-123)

"Neki od sljedbenika Knjige..."

Katada veli: "Ovaj dio ajeta odnosi se na ashabe." Na osnovu ovog tumačenja, Knjiga koja se spominje na ovom mjestu je Kur'an. Ibn Zejd veli: "Ovaj dio ajeta odnosi se na sinove Israilove koji su primili islam." Na osnovu ovog tumačenja, Knjiga koja se spominje na ovom mjestu je Tevrat.

"...čitaju je onako kako je objavljena..."

Učenjaci na različite načine razumijevaju ovaj dio ajeta. Neki kažu: "To znači: istinski je slijede tako što prakticiraju sve njene naredbe, klone se svih njenih zabrana, ono što je dozvolila smatraju dozvoljenim, a što je zabranila zabranjenim i postupaju po svemu što Knjiga traži od njih." Ovo je mišljenje Ikrime. Ebu Musa el-Ešari, r.a., rekao je: "Ko bude slijedio Kur'an, on će ga odvesti u dženetske bašče." Omer, r.a., rekao je: "To su oni koji kada prouče ajet u kome se spominje

milost, zamole Allaha, dž.š., da im je podari, kada prouče ajet u kome se spominje kazna, zamole Allaha, dž.š., da ih sačuva od nje." Predanje s istim značenjem prenosi se i od Allahova Poslanika, s.a.v.s., odnosno da je on postupao upravo onako kako to opisuje Omer, r.a. Hasan veli: "To su oni koji postupaju po ajetima čija značenja mogu razumjeti i vjeruju u one ajete čija su im značenja nedokučiva. Za ono što im je nejasno pitaju učenjake."

﴿وَإِذْ أَبْتَأَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۗ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۗ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾

"A kada je Ibrahima Gospodar njegov s nekoliko zapovijedi u iskušenje stavio, pa ih on potpuno izvršio, Allah je rekao: 'Učinit ću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!' 'I neke moje potomke!' – zamoli on. – 'Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike' – kaza On." (El-Bekara, 124)

Nakon što je spomenuta Kaba i pitanje kible nakon toga, spomenut je Ibrahim, a.s., odnosno činjenica da je on sagradio Kabu. Dužnost sinova Israilovih, koji su njegovi potomci, bila je da slijede njegovu vjeru i da je ne mijenjaju. Riječ *الِإِبْتِلَاءِ* *el-ibtılau*, koja je spomenuta u ovom ajetu, znači iskušenje i ispit, a na ovom mjestu označava naredbu i činjenje ibadeta. Ime Ibrahim i na

asirskom jeziku kao i na arapskom jeziku znači Milostivi otac.

Suhejeli veli: "U mnogo slučajeva dešava se podudarnost u značenju riječi ovih dvaju jezika." Kao što smo rekli, ime Ibrahim znači Milostivi otac, a zbog njegove samilosti i ljubavi prema djeci Allah, dž.š., zadužio je njega i njegovu ženu Saru da se u Džennetu brinu o djeci koja prije punoljetstva presele na ahiret. To potvrđuje i predanje koje bilježi Buhari od Semure, r.a., koji pripovijeda o snu Allahova Poslanika, s.a.v.s., u kome je, između ostalog, u Džennetu vidio Ibrahima, a.s., kako je okružen mnoštvom djece.⁶⁶ Prema mišljenju nekih historičara, Ibrahim, a.s., sin je Tariha ibn Nahura. Allah, dž.š., o imenu njegova oca objavio je ajet: "A kad Ibrahim reče ocu svome Azeru..." (El-Enam, 74) Isto ime spominje se i u djelu *Sahihul-Buhari*. Suhejli navodi da je Ibrahim, a.s., imao četvericu sinova: Ismaila, Ishaka, Medjena i Medaina.

"...s nekoliko zapovijedi..."

U ovom ajetu stoji da je Allah, dž.š., iskušao Ibrahima, a.s., s nekoliko riječi, a te su riječi ustvari bile zaduženja koja je dobio. S obzirom na to da su ta zaduženja naređenja putem riječi, u ovom su

⁶⁶ Ovo predanje je vjerodostojno. Ovo je samo dio podužeg predanja koje bilježe Buhari, Ibn Hibban, Taberani u *El-Kebiru* i Ahmed od Semure ibn Džunduba, r.a.

ajetu nazvana riječima, kao što je Isa, a.s., nazvan Božijom riječju, jer je njegovo stvaranje bilo pomoću riječi *budi*. Prema mišljenju Ibnul-Arebija, ovo je jedna vrsta metafore.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem o kojim se riječima radi. Neki smatraju da one označavaju propise islama, koji se sastoje iz trideset segmenata. Deset njih spomenuto je u suri Et-Tevba u sljedećem ajetu: *“Oni se kaju, i Njemu klanjaju, i Njega hvale, i poste, i molitvu obavljaju, i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju, Allahovih propisa se pridržavaju. A vjernike obraduj.”* (Et-Tevba, 112)

Drugih deset spomenuto je u sljedećem ajetu: *“Muslimanima i muslimankama, i vjericima i vjericama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama, i iskrenim muškarcima i iskrenim ženama, i strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, i poniznim muškarcima i poniznim ženama, i muškarcima koji dijele zekat i ženama koje dijele zekat, i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha – Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio.”* (El-Ahzab, 35)

Deset njih spominje se u sljedećim ajetima: *“Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i koji milostinju udjeljuju, i koji stidna mjesta svoja čuvaju, osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju – a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju – i koji o povjerenim amanetima i obavezama svojim brinu, i koji molitve svoje na vrijeme obavljaju.”* (El-Muminun, 1-9)

Ove se obaveze spominju i u sljedećim ajetima: *“Koji molitve svoje budu na vrijeme obavljali, i oni u čijim imecima bude određen dio za onoga koji prosi i onoga koji ne prosi, i oni koji u onaj svijet budu vjerovali, i oni koji od kazne Gospodara svoga budu strahovali – a od kazne Gospodara svoga niko nije siguran – i oni koji stidna mjesta svoja budu čvali i živjeli jedino sa ženama svojim ili sa onim koje su u vlasništvu njihovu – oni, doista, prijekor ne zaslužuju – a oni koji traže izvan toga, oni u grijeh upadaju, i oni koji povjerene im amanete budu čvali i obaveze svoje ispunjavali, i oni koji dug svjedočenja svoga budu izvršavali, i oni koji molitve svoje budu revnosno obavljali.”* (El-Mearidž, 23-34)

Ibn Abbas, r.a., veli: *“Niko nije iskušan svim ovim obavezama, a da ih je u potpunosti izvršio*

osim Ibrahima, a.s., koji je izvršio sve obaveze koje je preuzeo pa ga je Allah, dž.š., pohvalio zbog toga u sljedećem ajetu: *‘I Ibrahimovim – koji je obaveze potpuno ispunjavao.’* (En-Nedžm, 37) Neki, pak, smatraju da se pod ispunjavanjem obaveza koje se spominju u ovom ajetu misli na izvršavanje svih naredbi i klonjenje svih zabrana. Drugi smatraju da se to ogleda u njegovoj odluci da kao kurban zakolje svoga sina Ismaila, a.s. Neki smatraju da je dosljedno dostavio poslanicu koja mu je objavljena.

Mudžahid kaže da je Allah, dž.š., rekao Ibrahimu, a.s.: “Iskušat ću te određenim naredbama.” Ibrahim, a.s., upitao je: “Gospodaru, hoćeš li me učiniti vođom ljudi?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Hoću.” Zatim je Ibrahim, a.s., upitao: “A moje potomke?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Moje obećanje neće obuhvatiti nevjernike.” Potom je Ibrahim, a.s., upitao: “Gospodaru, hoćeš li Kabu učiniti Svetim hramom?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Hoću.” Ibrahim, a.s., je ponovio: “I njihovim sigurnim utočištem?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Hoću.” Sljedeće pitanje je bilo: “Hoćeš li nam pokazati kako da obavljamo naše obrede i hoćeš li primiti naša pokajanja?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Hoću.” Ibrahim, a.s., upitao je sljedeće: “Hoćeš li opskrbiti stanovnike Meke raznovrsnim

plodovima?” Allah, dž.š., odgovorio je: “Hoću.” Na osnovu ovog mišljenja, koje zastupa Mudžahid, Allah, dž.š., jeste taj koji je upotpunio Svoja obećanja.

Međutim, ispravnije od ovoga jeste predanje koje bilježi Abdur-Rezzak od Mamera, a on od Ibn Tavusa, koji prenosi da je Ibn Abbas, r.a., komentirajući ovaj ajet, rekao: “Allah, dž.š., iskušao je Ibrahima, a.s., čistoćom: pet propisa odnosilo se na glavu, a drugih pet na ostatak tijela. Kada je u pitanju glava, naredio mu je skraćivanje brkova, ispiranje usta, ispiranje nosa, pranje zuba i pranje kose. A kada je u pitanju tijelo, naredio mu je rezanje noktiju, brijanje dlaka sa stidnih mjesta, sunecenje, brijanje dlaka ispod pazuha i pranje nakon velike i male nužde.” Na osnovu ovog mišljenja, onaj ko je upotpunio svoja obećanja jeste Ibrahim, a.s., i to je ono što se može zaključiti na osnovu vanjskog značenja ajeta.

Bilježi se da je Seid ibn Muzejib, Allah mu se smilovao, rekao: “Ibrahim, a.s., prvi je osunećen, prvi što je ugostio gosta, prvi ko je obrijao dlake sa stidnih mjesta, prvi koji je podrezao nokte, prvi koji je skratio brkove i prvi koji je osijedio. Kada je ugledao sijede dlake, upitao je: ‘Gospodaru, šta je ovo?’ Allah, dž.š., odgovorio je: ‘Dostojanstvo.’ Tada Ibrahim,

a.s., reče: ‘Gospodaru, povećaj moje dostojanstvo.’”⁶⁷ Seid ibn Ibrahim prenosi od svoga oca da je rekao: “Prvi ko se obratio ljudima stojeći na minberu jeste Ibrahim, a.s.” Drugi kažu: “Prvi koji je napravio poparu jeste Ibrahim, a.s., prvi što je zamahnuo sabljom jeste Ibrahim, a.s., prvi koji je počeo čistiti zube jeste Ibrahim, a.s., prvi koji se počeo čistiti poslije nužde jeste Ibrahim, a.s., i on je prvi koji je odjenuo šalvare.”

Ranije smo spomenuli neke važne propise o kojima bi trebalo nešto više kazati. Prije svega reći ćemo nešto o sunećenju i spomenut ćemo neka predanja koja govore o ovoj temi. Svi se učenjaci slažu da je Ibrahim, a.s., prvi u historiji čovječanstva ko se osunetio. Međutim, razilaze se u vezi s pitanjem koliko je godina imao kada je to učinio. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ibrahim, a.s., osunetio se kada

je imao stotinu dvadeset godina, a nakon toga je živio još osamdeset godina.”⁶⁸ Prema mišljenju učenjaka ovo predanje nije vjerodostojno. Ali, pored ovog predanja postoje i druga u kojim stoji da se osunetio kada je imao osamdeset godina. Ovo je predanje zabilježeno u Muslimovu *Sahihu*. Ikrima veli: “Ibrahim, a.s., osunećen je kada je imao osamdeset godina.

Nakon toga niko od sljedbenika Ibrahimove, a.s., vjere nije tavafio oko Kabe, a da nije bio osunećen.” Učenjaci se razilaze u vezi sa sunećenjem i pitanjem o kojoj se vrsti propisa radi. Većina učenjaka smatra da je to pritvrđeni sunnet i jedno od obilježja pripadnosti islamu koje nijedan muškarac ne bi smio izostaviti. Međutim, neki smatraju da je to stroga obaveza – farz i kao dokaz navode ajet: “*Slijedi vjeru Ibrahimovu, vjeru pravu.*” (En-Nahl, 123) Katada veli: “Ovaj ajet govori o sunećenju.” Neki učenjaci malikijskog mezheba zastupaju ovo mišljenje i to je mišljenje koje je zastupao Šafija. Najvjerodostojniji hadis o ovoj temi jeste onaj od Ebu Hurejre, r.a., koji prenosi da

⁶⁷ Lanac prenosilaca ovog predanja je prekinut. Bilježi ga Bejheki u svom djelu *Šuabul-iman* od Seida ibn Musejjiba. Bilježi ga i Malik u svom djelu *El-Muwetta*. Buhari bilježi drugo predanje u svom djelu *El-Edebul-mufred*, Muslim, Ibn Hibban, Ebu Jala, Ibn Ebi Asim u svom djelu *El-Evail*, Taberani u svom djelu *El-Evail* i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a., u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ibrahim, a.s., osunećen je kada je imao osamdeset godina, a osunetio se u mjestu Kadem u Šamu.”

⁶⁸ Bilježi ga Taberani u svom djelu *El-Evail* od Ebu Seleme a on od Ebu Hurejre, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Prvi ko se osunetio jeste Ibrahim, a.s., a tada je imao stotinu dvadeset godina a osunetio se u mjestu Kadum.” Lanac prenosilaca ovog predanja je nepouzdan.

je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Pet stvari su od fitreta – prirodnih obilježja pripadnosti islamu: sunećenje..."⁶⁹

Ako bi se dijete rodilo osunećeno, neće biti potrebe da se ponovo sunneti. Mejmuni pripovijeda da mu je Ahmed rekao: "Jednom čovjeku iz moga mjesta rodilo se osunećeno dijete pa ga je to veoma zabrinulo. Rekao sam mu: 'Ako te je Allah, dž.š., poštedio briga oko sunećenja, zbog čega se onda brineš?'"

Ebul-Feredž el-Dževzi bilježi da je Kabul-Ahbar rekao: "Trinaest vjerovjesnika rođeni su osunećeni: Adem, a.s., Šit, a.s., Idris, a.s., Nuh, a.s., Sam, a.s., Lut, a.s., Jusuf, a.s., Musa, a.s., Šuajb, a.s., Sulejman, a.s., Jahja, a.s., Isa, a.s., i Allahov Poslanik, s.a.v.s." Muhammed ibn Habib el-Hašimi veli: "Radi se o četrnaest vjerovjesnika: Adem, a.s., Šis, a.s., Nuh, a.s., Hud, a.s., Salih, a.s., Lut, a.s., Šuajb, a.s., Jusuf, a.s., Musa, a.s., Sulejman, a.s., Zekerija, a.s., Isa, a.s., Hanzala ibn Safvan, a.s., (vjerovjesnik koji je poslan narodu koji je živio u oblasti Ressa) i Allahov Poslanik, s.a.v.s.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem kada dijete treba biti osunećeno. Zabilježeno je da su neki učenjaci rekli: "Ibrahim, a.s., osunetio

je Ismaila, a.s., kada je imao trinaest godina, a Ishaka, a.s., osunetio je kada je imao sedam dana." Prenosi se da je Fatima, r.a., sunetila svoju djecu sedmi dan nakon njihova rođenja. Međutim, imam Malik ne slaže se s tim jer smatra da je to praksa jevreja. Lejs ibn Sad veli: "Dijete treba osunetiti između njegove sedme i desete godine života." Slično mišljenje prenosi Vehb od Malika. Ahmed veli: "Nisam čuo ni za kakva predanja koja ovo mišljenje potvrđuju." Buhari bilježi predanje Seida ibn Džubejra, r.a., koji prenosi da je Ibn Abbas, r.a., upitan: "Koliko si godina imao kada je umro Allahov Poslanik, s.a.v.s.?" Ibn Abbas, r.a., odgovorio je: "Bio sam tada osunećen." Seid ibn Džubejr, r.a., veli: "U to vrijeme nisu sunetili djecu sve dok ne postanu punoljetni ili se ne približe tom periodu."

Prema mišljenju učenjaka pohvalno je da se osuneti stariji čovjek koji je tek primio islam. Ata veli: "Njegov islam neće biti potpun sve dok se ne osuneti pa makar imao osamdeset godina." Međutim, od Hasana se prenosi da je on smatrao neobaveznim sunećenje starijeg čovjeka koji je tek primio islam i nije vidio nikakve smetnje da takav izgovori šehadet, kolje kurban, obavlja hadždž, klanja namaz. Ibn Abdul-Berr veli: "Većina učenjaka zastupa ovo mišljenje."

⁶⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Bejheki Ahmed od Ebu Hurejre, r.a.

Sljedeće obilježje pripadnosti islamu koje smo spomenuli i što je praksa Allahova Poslanika, s.a.v.s., jeste brijanje dlaka sa stidnih mjesta. Ibn Abbas, r.a., prenosi da je neki čovjek šišao Allahova Poslanika, s.a.v.s., i kada je završio, Poslanik, s.a.v.s., naredio mu je da izađe, a nakon toga je obrijao dlake sa stidnih mjesta.⁷⁰

Sljedeće obilježje jeste skraćivanje noktiju i odstranjivanje prljavštine koja se nalazi pod njima. Malik veli: "I ženama je jednako propisano skraćivanje noktiju i brijanje dlaka sa stidnih mjesta kao i muškarcima." Tirmizi veli: "Rezanje noktiju propisano je iz razloga što veliki nokti mogu nanijeti povredu i naškoditi čovjeku, a i zbog toga što se pod velikim noktima može sakupiti svakojake prljavštine. Može se desiti, naprimjer, da neko postane džunub i da zbog velikih noktiju prilikom kupanja voda ne dopre do svakog dijela njegova tijela pa da iz toga razloga i dalje bude u stanju džunupluka. Ko postane džunub pa prilikom kupanja dio njegova tijela makar veličine vrha igle ostane suh, neće prestati biti džunub sve dok ne skvasi i taj dio tijela. I iz ovog je razloga propisano skraćivanje noktiju."

Odrezane dijelove ljudskog tijela treba zakopati u zemlju, jer je tijelo

vjernika sveto, a ta njegova svetost ostaje čak i kada se dio odvoji od ostatka tijela. Odsječeni dio treba zakopati u zemlju isto kao što se čovjek ukopava nakon njegove smrti, kako se njegovo tijelo nakon smrti ne bi raspadalo i rastavljalo, kako ga ne bi pržila vatra ili kako ne bi došlo na smetlište. Zabilježeno je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon što je vadio hidžamu – krv, naredio da se ona zakopa u zemlju, kako je se ne bi mogli domoći psi.

Abdullah ibn Zubejr, r.a., pripovijeda da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon što je izvadio hidžamu – krv, rekao: "Abdullahu, odnesi ovu krv i prolj je na mjestu gdje te niko ne vidi." Nakon što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., otišao, Abdullah je iz poštovanja prema njegovoj krvi odustao od njenog prolijevanja pa ju je popio. Kada se ponovo susreo s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., upitao ga je: "Abdullahu, šta si uradio s onom krvlju?" Abdullah, r.a., odgovorio je: "Sakrio sam je na mjesto za koje smatram da je najskrovitije od ljudi." Allahov je Poslanik, s.a.v.s., upitao: "Jesi li je popio?" Abdullah, r.a., odgovorio je: "Jesam." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Zbog čega si to učinio? Teško ljudima od tebe i teško tebi od njih zbog toga što si popio tu krv!"⁷¹

⁷⁰ Ovo predanje ne bilježi se kao riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s. Bilježi ga Bejheki kao riječi Ibn Omera, r.a.

⁷¹ Bilježe ga Hakim et-Tirmizi i Hakim od Abdullaha ibn Zubejra, r.a. Hakim ovo predanje ocjenjuje vjerodostojnim,

Sljedeće što je u islamu propisano kada je u pitanju higijena tijela jeste pranje zuba. Pokuđeno je dozvoliti da zubi zbog nepranja požute i da se iz usta počne širiti neugodan zadah.

Sljedeće što je propisano kada je u pitanju higijena jeste skraćivanje brkova. Brkove treba skratiti toliko koliko je dovoljno da se vide krajevi usana, ali ne treba ići dalje od toga. Ovo je mišljenje zastupao Malik. Ibn Abdul-Berr prenosi da je Malik rekao: “Onoga ko je obrijao brkove treba prekoriti.” Ešheb prenosi da je Malik također rekao: “Brijanje brkova je novotarija i smatram da onoga ko to učini treba kazniti propisnim udarcima.” Prema Malikovu mišljenju i kosu na glavi treba skraćivati, ali je ne treba brijati. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., imao na glavi uvojke kose (što znači da nije bila skroz kratka, op. prev.) i da kosa na glavama njegovih ashaba nije bila ni kratka ni duga. Jedina situacija kada su oni brijali glave jeste prilikom obavljanja hadždža i umre.⁷²

a u tome ga podržava Zehebi. Ibn Hadžer u svom djelu *El-Isabe fi temjizis-sababe* tvrdi da ga bilježi i Ebu Jala u svom *Musnedu*. Ovo predanje ima potvrdu i u predanju koje prenosi Selman, r.a.

⁷² Autor na ovom mjestu aludira na predanje Enesa ibn Malika, r.a., koji pripovijeda: “Kosa Allahova Poslanika, s.a.v.s., dopirala je do polovine ušiju.”

Tahavi veli: “Nije mi poznato da se Šafija izjasnio o ovoj temi. Međutim, vidio sam dvojicu njegovih učenika – Muzenija i Rebia – i oni su brijali brkove, što ukazuje na činjenicu da je i Šafija to činio. Stav Ebu Hanife, Ebu Jusufa i Muhammeda jeste da je brijanje brkova bolje od skraćivanja.” Ibn Huvejz prenosi da je Šafija zastupao isto mišljenje kao Ebu Hanifa. Ebu Bekr el-Esrem pripovijeda: “Vidio sam Ahmeda ibn Hanbela kako je do kože obrijao brkove.” Kada je Ahmed ibn Hanbel upitan o tome je li sunnet brijati brkove, odgovorio je: “Brkove treba brijati jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Brijte brkove.’”⁷³

Ebu Omer veli: “Postoje dvije osnove koje treba uzeti u obzir kada je ovaj propis u pitanju: prvi, riječ أَحْفُوا *uhfu* (brijte) jeste izraz koji se može protumačiti na različite načine i drugi, riječ فَصَّ *kassa* (skratiti) jeste izraz koji pojašnjava prethodni, a u obzir se uzima izraz koji pojašnjava, a ne onaj koji je pojašnjen. Po ovome su postupali stanovnici Medine i to je najpreče što treba prakticirati kada je ovaj propis u

Ovo predanje bilježe Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika, r.a.

⁷³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a. Verzija koju bilježi Buhari glasi: “Razlikujte se od mnogobožaca, puštajte brade, a brijte brkove.”

pitanju.” Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pet je prirodnih obilježja pripadnosti islamu: sunećenje, brijanje dlaka sa stidnih mjesta, skraćivanje brkova, rezanje noktiju i brijanje dlaka ispod pazuha.”⁷⁴ Ibn Omer, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Razlikujte se od mnogobožaca, skraćujte brkove, a puštajte brade.” Običaj nearapa jeste da skraćuju brade, a puštaju brkove ili puštaju i bradu i brkove, što je u suprotnosti s ljepotom i higijenom. Prenosi se da je Ibn Omer, r.a., toliko skraćivao brkove da mu se koža iznad usana mogla vidjeti, a skraćivao je i dlake koje rastu između brkova i brade. Buharija u svom *Sahihu* bilježi da je Ibn Omer, r.a., kada bi obavljao hadždž ili umru skraćivao bradu, sve ono što je prelazilo dužinu jedne šake.

Sljedeće što je propisano kada je u pitanju higijena tijela jeste čupanje dlaka ispod pazuha, kao što je sunnet brijanje dlaka sa stidnih mjesta, mada je dozvoljeno i jedno i drugo. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pravio razdjeljak na glavi. Ibn Abbas, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., puštao kosu da slobodno pada, a mnogobošci su pravili razdjeljak u svojim kosama. Allahov Poslanik,

s.a.v.s., volio je da oponaša sljedbenike Knjige u onome što nije zabranjeno, ako u isto vrijeme nije došla naredba da to treba činiti. Međutim, nakon izvjesnog vremena i Allahov Poslanik, s.a.v.s., počeo je praviti razdjeljak u kosi.⁷⁵

Ovo predanje ukazuje na to da je pravljenje razdjeljka u kosi sunnet, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kasnije to počeo prakticirati. Prenosi se da je Omer ibn Abdul-Aziz, nakon džume namaza imao običaj postaviti na vrata džamije stražare i oni bi kritizirali sve one koji nisu primijenili ovaj sunnet. Neki kažu da je pravljenje razdjeljka u kosi bilo i praksa Ibrahima, a.s. Što se tiče sijedih dlaka u kosi, one su svjetlo i pokuđeno ih je čupati. Amr ibn Šuajb, r.a., prenosi od svoga oca, a on od njegovog djeda, da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nemojte čupati sijede dlake iz kose, jer koji god čovjek osijedi u islamu, te će mu dlake biti svjetlo na Sudnjem danu; za svaku dlaku bit će mu upisano jedno dobro i izbrisano jedno loše djelo.”⁷⁶ Kao što je pokuđeno

⁷⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Ebu Davud i Tirmizi od Ibn Abbasa, r.a.

⁷⁶ Ovaj hadis je dobar na osnovu drugih predanja koja ga potvrđuju. Bilježe ga Ibn Hibban te Kudai u svom djelu *Musneduš-šihab* od Ebu Hurejre, r.a. Ovaj hadis ima potvrdu u predanju Abdullaha ibn Amra ibn Asa, r.a., u kojem stoji: “Nemojte čupati sijede

⁷⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Nesai, Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

čupanje dlaka, isto je tako pokuđeno i njihovo farbanje u crnu boju. Što se tiče drugih boja osim crne, to je dozvoljeno, a dokaz su za to riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je rekao Ebu Kuhafi, čija je brada u potpunosti osijedjela: "Ofarbij tu bradu, ali samo nemoj u crno."⁷⁷

Ranije smo spomenuli podatak da je Ibrahim, a.s., prvi koji je u historiji čovječanstva napravio poparu. Popara je jedno od najčistijih jela i sadrži mnogo berićeta u sebi. Popara je tradicionalno jelo Arapa. Allahov Poslanik, s.a.v.s., ukazao je na odlikovanost popare u odnosu na druga jela i rekao je: "Odlikovanost Aiše u odnosu na druge žene

jeste kao odlikovanost popare u odnosu na druga jela."⁷⁸

Busti u svom *Sabihu* bilježi predanje Esme bint Ebu Bekr, r.a., za koju se prenosi da je imala običaj, nakon što napravi poparu, pokriti je nečim dok se ne ohladi. Esma bint Ebu Bekr, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tako pripremljena popara ima najviše berićeta u sebi."⁷⁹ Ovo je otprilike

⁷⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika, r.a.

⁷⁹ Bilježe ga Darimi, Taberani u *El-Kebiru*, Hakim, Bejheki, Ibn Hibban i Ahmed od Esme bint Ebu Bekr, r.a. Hakim kaže: "Ovaj hadis ispunjava uvjete vjerodostojnosti koje postavlja Muslim, ali ga ni Buhari ni Muslim ne bilježe." Ovo predanje pojašnjeno je drugim predanjem, koje prenosi Muhammed ibn Abdullah el-Arzemi od Džabira, r.a., a u kojem stoji: "Ohladite vrelo hranu, jer u vreloj hrani nema berićeta." Predanja od Muhammeda el-Arzemija ne prihvaćaju se. Međutim, prenosioci predanja koje smo citirali pouzdani su osim Kurre ibn Abdur-Rahmana, koji je na manjem stepenu pouzdanosti. Njegova predanja zabilježena su u *Sunenima*. U djelu *Et-Takrib* stoji: "On je istinoljubiv, ali je prenio neka predanja koja nisu vjerodostojna." Ibn Hibban ga svrstava među pouzdane prenosioc a Ebu Hatim, Nesai i Ibn Mein ga ocjenjuju nepouzdanim. Međutim, Ahmed bilježi predanje Ibn Luheja, koji pojačava ovo predanje. Hejsemi ga bilježi u svom djelu *Medžmeuz-zevaid* i kaže: "Ahmed ga bilježi putem više lanaca prenosilaca; jedan od njih je

dlake iz kose, jer koji god musliman osijedi prakticirajući islam te dlake će mu biti svjetlo na Sudnjem danu." U predanju koje bilježi Jahja stoji: "...a da mu Allah, dž.š., neće zbog tih dlaka upisati jedno dobro djelo i oprostiti jedan grijeh." Bilježe ga i Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Begavi, Bejheki i Ahmed. Ovaj hadis ima potvrdu i u predanju koje je zabilježeno kao riječi ashaba a u kojem stoji: "Pokuđeno je čupati sijede dlake iz kose i brade." Ovo predanje bilježi Muslim.

⁷⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Ebu Jala i Ibn Hibban. Hakim ovaj hadis ocjenjuje vjerodostojnim a u tome ga podržava Zehebi. Ovaj hadis zabilježen je i u dužoj formi, a prenosi ga Esma bint Ebu Bekr, r.a., a bilježe ga Taberani u *El-Kebiru*, Hakim i Bejheki u svom djelu *Delailun-nubuvveti*.

ono što Abdur-Rezzak prenosi od Ibn Abbasa, r.a., i Seida ibn Mussejiba o ovoj temi. O pranju usta, ispiranju nosa i upotrebi misfaka govorit ćemo prilikom tumačenja sure En-Nisa, o pranju poslije velike nužde prilikom tumačenja sure Et-Tevba, o ugošćavanju gostiju prilikom tumačenja sure Hud, ako Bog da.

Muslim bilježi da je Enes, r.a., rekao: “Kada je u pitanju skraćivanje brkova, rezanje noktiju, čupanje dlaka ispod pazuha, brijanje dlaka sa stidnih mjesta, naređeno nam je da to učinimo u vremenskom periodu od četrdeset dana.” Učenjaci kažu: “Ovo je period koji je krajnji rok. Međutim, preporučljivo je da se to čini od džume do džume.”⁸⁰

“Učinit ću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!”

Riječ **إمام** *imam*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, u arapskom

prekinut. U jednom od lanaca prenosi-laca je Ibn Luheja, a njegovo predanje je dobro iako ipak u njemu postoji slabost. Bilježi ga i Taberani, a u njegovom lancu prenosi-laca je Kurra ibn Abdur-Rahman, kojeg Ibn Hibban ocjenjuje vjerodostojnim, a Ibn Mein ga ocjenjuje nepouzdanim. Ostali njegovi prenosioci su oni od kojih Buhari prenosi hadise koje je zabilježio u svom *Sahihu*.”

⁸⁰ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai u svom djelu *Sunenul-kubra* Tajalisi, Ebu Jala Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a.

jeziku znači uzor. Ovim se imenom naziva i projekt gradnje nekog objekta jer se on slijedi prilikom izgradnje. Isto tako, ovim se imenom naziva i put, jer onaj ko putuje slijedi put kojim hodi. Značenje ovog dijela ajeta jeste: “Zbog osobina koje ti, Ibrahim, posjeduješ, mi smo te učinili uzorom ljudima i učinili smo da se dobri u tebe ugledaju.” Allah, dž.š., učinio ga je uzorom onima koji žele da Mu budu pokorni. Zbog toga ćemo primijetiti da sve vjerske zajednice znaju za Ibrahima, a.s., i tvrde da slijede njegovu vjeru, a Allah, dž.š., zna da je on vjerovao samo u jednog Boga.

“I neke moje potomke!”

Ova dova ukazuje na želju koju je imao Ibrahim, a.s.: “Gospodaru, učini da i moji potomci budu uzor dobrim ljudima.” Neki smatraju da ove Ibrahimove, a.s., riječi imaju upitno značenje, to jest: “A šta će biti s mojim potomcima?” Allah, dž.š., obavijestio ga je da će među njegovim potomcima biti onih koji će biti nasilnici i grešnici i da neće zasluživati da budu vođe drugima. Ibn Abbas, r.a., veli: “Ibrahim, a.s., molio je Allaha, dž.š., da i neke njegove potomke učini vođama (imamima) pa ga je Allah, dž.š., obavijestio da će među njegovim potomcima biti onih koji će biti veliki grešnici: ‘Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike.’”

Riječ زُرِّيْجَتُوْنُ *zurrijetun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, znači potomstvo. Izvedena je iz riječi زُرِّيْ *zerrun* (sjemenke), jer je Allah, dž.š., iz kičme Adema, a.s., njegove potomke izvadio poput sjemenki. Neki smatraju da je ova riječ izvedena iz korijena glagola زَرَّ *zeree*, što znači stvoriti. Ovim se imenom nazivaju potomci koji se rode nakon spolnog odnosa dvaju supružnika.

Ibn Džinni Ebul-Feth Osman veli: "Ova je riječ mogla nastati iz sljedećih riječi: زَرَّ *zeree* (stvoriti), زَرَّرَ *zerere* (posijati sjeme), زَرَّى *zereve* i *zerije* (razasuti, raspršiti)." U jednom hadisu stoji: "Ljudi su bili poput sjemenja."⁸¹ Ova riječ sa glagolom koji znači raspršiti upotrijebljena je u sljedećem ajetu: "...*ipak postane suho, i vjetrovi ga raznesu.*" (El-Kehf, 45) Kada je u pitanju značenje sjemenke, Halil veli: "Ova je riječ upotrijebljena za označavanje potomaka, jer je Allah, dž.š., razasuo ljude po zemlji kao što zemljoradnici razasipaju sjemenke kada ih siju." U ovom se ajetu ovdje misli isključivo na muške potomke. Ponekad se ova

riječ može odnositi i na očeve i na sinove, npr.: "*Dokaz im je to što potomke njihove u ladama krcatim prevozimo.*" (Ja-Sin, 41)

"*Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike.*"

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem na šta se odnosi riječ obećanje. Ebu Salih prenosi da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Ova se riječ odnosi na vjerovjesništvo." Suddi i Mudžahid kažu: "Odnosi se na imamet (vodstvo)." Katada veli: "Odnosi se na iman (vjeru)." Ata kaže: "Odnosi se na milost." Dahhak veli: "Odnosi se na Allahovu, dž.š., vjeru." Neki smatraju da ova riječ ukazuje na Allahove, dž.š., naredbe jer ova riječ može to značiti. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: "*Bog nam je naredio...*" (Alu Imran, 183) S ovim je značenjem upotrijebljena i u sljedećem ajetu: "*O sinovi Ademovi, zar vam nisam naredio...*" (Ja-Sin, 60)

Ukoliko uzmemo u obzir da u ovom ajetu ova riječ ima upravo ovo značenje, onda ona znači: oni koji budu grešnici i nevjernici neće biti dostojni da prenose Allahove, dž.š., naredbe niti će ih ljudi prihvatiti od njih. Komentirajući ovaj ajet, Katada veli: "Ovaj ajet znači da na ahiretu Allahova, dž.š., milost neće obuhvatiti nevjernike, dok na ovom svijetu ta mogućnost postoji, jer neki koji su bili nevjernici prime islam pa ih na taj način obuhvati

⁸¹ Bilježe ga Ahmed, Bezzar i Taberani kao što stoji u djelu *Medžmeuz-zevaid* od Ebu Derdaa, r.a.: "Kada je Allah, dž.š., stvorio Adema, a.s., udario ga je po desnoj plečki i iz njega su izašli njegovi potomci poput bijelih sjemenki." Hejsemi veli: "Prenosioci ovog hadisa su oni od kojih Buhari prenosi hadise koje je zabilježio u svom *Sahibu.*"

Allahova, dž.š., milost, a poznato je da svi – i vjernici i nevjernici – uživaju u blagodatima jela, pića, vida i sl.” Zedždžadž veli: “Ovo je mišljenje dobro, to jest ovaj ajet ukazuje na to da nevjernici neće biti sigurni od Allahove, dž.š., kazne na onom svijetu.”

Seid ibn Džubejr, r.a., veli: “Riječ *الظالم ez-zalim* (nasilnik) u ovom ajetu odnosi se na mnogobošce.” Jedna skupina učenjaka ovaj ajet uzima kao dokaz da imam može biti samo onaj ko je pravedan, dobročinitelj, dobar prema ljudima i da je u stanju te svoje osobine provoditi u ophođenju s ljudima. Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio je muslimanima da se, ukoliko njima upravlja neko ko posjeduje ove osobine, njemu pokoravaju i ne svrgavaju ga s vlasti. S druge strane, grešnici, silnici i oni koji su skloni činjenju nepravde nisu dostojni da se nazivaju imamima (vođama), jer je Allah, dž.š., rekao: “*Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike.*”

To je bio razlog zbog koga su se Abdullah ibn Zubejr, r.a., i Huzejn ibn Alija, r.a., pobunili protiv nepravedne vlasti i zbog koga su najbolji i najveći učenjaci Iraka ustali protiv nepravde Hadždžadža ibn Jusufa es-Sekafija. Iz istog su razloga stanovnici Medine svrgnuli s vlasti neke članove porodice Benu Umejje pa se zbog toga desila poznata bitka u mjestu El-Harre

pod vođstvom Muslima ibn Ukbe. Međutim, većina učenjaka zastupa mišljenje da je bolje trpjeti nepravdu vladara koji je napravedan nego dizati bunu protiv njega, jer borba protiv vlasti obavezno biva uzrokom da se sigurnost zamijeni nesigurnošću i ubijanjem, što otvara mogućnost svim zlonamjernicima da siju nered na zemlji. Prvo mišljenje koje smo spomenuli zastupa jedna skupina mutezila i to je općenito stav svih haridžija koji su kroz historiju postali poznati po svojim bunama protiv vlasti.

Ibn Huvejz Mendad veli: “Niko ko je nasilnik ne može biti vjervjesnik, halifa, predstavnik vlasti, muftija, ne može predvoditi ljude u namazu niti se od takvoga prihvaćaju predanja koja prenosi o vjerskim propisima, niti se prihvaćaju njegova svjedočenja. Međutim, on zbog ovakvih grijeha neće biti svrgnut s vlasti sve dok to ne učine nadležne institucije u državi koje imaju ovlasti da to učine.” Mišljenje koje spominje Ibn Huvejz Mendad ispravno je i po njemu se postupalo u prošlosti. Imam Malik navodi slično mišljenje kada su u pitanju haridžije i neki drugi nasilnici i kaže da odredbe koje oni daju treba sprovoditi u praksi u slučaju da se podudaraju sa šerijatskim propisima i ukoliko nisu u oprečnosti s konsenzusom učenjaka i tekstovima iz Kur’ana i hadisa. Ovo što

smo spomenuli jeste praksa ashaba, jer su se u njihovo vrijeme pojavile haridžije, a nije zabilježeno da je halifa opovrgnuo ijedan propis koji su haridžije donijele, ukoliko je bio ispravan, niti su naredili ponovno ubiranje zekata ili izvršenje šerijatskih kazni ako su bile pravedne. Sve ovo ukazuje na činjenicu da ne treba opstruirati pravilne odredbe koje donesu predstavnici vlasti koji su sami nepravedni.

Ibn Huvejz Mendad veli: "Što se tiče konfiskovane imovine koju je vladar nepravedno uzeo, tu imamo tri različite situacije. Ako je imetak koji on nepravedno prisvoji imetak koji su ljudi izdvajali za zekat i ostale dadžbine koje vjera propisuje, u tom je slučaju dozvoljeno u potpunosti oduzeti taj imetak. Na ovaj su način postupili ashabi i tabiini, jer su oduzeli imetak Hadždžadža ibn Jusufa koji je on nepravedno prisvojio.

Ako je u imetku vladara pomiješano i ono što je halal i ono što je haram, kao što je to slučaj sa današnjim predstavnicima vlasti, bolje je takav imetak ne dirati, jedino je dozvoljeno dio toga imetka udijeliti onome ko je u oskudici. Oni su poput kradljivaca u čijim se rukama nalazi imetak koji je ukraden, kao i imetak koji je stekao na dozvoljen način. U slučaju da kradljivac udjeljuje sadaku, dozvoljeno ju je primiti od njega. Međutim, treba

napomenuti da je dozvoljeno primiti sadaku od kradljivca ukoliko udjeljuje imetak za koji nije utvrđeno da je ukraden. Ako se pouzdano zna da je ono što udjeljuje ukradeno, u tom slučaju nije dozvoljeno primiti ga. Ali, najbolje je u potpunosti se kloniti toga imetka ukoliko ne postoji velika potreba za njim.

Postojanje nedozvoljenog imetka ne znači da sav imetak koji neko posjeduje postaje nedozvoljen, nego je zabranjeno samo ono što nije stečeno na dozvoljen način. Ukoliko se pouzdano zna da je vladar određenu vrstu imetka nepravedno stekao, takav imetak nije dozvoljeno primiti ni u kom slučaju, pa makar vlasnik od koga je imetak uzet bio nepoznat ili taj imetak ne bude potraživan. Ovakav je imetak poput imetka koji se pronađe kod kradljivca ili drumskog razbojnika. Njega treba konfiskovati i ostaviti u državnoj blagajni, gdje će ostati određeni vremenski period, pa ako se pravi vlasnik ne pojavi, država će ga raspodijeliti za opću korist muslimana."

﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمِّنًا
وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ
وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾

"I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. 'Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostoriza kog ćete molitvu

obavljati!’ – I Ibrahimu i Ismailu smo naredili: ‘Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali.’” (El-Bekara, 125)

Hram koji se spominje u ovom ajetu jeste Kaba. Riječ مَسَاجِدُ *mesabetun*, koja je spomenuta u ovom ajetu, označava mjesto na koje se ljudi vraćaju. Korijen ove riječi može označavati i nagradu, to jest ljudi zbog svoga boravka kod Hrama zaslužuju nagradu. Mudžahid veli: “To je Hram koga se niko ne može zasititi.” Gotovo svi oni koji posjete Kabu imaju osjećaj da je se nisu zasitili i željeli bi još ostati u njenoj blizini. Iako je činjenica da se svi koji su posjetili Kabu ne vraćaju ponovo kod nje, ipak je činjenica da svi vjernici čeznu za dolaskom. A Allah, dž.š., najbolje zna!

“...i sigurnim mjestom ljudima...”

Ebu Hanifa i jedna skupina šerijatskih pravnika iz različitih krajeva ovaj dio ajeta uzimaju kao dokaz da ne treba izvršavati šerijatsku kaznu nad bludnikom niti kradljivcem koji je pobjegao kod Kabe. Svoj stav potvrđuju i sljedećim ajetom: “I onaj ko u njega uđe treba da bude siguran.” (Alu Imran, 97) Dakle, onoga ko uđe kod Kabe učinite sigurnim. Međutim, ispravno je mišljenje ono prema kome treba izvršiti kaznu čak i kod Kabe, jer je propis koji je važio u vezi s ovim pitanjem derogiran.

Jedino u čemu se učenjaci slažu jeste to da ne treba izvršavati smrtnu kaznu kod Kabe, nego će onaj kome je donesena presuda biti izveden van harema Kabe pa će tek onda biti pogubljen. Svi se učenjaci slažu da ukoliko bi neko ubio u haremu Kabe, i sam trebao biti ubijen. A ako učini drugo što iziskuje kaznu po Šerijatu, ona će se također izvršiti. Ako se bude borio, suprotstaviti će mu se i na licu mjesta će biti ubijen. Ebu Hanifa kaže: “Ko potraži utočište u haremu Kabe ne može biti pogubljen niti proganjan. Međutim, takvome će biti otežavan boravak sve dok ne umre ili izađe van harema Kabe.” Naš je stav da ga treba pogubiti sabljom, a Ebu Hanifa smatra da ga treba dokrajčiti glađu i izolacijom – pa koji način smrti je teži? Ovaj ajet ukazuje na odlikovanost Kabe; Bejtul-makdis ne posjeduje ove odlike, hadždž se može obaviti samo kod Kabe, a niko ne može tražiti utočište osim kod Kabe. O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure El-Maida.

“Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog ćete molitvu obavljati!”

Prenosi se da je Omer, r.a., rekao: “Moje mišljenje podudarilo se s Objavom u tri slučaja: u uzimanju *Mekami Ibrahima* za mjesto gdje će se obavljati molitva, kada je u pitanju pokrivanje supruga Allahova

Poslanika, s.a.v.s., i kada su u pitanju zarobljenici u Bici na Bedru.”⁸²

Riječ مَكَامٌ *mekamun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu znači mjesto na kojem stoje stopala. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem na koje se mjesto konkretno misli. Najispravnije je mišljenje ono prema kome ova riječ označava kamen na kome su utisnuta stopala Ibrahima, a.s., kod koga hadžije nakon tavafa obavljaju dva rekata namaza. Ovo su mišljenje zastupali Džabir ibn Abdullah, r.a., Ibn Abbas, r.a., Katada i drugi. Džabir, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prilikom obavljanja hadždža ubrzanim korakom obavio prva tri kruga tavafa, a ostala četiri je hodao smireno.

Nakon toga je došao do *Mekami Ibrahima* i proučio ajet: “*Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog ćete molitvu obavljati!*” Onda je obavio dva rekata namaza, na kojima je proučio sure El-Kafirun i El-Ihlas.⁸³ Ovo ukazuje da su dva rekata prilikom tavafa i drugi namazi bolji stanovnicima Meke. A za one koji posjećuju Meku tavaf je bolji, kao što ćemo pojasniti u nastavku.

⁸² Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Muslim od Ibn Omera, r.a., a on od Omera, r.a.

⁸³ Ovo je predanje vjerodostojno. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Ibn Madža i Darimi od Džabira, r.a.

Buhari u svom *Sabihu* bilježi predanje u kome stoji da je to kamen na koji se Ibrahim, a.s., penjao prilikom gradnje Kabe, kada su mu zidovi postali visoki za podizanje kamenja koje je ugrađivao a koje mu je dodavao Ismail, a.s. Zabilježeno je da je ostao ostisak Ibrahimovih, a.s., stopala u ovom kamenu. Enes, r.a., veli: “Vidio sam u ovom kamenu otisak Ibrahimovih, a.s., stopala, prstiju i peta, ali je smanjena vidljivost toga otiska, jer su ga ljudi potirali svojim rukama.” Ovo predanje prenosi Kušejri. Suddi veli: “Mekam je kamen koji je podmetala supruga Ismaila, a.s., pod noge Ibrahima, a.s., kada mu je prala kosu.”

Od Ibn Abbasa, r.a., Mudžahida, Ikrime i Ataa prenosi se da su rekli: “Mekam označava cijeli prostor na kome se obavlja hadždž.” Ata također veli: “Mekam je prostor Arefata, Muzdelife i mjesta gdje se bacaju kamenčići.” Ovo je mišljenje zastupao i Ša’bi. Nehai veli: “Cijeli prostor harema Kabe naziva se Mekamom.” Ovo je mišljenje zastupao i Mudžahid. Smatram da je najispravnije prvo mišljenje, jer je ono potvrđeno predanjem koje je zabilježeno u Buharijinu *Sabihu*. Riječ مَسْجِدٌ *musalla* označava mjesto na kome se upućuju dove. Ovo je mišljenje zastupao Mudžahid. Katada smatra da je to mjesto na kome se obavlja namaz. Neki, pak, smatraju

da je to pravac kible, prema kome se okreće imam u namazu.

“I Ibrahimu i Ismailu smo naredili: ‘Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali.’”

Mudžahid i Zuhri smatraju da se pod čišćenjem misli na odstranjivanje kipova i kumira. Ubejd ibn Umejr i Seid ibn Džubejr, r.a., smatraju da se to odnosi na sujevjerje i sumnje. Neki, pak, smatraju da im je naredeno da Kabu očiste od nevjernika. Suddi veli: “Naređeno im je da na temeljima duhovne čistoće i iskrenog nijjeta sagrađe Kabu i to je poput ajeta: *‘Džamija čiji su temelji, već od prvoga dana, postavljeni na strahu od Allaha...’*” (Et-Tevba, 108) Jeman veli: “Naređeno im je da lijepo oblikuju Kabu i da je namirišu.”

Riječ *بَيْتٌ bejtun* (kuća), koja se spominje u ovom ajetu, odnosi se na Kabu. Allah, dž.š., iz počasti je naziva Svojom kućom.

“...za one koji ga budu obilazili...”

Ata smatra da se ovaj dio ajeta odnosi na one koji budu činili tavaf oko Kabe. Seid ibn Džubejr, r.a., kaže: “Ovaj dio ajeta govori o strancima koji će dolaziti u Meku.” Međutim, ovo je mišljenje daleko od ispravnosti.

“...koji budu tu boravili...”

Ata veli: “To znači njegovi stanovnici i oni koji u njemu borave kao gosti.” Riječ *الْكَوْفُ el-ukuf*, koja

je spomenuta u ovom dijelu ajeta, znači pridržavanje nečega i okretanje ka tome. Mudžahid veli: “Ova riječ označava susjede.” Ibn Abbas, r.a., veli: “To su oni koji na tom mjestu budu obavljali molitvu.” Neki, pak, smatraju da ova riječ označava one koji tu budu boravili bez obavljanja tavafa. Sva ova značenja su slična.

“...i koji budu molitvu obavljali...”

Dakle, koji budu molitvu obavljali kod Kabe. U ovom dijelu ajeta spominje se obavljanje rukua i padanje na sedždu, jer su to situacije kada je rob najbliži svome Gospodaru. Ranije smo spominjali jezičko značenje riječi ruku i sedžda.

Dio ajeta: *“Hram Moj očistite...”* obuhvata sve džamije i mesdžide i svi objekti ove vrste trebaju biti čisti. Razlog zbog koga je u ovom ajetu spomenuta samo Kaba jeste činjenica da u to vrijeme nije postojala druga džamija, a i zbog toga što je to najodlikovanija džamija među svim drugim. Prvi je razlog vjerovatniji. Allah, dž.š., rekao je: *“U džamijama koje se voljom Njegovom podižu...”* (En-Nur, 36) Kasnije ćemo, ako Bog da, govoriti o propisima vezanim za džamije. Prenosi se da je Omer, r.a., čuo nekog čovjeka kako povišenim glasom priča u džamiji pa mu je rekao: “Šta je s tobom?! Znaš li ti gdje se nalaziš?”

Šafija, Ebu Hanifa, Sevri i jedna skupina prijašnjih učenjaka ovaj ajet

uzimaju kao dokaz da je dozvoljeno obavljati namaz, i farzove i nafile, unutar Kabe. Šafija veli: “Namaz onoga ko uđe u Kabu pa obavi namaz okrenut prema jednom od njenih zidova bit će ispravan. Ako bi se okrenuo prema vratima Kabe koja su u momentu dok on obavlja namaz otvorena, njegov namaz ne bi bio ispravan. Namaz neće biti ispravan ni onome ko ga bude obavljao na krovu Kabe, jer se u tom stanju ne može okrenuti prema njenim zidovima.” Malik veli: “U Kabi se ne mogu obavljati ni farzovi ni sunneti, ali se mogu obavljati nafila namazi. Ako bi neko obavio farz namaz unutar Kabe, morao bi ponoviti taj namaz.”

Asbeg veli: “Ovo je mišljenje daleko od ispravnog.” Međutim, ja smatram da je mišljenje imama Malika ispravno, a dokaz za to jeste predanje koje bilježi Muslim od Ibn Abbasa, r.a., koji prenosi da je Usama ibn Zejd, r.a., rekao: “Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., ušao unutar Kabe, učio je dove u svim njenim uglovima, ali nije obavljao namaz sve dok nije izašao napolje. Tek nakon što je izašao, obavio je dva rekata namaza okrenut prema Kabi i rekao je: ‘Ovo je naša kibla prema kojoj se okrećemo prilikom obavljanja namaza.’”⁸⁴

Možda će neko reći: “Buhari bilježi predanje Ibn Omera, r.a., koji pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u društvu Usame ibn Zejda, r.a., Bilala, r.a., Osmana ibn Talhe el-Hadžebija, r.a., ušao unutar Kabe pa su zatvorili vrata za sobom. Kada su otvorili vrata, Ibn Omer, r.a., bio je prvi ko ih je dočekao pa je upitao Bilala, r.a.: ‘Je li Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavio molitvu unutar Kabe?’ Bilal, r.a., odgovorio je: ‘Da, učinio je to između dva jemenska stupa.’ U ovom predanju još stoji da su s lijeve strane Allahova Poslanika, s.a.v.s., bila dva stupa, jedan je bio s njegove desne strane, a tri su stupa bila iza njega. Kaba je u to vrijeme bila izgrađena na šest stupova.”⁸⁵

Onima koji navode ovo predanje odgovorit ćemo na sljedeći način: “Obavljanje molitve može se protumačiti kao učenje dova, kao što to prenosi Usama ibn Zejd, r.a.; ili je uobičajeni namaz, a u tom se slučaju ovo predanje ne može koristiti kao dokaz da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavio namaz unutar Kabe.” Možda će neko reći: “A šta je s predanjem Ibn Munzirija, koji bilježi da je Usama, r.a., rekao: ‘Allahov je Poslanik, s.a.v.s., nakon osvojenja Meke unutar Kabe ugledao slike pa sam mu ja donio vode kojom

⁸⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

⁸⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a.

je saprao te slike.’?”⁸⁶ U drugom predanju Usama ibn Zejd, r.a., pripovijeda: “Zajedno s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., ušao sam u Kabu i kada je on ugledao slike na njenim zidovima, naredio je da mu donesemo vodu. Kada sam donio vodu, on je saprao te slike i pri tome je rekao: ‘Allah, dž.š., prokleo ljude koji slikaju ono što nisu stvorili.’

Vjerovatno je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavio namaz u vremenu kada je Usama ibn Zejd, r.a., tragao za vodom, tako da je Bilal, r.a., koji je sve vrijeme bio prisutan, mogao vidjeti i ono što Usama, r.a., nije vidio, a onaj ko nešto vidi preči je da se poslušati od onoga ko nije vidio. Usama, r.a., o tom događaju

⁸⁶ Bilježe ga Ibn Munzir, kao što to navodi autor i Tajalisi od Usame ibn Zejda, r.a. U lancu prenosilaca ovog predanja nalazi se Abdur-Rahman ibn Mehran, čija su predanja prema tvrdnji autora djela *Et-Takrib*, prihvatljiva. Ibn Hibban jedini za njegovog šejha kaže da je pouzdan. Postoji predanje koji potvrđuje ovo što smo naveli. To predanje prenosi Ibn Abbas, r.a., a bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Begavi, Ibn Hibban, Ahmed a to predanje glasi: “Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., unutar Kabe ugledao slike nije ušao sve dok nije naredio da se te slike izbrišu. Unutar su se nalazile slike Ibrahima, a.s., i Ismaila, a.s., a u njihovim rukama nalazile su se strjelice za gatanje pa je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Allah, dž.š., prokleo nevjernike nikada njih dvojica nisu gatali sa strjelicama.’”

veli: ‘Ljudi su zbog toga počeli slijediti mišljenje Bilala, r.a., a moje nisu prihvatili.’ Mudžahid prenosi da je Abdullah ibn Safvan upitao Omera, r.a.: ‘Šta je uradio Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je ušao u Kabu?’ Omer, r.a., odgovorio je: ‘Obavio je dva rekata namaza.’” Onima koji navode ova predanja odgovorit ćemo na sljedeći način: “Ova predanja mogu se protumačiti tako da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., tom prilikom obavio nafilu namaz, a nije nam poznato da se neko od učenjaka razilazi u vezi s pitanjem ispravnosti obavljanja nafile unutar Kabe. Međutim, kada je u pitanju obavljanje farz namaza, to nije ispravno, jer je Allah, dž.š., naredio da se tom prilikom okrenemo u pravcu Kabe: ‘...i gdje god se nalazili, vi lica svoja prema toj strani okrenite...’ (El-Bekara, 150), a o tome ćemo, ako Bog da, kasnije govoriti.

Na to upućuju i riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je nakon izlaska iz Kabe rekao: ‘Ovo je naša kibla prema kojoj se okrećemo prilikom obavljanja namaza.’⁸⁷ Da je obavljanje farz namaza unutar Kabe ispravno, Allahov Poslanik, s.a.v.s., ne bi izašao napolje kako bi obavio namaz i ne bi izgovorio ove riječi. Ako na ovaj način razumijemo

⁸⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

ova predanja, onda ćemo izmiriti oprečnosti koje se u njima nalaze na prvi pogled, jer su sva ova predanja vjerodostojna, tako da među njima ne može biti oprečnosti.”

Učenjaci se također razilaze u vezi s pitanjem obavljanja namaza na krovu Kabe. Prethodno smo spomenuli Šafijino mišljenje, prema kome taj namaz nije ispravan. Malik veli: “Onaj ko na krovu Kabe obavi namaz treba ga ponoviti prije isteka njegova vremena.” Od jednog učenjaka malikijskog mezheba prenosi se da je smatrao da se ovaj namaz može ponoviti bilo kada. Ebu Hanifa veli: “Ko obavi namaz na krovu Kabe nema potrebu ponavljati taj namaz.”

Učenjaci se razilaze i oko toga šta je bolje: obavljati dobrovoljni namaz kod Kabe ili tavafiti. Malik veli: “Onima koji ne žive u Meki bolje je tavafiti, a stanovnicima Meke bolje je obavljati namaz.” Od Ibn Abbasa, r.a., Ataa, Mudžahida i većine učenjaka prenosi se da je obavljanje dobrovoljnog namaza bolje nego činjenje tavafa. Postoji mnogo predanja koja govore o vrijednostima obavljanja namaza i padanja na sedždu i koja potvrđuju mišljenje većine učenjaka.

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا
وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ

قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَيَتَّسِ
الْمَصِيرُ﴾

“A kad je Ibrahim zamolio: ‘Gospodaru moj, učini ovo mjesto sigurnim gradom, a snabdij plodovima stanovnike njegove, one koji budu vjerovali u Allaha i u onaj svijet!’ – On je rekao: ‘Onome koji ne bude vjerovao dat ću da neko vrijeme uživa, a onda ću ga prisiliti da uđe u paklenu vatru, a grozno će ona prebivalište biti.’” (El-Bekara, 126)

Mjesto koje se spominje u ovom ajetu jeste Meka. Ibrahim, a.s., zamolio je Allaha, dž.š., da njegovim potomcima učini Meku sigurnim mjestom za život i da im podari obilje. Prenosi se da je Allah, dž.š., nakon ove dove naredio Džibrilu, a.s., da iz Šama donese jedno mjesto u kome ima izvora i plodova i kada je Džibril, a.s., to učinio, mjesto koje je donio kružilo je iznad Kabe cijelu jednu sedmicu pa je nazvano Taif (onaj koji kruži, čini tavaf). Nakon toga ga je Džibril, a.s., spustio polahko na zemlju i to je današnji Taif⁸⁸. Meka je do tada bila kamenito područje u kome nije bilo ni izvora niti bilo kakvog bilja. Zbog ove Ibrahimove, a.s., dove Allah, dž.š., učinio ju je blagoslovljenom, kao i njenu okolinu, poput Taifa, u kome je učinio da rastu svako-

⁸⁸ Grad koji je udaljen od Meke oko osamdeset kilometara (op.prev.)

jaki plodovi. O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure Ibrahim.

Učenjaci se razilaze oko pitanja je li Meka postala svetom zbog dove Ibrahima, a.s., ili je bila sveta i prije. Jedni smatraju da je Meka i otprije bila sveta i zaštićena od nasilnika i osvajača, pomračenja Sunca i zemljotresa, kao i od ostalih nepogoda koje pogađaju druge gradove. Allah, dž.š., usadio je u duše ljudi poštovanje prema Meki, tako da su njeni stanovnici postali prepoznatljivi po sigurnom životu u odnosu na stanovnike drugih gradova.

Allah, dž.š., dao je znak koji je ljudima ukazivao na odabranost i svetost Meke, jer se moglo primijetiti da se u haremu Meke životinje nisu međusobno lovile, ali čim bi izašle van granica harema Meke, napadale su se međusobno i lovile. Oni koji zastupaju ovo mišljenje smatraju da je Ibrahim, a.s., u ovoj dovi ustvari molio Allaha, dž.š., da sačuva Meku od suše, poplava i drugih prirodnih nepogoda i da njene stanovnike opskrbi raznim plodovima, a ne, kao što neki ljudi smatraju, da je molio da Allah, dž.š., poštedi u Meki one koji trebaju biti pogubljeni. Neki čak smatraju da je Ibrahim, a.s., molio Allaha, dž.š., da u Njegovu vjerezakonu objavi propis prema kome je zabranjeno pogubiti onoga ko potraži utočište

u haremu Kabe. Međutim, ovo je mišljenje daleko od istine.

Drugi, pak, smatraju da je prije dove Ibrahima, a.s., bilo dozvoljeno ubijanje u haremu, kao što je to slučaj i u drugim gradovima, ali da je nakon ove dove Meka postala sveto mjesto u kome je ubijanje zabranjeno, kao što je Medina postala sveta nakon dove Allahova Poslanika, s.a.v.s. Oni koji zastupaju prvo mišljenje navode predanje Ibn Abbasa, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prilikom osvojenja Meke rekao: "Allah, dž.š., učinio je svetom Meku onoga dana kada je stvorio nebesa i Zemlju i ona je od Allaha, dž.š., učinjena svetom sve do Sudnjega dana. Nikome prije mene nije bilo dozvoljeno ratovanje u Meki, a i meni je dozvoljeno njeno osvajanje samo u ovom dijelu dana, i poslije toga ratovanje u njoj bit će zabranjeno sve do Sudnjega dana. U Meki je zabranjena sječa drveća, proganjanje divljači radi lova, uzimanje izgubljenih stvari, osim ukoliko se prepozna njihov vlasnik, i nije dozvoljeno čupati bilje koje u njoj raste." Ibn Abbas, r.a., upitao je: "Allahov Poslaniče, osim pruća, jer to koriste kovači da zagriju metal i ljudi njime pokrivaju svoje kuće?!" Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Osim pruća."⁸⁹

⁸⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

Oni koji zastupaju drugo mišljenje navode predanje Abdullaha ibn Zejda ibn Asima, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ibrahim, a.s., je svojom dovom učinio Meku svetom i zamolio je Allaha, dž.š., za njene stanovnike, a ja sam zamolio Allaha, dž.š., da učini Medinu svetom, kao što je Ibrahim, a.s., to molio za Meku. Ja sam zamolio Allaha, dž.š., da podari dvostruko više berićeta u medinskim plodovima nego što je Ibrahim, a.s., to molio za stanovnike Meke."⁹⁰

Ibn Atijja veli: "Između ova dva predanje ne postoji kontradiktornost, jer nas prvo predanje upoznaje s činjenicom da je Allah, dž.š., na osnovu Svoga bezgraničnog znanja znao da će Meka biti sveto mjesto i ona je to bila još u vrijeme Adema, a.s. A drugo nas predanje obavještava da je Ibrahim, a.s., obnovio njenu svetost i objelodanio je nakon što je ljudima to bilo nepoznato. U oba ova predanja Allahov Poslanik, s.a.v.s., ukazao je vjernicima na značaj veličanja Meke i obavijestio ih je da ju je Allah, dž.š., učinio svetom. Prilikom ukazivanja na činjenicu da je i Medina sveta, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., spomenuo Ibrahima, a.s., kako bi naveo primjer sličan sebi. Isto tako možemo reći da je

Allah, dž.š., oduvijek znao da je područje Medine sveto i odabrano mjesto." Taberi veli: "Meka je i otprije bila sveta, ali je Allah, dž.š., zatražio od ljudi da u njoj čine posebne ibadete tek nakon dove Ibrahima, a.s."

"Onome koji ne bude vjerovao dat ću da neko vrijeme uživa..."

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem jesu li ovo riječi Allaha, dž.š., ili Ibrahima, a.s. Ubejj ibn Ka'b, r.a., i Ibn Ishak smatraju da su ovo riječi Allaha, dž.š., a Ibn Abbas, r.a., Mudžahid i Katada smatraju da su ovo riječi Ibrahima, a.s., tako da je, prema njihovom mišljenju, Ibrahim, a.s., proučio jednu dovu za vjernike i jednu protiv nevjernika. Međutim, ako uzmemo u obzir kiraete po kojima se ovaj ajet može učiti, onda na osnovu njihova značenja možemo doći do zaključka da su to riječi Allaha, dž.š. Ovo je mišljenje zastupao Nehhas. Jer Allah, dž.š., u ovom ajetu obavještava nas da je Ibrahim, a.s., zamolio: "Gospodaru moj, učini ovo mjesto sigurnim gradom, a snabdij plodovima stanovnike njegove, one koji budu vjerovali u Allaha i u onaj svijet!", a kao odgovor na ovu molbu, Allah, dž.š., rekao je: "Onome koji ne bude vjerovao dat ću da neko vrijeme uživa..."

Što se, pak, tumačenja ovog ajeta tiče, prenosi se da su Ibn Abbas, r.a., Seid ibn Džubjer, r.a., i Muhammed

⁹⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Abdullaha ibn Zejda ibn Asima, r.a.

ibn Ka'b rekli: "Ibrahim, a.s., zamolio je samo za vjernike da ih Allah, dž.š., opskrbi pa ga je Allah, dž.š., obavijestio da On daje opskrbu i nevjernicima kao i vjernicima te da nevjernike pušta da određeno vrijeme uživaju, a nakon toga ih kažnjava patnjom u vatri." Ebu Ishak veli: "Ibrahim, a.s., znao je da će među njegovim potomcima biti nevjernika pa je proučio dovu samo za vjernike, jer mu je Allah, dž.š., rekao: 'Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike.'"

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ
وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ﴾

"I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali, oni su molili: 'Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti uistinu, sve čuješ i sve znaš.'" (El-Bekara, 127)

Abdullah ibn Zubejr, r.a., rekao je: "Nakon što je Kaba porušena radi popravke, u njenim je temeljima pronađeno ogromno kamenje i to su bili temelji koje je postavio Ibrahim, a.s."⁹¹ Neki smatraju da su temelji Kabe bili skriveni pod pijeskom pa je Allah, dž.š., pokazao Ibrahimu, a.s., gdje da ih pronađe.

Ibn Abbas, r.a., veli: "Kaba je postojala dvije hiljade godina prije nego što je stvoren ovaj svijet, a bila je postavljena na temeljima koji su se mogli vidjeti, a kada se zemlja poravnala i oblikovala, spuštana je na tlo."

Učenjaci se razilaze oko toga ko je prvi sagradio Kabu i postavio joj temelje. Neki smatraju da su to bili meleki. Džafer ibn Muhammed prenosi da je njegov otac upitan o prvoj gradnji Kabe pa je rekao: "Nakon što je Allah, dž.š., rekao melecima: 'Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!'", meleki su rekli: 'Zar će ti namjesnik biti onaj ko će na njoj nered činiti i krv prolijevati?' (El-Bekara, 30) Zbog ovih njihovih riječi Allah, dž.š., rasrdio se na njih pa su oni sedam puta učinili tavaf oko Arša, moleći Allaha, dž.š., da ponovo bude zadovoljan njima. Tada im je Allah, dž.š., rekao: 'Sagradite Mi hram na Zemlji oko koga će kružiti ljudi koji će tražiti Moje zadovoljstvo i koji će tavafiti kao što ste vi tavafili oko Arša, pa ću Ja njima biti zadovoljan kao što sam sada zadovoljan vama.' Nakon toga su meleki sagradili Kabu." Prenosi se da je Alija ibn Ebi Talib, r.a., rekao: "Kada je Allah, dž.š., naredio Ibrahimu, a.s., gradnju Kabe, on je krenuo iz Šama sa svojim sinom Ismailom, a.s., i suprugom Hadžerom. Allah, dž.š., poslao je s Ibrahimom, a.s., vjetar koji je s njim

⁹¹ Pogledaj djelo *Ahbaru Mekketi* autora Ezrekija pod naslovom *Predanja koja govore o Ibrahimovoj, a.s., gradnji Kabe*, i pod naslovom *Popravka Kabe od Abdullaha ibn Zubejra, r.a.*

razgovarao kada bi Ibrahim, a.s., odmarao i putovao bi s njim kada bi nastavio s putovanjem i tako je bilo sve dok nisu stigli do Meke.

Tada je vjetar rekao Ibrahimu, a.s.: ‘Na mjestu gdje se ja nalazim postavi temelje Kabe.’ Na tom je mjestu Ibrahim, a.s., uz pomoć svoga sina Ismaila, a.s., počeo gradnju Kabe i kada je došao do visine na kojoj se sada nalazi Hadžerul-esved, rekao je svom sinu Ismailu: ‘Potraži mi sada poseban kamen koji ću ugraditi i koji će biti znak ljudima.’ Ismail, a.s., donio je nekakav kamen, ali Ibrahim, a.s., nije bio zadovoljan njime pa mu je naredio da potraži drugi. Kada se Ismail, a.s., vratio s drugim kamenom, primijetio je da je njegov otac već ugradio taj posebni kamen u Kabu. Upitao je: ‘Oče, ko ti je donio ovaj kamen?’ Ibrahim, a.s., odgovorio je: ‘Onaj Koji me nije prepustio samo tvojoj pomoći.’” Ibn Abbas, r.a., veli: “Brdo Kubejs je povikalo: ‘Ibrahime, miljeniče Milostivog, kod mene imaš poklon pa dođi da ga uzmeš.’ Kada je Ibrahim, a.s., došao do ovoga brda, ugledao je bijeli kamen koji je bio jedan od dženetskih bisera, a koji se zajedno s Ibrahimom, a.s., spustio na Zemlju. Kada su Ibrahim, a.s., i Ismail, a.s., podigli temelje Kabe, na nebu se pojavio oblak u obliku kocke, a imao je i glavu pa je povikao: ‘Kabu sagradite onako kako ja izgledam.’

U tom je obliku, Ibrahim, a.s., izgradio Kabu.”

Bilježi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prije poslanstva pomagao Kurejšijama u popravci Kabe i da je nosio kamenje. Na njemu je tada bio ogrtač koji je bio malehan pa se prilikom nošenja kamenja otkrivalo njegovo stidno mjesto. Tada je začuo glas koji mu je rekao: “Muhammede, pokrij svoje stidno mjesto.” Nakon toga događaja, nikada niko više nije vidio stidno mjesto Allahova Poslanika, s.a.v.s. Između popravke Kabe i poslanstva prošlo je pet godina, a između njegova javnog pozivanja u islam i gradnje Kabe petnaest godina.⁹²

Zuhri pripovijeda sljedeći događaj: “Kada su Kurejšije sazidale Kabu do mjesta na kome se nalazio Hadžerul-esved, započela je prepirka oko toga koje će pleme dobiti tu počast da postavi taj kamen na mjesto koje mu pripada. Kada se nisu mogli dogovoriti, neko je predložio da među njima presudi prvi čovjek koji im priđe i ovaj su prijedlog svi prihvatili. Allah, dž.š., odredio je da taj čovjek bude Allahov Poslanik, s.a.v.s., koji je tada bio u cvijetu mladosti. Njegova presuda bila je da postave kamen u ogrtač i da poglavari plemena uzmu za njegove krajeve i da svi zajedno podignu kamen, a onda ga

⁹² Ovo predanje bilježi Abdur-Rezzak u svom *Musannefu* od Ebu Tufejla.

je Allahov Poslanik, s.a.v.s., svojom plemenitom rukom ugradio na mjesto koje mu pripada.”⁹³

Ibn Ishak veli: “Pripovijeda se da su Kurejšije u temeljima Kabe pronašli knjigu na asirskom jeziku i nisu znali šta u njoj piše sve dok im neki jevrej nije preveo tu knjigu. U njoj je između ostalog pisalo: ‘Ja sam Allah, Gospodar Meke. Stvorio sam je onoga dana kada sam stvorio nebesa i Zemlju. Ja sam Onaj Koji je dao oblik Suncu i Mjesecu. Odredio sam da Meku čuva sedam pravednih vladara i ona će postojati sve dok postoje njena dva brda – Kubejs i Ahmer. Njenim stanovnicima podario sam bericet u vodi i mlijeku.’”

Ebu Džafer Muhammed ibn Alija veli: “U doba Amaličana, pripadnika plemena Džurhum i Ibrahima, a.s., vrata Kabe bila su u visini tla, a Kurejšije su ti koji su njena vrata izdigli iznad zemlje.” Aiša, r.a., upitala je Allahova Poslanika, s.a.v.s., o zidu pored Kabe, da li se i on ubraja u Kabu pa je Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: “Da.” Aiša, r.a., upita: “Pa zbog čega onda nisu i njega ozidali do kraja?” Allahov je Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: “Tvoje je narodu nestalo sredstava.” Aiša, r.a., upitala je: “A zbog čega su

napravili otvor za vrata iznad tla?” Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je: “To su učinili kako bi mogli puštati unutra koga žele i kako bi mogli spriječiti druge ljude da ulaze u Kabu bez njihove dozvole. Da Kurejšije nisu tek nedavno primili islam i da se ne bojim da će se pokolebati u vjeri, zid pored Kabe spojio bih sa Kabom, a i njena bih vrata spustio na zemlju.”⁹⁴

Abdullah ibn Zubejr, r.a., prenosi predanje Aiše, r.a., koja prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Aiša, da Kurejšije nisu tek nedavno napustile mnogoboštvo, sada bih srušio Kabu i izgradio bih je ponovo tako što bih njena vrata spustio na zemlju, a izgradio bih je sa dvojim vratima. Jedna bi bila s istočne, a jedna sa zapadne strane. Izgradio bih je šest lakata višu, jer su je Kurejšije smanjile prilikom popravke.”⁹⁵

Nakon što su stanovnici Šama napali Abdullaha ibn Zubejra, r.a., koji je sa svojom vojskom boravio u Meki, i nakon što je u toku toga rata oštećena u požaru, Abdullah ibn Zubejr, r.a., srušio ju je i ponovo izgradio onako kako je to opisala Aiša, r.a. Prilikom gradnje Abdullah ibn Zubejr, r.a., dodao je još pet lakata u visinu, a prethodno joj je postavio temelje. Kaba je u to vrijeme bila visoka osamnaest lakata

⁹³ Bilježi ga Abdur-Rezzak od Zuhrija. Slično predanje zabilježeno je i od Mudžahida. Dijelovi ovog predanja zabilježeni su kod Buharije i kod Muslima.

⁹⁴ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

⁹⁵ Ovo predanje bilježi Muslim.

pa se Abdullahu ibn Zubejru, r.a., učinilo da je nije dovoljno povećao, tako da je ukupno dodao još deset lakata u visinu. Na Kabi je izgradio dvoja vrata: jedna na koja se ulazilo, a druga na koja se izlazilo. Tako je zabilježeno u Muslimovu *Sahihu*. Prenosi se da je Mudžahid rekao: “Kada je Abdullah ibn Zubejr, r.a., htio da sruši Kabu kako bi je renovirao, naredio je ljudima da to učine, ali su oni odbili to učiniti iz bojazni da ih ne zadesi kazna od Allaha, dž.š.”

Mudžahid dalje pripovijeda: “Zbog toga smo izašli na Minu, gdje smo proveli tri dana iščekujući kaznu od Allaha, dž.š. Tada se Abdullah ibn Zubejr, r.a., lično popeo na Kabu s namjerom da započne rušenje i kada su ljudi vidjeli da mu se ništa loše nije desilo, i ostali su se odvažili pa su počeli s njenim rušenjem. Prilikom ponovne gradnje Kabe ostavljena su dvoja vrata; na jedna se vrata ulazilo, a na druga izlazilo. Zid koji se zove Hidžr, koji se nalazi pored Kabe, povećao je šest lakata u visinu, a devet u dužinu.” Muslim je zabilježio sljedeće predanje: “Nakon što je ubijen Abdullah ibn Zubejr, r.a., Hadždžadž je poslao pismo halifi Abdul-Meliku ibn Mervanu u kome ga je obavijestio o gradnji koju je naredio Abdullah ibn Zubejr, r.a. Abdul-Melik mu je odgovorio: ‘Nećemo obeščastiti ništa što je

Abdullah ibn Zubejr, r.a., napravio. Sve što je dodao kada je u pitanju visina nećemo dirati, samo ćemo srušiti ono što je dodato na Hidžru i vratit ćemo ga u prvobitno stanje i zatvorit ćemo jedna od vrata koja je dodao.’ Sve ove naredbe Abdul-Melika provedene su u djelo.”

U drugom predanju stoji da je Abdul-Melik rekao: “Ne vjerujem da je Abdullah ibn Zubejr čuo to predanje od Aiše, r.a.” Tada mu je Haris ibn Abdullah rekao: “Ja potvrđujem da je on to čuo od Aiše, r.a., jer sam i ja bio tu kada je to govorila?” Abdul-Melik upita: “Šta si čuo od nje?” Haris reče: “Obavijestila nas je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Kurejšije nisu do kraja ozidali Kabu. Da nisu tek nedavno napustili mnogoboštvo, dovršio bih ono što oni nisu. Ako se nekome poslije moje smrti ukaže prilika, neka to učini. Aiša, dođi da ti pokažem šta još treba dograditi.’ Pa joj je pokazao da treba dodati još sedam lakata u visinu.” U drugom predanju stoji da je Abdul-Melik rekao: “Da sam to prije čuo, ne bih dirao ništa od onoga što je sagradio Abdullah ibn Zubejr, r.a.” Ovo su predanja koja su zabilježena o gradnji Kabe. Prenosi se da je Harun er-Rešid saopćio Maliku ibn Enesu kako želi na Kabi srušiti dodatke koje je sagradio Hadždžadž te da je ponovo želi sagraditi onako kako je to učinio Abdullah ibn Zubejr,

r.a., jer je to bila oporuka Allahova Poslanika, s.a.v.s., koju je Abdullah ispoštovao, pa mu je Malik rekao: "Vladaru pravovjernih, tako ti Allaha, dž.š., nemoj to činiti. Zar želiš da se halife poslije tebe poigravaju s Kabom tako što će rušiti ono što su sagradili vladari koji su bili prije njih, pa da zbog toga nestane poštovanje ljudi prema Kabi?"

Ebu Hurejra, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio da se grdi i vrijeđa Esad el-Humejri, a on je prvi koji je stavio ogrtač na Kabu.⁹⁶ Ibn Ishak veli: "U početku su Kabu ogrtali bijelim prozirnim platnom od lana. Nakon toga su je ogrtali prugastim ogrtačem, a prvi ko ju je ogrnuo kadifom bio je Hadždžadž ibn Jusuf es-Sekafi." Naši učenjaci kažu: "Ne treba ništa uzimati od ogrtača Kabe jer je to njen poklon, tako da se ne smije rezati." Prenosi se da je Seid ibn Džubejr, r.a., smatrao da je pokuđeno uzimati miris koji je poklonjen za mirisanje Kabe s namjerom da se koristi kao lijek. Ako bi Seid, r.a., vidio nekoga da to čini, žestoko bi ga grdio. Ata veli: "Kada bi neko od nas želio da se na taj način liječi, donio bi svoj miris,

njime bi namirisao Hadžerul-esved, a nakon toga bi koristio taj miris kao lijek."

Značenje imena Ismail jeste "Poslušaj me, o Allahu", jer إِيْل Il na asirskom jeziku znači Allah, dž.š. Neki kažu da je Ibrahim, a.s., molio Allaha, dž.š., na sljedeći način: *إِسْمَعْ يَا إِيْلُ Ismaja ilu* (Poslušaj me, o Allahu!). Kada mu se Allah, dž.š., odazvao i podario mu sina, Ibrahim, a.s. nazvao ga je na isti način na koji je molio Allaha, dž.š., da mu ga podari. Ovo mišljenje navodi Maverdi.

﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْقَوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

"Gospodaru naš, učini nas dvojicu Tebi odanim, i porod naš neka bude odan Tebi i pokaži nam obrede naše i oprostí nam, jer Ti primaš pokajanje i samilostan si!" (El-Bekara, 128)

Neki kažu da su svi vjerovjesnici učili dove samo za sebe i svoje sljedbenike, osim Ibrahima, a.s., koji je molio Allaha, dž.š., za sebe, svoje sljebenike, ali i za sljedbenike Allahova Poslanika, s.a.v.s. Taberi navodi mišljenje prema kome je Ibrahim, a.s., pod svojim potomcima mislio samo na Arape. Međutim, Ibn Atijja veli: "Ovo je mišljenje slabo, jer se ova dova odnosi na sve one koji budu vjerovali." Riječ أُمَّة *ummetun*

⁹⁶ Ovo su riječi ashaba. Bilježi ih Vakidi, a njegovi su prenosioci pouzdani. Što se samog Vakidija tiče, on je nepouzdan i njegova se predanja ne mogu koristiti kao dokaz, a neki ga optužuju da je lagao.

može označavati zajednicu ljudi, ali može označavati i samo jednog čovjeka ukoliko je on uzor ljudima u dobru. Primjer toga jeste sljedeći ajet: “*Ibrahim je bio primjer čestitosti...*” (En-Nahl, 120) U ovom ajetu Allah, dž.š., za Ibrahima, a.s., kaže da je *أُمَّةٌ ummetun*. Allahov je Poslanik, s.a.v.s., za Zejda ibn Amra ibn Nufejla rekao: “On će na Sudnjem danu biti proživljen kao zaseban narod.”⁹⁷ To je zbog toga što on ni u doba džahilijeta nije nikoga smatrao ravnim Allahu, dž.š., niti Mu je pripisivao druga. Riječ *أُمَّةٌ ummetun* može imati još neka značenja, naprimjer vjera. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*Mi smo zatekli pretke naše kako ispovijedaju vjeru...*” (Ez-Zuhruf, 22) Može značiti i trenutak ili vrijeme. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem ajetu: “*I tada, poslije toliko vremena, sjeti se jedan od njih...*” (Jusuf, 45) Ova riječ može još značiti majka i izgled. Neki kažu da ova riječ znači i rana na glavi koja dopire do sredine mozga.

“...i pokaži nam obrede naše...”

Neki smatraju da riječ *أَرَى erina* (pokaži nam) govori o gledanju očima, a drugi smatraju da to znači da su oni zamolili Allaha, dž.š., da

njihova srca ugledaju i shvate šta trebaju činiti. Osnovno značenje riječi *مَنَاسِكٌ menasikun* (obredi), koja je upotrijebljena u ovom ajetu jeste pranje. Međutim, u šerijatskoj terminologiji ova riječ označava ibadet i njom se mogu opisati oni koji su pobožni. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem na koje se obrede tačno odnosi ova riječ. Katada i Suddi smatraju da se odnosi na hadždž, kao i na sve ostale obrede koji su sastavni dio hadždža.

Mudžahid, Ata i Ibn Džurejdž smatraju da se ova riječ odnosi na obrede prilikom klanja, to jest mjesta gdje to treba učiniti. Postoje i oni koji smatraju da ova riječ obuhvata sve vrste ibadeta u islamu i da se sve ono što činimo kako bismo se približili Allahu, dž.š., može nazvati ovim imenom. Zuhejr ibn Muhammed veli: “Nakon što je Ibrahim, a.s., završio gradnju Kabe, rekao je: ‘Gospodaru, završio sam gradnju Hrama pa nam pokaži na koji način da izvršavamo svoje obrede.’ Tada mu je Allah, dž.š., poslao Džibrila, a.s., da mu pokaže na koji će način obavljati hadždž. Kada se Ibrahim, a.s., vraćao s Arefata i kada je osvanuo Kurban-bajram, prikazao mu se Iblis pa mu je Džibril, a.s., rekao: ‘Kamenuj ga!’ Ibrahim, a.s. gađao ga je sa sedam kamenčića i to se ponovilo i drugi i treći dan. Nakon toga se Ibrahim,

⁹⁷ Bilježi ga Ebu Jala od Seida ibn Zejda, r.a. Hejsemi u svom djelu *Medžmeuz-zeva'id* i veli: “Njegov lanac prenosilaca je dobar.”

a.s., popeo na brdo Sebir i povikao: 'Allahovi robovi, odazovite se!'

Njegov su poziv mogli čuti svi oni koji su u svom srcu imali imana koliko trun gorušice i svi su se odazvali, izgovarajući riječi: 'Lebbejkellahumme, lebbejk (Odzivamo Ti se, Allahu, odzivamo).' Tada je na cijeloj Zemlji bilo nešto više od sedam muslimana, a da nije bilo njih, propao bi cijeli dunjaluk i sve što je na njemu.

Prvi koji su mu se odazvali bili su stanovnici Jemena." Ebu Midžlez veli: "Nakon što je Ibrahim, a.s., završio gradnju Kabe, došao mu je Džibril, a.s., i pokazao mu na koji način da obavlja tavaf i saj između Saffe i Merve. Nakon toga su otišli do mjesta Akaba i tu im se prikazao šejtan. Džibril, a.s., uzeo je sedam kamenčića. Izgovarao je tekbire i bacao je te kamenčiće. Isto je toliko dao i Ibrahimu, a.s., i rekao mu: 'Izgovaraj tekbire i baci kamenčiće na šejtana.' Nakon toga je šejtan nestao. Onda su došli do Srednjeg džemreta pa im se šejtan opet ukazao. Džibril, a.s., ponovo je uzeo sedam kamenčića. Isto je toliko dao je i Ibrahimu, a.s., i rekao mu je: 'Izgovaraj tekbire i gađaj šejtana kamenčićima.' Nakon što su to učinili, šejtan je ponovo nestao. Poslije su otišli do Trećeg džemreta i šejtan im se ponovo ukazao.

Džibril, a.s., opet je uzeo sedam kamenčića, isto toliko dao i

Ibrahimu, a.s., i rekao mu da, izgovarajući tekbire, gađa šejtana kamenčićima. Nakon toga je šejtan nestao. Poslije toga je Džibril, a.s., zajedno s Ibrahimom, a.s., spojio dva namaza i rekao mu: 'Na ovom mjestu ljudi će spajati namaze.' Nakon toga je otišao s Ibrahimom, a.s., na Arefat i upitao ga: 'Jesi li spoznao? (عَرَفْتَ *arefte*)' Ibrahim, a.s., odgovorio je: 'Jesam, spoznao sam.' Ovo je razlog zbog koga je to mjesto nazvano Arefat (mjesto spoznajâ).

Prenosi se da ga je Džibril, a.s., tri puta upitao: '*arefte, arefte, arefte?*', znači: šta treba raditi na Mini, kako treba spajati namaze i kako treba boraviti na Arefatu, pa je zbog toga ovo mjesto nazvano Arefat – *mjesto spoznajâ*." Husajf ibn Abdur-Rahman prenosi da mu je Mudžahid rekao: "Dio ajeta u kome je Ibrahim, a.s., zamolio Allaha, dž.š., da mu pokaže obrede odnosi se na Saffu i Mervu, jer u Kur'anu stoji da su to Allahova, dž.š., znamenja. Nakon toga je Džibril, a.s., krenuo s njim i kada su došli do mjesta gdje se bacaju kamenčići i do mjesta Akaba, tu su ugledali Iblisa. Džibril, a.s., rekao je Ibrahimu, a.s., da izgovara tekbire i kamenčićima gađa Iblisa pa se on povukao do Srednjeg džemreta. I na tom su ga mjestu gađali kamenčićima pa se povukao do Trećeg džemreta pa su ga i na tom mjestu gađali kamenčićima.

Nakon toga su otišli do mjesta Mešarul-Haram, a nakon toga na Arefat. Tada je Džibril, a.s., upitao Ibrahima, a.s.: 'Jesi li spoznao ono što sam ti pokazao?' Ibrahim, a.s., odgovorio je: 'Jesam, spoznao sam.' Zato je to mjesto dobilo ime Arefat (mjesto spoznajâ). Džibril, a.s., rekao je Ibrahimu, a.s.: 'Oglašaj ljudima obavljanje hadždža.' Ibrahim, a.s., upitao je: 'Šta treba da kažem?' Džibril, a.s., objasni mu da treba tri puta reći: 'O ljudi, odazovite se svome Gospodaru!' Kada je Ibrahim, a.s., to učinio, vjernici su se odazvali: '*Lebbej kallahumme, lebbej* (Odazivamo Ti se, Allahu, odazivamo).' Oni koji su se u tom momentu odazvali postali su hadžije." U drugom predanju stoji: "Kada je oglašavao hadždž, Ibrahim, a.s., okrenuo se na sve strane svijeta pa su se ljudi počeli odazivati sa svih strana. Brda su se smanjila kako bi glas Ibrahima, a.s., mogao što dalje doprijeti."

Muhammed ibn Ishak veli: "Nakon što je Ibrahim, a.s., završio gradnju Kabe, došao mu je Džibril, a.s., i rekao mu da sedam puta obiđe oko nje pa je Ibrahim, a.s., u društvu sa svojim sinom Ismailom, a.s., to i učinio i prilikom svakog kruga rukama su dodirivali svaki ugao Kabe. Nakon završenih sedam krugova obavili su dva rekata namaza iza Mekami Ibrahima. Poslije toga mu je Džibril, a.s., pokazao sve

obrede hadždža: saj između Saffe i Merve, Minu i Muzdelifu. Kada su bili na Mini, na mjestu Akaba ukazao im se šejtan..."

Ibn Ishak veli: "Čuo sam da je Adem, a.s., još prije Ibrahima, a.s., prilikom tavafa dodirivao rukama uglove Kabe. Sara i Ishak, a.s., došli su iz Šama kako bi obavili hadždž, a Ibrahim, a.s., obavljao ga je svake godine jašući na Buraku. Nakon njega su svi vjerovjesnici i narodi obavljali hadždž." Ibn Vehb tvrdi da su Šuajb, a.s., i vjernici koji su ga slijedili umrli u Meki i da su ukopani na zapadnoj strani Kabe, između Darun-Nedveti i kuća porodice Benu Sehm. Ibn Abbas, r.a., rekao je: "Pored Kabe postoje samo dva kabura – Ismailov, a.s., i Šuajbov, a.s. Kabur Ismaila, a.s., nalazi se u Hidžru⁹⁸, a Šuajbov, a.s., nasuprot Hadžerul-esveda." Abdullah ibn Damura es-Seluli veli: "U prostoru između Hadžerul-esveda, Mekami Ibrahima i vrela Zemzem nalazi se devedeset devet kabura vjerovjesnika koji su došli da obave hadždž, umrli kod Kabe i na tom mjestu i ukopani."

"...i oprostí nam..."

Učenjaci se razilaze u vezi sa značenjem ovih riječi – kako to da su dvojica bezgrešnih vjerovjesnika molili Allaha, dž.š., da im oprostí, kada nisu činili grijeh?! Jedni

⁹⁸ Zidu koji se nalazi pored Kabe, op. prev.

smatraju da su njih dvojica ovim riječima zamolili Allaha, dž.š., da ih učvrsti na Pravom putu i učini ih ustrajnim. Ovo je mišljenje lijepo. Međutim, ljepše je od njega ono prema kome su oni na taj način htjeli ljudima pokazati da su Kaba i obredi koji se obavljaju na hadždžu uzrok brisanja grijeha i mjesto gdje se treba što više kajati. Neki, pak, smatraju da su njih dvojica molili Allaha, dž.š., da oprost onima koji su se prema njima ogriješili.

﴿رَبَّنَا وَأَنْبِئْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

“Gospodaru naš, pošalji im poslanika, jednog od njih, koji će im ajete Tvoje kazivati, i Knjizi ih i mudrosti učiti i očistiti ih, jer Ti si, uistinu, silan i mudar.” (El-Bekara, 129)

Pošalji im, dakle, Muhammeda, s.a.v.s. Halid ibn Madan, r.a., prenosi da su neki ashabi rekli: “Allahov Poslanice, reci nam nešto o sebi.” Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Da, na mene se odnosi dova Ibrahima, a.s., i ja sam radosna vijest koju je donio Isa, a.s.”⁹⁹ Riječ رَسُولٌ

resulun označava onoga ko je poslan. Izvedenice iz korjena ovog glagola mogu još označavati devu koja poslušno hodi i predvodi druge deve, a može označavati i ljude koji dolaze jedni iza drugih. Također može označavati i mlijeko.

“...i Knjizi ih i mudrosti učiti...”

Knjiga koja se spominje u ovom dijelu ajeta jeste Kur’an. Malik i Ibn Zejd smatraju da riječ mudrost na ovom mjestu označava vjeru, poznavanje vjerskih propisa i razumijevanje njihovih ciljeva. To je Allahovo, dž.š., svjetlo koje vjerniku obasjava Pravi put. Katada veli: “Riječ mudrost u ovom ajetu označava sunnet i pojašnjavanje vjerskih propisa.” Neki, pak, smatraju da ova riječ označava mudrost prilikom suđenja među ljudima. U

“Ovo je najbolji lanac prenosilaca koji ovo predanje ima.” Jedan od njegovih prenosilaca jeste i Suvejd eš-Šami, kod koga nema nikakvih nedostataka. U njegovu je lancu prenosilaca i Ebu Bekr ibn Ebi Merjem, koji je nepouzdan. Bilježi ga i Hejsemi u svom djelu *Medžmeuz-zevaid* i kaže: “Bilježe ga Ahmed, Bezzar i Taberani.” Jedan od lanaca prenosilaca koji navodi Ahmed isti je kao onaj koji Buhari navodi u svome *Sahibu*, osim Seida ibn Suvejda, ali je i on pouzdan. Predanje Halida ibn Madana bilježi Hakim i kaže: “Halid ibn Madan ubraja se među odabrane tabiine, družio se sa Muazom ibn Džebelom, r.a., i još nekim ashabima. Ako se lanac prenosilaca spoji sa ashabima, onda je on vjerodostojan pa makar ga ne bilježili Buhari i Muslim.”

⁹⁹ Ovo predanje je dobro. Bilježe ga Buhari, Taberani, Ibn Hibban, Taberi, Bejheki u svom djelu *Dela-ilun-nubuvveti*, Bezzar, Hakim i Ahmed od Irbada. Hakim ovo predanje ocjenjuje vjerodostojnim, a u tome ga podržava Zehebi. Bezzar veli:

ovom dijelu ajeta stoji da će Allahov Poslanik, s.a.v.s., biti taj koji će podučavati ljude, a razlog tome jeste činjenica da će se ljudi ugledati na njegove postupke i zbog toga što će on znati tumačenje onoga što mu je Allah, dž.š., objavio.

“...i očistiti ih...”

To znači očistiti će ih od poganki mnogoboštva. Ibn Džurejdž veli: “Riječ الزَّكَاةُ *ez-zekatu* znači čišćenje.”

Allahovo, dž.š., ime الْعَزِيزُ El-Aziz znači Onaj Koji je nedostižan, Onaj do Koga niko ne može doprijeti niti Ga savladati. Ibn Kejsan veli: “Ovo ime označava Onoga Koji je svemoćan.” On kao dokaz navodi sljedeći ajet: “*Allahu ne može umaći ništa ni na nebesima ni na Zemlji.*” (El-Fatir, 44) Kisai veli: “الْعَزِيزُ El-Aziz je Onaj Koji sve druge može savladati.” On kao dokaz navodi sljedeći ajet: “...i u prepirci me pobijedi.” (Sad, 23) Neki smatraju da ovo ime označava Onoga Kome ništa nije slično, kao što se to navodi u sljedećem ajetu: “*Niko nije kao On!*” (Eš-Šura, 11)

﴿وَمَنْ يَرْغَبْ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ، وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾

“Vjeru Ibrahimovu izbjegava samo onaj koji ne drži do sebe. A Mi smo njega na ovom svijetu odabrali, i na onom će biti među dobrima.” (El-Bekara, 130)

Ovaj je ajet došao u formi grdnje i prijekora onoga ko to čini, a u isto vrijeme i kao zabrana takvih postupaka – “nemoj tako činiti!”. Nuhas veli: “Izbjegavaju slušati o Ibrahimovoj, a.s., vjeri i na taj se način udaljavaju od nje.” Katada veli: “Ovaj ajet odnosi se na jevreje i kršćane, koji su se udaljili od Ibrahimove, a.s., vjere tako što su uveli brojne novotarije koje Allah, dž.š., nije objavio te izmijenili njegovu vjeru.”

Zedždžadž veli: “Glagol سَفِهَ *sefihe* znači biti nezalica, to jest takav čovjek ne razmišlja o stanju u koje je zapao, tako da mu je to stanje nepoznato.” Ebu Ubejda veli: “Ovaj glagol označava onoga ko je sam sebe uništio.” Ibn Bahr veli: “Ovaj glagol označava onoga ko ne poznaje samoga sebe kao i jasne dokaze koji upućuju na to da on ima Stvoritelja Kome niko nije ravan i Koji je jedinstven u Svojoj svemoći.” Ovo je slično značenju koje je spomenuo Zedždžadž. Oni koji su opisani u ovom ajetu ne razmišljaju o svojim rukama, koje im je Allah, dž.š., dao da njima dohvaćaju stvari, o nogama pomoću kojih hodaju, o očima pomoću kojih gledaju, ušima pomoću kojih slušaju, o jeziku pomoću koga govore, o zubima koji im niknu nakon što prestanu dobiti majčino mlijeko kako bi mogli jesti hranu, o utrobi pomoću koje probavljaju hranu, o jetri koja im pročišćava krv,

o žilama i venama koje se nalaze po njihovim tijelima. Sve ovo ukazuje na činjenicu da ljudi imaju svoga Stvoritelja Koji je Moćni, Sveznajući, Mudri. Ovo je značenje ajeta: “*I u vama samima su dokazi – zar ne vidite?*” (Ez-Zarijat, 21) Ovo je mišljenje koje navodi Hattabi, a o tome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure Ez-Zarijat. Neki učenjaci ovaj ajet uzimaju kao dokaz da i mi trebamo slijediti Ibrahimovu, a.s., vjeru, osim ono što je derogirano u našem vjerezakonu. Allah, dž.š., rekao je: “*Poslije smo tebi objavili: ‘Slijedi vjeru Ibrahimovu!’*” (En-Nahl, 123)

“*A Mi smo njega na ovom svijetu odabrali.*”

Odabrali smo ga, dakle, da bude poslanik i očistili smo ga od svih mahana i nedostataka.

“*...i na onom će biti među dobrima.*”

Činjenica da će neko na onom svijetu biti među dobrima ukazuje na to da će biti spašen i da će ući u Džennet. Prenosi se da je Muavija ibn Kurra rekao: “Allahu, Ti si one koji su dobri učinio takvim i uputio si ih da Ti budu pokorni i da čine djela kojima si zadovoljan pa si zadovoljan njima. Allahu, kao što si njih učinio dobrima, tako i nas učini, i kao što si njih uputio da čine dobra djela, i nas uputi. Kao što si njima zadovoljan, i nama budi zadovoljan.”

﴿إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ وَأَسْلِمَ قَالَ أَسَلَّمْتُ لِربِّ الْعَالَمِينَ﴾

“*Kad mu je Gospodar njegov rekao: ‘Budu poslušan!’ – on je odgovorio: ‘Ja sam poslušan Gospodaru svjetova.’*” (El-Bekara, 131)

Ove su riječi izrečene nakon što je Allah, dž.š., iskušao Ibrahima, a.s., viđenjem zvijezda, Mjeseca i Sunca dok je još bio dječak.¹⁰⁰ Ibn Kisan i Kelbi kažu: “U ovom mu je ajetu naredeno da iskreno ispoljava svoju vjeru prema Allahu, dž.š., i da samo Njega obožava.” Ibn Abbas, r.a., veli: “Ove su mu riječi upućene nakon što je prvi puta izašao iz pećine u kojoj je bio sakriven kao dijete, kako ne bi bio pogubljen.” O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure El-Enam.

Riječ الإسلام *el-islam* u arapskom jeziku znači poniznost i pokornost onome kome se predaje. Riječ الإسلام *el-islam* ne označava nužno uvijek الإيمان *el-iman* (vjerovanje), a možemo reći da riječ الإيمان *el-iman* uvijek označava i primanje islama الإسلام *el-islam*. Znači, nije svako ko je objelodanio svoje primanje

¹⁰⁰ Naime, kada je Ibrahim, a.s., prvi puta, kao malo dijete, ugledao ove planete, pomislio je zbog njihove ljepote da su one njegov Gospodar, ali kada je vidio da nestaju i da su prolazne, shvatio je da je njegov Gospodar Onaj Ko je vječan i neprolazan. (op.prev.)

islama uistinu postao vjernik, jer postoji mogućnost da je to učinio iz različitih pobuda, a to se ne može nazvati vjerovanjem. Dokaz za to je sljedeći ajet: “Neki beduini govore: ‘Mi vjerujemo!’ Reci: ‘Vi ne vjerujete, ali recite: ‘Mi se pokoravamo!’; jer u srca vaša prava vjera nije još ušla.” (El-Hudžurat, 14) U ovom ajetu Allah, dž.š., obavještava nas da nije svako ko je primio islam postao i istinski vjernik. Prenosi se da je Sad ibn Ebi Vekkas, r.a., jednom prilikom rekao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: “Udijeli tom i tom jer je on vjernik!” Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Ili je musliman?!”¹⁰¹ Ovi tekstovi nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da riječ الإيمان *el-iman* ne znači isto što i riječ الإسلام *el-islam*, jer je *el-iman* unutarne, skrivene osjećanje, a *el-islam* vanjsko manifestiranje djela. Međutim, može se desiti da u određenom kontekstu obje ove riječi imaju isto značenje, jer su jedna s drugom povezane, naprimjer, ako se desi da je primanje islama rezultat istinskog vjerovanja u srcu.

﴿وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يٰبَنِيَّ إِنَّ
اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا
وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

¹⁰¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Sada ibn Ebi Vekkasa, r.a.

“I Ibrahim ostavi u amanet to sinovima svojim a i Jakub: ‘Sinovi moji, Allah vam je odabrao pravu vjeru, i nipošto ne umirite drukčije nego kao muslimani.’” (El-Bekara, 132)

Neki smatraju da je Ibrahim, a.s., u amanet svojim sinovima ostavio da slijede njegovu vjeru, a drugi smatraju da im je oporučio riječi: “Ja sam poslušnik Gospodarstva!” Drugo je mišljenje ispravnije, jer se ove riječi spominju neposredno u prethodnom ajetu.

Sin Ibrahima, a.s., jeste Ismail, a.s., čija je majka Hadžera Koptkinja. Ismail, a.s., najstariji je sin Ibrahima, a.s., koga je on donio u Meku dok je još bio dojenče. Neki smatraju da je Ismail, a.s., tada imao dvije godine, a neki da je imao četrnaest godina. Međutim, prvo je mišljenje ispravnije. Rodio se četrnaest godina prije svoga brata Ishaka, a umro je kada je imao stotinu sedamdeset tri godine, a ima i onih koji tvrde da je umro u stotinu tridesetogodi. Kada je njegov otac Ibrahim, a.s., umro, Ismail, a.s., imao je osamdeset devet godina.

Prema jednom mišljenju Ismail, a.s., jeste taj koga je Ibrahim, a.s., trebao žrtvovati kao kurban. Ishakova, a.s., majka je Sara i prema drugom mišljenju on je taj koji je trebao biti žrtvovan i ovo je mišljenje ispravnije, a o tome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja sure Es-Saffat. Potomci

Ibrahima, a.s., jesu i sljedeći narodi: Bizantinci, Grci, Armenci, njima srodni narodi, kao i sinovi Israilovi. Ishak, a.s., živio je stotinu osamdeset godina. Umro je u Bejtul-Makdisu i ukopan je pored svoga oca Ibrahima, a.s. Nakon što je umrla Sara, Ibrahim, a.s., oženio se Kanturom, kćerkom Jaktina iz plemena Kenan. Ona mu je rodila Medjena, Medajina, Nehšana, Zemrana, Nešika, Šejuha. Nakon izvjesnog vremena umro je i Ibrahim, a.s. Između njegove smrti i rođenja Allahova Poslanika, s.a.v.s., prošlo je otprilike 2600. god. Prema podacima koje iznose jevreji, taj je period kraći za oko četrismo godina. O potomcima Jakuba, a.s., opširnije ćemo govoriti prilikom tumačenja sure Jusuf, ako Bog da. Što se tiče oporuke Jakuba, a.s., o tome Kelbi pripovijeda: "Kada je Jakub, a.s., doselio u Egipat, primijetio je da njegovi stanovnici obožavaju kipove, vatru, kravu, pa je okupio svoje sinove iz bojazni za njih i upitao ih: 'Koga ćete obožavati poslije moje smrti?'"

Neki smatraju da je Jakub, a.s., dobio ovo ime jer je bio brat blizanac sa El-Isom. Prvo se rodio El-Is, a za njim je iz majčina stomaka izašao Jakub, a.s., držeći se za svoga brata. Taj prizor opisuje se glagolom *يَعْقُبُ jakubu* (pratiti nekoga u dolasku). Međutim, ovo je mišljenje diskutabilno, jer je ovo glagol u

arapskom jeziku, a poznato je da ime Jakub nije arapskog porijekla. Ipak, postoji još jedna podudarnost ovog imena s arapskom riječju. Naime, mužjak jarebice u arapskom jeziku naziva se *يَعْقُوبُ jakub*. Jakub, a.s., živio je stotinu četrdeset sedam godina. Umro je u Egiptu, ali je oporučio da ga nakon smrti odnesu u Bejtul-Makdis i ukopaju pored njegova oca Ishaka. Jusuf, a.s., ispoštovao je njegovu oporuku i ukopao ga je pored Ishaka, a.s.

"Allah vam je odabrao pravu vjeru, i nipošto ne umirite drukčije nego kao muslimani."

To je islam. Čvrsto ga se držite sve do svoje smrti. Ovaj dio ajeta, osim oporuke da se ispovijeda samo vjera islam, u isto vrijeme podsjećá i na smrt. Niko ne zna kada će umrijeti. Zbog toga treba čvrsto ispovijedati islam, kako bi u slučaju iznenadne smrti bio na Pravom putu. Zbog toga ne umirite, a da nemate lijepo mišljenje o svome Gospodaru, vjerujte u Njega iskreno, prepustite se Njegovoj odredbi i vjerujte Njemu.

﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

"Vi niste bili prisutni kada je Jakubu smrtni čas došao i kad je sinove svoje upitao: 'Kome ćete se poslije

mene klanjati?’ ‘Klanjat ćemo se’ – odgovorili su – ‘Bogu tvome, Bogu tvojih predaka Ibrahima i Ismaila i Ishaka, Bogu jednome! I mi se njemu pokoravamo.’” (El-Bekara, 133)

Ovaj se ajet odnosi na jevreje i kršćane, koji tvrde da je Ibrahim, a.s., oporučio svojim sinovima nešto što on ustvari nije učinio, to jest da budu jevreji ili kršćani. U ovom ajetu Allah, dž.š., objelodanjuje njihovu laž i koreći ih kaže: “Zar ste vi bili prisutni kada je Jakub, a.s., ostavljao svoju oporuku pa da kao svjedoci to tvrdite?” Dakle, vi niste bili prisutni, nego samo izmišljate.

Riječ شَهِدَاءُ *šuheda*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, množina je od riječi الشَّاهِدُ *eš-šahidu*, koja označava onoga ko je prisustvovao nekom događaju. Kada je u pitanju smrtni čas, to se ne odnosi na trenutke nastupanja smrti, nego na bolest koja joj je prethodila. Da se odnosi na smrtni čas, onda Jakub, a.s., ne bi bio u stanju bilo šta da kaže. Pripovijeda se da je Jakubu, a.s., kao i ostalim vjerovjesnicima pruženo da bira da li da umre ili da nastavi živjeti pa je on odabrao selidbu svome Gospodar. Jakub, a.s., rekao je: “Sačekajte da oporučim nešto svojim sinovima i ukućanima!” Pozvao ih je da se okupe, postavio im je pitanje koje se spominje u ovom ajetu i kada su mu rekli da će obožavati samo Allaha, dž.š., on je shvatio da je njihova vjera

postojana i da su spoznali Allaha, dž.š. Kisai veli: “Moguće je da je ime Ishak nastalo od riječi السَّحَى *es-sahk*, što znači smekšati, pustiti suzu, a da ime Jakub znači ptica (mužjak jarebice).”

﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

“*Taj narod je bio i nestao; njega čeka ono što je zaslužio, i vas će čekati ono što ćete zaslužiti, i vi nećete biti pitani za ono što su oni radili.*” (El-Bekara, 134)

To znači da njih čeka i dobro i zlo koje su uradili. Ovaj je ajet dokaz da se ljudima pripisuju djela koja su uradili, iako to ne bi mogli učiniti da im Allah, dž.š., nije to omogućio. Ako dobiju nagradu zbog djela koja su učinili, to je onda zbog Allahove, dž.š., dobrote prema njima, a ako dobiju kaznu, ta će kazna biti pravedna i to je pravac koji zastupaju učenjaci ehli-sunneta vel-džemaata. U Kur’anu postoji mnogo ajeta koji govore o ovoj temi. Čovjek je istinski počinilac svojih djela u smislu da je osim djela koja je učinio stvorena i snaga pomoću koje ih je učinio, a u čemu on ima mogućnost izbora i nije prisiljen na to te je to razlog zbog koga će odgovarati za ono što je učinio. Niko neće odgovarati za tuđa djela i niko neće biti kažnjen zbog tuđih grijeha, kao što kaže

Uzvišeni: “I svaki će grešnik samo svoje breme nositi.” (El-Enam, 164)

﴿وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصْرَىٰ تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَٰ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

“Oni govore: ‘Budite jevreji, odnosno kršćani i bit ćete na Pravom putu!’ Ti reci: ‘Ne, mi smo vjere Ibrahimove, koji je ispravno vjerovao; on nije nikoga Allahu ravnim smatrao.’” (El-Bekara, 135)

Svaka skupina poziva u vjeru koju ona slijedi. Međutim, Allah, dž.š., naređuje Svome Poslaniku, s.a.v.s., da ih pozove da slijede čistu vjeru Ibrahima, a.s., a to je islam. Riječ حَنِيفًا *hanifen*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava onoga ko je odbacio sve pokuđene vjere i prihvatio istinsku vjeru Ibrahima, a.s. koji je opisan riječju حَنِيفًا *hanifen*, jer je on istinski i svim srcem prihvatio Allahovu, dž.š., vjeru – islam. Glagol حَنَفَ *hanefe* znači biti sklon nečemu. Neki, pak, smatraju da ova riječ znači ustrajnost te da je Ibrahimova, a.s., vjera opisana ovom imenicom, jer je on u njoj bio ustrajan.

﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نَفَرِقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

“Reci: ‘Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama, i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima, i u ono što je dato Musau i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova; mi ne pravimo nikakve razlike među njima, i mi se samo Njemu pokoravamo.’” (El-Bekara, 136)

Ebu Hurejra, r.a., pripovijeda: “Jevreji su čitali Tevrat na hebrejskom jeziku, a muslimanima su ga tumačili na arapskom jeziku, jer su na taj način mogli govoriti što žele i izmišljati pa je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Nemojte vjerovati u ono što vam oni govore, ali ih nemojte ni u laž utjerivati, nego recite: ‘Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama...’”¹⁰² Većina prijašnjih učenjaka smatrala je pokuđenim to da čovjek za sebe kaže: “Ja sam istinski vjernik.”

Jedan od prijašnjih učenjaka upitan je o čovjeku kome je neko rekao: “Vjeruješ li u tog i tog vjerovjesnika?” – Spomenuo je ime koje ovaj nikada nije čuo – Ako bi odgovorio da vjeruje, onda bi postojala mogućnost da taj čovjek nije vjerovjesnik pa da na taj način proglasi vjerovjesnikom nekoga ko to nije. A ako bi rekao da ne vjeruje u njega, postoji mogućnost

¹⁰² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Nesai u *Sunenul-kubra*, Bejheki i Dejemli od Ebu Hurejre, r.a.

da je to uistinu bio vjerovjesnik pa da zaniječe nekoga koga je Allah, dž.š., učinio vjerovjesnikom. Upitani je učenjak odgovorio: “Treba reći: ‘Ako je uistinu vjerovjesnik, onda vjerujem u njega.’” Ovaj ajet obraća se muslimanima i podučava ih kako treba da ispoljavaju svoju vjeru. Ibn Abbas, r.a., pripovijeda: “Jedna skupina jevreja došla je kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., pitajući ga o tome u koje vjerovjesnike on vjeruje pa je povodom toga objavljen ovaj ajet. Kada je spomenut Isa, a.s., oni su rekli: ‘Ne vjerujemo ni u njega ni u one koji ga slijede.’”

Riječ *الْأَسْبَاطُ el-esbatu* (unuci), koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava potomke Jakuba, a.s., kojih je bilo dvanaest, a od svakog od njih izrodio se po jedan narod. Nazvani su ovim imenom jer ono označava one koji dolaze jedni poslije drugih i smjenjuju se iz generacije u generaciju. Drugi, pak, smatraju da ova riječ znači drveće, to jest oni su mnogobrojni poput drveća na zemlji. Ibn Abbas, r.a., rekao je: “Svi vjerovjesnici koji su se pojavili poslani su sinovima Izrailovim, osim sljedećih: Nuha, a.s., Šuajba, a.s., Huda, a.s., Saliha, a.s., Luta, a.s., Ibrahima, a.s., Ishaka, a.s., Jakuba, a.s., Ismaila, a.s., i Muhammeda, s.a.v.s. Nijedan od njih nije imao dva imena osim Isaa, a.s., i Jakuba, a.s.”

“...mi ne pravimo nikakve razlike među njima.”

Ferra veli: “Ovaj dio ajeta znači da mi vjerujemo u sve vjerovjesnike i ne odbacujemo neke od njih kao što čine jevreji i kršćani.”

﴿فَإِنْ ءَامَنُوا بِمِثْلِ مَا ءَامَنْتُمْ بِهِءَ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ﴾

“Pa, ako budu vjerovali u ono što vi vjerujete, na Pravom su putu; a ako glave okrenu, oni su onda samo inadžije, i Allah će te sigurno od njih zaštititi, jer On sve čuje i zna.” (El-Bekara, 137)

Ovaj se ajet obraća Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i njegovim sljedbenicima. Dakle, ako budu vjerovali u ono što vi vjerujete i ako budu smatrali istinitim u ono što vi smatrate, tek onda su na Pravom putu. Značenje ovoga ajeta jeste da ako budu vjerovali u vašeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., kao i u ostale vjerovjesnike, a.s., i ne budu pravili razliku među njima kada je u pitanju vjerovanje u njih, tek su onda na Pravom putu. A ako ipak ustraju u tome da neke vjerovjesnike odbacuju, odbacili su pravu vjeru.

“...a ako glave okrenu, oni su onda samo inadžije...”

To znači ako odbace ispravno vjerovanje. Zejd ibn Eslem veli: “Riječ *الشِّقَاقُ eš-šikak*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu znači prepirati

se i svađati.” Drugi smatraju da ova riječ znači raspravljati se, suprotstavljati, napadati. Osnovno značenje ove riječi jeste strana, to jest svaka od ovih skupina nalazi se na suprotnoj strani od drugih. Neki smatraju da je ova riječ izvedena iz korijena glagola شَقَّ-شَقُّ *šekka* – ješu-*keu*, što znači otežavati, biti teško, to jest svaka od ovih strana nastoji otežati onoj drugoj.

“Allah će te sigurno od njih zaštititi.”

Allah, dž.š., zaštitit će Svoga Poslanika, s.a.v.s., od njegovih neprijatelja. Ovaj ajet govori o Allahovu, dž.š., obećanju da će njega i vjernike koji ga slijede zaštititi od neprijatelja koji ih žele uništiti. Allah, dž.š., ispunio je Svoje obećanje i plemena poput Benu Kajnuka, Benu Kurejza i većina pripadnika plemena Benu Nudajr uništeni su. Na dio ajeta: “Allah će te sigurno od njih zaštititi” pala je krv Osmana, r.a., kada je ubijen, jer su ga njegovi krvnici zatekli kako uči Kur’an, ali su ga i pored toga napali i ubili. O tome da će se to desiti Osmana, r.a., obavijestio je lično Allahov Poslanik, s.a.v.s.¹⁰³

¹⁰³ Autor na ovom mjestu aludira na hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Osmane, bit ćeš ubijen u trenutku dok budeš učio suru El-Bekaru, a kapi tvoje krvi past će na dio ajeta: ‘Allah će te od njih zaštititi.’ Ti ćeš na Sudnjem danu biti proživljen kao vođa.” Bilježi ga Hakim od Ibn Abbasa, r.a., međutim, Zehebi za ovo

“On sve čuje...”

On čuje sve što neko izgovori pa makar i šapatom.

“... i zna.”

On dobro zna šta se dešava među Njegovim robovima i dobro poznaje sve što oni učine. Pripovijeda se da je Ebu Dulama jednom prilikom ušao kod halife Mensura, a bio je ogrnut dugim ogrtačem. Na zadnjem dijelu ogrtača na mjestu između plečki bio je ispisan ajet: “Allah će te od njih zaštititi.” Sablju je okačio na stražnjici. Halifa Mensur naredio je svojim vojnicima da se baš na ovakav način odijevaju. On upita: “Ebu Dulama, kako si?” Ebu Dulama odgovori: “Vladaru pravovjernih, veoma loše!” Mensur upita: “Zbog čega?” Ebu Dulama odgovori: “A kako da bude čovjek čije je lice naprijed, sablja okačena o stražnjicu, a kur’anske je ajete bacio za leđa?!” Mensur se na to nasmijao te je naredio vojnicima da promijene način odijevanja.

﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً
وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ﴾

“Allah je nas uputio, a zar ima ljepše upute od Allahove? Mi se samo Njemu klanjamo.” (El-Bekara, 138)

Složenica صِبْغَةَ اللَّهِ *sibgatellahi*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu,

predanje veli da je izmišljeno i da ga je izmislio Ahmed ibn Muhammed el-Džu’fi.

prema Ahfešu i drugima. označava Allahovu, dž.š., vjeru. Prema njima riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* ima isto značenje kao i riječ *مِلَّةٌ milletun* (vjera). Katada veli: "Jevreji svoju djecu uvode u judaizam, kršćani u kršćanstvo, a Allahova, dž.š., vjera jeste islam." Zedždžadž veli: "Potvrda tome jeste činjenica da riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* ima isto značenje kao i riječ *مِلَّةٌ milletun*." Mudžahid veli: "Riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* označava čistu ljudsku prirodu, u kojoj je Allah, dž.š., stvorio ljude." Zedždžadž veli: "Mišljenje Mudžahida ne razlikuje se od prethodnog, jer svi ljudi u početku imaju čistu prirodu, a ta čista priroda jeste islam."

Prenosi se da su Mudžahid, Hasan, Ebul-Alija i Katada rekli: "Riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* znači vjera. Kršćani imaju vjerski obred u kome novorođenčad potapaju u vodu i to nazivaju krštenjem. Oni smatraju da se na ovaj način duša i tijelo djeteta čiste." Ibn Abbas, r.a., veli: "Sedmi dan nakon rođenja kršćani potapaju dijete u vodu i to nazivaju krštenjem, s namjerom da očiste dijete i taj njihov ritual jeste umjesto sunećenja, jer to i jeste cilj sunećenja u islamu. Kada to učine, oni kažu: 'Sada je ovo dijete postalo istinskim kršćaninom.' Allah, dž.š., u ovom im ajetu ukazuje na činjenicu da je Njegova vjera najbolja vjera i da su obilježja islama najbolja." Vjera se naziva ovim imenom metaforički,

jer ova riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* označava obrede i rituale koji ukazuju na pripadnost određenoj vjeri kao što se tragovi bojenja primijete na tkanimi. Glagol *صَبَّغَ sabega* može između ostalog značiti i bojiti, farbati.

Neki smatraju da riječ *صِبْغَةٌ sibgatun* označava kupanje koje treba obaviti onaj ko želi primiti islam, kao što onaj ko želi primiti kršćanstvo treba obaviti krštenje. Ovo mišljenje navodi Maverdi. Na osnovu ovoga mišljenja, ako neko želi primiti islam, onda se obavezno mora okupati. U tom slučaju složenica *صِبْغَةُ اللَّهِ sibgatellahi* znači: kupanje koje je Allah, dž.š., naredio, to jest: kada želite primiti islam, okupajte se, jer vam je Allah, dž.š., tako naredio. Vjerodostojno je zabilježeno predanje u kome stoji da su se Kajs ibn Asim i Sumama ibn Esal okupali kada su primili islam. Ebu Hurejra, r.a., pripovijeda: "Sumama el-Hanefi zarobljen je u jednoj od bitaka. Kada se susreo s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., primio je islam pa mu je naredeno da se okupa, što je on učinio i nakon toga je obavio dva rekata namaza. Tada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Njegovo primanje islama uistinu je lijepo.'"¹⁰⁴ Bilježi se također da je Kajs ibn Asim primio islam pa mu je Alla-

¹⁰⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a. Puno ime Sumame el-Hanefija jeste Sumama ibn Esal ibn Numan.

hov Poslanik, s.a.v.s., naredio da se okupa vodom koja je pomiješana s lotosovim lišćem.¹⁰⁵ Neki smatraju da riječ صِبْغَةٌ *sibgatun* označava bliskost s Allahom, dž.š. Ovo mišljenje bilježi Ibn Faris u svom djelu *El-Mudžemmel*. Drugi, pak, smatraju da ona označava obred sunecenja. Ibrahim, a.s., osunecen je i to je postalo obilježje pripadnosti islamu, kao što je potapanje djece u vodu – krštenje – ulazak u kršćanstvo.

﴿قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ
وَلَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ
مُخْلِصُونَ﴾

“Reci: ‘Zar se s nama o Allahu raspravljate, kad je On i naš i vaš Gospodar? Nama naša djela, a vama – vaša djela! A samo smo Mu mi iskreni u vjeri.’” (El-Bekara, 139)

Hasan veli: “Ovo raspravljanje ogledalo se u tome da su ehlul-kitabije rekli: ‘Mi smo preči Allahu, dž.š., od vas, jer smo mi Njegova djeca i miljenici.’” Neki učenjaci navode da su oni smatrali da su bolji od muslimana zbog toga što su njihovi preci još prije obožavali

Allaha, dž.š., i On im je slao Objavu i zbog toga što oni nisu obožavali kipove, kao što su to činili Arapi u doba džahilijeta.

Značenje ovoga ajeta jeste: “Reci im Muhammede – to jest jevrejima i kršćanima, koji smatraju da su oni Allahova, dž.š., djeca i Njegovi miljenici i tvrde da su oni preči Allahu, dž.š., od muslimana zato što su njihovi preci dobijali Objavu – reci im: “Zar se s nama raspravljate, a imamo zajedničkog Gospodara i On će nas sve kazniti ili nagraditi zbog djela koja smo počinili? Kakve veze s tim ima to što su nečiji preci slijedili Objavu?” Raspravljanje o Allahu, dž.š., jeste ustvari raspravljanje o Njegovoj vjeri, bliskosti s Njim.

“A samo smo Mu mi iskreni u vjeri.”

Dakle, ibadet činimo samo s namjerom da zaslužimo Njegovo zadovoljstvo. A vi u tome niste iskreni, pa kako onda možete tvrditi da ste preči Allahu, dž.š., od nas?! Iskrenost se ogleda u tome da činimo dobra djela, ne obazirući se na reakcije ljudi. Allahov Poslanik, s.a.v.s., prenosi da je Allah, dž.š., rekao: “Ja sam najbolji u Čije se ime može činiti dobro djelo. Onoga ko čineći neko dobro djelo pored Moga želi postići i zadovoljstvo nekog drugog, Ja ću prepustiti tome; neka ga on nagradi. Ljudi, budite iskreni kada činite dobra djela, jer Allah, dž.š., ne prima djela koja

¹⁰⁵ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Džarud, Ibn Hibban, Ahmed i Abdur-Rezzak od Kajsja ibn Asima. Njegov lanac prenosilaca je jak, a Abdul-Hakk u svom djelu *El-Abkam* ocjenjuje ga vjerodostojnim.

nisu učinjena iskreno u Njegovo ime. Nemojte govoriti da ste nešto učinili u ime Allaha, dž.š., i u ime rodbine, jer će Allah, dž.š., odbaciti to djelo i nemojte govoriti da ste nešto uradili u ime Allaha, dž.š., i u svoje ime, jer će i to djelo Allah, dž.š., odbaciti.”¹⁰⁶ Ruvejm veli: “Iskrenost je da čovjek prilikom činjenja dobrog djela ne očekuje nikakvu nagradu ni na ovom ni na onom svijetu niti očekuje da meleki koji zapisuju dobra djela to zapišu.” Džunejd veli: “Iskrenost je tajna koju poznaju samo Allah, dž.š., i Njegov rob; meleki je ne mogu dokučiti da bi je zapisali; nije poznata ni šejtanu pa da bi je mogao pokvariti; na nju ne može utjecati ni strast.”

﴿ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمَ اللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَفِيلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

¹⁰⁶ Bilježe ga Darekutni, Bejheki u *Šua-bul-iman* od Dahhaka ibn Kajsa. Munziri ga bilježi u djelu *Et-Tergib* i kaže: “Bilježi ga Bezzar putem lanca prenosi-laca koji nema nedostataka. Međutim, učenjaci se razilaze oko toga da li je Dahhak ibn Kajs bio ashab.” Prvi dio predanja ima potvrdu u predanju koje bilježe Ahmed i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a. Slično predanje bilježe i Muslim, Ibn Madža i Tajalisi od Ebu Hurejre, r.a.

“Kako govorite: ‘I Ibrahim, i Isma-il, i Ishak, i Jakub, i unuci su bili jevreji, odnosno kršćani?’ Reci: ‘Znate li bolje vi ili Allah?’ Zar je iko gori od onoga koji skriva istinu, znajući da je od Allaha? – A Allah motri na ono što radite.” (El-Bekara, 140)

U ovom ajetu Allah, dž.š., kori ih zbog njihovih tvrdnji da su vjero-vjesnici koji se spominju bili jevreji ili kršćani. Allah, dž.š., upozorava ih da On poznaje vjerovjesnike koje je poslao bolje nego oni i tvrdi da oni nisu bili ni jevreji ni kršćani.

“Zar je iko gori od onoga koji skriva istinu, znajući da je od Allaha?”

Allah, dž.š., obavještava nas da ne postoji niko ko čini veći grijeh od njih, jer oni svjesno prikrivaju činjenicu da su ti vjerovjesnici imali islam za vjeru. Neki smatraju da ovaj dio ajeta govori o njihovoj skrivanju opisa Muhammeda, s.a.v.s., koji se nalazio u njihovim svetim knjigama. Katada veli: “Prvo je mišljenje ispravnije, jer na njega upućuje sadržaj ajeta.”

“A Allah motri na ono što radite.”

Ovaj dio ajeta sadrži prijetnju i obećanje da ono što su oni učinili neće biti zaboravljeno i da će biti kažnjeni zbog svojih nedjela. Riječ *gafilun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava onoga ko ne razumije stvari zato što ga one ne zanimaju. Ova je riječ nastala iz riječi *guflun*, koja označava zemlju na kojoj nema nikakvih obilježja

niti tragova gradnje. Također može označavati devu koja nema nikakvih obilježja na svome tijelu i čovjeka koji je neiskusni. Kisai veli: “Ova riječ označava zemlju na koju ne pada kiša.”

﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ
مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

“*Taj narod je bio i nestao; njega čeka ono što je zaslužio, i vas će čekati ono što ćete zaslužiti, i vi nećete biti pitani za ono što su oni radili.*” (El-Bekara, 141)

Ovaj se ajet ponavlja po drugi put jer u sebi sadrži prijetnju i upozorenje. Ako će vjerovjesnici i pored svoje odlikovanosti i pobožnosti biti nagrađivani za sve što su radili, šta će onda tek biti s vama?!¹⁰⁷

﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْنَاهُمْ عَنْ
قِبَلَتِهِمْ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ
وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ﴾

“*Neki ljudi kratke pameti reći će: ‘Šta ih je odvratilo od kible njihove prema kojoj su se okretali?’ Reci: Allahov je istok i zapad; On ukazuje na Pravi put onome kome On hoće.*” (El-Bekara, 142)

Allah, dž.š., znao je da će oni izgovoriti ove riječi onog momenta

kada čuju da su se muslimani prilikom obavljanja namaza umjesto prema Bejtul-makdisu počeli okretati prema Kabi. Riječ السُّفَهَاءُ *es-sufeha*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu označava one koji su slabe pameti. Muerridž veli: “السَّفِيهُ *es-sefih* je onaj ko potvara ljude, lažljivac, i onaj ko namjerno postupa suprotno svome znanju.” Kutrub kaže: “To je nasilnik i neznalica.” Ova se riječ u ovom ajetu odnosi na jevreje koji su u vrijeme njegova objavljivanje živjeli u Medini. Mudžahid i Suddi vele: “Ova se riječ odnosi na licemjere.”

Zedždžadž kaže: “Ova se riječ odnosi na nevjernike iz Meke, koji su promjenu kible iskoristili kao povod da kažu: ‘Muhammed čezne za svojom domovinom. Sačekajte još malo, vratit će se on u vašu vjeru.’” Povodom promjene kible jevreji su rekli: “Muhammed se zbunio, više ne zna u kom pravcu da se okreće kada obavlja molitvu.” Licemjери su rekli: “Šta ih je odvratilo od njihove kible?” Oni su nakon toga ismijavali muslimane. Ibn Omer, r.a., pripovijeda: “Jednog dana dok su neki muslimani u mjestu Kuba klanjali sabah, došao je glasnik – musliman i povikao je: ‘Sinoć su Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., objavljeni ajeti u kojima mu je naredeno da se od sada prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi, pa i vi to učinite.’ Prisutni muslimani,

¹⁰⁷ Ovaj se ajet nalazi i na prethodnoj stranici sure El-Bekara pod brojem 134. (op. prev.)

koji su u tom trenutku bili okrenuti prema Bejtul-makdisu, istog su se momenta okrenuli prema Kabi i nastavili su obavljati namaz.”¹⁰⁸

Berra, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., šesnaest ili sedamnaest mjeseci obavljao namaz okrećući se prema Bejtul-makdisu, a sve je vrijeme priželjkivao da mu Allah, dž.š., dozvoli da se okreće prema Kabi. Prvi namaz koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zajedno s ashabima obavio nakon promjene kible jeste ikindija. Nakon toga je jedan od prisutnih ashaba posjetio drugi mesdžid, gdje je zatekao prisutne kako obavljaju namaz pa je povikao: “Pozivam Allaha, dž.š., za svjedoka da sam zajedno s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., obavio namaz, a okrenuli smo se prema Meki.” Istog su se momenta muslimani prisutni na namazu okrenuli prema Kabi.

Prije promjene kible određeni broj muslimana poginuo je ili umro pa se nije znalo šta će biti s njima. Povodom toga je Allah, dž.š., objavio: “Allah neće dopustiti da propadnu molitve vaše.”¹⁰⁹ U ovom predanju stoji da se radilo o ikindiji, a u Malikovu predanju da se radilo o sabah namazu. Neki kažu: “Ovaj je ajet objavljen Allahovu

Poslaniku, s.a.v.s., u vrijeme dok se nalazio u mesdžidu Benu Seleme, gdje je klanjao podne namaz. Nakon dva obavljena rekata objavljen mu je ovaj ajet pa se u namazu okrenuo prema Kabi. Zato je ovaj mesdžid prozvan Mesdžidul-Kibletejn (Mesdžid sa dvije kible).” Ebu Feredž navodi da je ovom događaju prisustvovao Abbad ibn Nehik, r.a.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem o vremenu nakon Hidžre u Medinu, kada je naređeno da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi. Neki smatraju da su se muslimani šesnaest ili sedamnaest mjeseci prilikom obavljanja namaza okretali prema Bejtul-makdisu i predanje o tome bilježi Buhari.¹¹⁰ Berra, r.a., pripovijeda: “Nakon dolaska u Medinu, šesnaest smo se mjeseci prilikom obavljanja namaza okretali prema Bejtul-makdisu. Allah, dž.š., poznavao je želju Svoga Poslanika, s.a.v.s., pa mu je objavio: ‘*Vidimo Mi kako sa žudnjom bacaš pogled prema nebu.*’”¹¹¹ (El-Bekara, 144) U ovom se predanju navodi da su se bez ikakve sumnje šesnaest mjeseci okretali prema Bejtul-makdisu. Malik prenosi od Jahjaa ibn Seida, a on od Seida ibn Musejjiba da je naredba o promjeni kible objavljena dva mjeseca prije

¹⁰⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a.

¹⁰⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Berra, r.a.

¹¹⁰ Buhari ga bilježi od Berra, r.a.

¹¹¹ Bilježi ga Darekutni od Berra ibn Aziba, r.a. Prethodno smo navodili ocjenu ovog hadisa.

Bitke na Bedru. Ibrahim ibn Ishak veli: "To se desilo u mjesecu redže-pu druge godine po Hidrži." Ebu Hatim el-Busti veli: "Muslimani su se u Medini okretali prema Bejtul-makdisu sedamnaest mjeseci i tri dana. Poznato je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., stigao u Medinu dvanaestog rebiul-evvela. Allah, dž.š., naredio mu je da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi u utorak polovinom mjeseca ša'bana."

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem zbog čega se Allahov Poslanik, s.a.v.s., uopće okretao prema Bejtul-makdisu prilikom obavljanja namaza. Hasan, Ikrima i Ebul-Alija smatraju da je to radio na osnovu svog mišljenja. Prema drugom mišljenju, Allahovu je Poslaniku, s.a.v.s., ponuđeno da odabere između Bejtul-makdisa i Kabe pa je on odabrao da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Bejtul-makdisu, jer je to bila kibla jevreja, koji su sljedbenici nebeske vjere. Ovo je mišljenje zastupao Taberi. Zedždžadž veli: "To je bio ispit za mnogobošce, jer su oni voljeli Kabu." Prema trećem mišljenju, koje zastupa većina učenjaka, naprimjer Ibn Abbas, r.a., Allahov se Poslanik, s.a.v.s., prilikom obavljanja namaza okretao prema Bejtul-makdisu jer mu je tako naredio Allah, dž.š. Nakon toga je ovaj propis derogiran i naredeno

mu je da se od tada okreće prema Kabi. Kao dokaz za svoje tvrdnje ovi učenjaci navode sljedeći ajet: *"I Mi smo promijenili kiblru prema kojoj si se prije okretao samo zato da bismo ukazali na one koji će slijediti Poslanika i na one koji će se stopama svojim vratiti."* (El-Bekara, 143)

Učenjaci se razilaze i u vezi s pitanjem prema kojoj se kibli Allahov Poslanik, s.a.v.s., okretao prilikom obavljanja namaza u Meki. Je li se okretao prema Bejtul-makdisu ili prema Kabi? Jedna skupina učenjaka smatra da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., prilikom obavljanja namaza okretao prema Bejtul-makdisu dok je još bio u Meki i sedamnaest mjeseci nakon dolaska u Medinu, a nakon toga mu je Allah, dž.š., naredio da se okreće prema Kabi. Ovo je mišljenje zastupao i Ibn Abbas, r.a. Drugi smatraju da je u mekanskom periodu bilo naredeno da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi i tako je bilo tokom cijelog boravka u Meki. To je bio i način na koji su namaz obavljali Ibrahim, a.s., i Ismail, a.s. Šesnaest ili sedamnaest mjeseci nakon dolaska u Medinu Allahov se Poslanik, s.a.v.s., zajedno s ostalim muslimanima prilikom obavljanja namaza okretao prema Bejtul-makdisu, a nakon toga perioda Allah, dž.š., naredio im je da se okreću prema Kabi.

Ebu Omer veli: "Smatram da je ovo mišljenje ispravnije." Neki kažu: "Kada je došao u Medinu, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., želio pridobiti jevreje pa se prilikom obavljanja namaza okretao prema njihovoj kibli, ne bi li im se to svadjelo. Međutim, kada je njihov inat došao do izražaja i kada je postalo sasvim jasno da oni ne žele primiti islam, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., poželio da se ponovo prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi. Zbog toga je svoj pogled često podizao k nebu. On je veoma volio Kabu, jer je ona bila i kibla Ibrahima, a.s." Ovo je mišljenje zastupao Ibn Abbas, r.a. Drugi smatraju da je razlog zbog koga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., priželjkivao da se okreće prema Kabi to što je Kaba bila omiljena kod predislamskih Arapa pa je postojala mogućnost da će prije primiti islam. Mudžahid smatra da je priželjkivao okretanje prema Kabi kako bi se razlikovao od jevreja. Ebul-Alija er-Rijahi veli: "Mesdžid Saliha, a.s., bio je okrenut prema Kabi. Musa, a.s., obavljao je molitvu okrenut prema Kabi, koja je bila kibla svih vjerovjesnika."

U ovom se ajetu nalazi nepobitan dokaz da se u Kur'anu nalaze ajeti koji su derogirani i oni koji su derogirajući i u ovome se slažu svi priznati učenjaci. Učenjaci se također slažu da je propis vezan za kibli prvi koji je derogiran i to dva

puta, o čemu smo opširnije govorili prilikom tumačenja ajeta koji govori o derogiranju (El-Bekara, 106).

Ovaj ajet također ukazuje na činjenicu da je moguće derogiranje hadisa Kur'anom. Poznato je da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., okretao prema Bejtul-makdisu, iako o tome nije objavljena naredba u Kur'anu, što znači da je to bilo sunnet pa je kasnije derogirano putem ajeta. Na osnovu ovoga tumačenja dio ajeta: "...kibli prema kojoj si se prije okretao...", znači: "To je bilo dio tvoga sunneta."

Ovaj je ajet također dokaz da se prihvaća šerijatski propis koji prenosi samo jedan čovjek. Okretanje prema Bejtul-makdisu prilikom obavljanja namaza bilo je dobro poznati šerijatski propis. Međutim, kada je stanovnicima mjesta Kuba došao samo jedan čovjek i obavijestio ih da se od sada treba okretati prema Kabi, oni su ga poslušali i istog su se momenta okrenuli prema Kabi. To znači da su oni propis koji su svi poznavali promijenili zbog vijesti koju im je donio jedan čovjek.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem je li razumski moguće da se desi ovakva vrsta derogacije. Ebu Hatim veli: "Tačno je da je moguće da se desi ovakva vrsta derogacije ukoliko se ne radi o nekoj vrsti ibadeta. To se dešavalo u vrijeme Allahova Poslanika, s.a.v.s., naprimjer,

derogiranje kible i ono što se desilo u mjestu Kuba te činjenica da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., slao pojedince kao namjesnike u različite pokrajine i oni bi obavještavali тамошње stanovništvo o propisima koji su derogirani kao i o onima koji su propisani umjesto njih. Međutim, treba napomenuti da je ovo pravilo prestalo važiti nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., Svi su se ashabi složili u tome da je Kur'an prenesen mutevatir predajom¹¹² i da nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., Kur'an ne može ni u kom slučaju biti derogiran. Oni koji zastupaju ovo mišljenje potvrđuju ga činjenicom da nije moguće ukinuti ono u što su svi uvjereni samo na osnovu informacije koja je diskutabilna. Što se tiče događaja u Kubau, kada je samo jedan čovjek obavijestio prisutne o promjeni kible i oni ga poslušali te činjenice da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., slao pojedince u pokrajine da pojašnjavaju ljudima propise islama, tu se radi o prenošenju informacija od Allahova Poslanika, s.a.v.s., koje su se za vrijeme njegova života mogle provjeriti.”

U ovom se ajetu nalazi dokaz za pravilo da će onaj ko nije čuo da je neki propis derogiran imati nagradu

za prvi propis koji je prakticirao sve dok ne sazna da je on derogiran. Postoje oni koji smatraju da derogacija stupa na snagu odmah, bez obzira na to jesu li ljudi čuli za nju. Međutim, prvo je mišljenje ispravnije.

Dokaz za to jeste činjenica da su se stanovnici mjesta Kuba sve vrijeme, i nakon derogacija, okretali u namazu prema Bejtul-makdisu i prestali su tek onda kada su čuli da je propis promijenjen. Nigdje ne stoji da su njihovi prethodni namazi u kojima su se okretali prema Bejtul-makdisu poništeni. Znači, da bi derogacija stupila na snagu, potrebno je znanje o njoj. Derogacija je govor, a da bi se provodio u djelo, ljudi ga moraju čuti. Suština razilaženja u vezi s ovim ogleđa se u pitanju da li oni koji još nisu čuli za derogaciju pa su postupali po trenutnom propisu trebaju obnoviti svoje ibadete ili ne? Na ovo se pitanje nadovezuje i ono o opunomoćeniku, o postupcima koje je učinio nakon što je punomoć prestala važiti ili nakon što je onaj ko ga je opunomoćio umro, a da on za to nije znao. Isti je slučaj i s namjesnikom nakon što umre onaj ko ga je postavio za namjesnika ili bude smijenjen s te pozicije. Ispravno je mišljenje da šta god ljudi u spomenutim situacijama urade – njihova su djela validna.” Učenjaci se, međutim, razilaze u slučajevima

¹¹² Mutevatir predanje jeste ono koje prenosi veliki broj prenosilaca u svakoj generaciji, tako da je nemoguće da su se svi oni dogovorili da slažu. (Op. prev.)

kada novonastale okolnosti utječu na propise koji se odnose na ibadete koji se čine i u vezi s ovim pitanjem koriste analogiju na događaj koji se desio u Kubau. Naprimjer, ako neko stjecajem okolnosti bude prisiljen da obavlja namaz na određeni način pa se u toku namaza te okolnosti promijene, on će nastaviti obavljati namaz i neće ga prekidati, a namaz će biti ispravan. Primjer toga je čovjek koji nema odjeću pa bude prisiljen obaviti namaz neodjeven, a neko mu donese odjeću za vrijeme namaza. Ili obavljanje namaza započne kao zdrav, a u toku namaza iznenada se razboli. Ili suprotno, bude prinuđen da zbog bolesti klanja sjedeći, a u toku namaza iznenada ozdravi pa bude u stanju klanjati stojeći itd. Primjer toga je i onaj ko zbog nedostatka vode uzme tejemum, a u toku namaza stekne mogućnost da uzme abdest. Smatram da u ovom slučaju ne treba prekidati namaz. To je mišljenje koje su zastupali Malik i Šafija. Međutim, Ebu Hanifa smatra da u ovom slučaju namaz treba prekinuti.

Ovaj je ajet dokaz da se predanja koja prenosi samo jedan musliman mogu prihvatiti i to je nešto o čega se slažu svi prijašnji učenjaci. To je praksa Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer je on slao pojedince namjesnike da ljudima govore o propisima vjere.

Ovaj je ajet, također, dokaz da je Kur'an Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., objavljivan postepeno, s različitim povodima i potrebama, sve dok Allah, dž.š., nije upotpunio vjeru islam: *"Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera."* (El-Maida, 3)

"Reci: Allahov je istok i zapad."

Dakle, Allahu, dž.š., pripada sva vlast i on može naređivati šta god želi.

"On ukazuje na Pravi put onome kome On hoće."

U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., ukazuje na to da je muslimane uputio da se okreću prema kibli Ibrahima, a.s. Riječ *المُسْتَقِيمِ el-mustekim* označava put na kome nema nikakvih krivina.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾

"I tako smo od vas učinili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok. I Mi smo promijenili kibli prema kojoj si se prije okretao samo zato da bismo ukazali

na one koji će slijediti Poslanika i na one koji će se stopama svojim vratiti – nekim je to bilo doista teško, ali ne i onima kojima je Allah ukazao na Pravi put. Allah neće dopustiti da propadnu molitve vaše. – A Allah je prema ljudima zaista vrlo blag i milostiv.” (El-Bekara, 143)

Značenje ovog ajeta jeste: kao što smo učinili da se Kaba, kada je u pitanju geografski položaj, nalazi na središtu Zemlje, isto smo tako vas učinili središnjim narodom, kada su u pitanju ostali vjerovjesnici i narodi. Riječ الوَسْطَ *el-vesetu*, koja se spominje u ovom ajetu, znači pravednost i umjerenost. Umjerenost je najbolja u svemu. Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., komentirajući ovaj ajet rekao: “Dakle, učinili smo vas pravednim narodom.”¹¹³ S istim se značenjem ova riječ spominje i u 27. ajetu sure El-Kalem: “*Ponajbolji između njih reče...*” Umjerenost se nalazi između pretjerivanja i uskraćivanja te je zbog toga pohvalna. Ovaj ajet ukazuje na to da su muslimani ti koji su se na pravilan način odnosili prema vjerovjesnicima: ne uzdižu ih pretjerano, kao što su to činili kršćani, niti ih omalovažavaju, kao što su to činili jevreji. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

rekao: “Najbolja su djela ona koja su učinjena s mjerom.”¹¹⁴ Bilježi se da je Alija, r.a., rekao: “Držite se umjerenosti, jer je to stepen kome trebaju težiti oni koji pretjeruju kao i oni koji uskraćuju.”

“...da budete svjedoci protiv ostalih ljudi...”

Dakle, na Sudnjem danu, kada se okupe vjerovjesnici sa svojim narodima. Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Na Sudnjem će danu biti prozvan Nuh, a.s., pa će odgovoriti: ‘Odazivam ti se, Gospodaru!’ Allah, dž.š., upitat će ga: ‘Jesi li svome narodu dostavio poslanicu?’

¹¹⁴ Bilježi ga Bejheki u djelu *Šuabul-iman* od Matrefa. Iraki u svom djelu *Ihja* veli: “Bilježi ga Bejheki od Matrefa ibn Abdullaha.” Bejheki ga u svom djelu *Šuabul-iman* bilježi od Mabeda el-Džuhenija, prenoseći od jednoga ashaba koji tvrdi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Stjecanje znanja bolje je od činjenja dobrih djela, a najbolja djela su ona koja su s mjerom učinjena.” Sehavi ga bilježi u svom djelu *El-Mekasid* i kaže: “Bilježi ga Ibn Semani u djelu *Zejlu tarihi Bagdad*, a u njegovu lancu prenosilaca nalaze se nepoznati prenosioci koji ovo predanje prenose od Alije, r.a., a on od Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Ibn Džerir bilježi ga od Matrefa i Jezida ibn Murre el-Džafija, a Dejlemi ga bilježi bez lanca prenosilaca od Ibn Abbasa, r.a., a on od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Početak ovog hadisa jeste: ‘Ustrajte u izvršavanju strogih vjerskih dužnosti...’”

¹¹³ Bilježe ga Buhari, Tirmizi i Nesai u *Sunenul-kubra*, Ibn Madža, Taberi, Ibn Hibban i Ahmed od Ebu Seida el-Hudrija, r.a.

Nuh, a.s., odgovorit će: 'Jesam.' Tada će njegov narod biti upitan: 'Je li vam Nuh, a.s., dostavio poslanicu?' Oni će odgovoriti: 'Nama niko nije došao da nas opominje.' Nuh, a.s., bit će upitan: 'Ko će posvjedočiti u tvoju korist?' Nuh, a.s., odgovorit će: 'Muhammed, s.a.v.s., i njegovi sljedbenici.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., bit će svjedok i protiv svojih sljedbenika.

Na to se odnosi ajet: '*I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok.*' Tada će narodi povikati: 'Kako će protiv nas svjedočiti neko ko nas nije vidio niti je živio u našem vremenu?' Allah, dž.š., tada će reći: 'Kako možete svjedočiti protiv nekoga koga niste vidjeli?' Oni će odgovoriti: 'Gospodaru, poslao si nam Poslanika, s.a.v.s., i objavio si nam Knjigu, u kojoj si nam pripovijedao o tome da su poslanici ispunili svoje obaveze pa mi svjedočimo o onome o čemu si nam Ti kazivao.' Tada će Allah, dž.š., reći: 'Istinu govorite.'"¹¹⁵

Ibn Enum veli: "Čuo sam da će na Sudnjem danu svjedočiti sljedbenici Allahova Poslanika, s.a.v.s., osim onih koji su u svojim srcima osjećali mržnju prema bratu muslimanu." Neki smatraju da ovaj ajet

znači da će muslimani nakon smrti svjedočiti jedni protiv drugih. Kao dokaz navode predanje Enesa, r.a., koji pripovijeda da je jednog dana pored Allahova Poslanika, s.a.v.s., prošla dženaza pa su ljudi za umrloga posvjedočili da je bio dobar čovjek, a Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Obavezno, obavezno, obavezno!" Nakon toga prošla je druga dženaza pa su ljudi za umrloga rekli da je bio loš, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Obavezno, obavezno, obavezno, obavezno!" Omer, r.a., tada reče: "Allahov Poslaniče, draži si mi od oca i majke i u prvom i u drugom slučaju izgovorio si iste riječi?!" Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Kada su pronijeli prvog čovjeka, vi ste za njega rekli da je bio dobar i njemu je ulazak u Džennet obavezan, a kada su pronijeli drugog čovjeka, vi ste za njega rekli da je bio loš pa je ulazak u Džehennem za njega obavezan. Vi ste Allahovi, dž.š., svjedoci na zemlji, vi ste Allahovi, dž.š., svjedoci na zemlji, vi ste Allahovi, dž.š., svjedoci na zemlji."¹¹⁶

U nekim drugim predanjima ovog hadisa koja se ne bilježe u *Sahihima* Buharije i Muslima stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon ovih riječi proučio ajet: "*...da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok...*"

¹¹⁵ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježi ga Buhari. Na prethodnoj stranici spominjali smo ocjenu ovog hadisa.

¹¹⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika, r.a.

Učenjaci kažu: “U ovom ajetu Allah, dž.š., ukazuje nam na blagodati koje nam je podario, a između ostalih to je i činjenica da nas je nazvao pravednim narodom i učinio nas je svjedocima nad ostalim narodima. Iako smo se kao narod posljednji pojavili, ipak smo najodlikovaniji.” Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Mi smo se vremenski posljednji pojavili, a prvi smo među ostalim narodima.”¹¹⁷ Ovaj ajet dokaz je da svjedoci mogu biti samo oni koji su pravedni i da se ničije riječi ne mogu upotrijebiti protiv nekog drugog, osim ako je poznat po pravednosti. O pravednosti i pitanjima vezanim za ovu temu, govorit ćemo, ako Bog da, na kraju tumačenja ove sure.

Ovaj ajet također implicira da je konsenzus učenjaka validan dokaz, jer tek ako su poznati po pravednosti, onda se njihovo mišljenje uzima u obzir. Svaka generacija svjedočit će protiv onih koji dođu poslije njih. Riječi ashaba bit će dokaz protiv tabiina, a tabiini će svjedočiti protiv generacije koja je došla poslije njih. Ako se jedan narod prihvati kao svjedok, onda se njegovo mišljenje obavezno prihvata. Mišljenje onih koji smatraju da svi pojedinci jednog naroda moraju biti pravedni kako bi se mišljenje toga naroda uzimalo u obzir nije

ispravno, jer se to nikada ne može desiti sve do Sudnjeg dana.

“...i da Poslanik bude protiv vas svjedok.”

Neki smatraju da ovaj ajet znači da će Poslanik, s.a.v.s., svjedočiti za djela koja su muslimani učinili. Drugi smatraju da ovaj ajet znači da će on svjedočiti u korist muslimana, to jest da su bili vjernici. Postoje i oni koji tvrde da će se ovo svjedočenje ogledati u tome da će Allahov Poslanik, s.a.v.s., svjedočiti da je u potpunosti dostavio poslanicu.

“I Mi smo promijenili kibli prema kojoj si se prije okretao...”

Neki smatraju da se ovaj ajet odnosi na prvu kibli, to jest Bejtul-makdis, a kao dokaz navode činjenicu da je u ajetu spomenuto to da se prije prema njoj okretao, a neki smatraju da ovaj ajet govori o Kabi.

“...samo zato da bismo ukazali na one koji će slijediti Poslanika...”

Alija ibn Ebi Talib, r.a., veli: “Značenje riječi *لِنَعْلَمَ* li naleme (da bismo znali) jeste *لِنَرَى* li nera (da bismo vidjeli), jer je običaj Arapa da ove riječi upotrebljavaju jednu umjesto druge.” Neki smatraju da ovaj ajet znači: “Zar ne znate da Mi znamo?!”, jer su licemjери sumnjali da Allah, dž.š., zna šta će se desiti prije nego se desi. Ibn Fevrek veli: “Znači: kako bismo ukazali na one koji čvrsto vjeruju i na one koji sumnjaju.” Taberi ovo

¹¹⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

mišljenje prenosi i od Ibn Abbasa, r.a. Neki smatraju da ovaj ajet znači: kako bi Poslanik, s.a.v.s., i njegovi sljedbenici znali. Prvo je mišljenje najispravnije, a to je da će Allah, dž.š., na osnovu Svoga znanja, a On poznaje i skriveno i vidljivo, svakoga nagraditi ili kazniti zbog onoga što je činio. On je znao šta će se desiti i prije nego se desilo, Njegovu je znanje savršeno i nepogrešivo. Ovaj dio ajeta jeste odgovor Kurejšijama, koji su rekli: "Šta ih je odvratilo od kible prema kojoj su se okretali?" Kurejšije su voljele Kabu pa ih je Allah, dž.š., iskušao tako što je muslimanima naredio da se okreću prema Bejtul-makdisu, kako bi ukazao na one koji su istinski sljedbenici Poslanika, s.a.v.s., a i na one koji sumnjaju.

"...i na one koji će se stopama svojim vratiti."

Dakle, na one koji će napustiti islam, jer se nakon promjene kible određen broj muslimana odmetnuo od islama i postali su licemjeri. Zbog toga je Allah, dž.š., u nastavku ajeta rekao: *"...nekima je to doista bilo teško."*

"Allah neće dopustiti da propadnu molitve vaše."

Učenjaci se slažu da je ovaj ajet objavljen povodom muslimana koji su umrli još u vrijeme dok se prilikom namaza okretalo prema Bejtul-makdisu. Ibn Abbas, r.a., veli: "Nakon što je Allahovu Poslaniku,

s.a.v.s., objavljeno da se prilikom obavljanja namaza muslimani okreću prema Kabi, ashabi su upitali: 'Allahov Poslaniče, šta je s našom braćom koja su umrla okrećući se prema Bejtul-makdisu?' Povodom ovog njihova pitanja Allah, dž.š., objavio je ovaj ajet."¹¹⁸ U ovom je ajetu za namaz upotrijebljena riječ الإيمان *el-iman* (vjerovanje), jer namaz u sebi sadrži sve komponente imana: nijjet, riječi i djela. Imam Malik veli: "Kad god proučim ovaj ajet, sjetim se mišljenja murdžija¹¹⁹, koji su tvrdili da obavljanje namaza nije sastavni dio imana." Muhammed ibn Ishak veli: "Allah, dakle, neće dozvoliti da zbog promjene kible propadnu vaše molitve i dobra djela koja ste prehodno učinili." Ovo mišljenje zastupa većina učenjaka. Prenosi se da je imam Malik u komentaru ovog ajeta rekao: "Neće, dakle, dopustiti da propadnu vaši namazi."

¹¹⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Darimi, Tajalisi, Taberani, Taberi, Hakim i Ahmed od Ibn Abbasa, r.a. Hakim ga ocjenjuje vjerodostojnim a u tome ga podržava Zehebi. Tirmizi veli: "Ovaj hadis je vjerodostojan." Ovaj hadis ima potvrdu i u predanju koje bilježe Buhari i Tajalisi od Berra ibn Malika, r.a., koji kaže: "Prije promjene Kible određen broj muslimana je umro ili poginuo. Nismo znali šta će biti sa njima sve dok nije objavljen ajet: 'Allah neće dopustiti da propadnu molitve vaše.'"

¹¹⁹ Sekta u islamu (op. prev.)

“A Allah je prema ljudima zaista vrlo blag i milostiv.”

Ebu Amr ibn Ala veli: “Ime زَوْفٌ Reuf (Blagi), koje je upotrijebljeno u ovom ajetu ima jače značenje od imena رَحِيمٌ Rahim (Milostivi), iako imaju slična značenja.”

﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَفِيلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾

“Vidimo Mi kako sa žudnjom bacaš pogled prema nebu, i Mi ćemo sigurno učiniti da se okrećeš prema strani koju ti želiš: okreni zato lice svoje prema Časnom hramu! I ma gdje bili, okrenite lica svoja na tu stranu. Oni kojima je data Knjiga sigurno znaju da je to istina od Gospodara njihova – A Allah motri na ono što oni rade.” (El-Bekara, 144)

Učenjaci kažu: “Ovaj je ajet objavljen prije ajeta: ‘Neki ljudi kratke pameti...’” (El-Bekara, 142)

U ovom se ajetu spominje nebo, jer ga ljudi veličaju zbog blagodati koje dolaze s njega, poput kiše, milosti, Objave i sl. Suddi veli: “Nakon što bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavio namaz okrenut prema Bejtul-makdisu, podigao bi pogled prema nebu, iščekujući objavu. On je priželjkivao da mu bude dozvoljeno

da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi pa je povodom toga objavljen ovaj ajet.” Berra ibn Malik, r.a., veli: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavljao je namaz okrećući se prema Bejtul-makdisu oko šesnaest ili sedamnaest mjeseci, ali je priželjkivao da mu bude dozvoljeno da se okreće prema Kabi pa je povodom toga objavljen ovaj ajet.”

“...okreni zato lice svoje prema Časnom hramu.”

Svi se učenjaci slažu da se ovaj dio ajeta odnosi na Kabu. Riječ شَطْرٌ šatrun, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, može imati više značenja. U ovom ajetu ona znači pravac, strana i označava mjesto prema kome se treba okretati. Riječ شَطْرٌ šatrun može značiti i polovina. S ovim je značenjem upotrijebljena u sljedećem hadisu: “Čistoća je pola vjere.” Ova je riječ izvedena iz korijena glagola koji može imati suprotna značenja, naprimjer približiti se, udaljiti se.

Svi se učenjaci slažu u tome da se prilikom obavljanja namaza treba okrenuti u pravcu Kabe, bez obzira na kom se dijelu planete čovjek nalazi. Također se slažu da je stroga obaveza onome ko vidi Kabu okrenuti se prema njoj, a ako to ne bi učinio i pored toga što zna na kojoj se strani nalazi, njegov namaz ne bi bio ispravan i svaki namaz koji je obavio na taj način – mora ponoviti. Ovo mišljenje navodi Ebu Omer.

Učenjaci se također slažu da se onaj ko nije u stanju vidjeti Kabu treba u namazu okrenuti u njenom pravcu. Ako ne zna u kom se pravcu nalazi Kaba, treba poduzeti sve što je u mogućnosti da to sazna, preko položaja zvijezda, pravca puhanja vjetra, položaja brda ili na bilo koji drugi mogući način. Ko sjedi u Haremu Meke treba nastojati da mu je lice okrenuto prema Kabi i da vjeruje da mu gledanje u Kabu povećava iman i nagradu kod Allaha, dž.š., jer se prenosi da je gledanje u Kabu ibadet.

U ovom se ajetu nalazi jasan dokaz koji potvrđuje mišljenje imama Malika, prema kome prilikom obavljanja namaza ne treba gledati na mjesto gdje se spušta glava na sedždi, nego treba gledati ispred sebe. Sevri, Ebu Hanifa, Šafija i Hasan ibn Hajj smatraju da je poželjno da pogled bude usmjeren ka mjestu na koje se spušta glava prilikom obavljanja sedžde. Šurejk el-Kadi veli: "Kada stojimo u namazu na kijamu, trebamo gledati u mjesto gdje spuštamo glavu prilikom obavljanja sedžde; kada smo na rukuu, trebamo gledati u svoja stopala; kada smo na sedždi, trebamo gledati na mjesto gdje nam se nalazi nos; kada smo na sjedenju, onda trebamo gledati u krilo." Ibnul-Arebi veli: "Prilikom obavljanja namaza treba gledati ispred sebe bez poginjanja glave, jer stajanje na kijamu u

namazu znači da stojimo uspravno, a ako pognemo glavu, tada najčasniji dio našeg tijela – glava – neće ispoštovati to pravilo. Ako pognemo glavu i budemo gledali u zemlju, to će nam prouzokovati poteškoće, a u našoj vjeri poteškoće nisu propisane."

"Oni kojima je data Knjiga sigurno znaju da je to istina od Gospodara njihova."

To znači da jevreji i kršćani znaju da je promjenu kible naredio Allah, dž.š. Ako neko upita: "Kako su to mogli znati kada to nije sastavni dio njihove vjere i ne nalazi se u njihovim svetim knjigama?", postoje dva odgovora na ovo pitanje. Prvi – u svetim knjigama koje su im objavljene oni su našli nagovještaj poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., a ako znaju da je on Poslanik, s.a.v.s., onda znaju i da je sve što govori istina. Drugi – njima je u njihovoj vjeri bila poznata mogućnost derogacije te su znali da i u islamu to postoji, to jest propis koji je važio za prvu kiblu ukinut je i donesen je drugi propis.

"A Allah motri na ono što oni rade."

U ovom ajetu Allah, dž.š., upozorava sve ljude da On dobro zna šta oni rade i u njemu se ujedno nalazi prijetnja da će kazniti sve one koji postupaju loše.

﴿وَلَيْنَ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَئِنَ الظَّالِمِينَ﴾

“I kada bi ti onima kojima je data Knjiga sve dokaze donio, oni opet ne bi prihvatili tvoju kibli, a ni ti nećeš prihvatiti njihovu kibli, niti će iko od njih prihvatiti ičiju kibli. A ako bi se ti za njihovim željama poveo, kad ti je već došla Objava, tada bi sigurno nepravedan bio.” (El-Bekara, 145)

Dakle, oni su nevjernici, iako im je istina postala jasna pa im zbog toga ovi ajeti koji se objavljuju neće nimalo koristiti.

“...a ni ti nećeš prihvatiti njihovu kibli, niti će iko od njih prihvatiti ičiju kibli.”

To znači: nemoj se nadati da će iko napustiti ono što slijedi. Nakon toga nas Allah, dž.š., obavještava da jevreji i kršćani nemaju zajedničku kibli, nego da se svako od njih okreće prema posebnoj kibli. Suddi i Ibn Zejd kažu: “U ovom nas ajetu Allah, dž.š., obavještava o njihovu razilaženju i zabludi u kojoj se nalaze.” Neki smatraju da ovaj ajet znači: “Oni koji su primili islam neće prihvatiti kibli onih koji nisu primili islam i obrnuto.” Smatram da je prvo mišljenje ispravnije.

“A ako bi se ti za njihovim željama poveo, kad ti je već došla Objava, tada bi sigurno nepravedan bio.”

Ove su riječi upućene Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a odnose se na njegove sljedbenike, jer nije moguće da Allahov Poslanik, s.a.v.s., slijedi želje nevjernika, nego su ostali muslimani u toj opasnosti. Isto tako nije moguće da Allahov Poslanik, s.a.v.s., učini nešto što je nepravedno, nego je moguće da se to desi među njegovim sljedbenicima, zato što je on uz Allahovu, dž.š., pomoć bio sačuvan od grijeha. Razlog zbog koga su ove riječi upućene Allahovu Poslaniku jeste ozbiljnost situacije kao i činjenica da je Kur'an preko njega objavljen svim muslimanima.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“Oni kojima smo dali Knjigu znaju Poslanika kao što sinove svoje znaju, ali neki od njih doista svjesno istinu pokrivaju.” (El-Bekara, 146)

Oni, dakle, znaju da je on vjetrovjesnik i da govori istinu. Prema nekim učenjacima zamjenica koja je upotrijebljena u ovom ajetu odnosi se na Allahova Poslanika, s.a.v.s., a prema nekima ta se zamjenica odnosi na promjenu kible. Ovo su mišljenje zastupali Ibn Abbas, r.a., Ibn Džurejdž, Rebi i Katada.

U ovom se ajetu spominju sinovi, a ne nešto drugo, zbog toga što se desi da čovjek zbog određenih problema i briga zaboravi i ko je i šta je, ali se nikada ne desi da ne može prepoznati svoje sinove. Prenosi se da je Omer, r.a., upitao Abdullaha ibn Selama, r.a.: “Vjeruješ li da je Muhammed, s.a.v.s., Poslanik kao što poznaješ svoga sina?” Abdullah ibn Selam, r.a., odgovorio je: “Da, i više od toga. Allah, dž.š., poslao je svoga povjerenika s neba (to jest Džibrila, a.s.) da pronađe Svoga povjerenika na Zemlji i tako ga je detaljno opisao u Tevratu da bih ga svugdje mogao prepoznati i u to nema nikakve sumnje. A što se tiče moga sina, uvijek postoji zrno sumnje u to šta je uradila njegova majka kada sam bio odsutan.”

“...ali neki od njih doista svjesno istinu pokrivaju.”

Najizraženija osobina nevjernika jeste inat, kao što kaže Uzvišeni: “I oni ih, nepravedni i oholi, porekoše, ali su u sebi vjerovali da su istina.” (En-Neml, 14) I kao što također kaže Uzvišeni: “I kad im dolazi ono što im je poznato, oni u to neće da vjeruju.” (El-Bekara, 89)

﴿الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُكْفِرِينَ﴾

“Istina od Gospodara tvoga dolazi, zato nikako ne budi od onih koji sumnjaju.” (El-Bekara, 147)

Okreći se prema Kabi prilikom obavljanja namaza, a ne slušaj ono što jevreji govore o svojoj kibli i zato nemoj biti od onih koji sumnjaju. Ove su riječi upućene Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a odnose se na njegove sljedbenike. Riječ مُمْتَرِينَ (*mumterin* (oni koji sumnjaju) izvedenica je od glagola koji označava stanje kada neko u nešto vjeruje pa posumnja i ta se dva osjećanja naizmjenično pojavljuju. Zbog toga je i riječ *raspravljati* izvedena iz korijena istog glagola, jer tokom rasprave učesnici sumnjaju u riječi onoga s kime se raspravljaju.

﴿وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مَوْلِيهَا فَاسْتَبِقُوا الْحَيَاتِ
أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ
اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

“Svako se okreće prema svojoj kibli, a vi se potrudite da druge, čineći dobra djela, pretečete! I ma gdje bili, Allah će vas sabrati – Allah, zaista sve može.” (El-Bekara, 148)

Dakle, oni se neće okretati prema tvojoj kibli, a ti se nećeš okretati prema njihovoj kibli, a sve što radite ili je istina ili rezultat slijeđenja strasti. Značenje ovog ajeta jeste da sljedbenici različitih vjera imaju različite kible prema kojima se okreću prilikom obavljanja molitve.

“...a vi se potrudite da druge, čineći dobra djela pretečete.”

Požurite, dakle, da činite ono što vam je Allah, dž.š., naredio, a to je

da se prilikom obavljanja namaza okrećete prema Kabi. Međutim, ovaj ajet podrazumijeva i to da se treba nadmetati u činjenju i ostalih dobrih djela koja je Allah, dž.š., naredio da se čine, naprimjer, obavljati namaz čim nastupi njegovo vrijeme, a Allah, dž.š., najbolje zna!

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Primjer onoga ko rano ode u džamiju radi obavljanja namaza jeste kao primjer onoga ko je kao kurban zaklao devu. Onaj ko poslije njega dođe u džamiju kao da je za kurban zaklao kravu, onaj ko dođe poslije njega kao da je za kurban zaklao ovna, onaj ko dođe poslije njega kao da je za kurban zaklao kokoš, a onaj ko dođe poslije njega kao da je udijelio jaje."¹²⁰ Ibn Mesud, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolji namaz je onaj koji se obavi čim nastupi njegovo vrijeme."¹²¹ Ebu Hanifa je smatrao da je najbolje obaviti namaz pred kraj isteka njegova vremena, jer je to vrijeme kada ga obavezno trebamo obaviti, u protivnom će nam proći. Malik, međutim, pravi razliku među namazima pa smatra da je sabah i akšam najbolje obaviti

s početka njihova vremena. Što se tiče sabah namaza, Aiša, r.a., pripovijeda: "Nakon što bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao sabah namaz, žene bi izašle iz džamije pokrivenne svojim ogrtačima, ali se nijedna nije mogla raspoznati zbog tame."¹²² Što se tiče akšam namaza, Selema ibn Ekva, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao akšam namaz nakon zalaska Sunca, nakon što ono nestane iza horizonta.¹²³

Kada je u pitanju jacija, njeno je obavljanje bolje odgoditi onome ko je to u stanju učiniti. Ibn Omer, r.a., pripovijeda: "Jedne smo noći čekali Allahova Poslanika, s.a.v.s., kako bismo s njim obavili jaciju. Izašao je među nas kada je prošla jedna trećina noći ili nešto više od toga. Ne znamo šta ga je zadržalo – njegova porodica ili nešto drugo. Kada je izašao među nas, rekao je: 'Vi čekate da obavite jaciju namaz, a ne postoji niko drugi na svijetu osim vas da obavlja ovaj namaz. Da se ne bojim da ću otežati svojim sljedbenicima, svake bih noći ovako odgađao obavljanje ovog namaza.'¹²⁴

¹²⁰ Bilježi ga Nesai u *Sunenul-kubra* od Ebu Hurejre, r.a. Njegov je lanac prenosilaca dobar.

¹²¹ Bilježi Darekutni od Ibn Mesuda, r.a. Sličan hadis bilježe i Muslim i Ibn Hibban od Ibn Mesuda, r.a.

¹²² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Aiše, r.a. To znači da su veoma rano klanjali sabah odmah s početka njegova vremena. (Op.prev.)

¹²³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Seleme ibn Ekvea, r.a.

¹²⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Nesai, Tahavi i

Enes, r.a., kaže: “Jedne je noći Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgodio obavljanje jacije namaza sve do pola noći.”¹²⁵ Ebu Berza, r.a., veli: “Allahov je Poslanik, s.a.v.s., volio odgoditi klanjanje jacije namaza.” Što se tiče podne namaza, on se obavlja kada su ljudi uglavnom zauzeti pa ga je preporučljivo malo odgoditi, kako bi imali vremena da se okupe.

Ebul-Feredž prenosi da je Malik rekao: “Najbolje je obavljati namaze odmah s početka nastupanja njihova vremena, osim podne namaza, kada vladaju velike vrućine.” Ibn Ebi Uvejs prenosi da je Malik smatrao pokuđenim obavljanje podne namaza kada je Sunce u zenitu te da ga treba obaviti nakon toga. Ebu Zerr el-Gifari, r.a., pripovijeda: “Jednom smo prilikom bili s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., na putovanju pa je mujezin htio proučiti ezan za podne namaz, ali mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio da sačeka. I kasnije, kada je mujezin htio proučiti ezan, Allahov mu je Poslanik, s.a.v.s., naredio da sačeka. Kada je Sunce počelo praviti izduženu sjenu, Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Podnevna je žega posljedica daška džezenemske vatre. Kada je vrelna izuzetno visoka, odgodite obavljanje podne

namaza.”¹²⁶ Enes, r.a., veli: “Allahov bi Poslanik, s.a.v.s., obavljao podne namaz nakon što bi Sunce prešlo zenit.”¹²⁷

Enes, r.a., također pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u slučaju velikih vrućina odgađao obavljanje namaza, a ako bi bilo hladno, onda bi požurio da ih obavi. Ebu Isa et-Tirmizi kaže: “Jedna skupina učenjaka smatra da treba odgoditi obavljanje podne namaza ukoliko je podnevna žega velika.” Ovo su mišljenje zastupali Ibn Mubarek, Ahmed i Ishak. Šafija veli: “Odgađanje podne namaza u slučaju velikih vrućina propisano je u slučaju da ljudi dolaze iz daleka. Međutim, ako čovjek klanja u svojoj kući ili u džamiji koja mu je veoma blizu, onda je bolje da ne odgađa njegovo obavljanje.” Ebu Isa veli: “Mišljenje onih koji smatraju da je odgađanje obavljanja podne namaza u slučaju velikih vrućina bolje za sve ispravnije je od mišljenja koje je zastupao Šafija, koji je smatrao da je to olakšica samo za one koji dolaze iz daleka ili za one koji imaju neke druge poteškoće, jer Ebu Zerr, r.a., prenosi predanje koje je suprotno od onoga što je Šafija rekao. Naime, Ebu Zerr, r.a.,

Ibn Hibban od Ibn Omera, r.a.

¹²⁵ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika, r.a.

¹²⁶ Hadis je vjerodotojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Zerra, r.a.

¹²⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika, r.a.

pripovijeda da su jednom prilikom putovali s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., i kada je Bilal, r.a., htio pročitati ezan za podne namaz, Allahov mu je Poslanik, s.a.v.s., naredio da odgodi učenje ezana dok ne splasne vrelina. Da je razlog odgađanja obavljanja namaza ono što Šafija navodi, onda njegovo odgađanje u ovom slučaju ne bi imalo nikakva smisla, jer su svi bili okupljeni na jednom mjestu i nisu morali nikamo posebno putovati radi namaza.” Kada je u pitanju ikindija namaz, bolje je ovaj namaz obaviti odmah nakon nastupanja njegova vremena. Među našim učenjacima niko se ne razilazi oko toga da je bolje odgoditi obavljanje namaza kako bi se kasnije obavio u džematu, jer je poznata vrijednost obavljanja namaza u džematu. Ovo je mišljenje zastupao Ibnul-Arebi.

“Ma gdje bili, Allah će vas sve sabrati – Allah, zaista, sve može.”

To znači na Sudnjem danu. Nakon toga Allah, dž.š., za Sebe kaže da je svemoćan, kako bi ljudima ukazao na činjenicu da ih je On u stanju proživjeti nakon smrti.

﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَفِيلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٤﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

لِقَلَّ يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا يَمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

“Iz svakog mjesta u kojem budeš, ti lice svoje Časnom hramu okreni, istina doista od Gospodara tvoga dolazi, – Allah motri na ono što radite. I iz svakog mjesta u koje dođeš, ti lice svoje Svetom hramu okreni, i gdje god se nalazili, vi lica svoja prema toj strani okrenite, da vam ljudi ne bi imali šta da prigovore, osim inadžija između njih, – njih se ne bojte, Mene se bojte! – A da bih blagodat Svoju prema vama upotpunio i da biste na Pravom putu bili.” (El-Bekara, 149-150)

U ovim ajetima Allah, dž.š., potvrđuje naredbu da se prilikom obavljanja namaza okreće prema Kabi te da se njoj pridaje značaj koji zaslužuje. Promjena kible nekim je ljudima veoma teško pala pa je stoga na više mjesta ukazano na značaj Kabe kao kible, kako bi to što lakše prihvatili. Neki smatraju da prvi ajet govori o onima koji se nalaze pored Kabe i koji je očima mogu vidjeti, a da drugi ajet govori o svim ostalim muslimanima iz svih krajeva svijeta, koji nisu u stanju vidjeti Kabu: “...i gdje god se nalazili, vi lica svoja prema toj strani okrenite.” Allah, dž.š., također je rekao: “I iz svakog mjesta u kom budeš, ti lice svoje Časnom hramu okreni.”

U ovom je ajetu ukazano na to da se prilikom obavljanja namaza i na putovanjima treba okretati prema Kabi, bez obzira na kojoj se strani svijeta nalazimo. Smatram da je ovo mišljenje bolje od prvog, jer iz svakog ajeta donosi određene zaključke. Enes ibn Malik, r.a., pripovijeda: "Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., na putovanju htio obaviti namaz, okrenuo bi svoju jahalicu prema Kabi, izgovorio bi početni tekbir, a nakon toga bi klanjao jašući na jahalici, bez obzira kamo je ona okrenuta."¹²⁸ Ovo su mišljenje zastupali Šafija, Ahmed i Ebu Sevr. Međutim, Malik je smatrao da na putovanju okretanje prema Kabi nije obavezno i kao dokaz za to navodio je predanje Ibn Omera, r.a., koji pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., putovao iz Meke u Medinu i obavljao namaz putujući na jahalici. Između ovih predanja ne postoji kontradiktornost, jer govore o općenitim i ograničenim propisima. Šafijino je mišljenje ispravnije, jer je predanje koje prenosi Enes, r.a., vjerodostojno.

"...da vam ljudi ne bi imali šta da prigovore, osim inadžija između njih."

Mudžahid veli: "Ovaj se ajet odnosi na Arape mnogobošce. Prigovor koji su oni upućivali jesu riječi: 'Ponovo se okrećeš prema našoj

kibli.' Na ovaj im je prigovor odgovoreno ajetom: 'Reci: Allahov je istok i zapad.'" Neki smatraju da je značenje ovog ajeta: "Da vam ljudi ne bi govorili: 'Naređeno vam je da se okrećete prema Kabi, iako je ne vidite.' Nakon što je Allah, dž.š., objavio: 'I gdje god se nalazili, vilića svoja prema toj strani okrenite', njihov je prigovor izgubio svaki smisao." Taberi veli: "U ovom je ajetu Allah, dž.š., negirao da neko može imati ikakve dokaze protiv Njegova Poslanika, s.a.v.s., i vjernika, kada je u pitanju okretanje prema Kabi. Značenje ovog ajete jeste da oni mogu upućivati samo prazne riječi koje nemaju nikakve veze s istinom i koje su čista laž, na primjer, da je neko nagovorio muslimane da se okreću prema Kabi, da se Muhammed zburnio, da se okreće prema Kabi zato što smatra da je vjera mnogobožaca bolja od njegove i ostalo što su mnogobošci, jevreji ili licemjeri govorili."

"...njih se ne bojte, Mene se bojte!"

Dakle, nemojte se bojati ljudi, nego se bojte Allaha, dž.š. Osnovno značenje riječi الحَشْيَةُ *el-hašjetu*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, jeste osjećaj smirenosti koji srce ispunjava bogobojažnošću. A riječ الخَوْف *el-havfu* jeste strah koji obuzme srce pa zato i ostali dijelovi tijela klonu i paraliziraju se. Značenje ovog dijela ajeta jeste da je sve što postoji, osim Allaha, dž.š.,

¹²⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a.

beznačajno u odnosu na Njegovu veličinu i moć; zato treba slušati Njegova naređenja, a ne povoditi se za prohtjevima ljudi.

“A da bih blagodat Svoju prema vama upotpunio...”

Zedždžadž veli: *“Kako bih blagodat Svoju prema vama upotpunio”* znači ‘Podučio sam vas prema kojoj kibli da se okrećete prilikom obavljanja namaza.’” Neki, pak, smatraju da se upotpunjavanje blagodati ogleda u ulasku u Džennet. Seid ibn Džubejr veli: “Allahova, dž.š., blagodat prema robu neće biti upotpunjena sve dok ga ne uvede u Džennet.”

﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾

“Mi smo vam jednog od vas kao poslanika poslali, da vam riječi Naše kazuje i da vas očisti i da vas Knjizi i mudrosti pouči i da vas ono što niste znali nauči.” (El-Bekara, 151)

Ferra veli: “Jedan od načina upotpunjavanja blagodati prema vama jeste i to što smo vam Poslanika poslali.” Ibn Atijja veli: “Ovo je jedan od najboljih komentara ovog ajeta, to jest pojasnili smo vam praksu Ibrahima, a.s., i poslali smo vam Poslanika, s.a.v.s., i tako smo upotpunili blagodat prema vama.” U ovim ajetima postoji poređenje:

to što smo vas podučili prema kojoj kibli da se okrećete u namazu jeste poput toga što smo vam Poslanika poslali te da je spominjanje Allaha, dž.š., velika blagodat poput ostalih blagodati. Prenosi se da je Alija, r.a., komentirajući ovaj ajet, rekao: “Kao što smo vam poslali Poslanika, koji vam je poznat po iskrenosti, isto tako vi potvrđujte Moje jedinstvo i vjerujte u Moga Poslanika.” Ovo je mišljenje zastupao i Hakim Tirmizi koji veli: “Ovaj ajet znači: ‘Kao što sam vam podario blagodati koje sam vam spomenuo, isto tako vi Meni budite zahvalni i Ja ću vam povećati Svoje blagodati, jer sam vam to obećao: *Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati.*” (Ibrahim, 7)

﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿٧٠﴾ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

“Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti, i zahvaljujte Mi, i na blagodatima Mojim nemojte neblagodarni biti! O vjernici, tražite sebi pomoć u strpljivosti i obavljanju molitve! Allah je doista na strani strpljivih.” (El-Bekara, 152, 153)

Osnovno značenje riječi الذِّكْرُ ez-zikr, koja je spomenuta u ovom ajetu jeste težnja u srcu prema osobi koja se spominje. Spominjanje jezikom nazvano je ovim imenom zbog toga što riječi i govor otkrivaju ono

što je skriveno u srcu. Međutim, zbog česte upotrebe ove riječi u govoru, ona je počela prvo aludirati na spominjanje jezikom pa tek onda na spominjanje srcem. Seid ibn Džubejr veli: "Značenje ovog ajeta jeste: 'Vi se Mene sjećajte čineći dobra djela, a Ja ću se vas sjećati tako što ću vas nagrađivati zbog toga.' Istinski zikr jeste pokornost Allahu, dž.š., i izvršavanje Njegovih naredbi, a onaj ko to ne čini zaboravio je na Allaha, dž.š., pa makar jezikom to činio i učio Kur'an." Ebu Osman en-Nehdi veli: "Ja znam kad god nas Allah, dž.š., spomene!" Neko ga upita: "A kako ti to znaš?" On odgovori: "Zar Allah, dž.š., nije rekao: 'Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjećati'?"

Suddi veli: "Kad god rob spomene Allaha, dž.š., i On njega spomene; kad god vjernik spomene Allaha, dž.š., On ga spomene Svojom milošću, a kad god Ga nevjernik spomene, Allah, dž.š., njega spomene Svojom kaznom." Ebu Osmanu je neko rekao: "Mi spominjemo Allaha, dž.š., ali u tome ne osjećamo nikakvu slast." Ebu Osman reče: "Zahvaljujte Allahu, dž.š., na tome što jedan vaš organ – jezik – izvršava djelo koje je On naredio." Zun-Nun el-Misri je rekao: "Ko istinski bude spominjao Allaha, dž.š., zaboravit će na sve ostalo, Allah, dž.š., sačuvat će ga od sveg zla i nadomjestit će mu sve dobro

što ga je u tom momentu mimoišlo." Muaz ibn Džebel, r.a., rekao je: "Djelo koje najbolje čovjeka može spasiti od vatre jeste spominjanje Allaha, dž.š." Postoji veoma mnogo hadisa o ovoj temi. Abdullah ibn Busr, r.a., pripovijeda da je neki beduin došao kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i rekao mu: "Propisi islama postali su mnogobrojni, zato mi preporuči jedno djelo koga ću se posebno pridržavati." Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao mu je: "Što je moguće više, spominji Allaha, dž.š."¹²⁹

Allahov Poslanik, s.a.v.s., prenosi da je Allah, dž.š., rekao: "Ja sam uz Svoga roba kad god Me spomene i kada zbog Moga spomena pokrene svoje usne."¹³⁰ O ovoj ćemo temi, ako Bog da, opširnije govoriti prilikom tumačenja 41. ajeta sure El-Ahzab.

"...i zahvaljujte Mi, i na blagodatima Mojim nemojte neblagodarni biti."

¹²⁹ Ovo je predanje dobro na osnovu nekih drugih vjerodostojnih predanja koja ga potvrđuju. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Madža, Hakim, Ibn Hibban i Ahmed, svi od Abdullaha ibn Busra, r.a. Hakim ovo predanje ocjenjuje vjerodostojnim a sa njim se slaže Zehebi.

¹³⁰ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježe ga Ibn Madža, Begavi, Ibn Hibban, Hakim i Ahmed, svi od Ebu Hurejre, r.a. Hakim ga ocjenjuje vjerodostojnim a sa njime se slaže Zehebi.

الشُّكْرُ *eš-šuker* (zahvalnost) jeste priznavanje nečijeg dobročinstva i pričanje o tome, a osnovno značenje ove riječi u arapskom jeziku jeste ispoljavanje i objelodanjivanje. Zahvalnost čovjeka prema Allahu, dž.š., ogleda se u izricanju zahvale zbog podarenih blagodati, a zahvalnost Allaha, dž.š., prema robu ogleda se u Njegovoj pohvali roba zbog učinjenih dobrih djela, s tim da se čovjekova zahvalnost sastoji od izgovaranja jezikom, potvrđivanja i zahvalnosti u srcu te od činjenja dobrih djela. Allah, dž.š., u ovom ajetu zabranjuje Svojim robovima da Mu budu nezahvalni, to jest da niječu blagodati koje im je podario i da ih skrivaju od ljudi. Prilikom tumačenja 45. ajeta sure El-Bekare govorili smo o traženju pomoći obavljanjem namaza i strpljivošću, tako da nema potrebe da to na ovom mjestu ponavljamo.

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾

“I ne recite za one koji su na Allahovu putu poginuli: ‘Mrtvi su!’ Ne, oni su živi, ali vi ne znate.” (El-Bekara, 154)

Allah, dž.š., vjernike će na Sudnjem danu proživjeti kako bi ih nagradio, a nevjernike kako bi ih kaznio. Ovaj je ajet dokaz da ljudi u kaburu doživljavaju ili nagradu ili kaznu. Kao što Uzvišeni veli, šehidi

su živi, tako da nema potrebe da budu ponovo proživljavani. Da nije tako, onda ne bi postojala razlika između šehida i običnih ljudi, koji će biti proživljeni na Sudnjem danu. Na to upućuje dio ajeta: “Ne, oni su živi, ali vi ne znate.” Međutim, vjernici znaju da će na Sudnjem danu biti proživljeni.

﴿وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ﴾

“Mi ćemo vas dovoditi u iskušenje malo strahom i gladovanjem, i time što ćete gubiti imanja i živote, i ljetine. A ti obraduj izdržljive.” (El-Bekara, 155)

Riječ *تَبْلُوَنَّكُمْ nebluvennekum* (iskušavat ćemo vas), koja je upotrijebljena u ovom ajetu, može označavati iskušavanje i dobrom i zlom. Značenje ovog ajeta jeste: “Mi ćemo vas iskušavati sve dok ne pokažemo ko su među vama istinski borci i koji su strpljivi, jer samo oni zaslužuju Allahovu, dž.š., nagradu.” Neki kažu: “Vjernici su iskušani raznim iskušenjima i bili su strpljivi i na taj su način postali uzor generacijama koje su došle poslije njih.” Neki kažu: “U ovom je ajetu Allah, dž.š., obavijestio vjernike da će ih sigurno iskušati, pa neka se pripreme i nek ne očajavaju zbog toga. Zato će Allah, dž.š., požuriti

nagradu onima koji budu odlučni i podarit će im smiraj.”

“...*strahom...*”

Ibn Abbas, r.a., veli: “To znači sa strahom od neprijatelja i od rata.” Šafija veli: “To znači sa strahom od Allaha, dž.š.”

“...*i gladovanjem...*”

Ibn Abbas, r.a., veli: “To znači oskudicom u hrani i sušom.” Šafija veli: “To znači postom u mjesecu ramazanu.”

“...*i time što ćete gubiti imanja...*”

Dakle, gubit ćete imanja tako što ćete ih trošiti u borbi protiv nevjernika. Neki kažu da će to biti rezultat raznih nepogoda. Šafija veli: “To znači da će vam biti naredeno udjeljivanje zekata.”

“...*i živote...*”

Ibn Abbas, r.a., veli: “To znači da ćete gubiti živote u borbi na Allahovu, dž.š., putu.” Šafija veli: “To znači da ćete umirati od različitih bolesti.”

“...*i plodove...*”

Šafija veli: “Dakle, umirat će vam djeca, jer se za dijete u jednom predanju kaže da je plod čovjekova srca.” Ibn Abbas, r.a., veli: “Imat ćete, dakle, manjak plodova i berićeta u njima.”

“*A ti obraduj izdržljive.*”

Dakle, obraduj ih nagradom zbog njihove strpljivosti u iskušenjima. Osnovno značenje riječi الصَّابِرُ *es-sabr* (strpljivost) jeste zarobljavanje. Nagrada za strpljivost

nije ničim ograničena, međutim, uvjet za to jeste da se čovjek strpi prilikom prvog udarca. Enes, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Strpljivost se ogleda u prvim trenucima nevolje.”¹³¹ To znači da će ogromna nagrada koja pripada strpljivima pripasti samo onima koji budu postojani i strpljivi u prvim i najtežim trenucima nevolje, jer to ukazuje na snagu imana i strpljivosti. Kada prođe nevolja i kada prođe određeni vremenski period, svi su ljudi u stanju pokazati strpljivost. Neko je mudro rekao: “Pametan čovjek u prvim trenucima nevolje treba pokazati ono što će glup pokazati nakon tri dana.”

Komentirajući ajet: “*A ti obraduj izdržljive*”, Sehl ibn Abdullah et-Tusturi veli: “Nakon ovih riječi shvatio sam da život mora biti ispunjen strpljivošću.” Postoje dvije vrste strpljivosti: strpljivost u nevoljama, naprimjer, u borbi na Allahovu, dž.š., putu, i strpljivost u izvršavanju Allahovih, dž.š., naredbi, to jest u činjenju ibadeta. Ukoliko neko bude u stanju pokazati strpljivost i u jednoj i u drugoj situaciji, Allah, dž.š., učinit će da bude zadovoljan Allahovom, dž.š., odredbom. Pokazatelj postojanja zadovoljstva jeste smirenost u srcu i nakon dešavanja onoga što mu nije drago, ali i onoga što mu je drago.

¹³¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Enesa, r.a.

Havvas veli: “Strpljivost se ogleda u izvršavanju propisa koji se nalaze u Kur’anu i sunnetu.” Ruvejm veli: “Strpljivost se ogleda i u izbjegavanju jadikovanja.” Zun-Nun el-Misri veli: “Strpljivost je traženje pomoći samo od Allaha, dž.š.” Ebu Alija veli: “Granica strpljivosti jeste da ne negoduješ zbog sudbine koja te zadesila.” Što se tiče obavještavanja nekoga o nevolji koja te je zadesila, ali ne s namjerom da se žališ, to nije kontradiktorno sa strpljivošću. Pripovijedajući nam o Ejjubu, a.s., Allah, dž.š., rekao je: “*Mi smo znali da je on izdržljiv*” (Sad, 44), a Ejjub, a.s., o sebi je rekao: “*Mene je nevolja snašla...*” (El-Enbija, 83)

﴿الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

“*One koji, kad ih kakve nevolja zadesi, samo kažu: ‘Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti.’*” (El-Bekara, 156)

Riječ مُصِيبَةٌ *musibetun* (nevolja), koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava sve ono što vjernika uznemirava i što ga muči. Ovom se riječju naziva i najmanja rana ili nesreća koja zadesi vjernika. Ikrima bilježi da se jedne noći svjetiljka Allahova Poslanika, s.a.v.s., ugasila pa je on rekao: “Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti.” Neko ga upita: “Zar se i gašenje svjetiljke smatra nevoljom?” Allahov Poslanik,

s.a.v.s., reče: “Sve što uznemirava vjernika naziva se nevoljom.”¹³² Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kojeg god vjernika zadesi kakva bol, poteškoća, bolest ili tuga, čak i briga koja ga tišti, Allah, dž.š., zbog toga će mu oprostiti neke grijehе.”¹³³

Najveće iskušenje koje čovjeka može zadesiti jeste iskušenje u vjeri, a najveće iskušenje koje je zadeslo muslimane jeste smrt Allahova Poslanika, s.a.v.s. Jer, to je značilo prekid Objave, a nikada se više poslije njegove smrti neće pojaviti nijedan vjerovjesnik. Njegova je smrt bila nagovještaj pojave različitih smutnji i zla, veliki broj Arapa odmetnuo se od islama itd. To je bio prvi prekid stizanja dobra i prvi znak njegova smanjivanja. Ebu Seid, r.a., veli: “Nismo stresli ni prašinu sa svojih ruku nakon što smo ukopali Allahova Poslanika, s.a.v.s., sve dok nismo prisilili svoja srca da povjeruju u njegovu smrt.” Ebu Atahija veoma lijepo u svojim stihovima o ovoj temi veli:

*Strpi se u nevoljama i postojan budi
I znaj da vječito ne žive ljudi*

¹³² Bilježe ga Abd ibn Humejd i Ibn Ebi Dun’ja u poglavlju o izražavanju saučešća i Sujuti u tefsiru *Durrul-mensur*.

¹³³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a., i Ebu Seida, r.a.

*Da nevolja mnogo ima, zar se ne vidi
Zar ne vidiš kako vreba smrt u zasjedi*

*Poznajesh li koga da u nevoljama
nije bio?*

*Život je put kojim niko
usamljen nije hodio*

*Sjeti se Muhammeda i nevolja njegovih
I kolika nevolja za svijet njegova smrt bi.*

*“Mi smo Allahovi i mi ćemo se
Njemu vratiti.”*

Ove je riječi, Allah, dž.š., učinio utočištem onima koje zadesi nevolja i skloništem onima koji su na iskušenju. One u sebi sadrže uzvišena i blagoslovljena značenja, jer riječi “*Mi smo Allahovi...*” u sebi sadrže potvrdu Allahova, dž.š., jedinstva, potvrdu robovanja samo Allahu, dž.š., kao i to da sve što postoji pripada isključivo Allahu, dž.š.

“...i Mi ćemo se Njemu vratiti.”

Ove su riječi potvrda da ćemo svi pomrijeti, istruhnuti u kaburima i da ćemo biti proživljeni na Sudnjem danu. One u sebi sadrže čvrsto uvjerenje da se na kraju sve vraća svome Gospodaru, Allahu, dž.š. Seid ibn Džubejr, r.a., rekao je: “Ove riječi nisu objavljene nijednom vjerovjesniku prije Muhammeda, s.a.v.s. Da ih je poznavao Jakub, a.s., ne bi umjesto njih rekao: ‘*O Jusufe, tugo moja...*’” (Jusuf, 84) Ebu Sinan veli: “Nakon što sam ukopao svoga sina Sinana, Ebu Talha el-Havlani, koji je stajao na rubu kabura, priđe mi,

uze me za ruku i reče: ‘Ebu Sinane, želim da te obveselim. Dahhak mi je prenio od Ebu Musaa, r.a., a on od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: ‘Kada vjerniku umre dijete, Allah, dž.š., upita meleke koji su mu uzeli dušu: ‘Jeste li usmrtili dijete moga roba?’ Oni odgovore: ‘Jesmo.’ Allah, dž.š., upita: ‘Jeste li mu uzeli plod njegova srca?’ Meleki odgovore: ‘Jesmo.’ Allah, dž.š., ponovo upita: ‘A šta je rekao moj rob?’ Meleki mu odgovore: ‘Zahvalio Ti se i rekao: ‘Mi smo Allahovi i Njemu ćemo se vratiti.’ Tada Allah, dž.š., kaže: ‘Sagradite Mome robu kuću u Džennetu i nazovite je Kuća zahvalnosti.’”¹³⁴

Ummu Selema, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kojeg god vjernika zadesi nevolja pa on izgovori riječi koje mu je Allah, dž.š., naredio da izgovori: ‘*Mi smo Allahovi, i mi ćemo se Njemu vratiti. Allahu, zaštitite me u ovoj mojoj nevolji i podari mi bolje od onoga što sam izgubio*’, Allah, dž.š., zbog tih riječi podarit će mu bolje od onoga što je izgubio.”¹³⁵ Na

¹³⁴ Bilježe ga Tirmizi, Tajalisi, Ibn Hibban, Nuajm ibn Hammad u djelu *Zijadatuz-zuhd* i Ahmed od Ebu Musaa el-Ešarija, r.a. Tirmizi veli: “Ovaj hadis je dobar.”

¹³⁵ Ovo predanje je vjerodostojno. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai u djelu *Amelul-jevmi vel-lejle*, Ibn Madža, Hakim, Ibn Hibban i Ahmed od Ummu Seleme, r.a. Hakim ovo

ovo se odnosi ajet: *“A ti obraduj iz-držljive.”* Uzvišeni će Allah onome ko se strpi i izgovori ove riječi ili podariti bolje od onoga što je izgubio, kao što je Ummu Selemi, r.a., nakon smrti njenog muža podario da se uda za Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili će mu podariti obilnu nagradu koja se spominje u predanju Ebu Musa el-Ešarija, r.a., ili će mu podariti obje ove nagrade.

﴿أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ
وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ﴾

“Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na Pravom putu.” (El-Bekara, 157)

Ovo su blagodati koje će Allah, dž.š., podariti strpljivima i onima koji izgovore riječi koje su im naređene u prethodnom ajetu. Takvima će Allah, dž.š., oprostiti grijeh, podariti će im Svoju milost i beričet, podariti će im Svoje počasti i na ovom i na onom svijetu. Zedždžadž veli: “Riječ *صَلَوَاتٌ salevatun* (molitva), koja se spominje u ovom ajetu, a koja će biti nagrada strpljivima znači oprost i pohvala. Isti je slučaj i sa dženazom, jer se u ovom namazu moli za umrloga i upućuju se pohvale na njegov račun.” Neki smatraju da milost koja se spominje

predanje ocjenjuje vjerodostojnim a u tome ga podržava Zehebi. Tirmizi veli: “Ovaj hadis je dobar.”

u ovom ajetu znači otklanjanje nevolje i udovoljavanje potrebama.

Buhari bilježi da je Omer, r.a., rekao: “Divni li su oprost i milost i divna li je uputa koja se spominje u dva ajeta: *‘One koji, kad ih kakve nevolja zadesi, samo kažu: ‘Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti.’ Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na Pravom putu.’*” (El-Bekara, 156-157) Neki smatraju da se uputa ogleda u tome što vjernici znaju kako da zasluže nagradu kod Allaha, dž.š., i da je povećaju, a drugi smatraju da se uputa ogleda u poznavanju načina da se olakšaju nevolje i ublaži tuga.

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾

“Safa i Merva su Allahova časna mjesta, zato onaj koji Kabu hodočasti ili umru obavi ne čini nikakav prijestup ako krene oko njih. A onaj ko drage volje učini kakvo dobro djelo – pa, Allah je doista blagodaran i sve zna.” (El-Bekara, 158)

Asim ibn Sulejman prenosi da je upitao Enesa ibn Malika, r.a., o Safi i Mervi pa mu je on odgovorio: “Mi smo smatrali grijehom da činimo obilazak (saj) između Safe i Merve, a kada je došao islam, mi smo prestali s time pa je povodom

toga Allah, dž.š., objavio ajet: *'Safa i Merva su Allahova časna mjesta, zato onaj koji Kabu hodočasti ili umru obavi ne čini nikakav prijestup ako krene oko njih.'*¹³⁶

Urva, r.a., rekao je Aiši, r.a.: "Smatram da onaj ko nije obavio obilazak između Safe i Merve nije uopće pogriješio i ja tom obilasku ne pridajem nikakvu pažnju." Aiša, r.a., rekla mu je: "Sestriću, ružno je to što si rekao! Allahov Poslanik, s.a.v.s., i ostali muslimani činili su tavaf oko Kabe. U doba džahilijeta oni koji su obožavali kip Menat smatrali su da ne treba obilaziti između Safe i Merve pa je Allah, dž.š., povodom toga objavio ajet: *'Safa i Merva su Allahova časna mjesta, zato onaj koji Kabu hodočasti ili umru obavi ne čini nikakav prijestup ako krene oko njih.'* Da je onako kako ti govoriš, onda bi u ajetu stajalo da je grijeh činiti obilazak između ova dva brda."

Zuhri veli: "Ispričao sam ovo predanje Ebu Bekru ibn Abdur-Rahmanu ibn Harisu ibn Hišamu pa ga je to zadivilo i rekao je: "To što je Aiša, r.a., rekla jeste istinsko znanje. Čuo sam mnogo učenjaka kako govore: 'Arapci koji nisu obavljali obilazak između Safe i Merve smatrali su da je to obred iz vremena džahilijeta', a neke su ensarije rekly: 'Allah,

dž.š., naredio nam je da obavljamo tavaf oko Kabe, a nije nam naredio da obavljamo obilazak između Safe i Merve.' Povodom toga je Allah, dž.š., objavio ovaj ajet." Ebu Bekr ibn Abdur-Rahman veli: "Smatram da je ovaj ajet objavljen povodom i jedne i druge skupine." Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., propisao je obavljanje obilaska između Safe i Merve, tako da niko nema pravo izbjegavati taj obilazak." Ibn Abbas, r.a., veli: "U doba džahilijeta šejtani su po svu noć boravili između Safe i Merve, a između njih su se nalazili brojni kipovi. Kada se pojavio islam, muslimani su rekli: 'Allahov Poslaniče, nećemo obavljati obilazak između Safe i Merve, jer je to mnogoboštvo.' Povodom ovih njihovih riječi objavljen je ovaj ajet." Šabi veli: "U doba džahilijeta na Safi se nalazio kip koji se zvao Isafa, a na Mervi je bio kip koji se zvao Naila. Ova su dva kipa mnogobošci potirali kada su činili obilazak između Safe i Merve. To je razlog zbog koga muslimani nisu željeli obavljati obilazak između ova dva brda."

Osnovno značenje riječi الصَّافَا *Es-Safa* u arapskom jeziku jeste glatki kamen, a u ovom se ajetu ovo ime odnosi na poznato brdo u Meki u neposrednoj blizini Kabe. I Merva je također brdo. Navodi se da je Adem, a.s., koji je bio odbačen da bude prvi čovjek, stao na

¹³⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Asima ibn Sulejmana el-Ahvela, a on od Enesa, r.a.

brdo Safa, a ova je riječ izvedena iz korijena glagola koji znači odabrati pa je po tome dobilo ovo ime, a Hava je stala na brdo Merva, čije ime ima isti korijen kao i riječ الْمَرْأَةُ *el-mer'etu* (žena), pa je po tome ovo brdo i dobilo ime; a Allah, dž.š., najbolje zna!

“...Allahova časna mjesta...”

To su mjesta koja su sveta i na kojima se čini ibadet. Riječ شَعَائِرُ *šeairun*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu označava ibadete koje je propisao Allah, dž.š., koje je učinio Svojim znamenjem, naprimjer, stajanje na Arefatu, obavljanje saja, klanje kurbana. Riječ شِعَارٌ *šiarun* znači znak.

“...zato onaj ko Kabu hodočasti...”

To znači onog ko ima namjeru. Osnovno značenje glagola حَجَّ *hadždže* jeste imati namjeru, cilj. U ovom slučaju radi se o namjeri posjete Kabi radi činjenja određenih ibadeta.

“...ili umru obavi...”

To znači da posjeti. Riječ الْعُمْرَةُ *el-umretu* u arapskom jeziku znači posjetiti.

“...ne čini nikakav prijestup ako krene oko njih.”

Dakle, nema grijeha zbog toga. Ibnul-Arebi veli: “Ako se za nešto kaže da činjenje toga nije grijeh, onda to znači da je to dozvoljeno.” Kada je Urva, r.a., čuo ovaj ajet, rekao je: “Ovaj je ajet dokaz da je dozvoljeno ne obaviti obilazak

između Safe i Merve.” Kasnije je saznao da nigdje u propisima islama ne postoji olakšica koja dozvoljava izostavljanje ovog obilaska pa mu je Aiša, r.a., pojasnila da ovaj ajet ne znači da se može izostaviti obilazak između Safe i Merve, nego bi to značilo tek u slučaju da je u njemu rečeno: “Nema grijeha onaj ko ne bude obavljao taj obilazak.” Međutim, u ajetu je pojašnjeno da nije grijeh činiti obilazak, jer su neki u doba džahilijeta smatrali to zabranjenim, a neki su napustili njegovo obavljanje zbog toga što su se između ova dva brda u doba džahilijeta nalazili kipovi. Zbog toga ih je Allah, dž.š., podučio da obavljanje obilaska između Safe i Merve nije grijeh, ukoliko je čovjekova namjera u okvirima onoga što islam traži i zahtijeva.

Džabir, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon dolaska u Meku obavio sedam krugova obilaska pa je poslije toga proučio ajet: “*Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog ćete molitvu obavljati.*” (El-Bekara, 125) Nakon toga je obavio dva rekata namaza iza Mekami Ibrahima, a onda otišao do Hadžerul-esveda, dodirnuo ga rukom i rekao: “Počet ćemo s mjesta koje je Allah, dž.š., prvo spomenuo.” Zatim je započeo saj s brda Safa i proučio je ajet: “*Safa*

*i Merva su Allahova časna mjesta.*¹³⁷ Prema mišljenju učenjaka, treba postupati u skladu s ovim hadisom, jer je vjerodostojan te treba započeti obilazak između Safe i Merve, s brda Safa, a ako bi neko postupio obrnuto, to ne bi bilo ispravno i morao bi ponoviti obilazak.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem je li obilazak između Safe i Merve obavezan ili nije. Šafija i Ibn Hanbel smatrali su da je ovaj obilazak rukn – temelj obavljanja hadždža. Poznato je da je i Malik zastupao isto mišljenje. Kao dokaz oni navode hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Obavljajte obilazak između Safe i Merve, jer vam je Allah, dž.š., to propisao – učinio obaveznim.”¹³⁸

Ummu Šejba, r.a., pripovijeda da je jednom prilikom vidjela Allahova Poslanika, s.a.v.s., kako obavlja obilazak između Safe i Merve i čula ga je kako kaže: “Onaj ko ne obavi saj između Safe i Merve učinio je prijestup.”¹³⁹ Onaj ko ne obavi saj

ili samo jedan njegov krug, bilo namjerno bilo zbog zaborava, dužan je iz mjesta u kome živi ili s mjesta na kome se sjetio da je zaboravio vratiti se u Meku i obaviti ono što je propustio. Međutim, prvo mora obaviti tavaf oko Kabe pa tek onda saj između Safe i Merve, jer su ova dva ibadeta spojeni jedan s drugim. Malik ne pravi razliku u tome da li se radi o hadždžu ili umri, iako prilikom obavljanja umre to inače nije obavezno. Malik to obrazlaže činjenicom da je iskup za onoga ko prilikom obavljanja umre ima spolni odnos sa ženom da ponovi umru i zakolje kurban. Šafija veli: “U tom slučaju treba samo zaklati kurban, jer umra neće imati smisla ako se vrati i obavi tavaf oko Kabe i saj između Safe i Merve.” Ebu Hanifa i njegovi učenici Sevri i Šabi smatraju da obavljanje obilaska između Safe i Merve nije obavezno i ako bi neko od hadžija to izostavio, dužan je samo zaklati kurban, jer je prema njima to samo jedan od sunneta hadždža.

U djelu *El-Atabija* navodi se da i Malik zastupa ovo mišljenje. Od Ibn Abbasa, r.a., Ibn Zubejra, r.a., Enesa ibn Malika, r.a., i Ibn Sirina prenosi se da su oni smatrali da je obilazak između Safe i Merve na hadždžu dobrovoljni ibadet. Kao dokaz oni navode ajet: “*A onaj ko drage volje učini kakvo dobro...*” (El-Bekara, 158) Glagol

¹³⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi i Nesai od Džabira, r.a.

¹³⁸ Ovah hadis je dobar na osnovu drugih predanja koja ga potvrđuju. Bilježe ga Taberani u *El-Kebiru*, Ibn Sad u djelu *Et-Tabekat*, Hakim i Ahmed od Hubejbe bint Tudžra. Bilježe ga i Šafija, Darekutni, Bejheki i Ebu Nuajm od Abdullaha ibn Muemmela.

¹³⁹ Ovaj hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ibn Madža, Taberani u *El-Kebiru* i Ahmed od Safije bint Šejba, r.a.

تَطَوُّعًا *tetavvea*, koji je upotrijebljen u ovom ajetu, označava djela koja vjernik učini dobrovoljno, koja mu nisu naređena, a zbog kojih će ga Allah, dž.š., nagraditi. Međutim, smatramo da je između svih ovih mišljenja ispravno ono koje je zastupao Šafija, i to na osnovu dokaza koje smo spomenuli. Dokaz za to su i riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Obrede hadždža obavljajte onako kako sam vas ja podučio.”¹⁴⁰

Ovaj hadis detaljnije pojašnjava ono što je općenito spomenuto o propisima hadždža. To znači da je obavljanje obilaska između Safe i Merve obavezno kao što je obavezno slijediti Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je u pitanju broj rekata u namazima i sl., osim u slučaju da se svi učenjaci slažu da je neki ibadet sunnet ili nafila. Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., vidio neke ljude kako obavljaju obilazak između Safe i Merve pa je rekao: “To je ono što ste naslijedili od majke Ismaila, a.s.” Ovo je predanje zabilježeno u Buharijinu *Sabihu*. Nikome nije dozvoljeno tavafiti oko Kabe niti činiti saj između Safe i Merve u nekom

prijevoznom sredstvu, osim ako za to postoji opravdana potreba. Ako neko zbog određenog razloga obavi tavaf u prijevoznom sredstvu, treba zbog toga zaklati kurban. A ako bez ikakva razloga to učini i bude u blizini Kabe, treba tavaf ponoviti, a ako je već otišao kući, onda treba zaklati kurban. To smo rekli na osnovu riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: “Obrede hadždža obavljajte onako kako sam vas ja podučio.” A Allahov je Poslanik, s.a.v.s., tavaf obavio pješice. Postupiti drukčije može samo onaj ko ima opravdan razlog. Dokaz za to jeste predanje u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom obavio tavaf jašući na devi, a da je Hadžerul-esved dodirnuo svojim štapom.¹⁴¹

Aiša, r.a., jednom se prilikom požalila Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., da je bolesna pa joj je on rekao: “Tavaf obavi tako što ćeš jahati na devi, samo budi iza ljudi.”¹⁴² Naši učenjaci prave razliku između toga da čovjek obavi tavaf jašući na jahalicima i u tome da ga neki drugi čovjek nosi na svojim leđima. Prema njima, ako bi neko obavio tavaf tako

¹⁴⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ebu Jala i Ahmed od Džabira, r.a. U predanju koje bilježi Muslim stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Gledajte kako ja obavljam hadždž jer ne znam da li ću sljedeće godine biti u stanju obaviti hadždž.”

¹⁴¹ Ovo je predanje vjerodostojno. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a. Predanje koje smo citirali prenosi Ibn Omer, r.a.

¹⁴² Hadis je vjerodostojan. Ove riječi Allahov Poslanik, s.a.v.s., uputio je Ummu Selemi, r.a. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ummu Seleme, r.a.

što ga je neki drugi čovjek nosio na leđima, to ne bi bilo ispravno, jer u tom slučaju tavaf nije obavio on nego čovjek koji ga je nosio. Ako bi, naprimjer, jahao na devu, tavaf bi bio ispravan. Ibn Huvejz Mendad veli: "Razlika koju u vezi s ovim pitanjem prave ovi učenjaci nije obavezujuća i tavaf će u oba slučaja biti ispravan. Ako bi se neko onesvijestio prilikom obavljanja tavafa pa ga ljudi u tom stanju budu nosili i dovršili njegov tavaf, to bi bilo ispravno."

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ﴾

"One koji budu tajili jasne dokaze koje smo Mi objavili, i Pravi put, koji smo u Knjizi ljudima označili, njih će Allah prokleti, proklet će ih i oni koji imaju pravo da proklinju." (El-Bekara, 159)

U ovom nas ajetu Allah, dž.š., obavještava da je proklet onaj ko tajiti jasne dokaze i uputu koje je On objavio. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem na koga se odnosi ovaj ajet. Neki smatraju da se odnosi na jevrejske rabine i kršćanske svećenike koji su od svojih sljedbenika krili opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji se nalazio u njihovim svetim knjigama. Pored toga, jevreji su zatajili propis o kamenovanju bludnika, koji je bio propisan u

njihovoj vjeri. Drugi smatraju da se ovaj ajet odnosi na sve one koji taje istinu i općenito na sve koji budu skrivali znanje o Allahovoj, dž.š., vjeri koje je ljudima potrebno. O tome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko bude upitan o nekom znanju koje bude poznavao pa ga sakrije, Allah, dž.š., njega će na Sudnjem danu zauzdati uzdama od vatre."¹⁴³

Međutim, prenosi se da je Ebu Hurejra, r.a., rekao: "Ako budeš ljudima govorio o onome što oni ne mogu razumjeti, samo ćeš ih dovesti u iskušenje." A Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Govorite ljudima samo ono što mogu razmjeti. Zar želite da počnu u laž utjerivati Allaha, dž.š., i Njegova Poslanika?"¹⁴⁴ Ova se predanja odnose samo na neke nauke, poput apologetike, koju većina ljudi ne može razumjeti. Zbog toga učenjak treba paziti da se ljudima obraća

¹⁴³ Ovaj hadis je vjerodostojan na osnovu drugih predanja koja ga potvrđuju. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Tajalisi, Ibn Hibban, Ahmed i Hakim od Ebu Hurejre, r.a. Ovaj hadis zabilježen je i od Abdullaha ibn Amra ibn Asa, r.a., a bilježe ga Ibn Hibban, Hakim, Hatib i Taberani.

¹⁴⁴ Ovo predanje zabilježeno je kao riječi ashaba. Buhari ga bilježi kao dodatak, Ibn Hadžer u djelu *Fethul-bari* ne navodi da je neko od učenjaka smatrao da su ovo riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer to i nisu njegove riječi.

onako kako su oni u stanju razumjeti ga i treba se prilagoditi nivou na kome su ljudi koji ga slušaju. Na ovaj je ajet mislio Ebu Hurejra, r.a., kada je rekao: "Da nije jednog ajeta u Kur'anu, ne bih vam prenio ovaj hadis." Učenjaci uzimaju ovaj ajet kao dokaz obaveznosti prenošenja znanja i istine bez uzimanja materijalne nagrade za to, jer je to vjerska obaveza, kao što je obaveza prakticirati vjeru islam bez uzimanja plaće za to.

Ovaj ajet ukazuje na to da je učenjak koji namjerno sakrije znanje grešan, a ako nema tu namjeru i ako zna da to znanje posjeduju i drugi učenjaci, u tom slučaju nije grešan. Međutim, ako mu neko postavi pitanje, obavezan je odgovoriti ako bude znao odgovor. Na to upućuju ajet i hadis o ovoj temi, koje smo citirali. Nije dozvoljeno podučavati nevjernika učenju Kur'ana sve dok ne primi islam. Isto tako nije dozvoljeno podučavati onoga ko uvodi novotarije u vjeru načinima dokazivanja i uvjeravanja, kako bi se pomoću tog znanja raspravljao s onima koji slijede istinu. Nije dozvoljeno ni podučavati različitim pravnim smicalicama nekoga kako bi se pomoću toga domogao tuđeg imetka, niti vladara poučavati načinima pomoću kojih može manipulirati svojim podanicima. Nije dozvoljeno podučavati ni običan svijet vjerskim olakšicama kako

bi samo njih prakticirali u životu i kako bi na taj način smatrali dozvoljenim ono što je zabranjeno. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nemojte sprečavati učene da dođu do mudrosti, pa da im tako učinite nepravdu, i nemojte mudrost poklanjati onima koji je nisu dostojni, pa da je na taj način oskrnavite."¹⁴⁵

"...jasne dokaze koje smo objavili i Pravi put..."

Ovaj dio ajeta obuhvata sve šerijatske tekstove i propise koji se iz njih mogu izvući, jer se riječ *uputa* odnosi na sve to. Ovaj ajet ukazuje na to da je ostale informacije dozvoljeno skrivati, posebno ako se radi o strogo povjerljivim informacijama čije bi širenje moglo prouzrokovati nered. Zbog toga je Ebu Hurejra, r.a., rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavijestio me je o dvije stvari. Jednu sam proširio među ljudima, a kada bih ispričao

¹⁴⁵ Ovo nisu riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s. Slično predanje bilježe Bejheki u djelu *Šuabul-iman* od Kesira ibn Murre el-Hadremija, koji je rekao: "Nemoj govoriti mudre riječi pred glupim ljudima pa da te u laž utjeruju, nemoj govoriti neistinu pred učenjacima pa da te zamrže, nemoj sprečavati učene ljude da dođu do mudrosti pa da zbog toga učiniš grijeh, nemoj iznositi mudrost pred onima koji je ne mogu razumjeti pa da se prema tebi ponašaju kao neznalice. Ti imaš obaveze prema svome znanju kao i prema svome imetku."

i drugu, neko bi mi presjekao vrat.”¹⁴⁶ Učenjaci kažu: “Ono što Ebu Hurejra, r.a., nije smio ispričati jeste ono o čemu ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavijestio da će se desiti u vezi sa smutnjom oko vlasti, bespravnim ubijanjem, odmetnicima od islama i licemjerima, a ove informacije nisu vezane za vjerske propise i upućivanje ljudi.” A Allah, dž.š., najbolje zna.

“...njih će Allah prokleti...”

Dakle, odreći će ih se, udaljiti će ih od Svojih blagodat i reći će im: “Neka je na vas Moje prokletstvo!” Osnovno značenje glagola لَعَنَ *le-ane* (prokleti) jeste udaljavanje i protjerivanje.

“...i proklet će ih oni koji imaju pravo da proklinju.”

Katada i Rebi kažu: “To su meleki i vjernici.” Ibn Atijja veli: “To je ono što se može razumjeti iz sadržaja ajeta.” Mudžahid i Ikrima vele: “To su insekti i životinje koje trpe zbog suše i nestašice hrane koja nastaje kao posljedica grijeha uleme i njihova skrivanja znanja. Zbog toga ih oni proklinju.” Zedždžadž veli: “Smatram da je ispravno mišljenje onih koji tvrde da su oni koji imaju pravo na proklinjanje meleki i vjernici. Što se tiče toga da su životinje te koje proklinju grešnike, o tome nismo pronašli nijedan šerijatski tekst.”

Međutim, Berra ibn Azib i Ibn Abbas, r.a., kažu: “Oni koji proklinju nevjernike i grešnike jesu sva stvorenja osim ljudi i džina.” Kao dokaz oni navode riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je rekao: “Kada nevjernik bude ukopan u kabur, zbog kazne koju doživi počne jaukati, a njegov jauk mogu čuti sva stvorenja osim ljudi i džina, a sve što ga je čulo – proklinje ga.”¹⁴⁷ Ibn Mesud, r.a., i Suddi kažu: “Proklinjanje koje se spominje u ovom ajetu dešava se kada neki čovjek prokune drugog čovjeka pa se to prokletstvo uzdigne ka nebu, ali se ispostavi da napadnuti čovjek ne zaslužuje prokletstvo. Ono zatim potraži onoga ko ga je izrekao, ali se ispostavi da ni on ne zaslužuje da bude proklet. Na kraju to prokletstvo zadesi jevreje, koji su sakrili ono što im je Allah, dž.š., objavio. Na to se odnosi ovaj ajet.”

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُولَٰئِكَ أَثُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

¹⁴⁷ Ovaj hadis je vjerodostojan, osim riječi: “A sve što ga je čulo - proklinje ga.” Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Ibn Hibban od Enesa, r.a., u dužoj formi, gdje stoji da će nevjerniku biti rečeno: “Niti si pouku primao niti si učio.” Nakon toga će biti udaren željeznim čekićem tako snažno da će zajaukati, a njegov jauk čut će sva stvorenja osim ljudi i džina.” Ni u jednom predanju nisu zabilježene riječi: “A sve što ga je čulo - proklinje ga.”

¹⁴⁶ Ovo predanje je vjerodostojno, ali kao riječi ashaba. Bilježi ga Buhari.

“Oprostit ću samo onima koji se pokaju i poprave i to javno ispolje, a Ja primam pokajanje i Ja sam milostiv.” (El-Bekara, 160)

U ovom ajetu Allah, dž.š., izuzima one koji se pokaju, poprave svoja djela i riječi, ali to učine iskreno. Učenjaci kažu da, kada je u pitanju pokajanje, nije dovoljno učiniti ga samo jezikom i reći da se kajemo, nego moramo u svom ponašanju pokazati kajanje i kloniti se grijeha. Ako se neko odmetnuo od vjere, prilikom pokajanja mora učiniti ono što je potrebno kako bi ponovo postao musliman i to treba javno ispoljiti. Ako se radi o grešniku, prestat će griješiti, činit će dobra djela i klonit će se lošeg društva u kome je do tada bio. Ako je bio idolopoklonik, odreći će se kipova i družiti će se s muslimanima. O propisima vezanim za pokajanje opširnije ćemo, ako Bog da, govoriti prilikom tumačenja sure En-Nisa.

“...i to javno ispolje.”

Neki učenjaci smatraju da ovaj dio ajeta znači: Sve dok ne iznesu na vidjelo opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji su sakrili u Tevratu, i dok ne priznaju da ga moraju slijediti. Međutim, ispravnije je reći da se ovaj dio ajeta odnosi na javno ispoljavanje kajanja općenito zbog svih grijeha koji su učinjeni.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَاللَّعْنَةُ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾

“Oni koji ne vjeruju i koji kao nevjernici umru – zaslužuju, doista, prokletstvo Allahovo, meleka i svih ljudi, u njemu će vječno ostati, a patnja njihova neće jenjavati, niti će im se odlagati.” (El-Bekara, 161-162)

Ibnul-Arebi veli: “Mnogi moji učitelji rekli su mi da nije dozvoljeno proklinjati nijednog nevjernika po imenu, jer se nikada ne zna u kojem će stanju on umrijeti, to jest da li će primiti islam prije smrti. Kada je u pitanju proklinjanje nevjernika, ono je u ovom ajetu spomenuto općenito i uvjetovano je time da oni umru kao nevjernici. Što se tiče predanja u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prokleo neke ljude poimenično, to je zbog toga što je on, na osnovu Objave, znao da će oni umrijeti kao nevjernici. Međutim, ja smatram da je ipak dozvoljeno proklinjati nevjernike poimenično na osnovu njihova trenutnog stanja te zbog toga što je u određenim situacijama ubistvo nevjernika dozvoljeno, kao i borba protiv njih.” Niko među učenjacima se ne odvađa u mišljenju u vezi s pitanjem je li dozvoljeno općenito proklinjati nevjernike. Malik prenosi od Davuda ibn Husajna, a on od

Aredža, da je rekao: “Gdje god sam se nalazio među učenjacima, čuo sam ih kako u mjesecu ramazanu proklinju nevjernike.”

Učenjaci kažu: “To je dozvoljeno, bez obzira na to radi li se o nevjernicima koji su podanici islamske države ili to nisu. Međutim, to nije obavezno, nego je samo dozvoljeno, zbog toga što nevjernici niječu istinu i bore se protiv Allahove, dž.š., vjere i njenih sljedbenika. Isto je tako dozvoljeno proklinjati sve one koji javno čine velike grijeha, naprimjer, piju alkohol, jedu kamatu, zatim žene koje oponašaju muškarce i obrnuto i sl., za što se u hadisima prenosi da su počinioci toga prokleti.” Proklinjanje nevjernika nema za cilj njihovo plašenje, nego je to njihova nagrada zbog nevjerstva i ružnih djela koja čine. To je dozvoljeno i u slučaju da je nevjernik bezumnik ili je umro. Jedan od prijašnjih učenjaka rekao je: “Nema nikakve koristi u proklinjanju nevjernika koji je umro niti bezumnika.”

Ono što se želi istaći u ovom ajetu jeste to da će na Sudnjem danu nevjernici biti proklinjani i to će im teško pasti i punit će im duše bolom i tugom. To će biti jedan od vidova kazne koju će nevjernici doživjeti, kao što kaže Uzvišeni: *“A poslije, na Sudnjem danu, jedni drugih ćete se odricati i jedni druge ćete proklinjati.”* (El-Ankebut, 25)

Ovaj ajet ukazuje na to da nas je Allah, dž.š., obavijestio o tome da će nevjernici biti proklinjani, ali nam nije naređeno da to činimo.

Ibnul-Arebi prenosi da se svi učenjaci slažu oko toga da nije dozvoljeno poimenično proklinjanje velikih grešnika i kao dokaz on navodi predanje u kome stoji da je pred Allahova Poslanika, s.a.v.s., više puta doveden čovjek koji je pio alkohol pa je neko od prisutnih rekao: “Allah ga prokleo! Kako samo često čini ovaj grijeh!” Allahov je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nemojte pomagati šejtanu protiv svoga brata.”¹⁴⁸ Allahov Poslanik, s.a.v.s., i pored velikog grijeha koji je ovaj čovjek činio, nazvao ga je bratom, što ukazuje na potrebu samilosti prema njemu.

Međutim, neki učenjaci ipak smatraju da se o ovom pitanju može diskutirati te da postoji razilaženje oko toga je li dozvoljeno poimenično proklinjanje velikih grešnika. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Nemojte pomagati šejtanu protiv svoga brata.” Ove su se riječi odnosile na Nuajmana, r.a., nakon što je nad njim izvršena šerijatska kazna, a ne treba proklinjati onoga nad kim je to učinjeno. Što se tiče grešnika nad kojim nije izvršena šerijatska

¹⁴⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Nesai u djelu *Sunenul-kubra*, Ibn Hibban i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a.

kazna, njega je dozvoljeno proklinjati čak i po imenu.

Poznato je da Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije proklinjao, osim one koji čine djela zbog kojih se zaslužuje prokletstvo, a ako se pokaju zbog toga i očiste se od tih grijeha tako što će nad njima biti izvršena šerijatska kazna, onda takve ne treba proklinjati. To pojašnjava i sljedeći hadis: “Ako ropkinja nekog od vas učini blud, neka nad njom izvrši šerijatsku kaznu i neka je ne kori zbog toga.”¹⁴⁹ Ovaj hadis ukazuje na to da korenje i proklinjanje mogu biti samo prije pokajanja i izvršenja šerijatske kazne, a Allah, dž.š., najbolje zna. Ibnul-Arebi veli: “Što se tiče općenitog proklinjanja velikih grešnika, to je prema mišljenju svih učenjaka dozvoljeno, jer se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Allah, dž.š., prokleo je kradljivca koji ukrade jaje pa mu zbog toga bude odsječena ruka.’”¹⁵⁰

“...zaslužuju, doista, prokletstvo Allahovo i meleka i svih ljudi.”

Osnovno značenje glagola لَعَنَ *leane* (prokleti) jeste udaljavanje i protjerivanje. Ako se radi o proklinjanju od ljudi, to onda znači udaljavanje od njih, a ako se radi o proklinjanju od Allaha, dž.š., onda se radi o Njegovoj kazni. Ako neko

kaže: “Ali, nevjernike ne proklinju svi ljudi, jer njihovi sunarodnjaci to ne čine?!” Na ovo pitanje postoje tri odgovora. Prvi – ako se radi o tome da većina ljudi nešto čini, onda se kaže da ljudi to čine. Drugi – Suddi veli: “Svi ljudi proklinju nasilnike, a ako nevjernik to čini, on ustvari proklinje samoga sebe.” Treći: Ebul-Alija veli: “To znači da će na Sudnjem danu proklinjati jedni druge, kao što kaže Uzvišeni: *‘A poslije, na Sudnjem danu, jedni drugih ćete se odricati i jedni druge ćete proklinjati.’*” (El-Ankebut, 25) Nakon toga nas Allah, dž.š., obavještava da će nevjernici vječnost provesti u prokletstvu i da njihova kazna nimalo neće biti odgođena.

﴿وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾

“A vaš Bog – jedan je Bog! Nema boga osim Njega, Milostivog, Samilosnog.” (El-Bekara, 163)

Nakon što je Allah, dž.š., upozorio na veličinu grijeha koji čine oni koji skrivaju istinu, ukazao je na to da prvo što treba ispoljiti i što ne treba skrivati jeste vjerovanje u Allahovo, dž.š., jedinstvo. U ajetu poslije ovoga Allah, dž.š., upućuje vjernike da pogledaju u dokaze Allahova, dž.š., postojanja, da razmišljaju o tim dokazima, o mudrostima koje se skrivaju u Njegovu stvaranju. Ako to budu

¹⁴⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

¹⁵⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

činili, shvatit će da ovaj svemir ima Tvorca, Kome ništa nije slično. Ibn Abbas, r.a., prenosi da su Kurejši-je rekly: “Muhammede, opiši nam tvoga Gospodara?” Povodom ovih njihovih riječi Allah, dž.š., objavio je suru El-Ihlas i ovaj ajet. Mnogobošci su imali tristo šezdeset kipova, a Allah, dž.š., pojasnio im je da je On Jedan i Jedini.

“...nema boga osim Njega.”

Ove riječi u sebi sadrže negaciju i potvrdu. Njihov prvi dio jeste nijekanje, a posljednji vjerovanje. Njihovo je značenje da ne postoji niko ko ima pravo biti obožavan, osim Allaha, dž.š. Allah, dž.š., obećao je veliku nagradu onome ko bude izgovarao ove riječi. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kome posljednje riječi u životu budu: *La ilabe illallah*, ući će u Džennet.”¹⁵¹ U ovom hadisu misli se na to da u srcu vjeruje da nema boga osim Allaha, dž.š. Onaj ko izgovori ove riječi, a u srcu bude istinski vjerovao da nema nikoga osim Allaha, dž.š., ko zaslužuje biti obožavan i umre vjerujući u to – ući će u Džennet.

¹⁵¹ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Hakim i Ahmed od Muaza ibn Džebela, r.a. Verzija koju bilježi Muslim glasi: “Koji god čovjek kaže: *La ilabe illallah* a zatim umre na tome ući će u Džennet.”

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ أَلْوَانِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَع النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

“Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah spušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svakojaka živa bića, promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje lebde – doista su dokazi za one koji imaju pameti.” (El-Bekara, 164)

Ata veli: “Nakon što je objavljen ajet: *‘A vaš Bog – jedan je Bog’*, kurejšijski su nevjernici rekli: ‘Kako to da ovolikom broju ljudi bude dovoljan samo jedan bog?’ Povodom ovih njihovih riječi objavljen je ovaj ajet.” Ebu Duha pripovijeda: “Nakon što je objavljen ajet: *‘A vaš Bog – jedan je Bog’*, nevjernici su rekli: ‘Postoji li neki dokaz za to?’, pa je povodom toga Allah, dž.š., objavio ovaj ajet. Nevjernici su tražili da se desi neko čudo koje bi potvrdilo jednoću Allaha, dž.š., pa ih je On uputio da razmišljaju o svemiru, a razmišljanje o tome

dovest će ih do zaključka da sve što postoji ima svoga Tvorca.”

Nebesa su spomenuta u množini zbog toga što se svako sljedeće nebo razlikuje od prethodnog po svom sastavu, a zemlja je spomenuta u jednini zato što se sva sastoji od zemlje, a Allah, dž.š., najbolje zna. Dokazi koji se kriju u nebesima jesu njihovo uzdizanje i stajanje bez stubova i bilo kakvih nosača iznad njih. Ta činjenica ukazuje na moć Onoga Ko ih je stvorio i na to da je njihovo postojanje neuobičajeno. Da je neko od vjerovjesnika tražio da učine da brdo stoji u zraku a da ga niko ne pridržava i da vjerovjesnik to učini, to bi uistinu bila velika mudžiza. Pored toga, na nebu postoje mnoga druga čuda, poput Sunca, Mjeseca i sjajnih i blistavih zvijezda. Čuda koja se nalaze na Zemlji jesu mora, rijeke, rude, drveće, doline, brda itd.

“...smjena noći i dana...”

Smjena noći i dana dešava se tako što jedno ode, a drugo dođe. Neki smatraju da to znači njihovu različitost u osobinama, svjetlosti, tmimi, dužini, kratkoći. Adijj ibn Hatim, r.a., pripovijeda da je nakon što je objavljen ajet: “*Jedite i pijte sve dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore*” (El-Bekara, 187), rekao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: “Ja ispod svoga jastuka stavim dva konca, jedan crni, jedan bijeli i kada ih mognem raspoznati,

onda znam da je noć prošla i da je došao dan.” Allahov mu je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Tvoj je jastuk veoma prostran! Ovaj ajet govori o tmimi noći i svjetlu dana.”¹⁵² Ovaj hadis ukazuje na to da se danom naziva period od izlaska do zalaska Sunca, a noć od zalaska do izlaska Sunca i to je ono što se uzima u obzir u šerijatskom pravu kada se određuje vrijeme obavljanja određenih ibadeta.

“...lađa koja morem plovi...”

Lađa se u arapskom jeziku naziva *الْفُلْكَ el-fulku* zbog toga što veoma lahko klizi i kreće se po vodi. Allah, dž.š., u ovom ajetu ukazuje na Svoju blagodat, a ona je u tome da je potčinio lađe da plove po površini vode i da ne tonu i pored velike mase koju u sebi nose. Prvi ko je u historiji čovječanstva sagradio lađu jeste Nuh, a.s., a o tome nas obavještava Allah, dž.š., u Kur'anu. Džibril, a.s., podučio ga je da je sagradi u obliku ptice. Nuh, a.s., to je i učinio, a od njega su ovaj izum ljudi preuzeli kasnije. Primijetit ćemo da lađa ima oblik ptice koja je okrenuta na leđa. Ibnul-Arebi veli: “Ovaj je ajet dokaz da je dozvoljeno ploviti morem radi trgovine, radi činjenja ibadeta, naprimjer, obavljanja hadždža ili borbe na Allahovu, dž.š., putu.” Međutim, pokuđeno je

¹⁵² Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Adija ibn Hatima, r.a.

krenuti na putovanje morem kada se ono uzburka i kada život putnika dolazi u opasnost. Prema mišljenju učenjaka, tek ako je more mirno i ako nema naznaka da bi moglo biti opasnosti po živote putnika, onda se može krenuti na putovanje morem. Ako bi neko i pored očitih opasnosti po život krenuo da plovi i poginuo, to bi se smatralo samoubistvom.

“...s korisnim tovarom za ljude...”

Dakle, s onim od čega će oni imati koristi, poput trgovačke robe i ostalih potrepština koje im u životu trebaju. Neki zlonamjernik koji je mrzio islam rekao je: “U Kur’anu se nalazi ajet: ‘U Knjizi Mi nismo ništa izostavili.’ (El-Enam, 38) Kako to, kad se u Kur’anu ne spominju mnoge stvari koje su nam u životu potrebne, naprimjer so, paprike i sl.?” Tada mu je neko od prisutnih odgovorio: “Griješiš. Zar Allah, dž.š., nije rekao: ‘...lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude.’”

“...kiša koju Allah spušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svakojaka živa bića.”

Allah, dž.š., jeste Taj Ko spušta kišu nakon koje raste raznovrsno bilje i rastinje koje ljudi i životinje koriste kao hranu. Allah, dž.š., odredio je da se određena količina vode koja padne u kiši zadrži na površini zemlje, kako bi korist od

nje trajala i nakon što padne: “Mi s neba s mjerom kišu spuštamo, i u zemlji je zadržavamo.” (El-Muminun, 18)

“...promjena vjetrova...”

Promjena vjetrova, koja se spominje u ovom ajetu, ogleda se u tome da ih Allah, dž.š., nekada pošalje da unište neko područje, vjetrovi oprašuju biljke, ruše, Allah, dž.š., šalje ih kao pomoć vjernicima, kao propast nevjernicima, ponekad su vrela, ponekad hladna, nekada su nježna i blaga, a nekada olujna i razorna. Neki smatraju da je promjena koja se spominje njihovo puhanje na različite strane svijeta. Postoje i oni koji smatraju da ovaj ajet govori o tome kako vjetrovi pokreću i velike i male lađe s tovarima koje nose na sebi. Vjetar se na arapskom jeziku kaže الرِّيح *er-rih* (miris), a nazvan je ovim imenom jer uglavnom sa sobom donosi svakojake mirise. Ova riječ može označavati i snagu. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Vjetar je odraz Allahove, dž.š., moći. Ponekad donosi milost, a ponekad kaznu. Kada osjetite puhanje vjetra, nemojte ga psovati i molite Allaha, dž.š., da vam podari dobro koje on sa sobom nosi i da vas zaštiti od zla koje se u njemu krije.”¹⁵³ Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Allahov

¹⁵³ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari u djelu *El-Edebul-mufred*, Ebu Davud, Nesai u djelu *Amelul-jevni*

Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Pomognut sam istočnim vjetrom, a narod Ad uništen je zapadnim vjetrom."¹⁵⁴ Primjer toga jeste Bitka na Hendeku, kada je Allah, dž.š., odredio da zapuše snažan vjetar, koji je uvelike pomogao Allahova Poslanika, s.a.v.s., i muslimane. Allah, dž.š., rekao je: "O vjernici, sjetite se Allahove milosti prema vama kada su do vas vojske došle, pa smo Mi protiv njih vjetar poslali, i vojske koje vi niste vidjeli." (El-Ahzab, 9)

Kada se u Kur'anu riječ vjetar spomene u množini – vjetrovi, onda je to simbol Allahove, dž.š., milosti: "Jedan od dokaza Njegovih je to što On šalje vjetrove kao nosioce radosnih vijesti" (Er-Rum, 46), a kada se spomene u jednini, onda predstavlja Allahovu, dž.š., kaznu: "I o Adu, kad na njih vjetar poslamo u kome nije bilo nikakva dobra." (Ez-Zarijat, 41) Izuzetak je samo ajet u suri Junus u kome je Allah, dž.š., rekao: "Pa kad ste u lađama i kad one uz blag povjetarac zaplove s putnicima." (Junus, 22)

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada bi zapuhao vjetar, učio sljedeću dovu: "Allahu, učini da ovo budu vjetrovi, a nemoj

učiniti da bude samo jedan vjetar."¹⁵⁵ To je bilo zbog toga što vjetar koji je poslan kao kazna puše žestoko i neprekidno, dok je vjetar koji je poslan kao milost blag i dolazi u intervalima te se zbog toga za njega kaže da pušu vjetrovi.

Ajet iz sure Junus u kome se spominje vjetar u jednini, ali u pozitivnom kontekstu govori o vjetru koji pogoni lađe i koji neprestano puše, a u ovom je ajetu opisan kao blag i ugodan. Postoje četiri vrste vjetrova: istočni, koji je topao i suh; zapadni, koji je hladan i vlažan; južni, koji je topao i vlažan i sjeverni vjetar, koji je hladan i suh. Osobine ovih vjetrova različite su kao i osobine godišnjih doba, a to je usko povezano s vrstom vjetra koji u određeno doba godine puše. Allah, dž.š., odredio je da u proljeće, koje je prvo godišnje doba, puše topao i vlažan vjetar, to jest južnjak. U ovo doba godine priroda buja i raste i padaju obilne kiše i tada na zemlji cvatu raznovrsni cvjetovi, ljudi sade drveće i siju. Kada prođe proljeće, dolazi ljeto, koje u određenim segmentima slični na proljeće, to jest u vrelini. Međutim, razlikuje se po tome što je ljeti zrak suh zbog toga što u to doba godine puše topao i suh vjetar.

vel-lejle, Ibn Madža, Ibn Hibban, Šafija i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a.

¹⁵⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

¹⁵⁵ Ovo predanje je hasen, dobro. Bilježi ga Šafija u djelima *El-Umm* i *El-Musned* Ebu Šejh u djelu *El-Izametü*, Bejheki u djelu *El-Marifetu* od Ibn Abbasa, r.a.

U ovo doba godine plodovi dozrijevaju i sjemenke biljaka koje su posijane u proljeće suše se. Nakon ljeta dolazi jesen, koja je slična njemu po suhoći zraka, ali se razlikuje po njegovoj toploti. U jesen je zrak hladan i suh, što uvelike pogoduje postepenom dozrijevanju plodova. Tada se oni ubiru i vrši se berba grožđa. Nakon jeseni dolazi zima, koja je slična jeseni po hladnoći, ali se razlikuje po vlažnosti zraka, zbog toga što je zrak zimi vlažan. U ovo doba godine padaju obilne kiše i snjegovi, a vegetacija se u prirodi smiruje i najviše nalikuje tijelu koje je nepomično. Pokreće se tek kada Allah, dž.š., odredi da se ponovo pojavi toplota proljeća, koja pomiješana s vlažnošću zraka pogoduje buđenju vegetacije. Postoji još mnogo vrsta vjetrova osim ovih koje smo spomenuli; postoje oni koji su po svojim osobinama između ovih vrsta, ali se nazivaju po onom vjetru na koji više nalikuju.

“...oblaci koji između neba i Zemlje lebde...”

Oblaci se na arapskom jeziku nazivaju السَّحَابُ *es-sehab*, a nazvani su tim imenom zbog toga što se provlače i protežu po zraku, jer glagol iz koga je izvedena ova riječ to i znači. Allah, dž.š., potčinio je oblake tako što plove iz jednog u drugo mjesto. Neki kažu da se to potčinjavanje ogleda u tome što

oblaci lebde između neba i Zemlje i ne padaju, a da ih ništa ne pridržava.

Oblaci u sebi mogu nositi vodu, ali i Allahovu, dž.š., kaznu. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Jednog je dana neki čovjek šetao zemljom pa je čuo glas iz oblaka kako kaže: ‘Napoji kišom vrt tog i tog čovjeka.’ Oblak se nakon toga uputio ka jednom vrtu u blizini i zalio ga je obilnom kišom. Čovjek koji je čuo onaj glas krenuo je za njim i u vrtu je zatekao njegova vlasnika kako kopa kanale za nabujalu vodu. Upitao je: ‘Allahov robe, kako se ti zoveš?’ Kada je čuo isto ime kao i maloprije iz oblaka, shvatio je da se radi o istom čovjeku. Vlasnik bašče ga upita: ‘A zbog čega me pitaš za ime?’ Čovjek reče: ‘Maloprije sam čuo glas iz oblaka koji mu je naredio da napoji kišom tvoj vrt. Zbog čega si zaradio toliki stepen kod Allaha, dž.š.?’ Vlasnik vrta reče: ‘Kada me već pitaš, reći ću ti. Jednu trećinu udijelim kao sadaku, jednu trećinu ostavim za sebe i svoju porodicu, a jednu trećinu ostavim za sjetvu.’”¹⁵⁶

U drugom predanju stoji: “Jednu trećinu ostavim siromasima, prošnjacima i putnicima namjernicima.” Allah, dž.š., rekao je: “*Allah šalje vjetrove koji pokreću oblake, a Mi ih onda u mrtve predjele upravljamo i*

¹⁵⁶ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Tajalisi, Ibn Hibban, Ebu Nuajm i Ahmed od Ebu Hurejre, r.a.

njima zemlju oživljavamo.” (El-Fatir, 9) I rekao je Uzvišeni: “*On je Taj koji šalje vjetrove kao radosnu vijest milosti Svoje; a kad oni pokrenu teške oblake, Mi ih prema mrtvom predjelu potjeramo.*” (El-Araf, 57)

Aiša, r.a., pripovijeda: “Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., na obzorju ugledao oblak, prekinuo bi svaki posao, čak i kada bi bio u namazu, a zatim bi proučio sljedeću dovu: ‘Allahu, utječemo Ti se od zla s kojim je poslan ovaj oblak.’ Ako bi počela padati kiša, Allahov bi Poslanik, s.a.v.s., proučio dovu: ‘Allahu, učini da ova kiša bude korisna’, i te bi riječi ponovio dva ili tri puta. A ako bi se oblaci razišli i razvedrilo se, Allahov bi se Poslanik, s.a.v.s., zahvalio Allahu, dž.š., na tome.”¹⁵⁷ Aiša, r.a., također pripovijeda: “Kada bi se naoblačilo i zapuhao vjetar, Allahov bi se Poslanik, s.a.v.s., zabrinuo i to se moglo primijetiti na njegovu licu. Ako bi počela padati kiša, to bi ga razveselilo i prestao bi brinuti.” Jednom ga je prilikom Aiša, r.a., upitala o tome, a on je rekao: “Uplašim se da u tim oblacima nije poslana kazna da uništi moj narod.”¹⁵⁸ U jednom pre-

danju stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada bi počela padati kiša, govorio: “Ovo je Allahova, dž.š., milost.” Zabilježeno je predanje u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na ovo pitanje odgovorio: “Aiša, bojim se da ne bude kao s pripadnicima naroda Ad, koji su, kada su ugledali oblak, rekli: ‘*Ovaj nam oblak kišu donosi!*’ ‘*Ne, to je ono što ste požurivali: vjetar koji vam bolnu patnju nosi.*’” (El-Ahkaf, 24)

“...doista su dokazi za one koji imaju pameti.”

Dakle, u onome što smo spomenuli postoje dokazi da je Allah, dž.š., jedan i jedini i da je svemoćan. Zbog toga se ovaj ajet nalazi odmah poslije ajeta u kome stoji da je Allah, dž.š., jedini Bog. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., o ovom ajetu rekao: “Teško onome ko prouči ovaj ajet, a ne razmisli o njegovu značenju.”¹⁵⁹ Allah, dž.š., nije se ograničio samo na obavještenje o postojanju ovih prirodnih pojava, nego je objavio Svome Poslaniku, s.a.v.s.: “*Reci: ‘Posmatrajte ono što je na nebesima i Zemlji.’*” (Junus, 101) A zatim se u istom ajetu obratio nevjernicima: “*A ni od kakve koristi neće biti dokazi i opomene narodu koji neće da vjeruje.*” (Junus, 101) I rekao je Uzvišeni:

¹⁵⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Nesai u *Sununul-kubra*, Ibn Madža, Ibn Hibban od Aiše, r.a. Ibn Hadžer u svom djelu *El-Futubat* veli: “Ovaj hadis je vjerodostojan.”

¹⁵⁸ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

¹⁵⁹ Bilježi ga Ibn Hibban od Aiše, r.a. Abdul-Kadir Arnaut veli: “Lanac prenosilaca ovog predanja je jak i ispunjava uvjete koje postavlja Muslim.”

“I zašto oni ne promisle o carstvu nebesa i Zemlje i o svemu što je On stvorio?” (El-Araf, 185) Također je rekao: *“A i u vama samima, zar ne vidite?”* (Ez-Zarijat, 21)

Zašto, dakle, ne pogledaju na svijet oko sebe, razmišljajući o onome u što gledaju. Ako to učine, primijetiti će da se sva stvorenja mijenjaju i da nisu sama sebe mogla stvoriti i da sve što postoji ima svoga Tvorca, a On je Mudri, Znani, Svemoćni, Koji čini što god želi, Koji sve čuje i zna. Da Tvorac ne posjeduje sve ove savršene osobine, čovjek bi bio savršeniji od Njega, a to je nemoguće. Allah, dž.š., rekao je: *“Mi smo, zaista, čovjeka od biti zemlje stvorili, zatim ga kao kap sjemena na sigurno mjesto stavili pa onda kap sjemena ugruškom učinili, zatim od ugruška grudu mesa stvorili, pa od grude mesa kosti napravili, a onda kosti mesom zaodjenuli, i poslije ga kao drugo stvorenje, oživljujemo, – pa neka je uzvišen Allah, najljepši stvoritelj.”* (El-Muminun, 12-16)

Ako čovjek razmisli o svome tijelu, primijetiti će da svaki njegov organ ima svoju posebnu funkciju i svrhu postojanja. Prvo je bio kap sjemena, zatim ugrušak, zatim gruda mesa, zatim su stvorene njegove kosti, koje su zaodjenute mesom. Primijetiti će da nije on taj koji je sam sebe stvarao kroz ove faze, jer on to nije u stanju učiniti. Niko od ljudi nije u stanju sebi stvoriti neki

dodatni organ, što ukazuje na to da je čovjek slab i nemoćan. Nakon mladosti u čovjekovu životu dolazi doba zrelosti, a nakon nje dolazi starost i niko od ljudi nije u stanju zaustaviti ove procese u čovjekovu životu niti je iko u stanju obrnuti ovaj proces pa da se iz starosti ponovo vrati u doba mladosti. Na osnovu ovakvog razmišljanja shvatiti će da nije sam sebi dao tijelo i život, nego da ima Stvoritelja, Koji čini da on prolazi kroz sve te faze u životu.

Allah, dž.š., rekao je: *“Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem.”* (Et-Tin, 4) I rekao je: *“A i u vama samima, zar ne vidite?”* (Ez-Zarijat, 21) Čulna osjetila čovjeka vrednija su od blistavih zvijezda, njegov su sluh i vid poput Sunca i Mjeseca, jer su to veoma bitni faktori na njegovu putu spoznaje. Čovjekovi organi nakon njegove smrti postaju zemlja, od koje su i stvoreni. Njegovim žilama kolaju različite tečnosti i voda, bez zraka ne može živjeti, njegovu je tijelu potreban određen stepen toplote. Vene, kojim kola njegova krv, slične su rijekama što se ulijevaju u more, a njegova je jetra slična izvoru vode iz koga nastaje rijeka. Njegovo je srce poput mora u koje se ulijevaju sve rijeke. Kostu su mu poput brda koja zemlju čine postojanom. Organi su mu poput drveća, jer kao što svako drvo ima svoje listove i

plodove, isto tako svaki organ ima svoju funkciju. Dlake na njegovu tijelu su poput bilja i rastinja na zemlji.

Povrh toga, čovjek svojim glasom može oponašati bilo kakav glas koji proizvode životinje, pomoću svoga tijela može činiti sve što i one i njegovo je tijelo jedan poseban svijet u malom, koji je stvorio Jedini, Uzvišeni Stvoritelj.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ﴾

“Ima ljudi koji su umjesto Alaha kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli, ali pravi vjernici još više vole Allaha. A da znaju mnogobošci da će onda kad dožive patnju – svu moć samo Allah imati i da će Allah strahovito kažnjavati.” (El-Bekara, 165)

Nakon što je u prethodnom ajetu izložio dokaze Svoga jedinstva, moći, vlasti i uzvišenosti, u ovom nam ajetu Allah, dž.š., ukazuje na to da i pored svega toga ima onih koji mimo svake pameti i razuma obožavaju kipove i smatraju nešto drugo, a ne Allaha, dž.š., božanstvom.

“Vole ih kao što se Allah voli, ali pravi vjernici još više vole Allaha...”

Dakle, svoja lažna božanstva vole onako kako treba voljeti samo Allaha, dž.š., koji je jedini istinski

Bog. Muberrred na ovaj način tumači ovaj ajet, a sličan njegovom mišljenju jeste i stav Zedždžadža. Ibn Abbas, r.a., i Suddi kažu: “Pod lažnim božanstvima koja se spominju u ovom ajetu misli se na vođe kojima se drugi pokoravaju u činjenju grijeha.” Komentirajući dio ajeta: “...vole ih kao što se Allah, dž.š., voli...”, Ibn Kisan i Zedždžadž kažu: “Prema njima pokazuju ljubav kakva se samo može pokazivati prema Onome Ko ima božansku moć.”

“...ali pravi vjernici još više vole Allaha...”

Komentirajući ovaj dio ajeta, neki učenjaci kažu: “Ljubav vjernika prema Allahu, dž.š., potpunija je od mnogobožачke ljubavi prema kipovima, između ostalog i zbog toga što Allah, dž.š., s druge strane voli vjernike. Naravno da je uzvraćena ljubav potpunija od one koja je jednostrana.” Zbog toga Allah, dž.š., opisujući vjernike kaže: “...koje On voli i koji Njega vole...” (El-Maida, 54) O ljubavi vjernika prema Allahu, dž.š., i ljubavi Allaha, dž.š., prema vjernicima opširnije ćemo, ako Bog da, govoriti prilikom tumačenja sure Alu Imran.

“A da znaju mnogobošci da će onda kad dožive patnju – svu moć samo Allah imati i da će Allah strahovito kažnjavati.”

Ebu Ubjed komentirajući ovaj dio ajeta veli: “To znači – kad bi

nevjernici bili u stanju još na ovom svijetu vidjeti ahiretsku patnju koja ih očekuje, shvatili bi da moć i vlast pripadaju isključivo Allahu, dž.š.” Muhammed ibn Jezid smatra da je tumačenje Ebu Ubejda neispravno i da ovaj ajet u suštini znači: “Kad bi nevjernici bili u stanju shvatiti suštinu Allahove, dž.š., moći i žestinu kazne koju im je On pripremio, tek tada bi shvatili koliku su štetu nanijeli sebi zbog toga što su obožavali nekog drugog osim Njega.” Jedan od ciljeva ovog ajeta jeste i to da se upozore vjernici koji se kolebaju i da dobro razmisle o tome šta će doživjeti oni koji nisu vjerovali u Allaha, dž.š.

﴿إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ﴾

“Kad će se glavešine, za kojima su se drugi povodili, svojih sljedbenika odreći i kad će veze koje su ih vezale prekinute biti, i oni patnju doživjeti.” (El-Bekara, 166)

Dakle, na dan kada će se vođe nevjernika odreći onih koji su ih u nevjerstvu slijedili. Ovo je mišljenje koje su zastupali Katada, Ata i Rebi. Katada i Suddi također kažu: “Ovaj ajet odnosi se na šejtane, koji će se odreći ljudi koje su zaveli i koji su ih slijedili u nevjerstvu.” Smatram da se ovaj ajet odnosi na sve one koji će se na Sudnjem danu odreći svojih sljedbenika, koje su odveli u

zabludu. Međutim, nikome takvo odricanje neće donijeti nikakve koristi; i vođe i sljedbenici svojim će očima ugledati kaznu koja ih čeka. Neki smatraju da će biti svjesni kazne koja ih čeka još na ovom svijetu, a neki da će vidjeti kaznu tek na ahiretu. Moje je mišljenje da su oba ova stava ispravna, jer je poznato da već prilikom umiranja nevjernici osjete bol i poniženje, a na ahiretu ih čeka maksimalna kazna.

“...i kad će veze koje su ih vezale prekinute biti...”

Mudžahid veli: “To znači – sve što je nekada na ovom svijetu vezivalo nevjernike jedne za druge, kao što su rodbinske veze, prijateljstvo i sl. bit će prekinuto i nevažno.” Suddi i Ibn Zejd smatraju da ovaj ajet govori o tome kako će djela nevjernika biti poništena.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَلَهُمْ حَسْرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ﴾

“Kada će sljedbenici njihovi uzviknuti: ‘Da nam je samo da se vratimo, pa da se i mi njih odrekujemo kao što su se oni nas odrekli.’ Eto, tako će Allah njima djela njihova po njih kobnim pokazati i oni iz vatre neće izlaziti...” (El-Bekara, 167)

To znači: da nam je vratiti se na dunjaluk pa da činimo dobra djela i

da se odrekne vođa koji pozivaju u nevjerstvo, baš kao što se oni sada nas odriču.

“Eto, tako će Allah njima djela njihova po njih kobnim pokazati...”

Kao što im je predočena kazna, isto će im tako biti predočeno da će njihova djela biti u potpunosti poništena i nimalo im neće biti od koristi. Rebi veli: “Bit će im predočena ružna djela zbog kojih su zaslužili boravak u vatri.” Ibn Mesud i Suddi vele: “To znači da će im biti predočena dobra djela koja su mogli učiniti za života na ovom svijetu, ali zbog nevjerstva nisu pa im je zbog toga uskraćen boravak u Džennetu.” Zabilježeni su hadisi koji potvrđuju ovo mišljenje. Suddi također veli: “Bit će im predočen Džennet sa svim njegovim ljepotama koje bi dobili da su bili vjernici. Te će ljepote pred njihovim očima biti dodijeljene vjernicima, a nevjernici će u tom trenutku osjetiti veliko kajanje.” Riječ *الْحَسْرَةُ* *el-hasretu*, koja je upotrijebljena u ovom ajetu, označava najveći mogući stupanj kajanja.

“...i oni iz vatre neće izlaziti.”

Ovaj je ajet jedan od dokaza da će nevjernici vječno ostati u vatri i da nikada neće izaći iz nje i to je stav ehli-sunneta vel-džemaata.

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ كُلُّهُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾

“O ljudi, jedite od onoga što ima na zemlji, ali samo ono što je dopušteno i prijatno, i ne slijedite šejtanove stope, jer vam je on neprijatelj očevidni.” (El-Bekara, 168)

Ovaj je ajet objavljen povodom plemena Sekif, Huzaa i Beni Mudledž, koja su proizvoljno sama sebi zabranila jedenje mesa određenih vrsta stoke. Međutim, ajet se odnosi i na sve one koji načine istu grešku. Sehl ibn Abdullah je rekao: “Spas je u činjenju sljedeća tri dobra djela: jedenju onoga što je dozvoljeno, izvršavanju farzova i slijeđenju Allahova Poslanika, s.a.v.s.” Ebu Abdullah es-Sadži je rekao: “Pet osobina upotpunjuju znanje: spoznaja Allaha, dž.š., spoznaja istine, iskrenost u djelima, postupanje po praksi Allahova Poslanika, s.a.v.s., i jedenje halal hrane. Ako izostane samo jedna od ovih osobina, dobro djelo neće biti primljeno.” Sehl je rekao: “Dozvoljeno je jesti samo onu hranu za koju znamo da je halal, a imetak neće biti halal sve dok ne bude lišen sljedećih stvari: kamate, harama, mita, tuđeg prava i sumnje u ispravnost.”

“...i ne slijedite šejtanove stope.”

Nemojte, dakle, raditi djela u koja šejtan poziva, a sve što nije

vjerom propisano ili dozvoljeno šejtanovo je djelo. Ibn Abbas, r.a., veli: “Šejtanove stope su njegova djela.” Mudžahid smatra da su to njegovi grijesi, a Suddi veli da ovaj ajet zabranjuje pokornost šejtanu. Ebu Mudžliz smatra da je slijeđenje šejtanovih stopa činjenje grijeha u koje on poziva. Moje je mišljenje da je izraz koji je upotrijebljen u ovom ajetu općenit i da se odnosi na sve ono što vjera zabranjuje ili nije propisala da se čini.

“...jer vam je on neprijatelj očevidni.”

U ovom dijelu ajeta Allah, dž.š., obavještava nas da nam je šejtan otvoreni i zakleti neprijatelj, čije neprijateljstvo nikada ne može prestati. Zbog toga će svako ko ima pameti biti oprezan i nastojat će poduzeti sve moguće mjere da se zaštititi od otvorenog neprijatelja, čiji je životni cilj da mu nanese što veću štetu.

Allah, dž.š., u ovom ajetu naređuje nam oprez pa kaže: “...i ne slijedite šejtanove stope, jer vam je on neprijatelj očevidni! On vas navraća na grijeh i razvrat i na to da o Allahu govorite ono što ne znate.” (El-Bekara, 169) “A šejtan želi da ih u veliku zabludu navede.” (En-Nisa, 60) “Šejtan vas plaši neimaštinom i navraća vas da budete škrti, a Allah je neizmjerljivo dobar i zna sve.” (El-Bekara, 268) “Šejtan želi da pomoću vina i kocke unese neprijateljstvo i

mržnju i da vas od sjećanja na Allaha i od obavljanja molitve odvraća. Pa hoćete li se okaniti!?” (El-Maida, 91) “Šejtan je, uistinu, vaš neprijatelj, pa ga takvim i smatrajte! On poziva pristaše svoje da budu stanovnici u vatri.” (El-Fatir, 6)

Malik el-Ešari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Naređujem vam da što češće spominjete Allaha, dž.š., jer je primjer vjernika kao primjer čovjeka za kojim je u potjeru krenuo njegov neprijatelj, a on je, međutim, uspio stići u tvrđavu i zaštititi se od njega. Vjernik se od šejtana može zaštititi samo spominjanjem Allaha, dž.š.” Ovaj je hadis hasen-sahih.

﴿إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالسُّوِّءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

“On vas navraća na grijeh i razvrat i na to da o Allahu govorite ono što ne znate.” (El-Bekara, 169)

Grieh je u ovom ajetu nazvan lošim djelom jer svoga počinioća dovodi do lošeg završetka, zbog koga biva tužan. Riječ *الفحشاء* *el-fahšau* (razvrat) u svom izvornom značenju ukazuje na nešto što ima ružan izgled i lice. Vjera islam je ta koja nešto svrstava ili među lijepa ili među ružna djela, a sve što je vjerom zabranjeno ružno je i štetno. Mukatil veli: “Na kome god je mjestu u Kur’anu spomenuta riječ *el-fahšau*, odnosi se na blud,

osim u ovom ajetu, gdje se odnosi na nedavanje zekata.” Neki kažu: “Loša su djela sva ona u kojima nema granice niti mjere.”

“...i na to da o Allahu govorite ono što ne znate.”

Taberi veli: “Ovaj dio ajeta govori o tome kako su nevjernici po svom nahodjenju zabranili sebi meso određenih vrsta stoke.”

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوْ لَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

“A kada im se rekne: ‘Slijedite Allahovu objavu!’, oni odgovaraju: ‘Nećemo, slijedit ćemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje.’ – Zar i onda kad im preci nisu ništa shvaćali i kad nisu na Pravom putu bili.” (El-Bekara, 170)

To znači – kada se obrati Arapima nevjernicima. Ibn Abbas, r.a., veli: “Ovaj je ajet objavljen o jevrejima.” Taberi veli: “Ovaj se ajet odnosi na sve ljude općenito i nadovezuje se na prethodni ajet: ‘O ljudi, jedite od onoga što ima na zemlji...’”

“Zar i onda kad im preci nisu ništa shvaćali...”

Vrhunac zablude jeste da neko kaže: “Da, slijedit ćemo naše pretke, iako su im postupci bili daleko od pameti”, to jest - šta god su oni radili, i mi ćemo, koliko god da je to bilo ružno.

Neki učenjaci, na osnovu razumijevanja ovog ajeta, smatraju da je pokuđeno istrajavanje na bilo kakvoj tradiciji i slijedenju običaja predaka. Ovo njihovo mišljenje ispravno je ukoliko se radi u slijedenju nečega što je grijeh. Međutim, ukoliko se radi o istini i dobrim djelima, onda je slijedenje toga jedan od temelja vjere. Prema definiciji koju su dali neki učenjaci, slijepo slijedenje jeste ono u kome se povodimo za nečijim riječima i djelima bez traženja bilo kakvog dokaza za ispravnost toga djela. Prema nekima, slijepo slijedenje jeste ono u kome se pokoravamo nekome u čiju ispravnost i iskrenost nismo sigurni.

Slijepo povodjenje nije jedan od ispravnih načina pomoću kojih možemo stjecati znanje bez obzira da li se radi o temeljnim istinama vjere ili o njenim ograncima. Ovo je stav koji su zastupali veliki islamski učenjaci i on je u potpunosti suprotan mišljenju Haševija i Salebija, koji su tvrdili da je slijepo slijedenje vadžib i da je to put koji vodi do istine.

Međutim, bitno je napomenuti da u ovo ne spada slučaj običnog čovjeka koji nije u stanju izučiti sve propise vjere i nije u stanju sam donositi fetve. Takav će potražiti nekoga učenijeg od sebe kako bi mu dao odgovor na pitanja koja ga muče. Na to se odnosi sljedeći ajet: “...pitajte sljedbenike Knjige

(*one kojima je dato znanje*) ako ne znate.” (En-Nahl, 43) Svako treba da se potruži da pronade najučeni-
jeg čovjeka svoga vremena kako bi mu postavljao pitanja i kako bi bio siguran da je odgovor koji je dobio u potpunosti ispravan. Isto tako, učenjak koji ne raspolaže dokazima i cjelokupnim uvidom u situaciju koja se pojavila među muslimanima treba poslušati i pokoriti se drugom učenjaku koji u tom momentu bolje barata dokazima i bolje poznaje okolnosti.

Ibn Atijja veli: “Svi se učenjaci slažu u tome da je slijepo povodenje u pitanjima akide – islamskog vjerovanja zabranjeno.” Međutim, neki drugi, poput kadije Ebu Bekra ibn el-Arebija, Ebu Omera, Osmana ibn Isaa ibn Derbasa eš-Šafija tvrde suprotno. Autor djela *El-Intisar* prenosi mišljenje prema kome je dozvoljeno slijepo povodenje i u pitanjima akide – islamskog vjerovanja. Smatram da je ovo mišljenje neispravno, a kao potvrdu neispravnosti navodim ajet koji to pokuđuje: “*Zatekli smo pretke naše kako ispovijedaju vjeru i mi ih slijedimo u stopu.*” (Ez-Zuhruf, 23) U ovom ajetu, Allah, dž.š., ukorava one koji su slijepo slijedili svoje pretke u pitanjima vjere, a odbacivali su sve ono s čime su došli poslanici, a.s. Svaki punoljetan musliman obavezan je naučiti temeljne istine svoje vjere, a to može postići samo kroz

učenje Kur’ana i čitanje hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Ibn Derbas veli: “Postoji mnogo onih koji nazivaju slijepim slijedenjem pridržavanje kur’ansko-sunnetskog učenja. Međutim, ovo je apsolutno netačno, nego je slijepo slijedenje ono u kome bez imalo razmišljanja i cenzure prihvatamo ono što određeni šejhovi i alimi govore. S druge strane, učenjaci koji su na Pravom putu svoje stavove i mišljenja temelje na Allahovoj, dž.š., objavi i praksi Allahova Poslanika, s.a.v.s., a ne na osnovu svojih mišljenja koja mogu biti i ispravna i neispravna.”

Ibn Hisar veli: “Polemika oko slijepog slijedenja posebno je došla do izražaja u vrijeme vladavine Memuna, otprilike dvjestote godine po Hidžri, nakon što su prevedena djela s grčkog i drugih stranih jezika, a u kojima se raspravljalo o tome je li svemir oduvijek, je li stvoren i sl., o suštini duše, o njoj kakvoći itd. Nakon pojave ovih djela ljudi koji su bili skloni novotarijama i zabludama počeli su prozivati one koji se ograničavaju samo na ajete i hadise da su zaostali, onima slabo učenim unosili su različite sumnje u ispravnost njihova vjerovanja. To je svakako rezultiralo pojavom različitih oblika novotarija, čak su i neke halife zalutale i pod utjecajem određenih učenjaka počeli su

tvrditi da je Kur'an stvoren i druge su prisiljavali da vjeruju u to."

Kako bi smanjili štetu koju ovakvi učenjaci nanose muslimanima, alimi poput Ebul-Hasena el-Ešarija, Abdullaha ibn Kilaba, Ibn Mudžahida, El-Muhasibija i dr. upustili su se u raspravu s njima i borili su se protiv njih, njihovim oružjem, to jest filozofijom. Vjerujem da su ovi alimi zahvaljujući tegobama koje su podnijeli u borbi protiv nastranih vjerovanja bili istinski sljedbenici Allahovih, dž.š., poslanika, koji su svoje živote provodili u tome. Međutim, neki su i u tome pretjerali pa su počeli tvrditi da onaj ko nije izučavao djela iz oblasti islamske apologetike nije u stanju pronaći Pravi put bez njih i na taj su način otišli u krajnost.

﴿وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بِكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾

"Oni koji neće da vjeruju slični su stoci na koju se viče, ali ona čuje samo zov i viku. Gluhi, nijemi i slijepi – oni ništa ne shvaćaju." (El-Bekara, 171)

U ovom ajetu Allah, dž.š., poređi Muhammeda, s.a.v.s., i nevjernike sa pastirom koji čuva stoku, koja čuje samo njegove povike i dozivanja, a nije u stanju razumjeti ih. Na ovaj su način ajet prokomentirali Ibn Abbas, r.a., Mudžahid, Ikrima, Suddi, Zedždžadž, Ferra i Sibevejh.

Ibn Zejdi veli: "Značenje ovog ajeta jeste da su oni koji mole i dozivaju božanstva koja su od kamena i nežive materije slični onome ko viče u noć i jedino što čuje jeste odjek vlastitog glasa. Dozivaju one koji ne mogu čuti, a odgovor koji čuju nestvaran je i od njega nema nikakve koristi." Taberi veli: "Ovaj ajet navodi primjer onoga ko doziva nekoga ko je skroz daleko i ko ga nikako ne može čuti. Jedino što će od ovoga dozivanja imati jeste umor i razočarenje."

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾

"O vjernici, jedite ukusna jela koja smo vam podarili i budite zahvalni Allahu, ta vi se samo Njemu klanjate." (El-Bekara, 172)

U ovom se ajetu spominju samo vjernici, kako bi im se ukazao značaj, a pod konzumiranjem jela misli se na uzimanje svega što im koristi u životu. Neki učenjaci smatraju da se ovaj ajet ipak odnosi samo na konzumiranje hrane. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ljudi, Allah, dž.š., jeste lijep i prima samo ono što je lijepo. Naredio je vjernicima isto što je naredio i poslanicima. Uzvišeni je rekao: 'O poslanici, dozvoljenim i lijepim jelima se hranite i dobra djela činite, jer Ja dobro znam ono što vi

radite.’ (El-Muminun, 51) I rekao je Uzvišeni: ‘O vjernici, jedite ukusna jela koja smo vam podarili...’ Nakon toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naveo primjer čovjeka koji je dugo putovao i raščupane kose i prašnjave odjeće pruža ruke prema nebu i govori: “Gospodaru! Gospodaru!”, a jede i pije ono što je zabranjeno i odrastao je jedući zabranjeno. Kako da takvome molbe budu uslišane?!¹⁶⁰

﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلِيَ بِهِءَ لِعَیْرِ اللَّهِ فَمَنْ أَضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“On vam jedino zabranjuje: strv i krv i svinjsko meso, i ono što je zaklano u nečije drugo ime, a ne u Allahovo. A onome ko bude primoran, ali ne iz želje, tek toliko da glad utoli, njemu nije grijeh. – Allah zaista prašta i milostiv je.” (El-Bekara, 173)

Ovaj ajet sadrži trideset četiri pitanja:

1. “On vam jedino zabranjuje: strv...” Ovdje je zabrana ograničena, naročito zato što je uslijedila nakon ajeta: “O vjernici, jedite ukusna jela koja smo vam podarili...”, koji sadrži opće odobravanje. Potom su navedeni izuzeci. Znači, ništa izvan ovog medinskog ajeta nije zabranjeno. To je potvrđeno drugim ajetom

za koji se kaže da je objavljen na Arefatu: “Reci: ‘Ja ne vidim u ovome što mi se objavljuje da je ikome zabranjeno jesti...’” (El-En’am, 145) Time je, prema Ibnul-Arebiju, tema do kraja iscrpljena. O tome će biti više riječi prilikom tumačenja sure El-En’am, ako Bog da.

2, 3. Strv je ono što je uginulo bez klanja. Ono što nije jestivo tretira se kao strv i u slučaju da bude zaklano, poput zvjeri i sl., o čemu će, ako Bog da, biti riječi prilikom tumačenja sure El-En’am.

4. Ovaj je ajet općenit. Ograničen je hadisima:

“Dozvoljene su nam dvije strvi – ribe i skakavci, te dvije krvi – jetra i slezena.”¹⁶¹

Džabirov hadis o anberu¹⁶² ograničava općenitost Kur’ana svojim ispravnim senedom. Bilježe ga Buhari i Muslim kod tumačenja ajeta

¹⁶¹ Hadis bilježe Ibn Madža, Bejheki, Dejlemi, Ahmed i Darekutni od Ibn Omera, a on od Poslanika, s.a.v.s. Busajri u *Zevaidu* navodi da se u ovom senedu nalazi Abdur-Rahman ibn Zejd ibn Eslem, koji je slab. Zejlei u djelu *Nasbur-raje* kaže: “Hadis navodi Ibn Hibban u djelu *Ed-Duafa* i smatra ga slabim zbog Abdur-Rahmana.”

¹⁶² Hadis je vjerodostojan, sahih. Bilježe ga Buhari i Muslim od Džabira ibn Abdullaha u predanju koje počinje riječima: “Allahov je Poslanik, s.a.v.s. odaslao jedan vojni odred u pravcu morske obale...” Anber je velika morska životinja od čije se kože pravio istoimeni oklop.

¹⁶⁰ Prenosi Muslim.

“*Vama se dopušta da u moru lovite...*” (El-Maida, 96), kao što ćemo vidjeti, ako Bog da.

Većina učenjaka smatra da je dozvoljeno jesti sva morska stvorenja, živa ili mrtva. To je Malikovo mišljenje. On je rezerviran po pitanju morske svinje rekavši: “Vi je zovete svinjom!” Ibn Kasim kaže: “Ja je izbjegavam, ali ne kažem da je haram.”

5. Postoji razilaženje među ljudima oko specifikacije Kur’ana sunnetom. Jedinstveni su oko toga da se Kur’an ne može specificirati daif hadisom, kao što navodi Ibnul-Arebi. Dokaz da je ovaj ajet ograničen hadisom jeste predanje Abdullaha ibn Ebu Evfe, koje navodi Muslim:

“S Vjerovjesnikom, s.a.v.s., učestvovali smo u šest ili sedam vojnih pohoda i jeli smo (tom prilikom) skakavce zajedno s njim.”¹⁶³ Iz forme ovog hadisa zaključuje se da su jeli skakavce bez obzira na to jesu li uginuli prirodnom smrću ili klanjem. To je mišljenje Ibn Nafia, Ibn Abdul-Hakema i većine učenjaka iz šafijskog mezheba, Ebu Hanife i drugih.

Malik i većina njegovih sljedbenika smatraju da je zabranjeno jesti skakavce koji su uginuli prirodnom

smrću, zato što su to kopnene životinje. To dokazuju činjenicom da ih čovjek pod ihramima ne smije ubijati, što znači da se tretiraju kao gazele. Ešheb kaže: “Ako životinja uginu usljed gubitka noge ili krila, nije je dozvoljeno jesti, zato što bi u takvom stanju mogla živjeti i razmnožavati se.” O propisima u vezi sa skakavcima bit će više riječi u komentaru sure El-A’raf, ako Bog da.

6. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem je li dozvoljeno koristiti se ostacima mrtve životinje ili nečisti. U vezi s ovim pitanjem postoje oprečna Malikova predanja. U jednom njegovu predanju navodi se da je to dozvoljeno, zato što je Poslanik, s.a.v.s., prošao pored ovce koja je poklonjena Mejmuni i upitao: “Zar niste uzeli njezinu kožu?”¹⁶⁴

Prema drugom Malikovu predanju, takva je životinja u cijelosti zabranjena. Nije, dakle, dozvoljeno koristiti nijedan njen dio niti nečistu materiju ni u koju svrhu. Štaviše, nije dozvoljeno ni zalijevati njivu niti pojit životinje nečistom vodom, kao što nije dozvoljeno hraniti životinje nečistom materijom. Strvlju se ne smiju hraniti ni psi ni zvijeri. Nije zabranjeno ukoliko one same jedu. Osnova

¹⁶³ Hadis je vjerodostojan, sahih. Bilježe Buhari i Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Tajalisi, Ibn Hibban i Darimi od Ibn Ebu Evfe.

¹⁶⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Nesai, Tirmizi, Abdur-Rezzak, Ibn Hibban i Ahmed, svi od Mejmune, r.a.

ovog stava jeste ajet: “*Zabranjuje vam se strv i krv...*”, u kome se ne navodi nikakav izuzetak. Ne može se kazati da je ovo uopćeno pravilo, zato što se uopćeno ne može shvatiti doslovno.

Međutim, Arapi mogu razumjeti smisao ajeta: “*Zabranjuje vam se strv...*” Osim toga, Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Ne koristiti ništa od uginule životinje.” U hadisu koji prenosi Abdullah ibn Ukej m navodi se: “Od uginule životinje ne koristite ni kožu ni tetive...”¹⁶⁵ Ovo je posljednje što je naveo u svojoj knjizi, mjesec dana prije smrti. O ovim će navodima biti govora prilikom komentiranja sure En-Nahl, ako Bog da.

7. Ako se zakolje noseća deva, krava ili ovca, mladunče se može jesti bez posebnog klanja. Treba ga zaklati jedino ako bude živo, jer se tada tretira kao zasebno biće. Jer, ako je fetus mrtav, računa se kao svaki drugi organ životinje. U tom smislu, prilikom prodaje ovce nije dozvoljeno posebno naplaćivati fetus, kao ni bilo koji drugi organ.

¹⁶⁵ Hadis je hasen garib. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai u svom djelu *Sunenul-Kubra*, Ibn Madža, Taberani i *Sagir*, svi od Abdullaha ibn Ukejma, r.a. Tirmizi kaže da je ovo hasen hadis, uz napomenu: “Ahmed ibn Hanbel izostavio je ovaj hadis zato što je u senedu moralo stajati, kao što neki navode: ‘Od Abdullaha ibn Ukejma od njihovih šejhova iz Džuhejne...’”

Ono što se nalazi u utrobi tretira se kao bilo koji drugi organ. I kod puštanja životinje ovaj se propis odnosi i na zametak. Ako je mladunče odvojeno od majke, na njega se ne odnosi ni prodaja ni oslobađanje. Džabir, r.a., prenosi¹⁶⁶ da su Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pitali o slučaju da se u utrobi zaklane krave, ovce ili deve nađe mrtav fetus. On je odgovorio: “Možete ga jesti, ukoliko želite, jer se klanje majke odnosi na klanje mladunčeta.” U istom smislu Ebu Davud navodi predanje Ebu Seida el-Hudrija, što predstavlja nedvosmislen argument. O ovome će, ako Bog da, opširnije biti riječi u komentaru sure El-Maida.

8. Predanja od Malika oprečna su u vezi s pitanjem kože uginule životinje – može li se očistiti štavljenjem? Prema jednom predanju, ne može se očistiti. To je formalni stav u mezhebu. Prema drugom, može se očistiti, na osnovu hadisa: “Svaka se koža štavljenjem čisti.”¹⁶⁷ Obrazloženje prvog mišljenja jeste u tome da je to dio uginule životinje koji je bio nečist i u vrijeme dok je bila živa. Stoga se koža ne treba

¹⁶⁶ Hadis je hasen. Bilježe Ebu Davud, Darimi, Darekutni, Hakim i Bejheki, svi oni od Džabira.

¹⁶⁷ Hadis je vjerodostojan, sahih. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi, Tahavi, *Meani*, *Muškil*, Ibn Džarud, Bejheki, Ibn Hibban, Abdur-Rezzak i Ahmed, svi od Ibn Abbasa.

štaviti, analogno mesu. Što se tiče hadisa koji potvrđuju da je takva koža čista, oni se odnose na uklanjanje prljavštine kako bi se koža mogla koristiti suha, za sjedenje. Dozvoljeno ju je, također, koristiti i kao posudu za vodu, zato što je voda u osnovi čista ukoliko se ne promijeni neko od njenih svojstava, o čemu će se govoriti u komentaru sure El-Furkan. Čistoća je pojam koji se odnosi na uklanjanje prljavštine, kao i na šerijatsku čistoću, a Allah najbolje zna.

9. Dlaka i vuna uginule životinje smatraju se čistim, prema predanju Ummu Seleme, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Koža uginule životinje može se koristiti nakon štavljenja, kao i vuna i dlaka nakon pranja."¹⁶⁸ To bi bilo dozvoljeno i da je uzeto sa žive životinje pa je stoga čisto i nakon uginuća. Meso koje je nečisto za vrijeme života takvo ostaje i nakon uginuća. Prema istoj logici, vuna koja je čista za vrijeme života, dozvoljena je i nakon uginuća životinje. Ovo se pravilo ne odnosi na mlijeko i jaje od uginule kokoši. Po našem mišljenju, mlijeko je čisto nakon uginuća, a isto tako i jaje. Međutim, do onečišćenja je došlo usljed kontakta s nečistom stvari, a ne usljed uginuća. O ovom i prethodnom pitanju bit će više

riječi u komentaru sure En-Nahl, ako Bog da.

10. U slučaju da miš padne u neku posudu, postoje dvije mogućnosti. Ako se miš izvadi živ, tada je sadržaj posude čist. Ako miš uginu, onda opet postoje dvije mogućnosti – da se raspadne, i u tom je slučaju sadržaj posude u potpunosti nečist; i druga je mogućnost da ostane u čvrstom stanju. Tada je nečisto samo ono što je do njega. U tom će se slučaju baciti uginula životinja i ono što je oko nje, a ostalo se može upotrijebiti. To se smatra čistim na osnovu predanja da su Poslanika, s.a.v.s., pitali o slučaju kada miš upadne u mast i uginu. On je odgovorio: "Ukoliko je u čvrstom stanju, izbacite ga, zajedno s ono masla oko njega. Ukoliko se raspao, bacite sve."¹⁶⁹

Kada je u pitanju pranje takve posude, neki učenjaci smatraju da se pranjem ne može očistiti, zato što se uginula životinja raspala i na taj način dobila tretman kakav imaju krv, vino, mokraća i druge nečistoće. Ebu Kasim smatra da se takva posuda može oprati, uspoređujući taj slučaj s uprljanom odjećom na kojoj se krv ne zadržava (nakon pranja), već se uklanja, kao i vino

¹⁶⁸ Hadis je slab. Bilježi ga Darekutni od Ummu Seleme.

¹⁶⁹ Hadis je vjerodostojan, sahih. Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Malik, Humejdi, Ibn Hibban, Taberani, Bejheki i Ahmed, svi od Ibn Abbasa od Mejmune.

ili mokraća, jer ih voda rastvara i odstranjuje s odjeće.

11. Kada se posuda i njen sadržaj očiste ili operu, ponovo dobijaju status čistoće i mogu se koristiti u razne svrhe. Međutim, ne može se prodavati dok se ne napomene, zato što ljudima smetaju takve stvari. Neki ih, pak, i dalje smatraju nečistim i zabranjenim. Takva posuda ili proizvod mogu se prodati samo nakon što se navede nedostatak, kao i bilo koji drugi. Prije pranja takvu stvar nije uopće dozvoljeno prodavati, zato što se, prema Malikovu mišljenju, nečista stvar ne smije prodavati i zato što je raspadnuta i stoga nalikuje vinu. Razlog je i hadis u kome je Poslanik, s.a.v.s., bio pitan za zaradu od vina, pa je rekao: "Allah je jevreje prokleo – njima je loj zabranjen, a oni ga tope i prodaju."¹⁷⁰ Kada Allah nešto zabrani, On zabrani i prodaju toga. Isto važi i za crknutu životinju koja se raspala. Ona je haram zato što je nečista, a haram je i prodati je.

12. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem lonca u koji upadne životinja poput ptice. Ibn Vehb prenosi da je Malik rekao: "Ne smije se jesti ono što je u loncu. To je nečisto zbog uginule životinje." Ibn Kasim prenosi da je on rekao: "Meso treba oprati, a umak proliti.

Ibn Abbasa su o ovome pitali, pa je rekao: "Meso treba oprati i jesti." Ne postoji dilema oko umaka među njegovim sljedbenicima. Ovo navodi Ibn Huvejz Mendad.

13. Što se tiče sirišta i mlijeka uginule životinje, Šafija smatra da je ono nečisto, na osnovu generalne ocjene ajeta: "*Zabranjuje vam se strv...*" Ebu Hanifa zastupa mišljenje da je to čisto, smatrajući da mjesto stvaranja tih tečnosti ne utječe na njihovu čistoću. Iz tog je razloga meso dozvoljeno jesti, zajedno s krvnim sudovima, iako se ono nalazi uz krv i prožeto je njome – bez pranja ili čišćenja, prema jedinstvenom mišljenju. Malik prihvaća mišljenje Ebu Hanife – do onečišćenja nije došlo uginućem, već usljed kontakta s nečistom posudom i to se ne može promijeniti pranjem. Isto važi i za kokoš iz koje izade jaje nakon uginuća; zato što se jaje tretira kao tekućina prije izlaska iz tijela kokoši, a do stvrdnuća dolazi u dodiru sa zrakom.

Ibn Huvejz Mendad kaže: "Neko može ustvrditi da se ovo mišljenje kosi s konsenzusom, jer su Poslanik, s.a.v.s., i muslimani nakon njega jeli sir koji im je donesen iz zemlje nearapa, a poznato je da oni (vatropoklonici) ne kolju, već ubijaju životinje. Isto tako, nije ih interesiralo ni da li je pritom korišteno sirište uginulih ili zaklanih životinja. Odgovor glasi:

¹⁷⁰ Bilježe ga Buhari i Muslim, od Ibn Abbasa.

udio sirišta u zgrušanom kiselom mlijeku veoma je mali, a mala količina nečistoće ne smeta ukoliko se pomiješa s velikom količinom tekućine. To je odgovor prema jednom predanju. Prema drugom predanju, to se desilo u početku islama i niko ne može prenijeti da su ashabi jeli sir koji je donesen iz zemlje nearapa. Štaviše, sir nije arapska hrana. Kada su se muslimani proširili na teritorije van Arapskog poluotoka, stoka je postala njihovo vlasništvo. Otkud onda podatak da su Poslanik, s.a.v.s., i ashabi jeli sir koji je, uz to, donesen iz strane zemlje i napravljen od sirišta njihove stoke?!”

Ebu Omer kaže: “Nije zabranjeno jesti hranu obožavalaca idola, vatre ili drugih nemuslimana, izuzimajući sljedbenike Knjige, ukoliko ta hrana ne potječe od stoke koju je potrebno klati. Nije dozvoljeno jesti ni njihov sir, zato što se on pravi u sirištu uginule stoke. U Ibn Madžinom *Sunenu* spominju se sir i mast. Selman el-Farisi kaže: “Upitan je Allahov Poslanik, s.a.v.s., za maslo, sir i krzno pa je rekao: ‘Halal je ono što je Allah dozvolio u Svojoj Knjizi, a haram je ono što je Allah u Svojoj Knjizi zabranio, a ono što je Allah prešutio spada u ono što je oprostio.’”¹⁷¹

¹⁷¹ Hadis bilježe Tirmizi, Ibn Madža i Hakim, svi od Selmana el-Farisiya. Tirmizi kaže da je ovo garib hadis poznat kao *merfu* predanje samo u

14. Allah, dž.š., rekao je: “...i krv...” Učenjaci su saglasni da je krv haram, nečist koja se ne smije jesti niti koristiti u druge svrhe. Ibn Huvejz Mendad kaže: “Krv je zabranjena, osim u neizbježnim situacijama. Te se situacije odnose na krv u mesu i žilama. Mala količina krvi tolerira se na tijelu i odjeći te se u tome može klanjati. To smo rekli na osnovu ajeta: ‘Zabranjuje vam se strv, i krv...’; ‘Reci: ‘Ja ne vidim u ovome što mi se objavljuje da je ikome zabranjeno jesti ma šta drugo osim strvi ili krvi koja istječe’” (El-En’am, 145), koji zabranjuju krv koja istječe.”

Aiša, r.a., kaže: “Kuhali smo u loncu u vrijeme Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Po vrhu se hvatala žuta boja. Mi smo jeli i to nam nije smetalo.”¹⁷² Veoma je teško sačuvati se od ovoga, a teret i teškoća u vjeri su odbačeni. To je osnova šerijata, prema kojem svaki ibadet koji predstavlja teret za ummet, prestaje biti dužnost. Tako je čovjeku u nuždi dozvoljeno jesti strv, bolesniku je dozvoljeno da ne posti, da uzima tejemum i sl.

Dakle, u ovom je ajetu krv spomenuta uopćeno, dok je u suri El-En’am specificirana kao ona “koja istječe”, na osnovu čega su

ovoj formi. Prenijeli su ga Sufjan i drugi od Sulejmana et-Tejmija, a on od Ebu Osmana kao njegove riječi. Mevkuf je hadis, ipak, pouzdaniji.

¹⁷² Bilježi ga Taberi u *Tefsiru* iz dva izvora.

učenjaci jednoglasno prihvatili da se ova specifikacija odnosi i na prvi slučaj. Krv je u ovom ajetu ona koja istječe. Ona koja je pomiješana s mesom nije haram po jednoglasnom mišljenju uleme, kao ni jetra i slezena. U vezi s pitanjem separirane riblje krvi također postoji razilaženje. Kabisi smatra da je ona čista, iz čega proizlazi da je jestiva. To je stav Ibnul-Arebija, koji obrazlaže da bi, ukoliko bi riblja krv bila prljava, bilo propisano da se zakolje.

To je stav Ebu Hanife o pitanju riblje krvi. Čuo sam kako jedan hanefija govori: “Dokaz da je ta krv čista jeste da ona izblijedi kada se osuši, za razliku od krvi ostalih životinja, koja pocrni.” Ovaj je njihov argument na mjestu, za razliku od argumenata šafija.

15. “...i svinjsko meso...” – Ovdje se naglašava meso svinje kako bi se ukazalo da je ta životinja u cijelosti zabranjena – bila ona preklana ili ne. Zabrana obuhvaća mast, hrskavicu i sve drugo.

16. Ummet je jedinstven u stavu da je svinjska mast zabranjena. Malik i njegovi istomišljenici smatraju da, ukoliko se čovjek zavjetuje da neće jesti loj, pa bude jeo meso, nije prekršio zavjet. A ako se zavjetuje da neće jesti meso, pa bude jeo loj, prekršio je, zato što meso pomiješano s lojem naziva mesom. Na taj se način loj može nazvati mesom, ali se meso ne može nazvati

lojem. Uzvišeni je Allah zabranio Israelićanima loj: “...a od goveda i brava (zabranili smo) njihov loj...” (El-En’am, 146)

Ova se zabrana ne tiče mesa, zato što se odnosi samo na loj. Iz tog razloga Malik pravi razliku između zavjeta u vezi s lojem i zavjeta u vezi s mesom. Ipak, ukoliko je namjera bila da se zavjetuje na meso, a ne na loj, onda neće biti prekršaja, a Allah najbolje zna. Zavjet neće biti prekršen, po mišljenju Šafije, Ebu Sevra i racionalista, ukoliko se čovjek zarekne da neće jesti meso, pa bude jeo loj. Ahmed smatra da, ukoliko se zavjetuje da neće jesti meso, pa bude jeo loj, prekršaja neće biti, osim ukoliko dotična osoba nije htjela izbjegavati mast.

17. Ne postoji dilema da je svinja u cijelosti zabranjena, osim dlake. Ona se može koristiti u šivenju. Prenosi se da je neki čovjek pitao¹⁷³ Božijeg Poslanika, s.a.v.s., o šivenju svinjskom dlakom. On je odgovorio: “To ne smeta.” To navodi Huvejz Mendad. On dodaje: “Šivenje obuće bilo je poznato u vrijeme Božijeg Poslanika, s.a.v.s., a i nakon

¹⁷³ Nisam našao ovo predanje kao Poslanikov hadis. Autor ga pripisuje Ibn Huvejzu Mendadu i njegovoj knjizi *Abkamul-Kur’an*. Ispravno mišljenje navodi Bejheki u *Sunenu*, *Poglavlje o korištenju dlake uginulih životinja*, gdje stoji da su Ibn Sirin, Hakem i Hammad smatrali upotrebu svinjske dlake pokudenim djelom.

njega. Nije poznato da ga je osudio ni Poslanik, s.a.v.s., ni imami nakon njega. Ono što je Poslanik, s.a.v.s., dozvolio računa se kao osnovni šerijatski propis.

18. Nema dileme da je kopnena svinja zabranjena, kao što je navedeno. Ulema se razilazi u vezi s pitanjem morske svinje. Malik nije iznio nikakav stav o tome, rekavši: "Vi je nazivate svinjom!", što je već navedeno. O tome će više biti riječi u komentaru sure El-Maida, ako Bog da.

19, 20. "...i ono što je zaklano u nečije drugo, a ne u Allahovo ime..." – to jest uz spominjanje nečijeg drugog imena, a na Allahova. To se odnosi na klanje koje vrše vatropoklonici, idolopoklonici i ateisti. Idolopoklonik kolje u ime idola, vatropoklonik u ime vatre, a ateist ne spominje ničije ime, te stoga kolje u svoje ime. Nema dileme među učenjacima da nije dozvoljeno jesti meso životinje koja je zaklana u ime vatre ili u ime idola. Prema mišljenju Malika, Šafije i nekih drugih učenjaka, nije dozvoljeno jesti ono što je zaklano u bilo čije drugo ime. Ibn Musejib i Ebu Sevr to dozvoljavaju ukoliko je klanje obavljeno za muslimana, na njegov zahtjev. Ovo će biti šire objašnjeno u komentaru sure El-Maida.

Ibn Abbas i drugi kažu: "Ovaj se ajet odnosi na klanje u ime kipova i idola, a ne u ime Mesiha", kao što

će biti objašnjeno u komentaru sure El-Maida, ako Bog da. Kod Arapa je bio običaj da glasno izgovore u čije ime prinose žrtvu. Stoga je to izgovaranje uzeto kao izraz njihove namjere, što je, ustvari, pravi razlog za zabranu. Poznat je primjer da je Alija ibn Ebu Talib, r.a., uzeo u obzir riječi koje je Galib Ebu Ferzdek izgovorio pri klanju deve: "Ona je zaklana u nečije drugo, a ne u Allahovo ime", pa su je ljudi ostavili. Ibn Atijja kaže: "Čitao sam predanje o Hasanu ibn Ebu Hasanu, kada su ga pitali o imućnoj ženi koja je svojim lutkama napravila svadbu i zaklala devu. On je rekao da nije dozvoljeno jesti meso te deve, jer je zaklana u ime kipa."

Smatram da je u ovom smislu i predanje Jahje ibn Jahje et-Temimija, Muslimova šejha. On bilježi Džerirovo predanje od Kabusa¹⁷⁴ da je njegov otac poslao neku ženu kod Aiše, da joj prenese njegov selam i upita je koji je namaz bio najdraži

¹⁷⁴ Kabus ibn Ebu Zabjan nepouzdan je prenosilac. Autor ukazuje na hadis Amra ibn Šuajba, koji posredstvom svog oca i djeda prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., bio upitan radi koje se vrijednosti odsijeca ruka. On reče: "Ruka se ne odsijeca radi voća ubranog s drveta. Ako je ukradeno iz sušare, treba procijeniti vrijednost sušare. Ruka se ne odsijeca niti ako se ukrade ovca sa ispaše. Ukoliko se ukrade iz štale, treba procijeniti vrijednost ukradenog." Bilježi ga Nesai u djelu *Kubra* i Bejheki.

Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Ona odgovori: "Prije podne je klanjao četiri rekata. Dugo vremena bi proveo na stajanju i lijepo obavljao ruku i sedždu. Nikada nije propuštao, ni u zdravlju, ni u bolesti, ni kod kuće – klanjati dva rekata prije sabah namaza." Tada jedna od prisutnih žena reče: "O, majko vjernika, naše dojilje, strankinje, daju nam poklone kada su im blagdani. Smijemo li to jesti?" Ona odgovori: "Ono što je zaklano toga dana nemojte jesti. Možete jesti njihovo voće."

21. "A onome ko bude primoran..." – to jest primoran jesti nešto od ovih zabranjenih stvari.

22. Primoranost može izazvati nasilnik ili glad koja hara. Većina fakih i učenjaka smatra da se ovaj ajet odnosi na neimaštinu i glad, što je ispravno. Prema drugom tumačenju, ovo se odnosi na osobu koja je prisiljena da jede ove zabranjene stvari. Mudžahid kaže: "To znači – osoba koja je od neprijatelja natjerana da jede svinjetinu i čini druge zabranjene stvari. U tom slučaju prisila čini haram dozvoljenim."

Glad može biti privremena ili dugotrajna. Ukoliko je dugotrajna, onda nema dileme da je dozvoljeno zasititi se mesom uginule životinje. Ipak, to meso nije dozvoljeno jesti ukoliko je dostupna imovina muslimana koja ne povlači kaznu odsijecanja ruke, poput neubranih hurmi, ovaca na ispaši i tome

sličnog, što ne povlači kaznu niti ima teške posljedice. Oko toga nema dileme, zato što u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre¹⁷⁵ stoji: "Dok smo jednom prilikom putovali s Božijim Poslanikom, s.a.v.s., ugledali smo devu čije je vime bilo povezano trnjem. Krenuli smo prema njoj, ali nas je Božiji Poslanik, s.a.v.s., pozvao. 'Ova deva pripada muslimanskoj kući. Ona je njihova hrana i beričet, nakon Allaha. Da li biste voljeli da neko uzme vaš prtljag? Da li bi to bilo pravedno?' 'Ne', odgovoriše ashabi. 'Onda ne dirajte devu', reče Poslanik, s.a.v.s. Ashabi rekoše: 'Što ćemo činiti ako

¹⁷⁵ Hadis je hasen na osnovu propratnih predanja. Navodi ga Ibn Madža od Ebu Hurejre. El-Busajri u *Zevaidu* kaže: "U senedu hadisa nalazi se Sulejt ibn Abdullah, o kome Buhari kaže: 'Njegova predanja nisu održiva.'" O ovoj temi govori i hadis Semure ibn Džunduba da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: "Kad neko od vas prođe pored (nečije) stoke, ukoliko je kod nje vlasnik, neka zatraži dozvolu (da pomuze), pa ako mu dozvoli, neka pomuze i neka (to mlijeko) popije. Ukoliko, pak, kod nje ne bude nikoga, neka zovne tri puta, pa ako mu se neko odazove, neka od njega zatraži dozvolu. A ako mu se niko ne odazove, neka pomuze i nek popije mlijeko, ali neka (od toga ništa) ne nosi." Hadis navode Ebu Davud, Tirmizi i Bejheki. Tirmizi dodaje: "O ovoj su temi hadisi preneseni i od Omera i Ebu Seida. Semurin je hadis hasen-garib. U skladu s njim je postupak nekih učenjaka. To je i stav Ahmeda i Ishaka.

nam je potrebna harana i piće?’ ‘Jedite, a ne nosite i pijte, a ne nosite’, odgovori Poslanik, s.a.v.s.” Hadis navodi Ibn Madža, Allah mu se smilovao, uz napomenu: “Ovo je za mene princip.”

Hadis navodi i Ibn Munzir¹⁷⁶: “Rekli smo: ‘Božiji Poslaniče, šta nam je dozvoljeno od imetka našeg brata, ako smo primorani?’ On odgovori: ‘Smije se jesti, ali ne i nositi; piti, ali ne i nositi.’” Ibn Munzir kaže: “Sve ostalo oko čega postoji razilaženje vezano je za neotudivost imetka.” Ebu Omer kaže: “Cijelo se pitanje svodi na to da musliman, kada mu se stavi u dužnost da ublaži glad muslimanu, a ta dužnost proizide iz situacije kada niko drugi ne može pomoći, on je dužan ublažiti glad čovjeku. Ukoliko neko uskrati to pravo, protiv njega treba upotrijebiti silu. Učenjaci smatraju da ovako treba postupiti ukoliko se radi samo o jednoj osobi, za koju to predstavlja dužnost. Međutim, ukoliko pomoć može pružiti više osoba ili cijela grupa, onda za njih to predstavlja farzi kifaje¹⁷⁷.

Pitanje vode ili neke druge materije koja može okrijepiti muslimana

¹⁷⁶ Hadis bilježi Bezzar od Ebu Hurejre. U lancu prenosilaca nalazi se Lejs ibn Ebu Sulejm, koji nije sasvim pouzdan. Međutim, zbog postojanja prethodno citiranih predanja, hadis dobija na vjerodostojnosti.

¹⁷⁷ Kolektivna obaveza. (Prim. prev.)

ima isti tretman. Učenjaci se razilaze oko nadoknade za pruženu pomoć. Jedni smatraju da je ona obavezna, a drugi da nije potrebna. U malikijskom su mezhebu zastupljena oba mišljenja. Kod učenjaka, savremenih i klasičnih, nema dvojbe da se muslimanu mora ublažiti glad, ako postoji bojazan da on može nastradati, i to na skroman način. Tako vlasnik neće biti oštećen, a putnik će biti okrijepljen.

23. Ibn Madža navodi predanje Abbada ibn Šerhabila da je čovjek iz plemena Benu Gubar¹⁷⁸ rekao: “Zadesila nas je gladna godina. Putovao sam ka Medini. Kada sam stigao do gradskih zidina, uzeo sam klas. Okomio sam ga i jeo, a ostatak stavio pod ogrtač. Tada vlasnik zida dođe, udari me i uze moju odjeću. Došao sam Božijem Poslaniku, s.a.v.s., i to mu ispričao. On se tom čovjeku obrati: ‘Nisi ga nahranio kada je bio gladan, niti si ga naučio kada nije znao.’ Poslanik, s.a.v.s., naredi da mi vrati odjeću i dodijeli mi tovar ili pola tovara hrane.”

Ovo je vjerodostojan hadis, čiji su prenosioci zastupljeni kod Buharija i Muslima, osim Ibn Ebu Šejbe, koji se nalazi samo kod Muslima. Nijedno predanje Abbada ibn Šerhabila el-Guberija el-Ješkurija

¹⁷⁸ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža, Bejhke i Hakim. Hakim ga smatra vjerodostojnim, a Zehebi potvrđuje ovu ocjenu. Vidi djelo *Es-Sahihah*.

ne bilježe ni Buhari ni Muslim. Od Poslanika, s.a.v.s., on prenosi samo ovu priču, kako navodi Ebu Omer, r.a., o slučaju ukidanja kazne u vrijeme gladi. Ebu Davud bilježi predanje Semure¹⁷⁹ da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Kad neko od vas prođe pored (nečije) stoke, ukoliko je kod nje vlasnik, neka zatraži dozvolu (da pomuze), pa ako mu dozvoli neka pomuze i neka (to mlijeko) popije. Ukoliko, pak, kod nje ne bude nikoga, neka zovne tri puta, pa ako mu se neko odazove, neka od njega zatraži dozvolu. A ako mu se niko ne odazove, neka pomuze i nek popije mlijeko, ali neka (od toga ništa) ne nosi.”

Tirmizi navodi predanje Ibn Omera¹⁸⁰ da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko uđe u (nečiji) vrt neka jede (od njegovih plodova), ali neka ništa ne nosi pod skutom.” Po Tirmiziju, ovaj hadis je garib, poznat nam je u ovoj formi samo preko Jahjaa ibn Sulejma.

On navodi i hadis Amra ibn Šuajba, koji od svog djeda prenosi¹⁸¹ da je Poslanik, s.a.v.s., bio upitan o plodovima koji su na drvetu, pa je rekao: “Nije grijeh onome ko u

nuždi od njih pojede, s tim da ništa ne nosi.”

U hadisu koji prenosi Omer, r.a.,¹⁸² navodi se: “Kada neko od vas prođe kroz nečiji vrt, dozvoljeno mu je da jede, ali ne i da puni kesu.”

Ebu Ubejd kaže: “Ovim se hadisom gladnom čovjeku koji sa sobom nema ništa čime bi kupio hranu odobrava da utoli glad, ali da ništa ne nosi sa sobom.”

Smatram da je nedvojbeno da je tuđi imetak zabranjen, osim ako je dobrovoljno darivan. Ukoliko je to običaj, kao što je bilo u početku islama, ili kao što je i danas u nekim zemljama, onda je to dozvoljeno. To se tretira kao potreba i glad, kao što je rečeno, a Allah najbolje zna.

Ukoliko se desi da hrana nije dobrovoljno darovana, učenjaci imaju dva mišljenja:

Prvo mišljenje: smije se jesti do potpunog zasićenja, te uzeti nešto sa sobom, ukoliko predstoji put kroz pustinju. Ako mu to ne bude trebalo, bacit će ga. U tom je smislu Malikovo mišljenje izrečeno u *Muvettau*. To je i stav Šafije i mnogih učenjaka. Obrazloženje ovog stava jeste u tome da nužda otklanja zabranu, tako da hrana postaje dozvoljena. Nužna se količina mjeri od trenutka kada nestane hrane, do

¹⁷⁹ Ocjena hadisa navedena je ranije.

¹⁸⁰ Hadis je hasen zahvaljujući propratnim predanjima. Bilježe ga Tirmizi i Ibn Madža od Omera.

¹⁸¹ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi i Nesai u djelu *Kubra*. Po Tirmiziju, ovaj je hadis hasen.

¹⁸² Hadis je mevkuuf. Bilježi ga Bejheki od Ebu Ijada. Merfu predanje navodi Bejheki od Ibn Omera, ali je i ono slabo.

trenutka kada se do nje može doći. Hadis o anberu¹⁸³ je u tome osnova.

Kada su se jednom prilikom ashabi vraćali s puta, ostali su bez zaliha. "Tako smo izašli na obalu mora i na morskoj smo obali ugledali nešto poput ogromne pješčane dine. Prišli smo tome i vidjeli da je to bila jedina riba koja se zove ulješura. Ebu Ubejde je rekao: 'Strv.' Potom je dodao: 'Međutim, mi smo izaslanici Božijega Poslanika, s.a.v.s., na Božijem smo putu, u nuždi smo pa, prema tome, jedite!' Na tome smo ostali mjesec dana – a bilo nas je tri stotine – tako da smo se i udebljali. Iz duplje njena oka izvlačili smo salo velikim vrčevima, a nju sjekli na komade veličine bika. Ebu Ubejde je od nas uzeo trinaestericu i posadio ih u duplju njena oka i uzeo je jedno njeno rebro i uspravio ga, zatim je stavio sedlo na najvećeg mužjaka deve koga smo imali i on je prošao ispod njega. Spravili smo njena mesa čak i za puta pa kad smo došli u Medinu, otišli smo kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i to mu ispričali. On je rekao: "To je opskrba koju vam je Allah izvadio (iz mora)! Imate li malo njena mesa da i nama date?!" Tako smo i Božijem Poslaniku, s.a.v.s., poslali malo njena mesa i on je to pojeo.¹⁸⁴

¹⁸³ Spominjan je ranije pod brojem 159.

¹⁸⁴ Hadis je vjerodostojan, sahih. Bilježe ga Buhari i Muslim kao Džabirovo predanje, koje je već citirano.

Prema drugom mišljenju, time se smije samo utoliti glad. Ovo mišljenje zastupaju Ibn Madžišun i Ibn Habib. Šafija pravi razliku između boravka u svojem mjestu i na putu. Čovjek koji boravi u svom mjestu uzet će samo onoliko koliko mu može utoliti glad, dok se putnik može zasititi i dodatno opskrbiti. Ukoliko ustanovi da mu taj višak nije potreban, ostavit će ga. Ako susretne drugog nevoljnika, dat će mu taj višak bez nadoknade, zato što se strv ne smije prodavati.

24. Što se tiče konzumacije alkohola iz nužde, to je opravdano u slučaju prisile, bez dvojbe. U slučaju gladi i žeđi, alkohol se ne smije piti, prema Malikovu mišljenju koje se navodi u djelu *Atabijja* – alkohol može samo povećati žeđ. Isto mišljenje zastupa i Šafija, zato što je Uzvišeni Allah u potpunosti zabranio alkohol, a strv je zabranio u normalnim situacijama. Ebheri kaže: "Ukoliko će alkohol ublažiti glad ili žeđ, može se piti, zato što Uzvišeni za svinjsko meso kaže: 'To je doista pogano' (El-En'am, 145), a potom ga je dozvolio u nuždi. Za alkohol se također kaže da je pogan (El-Maida, 90), na osnovu čega dobija isti tretman kao i svinjsko meso. Analogija je u ovom slučaju jasna. Glad i žeđ na taj se način sigurno mogu ublažiti.

25. Asbag prenosi da je Kasim rekao: "Čovjek u nuždi može piti

krv, ali ne i alkohol. Smije jesti strv, ali ne smije dirati izgubljene deve.” Ibn Vehb ovo podržava i dodaje da se smije piti mokraća, ali ne i vino; zato što vino za sobom povlači kaznu. U tom smislu je i stav šafijskog mezheba.

26. Ukoliko se čovjek zagrcne zalogajem, smije li se zaliti alkoholom? Neki smatraju da ne smije, iz bojazni da se to ne učini namjerno. Ibn Habib to dozvoljava, zato što spada u nuždu. Ibnul-Arebi kaže: “Što se tiče čovjeka koji se zagrcne zalogajem, dozvoljeno mu je – između njega i Uzvišenog Allaha. Što se tiče nas, moguće je ustanoviti kada je došlo da gušenja hranom, a kada ne. Ukoliko se to ustanovi, odobreno je, a ukoliko ne, onda će se nad tom osobom izvršiti kazna, a kod Allaha će biti ispravna. Ako čovjek u nuždi nađe strv, svinjsko i čovjekovo meso, jest će strv, zato što mu je ona dozvoljena u nekim situacijama, dok svinjsko i ljudsko meso ni u kojem slučaju nije dozvoljeno. Blagu zabranu treba prije prekršiti nego strogu. Isto važi i u slučaju kada je čovjek prisiljen na spolni odnos sa sestrom ili sa ženom koja mu nije u rodu. U toj će situaciji imati odnos s onom koja mu nije u rodu, zato što mu ona pod određenim okolnostima može biti dozvoljena. To je mjerilo kod ovih propisa. Ljudsko se meso ne smije jesti ni po cijenu života, po

mišljenju naših učenjaka. Ovaj stav podržavaju i Ahmed i Davud.

Ahmed¹⁸⁵ se poziva na riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Slomiti kost mrtvom čovjeku je kao slomiti kost živome.”

27. Pitali su Malika o mesu strvine u situaciji kada je dostupan tuđi imetak u vidu hurmi, usjeva ili sitne stoke. On je rekao: “Ukoliko je neko siguran da neće naškoditi sebi niti da će se smatrati lopovom ili lažovom, tada mu je dozvoljeno jesti iz tuđeg imetka, ali ne i nositi sa sobom. To je, po meni, ispravnije nego jesti strv.” Ovo je već opširno razmatrano. Ukoliko se plaši da će ga proglasiti lažovom ili kradljivcem, tada je bolje da jede strv, čije je meso u ovom slučaju dozvoljeno.

28. Ebu Davud navodi predanje Džabira ibn Semura¹⁸⁶ da je neki čovjek stigao u blizinu Medine sa svojom ženom i djecom. “Izgubio sam devu, ako je pronadeš, uhvati je”, rekao je. Sagovornik je našao devu, ali je vlasnik bio otišao. Deva je oboljela. Žena mu reče da je zakolje, ali on odbi. Deva je uginula, a žena reče da je odere kako bi raskidali meso i loj i jeli. On reče: “Ne, dok ne upitam Božijeg Poslanika, s.a.v.s.” Kada mu je to ispričao, Po-

¹⁸⁵ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža, Darekutni, Bejheki, Ibn Hibban i Malik od Aiše, r.a..

¹⁸⁶ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, obojica od Džabira ibn Semure.

slanik, s.a.v.s., upita ga: “Imaš li išta osim toga?” “Ne”, odgovori čovjek. “Onda je možete jesti.” Kada je vlasnik deve došao i čuo šta se desilo, upita: “Zašto je nisi zaklao?” “Stidio sam se od tebe”, odgovori. Ibn Huvejz Mendad kaže: “Ovaj hadis ukazuje na dvije stvari – čovjek u nuždi može jesti meso uginule životinje čak i kada nije u životnoj opasnosti; smije jesti, zasititi se i sačuvati za kasnije. Čovjeku je bilo dozvoljeno da sačuva meso, bez uvjetovanja da se ne smije zasititi. Ebu Davud¹⁸⁷ bilježi predanje Vehba ibn Ukbe el-Amirija, čijem je ocu Fudžej el-Amiri pričao kako je pitao Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: “Kada nam je dozvoljena strv?” “Kako jedete?”, upita Poslanik, s.a.v.s. “Ujutro i navečer.”

Ebu Nuajm¹⁸⁸ kaže: “Ukba mi je protumačio da to znači pehar ujutro i pehar navečer.” Reče: “To je – tako mi očeva života – glad.” Dozvolio im je strv u toj situaciji. Ebu Davud kaže: “To je jutarnji i popodnevni objed.” Hattabi kaže: “To su doručak i večera, to jest čaša mlijeka ujutro i čaša navečer, kako bi se zavaravala glad i održalo se u životu. Time se ne može ni utoliti glad, a kamoli zasititi se. U tom je slučaju dozvoljeno jesti meso uginule ži-

votinja. Prema tome, dozvoljeno je jesti strv sve dok se u tijelo ne unese dovoljno energije. To je mišljenje Malika i jedno predanje Šafije. Ibn Huvejz Mendad kaže: “Budući da mogu doručkovati i večerati, dozvoljeno im je da se zasite i popune zalihe.” Ebu Hanifa i Šafija u drugom predanju kažu da je od strvi dozvoljena samo količina kojom se može održati u životu. Takvog je mišljenja i Muzeni. Obrazloženje: Kada bi u osnovi bio u tom stanju, ne bi mu bilo dozvoljeno jesti strv. Isto važi i ukoliko to stanje postigne u toku jela. Slično se mišljenje navodi i od Hasana. Katada smatra da nije dozvoljeno zasititi se takvim mesom, a Mukatil ibn Hajjan da se ne smije pojesti više od tri zalogaja. Ispravno je nešto drugo, kao što je navedeno.

29. Što se tiče liječenja tim stvarima, one mogu biti sirove ili pečene. Ukoliko se one promijene pečenjem, dozvoljeno je liječiti se njima i u tom stanju klanjati, smatra Ibn Habib. Ibn Madžišun obrazlaže da pečenje čisti i mijenja suštinu. U *El-Atabiji* se navodi predanje od Malika da se, ukoliko se lijek “mertek”, koji se proizvodi od kostiju uginule životinje, stavi na ranu, u tom stanju ne može obavljati namaz dok se ne opere. Ukoliko se radi o sirovom mesu uginule životinje, Suhnun smatra da se time ne može liječiti, kao ni svinjskim

¹⁸⁷ Hadis prenosi Ebu Davud od Fudžeja el-Amirija. Hadis je daif. Vidi *Daif Ebu Davud*.

¹⁸⁸ To je Fadl ibn Dukejn.

mesom. Razlog je postojanje dozvoljene alternative, za razliku od gladi. Ukoliko se nađe neka druga hrana, svinjsko je meso i strv zabranjeno jesti. Zabranjeno je i liječiti se alkoholom, po mišljenju Malika i šafijskog mezheba. To je i stav Ibn Ebu Hurejre iz šafijskog mezheba. Ebu Hanifa smatra da je dozvoljeno popiti nešto od alkohola u svrhu liječenja, a ne i utoljenja žeđi. To je i izbor kadija Taberija, Šafijinog sljedbenika, te Sevrija.

Neki šafije iz Bagdada smatraju da se smije piti radi utoljenja žeđi, a ne i radi liječenja, zato što od žeđi prijeti direktna opasnost, za razliku od liječenja. Postoji mišljenje i da se alkohol smije piti u oba slučaja. Neki Šafijini sljedbenici zabranjuju liječenje bilo kojim haramom, osim mokraćom deve. Njihov je argument hadis Urenijina.¹⁸⁹ Neki uče-

njaci zabranjuju liječenje bilo kojom zabranjenom stvari, na osnovu Poslanikova hadisa: "Allah nije dao lijek mom ummetu u nečemu što im je zabranio."¹⁹⁰

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je Tariku ibn Suvejdu zabranio konzumiranje i proizvodnju vina. Kada je on rekao: "Ja ga proizvodim za lijek"¹⁹¹, on mu je odgovorio: "Doista to nije lijek, već bolest." Hadis navodi Muslim u *Sahihu*. Ovo se može protumačiti kao stanje nužde, jer je dozvoljeno liječenje, a ne i konzumiranje otrova. A Allah najbolje zna.

30. "...*ali ne iz želje...*" – Kata da, Hasan, Rebi, Ibn Zejd i Ikrima kažu: "Ne iz želje da jede iznad potreba."; "...*tek toliko da glad utoli...*" – dakle, tražeći alternativu ovim zabranjenim jelima.

Mudžahid, Ibn Džabir i drugi ovaj ajet tumače: "Ne tlačiti niti ugnjetavati muslimane." U to spada razbojništvo, odmetništvo, kidanje rodbinskih veza, napad na muslimane i tome slično. To je ispravno.

kako bi im prestala teći krv, to jest nije im zaustavio krv, nego je pustio da teče dok nisu umrli.

¹⁹⁰ Hadis bilježe Bejheki, Taberani i Ahmed, Ibn Hibban i Ebu Ja'la, svi od Ummu Seleme.

¹⁹¹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Abdur-Rezzak, Darimi, Bejheki, Ibn Hibban i Ahmed od Tarika Ibn Suvejda.

¹⁸⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Enesa ibn Malika. Jedno Buharijevo predanje glasi: "Došla je Vjerovjesniku s.a.v.s., nekolicina ljudi iz plemena Ukla pa su primili islam. Imali su tegobe zbog boravka u Medini. Poslanik, s.a.v.s., zapovjedio im je da odu devama muzarama i piju njihovu mokraću i mlijeko. To su učinili pa su ozdravili. Potom su se odmetnuli od islama, ubili su pastire i potjerali sebi te deve. Tada je Poslanik, s.a.v.s., poslao za njima potjeru. Kada su mu ih doveli, naredio je da im se odsijeku ruke i noge i iskopaju oči. Zatim nije spržio (usijanim željezom) mjesta na kojima su im odsječeni udovi

Osnova glagola بَغَى *bega* znači *nered* i *nemoral*. U tom je smislu ajet: “*I ne nagonite robinje svoje da se bludom bave – a one žele biti čestite...*” (En-Nur, 33) Nekada se taj izraz koristi i za stremljenje nečem pozitivnom.

31. Riječi “...*tek toliko da glad utoli...*” znače da je Uzvišeni dozvolio konzumiranje svih zabranjenih stvari u nuždi, zato što su sve dozvoljene stvari nedostupne, kao što je objašnjeno. Prema tome, nedostupnost dozvoljenog uvjet je za odobravanje zabranjenog.

32. Učenjaci su se podijelili oko situacije kada nužda uključuje grijeh, poput drumskog razbojništva ili nasilja. To je zabranjeno po Maliku, Šafiji, prema jednom predanju, a uzrok zabrane jeste taj dodatni grijeh. Naime, Uzvišeni je Allah to dozvolio kao potporu, a grešnik na tu potporu nema pravo. Ukoliko želi jesti (ono što je zabranjeno), mora prethodno učiniti tevbu. Ebu Hanifa i Šafija to u drugom predanju dozvoljavaju bez obzira na to kakva je svrha puta. Ibnul-Arebi kaže: “Čudno je kako to neko može dozvoliti, uprkos tome što se radi o upornom griješenju. Mislim da to niko ne tvrdi. Ukoliko takvo mišljenje postoji, ono je potpuno pogrešno.”

Ja kažem da je ispravno nešto drugo. Gubitak života na putu čiji je cilj griješenje veći je grijeh

od samog razbojništva. Uzvišeni kaže: “*I ne ubijajte sami sebe!*” (En-Nisa, 29) To je opće pravilo. Potreba za zabranjenom hranom u njemu može probuditi savjest i motivirati ga da se pokaje. Mesruk kaže: “Onaj ko bude prinuđen da jede strv, krv ili svinjsko meso, pa to ne učini i umre, ući će u vatru, osim ako mu Allah ne oprostí.” Ebu Hasan et-Taberi, poznat pod nadimkom Kija, tvrdi da unos strvi u stanju nužde nije olakšica, već potvrđena obaveza. Ukoliko to ne učini, čovjek se smatra grešnikom. Konzumiranje mesa uginule životinje ne smatra se putnom olakšicom. To je rezultat nužde, bez obzira na to da li se događa na putu ili kod kuće. Po istom principu grešnik koji nije na putu ima pravo prekinuti post ako je bolestan i uzimati tejemum na putu kada nema vode. Taberi zaključuje: “Ovo je za nas ispravno mišljenje.”

Predanja od Malika oprečna su u vezi s ovim pitanjem. Poznati stav njegova mezheba navodi Badži u djelu *El-Munteka*: “Na putovanju čiji je cilj griješenje smije se jesti strv, ali se ne može skraćivati namaz niti prekidati post.” Ibn Huvejz Mendad kaže: “Što se tiče unošenja zabranjene hrane u nuždi, u tome su dobročinitelj i grešnik jednaki, zato što je strv dozvoljena i na putu i kod kuće. Čovjek koji krene na put s lošim namjerama dobija

status putnika. Štaviše, taj je status gori nego da je kod kuće. Mršenje (tokom posta) i skraćivanje namaza jesu olakšice vezane za put. Ukoliko se krene na put s ciljem grijeha, nije dozvoljeno skraćivati namaz, zato što je ta olakšica vezana za putovanje. Zato kažemo da je dozvoljeno uzeti tejemmm u slučaju nedostupnosti vode na putu, zato što je tejemmm jednako propisan na putu i kod kuće.

Kako ga možemo lišiti prava na unošenje mesa uginule životinje ili prava na tejemmm zbog toga što je krenuo na put s lošom namjerom? Ukoliko ne bude jeo, izgubit će život, a to je najveći grijeh. A ukoliko ne bude uzeo tejemmm, neće klanjati... Može li mu se reći: "Počinio si jedan grijeh, pa poćini i drugi!" Može li se ćovjeku koji pije alkohol reći: "Ćini blud!", a bludniku: "Postani nevjernik!"; ili obojici reći: "Ne obavljajte namaz!?" Ovo se navodi u djelu *Ahkamul-Kur'an*, bez navoćenja drugaćijeg mišljenja Malika ili nekog od njegovih sljedbenika.

Badži kaće: "Zijad ibn Abdur-Rahman el-Endelusi navodi da ćovjek koji putuje kako bi poćinio grijeh ima pravo na skraćivanje namaza i mršenje tokom ramazana. Za njega je sve to jednako. Ovo mišljenje podrćava i Ebu Hanifa. Nema dvojbe da nije dozvoljeno ubiti samog sebe neuzimanjem

hrane. Uzimanje hrane je obavezno. Onaj ko putuje s ciljem grijeha nije osloboćen farzova i vadćiba, poput posta i namaza. Štaviše, to je i za njega obaveza. Isto vaći i za stvari koje smo naveli. Obrazloćenje prvog mišljenja jeste u tome da su te stvari dozvoljene na putu zato što su ljudima potrebne. One ne bi smjele biti podrćka za grijehenje, ukoliko postoji drugi naćin za prećivljavanje. Ibn Habib kaće: "Taj je naćin da se pokaje, a potom uzme meso uginule životinje." Za Ibn Habiba to je smisao ajeta "A onome ko bude primoran, ali ne iz ćelje, samo toliko da glad utoli." Naime, uvjet opravdanosti uzimanja mesa uginule životinje jeste da ćovjek ne bude nemoralan. Ćovjek koji putuje zbog napada na nekog, odmetništva, kidanja rodbinskih veza ili ćinjenja grijeha – nemoralan je i grešan. On ne ispunjava uvjete da bi ta hrana bila dozvoljena, a Allah najbolje zna."

Ovaj je zakljućak donesen na osnovu površnog znaćenja ajeta, a to je predmet rasprave islamskih pravnikaa. Kompozicija ajeta ustanovljava da onaj ko je primoran, ali ne iz ćelje, samo toliko da glad utoli, nije grešan. Ostali slućajevi nisu navedeni, ali se podrazumijevaju. Onaj ko tvrdi da postoje odrećene iznimke, dućan je ponuditi dokaz.

34. "...Allah zaista praća i milostiv je." – To znaći da će oprostiti

grijehe. Čovjek neće biti kažnjen za ono što mu je olakšano, a zahvaljujući Allahovoj milosti postoje olakšice.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

“Oni koji taje ono što je Allah u Knjizi objavio i to zamjenjuju za nešto što malo vrijedi – oni u trbuhe svoje ne trpaju ništa drugo do ono što će ih u vatru dovesti. Na Sudnjem danu Allah ih neće ni osloviti, niti ih očistiti – njih čeka patnja nesnosna.” (El-Bekara, 174)

“Oni koji taje ono što je Allah u Knjizi objavio...”

To su jevrejski učenjaci, koji su sakrili opis Muhammeda, s.a.v.s., i potvrdu njegove misije koju je Allah, dž.š., objavio u Tevratu.

“...i to zamjenjuju za nešto što malo vrijedi...”

Misli se na mito. Ono je označeno kao malo, zato što će kratko trajati i donijeti tešku patnju. Prema drugom tumačenju, nazvano je malim zato što je mita bilo malo.

Iako se ovaj ajet odnosi na jevrejske svećenike, njegov se smisao može primijeniti i na muslimane koji svjesno kriju istinu radi

materijalnih razloga. O tome je već bilo riječi.¹⁹²

“...oni u trbuhe svoje...”

Trbusi su spomenuti kako bi se naglasilo osnovno značenje jela, budući da se taj izraz može shvatiti i metaforički. Trbusi su spomenuti i da bi se ukazalo na njihovu gramzivost i činjenicu da su prodali budući svijet za bezvrijednu hranu.

“...u vatru dovesti...”

Ove riječi znače da je to haram zbog koga će ih Allah kazniti vatrom. Prema drugom tumačenju, za skrivanje Allahove objave bit će doslovno kažnjeni gutanjem vatre. Ovome je sličan ajet “Oni koji bez ikakva prava jedu imetke siročadi – doista jedu ono što će ih u vatru dovesti”. (En-Nisa, 10)

“Na Sudnjem danu Allah ih neće ni osloviti...”

Te riječi ukazuju na Njegovu srdžbu i nezadovoljstvo tim ljudima. Kada je čovjek ljut na nekoga, on s njime ne razgovara. Taberi kaže: “Neće ih osloviti onako kako bi voljeli.” Prema drugom tumačenju, ovo znači da im neće poslati meleke da ih pozdrave.

“...niti ih očistiti...”

To znači da ih neće očistiti od njihovih ružnih djela. Zedždžadž ovo tumači kao: “Neće ih nagraditi niti će ih nazvati čistim.”

¹⁹² Vidi komentar 41. i 79. ajeta ove sure.

Ebu Hurejre prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “S trojicom ljudi Allah neće govoriti na Sudnjem danu. Neće gledati u njih, neće ih očistiti i žestoko će ih kazniti. To su starac koji počinio blud, vladar koji laže i oholi siromah.”¹⁹³ Bolna i teška kazna prijete ovim ljudima zato što su počinili grijeh iz čiste objesti i omalovažavanja, a ne iz nekakve potrebe ili nužde. Riječi Uzvišenog: “*niti će na njih pažnju obratiti*”, znače da im se neće smilovati. O tome će biti riječi u komentaru sure Alu Imran, ako Bog da.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ
وَالْعَذَابِ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ﴾

“Oni su umjesto Pravoga puta izabrali zabludu, a umjesto oprosta zaslužili patnju – i koliko su oni samo neosjetljivi na vatru!” (El-Bekara, 175)

Riječi Uzvišenog: “Oni su umjesto Pravoga puta izabrali zabludu, a umjesto oprosta zaslužili patnju”, već su objašnjene.

“...i koliko su oni samo neosjetljivi na vatru!”

Ovo znači: “Kako se ne boje vatre, zato što rade djela koja ih vode ka njoj.” Zedždžadž to tumači tako da će oni trajno boraviti u vatri.

Prema drugom tumačenju, oni neće moći trpjeti vatru. Kisai i Kutrub navode da to znači da su oni ustrajni u djelima stanovnika vatre.

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ
الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾

“To je zato što je Allah objavio Knjigu, pravu istinu. A neslozi onih čija su mišljenja o Knjizi suprotna doista nema kraja.” (El-Bekara, 176)

To je pokazna zamjenica koja se odnosi na patnju, tj. patnju u vatri, ili znači: *ta osuda*, ili: *To će im biti kazna*. Ahfeš kaže: “Tako će oni završiti.”

“...što je Allah objavio Knjigu”

To je Kur’an, na ovom mjestu.

“A neslozi onih čija su mišljenja o Knjizi...”

Na ovom mjestu Knjiga je Tevrat. Kršćani tvrde da je u njemu najavljen dolazak Isaa, a jevreji to negiraju. Prema drugim tumačenjima, nesloga je u tome što se ne pridržavaju Tevrata poput svojih predaka; u tome što se ne slažu oko najave Muhammeda, s.a.v.s., u Tevratu; ili se misli na Kur’an, a oni koji se ne slažu jesu nevjernici Kurajš; misli se na sihr; izmišljotine naroda drevnih; potvoru... Već je bilo riječi o tumačenju riječi *šikak*.

¹⁹³ Hadis bilježe Muslim, Nesai, Begavi, Ibn Hibban i Ahmed, svi od Ebu Hurejre, r.a.

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ
وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

الْآخِرِ وَالْمَلَكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ وَعَائِي
 الْمَالِ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
 وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي
 الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَعَآتَىٰ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
 بَعَثْنَاهُمْ إِذَا عَلَّهْدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ
 وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا
 وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٢٣﴾

“Nije čestitost u tome da okreće-
 te lica svoja prema istoku i zapadu.
 Čestiti su oni koji vjeruju u Allaha i
 u onaj svijet, i u meleke, i u knjige,
 i u vjerovjesnike, i koji od imetka,
 iako im je drag, daju rođacima, i si-
 ročadi, i siromasima, i putnicima, i
 prosjacima, i za otkup iz ropstva, i
 koji molitvu obavljaju i zekat daju, i
 koji obavezu svoju – kada je preuzmu
 – ispunjavaju, naročito oni koji su
 izdržljivi u neimaštini, i u bolesti, i u
 boju ljutom. Oni su iskreni vjernici, i
 oni se Allaha boje i ružnih postupaka
 klone.” (El-Bekara, 177)

U ovom ajetu ima osam pitanja:

1. Riječi Uzvišenog: “Nije čes-
 titost...”, ulema različito tumači.
 Katada kaže: “Navodi se da je neki
 čovjek pitao Poslanika, s.a.v.s., o
 dobročinstvu (čestitosti), pa je
 objavljen ovaj ajet. Prije nego što
 su propisane obaveze, čovjek bi na
 osnovu svjedočenja da nema Boga
 osim Allaha i da je Muhammed
 Njegov rob i poslanik zasluživao
 Džennet. Tada je Allah objavio ovaj

ajet.” Rebi i Katada kažu da se ovaj
 ajet odnosi na jevreje i kršćane, zato
 što su se razišli u vezi s pitanjem
 okretanja u molitvi. Jevreji su se
 okretali prema zapadu – Jerusali-
 mu, a kršćani prema istoku – mje-
 stu izlaska sunca. Raspravljali su
 se o promjeni usmjerenja, a svaka
 se grupa držala svoga. Tada im je
 rečeno: “Nije dobročinstvo to što
 činite, već vjerovanje u Allaha.”

2, 3. “Čestiti su oni koji vjeruju u
 Allaha” – čestitost je ovdje imenitelj
 svakog dobra.

Uzvišeni kaže: “Oni su u Allaha
 – po stepenima.” (Alu Imran, 163)
 Nakon što je Poslanik, s.a.v.s., pre-
 šao u Medinu, uspostavljeni su propi-
 si, promijenjena kibla i propisane
 kazne, a Allah je objavio ovaj ajet.
 Nije smisao samo u molitvi, već u
 vjerovanju u Allaha i ostalo što je
 spomenuto. Tako su tumačili Ibn
 Abbas, Mudžahid, Dahhak, Ata,
 Sufjan i Zedždžadž.

4. “... i koji obavezu svoju – kada
 je preuzmu – ispunjavaju”

To su osobine onih koji vjeruju.

5. Naši učenjaci smatraju da je
 ovo jedan od važnijih zakonodavnih
 ajeta, zato što sadrži šesnaest pra-
 vila: vjerovanje u Allaha, Njegova
 imena i svojstva (što je objašnjeno
 u djelu *El-Kitabul-esna*) oživljenje;
 sakupljanje; mizan (vaganje dje-
 la); Sirat (ćupriju); havd (dženet-
 sko vrelo); šefa’at (zauzimanje);
 Džennet i Džehennem (o čemu

smo govorili u knjizi *Et-Tezikira*); meleki; objavljene knjige – Božija istina; poslanici; obavezno i dragovoljno udjeljivanje; održavanje rodbinskih veza; obilaženje i briga o siročadi i siromašnima; briga o putnicima – gostima ili onima koji su na putu ostali bez sredstava, prosjacima i za otkup iz ropstva (o čemu će biti riječi kod tumačenja ajeta o milostinji); redovno obavljanje namaza; davanje zekata, ispunjavanje obaveza i izdržljivost u teškoćama. Svako od ovih pravila moglo bi se objasniti u zasebnoj knjizi. Većina je već spomenuta, a ostala će biti objašnjena na odgovarajućem mjestu, ako Bog da.

Učenjaci se razilaze oko pitanja da li siročetu treba davati dobrovoljnu milostinju samo zbog toga što je siročće, bez obzira na to je li imućno ili siromašno. Ova se dilema tiče dobrovoljne milostinje. Pitanje obaveznog zekata već je objašnjeno.

6. Riječi Uzvišenog: "...i koji od imetka, iako im je drag, daju...", za neke predstavljaju argument da u imetku postoje obaveze osim zekata i da se na taj način postiže dobroćinstvo. Za druge, ovo se odnosi na propisan zekat. Prvo je mišljenje bliže istini. Darekutni navodi predanje Fatime bint Kajs¹⁹⁴ da je Bo-

žiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Doista u imetku postoje obaveze mimo zekata", i potom proučio ajet: "Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja...", i sve do kraja ajeta.

Iako je ovo predanje diskutabilno, na njegovu valjanost ukazuje sam smisao ovog ajeta, počev od riječi: "...i koji molitvu obavljaju i zekat daju..." Ovdje je zekat spomenut uz namaz, što nam kazuje da se riječi: "...i koji od imetka, iako im je drag, daju...", ne odnose na obavezni zekat. Takvo razumijevanje ajeta značilo bi da je došlo do ponavljanja, a Allah najbolje zna. Učenjaci su jedinstveni da se u slučaju da muslimane zadesi neka nepogoda mora pružiti materijalna pomoć. Malik, Allah mu se smilovao, kaže: "Ljudi moraju osloboditi svoje robove čak i po cijenu da to iscrpi cijeli njihov imetak." To je također općeprihvaćeno stanovište. Ide u prilog našem izboru, a Allah ukazuje na istinu.

7. Riječi Uzvišenog: "...iako im je drag...", učenjaci različito tumače: zamjenica *im* odnosi se na one koji daju imetak (na subjekt); pridjev *drag* može se odnositi i na

nema obaveza mimo zekata." Među prenosiocima hadisa je Mejmun ibn A'ver, koji je nepouzdan. Međutim, smisao je ovog hadisa ispravan. U tom se smislu navodi više hadisa, poput Ebu Davudova predanja: "Ko *dā* zekat, izvršio je svoju dužnost. A ko *dā* još više, to je bolje."

¹⁹⁴ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Tirmizi i Darekutni od Fatime bint Kajs. Hadis navodi Ibn Madža u formi: "U imetku

rođake, koji slijede (na objekt). U tom bi slučaju smisao bio: "...zato što su im dragi rođaci". Prema drugom tumačenju, sintagma se odnosi na imetak. "Iako im je drag" svakako predstavlja umetnutu rečenicu.

Ovome je sličan i ajet: "i hranu su davali – mada su je i sami željeli – siromahu..." (El-Insan, 8), koji može sadržavati oba smisla – zato što žele hranu ili zato što žele pomoći siromahu... Umetnuta rečenica zastupljena je i u ajetu: "A onaj ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je..." (En-Nisa, 124)

8. Riječi Uzvišenog: "...i koji obavezu svoju – kada je preuzmu – ispunjavaju", odnose se na obavezu prema Allahu i obavezu prema ljudima; "...naročito oni koji su izdržljivi u neimaštini, i u bolesti." – Allahov Poslanik, s.a.v.s., veli¹⁹⁵: "Kaže Uzvišeni: 'Svaki Moj rob koga iskušam u postelji, pa se ne požali svojim posjetiocima, dobit će bolje meso nego što je imao i bolju krv od one koju je imao. Ukoliko mu uzmem dušu, uživat će Moju milost. A ako ga izliječim, bit će mu izbrisani grijesi.' Upitali su: 'Božiji Poslaniče, kakvo je to bolje meso?' On odgovori: 'Ono koje nije počinilo grijeh.' 'Kakva je to bolja krv?', upitaše. 'Ona koja nije zgriješila.'"

¹⁹⁵ Hadis je nepoznat u ovoj formi. Može se naći u Ibn Dževzijevu djelu *El-Mavduat* (Apokrifna predanja).

"Oni su iskreni vjernici, i oni se Allaha boje i ružnih postupaka klone."

Dakle, iskreni su, bogobojažni i pouzdani u svojim postupcima te ozbiljni u vjeri. To je najveća pohvala. O iskrenosti Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Budite iskreni, jer iskrenost, zaista, vodi ka dobročinstvu, a dobročinstvo vodi ka Džennetu. Čovjek koji neprestano govori iskreno i teži istini i traga za njom biva kod Allaha, dž.š., upisan kao iskreni."¹⁹⁶

﴿يَتَّيَّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ ۗ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ ۗ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ ۗ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

"O vjernici, propisuje vam se odmazda za ubijene: slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu. A onaj kome rod ubijenog oprosti, neka oni velikodušno postupi, a neka im on dobročinstvom uzvрати. To je olakšanje od Gospodara vašeg, i milost. A ko nasilje izvrši i poslije toga, njega bolna patnja čeka." (El-Bekara, 178)

Ovaj ajet sadrži sedamnaest pitanja:

¹⁹⁶ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Mesuda.

1. Buhari, Nesai i Darekutni navode predanje Ibn Abbasa kako je kod Israelićana postojala odmazda, ali nije postojala krvarina. Zato je Allah ovom ummetu propisao: “*O vjernici, propisuje vam se odmazda za ubijene: slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu. A onaj kome rod ubijenog oprost...*” – na način da se prihvati krvarina za namjerno ubistvo – “*neka oni velikodušno postupe, a neka im on dobročinstvom uzvrati. To je olakšanje od Gospodara vašeg, i milost*” u odnosu na praksu koja je dotada vladala. “*A ko nasilje izvrši i poslije toga, njega bolna patnja čeka*”, to jest ko izvrši ubistvo nakon što je prihvatio krvarinu.¹⁹⁷ Ovo je Buha-rijeva verzija.

Ša’bi kaže da je ajet “*slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu*” objavljen povodom sukoba između dvaju arapskih plemena, kada su rekli: “U zamjenu za našeg roba ubit ćemo toga i toga (iz neprijateljskog plemena), a u zamjenu za našu ropkinju, ubit ćemo tu i tu ženu.”

2, 3. “*...propisuje vam se odmazda...*”

Kod odmazde, ubica koji je osuđen na smrt dužan je povinovati se

odluci roda (ubijenog) i prihvatiti propisanu odmazdu. S druge strane, rod je dužan ograničiti se na ubicu i ostaviti njegove bližnje na miru. Prije ovog propisa Arapi su se svetili i drugima, ne samo ubici. To je smisao Poslanikovih, s.a.v.s., riječi: “Najveći neposlušnici na Sudnjem danu jesu: onaj ko ubije nekog drugog, osim onoga ko je nekog bespravno ubio, onaj ko ubije čovjeka na njegovu imanju i onaj ko ubije iz zavisti.”¹⁹⁸

Katada, Ša’bi i drugi kažu: “U džahilijetu su vladali nasilje i satanizam. Kada bi u nekom snažnom mjestu bio ubijen rob, oni bi zahtijevali da na suprotnoj strani bude ubijen slobodan čovjek. Kada bi bila ubijena žena, oni bi za odmazdu tražili isključivo muškarca. Ako bi ubijeni bio iz niže klase, za odmazdu bi tražili uglednika. Važilo je pravilo da je ubistvo najbolja prevencija ubistva. Tada im je Allah zabranio nasilje: ‘*O vjernici, propisuje vam se odmazda za ubijene: slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu*’; ‘*U odmazdi vam je opstanak.*’”

4. Nema sumnje da na odmazdu za ubijene pravo ima samo vlast (*ulul-emr*, predstavnici). Njihova je dužnost da traže odmazdu, sprovode zakon i ostalo. Uzvišeni svim

¹⁹⁷ Predanje je vjerodostojno kao mevkuf, tj. ono koje doseže samo do ashaba. Bilježe ga Buhari, Nesai u djelu *El-Kubra* i Darekutni, svi kao riječi Ibn Abbasa.

¹⁹⁸ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Ahmed, u ovoj formi od Amr ibn Suajba.

vjernicima propisuje odmazdu, ali nisu svi u mogućnosti ostvariti to pravo. Zato su izabrali predstavnike u vlasti koji će ih zastupati kada je u pitanju odmazda ili neka druga kazna. Odmazda nije obavezna, međutim, ni oštećeni ne smije prekoračiti prava koja su mu dana. Ukoliko dođe do pomirenja i oštećeni odustane od odmazde u zamjenu za krvarinu ili oprost, to je dozvoljeno, kao što će biti objašnjeno.

Može se postaviti pitanje da se u ovom ajetu kaže: “...propisuje vam se odmazda...”, a to znači obavezu i strogu dužnost. Kako, onda, ona može biti neobavezujuća? Odgovaramo da je ona stvar izbora. Odmazda je krajnje sredstvo rješavanja žestokog sukoba.

5. Riječi Uzvišenog: “Slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu”, različito se tumače. Jedni kažu da ajet ukazuje na propis vezan za ubicu – ukoliko slobodan ubije slobodna, rob roba ili žena ženu, i da se ne dotiče slučaja kada ubica pripada drugom društvenom sloju. Prema ovom tumačenju, ajet je generalan, a detaljnije ga objašnjava ajet “*Mi smo im u njemu propisali: glava za glavu...*” (El-Maida, 45), kao i praksa Poslanika, s.a.v.s., koji je smrću kaznio jevreja koji je ubio ženu. Ovo je Mudžahidovo tumačenje, a prema navodima Ebu Ubejda i Ibn Abbasa. Prema drugom

predanju, Ibn Abbas je smatrao da je ovaj ajet derogiran ajetom iz sure El-Maida, što je mišljenje iračkih učenjaka.

6. Učenjaci iz Kufe i Sevri smatraju da se kažnjava smrću ukoliko slobodan čovjek ubije roba ili musliman štićenika. Njihov argument jeste ajet: “*O vjernici, propisuje vam se odmazda za ubijene...*”, koji je općenit, kao i ajet: “*Mi smo im u njemu propisali: glava za glavu...*” (El-Maida, 45) Njihovo obrazloženje glasi da musliman i štićenik uživaju jednaku zaštitu koja je uvjet za odmazdu. Radi se o svetosti života koja je univerzalna. Štićenik je trajno zaštićen, kao i musliman. Obojica su stanovnici muslimanske države. Dodatan argument jeste činjenica da se musliman kažnjava ukoliko pokrade štićenika. Na osnovu toga se zaključuje da se imetak štićenika jednako tretira kao imetak muslimana. Prema tome, njihov se život također jednako tretira, budući da svetost imetka proistječe iz svetosti života. Ebu Hanifa, njegovi istomišljenici te Sevri i Ibn Ebu Lejla jednoglasni su oko toga da slobodna čovjeka treba kazniti smrću ukoliko ubije roba, kao i u suprotnom slučaju. Takvo je i Davudovo mišljenje. Ovakav su stav imali i Alija, Ibn Mesud, r.a., kao i Seid ibn Musejjib, Katada, Ibrahim en-Nehai i Hakem ibn Ujejna.

Većina učenjaka smatra da slobodan čovjek ne zaslužuje smrtnu kaznu ukoliko ubije roba, zbog varijacija navedenih u ajetu. Ebu Sevr kaže: “Budući da su učenjaci jednoglasni oko toga da se slobodan čovjek ne kažnjava za prekršaj učinjen nad robom, to znači da se ne kažnjava ni za ubistvo. Oni koji prave razliku između toga kontradiktorni su.” Uz to, većina učenjaka smatra da onaj ko nehotice ubije roba treba isplatiti samo njegovu vrijednost. Ubistvo roba iz nehata drugačije se tretira, kao i ubistvo s predumišljajem. Uz to, rob se prodaje i kupuje i u potpunoj je vlasti slobodnog. Na osnovu toga, ne može se izjednačiti niti mjeriti s njime.

Ovaj je konsenzus ispravan. Međutim, nije tačno da se radi o kontradiktornosti kod prvog mišljenja, zato što Ibn Ebu Lejla i Davud smatraju da je između robova i slobodnih propisana odmazda za gubitak bilo kojeg dijela tijela. Davud se poziva na riječi Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: “Život svakog muslimana ima istu vrijednost.”¹⁹⁹ Prema tome, nema razlike između slobodnog čovjeka i roba, o čemu će biti više riječi u komentaru suri En-Nisa.

¹⁹⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža, Ibn Džarud, Bejheki i Ahmed.

7. Većina učenjaka također smatra da se musliman ne kažnjava smrću ukoliko ubije nevjernika, zato što Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Musliman se ne ubija zbog nevjernika.”²⁰⁰ Hadis navodi Buhari od Alije ibn Ebu Taliba. Predanje koje oni navode kao argument – da je Poslanik, s.a.v.s., na Hajberu kaznio smrću muslimana zbog ubistva jevreja²⁰¹ – nije vjerodostojno, zato što je došlo do prekida u lancu prenosilaca.

Drugi je argument daif hadis koji Ibn Bejlemani prenosi od Ibn Omera.²⁰² Darekutni kaže: “Ovaj hadis Poslaniku, s.a.v.s., pripisuje samo Ibrahim ibn Ebu Jahja, čija se predanja ne prihvaćaju.” Tačno je da je ovo mursel predanje Rebia od Ibn Bejlemanija. Ibn Bejlemani je slab prenosilac. Njegova predanja koja dosežu do Poslanika, s.a.v.s., ne prihvaćaju se, a šta tek reći za mursel predanja...”

U vezi s ovom temom vjerodostojno je samo Buharijevo predanje

²⁰⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Ovo je fragment hadisa koji navode Buhari, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi, Ibn Džarud, Bejheki i Ahmed od Alije ibn Ebu Taliba.

²⁰¹ Hadis je slab. Bilježi ga Ebu Davud kao mursel predanje od Abdullaha ibn Jakuba, a on od Abdullaha ibn Abdul-Aziza ibn Saliha el-Hadremija koje ne doseže do Poslanika, s.a.v.s.

²⁰² Hadis je daif, slab. Bilježe ga Darekutni i Bejheki.

kojim se specificira uopćenost ajeta "...propisuje vam se odmazda za ubijene..." i "...glava za glavu..." (El-Maida, 45)

8. Od Alije ibn Ebu Taliba i Hasana ibn Ebul-Hasana el-Basrija prenosi se da je ovaj ajet objavljen kao objašnjenje navedenih propisa, da bi se ukazalo na razliku između ovih slučajeva i slučaja kada slobodan čovjek ubije roba, rob slobodnog, muškarac ženu ili žena muškarca. Oni smatraju da ako muškarac ubije ženu, njena porodica ima pravo na odmazdu, uz davanje polovine krvarine.

Druga je mogućnost da ga ostave u životu i prime polovinu krvarine. Ukoliko žena ubije muškarca, porodica ubijenog ima pravo na odmazdu uz primanje polovine krvarine. Druga je mogućnost da preuzmu cijelu krvarinu i ostave je u životu. Ovo predanje Ša'bi pripisuje Aliji. Međutim, ono nije vjerodostojno. Naime, Ša'bi nije sreo Aliju. Hakem prenosi da su Alija i Abdullah rekli da ukoliko muškarac namjerno ubije ženu, on zaslužuje smrtnu kaznu. Ovo je predanje kontradiktorno sa Ša'bijevim predanjem od Alije. Učenjaci su saglasni da ukoliko jednooki ili jednoruki čovjek ubije zdravog, oštećena strana nema pravo na odmazdu, već će uzeti polovinu krvarine zbog toga što je jednooki ubio dvoookog, jednoruki dvorukog... To ukazuje na

činjenicu da su ljudi ravnopravni i da je dijete ravnopravno s odraslim.

Odgovor na ovaj stav glasi: ako tvrdite da muškarac nije ravnopravan sa ženom, i da se, shodno tome, na nju ne odnosi Poslanikov hadis: "Život svakog muslimana ima istu vrijednost"²⁰³, zašto, onda, zahtijevate da se muškarac osudi na smrt zbog ubistva žene, koja mu nije ravna, da biste potom uzeli polovinu krvarine? Poznato je da krvarina predstavlja zamjenu za odmazdu i kaznu. Ovaj stav nema ni osnove ni analogije. Ovo su riječi Ebu Omera, r.a.

9. Učenjaci su saglasni da smrtnu kaznu zaslužuje žena koja ubije muškarca, kao i muškarac koji ubije ženu. Većina učenjaka pritom ne uvjetuje nikakvu dodatnu dužnost. Manja grupa njih smatra da treba biti razlike između krvarina. Malik, Šafija, Ahmed, Ishak, Sevri i Ebu Sevr smatraju da isto važi i za kazne koje su manje od ubistva. Hammad ibn Ebu Sulejman i Ebu Hanifa smatraju da se kazna neće izvršavati za prekršaj manji od ubistva. Ovo se pravilo, po njima, odnosi na odmazdu. Njihov je argument da sve što je ispod "glave za glavu" preče i važnije, kao što je već navedeno.

10. Ibnul-Arebi kaže: "Ljudi pokazuju toliko neznanje da smatraju

²⁰³ Ocjena hadisa navedena je na strani 205.

da ubijenog čovjeka treba osuditi na smrt zbog ubistva vlastitog roba. Pozivaju se na hadis koji Hasan prenosi od Semure²⁰⁴ da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: 'Ko ubije svoga roba, ubit ćemo ga.' Taj je hadis slab. Naš je argument ajet: *A ako je neko, ni kriv ni dužan, ubijen, onda njegovom nasljedniku dajemo vlast, ali neka ni on ne prekoračuje granicu u ubijanju.*' (El-Isra, 33) U ovom slučaju nasljednik je gospodar. Kako će on imati vlast nad sobom? Svi su saglasni da gospodar, ukoliko nenamjerno ubije svog roba, ne treba plaćati njegovu vrijednost u Bejtul-mal. Amr ibn Šuajb²⁰⁵ prenosi od svog oca i djeda da je neki čovjek ubio svog roba nenamjerno. Poslanik, s.a.v.s., osudio ga je na bičevanje i progonstvo od godinu dana. Ukinuo je njegov udio kod muslimana i nije propisao odmazdu."

Ovdje se može postaviti pitanje o slučaju da čovjek ubije svoju suprugu. Zašto ne kažete da se brak treba uspostaviti kako bi se skinula sumnja i odgovornost s muža, zato što je brak vrsta ropstva? To je stav Lejsa ibn Sa'da. Na to odgovaramo da je brak ravnopravan ugovor koji se zaključuje među supružnicima.

²⁰⁴ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai u djelu *Kubra*, Abdur-Rezzak u *Musannefu*, Bejheki i Tajalisi, svi od Semure.

²⁰⁵ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Bejheki od Amra Ibn Šuajba.

U prilog tome ide činjenica da se čovjek ne može oženiti ženinom sestrom, niti s pet žena. Ona ima pravo da zahtijeva intimni odnos kao i on. Ipak, on, po Božijem zakonu, vodi brigu o ženi i izdržava je. Kada bi o tom pitanju postojala sumnja, onda bi se ona ticala obiju strana.

Hadis koji Ibnul-Arebi smatra slabim ustvari je vjerodostojan. Bilježe ga Nesai i Ebu Davud, a on u cijelosti glasi: "Ako ga osakati, bit će osakaćen, ako ga kastrira, bit će kastriran."²⁰⁶ Buhari prenosi da je Ali ibn el-Medini rekao: "Susret između Hasana i Semure je potvrđen." On prihvata ovaj hadis. Buhari dodaje: "Za mene je prihvatljiv. Da nije ispravan, ne bi ga ova dva imama prihvaćala. To je dovoljan razlog."

Slobodan se čovjek kažnjava smrću ukoliko ubije roba. Ovo je stav Nehajja i Sevrija, prema jednom predanju. Neki smatraju da je Hasan od Semure čuo samo hadis o akiki, a Allah najbolje zna.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem odmazde među robovima za zločin manji od ubistva. Jedni smatraju da je odmazda propisana i za ubistvo i za zločin manji od toga. To je stav Omera ibn Abdul-Aziza, Salima ibn Abdullaha, Zuhrija,

²⁰⁶ Ocjena hadisa navedena je na prethodnoj strani.

Kurrena²⁰⁷, Malika, Šafije i Ebu Sevr. Ša'bi, Nehai, Sevri i Ebu Hanifa smatraju da u tim slučajevima nema odmazde. Ibn Munzir smatra da je prvo mišljenje ispravnije.

11. Darekutni i Ebu Isa et-Tirmizi bilježe hadis Surake ibn Malika: "Prisustvovao sam kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao da se odmazda izvršava nad sinom zbog ubistva oca, a ne izvršava se nad ocem zbog ubistva sina."²⁰⁸

Tirmizi kaže: "Ovaj je hadis od Surake poznat samo s ovim senedom. Međutim, njegov sened nije vjerodostojan, jer ga je prenio Ismail ibn Ajaš od Musenna ibn Sabbaha, a Musenna ibn Sabbah smatran je slabim ravijom hadisa.²⁰⁹ Ovaj je hadis prenio i Ebu Halid el-Ahmer od Hadždžadža, on od Amra ibn Šuajba, on od svoga oca, a on od njegova djeda, on od Omera, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s. Ovaj je hadis prenesen od Amra ibn Šuajba i kao mursel hadis i u njemu postoji poremećaj. Praksa učenjaka u skladu je s ovim hadisom. Oni smatraju da neće otac, ukoliko ubije sina, biti

ubijen zbog njega, niti će nad njim biti izvršena kazna (bičevanjem), ukoliko ga sin potvori da je počinio blud."

Ibn Munzir kaže: "Učenjaci se razilaze u vezi sa slučajem kad čovjek s predumišljajem ubije sina. Jedni smatraju da nije propisana odmazda, već samo krvarina. To je stav Šafije, Ahmeda, Ishaka i racionalista. U skladu je s ovim i mišljenje Ataa i Mudžahida. Malik, Ibn Nafi i Ibn Abdul-Hakem smatraju da treba izvršiti odmazdu." Ibn Munzir dodaje: "Podržavamo ovo mišljenje na osnovu očiglednih dokaza iz Kur'ana i sunneta. Dokaz iz Kur'ana je sljedeći: '*...propisuje vam se odmazda za ubijene: slobodan – za slobodna, i rob – za roba, i žena – za ženu.*' Potvrđeno je da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: 'Život svakog muslimana ima istu vrijednost.' Nije poznat jasan dokaz na osnovu koga bi se iz ovog ajeta mogao izuzeti otac."

"U Malikovu mezhebu nema dvojbe da čovjeku koji namjerno ubije sina sljeduje smrtna kazna, tako što će ga zaklati ili ustrijeliti, na način koji ne ostavlja mogućnost nehote greške. Što se tiče slučaja da ga udari oružjem u afektu ili s namjerom da ga istuče, jedni smatraju da ga sljeduje smrtna kazna, a drugi da mora platiti visoku krvarinu. To je stav jedne grupe učenjaka. Za takav zločin stranac dobija

²⁰⁷ Kurra ibn Temmam el-Esedi (umro 181. h. god.)

²⁰⁸ Ovaj je propis važio u samom početku islama, poslije je derogiran (stavljen izvan snage). Pošto je otac uzročnik dolaska djeteta na ovaj svijet, na ocu se nije primjenjivala odmazda zbog ubistva sina. (Prim. prev.)

²⁰⁹ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Tirmizi i Darekutni od Surake ibn Malika.

smrtnu kaznu.” Ibnul-Arebi kaže: “Čuo sam našeg šejha Fahrulislama eš-Šašija da ocu ne sljeduje smrtna kazna za ubistvo sina, zato što je on uzrok njegova postojanja te stoga sin ne može uzrokovati smrt oca.

Ovo mišljenje nije ispravno zato što kaznu kamenovanjem zaslužuje čovjek koji počini blud sa svojom kćerkom. Na taj način ona postaje uzrokom očeve smrti. Kakav je to rezon? Zašto ne bismo rekli da je nepokornost razlog smrtno kazne? Prenosi se da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Neće se izvršavati odmazda nad ocem zbog ubistva sina.”²¹⁰ Ovo predanje nije vjerodostojno. Oni se pozivaju na slučaj u kojem je Omer odredio visoku krvarinu za ubicu sina, pri čemu se nijedan ashab nije usprotivio. Ostali fakih, neka je Allah njima zadovoljan, prihvaćaju ovo kao univerzalno pravilo, zaključujući da se otac ne kažnjava smrću zbog ubistva djeteta. Malik ovo shvaća kao načelno pravilo koje ima određene iznimke. Ukoliko ga pogodi sabljom, što se može protumačiti kao moguća namjera ubistva, pri čemu je očinska ljubav razlog za nepostojanje namjere – u tom slučaju nema odmazde. Međutim, ako ga je položio na zemlju, onda je namjera jasna i u tom se slučaju primjenjuje

²¹⁰ Hadis bilježe Tirmizi, Ibn Madža, Darekutni, Bejhki i Ahmed. Hadis je daif, slab.

osnovni propis. Ibn Munzir kaže: “Malik, Šafija, Ahmed i Ishak smatraju da ubici vlastitog djeteta slijedi smrtna kazna.”

12. Imam Ahmed ovim ajetom potkrepljuje svoj stav da se grupa ne kažnjava zbog ubistva pojedinca. Njegovo je obrazloženje da Uzvišeni Allah uvjetuje jednakost, a nema jednakosti između grupe i pojedinca. Uzvišeni kaže: “*Mi smo im u njemu propisali: glava za glavu, i oko za oko.*” (El-Maida, 45) Odgovor na ovaj stav glasi da se u ovom ajetu propisuje smrtna kazna za bilo čijeg ubicu. Time se želi ukinuti dotadašnja praksa Arapa, koji su se svetili i onima koji nisu izvršili ubistvo. Oni su za jednog ubijali stotinu, kako bi izrazili svoju moć, ponos i dostojanstvo. Ipak, Uzvišeni je naredio pravednost i jednakopravnost. Odmazda se izvršava samo nad ubicom.

Prenosi se da je Omer, r.a., pogubio sedmoricu ljudi zbog ubistva jednog čovjeka u Sani, uz obrazloženje: “Kada bi mu svi stanovnici Sane stali u zaštitu, sve bih ih pobio.”²¹¹ Alija, r.a., pogubio je Harurijku²¹² zbog ubistva Abdullaha ibn Habbaba. On se nije htio

²¹¹ Mevkuf predanje. Bilježi ga Buhari od Ibn Omera.

²¹² Harurije su frakcija haridžija. Nazvani su po Haruri, mjestu u blizini Kufe, zato što je njihovo prvo okupljanje bilo na tom mjestu.

boriti protiv njih sve dok ne učine neko zlodjelo. Tada su zaklali Abdullaha ibn Habbaba kao što se kolje ovca. Kada je Alija čuo za to, rekao je: "Allah je najveći! Recite im da nam izruče ubicu Abdullaha ibn Habbaba!" Oni tri puta ponoviše: "Svi smo ga ubili." Alija reče ashabima: "Na njih!", nakon čega je započela borba. Ova dva predanja bilježi Darekutni u *Sunenu*. Tirmizi navodi predanje Ebu Seida i Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Kada bi (svi) stanovnici nebesa i Zemlje učestvovali u ubistvu (samo) jednog vjernika, Allah bi ih (sve) bacio u Džehennem."²¹³ Po Tirmiziju, ovaj je hadis garib. Osim toga, ako bi neka grupa bila svjesna da će, ako ubiju određenu osobu, na taj način izbjeći smrt, neprijatelji bi se udružili u borbi protiv zajedničkog neprijatelja i na taj bi način postigli osvetu. Poštivanje ovog pravila važnije je od doslovnog tumačenja riječi, a Allah najbolje zna. Ibn Munzir navodi riječi Zuhrija, Habiba ibn Ebu Sabita i Ibn Sirina, koji smatraju da se zbog ubistva jednog čovjeka ne mogu pogubiti dvojica. Ibn Munzir kaže da je to ispravnije. Oni koji dozvoljavaju pogubljenje grupe zbog ubistva jedne osobe nemaju

²¹³ Hadis bilježe Tirmizi, Dejlemi, Firdavs i Bezzar, prema Medžmeu od Ebu Seida el-Hudrija, r.a.

argumenata. Već smo naveli Ibn Zubejrovo predanje.

13. Imami navode predanje Ibn Šurejha el-Ka'bija da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Vi, o skupino (iz plemena) Huzaa, ubiste ovog čovjeka iz (plemena) Huzejl. Ja ću (sad) za njega dati krvarinu, ali kome nakon ovog dana bude neko ubijen, (znajte) da njegova rodbina ima pravo na jedno od dvoje: da zahtijeva odmazdu nad ubicom ili da uzme krvarinu."²¹⁴ Tirmizi napominje da je ovaj hadis hasen-sahih.

Ebu Šurejh el-Huzai prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Kome neko (iz porodice) bude ubijen ima pravo na jedno od dvoje: da oprost i (uzme krvarinu) ili da (za ubicu) zahtijeva odmazdu."²¹⁵

14. Učenjaci se razilaze oko uzimanja krvarine za ubistvo s predumišljajem. Jedni smatraju da nasljednik ubijenog ima pravo izbora između odmazde ili krvarine, makar to bilo protiv volje ubice. Ovo je mišljenje Seida ibn Musejjiba, Ataa i Hasana; prenosi ga i Ešheb od Malika, a podržavaju ga i Lejs, Evzai, Šafija, Ahmed, Ishak i Ebu Sevr. Njihov argument jeste hadis Ebu Šurejha i predanja sličnog smisla. Ti tekstovi su predmet rasprave. Osim

²¹⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Darimi, Bejheki i Ahmed.

²¹⁵ Radi se o prethodno navedenom hadisu.

toga, krvarina je njegova prisilna obaveza, zato što on mora sačuvati vlastiti život.

Uzvišeni kaže: “...i jedni druge ne ubijajte!” (En-Nisa', 29); “*A onaj kome rod ubijenog oprost...*”, to jest odrekne se odmazde i prihvati krvarinu – “*neka im on dobročinstvom uzvrati*”, dakle, nasljednik je dužan velikodušno postupiti pri traženju krvarine, a ubica će je isplatiti na lijep način, tj. bez odlaganja i kašnjenja. “*To je olakšanje od Gospodara vašeg, i milost*”, zato što je ranije bila propisana samo odmazda. Uzvišeni je ovom ummetu omogućio krvarinu, ukoliko se porodica ubijenog s time saglasi, kao što će biti objašnjeno. Prema drugom mišljenju, nasljednik ubijenog ima pravo samo na odmazdu, a krvarinu može uzeti samo ukoliko ubica pristane na to. Ovo mišljenje Ibn Kasim navodi kao Malikov konačni stav. Isto mišljenje zastupaju i Sevri i učenjaci iz Kufe. Njihov argument jeste hadis koji prenosi Enes, o slučaju kada je Rubejja, kći Nadra, slomila sjekutić jedne djevojke. Imami bilježe ovaj hadis uz napomenu: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., zapovjedio je odmazdu, rekavši: ‘O, Enese, Allahova Knjiga je odmazda’ (tj. Božija je Knjiga propisala da se u ovakvim slučajevima ima izvršiti odmazda), ne ostavljajući mogućnost izbora između odmazde i krvarine. Prema tome, zaključak je

da Allahova Knjiga i sunnet Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kod predumišljaja propisuju odmazdu.” Ipak, prvo je mišljenje ispravnije, na osnovu citiranog hadisa Ebu Šurejha. Rebi prenosi da je Šafija citirao hadis koji prenosi Ebu Šurejh:

“Kome neko (iz porodice) bude ubijen ima pravo na jedno od dvoje: da oprost (i uzme krvarinu) ili da (za ubicu) zahtijeva odmazdu.”²¹⁶ Ebu Hanifa ibn Simak upitao je Ebu Zi'ba: ‘Prihvaćaš li to mišljenje, Ebu Harise?’ On ga udari u prsa i ljutito povika: ‘Citiram ti hadis Božijeg Poslanika, s.a.v.s., a ti me pitaš da li to prihvaćam? To je obaveza svakog ko čuje ovaj hadis. Allah, dž.š., izabrao je Muhammeda da upućuje ljude u vjeru. Njima je propisao isto što je propisano njemu ili posredstvom njega. Ljudi su dužni po svaku cijenu slijediti njegove naredbe. Musliman nema drugog izbora...’ Ebu Hanifa navodi: “Toliko je priča, da sam poželio da ušuti.”

15. Uzvišeni kaže: “*A onaj kome rod ubijenog oprost, neka oni velikodušno postupe, a neka im on dobročinstvom uzvrati.*” Učenjaci različito tumače riječi “onaj” i “oprost”.

Prvo – riječ “onaj” odnosi se na ubicu koga je rod ubijenog pomilovao i pristao da primi krvarinu. Ovo je tumačenje Ibn Abbasa, Katade,

²¹⁶ Hadis je već citiran na strani 210.

Mudžahida i jedne grupe uleme. Znači, kada rod ubijenog pomiluje ubicu i povuče zahtjev za odmazdom, velikodušno će uzeti krvarinu od ubice.

Drugo je Malikovo mišljenje da se riječ "onaj" odnosi na rod, a "oprostiti" znači olakšati. Prema ovom tumačenju, ajet znači da kada se rod odluči za oprost i povuče zahtjev za odmazdom, prihvaćajući krvarinu, ubica ima pravo predati se ili dati krvarinu. Prema tome, olakšanje u nekim slučajevima postoji, a u drugim ne. Drugi učenjaci, osim Malika, smatraju da, kada rod ubijenog pristane na krvarinu, ubica nema pravo izbora, već je mora platiti. I od Malika se prenosi ovo mišljenje, što mnogi njegovi sljedbenici smatraju ispravnijim od prvog. Ebu Hanife smatra da glagol "oprostiti" u ovom ajetu znači ponuditi.

Prema ovom tumačenju, ajet znači da onaj kome rod ubijenog *ponudi*, neka oni velikodušno postupe, a neka im on dobročinstvom uzvrati...

Prema trećem tumačenju, ovo je poziv na opraštanje i prihvaćanje krvarine od ubice. To se navodi nakon ajeta iz sure El-Maida: "A *onome ko od odmazde odustane, bit će mu to od grijeha iskupljenje.*" (El-Maida, 45) To je olakšanje i milost.

Neki smatraju da je ovaj ajet objavljen posebnim povodom,

zbog ljudi koji su kompenzirali krvarinu među sobom. Prema ovom tumačenju, smisao ajeta glasi: "A *ona skupina koja preko toga plati krvarinu...*", tako da glagol *oprostiti* znači *više platiti*.

Peto je tumačenje Alije, r.a., i Hasana, o razlici između krvarine za muškarca i ženu; slobodnog i roba. Prema njima, ajet znači da ko bude u prednosti, neka velikodušno postupi... U ovom smislu, glagol *oprostiti* znači *biti u prednosti*.

16. Ovim ajetom Uzvišeni Allah podstiče na lijepo ophođenje pri traženju prava i lijep način ispunjavanja obaveza od izvršioca.

17. "To je olakšanje od Gospodara vašeg, i milost" – zato što, po Tevratu, nije bilo drugog izbora osim smrtne kazne, a po Indžilu se moglo samo oprostiti, bez prava na krvarinu ili nadoknadu. Ovaj je propis olakšanje od Gospodara. Rod ubijenog može zahtijevati smrtnu kaznu, tražiti krvarinu ili u potpunosti oprostiti.

"A *ko nasilje izvrši i poslije toga*" – to jest ko ubije nakon prihvaćanja krvarine i oslobađanja ubice, "njea *bolna patnja čeka.*" Hasan kaže: "Kada bi u džahilijetu neko izvršio ubistvo, pobjegao bi svom plemenu. Oni bi postigli dogovor oko krvarine i rod ubijenog bi pristao na to. Međutim, kada bi ubica nakon toga napustio svoje pleme, oni bi ga ubili i vratili krvarinu.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem ubistva nakon prihvaćanja krvarine. Grupa predvođena Malikom i Šafijom smatra da se to ubistvo tretira kao i bilo koje drugo. Rod ubijenog ima pravo na odmazdu ili oprost, nakon čega će krivac kaznu trpjeti na ahiretu. Druga grupa učenjaka, predvođena Katadom, Ikrimom i Suddijem, smatra da se takvo ubistvo sankcionira isključivo smrću. Sudija nema pravo na oprost.

Ebu Davud bilježi predanje Džabira ibn Abdullaha da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nema oprosta onome ko ubije nakon uzimanja krvarine.”²¹⁷ Hasan kaže: “Njegova je kazna vraćanje krvarine, a za grijeh će ispaštati na ahiretu.” Omer ibn Abdul-Aziz kaže: “Na vladaru je da odluči kako će s njime postupiti.”

Darekutni u *Sunenu* navodi predanje Ebu Šurejha el-Huzaija da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko izgubi nekog bližnjeg ili neki organ, može birati između tri stvari. Ukoliko traži nešto četvrto, primorajte ga da prihvati odmazdu, oprost ili krvarinu. Kada odabere nešto od

toga i opet počini zločin, vječno će boraviti u vatri.”²¹⁸

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“U odmazdi vam je opstanak, o razumom obdareni, da biste se ubijanja okanili!” (El-Bekara, 179)

Ovaj ajet sadrži četiri pitanja:

1. Uzvišeni kaže: “U odmazdi vam je opstanak.” Ovo je rječit, koncizan govor, kao što je već rečeno. Ovaj ajet znači – ne ubijajte jedni druge, prema mišljenju koje Sufjan preko Suddija prenosi od Ebu Malika. Prema ovom tumačenju, ukoliko se odmazda sprovodi, potencijalni će ubica ustuknuti od činjenja ubistva iz straha od odmazde. Na taj će način obojica ostati u životu. U predislamsko vrijeme, kada bi neki Arap ubio drugoga, došlo bi do sukoba između njihovih plemena, što je dovodilo do velikog broja žrtava. Kada je Allah propisao odmazdu, došlo je do ponovne uspostave reda i prestali su sukobi. U tome je njihov opstanak.

2. Učenjaci su jednoglasni oko toga da se odmazda može vršiti i pravo ostvarivati samo uz pomoć vlasti. Pojedincima nije dozvoljeno da se svete jedni drugima. Odluku o odmazdi može donijeti samo vladar

²¹⁷ Hadis bilježi Ebu Davud. Hadis je prekinutog lanca te stoga nije vjerodostojan. Navodi se kao mursel predanje Hasana el-Basrija.

²¹⁸ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža i Darekutni od Ebu Šurejha el-Huzaija.

ili njegov opunomoćenik. Uzvišeni je Allah zadužio vladara da zaštiti ljude jedne od drugih.

3. Učenjaci su također jedinstveni u mišljenju da se i nad vladarom mora izvršiti odmazda ukoliko prekrši nečije pravo. On je jednakopravan s drugima. Jedino u čemu se ističe jeste to što on štiti i zastupa ljude, a to ga ne štiti od odmazde. Između vladara i običnih građana nema razlike u Allahovim propisima, zato što Uzvišeni kaže: "...propisuje vam se odmazda za ubijene." Potvrđeno je da je Ebu Bekr, r.a., rekao čovjeku koji se žalio da mu je namjesnik odsjekao ruku: "Ako istinu govoriš, tražit ću odmazdu od njega." Nesai bilježi predanje Ebu Seida el-Hudrija: "Dok je Poslanik, s.a.v.s., dijelio nešto, pride mu jedan čovjek. Poslanik, s.a.v.s., ga ubode suhom palminom granom, tako da ovaj jauknu. Poslanik, s.a.v.s., mu reče: 'Dođi i uzvрати mi.' 'Ne, opraštam, Božiji Poslanice.'"²¹⁹

Ebu Davud et-Tajalisi navodi predanje Ebu Firasa da je Omer ibn Hattab jednom prilikom u govoru rekao: "Doista, kome vladar nanese nepravdu, neka mi to prijavi i ja ću izvršiti odmazdu." Tada je ustao Amr ibn el-As i rekao: "Vladaru pravovjernih, da li bi izvršio odmazdu ukoliko bi neko

od nas istukao člana svoje porodice?" "Kako da to ne učinim, kada sam vidio da Poslanik, s.a.v.s., čini odmazdu nad sobom?!"²²⁰ Verzija Ebu Davuda es-Sidžistanija glasi: "Omer ibn Hattab, r.a., držao je govor u kom je rekao: 'Ja nisam postavio namjesnike da bi vas tukli i pljačkali. Ako se to desi, prijavite meni i ja ću odrediti odmazdu.'"

4. Riječi Uzvišenog: "...da biste se ubijanja okanili!" (da biste bili bogobojažni), već su objašnjene. Odustajanje od ubijanja vodi ka bogobojažnosti. Uzvišeni za pokornost nagrađuje pokornošću. Neki "odmazdu" tumače kao Kur'an: U Kur'anu, koji propisuje odmazdu, vaš je opstanak, to jest spas.

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾

"Kada neko od vas bude na samrti, ako ostavlja imetak, propisuje vam se, kao obaveza za one koji se Allaha boje, da pravedno učini oporuku roditeljima i bližnjima." (El-Bekara, 180)

Ovaj ajet sadrži dvadeset jedno pitanje:

1. "Propisuje vam se..." – ovo je ajet o oporuci. Oporuka se spominje u ovom ajetu, zatim u suri En-Nisa: "...pošto se izvrši

²¹⁹ Hadisbilježe Ebu Davud, Nesai u djelu *Kubra*, Ibn Hibban, Bejheki i Ahmed od Ebu Seida el-Hudrija.

²²⁰ Hadis bilježe Ebu Davud i Nesai (*Kubra*), u kraćoj verziji od Tajalisija.

oporuka...” (En-Nisa, 11) i suri El-Maida: “...*prilikom davanja oporuke...*” (El-Maida, 106) U suri El-Bekara govori se najdetaljnije i najpotpunije. Ovo je objavljeno prije ajeta o nasljedstvu i nasljednom pravu, o čemu će biti riječi.

Naime, nakon što je navedeno da rod ubijenog ima pravo na odmazdu i pošto je trenutak odmazde, to jest smrti došao, to je pravo vrijeme za davanje oporuke. Prema tome, ovaj je ajet povezan s prethodnim dijelom. Iz tog je razloga izostavljen veznik *i*.

2, 3, 4. Učenjaci se razilaze u vezi s visinom imetka spomenutog u ajetu. Prema jednom tumačenju, to je veliki imetak. Alija, Aiša i Ibn Abbas smatraju da je (sve ispod) sedamsto dinara malo. Katada navodi da Hasan smatra da visina ovog imetka iznosi više od hiljadu dinara. Prema Ša’biju, to je između petsto i hiljadu. Oporuka podrazumijeva izražavanje konačne odluke po kojoj oporučitelj naređuje razdjeljivane njegova imanja nakon njegove smrti.

5. Među učenjacima postoji dilema oko stepena obaveze oporuke za onoga ko za sobom ostavi imetak. Saglasni su da je ona obavezna za onoga ko je ostavio zalog i dugove. Većina učenjaka smatra da oporuka nije stroga dužnost za onoga ko nema takvih obaveza. To je stav Malika, Šafije i Sevrija – bez obzira

na to je li oporučitelj imućan ili siromašan. Prema drugom mišljenju, oporuka je obavezna na osnovu kur’anskog teksta. To je stav Zuhrija i Ebu Midžleza – bez obzira na to je li zaostavština velika ili mala. Ebu Sevr kaže: “Oporuka je obavezna samo ako oporučitelj ima dugove ili tuđi novac. On mora napisati oporuku i navesti koliko je dužan. Za onoga ko nema ni duga ni zaloga oporuka nije obavezna, već je stvar izbora. Ibn Munzir smatra da je ovo ispravno mišljenje, zato što je Allah propisao da se odgovorne službe povjeravaju onima koji su ih dostojni. Prema tome, onaj ko nema dugova niti drugih obaveza, nije primoran pisati oporuku. Pristalice prvog mišljenja pozivaju se na hadis Ibn Omera, koji bilježe imami. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Čovjek musliman koji ima nešto za oporuku neće biti ispravan ako zanoći dvije noći, a ne bude imao napisanu oporuku.”²²¹

U drugom se predanju navodi “tri noći”. O tome Abdullah ibn Omer kaže: “Otkako sam čuo Božijeg Poslanika, s.a.v.s., nijednu noć nisam zanoćio bez oporuke.” Druga grupa učenjaka napominje da oporuka, ukoliko bi bila obavezna, ne bi bila pitanje izbora oporučitelja, već općedruštveno pravilo. Isto tako, ako prihvatamo da ovi ajeti ukazuju

²²¹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a.

na obavezu, uzrok te tvrdnje govori drugačije. Jer, onaj ko nešto duguje ljudima ili kome ljudi nešto duguju, svakako je obavezan napisati oporuku, bez dileme.

Na pitanje u vezi s riječima Uzvišenog: "*Propisuje vam se...*", što ukazuje na obavezu, odgovaramo da ovo znači "ukoliko želite", a Allah najbolje zna. Nehai kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., umro je ne ostavivši oporuku, za razliku od Ebu Bekra." Prema tome, pohvalno je ostaviti oporuku, ali ni u suprotnom slučaju nema nikakvih posljedica.

6. Uzvišeni nije odredio visinu oporuke, već je rekao "imetak". Učenjaci različito tumače taj procent. Navodi se da je Ebu Bekr, r.a., oporučio petinu imetka. Alija, r.a., kaže: "Od ratnog plijena muslimana može se oporučiti petina." Ma'mer od Katade navodi: "Omer je oporučio četvrtinu." Ovo mišljenje bilježi Buhari od Ibn Abbasa. Prenosi se da je Alija, r.a., rekao: "Draže mi je da oporučim petinu nego četvrtinu, a to mi je draže nego da oporučim trećinu."

Neki učenjaci preferiraju da onaj ko ostavlja malo imetka, a mnogo nasljednika ne ostavlja oporuku. To je mišljenje Alije, Ibn Abbasa i Aiše, r.a. Ibn Ebu Šejbe prenosi hadis Ibn Ebu Melike od Aiše da joj je neki čovjek rekao: "Želim ostaviti oporuku." Ona ga upita: "Koliko imaš

imetka?" "Tri hiljade", odgovori čovjek. "Koliko imaš nasljednika?", upita ona. "Četiri", odgovori. Onda ona reče: "Uzvišeni je rekao: 'Ako ostavi imetak.' To je malo. Bolje je da to ostaviš nasljednicima."

7. Većina učenjaka smatra da se ne smije oporučiti više od trećine imetka. Ebu Hanifa i njegovi istomišljenici smatraju da se može oporučiti cijeli imetak. Po njima, na trećinu se treba ograničiti u slučaju namjere da se nasljednici ostave bogatim, zato što je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Da ostaviš bogate nasljednike, bolje ti je nego da ih ostaviš siromašne pa da prosjače od ljudi."²²² Hadis bilježe imami. Ko nema nasljednika, na njega se ne odnosi ovaj hadis. Ovo se mišljenje navodi od Ibn Abbasa, a podržavaju ga Ebu Ubejda i Mesruk, kao i Ishak i Malik, prema jednom predanju. Ovo se mišljenje prenosi i od Alije. Uzrok razilaženja, osim onog što smo naveli, jeste i razilaženje oko Bejtul-mala – da li pripada nasljednicima ili državi?

8. Učenjaci su jedinstveni u vezi s tim da onaj ko ima nasljednike ne može oporučiti cijeli imetak. Prenosi se da je Amr ibn As, r.a., na samrti rekao svome sinu Abdullahu: "Želio bih ostaviti oporuku." "Oporuči, tvoj je imetak moja obaveza." Pozvali su pisara

²²² Buhari i Muslim od Sa'da ibn Ebu Vekkasa, r.a.

i on je ostavio oporuku. Abdullah mu reče: “Vidim da si naveo i moj i svoj imetak. Trebao si pozvati braću da i od njih tražiš dozvolu.”

9. Učenjaci su također saglasni u tome da čovjek ima pravo izmijeniti oporuku po svojoj želji. Predmet rasprave jeste prodaja roba koji je smrću svog gospodara postao slobodan. Malik, r.a., kaže: “Naše je jednoglasno mišljenje da onaj ko u zdravlju ili bolesti, dā oporuku o oslobađanju roba ili nečemu drugom, ima pravo prije smrti promijeniti što želi. Štaviše, ima pravo poništiti cijelu oporuku, osim ukoliko poslije smrti ostavi svoga roba slobodna. Takvu odluku ne može izmijeniti. Poslanik, s.a.v.s. kaže: “Čovjeku muslimanu koji ima nešto za oporuku neće biti valjano ako zanoći dvije noći, a ne bude imao napisanu oporuku.”²²³ Ebu Feredž el-Maliki kaže: “Prema analogiji, onaj ko nakon smrti roba učini slobodnim jeste kao onaj ko proglasi roba slobodnim nakon mjesec dana, zato što taj rok neminovno dolazi.” Učenjaci su jedinstveni u mišljenju da se ne može poništiti zakletva o oslobađanju roba, niti zakletva o oslobađanju u određenom roku. Isto važi i za oslobađanje nakon smrti. To je mišljenje Ebu Hanife. Šafija, Ahmed i Ishak smatraju da je to kao i oporuka, zato što spa-

da u trećinu imetka, kao i ostale vrste oporuka. Njihov stav da je dozvoljeno imati intimni odnos s ropkinjom koja će nakon smrti biti slobodna kontradiktoran je s ovim.

Potvrđeno je da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., prodao roba koji je smrću vlasnika postao slobodan.²²⁴ Isto tako, Aiša je svoju ropkinju proglasila slobodnom nakon vlastite smrti pa ju je prodala. Ovo je stav jedne grupe učenjaka iz redova tabiina. Prema drugom mišljenju, čovjek ima pravo izmijeniti bilo kakvu oporuku, osim odluke o oslobađanju roba. Ovo je mišljenje Ša'bija, Ibn Sirina, Ibn Šubrume, Nehajja i Sufjana es-Sevrija.

10. Oni se razilaze i povodom slučaja da čovjek kaže svom robu: “Ti si slobodan nakon što umrem”, kao izraz oporuke. Prema Malikovu mišljenju, on može promijeniti mišljenje. A ukoliko kaže: “Taj i taj rob će mojom smrću postati slobodan”, to mišljenje ne može promijeniti. Isto tako, ukoliko pod prvom izjavom bude mislio na opći propis oslobađanja nakon smrti, ni tu odluku ne može promijeniti,

²²⁴ Buhari i Muslim od Džabira, r.a., a predanje u cijelosti glasi: “Neki je ensarija svoga roba nakon svoje smrti učinio slobodnim. Umro je, a od imetka osim njega nije ništa drugo ostavio. Vjerovjesnik, s.a.v.s., zaprodava ga te ga kupi Nuajm ibn Nuham.”

²²³ Buhari i Muslim.

prema mišljenju većine Malikovih sljedbenika.

Po mišljenju Šafije, Ahmeda, Ishaka i Ebu Sevra, ove se izjave prihvaćaju kao oporuka, zato što spadaju u trećinu imetka. Sve što je ispod trećine računa se kao oporuka. Iznimka je mišljenje Šafije, koji smatra da se odluka o oslobađanju roba može poništiti samo izuzimanjem iz imetka kroz prodaju ili poklanjanje. Za to nije dovoljna samo izjava poput "Promijenio sam mišljenje". Ukoliko roba ne izuzme iz imetka kroz prodaju ili poklon, onda on postaje slobodan nakon njegove smrti.

Prema jednom mišljenju, odluka o oslobađanju može se promijeniti kao i bilo koja druga oporuka. Ebu Sevr kaže: "Ako kaže: 'Odustajem od oslobađanja', onda taj rob neće biti slobodan nakon smrti gospodara." Ibn Kasim i Ešheb imaju različito mišljenje u vezi s pitanjem čovjeka koji izjavi: "Moj je rob slobodan nakon moje smrti", ne izražavajući ni oslobađanje ni oporuku. Ibn Kasim smatra da je to oporuka, a Ešheb oslobađanje roba, ukoliko nije imao namjeru oporuke.

11. Učenjaci imaju različite stavove o tome je li ovaj ajet derogiran ili ne. Prema mišljenju da je važeći, njegov izraz je općenit, ali se značajnije konkretno odnosi na roditelje koji nemaju pravo nasljedstva, u slučaju da su nevjernici ili robovi,

kao i na dalju rodbinu. To je stav Dahhaka, Tavusa i Hasana. Njega preferira i Taberi. Prema mišljenju Zuhrija, oporuka je obavezna bez obzira na to je li imetak veliki ili mali. Ibn Munzir kaže: "Svi su relevantni učenjaci saglasni oko toga da je dozvoljeno ostaviti oporuku roditeljima, koji pod određenim okolnostima nemaju pravo na nasljedstvo, kao i daljoj rodbini."

Ibn Abbas, Hasan i Katada zastupaju mišljenje da je ovaj ajet općenit i da je određeno vrijeme važio kao pravilo. Potom su derogirani oni elementi koji spadaju u nasljedstvo, na osnovu ajeta o nasljedstvu. Prema drugom mišljenju, ovaj propis nije dokinut samo ajetom o nasljedstvu, već i riječima Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: "Uzvišeni je Allah dao svakome njegovo pravo. Nema oporuke nasljedniku."²²⁵ Hadis prenosi Ebu Umama, a bilježi Tirmizi, uz napomenu da je hasen-sahih. Ovaj je ajet dokinut vjerodostojnim sunnetom, a ne nasljedstvom, prema ispravnom stavu učenjaka.

Da nije ovog hadisa, bilo bi moguće usaglasiti ova dva ajeta, na način što bi se odobrilo uzimanje imetka od nasljednika na osnovu oporuke, a na osnovu nasljedstva u slučaju da oporuka nije ostavljena,

²²⁵ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Seid ibn Mensur, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Tajalisi, Ahmed i Bejheki od Ebu Umame, r.a.

odnosno od onoga što je preostalo nakon oporuke. Međutim, ovaj hadis isključuje takvu mogućnost. Premda Šafija i Ebu Feredž ne priznaju derogiranje Kur'ana sunnetom, to je ipak dozvoljeno, zato što oboje predstavlja Allahov propis, iako se nazivi razlikuju. O tome je ranije bilo riječi. Iako je ovo predanje do nas došlo u formi pojedinačnog predanja, njemu se pridružuje konsenzus muslimana da za nasljednika nema oporuke. Činjenica je da je oporučivanje nasljednicima dokinuto sunnetom, po mišljenju svih učenjaka, a Allah najbolje zna.

Ibn Abbas i Hasan kažu: "Oporuka roditeljima dokinuta je propisima o nasljedstvu u suri En-Nisa i ona pripada samo rodbini koja nema pravo nasljedstva." To je mišljenje Šafije, većine malikija i jednog dijela učenjaka. Buhari navodi da je Ibn Abbas rekao: "Djetetu je pripadao imetak, a oporuku su ostavljali roditelji. Allah je dokinuo ono što je želio. Muškarcu pripada koliko dvjema ženama. Roditeljima, svakom posebno, pripada šestina. Supruzi pripada osmina i četvrtina, a mužu polovina i četvrtina."

Ibn Omer, Ibn Abbas i Ibn Zejd kažu: "Ovaj je ajet u cijelosti dokinut. Oporuka je ostala kao preporučena stvar." Slično mišljenje iznosi i Malik, r.a., prema navodu Nehasa od Ša'bija i Nehajja. Rebi

ibn Husejm kaže: "Nema oporuke." Urva ibn Sabit veli: "Rekao sam Rebiu ibn Husejmu: 'Oporuči mi svoj mushaf.' On pogleda svoje dijete i prouči ajet: *A rodaci su, prema Allahovoj Knjizi, jedni drugima preči. – Allah, zaista, sve zna.*' (El-Infal, 75)" Slično je postupio i Ibn Omer, r.a.

12. Uzvišeni kaže: "*I bližnjima...*" Neki učenjaci smatraju da je preče ostaviti oporuku bližnjima nego strancima, zato što su spomenuti u ajetu. Dahhak kaže: "Ukoliko ostavi oporuku onima koji nisu rodaci, svoja je djela za pečatio grijehom." Prenosi se da je Ibn Omer oporučio svakoj od majki svoje djece po četiri hiljade. Prenosi se da je Aiša svojoj ropkinji ostavila pokućstvo. Salih ibn Abdullah postupio je slično. Hasan kaže: "Ukoliko se oporuka ostavi onima koji nisu rod, odluka će se preinačiti u korist rodbine. Stranac može biti samo jedan od učesnika u nasljedstvu. Rodbina se ne može izostaviti." Kada je Ebu Alija umro, ljudi su rekli: "Oslobodila ga je žena iz plemena Rijah, a on je imetak oporučio Benu Hašimu!" Ša'bi kaže: "To nije plemenit potez." Tavus kaže: "Ako se ostavi oporuka onima koji nisu rod, odluka će biti preinačena u korist rodbine, a takav će postupak biti osuđen." To je stav Džabira ibn Zejda. Slično se mišljenje navodi od Hasana i od Ishaka ibn Rahevejha.

Malik, Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici, te Evzai i Ahmed ibn Hanbel kažu: "Ko ostavi oporuku onima koji nisu rod, ostavljajući rodbinu u oskudici, ružan li je postupak uradio!" Pored toga, takav je postupak dozvoljen i punovažan za onoga ko ostavlja oporuku, bio on siromašan ili bogat, blizak ili dalji rođak, musliman ili nevjernik. U tom je smislu predanje Ibn Omera i Aiše, a takav stav zastupaju Ibn Omer i Ibn Abbas.

Smatram da je prvo mišljenje ispravnije. Što se tiče Ebu Alije, r.a., on je vjerovatno smatrao da je Hašimijama bilo preče ostaviti oporuku nego ženi koja ga je oslobodila ropstva zato što se družio s Ibn Abbasom, učio od njega i stekao zvanje učenjaka na ovom i budućem svijetu zahvaljujući njemu. Ovo očinstvo, iako nije krvno, ipak je realno. Jedina zasluga njegove osloboditeljice je u tome što ga je uvrstila u slobodne ljude na ovom svijetu. Njoj je dovoljna nagrada oslobađanja, a Allah najbolje zna.

13. Većina učenjaka smatra da bolestan čovjek ne može raspolagati svojim imetkom. Iznimku predstavljaju jedino zahirije, koji smatraju da on može raspolagati kao i zdrav čovjek. Hadis opovrgava njihovo mišljenje. Sa'd kaže: "Božiji me je Poslanik, s.a.v.s., posjetio prilikom Oprosnog hadždža, kad sam bio tako bolestan da sam predosjećao

smrt, pa ga upitah: 'Božiji Poslanice, vidiš dokle su me bolovi doveli, a ja imam imanje i samo jednu kćer kao nasljednika. Mogu li podijeliti dvije trećine svog imetka?' 'Ne!', reče on, a ja nastavih: 'A mogu li polovinu?' 'Ne, nego samo trećinu, i trećina je mnogo. Da ostaviš bogate nasljednike, bolje ti je nego da ih ostaviš siromašne pa da prosjače od ljudi.'"²²⁶

Zahirije ne dopuštaju da se oporuči više od trećine, čak i pod uvjetom da se nasljednici slože. Ipak, većina učenjaka dozvoljava oporuku pod ovim uvjetom. To je ispravno mišljenje, zato što je bolesnik spriječen da oporuči više od trećine zbog prava nasljednika. A kada se nasljednici odreknu tog prava, onda je to moguće. Takav se postupak tretira kao poklon. Darekutni navodi predanje Ibn Abbasa da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Nije dozvoljeno oporučiti više od trećine, osim ako to nasljednici ne žele."²²⁷ Amr ibn Haridža prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema oporuke za nasljednika, osim ako se ostali nasljednici slože."²²⁸

²²⁶ Ocjena hadisa navedena je na strani 216.

²²⁷ Hadis bilježi Darekutni od Ibn Abbasa. Darekutni hadis navodi u drugoj verziji kao riječi Poslanika, s.a.v.s.

²²⁸ Hadis bilježi Darekutni, i na stepenu je dobrog, hasen hadisa.

14. Postoji više mišljenja oko povlačenja saglasnosti za nasljednika nakon smrti oporučitelja. Jedni kažu da je dozvoljeno dati saglasnost oporuci za nasljednika, ali da se ona ne može povući. To je mišljenje Ataa ibn Ebu Rabaha, Tavusa, Hasana, Ibn Sirina, Ibn Ebu Lejle, Zuhrija, Rebia i Evzaija. Prema drugom mišljenju, imaju pravo povući saglasnost kad god požele. To je mišljenje Ibn Mesuda, Šurejha, Hakema, Tavusa, Sevrija, Hasana ibn Saliha, Ebu Hanife, Šafije, Ahmeda i Ebu Sevra, a prihvaća ga Ibn Munzir. Malik pravi razliku i kaže da se saglasnost data u vrijeme kada je oporučitelj zdrav može povući. Međutim, u slučaju kada je bolestan i kada drugi upravlja njegovim imetkom, onda imaju pravo ustrajati u saglasnosti. To je mišljenje Ishaka.

Pristalice prvog mišljenja smatraju da je zabrana postoji samo radi nasljednika. Ukoliko oni daju saglasnost, onda zabrana nestaje. Učenjaci su jedinstveni da je oporučivanje više od trećine imetka osobi koja nije u srodstvu ispravno ukoliko se nasljednici slože. Isto važi i u ovom slučaju. Pristalice drugog mišljenja smatraju da su nasljednici dozvolili nešto što su posjedovali u danom trenutku, a u posjed imetka se dolazi tek nakon smrti oporučitelja. Može se desiti da nasljednik umre prije oporučitelja i da

imetak naslijedi neko treći. U tom slučaju nema posljedica. Malik svoje mišljenje pojašnjava time da zdrav čovjek u potpunosti raspolaže svojim imetkom. Ukoliko se slože s njegovom raspodjelom, znači da su ustupili nešto čime ne raspolažu. A ukoliko se slože s oporukom bolesnog čovjeka, znači da su ustupili nešto čime u potpunosti raspolažu. U tom slučaju nemaju pravo povući svoju saglasnost, jer je odluka o imetku već provedena.

15. Ukoliko bolesnik ne napiše oporuku, nasljednik ima pravo povući saglasnost, zato što ono nije izgubljeno provođenjem. To je mišljenje Ebherija. Malik je ovo rješenje okarakterizirao kao najbliže sunnetu. Ibn Munzir kaže: "Malikovo je mišljenje istovjetno mišljenju Sevrija, učenjaka Kufe, Šafije i Ebu Sevra. Svi oni smatraju da se nakon smrti takva odluka ne može poništiti."

16. Različita mišljenja postoje i u vezi s mogućnošću da se u testamentu imetak ostavi samo jednom nasljedniku, uz napomenu da, ukoliko se ostali slože, njemu pripadne sav imetak, a ukoliko se ne slože, onda ga treba dati na Allahovu putu. Ako se ne slože, Malik kaže da se imetak stavlja na raspolaganje nasljednicima. Šafija, Ebu Hanifa i Ma'mer smatraju da se taj imetak treba podijeliti na Allahovu putu.

17. Ne postoji dilema oko oporuke punoljetne, mentalno zdrave osobe, koja raspolaže svojim imetkom. Sporni su ostali slučajevi. Malik kaže: “Kod nas nema dvojbe da čovjek slabog mentalnog zdravlja, smetenjak ili onaj ko često gubi svijest mogu ostaviti oporuku u trenucima prisebnosti. Isto važi i za dijete koje je svjesno oporuke i koje ne napiše nešto zabranjeno. Takvu oporuku treba prihvatiti i provesti. Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da oporuka djeteta nije punovažna. Muzeni smatra da je to i Šafijino mišljenje, na osnovu analogije.

Šafija nema izričit i doslovan stav o ovom pitanju. Stoga se njegovi sljedbenici razilaze na one koji podržavaju Malikovo mišljenje i druge, koji podržavaju mišljenje Ebu Hanife. Njihov je argument da je od te osobe nevažna odluka o davanju razvoda, oslobađanju, niti se nad njom može izvršiti odmazda ili bičevanje zbog potvora. Ona se ne tretira jednako kao bolesnik koji ne raspolaže svojim imetkom. Isto važi i za oporuku koju takva osoba ostavi. Ebu Omer kaže: “Oni su saglasni da je bolesnom čovjeku koji ne raspolaže svojim imetkom dozvoljeno ostaviti oporuku. Poznato je da maloljetna osoba koja je svjesna svojih postupaka ima isti tretman kao i bolesnik koji ne raspolaže imetkom. Neraspolaganjem

se želi spriječiti rasipanje i gubitak imetka. Ta mogućnost nestaje smrću oporučitelja. U tome postoji sličnost s maloumnom osobom koja nikada ne dolazi svijesti. Njena se oporuka treba provesti, prema naredbi Omera, r.a.” Malik kaže: “To je općeprihvaćen stav kod njih u Medini.” Od Allaha se traži pomoć. Muhammed ibn Šurejh kaže: “Bilo da punoljetna ili maloljetna osoba ostavi oporuku na ispravan način, Allah će je provesti i istina se ne može spriječiti.”

18. Uzvišeni kaže: “*pravedno*”, tj. bez obezvrjeđivanja ili zloupotrebe. Ovo je u početku bilo prepušteno odluci oporučitelja. Potom je Uzvišeni putem Svoga Poslanika, s.a.v.s., postavio granice: “Trećina, i to je mnogo.”²²⁹ Navedena su mišljenja učenjaka o ovom pitanju. Poslanik, s.a.v.s., također kaže: “Allah vam je dao pravo da udijelite trećinu svog imetka nakon smrti, kako bi uvećao vaša dobra djela i to vam prihvatio kao zekat.”²³⁰ Hadis navodi Darekutni kao predanje Ebu Umame od Muaza ibn Džebela, a on od Poslanika, s.a.v.s. Hasan kaže: “Dozvoljeno je oporučiti samo trećinu.” To je stav Buharija.

²²⁹ Dio hadisa koji je citiran na strani 216.

²³⁰ Hadis prenose Ibn Madža, Tahavi, Bejhki i Bezzar (*Nasbur-raje*) od Ebu Hurejre, r.a., i hasen je, dobar. Albani ga ocjenjuje kao hasen.

Njihov argument je ajet: “*I sudi im prema onome što Allah objavljuje.*” (El-Maida, 49) Poslanikov sud da je trećina mnogo izrečen je prema onome što Allah objavljuje. Ko pređe granicu koju je postavio Poslanik, s.a.v.s., i oporuči više od trećine, prekršio je zabranu. Takva je osoba grešnik ukoliko joj je poznat propis Poslanika, s.a.v.s. Šafija kaže: “Riječi: ‘I trećina je mnogo’ znače da to nije malo.”

19. Riječi Uzvišenog “*kao obaveza*” znače – kao ustanovljena obaveza, a ne kao vjerski propis, zato što se u nastavku navodi: “*za one koji se Allaha boje.*” Na osnovu toga se zaključuje da se radi o preporuci. Da se radi o obavezi, ona bi se ticala svih muslimana. Budući da su istaknuti bogobojažni, tj. oni koji se klone propusta, to ukazuje da nije obaveza, osim u slučaju kada postoji mogućnost gubitka imetka nakon smrti. Tada se treba pristupiti pisanju testamenta, zato što bi prešućivanjem imetak bio oštećen ili izgubljen. O tome je već bilo riječi.

20. Učenjaci navode da preporuka o pisanju testamenta nije nastala iz ovog ajeta, već iz hadisa koji prenosi Ibn Omer.²³¹ Svrha testamenta jeste dodatno učvršćivanje odluke oporučitelja i garancija da će ona biti provedena. Ukoliko se testament saopći usmeno u prisustvu

povjerljivih ljudi, to će imati istu težinu kao i da je napisan. Testament napisan bez ičijeg prisustva Malik smatra nevažećim, osim ako se radi o priznavanju prava osobi koja za to nije optužena. Takva se odluka mora provesti.

21. Darekutni navodi da je Malik ibn Enes rekao: “Na početku testamenta su pisali: ‘Ovo oporučuje taj i taj, svjedočeci da nema Boga osim Allaha, Jedinog, Koji nema druga, i da je Muhammed Njegov rob i poslanik; da je Sudnji dan, koji će doći, istina; da ćeš Ti proživjeti one koji su u kaburima.’ Preostalim članovima porodice preporučivali su istinsku bogobojažnost, pomirenje, pokornost Allahu i Njegovu Poslaniku ako su vjernici... I ostavljali su im amanet ono što je Ibrahim ostavio sinovima svojim, a i Jakub: ‘Sinovi moji, Allah vam je odabrao pravu vjeru, i nipošto ne umirite drugačije nego kao muslimani!’”

﴿فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

“Onaj ko je izmijenio, a zna kako glasi – pa grijeh za to pada na one koji je mijenjaju. – A Allah, zaista, sve čuje i zna.” (El-Bekara, 181)

Ovaj ajet sadrži četiri pitanja:

1. “Onaj ko je izmijenio, a zna kako glasi”, to jest čuo je od samog oporučitelja ili od dva pouzdana svjedoka.

²³¹ Ocjena je navedena na strani 216.

“...grijeħ za to pada na one koji je mijenjaju” – ne na oporuĉitelja, zato Ńto je on testamentom skinuo odgovornost sa sebe. Grijeħ moħe poĉiniti i oporuĉitelj ukoliko na nezakonit naĉin izmijeni oporuku nakon Ńto ju je napisao.

2. Ovaj je ajet dokaz da dug koji oporuĉitelj navede postaje obaveza nasljednika, koji ĉe imati nagradu za izmirenje ili grijeħ zbog kaŃnjenja.

Kadija Ebu Bekr Ibnul-Arebi kaħe: “Ovo vaħi u sluĉaju da oporuĉitelj nije odugovlaĉio vraĉanje duga. Međutim, ako je bio u mogućnosti vratiti dug, ali je odlagao i ostavio oporuku, bit ĉe odgovoran za ponaŃanje nasljednika po pitanju tog duga.”

3. Ne postoji dilema oko oporuke zabranjene stvari, poput alkohola, svinjetine ili ĉinjenja grijeħa. Takva se oporuka moħe promijeniti i ne smije se provoditi, kao Ńto se ne smije provoditi ono Ńto je iznad trećine. To je miŃljenje Ebu Omera.

4. UzviŃeni kaħe: “*A Allah, zaista, sve ĉuje i zna.*” Ovo su dva svojstva UzviŃenog Allaha kojima ne moħe promaĉi devijacija oporuĉitelja niti izmjena onih koji pretjeruju.

﴿فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“A onaj ko se plaŃi da je oporuĉitelj nenamjerno zastranio ili namjerno zgrijeħio pa ih izmiri, nema

mu grijeħa. – Allah, zaista, praŃta i samilostan je.” (El-Bekara, 182)

Ovaj ajet sadrħi Ńest pitanja:

1. “*A onaj ko se plaŃi...*”

Mudħahid kaħe: “Ko se plaŃi da ĉe oporuĉitelj zastraniti ili uzurpirati oporuku namjerno ili nenamjerno. A ko se opomene i vrati uzurpirano, ispravljajuĉi na taj naĉin greŃku – *Allah, zaista, praŃta i samilostan je* – i nepravdu koju je namjeravao nanijeti.” Ibn Abbas, Katada, Rebi i drugi tumaĉe da je to onaj ko se plaŃi, tj. ko uvidi, uvjeri se i sazna nakon smrti oporuĉitelja da je on zastranio i namjerno oŃtetio nekog od nasljednika, pa pomiri nasljednike i ispravi nepravdu – *nema mu grijeħa*, tj. neĉe biti odgovoran za grijeħ onoga ko je mijenjao. Opravdana izmjena mora se provesti, ali ne i ona koja je rezultat prohtjeva.

2. Rijeĉi: “*A onaj ko se plaŃi*”, odnose se na sve muslimane. Znaĉe onoga ko se plaŃi da ĉe oporuĉitelj zastraniti od pravde, poĉiniti grijeħ i da neĉe napisati ispravnu oporuku – tako Ńto ĉe oporuĉiti imetak kćerkinom muħu ili djetetu kako bi pripisao imetak kćerki, ili unuku od sina kako bi imetak pripisao sinu, ili tako Ńto ĉe ostaviti oporuku daljoj rodbini zanemarujuĉi bliħu... – u tom sluĉaju potrudite se da ispravite nepravdu. Ako doĉe do izmirenja, izmiritelj ĉe biti osloboĉen grijeħa. Izmirenje je farzi-kifaje (opća

dužnost). Ukoliko ga pojedinac izvrši, dužnost spada sa drugih, a ukoliko ga niko ne izvrši, svi će biti odgovorni.

3. Ovaj je ajet dokaz da se sud može donijeti na osnovu pretpostavki. Jer, ukoliko postoji pretpostavka da se želi nanijeti nepravda, mora se pristupiti izmirenju. Ukoliko se nepravda desi, onda nema izmirenja, već se mora pribjeći sudu i prisilnom rješenju.

4. Nema dvojbe da je vrednija sadaka tokom života, dok je čovjek zdrav, od one koja se daje kao oporuka. Poslanika, s.a.v.s., su pitali: "Koja je sadaka najbolja?" "Ona koju daješ dok si zdrav i škrt", odgovori Poslanik, s.a.v.s.²³²

Darekutni navodi predanje Ebu Seida el-Hudrija da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vrednije je da čovjek tokom života udijeli dirhem, nego da nakon smrti oporuci stotinu."²³³

Nesai navodi predanje Ebu Derdaa da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj ko podijeli milostinju na smrti jeste kao onaj ko pokloni hranu nakon što se zasiti."²³⁴

²³² Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

²³³ Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Hibban od Šerhabila ibn Sa'da, koji nije pouzdan po mišljenju velikog broja učenjaka.

²³⁴ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Abdur-Rezzak, Tajalisi, Ahmed, Ibn Hibban, Hakim

5. Ukoliko se oporukom ne oštećuje niko, onda se to računa kao čišćenje imetka i zekat. Darekutni bilježi predanje Muavije ibn Kurre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ko na smrti načini oporuku prema Allahovoj Knjizi, taj će mu zekat biti iskup za grijeh."²³⁵ Postoji više predanja o slučaju kad se oporukom nekome nanosi šteta:

6. Darekutni navodi predanje Ibn Abbasa da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nanošenje štete pri oporuci veliki je grijeh."²³⁶

Ebu Davud bilježi predanje Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Čovjek i žena šezdeset godina rade dobra djela pokoravajući se Allahu, a onda im se prikuči smrt i oni oporukom oštete (svoje nasljednike) i tako zasluže Džehennem."²³⁷ Nesai je jedno poglavlje naslovio *Namaz za onoga ko zastrani u oporuci*.

Od Imrana ibn Husajna, r.a., prenosi se da je neki čovjek na smrti oslobodio šest robova, a osim njih nije imao druge imovine, pa

i Bejheki od Ebu Derdaa. Tirmizi ga ocjenjuje kao sahih.

²³⁵ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Darekutni od Muavije ibn Kurre.

²³⁶ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Darekutni i Ukajli.

²³⁷ Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Bejheki od Ebu Hurejre. Tirmizi kaže da je hadis u ovoj formi hasen-garib.

je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pomislio sam da mu ne klanjam dženazu.” Potom ih je pozvao i razvrstao u tri grupe. Bacio je kocku te dvojicu oslobodio, a četvericu zadržao u ropstvu.” Muslim ovo predanje navodi u formi: “uputivši onom čovjeku oštre riječi”, umjesto: “pomislio sam da mu ne klanjam dženazu.”

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٤﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٥﴾﴾

“O vjernici, propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili, i to neznatan broj dana; a onome od vas koji bude bolestan ili na putu – isti broj drugih dana. Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nabrane. A ko drage volje da više, za njega je bolje. A bolje vam je, neka znate, postiti.” (El-Bekara, 183, 184)

Ovaj ajet sadrži šest pitanja:

1. Kaže Uzvišeni: “O vjernici, propisuje vam se post...” Nakon propisa vezanih za odmazdu i oporuku, naveo je propise o postu, koji predstavlja nedvojbenu obavezu.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Islam je sazdan od pet temeljnih dijelova: posvjedočenja Allahove Jednoće, obavljanja namaza, davanja zekata, posta u ramazanu i hadždža.”²³⁸

Post znači ustezanje i nekretanje. U arapskom se jeziku post odnosi i na govor: “*Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću šutjeti.*” (Merjem, 26)

U islamskoj terminologiji post se definira kao ustezanje od stvari koje kvare post, uz postojanje nijjeta, od zore do zalaska sunca. Post se upotpunjuje izbjegavanjem malih i nečinjenjem velikih grijeha. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Onaj ko ne ostavi potvoru i postupanje po njoj nema potrebe ni da Allaha radi ostavlja hranu i piće.”²³⁹

2. Vrijednost posta je velika i nagrada za njega je golema. O tome govore brojna vjerodostojna predanja koja imami navode u svojim zbirkama. Navest ćemo neka od njih. Dovoljno je spomenuti da je post Uzvišeni pripisao Sebi, o čemu govori hadis koji Poslanik, s.a.v.s., prenosi od svog Gospodara: “Uzvišeni je Allah rekao: ‘Svako djelo koje čovjek učini pripada njemu,

²³⁸ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježić ga Buhari i Muslim od Ibn Omera.

²³⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježić ga Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Ahmed, Ibn Huzejma i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

osim posta. Post pripada Meni i Ja za njega posebno nagrađujem!”²⁴⁰ Uzvišeni je istaknuo post kao Svoj, premda su svi ibadeti Njegovi iz dvaju razloga:

prvi: u postu se čovjek odriče tjelesnih zadovoljstava, što nije slučaj kod drugih ibadeta,

drugi: post je skriveni ibadet, tajna između čovjeka i Boga koju zna samo On. Zato ga Uzvišeni pripisuje Sebi. Ostali su ibadeti vidljivi i čovjek se može pretvarati da ih izvršava. Zato se post ističe. Neki navode i druge razloge.

3, 4. Komentatori Kur’ana različito tumače komparaciju u ovom ajetu (*kao što je propisan onima prije vas*). Ša’bi, Katada i drugi smatraju da se radi o vremenu i dužini posta. Uzvišeni Allah je Musaovu i Isaovu narodu propisao ramazanski post, ali su oni to promijenili. Zatim su svećenici povećali još deset dana. Naime, jedan se svećenik razbolio i zavjetovao se, ukoliko ga Bog izliječi, da će postiti dodatnih deset dana. Zato kršćani poste pedeset dana. Pošto im je bilo teško postiti po vrućini, pomjerali su post u proljeće. Ovo je mišljenje Nehhasa, koji dodaje: “Ovo je najbliže smislu ajeta.” U prilog ovom mišljenju on navodi hadis Dagfela²⁴¹ ibn Hanzale da je

Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Kršćani su bili dužni postiti mjesec dana. Jedan od njih se razbolio, pa oni rekoše: ‘Ako ga Bog izliječi, postit ćemo dodatnih deset dana.’ Potom se desio slučaj da je jedan od njih povrijedio usta jedući meso, pa su se zavjetovali da će postiti još sedam dana. Nakon toga se pojavio kralj koji je odobrio da se termin posta pomjeri u proljeće, a da se broj dana poveća na pedeset.”²⁴²

Mudžahid kaže: “Uzvišeni je Allah svakom narodu propisao post mjeseca ramazana.” Prema predanju, oni su se strogo pridržavali posta, tako da su dodavali po jedan dan prije i poslije ramazana. Tokom vremena broj dana se popeo na pedeset. Bilo im je teško postiti po vrućini, pa su pomjerali vrijeme posta u proljeće.” Nekkaš kaže: “O ovoj se temi navodi predanje Dagfela ibn Hanzala, Hasan el-Basrija i Suddija.

Smatram da je zbog ovog razloga – a Allah najbolje zna – pokušeno postiti jevmuš-šekk²⁴³ i dane neposredno nakon Ramazanskog

smatraju ashabom, ali to nije tačno. Utopio se u Perziji tokom borbe protiv haridžija, prije 60. god. po Hidžri.

²⁴² Hadis je daif, slab. Bilježe ga Nehhas prema Durru i Taberani prema *Medžmeu*. Ovo je predanje vjerodostojno kao mevkuf, to jest ono koje ne doseže do Poslanika, s.a.v.s.

²⁴³ Dan uoči ramazana – Prim. prev.

²⁴⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

²⁴¹ Es-Sedusi, poznavalac arapskog rodoslovlja, oslobođeni rob. Neki ga

bajrama. Ša'bi kaže: "Kada bih cijelu godinu postio, izostavio bih jevmuš-šekk. To je zato što je kršćanima, kao i nama, bilo propisano postiti ramazan, ali su oni zbog vrućine post računali prema sunčevoj godini. Postili su trideset dana. Onda su došle generacije koje su svake godine dodavale po dan prije i nakon mjeseca posta, sve dok se broj dana nije popeo na pedeset. To je smisao ajeta: *'kao što je propisan onima prije vas.'*"

Po nekima, sličnost između propisa leži u obaveznosti, kao što je već navedeno, a ne u vremenu i načinu posta. Drugi, pak, smatraju da je i kod ranijih vjera postojao post u kome su se ljudi odricali hrane, vode i spolnog općenja. Kada bi nastupilo vrijeme iftara, onaj ko bi zaspao također nije smio raditi te stvari. Ovaj je propis važio kod kršćana i u početku islama. Potom je dokinut ajetom: *"Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama"*, o čemu će biti riječi. Ovaj stav zastupaju Suddi, Ebu Alija i Rebi. Muaz ibn Džebel kaže da se sličnost ogleda u propisu posta, a ne u načinu, broju ili dužini.

Ajet: *"Propisuje vam se post..."*, odnosi se na početak islama. Tada je bilo propisano postiti tri dana od svakog mjeseca, kao i Dan ašure; *"kao što je propisan onima prije vas"* – odnosi se na jevreje, po mišljenju

Ibn Abbasa, kojima je također bilo propisano da poste tri dana i Dan ašure. Ovaj je propis ovom ummetu preinačen u propis posta mjeseca ramazana. Muaz ibn Džebel kaže: "Ovaj je propis prvobitno bio dokinut riječima Uzvišenog: *'i to neznatan broj dana'*, a nakon toga propisom o postu ramazana."

5. *"Da biste se grijeha klonili..."* – Što se manje jede, slabiji su nagoni i strasti, a što je manje strasti, manje je grijeha. To je lijepo stilističko objašnjenje. Prema drugom tumačenju, ovaj se dio tumači kao "da biste bili bogobojazni", zato što Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Post štiti od grijeha i kroti strasti."²⁴⁴ Uzrok bogobojaznosti jeste u činjenici da post ubija strasti.

6. *"I to neznatan broj dana..."* – to jest mjesec ramazan. Ovo daje drukčiji smisao od onoga što navodi Muaz, a Allah najbolje zna.

Riječi Uzvišenog: *"A onome od vas koji bude bolestan ili na putu – isti broj drugih dana"*, sadrže šesnaest pitanja:

²⁴⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Ova je rečenica sastavljena od dva hadisa. Dio: "Post je štit" navodi Muslim, u ovoj formi. Fragment "kroti strasti" preuzet je iz hadisa o braku: "O mladici! Ko od vas može, neka se ženi, jer se tako najbolje sačuva spolni organ. A ko nije u stanju, neka posti, jer će mu post ukrotiti strasti." Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Mesuda.

1. Dva su stanja bolesti – stanje u kome se uopće ne može postiti i stanje u kome je post moguć uz veliki napor. U tom je slučaju poželjno prekinuti post, a ustrajavati u postu može samo neznalica. Ibn Sirin kaže: “Kada se za nekog može reći da je bolesnik, on ima pravo da ne posti. Isto važi i za status putnika, premda u toj situaciji prekidanje posta nije obavezno.” Tarif ibn Temam el-Utaridi kaže: “Ušao sam kod Muhammeda ibn Sirina u toku ramazana i zatekao ga kako jede. Kada je završio, reče: ‘Boli me ovaj prst.’”

Većina učenjaka smatra da čovjek koji osjeća bol, neugodnost ili se boji da će mu se bolest pogoršati ili raširiti ima pravo prekinuti post. Ibn Atija kaže: “Ovo je stav koji zastupaju stručnjaci za malikijski mezheb.” Malik definira bolest kao “stanje tegoba”. Ibn Huvejz Mendad kaže: “Različita su predanja od Malika u vezi s pitanjem bolesti zbog koje se može prekinuti post.

U jednom je navratu rekao da prekinuti post treba onaj ko se boji da će mu post naškoditi, a u drugom da se post prekida u teškoj bolesti i neizdrživoj tegobi. To je zvaničan stav njegova mezheba i površan smisao ajeta. Nije precizirana vrsta bolesti, te se, prema tome, prekinuti post može zbog bilo koje bolesti, osim onih prolaznih, poput glavobolje, groznice ili

neke druge slabosti koja ne utječe na post. Hasan kaže: “Ukoliko se zbog bolesti ne može klanjati stojeći, onda ne treba ni postiti.” Ovo mišljenje prihvata i Nehai. Prema drugom mišljenju, prekinuti post treba samo onaj koga sama bolest natjera na to. Ukoliko je nužda stvar vjerovatnoće, neće prekinuti post. Ovo je mišljenje Šafije, r.a.

Ja smatram da je Ibn Sirinovo mišljenje o ovoj temi najpravednije, uz Allahovu pomoć. Buhari kaže: “Razbolio sam se u Nejsaburu tokom mjeseca ramazana. Ishak ibn Rahavejh me je posjetio u društvu svojih prijatelja. Reče mi: ‘Jesi li pokvario post, oče Abdullahov?’ ‘Jesam’, odgovorih. ‘Plašim se da nisi toliko slab da bi prihvatio olakšicu.’ Odgovorih: ‘Prenio mi je Abdan od Ibn Mubareka da je Ibn Džurejdž pitao Ataa: ‘Radi kakve bolesti trebam prekinuti post?’ On mu je odgovorio: ‘Radi bilo kakve.’ Uzvišeni kaže: ‘...A onome od vas koji bude bolestan ili na putu...’” (El-Bekara, 184) Buhari nastavlja: “Ovaj hadis Ishak nije poznavao.” Ebu Hanifa kaže: “Ako se čovjek plaši za svoje zdravlje dok posti a osjeća jaku bol ili groznicu, treba prekinuti post.”

2. Uzvišeni kaže: “...*ili na putu...*” Učenjaci se razilaze oko dužine puta na kojoj se može prekidati post i kratiti namaz. Jedinstveni su po pitanju da se to može činiti samo

ako je cilj puta bogobojaznost, poput hadždža ili džihada. U ovu vrstu puta spada i posjeta rodbini, tražanje za opskrbom ili putovanje u nuždi. Što se tiče trgovačkog puta, stavovi učenjaka su različiti. Jedni smatraju da je zabranjeno, a drugi da je dozvoljeno prekidati post i skraćivati namaz na takvom putu. Drugo je mišljenje ispravnije.

Učenjaci se razilaze i u vezi s pitanjem putovanja s ciljem grijeha. Ispravno je mišljenje da se na takvom putu ne mogu koristiti ove olakšice. To je stav Ibn Atije. Malik smatra da se post može prekidati na istoj razdaljini koja je dovoljna za skraćivanje namaza. Učenjaci se razilaze i u vezi s tom razdaljinom. Malik smatra da ona iznosi dan i noć putovanja. Potom je promijenio mišljenje i precizirao da ta razdaljina iznosi četrdeset osam milja. Ibn Huvejz Mendad kaže: "To je zvanični stav njegova mezheba." Prema jednom predanju, rekao je četrdeset dvije milje; prema drugom, trideset šest; prema trećem, dan i noć (putovanja), a prema četvrtom, dva dana. To je stav Šafije. U jednom je navratu napravio razliku između kopnenog i morskog prijevoza, tvrdeći da na moru to iznosi dan i noć putovanja, a na kopnu četrdeset osam milja. Na putu iznosi trideset milja, a van puta tri milje... Ibn Amr, Ibn Abbas i Sevri mišljenja su da se post

može prekinuti na putu koji traje tri dana. Ovo bilježi Ibn Atija.

Buhari navodi da su Ibn Omer i Ibn Abbas prekidali post i skraćivali namaz na putu čija je razdaljina bila četiri berida, odnosno šesnaest ferseha.²⁴⁵

3. Učenjaci su jedinstveni u stavu da putnik tokom ramazana ne treba prekidati post kod svoje kuće. Status putnika ne dobija se odlukom (nijetom), za razliku od boravka. To se postaje tek nakon pokreta i polaska. Onaj koji donese odluku o zadržavanju ne mora preduzimati ništa, zato što na osnovu same odluke prestaje biti putnik. Za odluku o zadržavanju nije potrebno nikakvo djelo. Učenjaci su jedinstveni također i oko toga da onaj ko namjerava putovati ne može prekinuti post sve dok ne krene. Ukoliko prekine post, Ibn Habib smatra da, ukoliko se spremi na put i preduzme sve pripremne mjere za pokret, nema nikakvih posljedica. Ovaj stav zastupaju i Asbeg i Ibn Madžišun. Međutim, ako bude spriječen da krene na put, dužan je nadoknaditi keffaretom²⁴⁶. To

²⁴⁵ Radi se o putovanju do mjesta Rim, koje je od Medine bilo udaljeno trideset milja.

Ferseh je stara perzijska jedinica mjere, koja iznosi blizu 46 km, a berid, kao što se vidi iz teksta, iznosi četiri ferseha. (Prim. prev.)

²⁴⁶ Keffaret je propisani otkup za namjerno pokvareni post. Sastoji u

se može izbjeći samo putovanjem. Isa prenosi od Ibn Kasima da u tom slučaju treba nadoknaditi samo jedan dan, zato što je prekinuo post u očekivanju puta. Ešheb kaže: "Nije dužan keffaret bez obzira na to da je li krenuo na put ili ne." Suhnun kaže: "Dužan je keffaret bez obzira krenuo na put ili ne." Ova je situacija poput one kada žena prekine post zbog očekivane menstruacije. Zatim se priklonio mišljenju Abdul-Melika i Asbega da se ta dva slučaja ne mogu poistovjetiti, zato što čovjek može krenuti na put, a žena ne može inicirati menstruaciju.

Smatram da je mišljenje Ibn Kasima i Ešheba o suvišnosti keffareta dobro, jer je dozvoljena stvar u vezi s kojom je savjest mirna. Keffaret se ustanovljava samo na osnovu čvrstog uvjerenja, a takvog uvjerenja nema u pitanju koje je predmet razilaženja. Osim toga, sâm ajet glasi: "...ili na putu." Ebu Omer kaže: "Ovo je najispravnije mišljenje o ovom pitanju. Propis o postu nije prekršen namjerno, već zbog pogrešne pretpostavke. Kada bi keffaret bio obavezan zbog prekida posta prije početka putovanja, naknadni polazak na put ga ne bi ukinuo. Ako razmislimo o ovome, vidjet ćemo da je tako, uz

tome da se pored nadoknadenih (*kada*) dana posti još 60 dana uzastopno, ili nahrani 60 siromašnih osoba, ili jedna siromašna osoba 60 dana. (Prim. prev.)

Božiju pomoć. Darekutni bilježi predanje Muhammeda ibn Ka'ba, koji pripovijeda: "Došao sam kod Enesa ibn Malika u toku ramazana. On se spremao na put. Pripremio je jahalicu, obukao odjeću za put, a zalazak sunca je bio blizu. Rekao je da mu pripreme objed. Jeo je, a zatim krenuo. Upitah ga: 'Je li to sunnet?' On odgovori: 'Jeste.'" Prenosi se da je Enes također rekao: "Ebu Musa mi je rekao: 'Ranije sam ti rekao da na put treba krenuti kao postač i vratiti se kao postač. Sada kažem da trebaš i krenuti i vratiti se ne posteći.'" "

Hasan el-Basri kaže: "Može prekinuti post kod kuće, ukoliko želi, na dan kada je planirao krenuti na put." Ahmed kaže: "Post može prekidati kada napusti naselje." Ishak kaže: "Ne, već kada spusti stopalo na sedlo." Ibn Munzir smatra da je Ahmedovo mišljenje ispravno, zato što zdrava osoba koja se tokom dana razboli treba prekinuti post. Isto tako, onaj ko krene na put u toku dana, ima pravo prekinuti post. Neki učenjaci smatraju da se tokom dana post ne treba prekidati čak i kada se krene na put. To je mišljenje Zuhrija, Mekhula, Jahjaa el-Ensarija, Malika, Evzaija, Šafije, Ebu Sevra i racionalista. Oni se razilaze oko slučaja da se post ipak prekine. Svi smatraju da se dan treba nadoknaditi i da keffaret nije potreban. Malikovo je obrazloženje

da je putovanje nepredviđena okolnost, kao i bolest. Neki su Malikovi sljedbenici tražili nadoknadu i keffaret. To je mišljenje Ibn Kinane i Mahzumija; prenosi ga Badži od Šafije, a prihvata ga i Ibnul-Arebi. Obrazloženje je da je putovanje nepredviđena okolnost nakon ustanovljenja obaveze ibadeta i nije jednako bolesti ili menstruaciji.

Kod bolesti je dozvoljeno prekinuti post; tokom menstruacije je zabranjeno postiti, a putovanjem se ta olakšica ne dobija, zbog čega je potreban keffaret. Ebu Omer kaže: "To nije tačno, jer je Uzvišeni Kur'anom i sunnetom dozvolio prekidanje posta." Tvrđnja učenjaka da ne treba prekidati post tretira se kao preporuka. Ukoliko se post prekine, potrebno je nadoknaditi taj dan. Za keffaretom nema potrebe. Onaj ko to zahtijeva, uradio je nešto što nisu propisali Allah niti Njegov Poslanik, s.a.v.s. Prenosi se da je Ibn Omer o ovom pitanju rekao: "Čovjek koji krene na put može prekinuti post toga dana." Ovo mišljenje zastupaju Ša'bi, Ahmed i Ishak.

Buhari je jedno poglavlje naslovio *Poglavlje o osobi koja ne posti na putu kako bi je ljudi vidjeli*. Potom je naveo hadis Ibn Abbasa:

"Krenuo je jednom Božiji Poslanik, s.a.v.s., uz ramazan prema Meki. Postio je dok nije stigao u Usfan, a onda je zatražio posudu s

pićem i napio se, mada je bio dan, i to tako da ga ljudi vide."²⁴⁷ Muslim ovaj hadis navodi u drugačijoj formi: "...a onda je zatražio posudu s pićem i napio se, mada je bio dan, i to tako da ga ljudi vide. I dok nije stigao u Meku prekidao je post." Ovo je direktan dokaz koji obara sve ostale argumente. A Allah ukazuje na Pravi put.

Ovaj je hadis također dokaz da na putu ne treba postiti. Takva se praksa prenosi od Omera, Ibn Abbasa, Ebu Hurejre i Ibn Omera. Ibn Omer kaže: "Ko posti na putu, dužan je nadoknaditi taj dan kod kuće." Abdur-Rahman ibn Avf kaže: "Onaj ko posti na putu jeste poput onoga ko prekida post kod kuće." To je stav dijela učenjaka iz zahirijskog mezheba. Njihov je dokaz ajet: "...isti broj drugih dana...", o čemu ćemo detaljnije govoriti, kao i hadis koji Ka'b ibn Asim²⁴⁸ prenosi od Poslanika, s.a.v.s.: "Nije bogobojaznost postiti na putu."²⁴⁹

Ovaj argument ide u prilog učenjacima koji tvrde da onaj ko krene na put nakon što je započeo post

²⁴⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Mudžahida, a on od Ibn Abbasa, r.a.

²⁴⁸ To je Ka'b ibn Asim el-Eš'ari poznat kao Ebu Malik. Ashab koji je živio u Šamu i Egiptu. Prenosi dva hadisa.

²⁴⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Ibn Ebu Šejba, Šafija u *Sunenu*, Darimi, Ibn Madža, Tahavi, Hakim, Bejheki od Asima el-Eš'arija.

ima pravo prekinuti post i bez dodatnog povoda. Ovo mišljenje podržava Mutarrif i grupa muhaddisa, a u tom je smislu jedno predanje od Šafije. Po Maliku je u takvoj situaciji obavezna nadoknada i keffaret, zato što je postojao izbor između posta i mršenja. Budući da se odlučio za post, odrekao se prava na mršenje. Ako namjerno i bez nužde prekine post, dužan je nadoknadu i keffaret. Prema drugom predanju, keffaret nije potreban. To je stav većine njegovih sljedbenika, osim Abdul-Melika, koji smatra da je keffaret obavezan u slučaju da je post prekinut spolnim odnosom. Naime, to nije prijeka potreba niti daje snagu za put. Ostali učenjaci iz Iraka i Hidžaza smatraju da u takvoj situaciji keffaret nije potreban. Među njima su Sevri, Evzai, Šafija, Ebu Hanifa i ostali učenjaci iz Kufe, kao i Ebu Omer.

4. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem je li na putu vrednije postiti ili ne postiti. Malik i Šafija u jednom predanju kažu da je za onoga ko ima snage bolje postiti. Ipak, prevladavajuće mišljenje u tim mezhebima jeste da je to stvar slobodnog izbora. Dokaz je hadis Enesa, r.a.: “Krenuli smo na put s Poslanikom, s.a.v.s., u toku ramazana. Neki su od nas postili, a neki nisu. I niti je onaj koji je postio osuđivao onoga koji ne posti, niti onaj koji ne posti

onoga koji posti.”²⁵⁰ Hadis navode Buhari i Muslim. Navodi se da su Osman ibn Ebu As es-Sekafi i Enes ibn Malik, ashab Božijeg Poslanika, s.a.v.s., rekli: “Postiti na putu bolje je za onoga ko može podnijeti.” To je stav Ebu Hanife i njegovih sljedbenika. Prenosi se da su Ibn Omer i Ibn Abbas kazali da je bolje koristiti olakšicu. Tog su mišljenja i Seid ibn Musejjib, Ša’bi, Omer ibn Abdul-Aziz, Mudžahid, Katada, Evzai, Ahmed i Ishak. Oni smatraju da je bolje prekinuti post zato što Uzvišeni kaže: *“Allah vam želi olakšati, a ne da poteškoće imate.”*

5. Uzvišeni kaže: *“...neka isti broj dana naposti”* – to jest “a ko se razboli ili se na putu zadesi, pa prekine post, neka isti broj dana naposti.” Većina učenjaka smatra da u slučaju da u nekom mjestu ramazan ima dvadeset devet dana, nadoknaditi treba isto toliko. Neki učenjaci, među kojima je Hasan ibn Salih ibn Hajj, smatraju da treba nadoknaditi mjesec za mjesec, bez obzira na broj dana. Taberi smatra da to mišljenje nije ispravno zato što Uzvišeni kaže: *“...neka isti broj dana naposti.”* Nije rečeno: “Neka naposti mjesec drugih dana.” To jasno govori da treba nadoknaditi isti broj dana.

²⁵⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim, Ebu Davud, Malik i Ibn Hibban od Enesa.

6, 7. Različita su mišljenja o obavezi posta uzastopnih dana. Oba stava navodi Darekutni u *Sunenu*.

Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla: "Bilo je objavljeno: 'Neka naposti isti broj uzastopnih dana', a potom je riječ 'uzastopnih' dokinuta." Darekutni navodi da je ovaj sened vjerodostojan.²⁵¹

Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ko je dužan napostiti dane ramazana, neka posti u nizu i neka ne prekida."²⁵² U senedu ovog hadisa nalazi se Abdur-Rahman ibn Ibrahim, koji je nepouzdan. Ibn Abbas o nadoknađivanju ramazanskog posta kaže: "Posti kako želiš."²⁵³ Ibn Omer kaže: "Posti kao što si prekidao post." Ovo predanje navode i Ebu Ubejda ibn Džerrah, Ibn Abbas, Ebu Hurejra, Muaz ibn Džebel i Amr ibn As.

Muhammed ibn Munkedir kaže: "Čuo sam da su Poslanika, s.a.v.s., pitali o dijeljenju ramazanskog posta. On je odgovorio: 'To je stvar izbora. Šta misliš, ako bi neko imao dug, pa vraćao po dirhem ili dva,

zar na taj način ne bi vratio dug? A Allah će prije oprostiti i prihvatiti takvo djelo.'"²⁵⁴ Lanac je prenosilaca ovog predanja hasen, ali ne dopire do Poslanika, s.a.v.s.

Malik u *Muvettau* bilježi predanje Nafia od Abdullaha ibn Omera da ramazanske dane treba napostiti uzastopno onaj ko je prekidao post uzastopno zbog bolesti ili puta. Badži u djelu *Munteka* navodi: "Ovo se može razumjeti kao obaveza, ali i kao preporuka. Većina učenjaka smatra da je samo preporuka. Post u razmacima ispravan je. To je stav Malika i Šafije. Na ispravnost ovog mišljenja ukazuje ajet: '...isti broj drugih dana...', bez preciziranja radi li se o uzastopnom ili postu u razmacima. Post u razmacima znači da su ramazanski dani nadoknađeni." Ibnul-Arebi kaže: "Uzastopan post obavezan je zato što je taj propis vezan za određeni mjesec. Kada je u pitanju nadoknađivanje, može se postiti u razmacima."

8. Riječi Uzvišenog: "*Isti broj drugih dana*", ukazuju da je nadoknađivanje posta obavezno, bez specificiranja vremena. Ovim

²⁵¹ Hadis bilježi Darekutni od Aiše, kao mevkuf predanje, uz napomenu da je lanac prenosilaca vjerodostojan. Potom ga spominje putem Zuhrija kao mursel predanje, bez dijela "a potom je riječ 'uzastopnih' dokinuta". Taj se dio navodi jedino u Urveovoj verziji.

²⁵² Hadis je daif, slab. Bilježi ga Darekutni od Ebu Hurejre.

²⁵³ Ovo je mevkuf predanje, kao i naredno.

²⁵⁴ Mursel predanje visoke vjerodostojnosti. Bilježi ga Darekutni. Ima status hasena kao mursel predanje. Neki tvrde da su ovo Poslanikove, s.a.v.s., riječi, ali to nema osnove. Mursel je onaj hadis u čijem je senedu na kraju ispušten jedan prenosilac. (Prim. prev.)

je riječima obuhvaćeno sve, bez razlike.

U dva *Sahiha* navodi se predanje Aiše, r.a.: “Dešavalo mi se da sam, zbog zauzetosti obavezama prema Poslaniku, s.a.v.s., ono što mi je ostalo od ramazana uspijevala napostiti tek u ša’banu.”²⁵⁵ U drugom se predanju dodaje: “To je zbog značaja Božijeg Poslanika, s.a.v.s.” Ovaj tekst dodatno objašnjava ajet. Time je pobijeno Davudovo mišljenje da se nadoknađivanje posta mora započeti već drugog ševvala. Ko to ne učini i umre, bit će grešan, po njegovom mišljenju. Tome u prilog navodi primjer čovjeka koji je dužan osloboditi roba – ukoliko naiđe na roba koji se prodaje po određenoj cijeni, nije mu dozvoljeno kupiti drugog, zato što mora osloboditi prvog roba na kojeg naiđe. Drugi se ne prihvaća.

Ukoliko već ima roba, nije mu dozvoljeno kupiti drugog. Ako taj rob umre, obaveza oslobađanja još uvijek ostaje. To će se desiti samo ukoliko se zavjetuje da će osloboditi određenog roba, koji nakon toga umre. Posljednja tvrdnja obara prethodne. Neki pravници smatraju da, ukoliko umre prije isteka drugog dana ševvala, neće biti grešan ukoliko je bio čvrsto odlučio da će postiti. Ispravno je mišljenje da post u razmacima nije grijeh. To je

stav većine uleme. Ipak, pohvalno je što prije nadoknaditi dane ramazana, kako se ne bi desilo da čovjek umre s neizvršenim obavezama.

9. Osoba koja je dužna napostiti dane ramazana i bude spriječena to učiniti prije nastupanja narednog ramazana ne mora hraniti siromaha. Ta osoba nije nemarna zato što je odgađanje dozvoljeno. To je mišljenje stanovnika Bagdada, pripadnika malikijskog mezheba. Po njima, taj je stav iznio Ibn Kasim u djelu *Mudevvena*.

10. Je li potreban keffaret ukoliko se post ne nadoknadi prije isteka ša’bana, mjeseca koji prethodi ramazanu? Malik, Šafija, Ahmed i Ishak smatraju da je potreban, a Ebu Hanifa, Hasan i Nehai da nije.

Buhari se opredjeljuje za sljedeće mišljenje. On navodi mursel predanje Ebu Hurejre i Ibn Abbasa da treba nahraniti siromaha. Uzvišeni nije spomenuo hranjenje, već je rekao: “*Isti broj drugih dana.*”

Postoji vjerodostojno predanje od Ebu Hurejre, koji o osobi koja nije napostila sve dane prije nastupanja mjeseca ramazana kaže: “Postit će taj mjesec, a potom će napostiti i prethodni. Uz to će za svaki dan nahraniti po jednog siromaha.” Ovo predanje navodi Darekutni, uz napomenu da je vjerodostojno.

U predanju koje doseže do Poslanika, s.a.v.s., govori se o čovjeku koji nije postio mjesec ramazan

²⁵⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

zbog bolesti. Potom je ozdravio, ali nije uspio nadoknaditi propuštene dane do sljedećeg ramazana. "Postit će mjesec koji ga je zatekao, a poslije toga će nadoknaditi propuštene dane. Uz to će za svaki dan nahraniti po jednog siromaha."²⁵⁶ U senedu ovog hadisa nalaze se dva nepouzdana prenosioca – Ibn Nafi i Ibn Vedžija.

11. Darekutni smatra da ukoliko bolest potraje sve do narednog ramazana, treba nahraniti za svaki dan po jednog siromaha, i to po jednom pregršti žita. Nadoknađivanje nije potrebno. Također se prenosi da je Ebu Hurejre rekao: "Ukoliko ne ozdravi između dva ramazana, prvi će napostiti, a za drugi će nahraniti siromaha i neće nadoknađivati. A ukoliko ozdravi i ne nadoknadi propuštene dane sve do narednog ramazana, onda će postiti dotični mjesec, a za prethodni će nahraniti siromahe. Ukoliko ni taj mjesec ne bude postio, nadoknadit će." Ovo je predanje vjerodostojno. Naši učenjaci kažu: "Mišljenja ashaba su protivna analogija i stoga se ne prihvaćaju. Prenosi se od Ibn Abbasa da mu je neki čovjek rekao: "Bio sam bolestan tokom dva ramazana." Ibn Abbas mu reče: "Je li bolest bila kontinuirana ili si tokom godine bio

zdrav?" "Bio sam zdrav." "U tom slučaju posti dva mjeseca i nahrani šezdeset siromaha." Ovaj je stav oprečan onome da ukoliko bolest potraje, ne treba nadoknađivati. Sličan stav vlada i po pitanju trudnice i dojilje. One neće postiti, već će nahraniti siromahe, kao što ćemo vidjeti.

12. Oni koji zahtijevaju hranjenje siromaha razilaze se oko količine obroka. Ebu Hurejra, Kasim ibn Muhammed, Malik i Šafija smatraju da se za svaki dan treba podijeliti mudd (pregršt). Sevri smatra da treba dati pola saa (četiri do pet pregršti) za svaki dan.

13. Učenjaci su se razili u vezi s pitanjem onoga ko u toku nadoknađivanja ramazana spolno opći. Malikovo je mišljenje da onaj ko u zaboravu prekine post tokom nadoknađivanja ramazana treba samo napostiti taj dan. Mustehab je nastaviti post, uz nadoknadu. Ako namjerno prekine post, bit će grješan. Dužan je nadoknaditi taj dan i ne treba nastavljati post, zato što nema smisla ustezati se od hrane i pića i zato što se ne ubraja u postače, po mišljenju većine učenjaka. Po jednoglasnom mišljenju Malika i njegovih sljedbenika, u tom slučaju keffaret nije potreban. To je stav većine učenjaka.

Malik kaže: "Onaj ko prekine post tokom nadoknade ramazana spolnim odnosom ili na drugi način,

²⁵⁶ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Darekutni kao merfu predanje Ebu Hurejre, r.a. Prethodno predanje koje je mevkuf, vjerodostojno je.

nije dužan keffaret, već samo treba napostiti taj dan.” Katada smatra da se onaj ko spolno opći tokom nadoknade ramazanskog posta mora nadoknaditi taj dan i postiti keffaret. Ibn Kasim prenosi od Malika da onaj ko pokvari post tokom nadoknade ramazana treba napostiti dva dana. Ibn Kasim je kasnije promijenio ovaj stav tvrdeći da onaj ko namjerno prekine post tokom nadoknade treba napostiti dva dana. To se tretira kao jednako kršenje obreda hadždža spolnim općenjem, kada osoba koja je napravila prekršaj dogodne ponovi istu stvar i na taj način bude dužna obaviti hadždž dvaput. Ebu Omer navodi da se ovom mišljenju protive Ibn Vehb i Abdul-Melik. Analogija se ne može bazirati na diskutabilnom principu. Po njemu je najispravnije, a Allah najbolje zna, da se u oba slučaja treba nadoknaditi po jedan dan, zato što je to isti dan u kome se post pokvario dva puta.

Ovo je smisao riječi Uzvišenog: “*Isti broj drugih dana.*” Onog trenutka kada se isposti cijeli dan kao nadoknada ramazanskog posta, obaveza je izvršena i ništa drugo nije potrebno, a Allah najbolje zna.

14. Većina učenjaka smatra da onaj ko se razboli tokom ramazana i umre u toj bolesti nema nikakvih obaveza. Tavus i Katada smatraju da u tom slučaju nasljednici trebaju nahraniti siromašne u njegovo ime.

15. Različita su mišljenja o osobi koja umre ne nadoknadivši ramazanske dane. Malik, Šafija i Sevr smatraju da umjesto njega niko ne treba postiti. Ahmed, Ishak, Ebu Sevr, Lejs, Ebu Ubejd i zahirije tvrde da za njega ne treba postiti, ukoliko ne postoji zavjet. Slično se mišljenje navodi od Šafije. Ahmed i Ishak misle da u ime te osobe treba nahraniti siromaha. Pristalice mišljenja da nasljednici te dane trebaju napostiti pozivaju se na hadis koji bilježi Muslim od Aiše da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko je umro, a na njemu ostao dug posta, napostit će ga za njega najbliži rođak (nasljednik).”²⁵⁷

Ipak, ovo je načelno pravilo koje se tiče posta. Detaljnije o ovom pitanju govori hadis koji bilježi Muslim, u kome Ibn Abbas navodi: “Jedna je žena upitala Poslanika, s.a.v.s.: ‘Božiji Poslaniče, moja je majka umrla, a nije ispunila zavjetni post (u drugom predanju navodi se *mjesečni post*). Hoću li ja postiti za nju?’ Poslanik, s.a.v.s., upita je: ‘Kada bi tvoja majka imala dug, da li bi ga ti mogla vratiti?’ ‘Mogla bih’, odgovori žena. ‘Onda posti u ime svoje majke.’”²⁵⁸

Malik i njegovi istomišljenici pozivaju se na riječi Uzvišenog:

²⁵⁷ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Ebu Davud i Ibn Hibban od Aiše, r.a.

²⁵⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

“I nijedan grešnik neće tuđe grijehe nositi” (El-En’am, 164); “...i da je čovjekovo samo ono što sam uradi” (En-Nedžm, 39); “Što god ko uradi, sebi uradi...” (El-En’am, 164), kao i na hadis Ibn Abbasa koji navodi Nesai, u kome Poslanik, s.a.v.s. kaže: “Ne može se klanjati za drugoga, niti postiti za drugoga. Za svaki dan treba podijeliti pregršt žita.”²⁵⁹

Smatram da je ovaj hadis načelčan. Može se protumačiti kao ramazanski post.

U ime drugog može se postiti zavjetni post, na što ukazuje hadis Ibn Abbasa i drugih prenosilaca. Muslim bilježi predanje Burejde koje je slično predanju Ibn Abbasa, koje u jednoj formi glasi: “Božiji Poslanice, ostala je dužna dva mjeseca posta, pa hoću li ja to za nju napostiti?” “Naposti za nju!”, reče Poslanik, s.a.v.s. “Ona nije ni hadždž obavila, pa da li da ja za nju hadždž obavim?”, upita žena dalje. “Obavi za nju hadždž!”, reče Božiji Poslanik, s.a.v.s.²⁶⁰

²⁵⁹ Bilježe ga Nesai i Tahavi od Ibn Abbasa kao mevkuf predanje. Zejlei u djelu *Nasbur-raje* kaže da je ovo predanje nepoznato kod muhaddisa kao riječi Poslanika, s.a.v.s., i da je ispravno prihvatiti ga kao riječi Ibn Abbasa.

²⁶⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Muslim, kao hadis Burejde, čiji početak glasi: “Prenosi se od Burejde, r.a., da je rekao: “Dok sam jednom sjedio kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s.,

Riječi “dva mjeseca” isključuju mogućnost da se radi o ramazanu, a Allah najbolje zna. Najčvršći Malikov dokaz jeste praksa stanovnika Medine. U prilog mu ide i očigledna analogija – radi se o tjelesnom ibadetu u kome nema primjesa materijalnog. Zato se ne može činiti u nečije drugo ime, kao ni namaz. To ne može biti istovjetno hadždžu, zato što u tom ibadetu ima materijalnih elemenata.

16. Na ovaj se ajet pozivaju oni koji tvrde da se na putu ne može postiti i da taj dan svakako treba nadoknaditi. Uzvišeni kaže: “...a onome od vas koji bude bolestan ili na putu – isti broj drugih dana”, tj. dužnost je napostiti isti broj drugih dana. Ovo tumačenje proizlazi iz Poslanikovih riječi: “Nije dobročinstvo postiti na putu.”²⁶¹ Ono što nije dobročinstvo spada u grijeh. To znači da nije dozvoljeno postiti na putu. Većina uleme ovaj ajet tumači na već spomenuti način: “...a onome od vas koji bude bolestan ili na putu” – pa prekine post... To

došla mu je jedna žena i rekla: ‘Ja sam svojoj majci poklonila jednu robinju, pa je majka umrla!’ ‘Pripada ti nagrada za poklon i pored toga što ćeš je dobiti u nasljedstvo’, reče Božiji Poslanik, s.a.v.s., a žena nastavi: ‘Božiji Poslanice, ostala je dužna mjesec dana posta...’

²⁶¹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Njegova ocjena navedena je na strani 233.

je ispravno tumačenje, na osnovu Enesova predanja:

“Krenuli smo na put s Poslanikom, s.a.v.s., u toku ramazana. Neki od nas su postili, a neki nisu. I niti je onaj koji je postio osuđivao onoga koji ne posti, niti onaj koji ne posti onoga koji posti.”²⁶² Hadis navodi Malik od Humejda et-Tavila, a on od Enesa. Ovaj hadis navodi Muslim od Ebu Seida el-Hudrija:

“Bili smo na vojnom pohodu s Poslanikom, s.a.v.s., a bio je sedamnaesti dan ramazana, pa su neki od nas postili, a neki nisu. I niti je onaj koji je postio osuđivao onoga koji ne posti, niti onaj koji ne posti onoga koji posti.”²⁶³

Riječi Uzvišenog: “*Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nahrane. A ko drage volje da više, za njega je bolje. A bolje vam je, neka znate, postiti*”, sadrže pet pitanja:

1, 2. “*Onima koji ga jedva podnose...*” – Učenjaci različito tumače ovaj ajet. Neki kažu da je ovaj ajet dokinut. Buhari navodi: “Ibnu Numejr je rekao: ‘Pričao nam je A’meš, pričao nam je Amr, sin Murre, pričao nam je Ibn Ebu Lejla, pričali su nam ashabi Muhammeda, s.a.v.s.: ‘Objavljena je zapovijed da se posti ramazan

pa im je bilo teško. Pa je svaki onaj ko je nahranio svakog dana siromaha – ostavio post, premda je mogao izdržati post. To im je bilo dozvoljeno, da bi kasnije bilo dokinuto ajetom: ‘*A bolje vam je, neka znate, postiti.*’” U prvo vrijeme onaj ko je htio mogao je postiti ili nahraniti siromaha. Ibn Abbas kaže: “Ovaj je ajet objavljen kao olakšica starim i onemoćalim koji su mogli podnijeti post. Potom je dokinut riječima: ‘*Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede.*’ Od tada je olakšica važila samo za one koji nisu mogli postiti.”

Ebu Davud navodi da je Ibn Abbas rekao da se olakšica “*onima koji ga jedva podnose*” odnosi na trudnice i dojilje. Također se prenosi da je on rekao da se olakšica u ajetu: “*Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nahrane*”, odnosi na onemoćale starce i starice koji teško mogu podnijeti post. Oni mogu prekinuti post i kao otkup za svaki dan nahraniti po jednog siromaha. Isto važi i za trudnicu i dojilju koje strahuju za zdravlje djeteta. Darekutni također navodi Ibn Abbasove riječi: “Onemoćalom je starcu dozvoljeno da prekine post i da za svaki dan nahrani po jednog siromaha.” Ovo je predanje vjerodostojno. Prema jednom predanju, Ibn Abbas je tvrdio da ajet: “*onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha*

²⁶² Ocjena hadisa navedena je na strani 233.

²⁶³ Hadis je sahih, vjerodostojan. Biježe ga Muslim, Tajalisi, Ibn Ebu Šejba, Ahmed, Tahavi i Ibn Hibban.

nahrane”, nije dokinut, već da se odnosi na muškarce i žene u dubokoj starosti koji nisu u stanju postiti. Kao otkup, oni će nahraniti svaki dan po jednog siromaha. To je ispravno mišljenje. Također se prenosi da je on rekao jednoj trudnici ili dojilji: “Ti spadaš u one koji ne mogu podnijeti post. Trebaš dati otkup i nisi dužna nadoknađivati post.” Predanje je vjerodostojno.

Iz vjerodostojnih je izvora potvrđeno mišljenje Ibn Abbasa da ovaj ajet nije dokinut, već da i dalje važi za spomenute kategorije. Prvo je mišljenje također ispravno, s tim što se dokidanje može protumačiti kao specifikacija. Klasični su učenjaci ta dva pojma često miješali, a Allah najbolje zna. Hasan el-Basri, Ata ibn Ebu Rebah, Dahhak, Nehai, Zuhri, Rebia, El-Evzai i racionalisti zastupaju mišljenje da trudnica i dojilja ne trebaju postiti niti su dužne nahraniti siromaha. Za njih važi isto što i za bolesnika koji je nakon ozdravljenja dužan nadoknaditi propuštene dane ramazana. Ovo mišljenje podržavaju Ebu Ubejd i Ebu Sevr, kao i Ibn Munzir. Malik prihvata ovo mišljenje kada je u pitanju trudnica koja je prekinula post.

Što se tiče dojilje, ona je, po nje-mu, dužna nadoknadu i ishranu. Šafija i Ahmed smatraju da one trebaju prekinuti post, nahraniti siromaha i nadoknaditi post. Jedinostveni su u

tumačenju da starci koji ne mogu podnijeti post ne trebaju postiti.

Razilaze se u vezi s načinom nadoknade tog posta. Rebia i Malik kažu da oni nisu ništa dužni. Ipak, Malik dodaje da je bolje, ukoliko mogu, nahraniti za svaki dan po jednog siromaha. Enes, Ibn Abbas, Kajs ibn Saib i Ebu Hurejra kažu da trebaju dati otkup. To mišljenje podržavaju Šafija, racionalisti, Ahmed i Ishak, jer su ashabi tako zahtijevali. Uzvišeni kaže: “...a onome od vas koji bude bolestan ili na putu – isti broj drugih dana”; potom kaže: “Onima koji ga jedva podnose – otkup je da jednog siromaha nahrane” – oni nisu ni bolesnici niti putnici. Stoga moraju dati otkup. Obrazloženje za Malikovo mišljenje jeste da za ovo izostavljanje posta postoji opravdanje, a to je starost i oronulost. Zato nije obavezan otkup kao u slučaju putnika i bolesnika. Ovo se mišljenje navodi i kao mišljenje Sevrija, Mekhula i Ibn Munzira.

3. Učenjaci koji otkup smatraju obaveznim razilaze se u vezi s iznosom. Malik kaže da je to mudd (pregršt), koji je Poslanik, s.a.v.s., davao za svaki dan koji nije postio. To mišljenje podržava i Šafija. Ebu Hanifa kaže da je otkup za svaki dan sa hurmi (3,33 kg) ili pola saa pšenice. Ibn Abbas navodi pola saa žita, prema Darekutniju. Ebu Hurejre je rekao: “Ko doživi starost i ne bude mogao postiti, neka za

svaki dan podijeli mudd pšenice.” Enes ibn Malik jedne godine zbog slabosti nije mogao postiti, pa je pripremio veliku zdjelu s hranom i pozvao trideset siromaha da jedu.

4. Kaže Uzvišeni: “*A ko drage volje da više, za njega je bolje.*” Ibn Šihab ovo tumači: ko podijeli hranu uz post. Mudžahid tumači: ko podijeli više od mudda. Ibn Abbas kaže: “Ko nahrani još jednog siromaha”, navodi Darekutni.

5. “*A bolje vam je, neka znate, postiti*”, to jest bolje vam je postiti na putu ili u bolesti ako vam to ne predstavlja teret, a Allah najbolje zna. U svakom slučaju, ovim se podstiče na post: znajte ovo i postite.

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

U mjesecu ramazanu je počelo objavljivanje Kur’ana, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz Pravoga puta i razlikovanja dobra od zla. Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede; a ko se razboli ili se na putu zadesi, neka isti broj dana naposti – Allah vam želi olakšati, a ne da poteškoće imate,

da određeni broj dana ispunite, i da Allaha veličate zato što vam je ukazao na Pravi put, i da zahvalni budete. (El-Bekara, 185)

Ovaj ajet sadrži dvadeset jedno pitanje:

1. “*U mjesecu ramazanu...*” – Historičari navode da je Nuh, a.s., prvi postio ramazan, kada je napustio lađu. Već je navedeno mišljenje Mudžahida da je Allah propisao post ramazana svakom narodu. Poznato je da su ljudi živjeli i prije Nuha, a Allah najbolje zna.

Riječ *ramadan* izvedena je iz arapskog glagola *remeda*, koji opisuje stanje postača kome se grlo osušilo od posta. Riječ *remda* znači *vrelina*.

Neki smatraju da je ovaj mjesec nazvan ramazan zato što spaljuje grijeh dobre djelima. Drugi navode da su u tom mjesecu srca užarena od razmišljanja o ahiretu i upijaju savjete kao što kamenje upija vrelinu sunca.

2. Učenjaci imaju različite stavove o pitanju da li se može reći *ramazan* bez dodatka riječi *mjesec*. Mudžahid tvrdi da ovaj mjesec treba zvati onako kako ga je Uzvišeni nazvao.

U jednom se predanju navodi: “Ne govorite *ramazan*, već ga zovite onako kako ga je Allah u Kur’anu nazvao – *mjesec ramazan*.”²⁶⁴ Govo-

²⁶⁴ Lažno predanje. Bilježe ga Ibn Adi i Ibn Dževzi u djelu *Mevduat*. Ibn

rio je²⁶⁵ da je to jedno od Allahovih imena. Po njemu, ova riječ se ne može izraziti u množini. Njegov je argument predanje da je ramazan jedno od Allahovih imena.²⁶⁶ To nije tačno. Ispravno je da se ova riječ može koristiti i bez dodatka riječi *mjesec*, kao što se navodi u hadiskim zbirkama.

Muslim bilježi predanje od Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Kada dođe ramazan, pootvaraju se vrata Dženneta, pozatvaraju vrata Džehennema i povežu se šejtani.”²⁶⁷

Nesai bilježi predanje Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Došao vam je ramazan, blagoslovljeni mjesec u kome je Allah propisao post. U njemu se otvaraju vrata neba, zatvaraju vrata Džehennema i povežu neposlušni šejtani. U njemu postoji noć koja je bolja od hiljadu mjeseci. Ko bude lišen njena dobra, bit će lišen svega.”²⁶⁸

Dževzi kaže da je ovo apokrifno predanje, bez osnove. Nijedan učenjak ne smatra da je *ramazan* jedno od Allahovih imena. Uzvišeni se tako ne smije nazivati, po općem konsenzusu učenjaka.

²⁶⁵ Tj. Mudžahid.

²⁶⁶ Dio prethodnog predanja.

²⁶⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

²⁶⁸ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Nesai.

Nesai također navodi predanje od Ibn Abbasa da je Poslanik, s.a.v.s., rekao jednoj ensarijki: “Kada nastupi ramazan, obavi umru, jer umra u tom mjesecu vrijedi koliko hadždž.”²⁶⁹

Nesai navodi i predanje Abdur-Rahmana ibn Avfa da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Allah vam je propisao post ramazana, a ja sam uspostavio sunnet noćnog namaza. Ko bude postio i klanjao tokom ovog mjeseca, s dubokom vjerom i nadom u nagradu, bit će očišćen od grijeha kao na dan kada ga je majka rodila.”²⁷⁰

Postoji još mnogo predanja u kojima je izostavljena riječ *mjesec*.

Vrijednost ramazana je velika i nagrada za post je obilna. O tome govori sam smisao riječi *spaljivanje grijeha*, kao i navedeni hadis.

3. Uzvišeni je propisao post mjeseca ramazana, to jest period

²⁶⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa.

²⁷⁰ Hadis je daif, slab, u ovoj verziji. Bilježe ga Nesai i Ebu Ja'la. Buhari kaže da ovaj hadis nije vjerodostojan. Poznato je da ovaj hadis prenosi Ebu Hurejre. Bilježe ga autori vjerodostojnih zbirki, ali umjesto dijela: “bit će očišćen od grijeha kao na dan kada ga je majka rodila”, navode: “Ko ispusti ramazan vjerujući u Allaha i nadajući se Njegovoj nagradi bit će mu oprošteni dotadašnji grijesi.” To je verzija koju bilježe Buhari, Ahmed, Ibn Ebu Šejba, Nesai, Ibn Madža i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

između dvije pojave mladaka. U hadisu se navodi: "A ako on (mjesec) bude zastrt oblakom, odredite ga računanjem"²⁷¹, kao što ćemo vidjeti iz narednog predanja.

Ako mjesec bude pokriven oblakom, onda broj dana ša'bana treba biti trideset, kao i broj dana ramazana. Na taj ćemo način u ibadet stupiti na čvrstim osnovama i istupiti iz njega na isti način. Uzvišeni kaže: *"A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje..."* (En-Nahl, 44) Pouzdani imami navode da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada vidite mladak (mjeseca ramazana) postite, a kada vidite mladak (mjeseca ševvala), prestanite. A ako on bude zastrt oblakom, odredite ga računanjem" (tj. postite mjesec ramazan trideset dana).²⁷²

Mutarrif ibn Abdullah ibn Šihir, znameniti tabiin, i jezikoslovac Ibn Kutejba smatraju da u slučaju nemogućnosti viđenja mladaka treba proračunati poziciju mjeseca. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "... odredite ga računanjem..."²⁷³, to jest proračunajte mjesečeve faze i

prema tome odredite kraj mjeseca. Većina učenjaka riječi: "odredite ga računanjem", tumači kao: "Postite mjesec ramazan trideset dana." Ovo je potkrijepljeno predanjem Ebu Hurejre: "...upotpunite broj dana."²⁷⁴ Davudi navodi da ovo znači da treba izračunati mjesečevu fazu. Nije poznato da se iko, osim nekih sljedbenika Šafije, oslanjao na proračune astronoma. Konsenzus je u suprotnosti s time. Malik je za imama koji ne posti niti prekida post na osnovu viđenja mladaka rekao da ga ne treba slijediti u namazu niti slušati. Ibnul-Arebi kaže: "Neki naši istomišljenici pogriješili su navodeći da je Šafija rekao da u obzir treba uzeti proračun. To je teška pogreška."

4. Malik i Šafija razilaze se u vezi s pitanjem utvrđuje li se početak mjeseca na osnovu svjedočenja jednog čovjeka ili dvojice. Malik smatra da nije dovoljan jedan svjedok, kao ni kod ostalih vrsta svjedočenja. Ebu Hanifa i Šafija smatraju da je dovoljan jedan svjedok, na osnovu predanja Ibn Omera, koje bilježi Ebu Davud: "Mlad mjesec se pojavio, pa sam obavijestio Poslanika, s.a.v.s., da sam ga vidio. On je započeo post i naredio je ljudima da poste."²⁷⁵ Hadis navodi Dare-

²⁷¹ To je sljedeći hadis.

²⁷² Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Šafija, Tajalisi, Ibn Madža i Ibn Hibban od Ibn Omera. Osim toga, hadis navode Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, s malom razlikom u formi.

²⁷³ Dio prethodnog hadisa.

²⁷⁴ Prethodno navedeni u verziji Ebu Hurejre, r.a.

²⁷⁵ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Darimi, Ibn Hibban,

kutni, uz napomenu da ga bilježi Mervan ibn Muhammed od Ibn Vehba, koji je pouzdan. Darekutni također bilježi da je “neki čovjek svjedočio Aliji ibn Ebu Talibu da je vidio mlađak ramazana, pa je on zapostio. Mislim da je dodao: ‘Naredio je i drugima da poste.’” Rekao je: “Draže mi je postiti dan ša'bana nego prekinuti post u danu ramazana.” Šafija kaže: “Ukoliko ljudi ne vide mlađak, a vidi ga pouzdani pojedinac od njih, treba započeti post, da bi se izbjegla greška.” On također tvrdi da za potvrđivanje početka ramazana trebaju najmanje dva svjedoka. Isto treba postupiti u svakoj situaciji kada se svjedoči o nečem skrivenom.

5. Učenjaci se razilaze u vezi sa slučajem kada čovjek sam vidi mlađak. Rebi navodi od Šafije da onaj ko vidi mlađak ramazana treba započeti post, a onaj ko vidi mlađak ševvala, treba prekinuti post – i neka to sakrije od drugih. Ibn Vehb navodi da je Malik rekao da osoba koja vidi mlađak treba zapostiti, zato što se ne smije prekinuti post ukoliko je sigurna da je nastupio ramazan. Onaj ko vidi mlađak ševvala ne treba prekidati post, zato što ljudi smatraju nepouzdanim onoga ko prekida post prije nego što ostali utvrde da je ramazan završen. Ibn Munzir navodi da je ovo mišljenje

Lejsa ibn Sa'da i Ahmeda ibn Hanbela. Ata i Ishak smatraju da ne treba ni postiti ni prekidati post. Ibn Munzir kaže da treba i postiti i prekidati post.

6. Među učenjacima postoji dilema i oko viđenja mlađaka u drugoj zemlji. Ako se radi o susjednoj zemlji, onda se primjenjuje isto pravilo. Ako je mlađak ustanovljen u udaljenoj zemlji, onda će se svako bazirati na vlastitoj procjeni. Ovo se prenosi od Ikrime, Kasima, Salima, Ibn Abbasa i Ishaka. U tom je smislu Buhari jedno poglavlje naslovio *Za svaku zemlju važi njihovo viđenje mlađaka*. Prema drugom mišljenju, ako se ustanovi da su stanovnici druge zemlje ugledali mlađak, dužni su nadoknaditi dane koje nisu postili. Ovo je mišljenje Lejsa ibn Sa'da i Šafije. Ibn Munzir kaže: “Mislim da su ovo tvrdili jedino Muzeni i Kufi.”

Kija et-Taberi u djelu *Abkumul-Kur'an* tvrdi da je stav hanefijskog mezheba da su, u slučaju da su stanovnici jedne zemlje postili trideset dana na osnovu viđenja mlađaka, a stanovnici druge dvadeset devet – ovi drugi dužni nadoknaditi jedan dan. U šafijском mezhebu vlada drugačije mišljenje, zato što faze mjeseca mogu biti različite u različitim zemljama. Sljedbenici Ebu Hanife uzimaju u obzir ajet: “...da određeni broj dana ispunite...” (El-Bekara, 185)

Darekutni i Bejheki od Ibn Omera, r.a.

Budući da je broj od trideset dana utvrđen na osnovu viđenja u drugoj zemlji, onda se taj broj mora ispuniti. Njihovi neistomišljenici uzimaju u obzir hadis: “Kada vidite mlađak (ramazana), zapostite i kada vidite mlađak (sljedećeg mjeseca), prestanite postiti.”²⁷⁶ Prema tome, svaki je narod dužan orijentirati se prema vlastitim prilikama. Ebu Omer tvrdi da su učenjaci složni u stavu da termin posta ne mora biti u isto vrijeme u udaljenim zemljama poput Andalusa i Horasana. Po njemu će svaka zemlja uzeti u obzir svoje viđenje, s izuzetkom površinom velikih zemalja, čije su teritorije razučene.

Muslim navodi predanje Kurejba o tome kako ga je Ummu Fadl, kćerka Harisova, poslala Muaviji u Šam: “Došao sam tamo i obavio posao zbog koga sam poslan pa me je tu zatekao ramazan. Vidio sam mlađak noć uoči petka. Pred kraj mjeseca stigao sam u Medinu i Abdullah ibn Abbas me je upitao:

– Kad ste vidjeli mlađak?

– Vidjeli smo ga u noći uoči petka! – odgovorio sam.

– Jesi li ga ti vidio? – upita on.

– Da! – rekao sam – Vidio sam ga i ja i ostali ljudi i zapostili su i oni i Muavija!

– Mi smo ga vidjeli u noći uoči subote, tako da još uvijek postimo,

dok ne zaokružimo na trideset dana ili ne ugledamo mlađak! – reče on.

– Zar nije dovoljno što ga je Muavija vidio i po njemu zapostio? – upitao sam.

– Ne! – odgovori on – Tako nam je naredio Božiji Poslanik, s.a.v.s.”²⁷⁷

Učenjaci malikijskog mezheba kažu da Ibn Abbasove riječi: “Tako nam je naredio Božiji Poslanik, s.a.v.s.”, ovaj propis direktno vežu za Poslanikovu preporuku i naredbu. To je dokaz da stanovnici dvije udaljene zemlje poput Šama i Hidžaza moraju utvrđivati početak ramazana na osnovu vlastitog viđenja, ne oslanjajući se na viđenje u drugoj zemlji. Međutim, ukoliko vrhovni vladar zahtijeva da kalendar bude jedinstven, onda se njegovo naređenje mora poštovati. Kija et-Taberi kaže da riječi Ibn Abbasa: “Tako nam je naredio Božiji Poslanik, s.a.v.s.”, mogu biti obrazložene Poslanikova hadisa: “Kada vidite mlađak (ramazana), zapostite i kada vidite mlađak (sljedećeg mjeseca), prestanite postiti.” Ibnul-Arebi kaže: “Različito se tumače ove riječi Ibn Abbasa – zabrana je uslijedila zato što se radi o izvještaju jednog čovjeka; zato što se faze mjeseca razlikuju od područja do područja. To je ispravno tumačenje, zato što Kurejb nije bio svjedok, već je naveo odluku koja

²⁷⁶ Ocjena hadisa navedena je na strani 233.

²⁷⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Muslim od Kurejba i Ibn Abbasa, r.a.

je uspostavljena na osnovu svjedočenja. Svi se slažu da je za čvrstu odluku, tj. propis, dovoljan izvještaj jedne osobe. Ovome je sličan slučaj kada se u Agmatu²⁷⁸ pojavi mlađak u petak, a u Sevilji u subotu. U tom će slučaju ove dvije regije imati različit kalendar, zato što se Suhejl²⁷⁹ može ukazati u Agmatu, a da u Sevilji bude nevidljiv. Prema tome, faze mjeseca mogu biti različite.”

Što se tiče Malikova mišljenja o ovom pitanju, Ibn Vehb i Ibn Kasim navode njegovo predanje da je viđenje mlađaka u Basri značilo da se mora započeti post u Kufi, Medini i Jemenu. Ukoliko bi se radilo o početku mjeseca, onda ga je trebalo nadoknaditi. Kadi Ebu Ishak navodi da je Ibn Madžišun tvrdio da ustanovljenje početka mjeseca u Basri na općeprihvaćen i neoboriv način znači da su stanovnici ostalih mjesta dužni nadoknaditi propuštene dane. A ukoliko početak mjeseca proglasi vladar na osnovu izvještaja dvaju svjedoka, to važi samo za podanike tog vladara. A ukoliko proglas izda vladar pravovjernih, onda su svi muslimani dužni nadoknaditi post. Po njemu, ovo je stav imama Malika.

²⁷⁸ Područje u zemlji Berbera u Maroku, blizu Marakeša.

²⁷⁹ Arapski naziv koji se odnosi na dva različita sazviježda – Gamma Velorum i Lambda Velorum. (Prim. prev.)

7, 8. “U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur’ana...” – Dokaz da je Kur’an objavljen u mjesecu ramazanu. Ovo je objašnjenje ajeta: “*Hā-Mīm. Tako Mi Knjige jasne, Mi smo počeli da je u Blagoslovljenoj noći objavljujemo*” (Ed-Duhan, 1–3), to jest u noći Kadr: “*Mi smo ga počeli objavljivati u noći Kadr.*” (El-Kadr, 1)

Na osnovu ovoga potvrđeno je da se noć Kadr nalazi u ramazanu. Nema dileme da je Kur’an objavljen sa Levhi-mahfuza u noći Kadr, kao što smo naveli – i to odjednom. Tada je pohranjen u Kući dostojanstva, na najnižem nebu. Nakon toga ga je Džibril prenosio postepeno, po ajet ili dva, u različitim razmacima tokom dvadeset i jedne godine. Mukatil o ajetu: “*U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur’ana*”, kaže: “Objavljivan je iz Levhu-mahfuza svake godine na noć Kadra najbližem nebu. Potom su ga meleki pisari prenosili s Levhi-mahfuza tokom dvadeset mjeseci, da bi ga Džibril prenio za dvadeset godina.”

Smatram da se Mukatilove riječi kose s općeprihvaćenim mišljenjem da je Kur’an objavljen odjednom, a Allah najbolje zna. Vasila ibn Eska²⁸⁰ prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., ka-

²⁸⁰ Vasila ibn Eska ibn Ka’b el-Lejsi, poznati ashab. Naselio se u Šamu, gdje je živio do osamdeset pete godine po Hidžri. Umro je u 105. godini života.

zao: “Listovi Ibrahima, a.s., objavljeni su prve noći mjeseca ramazana. Tevrat je objavljen tokom šest narednih dana, Indžil za trinaest, a Kur’an za dvadeset četiri.”²⁸¹

Smatram da ovaj hadis potvrđuje Hasanov stav da je noć Kadr dvadeset četvrta noć ramazana.²⁸² O tome ćemo detaljnije govoriti, ako Bog da.

9. “*Kur’an*” – naziv za Allahov govor. Riječ Kur’an znači *ono što se čita, čitanje*. Ova se riječ upotrebljava i u smislu mushafa. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Nemojte putovati s Kur’anom u neprijateljsku zemlju.”²⁸³ Ona može značiti i sakupljanje (u knjigu). Neki učenjaci tvrde da je Kur’an vlastito ime Allahove Knjige i nije izvedenica, kao što su riječi Tevrat i Indžil. To je mišljenje

²⁸¹ Bilježe ga Ahmed, Taberani u *Kebiru* i *Evsatu*, prema Medžme’u od Vasile. Hejsemi kaže: “U lancu prenosilaca nalazi se Davud ibn Kattan, koji je nepouzdan prema Jahji, a pouzdan prema Ibn Hibbanu. Ahmed kaže: “Smatram da su njegovi hadisi ispravni, međutim, u ovom predanju Katada ne naglašava da je izravno čuo hadis od prethodnog prenosioca, tako da je ono kao hadis neprihvatljivo. Ispravno je kao mevkuf predanje.”

²⁸² Ispravno mišljenje, koje zastupa većina učenjaka, jeste da je to 27. noć ramazana. A Allah najbolje zna.

²⁸³ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a. “da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio da se putuje s Kur’anom u neprijateljsku zemlju”.

Šafije. Ispravno je da su sva ova imena izvedenice, kao što će biti navedeno.

10. “...*koji je putokaz ljudima i jasan dokaz Pravoga puta*” – Pod Kur’anom se podrazumijeva cjelokupna Objava – i glavnina knjiga, i manje jasni ajeti, i oni koji dokidaju, i oni koji su dokinuti. Potom su naglašeni *jasni dokazi* – tj. ajeti o halalu i haramu, upute i propisi.

11. Uzvišeni kaže: “*Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede*” – to jest odrašla, umno i tjelesno zdrava osoba koja taj mjesec provede kod kuće, neka ga provede u postu. Ovo opće pravilo poblizje je određeno ajetom: “...*a ko se razboli ili se na putu zadesi...*” Učenjaci različito tumače ovaj dio ajeta. Grupa ashaba predvođena Alijom ibn Ebu Talibom kaže: “Koga početak tog mjeseca zatekne kod kuće i vlastite porodice, neka ga ispusti do kraja, bez obzira na to hoće li nakon toga putovati. Pravo na prekid posta tokom puta ima onaj koga početak ramazana zatekne na putu.” Značenje ajeta, po njima, jeste sljedeće: “Koga početak mjeseca ramazana zatekne na putu, prekidat će post i nadoknadit će isti broj drugih dana. A koga zatekne kod kuće, neka posti.” Većina učenjaka ummeta daje drugačije tumačenje: “Ko na početku ili kraju tog mjeseca bude kod kuće, neka posti. Na putu ima pravo ne postiti.”

Ovo je ispravno mišljenje i na njega ukazuju vjerodostojna predanja. Buhari je jednom poglavlju *Sabiha* dao naslov *Poglavlje o onome ko isposti nekoliko dana ramazana i potom krene na put*. Ibn Abbas, r.a., kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u mjesecu ramazanu osam i po godina nakon svog dolaska u Medinu, krenuo iz Medine (na Meku) sa deset hiljada (boraca). U toku puta prema Meki postili su i on i muslimani koji su išli s njim. Kada su stigli u Kedid, mjesto između Usfana i Kudejda, u kome je bilo vode, prekinuli su post i on i drugi koji su postili.²⁸⁴

Smatram da postoji mogućnost da se riječi Alije, r.a., i njegovih istomišljenika odnose na preporučeni put, poput posjete braći i dobrim ljudima, ili na dozvoljeni put, kao što je traganje za dodatnom opskrbom. Što se tiče putovanja iz nužde, u cilju traganja za osnovnim životnim namirnicama, osvajanja zemlje kada se uvjeti ispune ili odbrane od neprijatelja, kod takve vrste putovanja čovjek može birati i nije obavezan postiti. Štaviše, vrednije je da ne posti. Ukoliko je proveo neko vrijeme kod kuće u postu, prema hadisu Ibn Abbasa i drugih, u tom slučaju dilema ne postoji, ako Bog da, a On najbolje zna.

Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da punoljetna osoba koju

ramazan zatekne kod kuće u svjesnom i prisebnom stanju treba da posti. A koga ramazan zatekne u besvjesnom stanju ili stanju ludila, pa to stanje potraje do kraja mjeseca, taj nije dužan nadoknađivati, zato što ga početak mjeseca nije zatekao u stanju u kome je dužan postiti. Ko u takvom stanju provede nekoliko dana početkom ili krajem mjeseca, dužan je nadoknaditi samo dane koje nije postio.

12. Ustanovljeno je da se obaveza posta odnosi na osobu koja je musliman, punoljetna i svjesna da je mjesec nastupio. Ukoliko nevjernik prihvati islam ili dijete postane punoljetno prije zore, dužni su postiti istog dana. Ukoliko se to desi nakon svitanja, pohvalno je postiti. Nisu dužni nadoknaditi protekle dane, niti dan u kome su postali muslimani ili punoljetni. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem treba li nevjernik koji prihvati islam posljednjeg dana ramazana nadoknaditi taj dan. Imam Malik i većina uleme smatra da ne treba nadoknađivati, zato što ga je mjesec zatekao tek nakon prihvaćanja islama. Malik kaže: "Draže mi je da nadoknadi dan u kome je prihvatio islam." Ata i Hasan kažu da se preostali dani trebaju postiti, a protekli nadoknaditi.

Abdul-Melik i Ibn Madžišun smatraju da se tog dana treba ustezati od hrane, ali da ga treba

²⁸⁴ Hadis je u cijelosti citiran na strani 232.

nadoknaditi. Ahmed i Ishak zastupaju sličan stav. Ibn Munzir tvrdi da nije dužan nadoknaditi protekle dane, niti taj dan. Badži²⁸⁵ kaže: "Naši istomišljenici smatraju da se na nevjernike odnose islamski propisi – što je smisao stava Malika i većine njegovih sljedbenika – po njima je onda dužan postiti ostatak dana. Ovo mišljenje Nafi prenosi od Malika u *Mudevveni*.²⁸⁶ Podržava ga i šejh Ebu Kasim. Naši istomišljenici koji kažu da se na njih ne odnose islamski propisi smatraju da oni ne moraju postiti ostatak dana. To je mišljenje Abdul-Melika ibn Madžišuna i Ibn Kasima.

Smatram da je to ispravno mišljenje, zato što Uzvišeni kaže: "O, vjernici...", izričito se obraćajući isključivo vjernicima. Stoga osoba koja u toku dana prihvati islam nije dužna postiti taj dan niti nadoknađivati prethodne dane. Već je bilo govora o riječima Uzvišenog: "...a ko se razboli ili se na putu zadesi,

neka isti broj dana naposti", hvala Allahu.

13. Uzvišeni kaže: "Allah vam želi olakšati." Mudžahid i Dahhak olakšanje tumače kao prekidanje posta na putu, a *poteškoće* kao post na putu. Ispravno je da se ove riječi odnose na sva pitanja vjere, kao što Uzvišeni kaže: "...i u vjeri vam nije ništa teško propisao." (El-Hadždž, 78)

Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Allahova je vjera olakšanje"²⁸⁷; "Olakšavajte, a ne otežavajte!"²⁸⁸ Olakšanje je u jednostavnosti. "A ne da poteškoće imate..." – potvrđuje i naglašava dio ajeta: "Allah vam želi olakšati."

14. Ovaj ajet ukazuje na to da je volja Uzvišenog Allaha iskonska i da je iznad bića. To je stav ehli-sunneta. Na isti način, On je sveznajući Svojim znanjem, sve-moćan Svojom moći, živ Svojim životom, sve čuje Svojim sluhom, sve vidi Svojim vidom i Onaj je Koji govori Svojim govorom. Sve su ove konotacije iskonske i iznad su bića. Filozofi i šije negiraju ova svojstva, neka je Allah uzvišen od

²⁸⁵ Ebul-Velid el-Badži Sulejman ibn Halef ibn Sa'd el-Kurtubi. Usavršio je islamsko pravo pred Ebut-Tajjibom et-Taberijem i postao stručnjak za hadis, pravo i metodologiju islamskog prava. Umro je 474. h. god.

²⁸⁶ *Mudevvena o granama malikij-skog mezheba*, djelo Ebu Abdullaha Abdur-Rahmana ibn Kasima el-Malikijsa (umro 191. h. god.), jedno od najznačajnijih djela o mezhebu imama Malika.

²⁸⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Nesai i Ibn Hibban od Ebu Hurejre: "Zaista je vjera lahk(oč)a. I niko u vjeri neće pregoniti, a da ga ona neće nadvladati..."

²⁸⁸ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim i Ebu Ja'la od Enesa, uz dodatak: "Obveseljavajte, a ne rastjerujte!"

zlonamjernih ljudi čija su srca pokvarena. Na spletke ovih negatora može se odgovoriti riječima: “Ako tvrdite da On nema volju, to bi značilo da je svako biće koje ima volju savršenije od onoga koje nema volju. Biće koje posjeduje svojstva volje, može birati hoće li neku stvar uraditi ili neće. Zdrav razum to tumači kao prednost, a ne kao nedostatak. Ako bi se negiranje tog svojstva kod Njega smatralo greškom, tada bi Njegovo prvobitno stanje bilo savršenije od potonjeg.

Prema tome, jedino što preostaje jeste zaključak da je ono što nije Njegovo svojstvo manjkavo u odnosu na ono što jeste Njegovo svojstvo, a to je nezamislivo. Jer, kako se može zamisliti da stvorenje bude savršenije od Stvoritelja, tj. da Stvoritelj bude manjkav u odnosu na stvorenje?! Takvo je mišljenje sasvim neprihvatljivo. Uzvišeni je Sebe opisao kao biće koje ima volju: “*Gospodar tvoj, zaista, radi ono što želi*” (Hud, 107); “*Allah vam želi olakšati, a ne da poteškoće imate*”; “*Allah vam želi olakšati.*” (En-Nisa, 28) Kada nešto hoće, On samo za to rekne: “Budi!” – i ono bude. Uz to, ovaj univerzum počiva na savršenim zakonima, ali je ipak njegovo postojanje jednako nepostojanju.

Onaj ko ga je učinio postojećim morao je to učiniti s namjerom (voljom), moći i znanjem. Biće koje ne posjeduje znanje i moć ne može

ništa postići. Isto tako, ni biće koje posjeduje znanje, ali nema moći, ne može stvoriti nikakvu funkcionalnu stvar. Logično je da biće koje ne posjeduje volju ne bi nekim potencijalnim stvarima posvetilo više pažnje nego drugim, istim takvim, ili obratno. Sve bi one bile jednake pred takvim bićem. Zatim kažu da budući da je moćan i da posjeduje volju, onda mora biti živ, zato što je život uvjet ovih svojstava. A svojstvo života iziskuje svojstvo sluha, vida i govora. U slučaju da mu ova svojstva nisu potvrđena, onda bi neminovno posjedovao suprotna – sljepoća, gluhoća, nijemost. A Stvoritelj ne može imati neko svojstvo koje će umanjiti Njegovu savršenost.

15. Ajet: “*...da određeni broj dana ispunite...*”, tumači se na dva načina. Prvi – da onaj ko nije postio zbog puta ili bolesti ispuni isti broj dana i drugi – da se ispuni broj dana između dva mladaka – dvadeset devet ili trideset. Džabir ibn Abdullah navodi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Mjesec može imati dvadeset devet dana.”²⁸⁹ Hadis: “Ramazan i zul-hidždže, kao dva bajramska

²⁸⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ibn Huzejma, Ibn Hibban i Bejheki od Džabira, r.a. Od Ibn Omera, r.a., hadis navode Buhari i Muslim, Ahmed i Ibn Hibban.

mjeseca, ne umanjuju se!”²⁹⁰ znači da ova dva mjeseca ne mogu biti kraća od trideset dana. Hadis bilježi Ebu Davud. Većina učenjaka tumače ga da se nagrada za njih ne umanjuje bez obzira na to imaju li dvadeset devet ili trideset dana.

16. Videnje mladaka mjeseca ševala tokom dana ne znači da ramazan završava te noći. Ispravno je da ramazan završava naredne noći. Od Omera se prenose oprečna predanja o ovom pitanju. Darekutni prenosi od Šekika²⁹¹: “Kada smo bili u Hanikajnu, dobili smo pismo od Omera, u kome nam je rekao: ‘Jedni su mladači veći od drugih. Kada vidite mladak po danu, nemojte prekidati post sve dok vam dva čovjeka ne posvjedoče da su noć ranije vidjeli mladak.’” Ebu Omer navodi predanje Ebu Vaila u ovom smislu. Ebu Omer navodi slično predanje od Alije ibn Ebu Taliba. Ovo su mišljenje zastupali Ibn Mesud, Ibn Omer i Enes ibn Malik, a prihvatili su ga Malik, Šafija, Ebu Hanife, Muhammed ibn Hasen, Lejs, Evzai, Ahmed i Ishak. Sufjan es-Sevri i Ebu Jusuf kažu da ukoliko se mladak vidi nakon što sunce pređe polovinu neba, onda se

to broji za narednu noć, a ukoliko se vidi prije toga, onda važi za tu noć. Prenosi se da je Omerov stav bio ovakav.

Abdur-Rezak navodi da je Omer pisao Utbi ibn Ferkadu²⁹²: “Kada vidite mladak u toku dana prije nego što sunce pređe polovinu neba tridesetog dana, prekinite post. A ako ugledate mladak nakon što sunce pređe polovinu neba, onda nemojte prekidati post prije nego što padne noć.” Slično se mišljenje prenosi od Alije. Međutim, lanac prenosilaca predanja od Alije nije vjerodostojan. Sulejman ibn Rebia imao je isti stavkao i Sevri. Ovo mišljenje podržava Abdul-Melik ibn Habib i u Kordobi je izdavao takve fetve. Različita predanja prenose se od Omera ibn Abdul-Aziza. Ebu Omer kaže: “Predanje od Omera koje predstavlja osnovu mišljenja Malika, Ebu Hanife i Šafije ima povezan lanac prenosilaca, dok je predanje na kojem Sevri zasniva svoje mišljenje prekinuto. Povezanom predanju treba dati prednost.” Oni koji podržavaju Sevrijevo mišljenje kažu: “A’mešov je hadis načelan i ne ukazuje detaljno na to je li se opažanje mladaka desilo prije ili nakon što je sunce prešlo polovinu neba, dok Ibrahimovo predanje

²⁹⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Bekre, r.a.

²⁹¹ Ebu Vail Šekik ibn Seleme el-Esedi, znameniti tabiin. Umro je u vrijeme hilafeta Omera ibn Abdul-Aziza u stotoj godini.

²⁹² Utba ibn Ferkad ibn Jerbu es-Sulemi, ashab koji se odselio u Kufu i učestvovao u osvojenju Mosula u vrijeme Omera, r.a.

govori i o tom detalju. Stoga je ono prihvatljivije.”

Postoji merfu predanje u smislu onoga što se prenosi od Omera kao mevkuf. Aiša, supruga Poslanika, s.a.v.s., kaže: “Poslanik, s.a.v.s., je osvanuo kao postač tridesetog dana ramazana. Ugledao je mlađak mjeseca ševvala tokom dana, ali nije prekinuo post sve do mraka.”²⁹³ Hadis bilježi Darekutni od Vaki-dija. Vakidi prenosi riječi Muaza ibn Muhammeda el-Ensarija: “Pitao sam Zuhrija o mlađaku ševvala koji se uoči u ranim satima. On reče: ‘Čuo sam Seida ibn Musejjiba kako kaže: ‘Kada se mlađak ševvala uoči u periodu između svanuća i popodneva, odnosno zalaska sunca, on pripada narednoj noći.’ Ebu Abdullah tvrdi da je ovo općeprihvaćeno mišljenje.”²⁹⁴

17. Darekutni navodi predanje Ribija ibn Hiraša da je neki Poslanikov ashab rekao: “Ljudi su se razišli u vezi s posljednjim danom ramazana. Tada dođoše dva beduina i zakleše se Allahom da su pret-hodne večeri vidjeli mlađak. Posla-nik, s.a.v.s., naredi da se prekine s postom i da ljudi ujutro krenu ka mjestu obavljanja bajram-namaza.”²⁹⁵

²⁹³ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Darekutni od Aiše, r.a.

²⁹⁴ Ovim se završava predanje od Darekutnija.

²⁹⁵ Hadis je hasen, dobar. Bilježi ga Darekutni od Rib’i ibn Hiraša od nekog

Darekutni dodaje: “Ovaj sened je hasen.”

Ebu Omer kaže: “Malik i njegovi sljedbenici jedinstveni su u stavu da bajram-namaz ne treba klanjati osim na dan Bajrama niti nakon dana u kome je uočen mlađak nakon podneva.” Ovo mišljenje podržava i Ebu Hanife. Predanja od imama Šafije oprečna su. U jednom predanju podržava stav Malika, što prihvata Muzeni²⁹⁶, uz obrazloženje: “Ako nije dozvoljeno klanjati bajram dan nakon viđenja mlađaka, onda se drugog dana sa sigurnošću smije klanjati.” Buvejti²⁹⁷ kaže: “Namaz će se klanjati samo na način koji je utvrđen od Poslanika, s.a.v.s.” Ebu Omer kaže: “Kada bi se bajram-namaz mogao nadoknaditi nakon što mu istekne vrijeme, bio bi jednak s farz-namazima. Uč-njaci su jedinstveni u shvatanju da se ostali sunneti ne naklanjavaju. A ovo je jedan od njih.” Sevri, Evzai i Ahmed ibn Hanbel smatrali su da bajram-namaz treba obaviti su-tradan, što podržava i Ebu Jusuf u djelu *Imla*. Hasan ibn Salih ibn Hajj

ashaba.

²⁹⁶ Ebu Ibrahim Ismail ibn Jahja ibn Ismail el-Muzeni, Egipćanin. Bio je pobožan imam, asketa i uživao je veliki ugled među Šafijijim sljedbenicima. Umro 264. h. god.

²⁹⁷ Ebu Ja’kub Jusuf ibn Jahja el-Kureši el-Buvejti. Mijenjao je Šafiju na predavanjima. Umro je u zatvoru u Bagdadu 232. h. god.

kaže da treba obavljati i ramazanski i kurban-bajram-namaz. Ebu Jusuf dodaje da će se kurban-bajram-namaz obavljati trećeg dana. Ebu Omer obrazlaže da je to iz razloga što kurban-bajram traje više dana, a ramazanski samo jedan. Stoga se može klanjati isključivo toga dana. To nije farz koji se može naklanjati. Lejs ibn Sa'd tvrdi da se kod oba bajrama namaz treba obaviti dan nakon viđenja mladaka.

Mišljenje da se namaz treba nadoknaditi je, ako Bog da, ispravno, na osnovu potvrđenih hadisa. Nije isključeno da Zakonodavac izuzme određene sunnete i propiše da ih treba nadoknaditi nakon isteka vremena. Tirmizi bilježi predanje Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ko ne stigne klanjati dva rekata sabahskog sunneta, neka ih klanja nakon što sunce izađe."²⁹⁸ Ovaj hadis Muhammed²⁹⁹ ocjenjuje kao sahih. Tirmizi kaže: "Neki su učenjaci ovako postupali. To je stav Sufjana es-Sevrija, Šafije, Ahmeda, Ishaka i Ibn Mubareka." Prenosi se da je Omer tako postupao.

Naši učenjaci tvrde da onaj ko zbog nedostatka vremena izostavi sabahski sunnet, taj namaz može

obaviti nakon izlaska sunca, ukoliko želi. Prema drugom mišljenju, tada ne treba klanjati. Ukoliko se uzme da treba klanjati ta dva rekata, postavlja se pitanje da li je to nadoknađivanje propuštenog sunneta ili namaz kojim se želi nadomjestiti nagrada za propuštene sunnete. Šejh Ebu Bekr³⁰⁰ kaže: "Taj postupak ima potporu u mezhebu. Spominjanje nadoknade je figurativno."

Smatram da nije isključeno da obavljanje ramazanskog bajram-namaza drugog dana spada u ovu kategoriju, tim više što se obavlja samo jednom u godini. Nesai bilježi predanje Ebu Umejra ibn Enesa da su neki ljudi vidjeli mladak i o tome obavijestili Poslanika, s.a.v.s. On im je naredio da tog dana prekinu post, a da sutradan obave bajram-namaz. U drugoj se verziji navodi da im je naredio da sutradan izađu na mjesto obavljanja namaza.³⁰¹

18, 19. "...i da Allaha veličate..." – Ovo je poticaj na veličanje Allaha, dž.š., na kraju ramazana, prema tumačenju većine učenjaka. Različito se tumači vrijeme kada to treba činiti. Šafija bilježi da su Seid ibn

²⁹⁸ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Tirmizi, Ibn Huzejma, Ibn Hibban, Darekutni, Hakim i Bejheki od Ebu Hurejre.

²⁹⁹ Kadi Abdul-Hakk, autor djela *El-Abkam*, a Allah najbolje zna.

³⁰⁰ Kadi Ebu Bekr ibnul-Arebi, velikan malikijskog mezheba, autor djela *Abkamul-Kur'an* i mnogih drugih djela.

³⁰¹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Nesai, Darekutni, Ebu Davud, Ibn Madža, Abdur-Rezzak, Ibn Ebu Šejba i Ibn Hibban.

Musejjib, Urva i Ebu Seleme veličali i hvalili Allaha na noć Ramazanskog bajrama. On dodaje da sličan propis važi i za Kurban-bajram. Ibn Abbas kaže: “Muslimani imaju pravo da, kada ugledaju mlađak mjeseca ševvala, veličaju Allaha.” Prenosi se da je rekao: “Treba izgovarati tekbire od trenutka kada se ugleda mlađak pa do kraja hutbe. Pauzu treba napraviti za vrijeme dok se imam penje (na minber), a zatim izgovarati tekbir zajedno s njim.”

Prema drugom mišljenju, tekbire treba izgovarati od momenta viđenja mlađaka pa do izlaska imama na bajram-namaz. Sufjan tvrdi da se u ovom ajetu govori o tekbiru na dan Ramazanskog bajrama. Zejd ibn Eslem kaže: “Tekbir treba izgovarati prilikom odlaska na namaz. Kada se završi namaz, završen je i bajram.”

Ibn Kasim i Alija ibn Zijad smatraju da tekbir ne treba izgovarati prije izlaska sunca, na putu do džamije ili prilikom iščekivanja namaza. Nakon izlaska sunca tekbir treba izgovarati i na putu ka džamiji i prilikom iščekivanja namaza u džamiji, sve dok imam ne nastupi. Prema imamu Maliku, za oba bajrama važe ista pravila. Ovaj stav zastupa i Šafija. Ebu Hanifa tvrdi da se tekbiri trebaju izgovarati na kurban-bajramu, a ne na ramazanskom. On se poziva na ajet: “...i da Allaha veličate”, zato što se taj

blagdan dešava samo jednom godišnje. Zato je propisano izgovarati tekbir prilikom odlaska na namaz. Darekutni navodi predanje Ebu Abdur-Rahmana es-Sulemija³⁰² da su tokom Ramazanskog bajrama revnosnije izgovarali tekbire nego tokom Kurban-bajrama.

Od Ibn Omera se prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., izgovarao tekbir na dan Ramazanskog bajrama od trenutka izlaska iz kuće pa do dolaska u džamiju.³⁰³ Prenosi se da je Ibn Omer imao običaj na bajramsko jutro glasno izgovarati tekbir sve do dolaska u džamiju. Veličao je Allaha sve do dolaska imama. Većina učenjaka iz redova ashaba i narednih generacija smatra da tekbir treba izgovarati na dan Ramazanskog bajrama, po navodima Ibn Munzira. On dodaje da Evzai navodi kako je Ilijas podržavao ovo mišljenje. Šafija kaže da osoba koja ugleda mlađak ševvala treba izgovarati tekbir pojedinačno i uglas. To će trajati sve do dolaska u džamiju i nastupa imama. Ovo preporučujem i u vrijeme Kurban-bajrama onima koji ne obavljaju hadždž. Propisi o bajram-namazima i izgovaranju

³⁰² Abdullah ibn Habib el-Kufi el-Mukri, Alijin pratilac. Pouzdani prenosilac, sin ashaba.

³⁰³ Bilježi ga Bejheki u *Sunenu* iz dva izvora – od Ibn Omera, r.a. kao merfu predanje, uz napomenu da su obje verzije slabe.

tekbira tom prilikom bit će navedeni kod tumačenja ajeta: “*Hvali ime Gospodara svoga Svevišnjeg*” (El-A’la, 1) i sure El-Kevser, ako Bog da.

20. Izraz *tekbira*, prema imamu Maliku i grupi učenjaka, glasi: “Allahu ekber (Allah je najveći), Allahu ekber, Allahu ekber” – tri puta. Ovo se mišljenje prenosi i od Džabira ibn Abdullaha. Neki učenjaci izgovaraju riječi “Allahu ekber”, “La ilahe illallah” (Nema Boga osim Allaha) i “Subhanallah” (Neka je hvaljen Allah) tokom tekbira. Neki su od njih izgovarali: “Allahu ekberu kebira, vel hamdu lillahi kesira, ve subhanellahi bukreten ve esila” (Allah je najveći, neka Mu je neizmjerna hvala i neka Mu je slava ujutro i uvečer). Pri odlasku u džamiju na Ramazanski bajram Ibn Mubarek je izgovarao: “Allahu ekberu, Allahu ekberu, Allahu ekberu, lā ilāhe illallāhu, Allahu ekberu, Allahu ekberu, ve lillahil-hamd ala ma hedana” (Allahu je najveći, Allahu je najveći, nema boga osim Allaha, Allahu ekber, Allahu ekber, i Njemu hvala što nas je uputio). Ibn Munzir navodi da Malik nije postavljao ograničenja. Ahmed kaže: “Izrazi su mnogobrojni.” Ibnul-Arebi kaže: “Naši se učenjaci opredjeljuju za bilo koju formu veličanja. Na to ukazuju riječi Kur’ana i to je naš odabir.”

21. Riječi Uzvišenog: “*Zato što vam je ukazao na Pravi put*”, imaju nekoliko tumačenja: nakon što su kršćani zalutali tako što su izmijenili pravila svog posta; nakon što su se u džahilijetu ljudi nadmetali svojim porijeklom, društvenim staležom i nabranjem zasluga; kako biste poštovali propise koje vam je uputio. Ovaj ajet ima općenito značenje. Već je bilo riječi o ajetu “...i da zahvalni budete.”

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ
أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلَيْسَتْ جِيبُوا لِي
وَلِيُؤْمِنُوا بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾

“*A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli. Zato neka oni pozivu Mome udovolje i neka vjeruju u Mene, da bi bili na Pravome putu.*” (El-Bekara, 186)

Ovaj ajet sadrži četiri pitanja:

1. Kaže Uzvišeni: “*A kada te upitaju*”, tj. kada te upitaju o Bogu, reci im da je blizu; da nagrađuje za dobra djela i odaziva se molbi molitelja; da prati post, namaz i drugo što čovjek čini... Postoji više mišljenja o povodu objave ovog ajeta. Mukatil kaže: “Omer je općio sa svojom ženom nakon što je klanjao jaciju, pa se pokajao zbog toga i zaplakao. Zabrinut je pošao do Poslanika, s.a.v.s., i povjerio mu se. Bilo je to prije objave olakšice. Tim je povodom objavljen ajet: A

kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu.” Prema drugom tumačenju, u početku je bilo zabranjeno jesti nakon što se zaspi. Jedan je ashab jeo nakon spavanja pa se pokajao. Ovim je ajetom najavljeno prihvaćanje pokajanja i dokidanje tog propisa, kao što će biti objašnjeno. Kelbi³⁰⁴ navodi da je Ibn Abbas rekao: “Jevreji su se pitali: ‘Kako Gospodar može čuti naš poziv, kada tvrdiš da između nas i neba ima pet stotina godina, a da je svako nebo isto toliko debelo?’ Tada je objavljen ovaj ajet.” Hasan³⁰⁵ kaže: “Povod objave ovog ajeta jeste pitanje koje su neki ljudi postavili Poslaniku, s.a.v.s.: “Da li je naš Gospodar blizu, da Ga dozivamo ili daleko da Mu se molitvom obraćamo?” Tim je povodom objavljen ovaj ajet. Ata i Katada kažu: “Kada je objavljen ajet: ‘Gospodar vaš je rekao: ‘Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!’” (Gafir, 60), neki ljudi su upitali: ‘U koje Ga vrijeme trebamo zvati?’ Tim je povodom objavljen ovaj ajet.”

2. “Ja sam, sigurno, blizu” – to je ispunjenje molitve ili znanje, odnosno Njegove blagodati su blizu Njegovih odanih robova.

³⁰⁴ Predanje je izmišljeno. Kelbi je odbaćen prenosilac.

³⁰⁵ Mursel predanje. Prenosi ga Taberani. Postoji slična verzija koja doseže do Poslanika, s.a.v.s., koju navodi Taberi, slabog seneda.

3. “Odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli” znači: “Primam ibadete Svojih robova.” Dova ima smisao ibadeta, a odaziv smisao uslišenja. Na to ukazuju riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Dova je srž ibadeta”, nakon kojih je proučio: “Gospodar vaš je rekao: ‘Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!’”, i do kraja ajeta, do riječi ‘poniženi’. (Gafir, 60)³⁰⁶ Uzvišeni je naredio da Mu se čini dova, koju čak naziva ibadetom. Obećao je da će se odazvati.

Lejs navodi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Mom su ummetu date tri stvari koje su bile date samo poslanicima. Prethodnim poslanicima Allah je govorio: ‘Molite me, Ja ću vam se odazvati.’ Ovom je ummetu rekao: ‘Molite me, Ja ću vam se odazvati.’ Poslanicima je govorio: ‘U vjeri nema poteškoća’, a to je rekao i ovom ummetu. Prethodni će poslanici biti svjedoci svome narodu, a ovaj će ummet biti svjedok svim ljudima.”³⁰⁷

Riječi “Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!” nemaju uvjeta. Ranije su se ljudi obraćali

³⁰⁶ Predanje je dobro. Prenose ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Tatalisi, Ahmed, Buhari u djelu *El-Edeb el-mufted*, Ibn Ebu Šejba, Ibn Hibban i Hakim od Nu'mana ibn Bešira. Kao sahih ga ocjenjuju Hakim i Zehebi, kao i Nevevi u djelu *Ezkar*.

³⁰⁷ Hadis je daif, slab. Prenosi ga Hakim u djelu *Nevadirul-usul* od Ubade.

poslanicima kako bi se oni molili za njihove potrebe.

Ovdje se postavlja pitanje – šta je s onim dovama koje nisu uslišane? Odgovor na to glasi da riječi Uzvišenog u ajetima “Odazivam se” i “Ja ću se odazvati” ne znače da će svaka dova biti primljena do detalja. U drugom ajetu Uzvišeni kaže: “*Molite se ponizno i u sebi Gospodaru svome, ne voli On one koji se previše glasno mole.*” (El-A’raf, 55) Kako se Uzvišeni može odazvati onima koji se glasno mole – kada On to ne voli? Mnogo je vidova pretjerivanja. O tome će se opširnije govoriti u komentaru sure El-A’raf, ako Bog da. Neki učenjaci tumače: “Odazvat ću se ako želim”, kao što se navodi u ajetu: “...*da, ako hoće, otkloni od vas ono za što ste Ga molili*” (El-En’am, 41) Ovdje se radi o općem pravilu i određenim uvjetima.

Poslanik, s.a.v.s., molio je za tri stvari, pa su mu dvije uslišane, a jedna uskraćena, o čemu će biti riječi u komentaru sure El-En’am, ako Bog da. Prema drugom tumačenju, ovdje se radi o upoznavanju svih vjernika sa osobinom Uzvišenog Allaha, Koji u načelu prima molbe molitelja, Koji je blizu Svoga roba, čuje njegovu dovu, zna za njegovu nevolju i odaziva mu se kako želi i kada želi – “*Koje u većoj zabludi od onih koji se, umjesto Allahu, klanjaju onima koji im se do Sudnjeg dana neće odazvati...*”

(El-Ahkaf, 5) Gospodar se može odazvati robu, i roditelj djetetu, a da ne pruži ništa. Odazivanje se desilo nakon samog pozivanja, zato što je to jasno naglašeno u dva navedena ajeta (“Odazivam se” i “Ja ću se odazvati”). To ne može biti dokinuto, jer bi na taj način vijest bila lažna. Na ovo tumačenje ukazuje predanje Ibn Omera, u kome Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Kome budu otvorena vrata dove, otvorena su mu vrata uslišenja.”³⁰⁸

Uzvišeni je objavio Davudu: “Reci Mojim nepravednim robovima da Me ne pozivaju, jer sam se obavezao da ću se odazvati moliteljima. A kada se nepravednima odazivam, proklinjem ih.”³⁰⁹

Prema nekim tumačenjima, Allah prima svaku dovu. Odgovor može uslijediti na ovom svijetu i ona može biti preinačena u oprost ili odgođena za budući svijet. O tome govori predanje Ebu Seida

³⁰⁸ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Tirmizi od Ibn Omera r.a., uz napomenu da je ovo garib predanje poznato samo od Abdur-Rahmana ibn Ebu Bekra el-Mulejkija, čija su predanja slaba. Garib je hadis u čijem se prenošenju izdvaja jedan prenosilac, makar u jednoj od generacija prenosilaca dotičnog hadisa. (Prim. prev.)

³⁰⁹ Predanje je mevkuf. Prenosi ga Bejhaki u djelu *Šu’abul-iman* kao riječi Ibn Abbasa. Dejlemi ovo predanje navodi kao riječi Poslanika, s.a.v.s., međutim, taj je lanac prenosilaca nepouzdan, prema riječima Sujutija i Albanija.

el-Hudrija da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Svakom muslimanu koji učini dovu, ne tražeći ono što je grijeh niti kidanje rodbinskih veza, Allah će dati jedno od troje – ili će mu odmah uslišati dovu, ili će odgoditi ispunjenje, ili će ga umjesto toga sačuvati od zla onoliko koliko vrijedi ta dova." "Onda ćemo što više učiti dove", reče, a Allahov mu Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Allah, dž.š., dat će i više od toga što molite."³¹⁰ Hadis navode Ebu Omer ibn Abdul-Berr, a kao sahih ga ocjenjuje Muhammed ibn Abdul-Hakk. U *Muvettau* se navodi kao predanje prekinutog seneda.³¹¹ Ebu Omer kaže: "Ovaj se hadis uzima kao tumačenje Allahovih riječi 'Zovite me, Ja ću se sigurno odazvati'. Sve su to vidovi odazivanja." Ibn Abbas kaže: "Svakom robu koji bude činio dovu bit će primljeno. Ako bude tražio opskrbu na ovom svijetu, dobit će je, a ako ne dobije na ovom svijetu, bit će mu sačuvano za ahiret."

Ebu Seidov hadis govori o tri načina na koji dova može biti uslišana, pod uvjetom da se ne traži nešto što

je grijeh ili kidanje rodbinskih veza. Muslim dodaje još jedan uvjet – da se ne prenačljuje. Hadis prenosi Ebu Hurejre od Poslanika, s.a.v.s.:

"Čovjeku će biti uslišana dova ako ne bude molio za nešto što je grijeh ili za prekid rodbinske veze i ukoliko ne bude požurivao." Neko je upitao: "Božiji Poslaniče, a šta je to požurivanje?" "Da se kaže", kazao je, "Molio sam i molio, a ne vidim da mi je dova uslišana!" – pa da se tako klone i ostavi dovu!"³¹²

Buhari, Muslim i Ebu Davud bilježe predanje Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Svakome od vas bit će uslišana dova ukoliko ne bude požurivao govoreći: 'Molio sam, ali mi dova nije primljena.'³¹³ Naši učenjaci kažu da riječi: "Svakome od vas bit će uslišana dova", mogu se odnositi na neminovnost ili na mogućnost uslišenja. Ukoliko uslišenje protumačimo kao neminovno, onda će se ono realizirati na jedan od tri navedena načina. A ukoliko molitelj kaže: "Molio sam, ali mi dova nije uslišana", onda se dova neće realizirati ni na jedan od tri načina. A ukoliko uslišenje protumačimo kao moguće, onda ono zavisi od ponašanja molitelja. Dova neće biti primljena ukoliko

³¹⁰ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ahmed, Buhari u *El-Edeb el-mufredu* i Ibn Abdul-Berr u *Temhidu*.

³¹¹ U *Muvettau* se prenosi kao riječi Zejda ibn Eslema. Ibn Abdul-Berr kaže: "Nemoguće je da ovo bude njegovo mišljenje i rasuđivanje. Radi se o predanju koje se prenosi od Poslanika, s.a.v.s." Već je navedeno da je sahih.

³¹² Hadis bilježe Muslim, Buhari u *El-Edeb el-Mufredu* i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

³¹³ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

kaže: “Molio sam, ali mi dova nije uslišana”, zato što je time izrazio gubitak nade, slabu vjeru i srdžbu.

Smatram da realizaciju onog za što se moli također sprečava stjecanje imetka na nedozvoljen način i sl. Poslanik, s.a.v.s., spomenuo je čovjeka koji nakon dugog puta, prašnjav i raščupan, diže ruke ka nebu i moli: “O Gospodaru, o Gospodaru!”, a hrani se od harama, pije od harama, oblači od harama i odgojen je na haramu. Kako da mu se Allah odazove?!³¹⁴ Ova rečenica je u upitno-odričnom obliku, kojim se ukazuje da ovakva dova ne može biti primljena. Da bi se to desilo, moraju postojati određeni uvjeti kod molitelja, dove i stvari koja se traži.

Kada je u pitanju molitelj, on mora biti siguran da tu potrebu može ispuniti samo Allah, da su svi preduvjeti samo u Njegovoj moći. Dovu treba upućivati s iskrenim nijjetom, uz prisustvo duha. Uzvišeni Allah neće primiti dovu upućenu iz nemarnog i nehajnog srca. Molitelj treba izbjegavati haram i biti uporan u dovi. Što se tiče stvari za koju se moli, ona mora biti šerijatski opravdana, kao što se navodi u hadisu: “Osim ako bude tražio nešto što je grijeh ili kidanje rodbinskih veza.” Pod ovim se podrazumijevaju svi grijesi i nepravde

počinjene prema bilo kom muslimanu. Sehl ibn Abdullah et-Tusturi navodi sedam uvjeta za ispunjenje dove: poniznost, strah, nada, upornost, skrušenost, sveobuhvatnost i dozvoljena zarada. Ata kaže da dova ima stupove, krila i vrijeme u kojem se može upućivati. Kada se izgrade stupovi dove, ona će biti čvrsta; kada se ojačaju krila, ona će poletjeti; kada se pogodi vrijeme, dova će uspjeti, a kada se ispune uvjeti, dova će biti uslišana. Stupovi dove su prisustvo duha, blagost, pokornost i skrušenost; vrijeme upućivanja dove jeste praskozorje; uvjeti dove jesu salavat na Poslanika, s.a.v.s.

Neki navode četiri uvjeta – čuvanje srca u samoći, čuvanje jezika u društvu, čuvanje oka od gledanja zabranjenog i čuvanje trbuha od zabranjenog. Prema drugom tumačenju, ispravno izgovaranje dove jeste jedan uvjet primanja. Ibrahima ibn Edhema pitali su: “Mi činimo dovu, ali nam se ne uslišava?” On odgovori: “Zato što ste spoznali Allaha, ali Mu se ne pokoravate; spoznali ste Poslanika, s.a.v.s., ali ga ne slijedite; spoznali ste Kur’an, ali ga ne primjenjujete; uživate u Allahovim blagodatima, ali na njima ne zahvaljujete; spoznali ste Džennet, ali se radi njega ne trudite; spoznali ste Vatru, ali se od nje ne štitite; spoznali ste šejtana, ali se ne borite protiv njega, već ga slušate; spoznali

³¹⁴ Hadis bilježi Muslim kao drugi dio hadisa koji prenosi Ebu Hurejre, r.a.

ste smrt, ali se za nju ne spremate; sahranjujete umrle, ali pouku ne uzimate i zaokupljate se tuđim mahanama, a svoje ne vidite.” Alija, r.a., rekao je Neufu³¹⁵ el-Bikaliju: “Neufe, Allah je objavio Davudu da naredi Israelićanima da u bogomolje ulaze samo čistih srca, skrušenih pogleda i neuprljanih ruku. Dova neće biti primljena ukoliko je prema drugom čovjeku počinjena nepravda. Neufe, nemoj biti pjesnik, nadzornik, policajac, poreznik niti sakupljač desetine.

Davud je jednom prilikom ustao i rekao: ‘Postoji trenutak kada će dova biti primljena od svakog čovjeka, osim od pjesnika, nadzornika, policajca, poreznika, sakupljača desetine, svirača na lutnji i bubnjevima.’” Naši učenjaci kažu da onaj ko upućuje dovu ne treba reći: ‘Gospodaru, daj mi ako želiš, oprosti mi ako želiš ili smiluj mi se, ako želiš.’ Taj izraz treba izostaviti iz dove. Treba uputiti dovu Onome Ko neće učiniti nešto što ne želi. Osim toga, riječi “ako želiš” mogu se protumačiti kao vid neovisnosti od Allahova oprosta, davanja i milosti. To nalikuje na obraćanje (drugom čovjeku): “Ako želiš, daj mi to i to...”, što se može reći samo

ako nam ta stvar nije neophodna. A onaj ko se obraća u nevolji, on će to učiniti na odlučan, ali istovremeno i ponizan način. Imami navode predanje da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Kada činite dovu Allahu, budite odlučni i ne govorite: ‘Allahu, ako hoćeš, podari mi’, jer od toga On neće osjetiti prezir.”³¹⁶ U *Muvettau*³¹⁷ se navodi: “Allahu, oprosti mi ako hoćeš, Allahu, smiluj mi se ako hoćeš.”

Naši učenjaci na osnovu ovog hadisa zaključuju da vjernik treba biti odlučan u dovi, uz prisustvo nade i uvjerenosti u Allahovu milost, jer se obraća Plemenitom. Sufjan ibn Ujejna kaže: “Neka svijest o vlastitim grijesima nikog ne sprečava da čini dovu. Uzvišeni je uslišao dovu Iblisu, najgorem stvorenju: “*Daj mi vremena do Dana njihova oživiljenja!*” – zamoli on. *Daje ti se vremena!*” – reče On.” (El-Hidžr, 37) Dova koja se uči u posebnim trenucima i okolnostima ima skoro sigurne izgleda da bude primljena – a to je dova koja se uči u praskozorje, u vrijeme iftara, između ezana i ikameta, između podne-namaza i ikindije u srijedu, u bezizlaznoj situaciji, na putu i tokom bolesti, dok pada kiša i prilikom raspoređivanja na bojnopolju. O svim ovim situacijama

³¹⁵ Neuf ibn Fudala el-Bikali, sin Ka'bove žene. Umro je 90. h. god. Ibn Hadžer u *Takribu* navodi da Ibn Abbas smatra lažnim sva njegova predanja od jevreja i kršćana.

³¹⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

³¹⁷ *Muvetta*.

navode se predanja, koja će biti citirana na odgovarajućim mjestima. Šehr ibn Havšeb³¹⁸ prenosi da mu je Derdaova majka jednom prilikom rekla: “Šehre, osjećaš li nekada jezu?” “Osjećam”, odgovori. “U tom trenutku čini dovu, jer će ona tada biti primljena.” Džabir ibn Abdullah kaže: “Božiji je Poslanik, s.a.v.s., u džamiji Feth tri puta činio dovu, u ponedjeljak i utorak, pa mu je bilo uslišano u srijedu, između dva namaza. Lice mu je blistalo od radosti.” Džabir nastavlja: “Kada god bi me zadesila teška nevolja, birao bih taj trenutak da uputim dovu Uzvišenom. Odgovor bi ubrzo uslijedio.”

4. Ajet: “Zato neka oni pozivu Mome udovolje...”, ima više tumačenja: “Neka Mi upute dovu” (Ebu Redža el-Horasani); “Neka traže da im se odazovem” (Ibn Atijja); “Neka udovolje Mome pozivu u iman, tj. pokornost i dobra djela” (Mudžahid i drugi).

﴿أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِيَّاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسٌ لَهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۖ فَالآنَ

³¹⁸ Šehr ibn Havšeb, tabiin čija su predanja srednje pouzdana. Često je izostavljao ime ashaba pri prenošenju hadisa i netačno citirao. Bio je oslobođeni rob Esme bint Jezid ibn Seken. Umro je 112. h. god.

بَشِيرُوهُنَّ وَأَتَّبِعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۗ أَنْتُمْ أَيْمُوا الصِّيَامِ إِلَىٰ اللَّيْلِ وَلَا تُبَشِّرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۗ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ ءَايَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

“Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama; one su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća. Allah zna da vam je bilo teško, pa je prihvatio pokajanje vaše i oprostio vam. Zato se sada sastajete sa njima u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio. Jedite i pijte sve dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore, od tada postite sve do noći. Sa ženama ne smijete imati snošaja dok ste u itikafu u džamijama. To su Allahove granice, i ne približujte im se! Eto tako Allah objašnjava ljudima propise Svoje da bi se onoga što im je zabranjeno klonili.” (El-Bekara, 187)

Ovaj ajet sadrži trideset šest pitanja:

1. “Dozvoljava vam se...” – Znači da je to ranije bilo zabranjeno, pa je taj propis dokinut. Ebu Davud navodi riječi Ibn Ebu Lejle da je prema prethodnom propisu muslimanu bilo zabranjeno jesti i općiti tokom ramazanske noći nakon što zaspi, sve do sljedećeg dana. Jedne

je noći Omer poželio svoju ženu. Ona mu reče da je već bila zaspala, što je on protumačio kao pokušaj izbjegavanja, pa je imao odnos s njom. Jedan je ensarija htio jesti. Čekajući da se hrana podgrije, zaspao je. Sljedećeg je jutro objavljen ovaj ajet: *“Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama.”* Buhari navodi Beraovo predanje: *“Kada je propisan ramazanski post, ljudi se nisu približavali svojim ženama tokom cijelog mjeseca. Nekim je ljudima to bilo teško, pa je Uzvišeni objavio: Allah zna da vam je bilo teško, pa je prihvatio pokajanje vaše i oprostio vam.”*³¹⁹

Taberi navodi predanje da se Omer, r.a., vratio od Poslanika, s.a.v.s., kod koga je proveo cijelu noć. Kod kuće je našao usnulu ženu. Želio je imati intimni odnos sa njom i nije joj vjerovao da je spavala. Slično se desilo i sa Ka'бом ibn Malikom. Ujutro je Omer otišao Poslaniku, s.a.v.s. i rekao: *“Tražim oprost od Allaha i od tebe. Duša me je prevarila – spavao sam sa svojom suprugom. Ima li olakšice za mene?”* *“To tebi ne dolikuje, Omere”*, rekao je Poslanik. Kada se vratio kući, obavijestio ga je da mu je Uzvišeni oprostio: *“Allah zna da vam je bilo teško, pa je prihvatio pokajanje vaše i oprostio vam. Zato*

se sada sastajte sa njima u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio.”

2, 3. Uzvišeni kaže: *“... da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama; one su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća.”* Odjeća se u osnovi koristi za odijevanje. Potom je uklapanje između supružnika prikazano kao utapanje čovjeka u odjeću.

Prema drugom tumačenju, supružnici, poput odjeće, skrivaju jedno drugo od nedozvoljenih stvari, kao što se navodi u predanju. Neki kažu da oni svoj odnos skrivaju od očiju ljudi. Ebu Ubejd i drugi kažu: *“Za ženu se kaže da je tvoja odjeća, postelja i ogrtač.”*

Rebi ovaj ajet tumači: *“One su vaša postelja, a vi ste njima pokrivač.”* Mudžahid ovo tumači kao smiraj, jer supružnici nalaze smiraj jedno u drugom.

4. *“Allah zna da vam je bilo teško.”* – Varali ste jedni druge kako biste jeli, pili i imali intimni odnos nakon spavanja tokom ramazana. Ovo se može tumačiti i kao varanje samog sebe, zato što kršenjem tog propisa čovjek samom sebi nanosi štetu. Riječi Uzvišenog: *“...pa je prihvatio pokajanje vaše”*, mogu se dvojako protumačiti: kao prihvaćanje pokajanja za počinjene greške ili kao olakšica zbog promjene propisa. Riječi *“prihvaćanje pokajanja”* u nekim se ajetima koriste u

³¹⁹ Hadis bilježi Buhari od Beraa.

smislu olakšanja: “*On zna da vi to ne umijete izračunati pa vam prašta*” (tj. olakšava) (El-Muzzemmil, 20) Iskup za ubistvo iz nehata je: “*Ne nađe li, mora uzastopce postiti dva mjeseca da bi Allah primio pokajanje*” (tj. da bi mu Allah olakšao), zato što onaj ko je ubio iz nehata nije učinio nešto zbog čega bi se kajao. Uzvišeni kaže: “*Allah je oprostio Vjerovjesniku i muhadžirimama i ensarijama, koji su ga u teškom času slijedili*” (Et-Tevba, 117), premda Poslanik, s.a.v.s., nije učinio ništa zbog čega bi se trebao kajati. “*...i oprostio vam*”, može značiti opraštanje grijeha ili olakšanje i velikodušnost.

“*Zato se sada sastajete sa njima...*” – aluzija na spolni odnos. Znači da je dozvoljeno ono što je ranije bilo zabranjeno. Ibnul-Arebi kaže: “Ovo je dokaz da je povod objave ajeta bio Omerov spolni odnos sa ženom, a ne Kajsova glad. Jer, da je tako, bilo bi rečeno: ‘Zato sada jedite.’”

5. “*...u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio...*” – Ove riječi imaju više tumačenja. Ibn Abbas, Mudžahid, Hakem ibn Uejjina, Ikrima, Hasan, Suddi, Rebi i Dahhak tumače ih kao: “U želji da dobijete dijete.” Na to ukazuje kontekst – “*Zato se sada sastajete s njima.*” Ibn Abbas kaže: “Allah nam je odredio Kur’an.” Zedždžadž kaže: “Tražite ono što vam je dozvoljeno

i naređeno u Kur’anu.” Navodi se da su Ibn Abbas i Muaz ibn Džebel tumačili da se radi o traženju noći Kadr. Po nekima, radi se o traženju olakšice i velikodušnosti (Katada). Ibn Atijja ovo mišljenje smatra dobrim. Neki smatraju da se radi o traženju ropkinja i supruga.

6. “*Jedite i pijte*” – odgovor na Kajsovu nesreću, nakon odgovora na Omerovu. Otpočeto je sa Omerovom, zato što je ona bila krupnija.

7. “*...sve dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore*” – sve dok se ne pojavi dnevno svjetlo. Trenutak kada treba započeti post nastupa nedugo nakon zore. Različita mišljenja postoje u vezi s pitanjem tog trenutka. Većina učenjaka smatra da je to zora koja se prostire po horizontu. O tome postoje mnogobrojna predanja.

Muslim prenosi od Semure ibn Džunduba, r.a., da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Nemojte da vas od sehura odvrati Bilalov ezan, niti bjelina koja se javlja dužinom horizonta dok se ne počne razviđati.” To je Hammad pokazao svojim rukama. Rekao je: “Znači, poprečno.”³²⁰

Darekutni navodi predanje Muhammeda ibn Abdur-Rahmana ibn Sevba³²¹ da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Postoje dvije zore. Ona

³²⁰ Hadis bilježi Muslim i vjerodostojan je.

³²¹ Hammad ibn Zejd, jedan od Muslimovih prenosilaca.

koja se pruža po nebu poput lavljeg repa ne znači da se nešto dozvoljava ili zabranjuje. Druga vrsta zore pruža se vodoravno, po horizontu, označava prestanak s jelom i pićem i početak namaskog vremena.”³²² Ovo je mursel predanje.

Prema drugom mišljenju, post se prekida nakon što se svjetlo pojavi na kućama i po putovima. Ovo se mišljenje prenosi od Omera, Huzejfe, Ibn Abbasa, Talka ibn Alija, Ataa ibn Ebu Rebaha, A'meša, Sulejmana i drugih – imsak nastupa kada se svjetlo pojavi po putovima i vrhovima brda. Mesruk kaže: “Ranije se ovo nije računalo kao zora, već trenutak kada je svjetlo ispunjavalo kuće.” Nesai navodi da su Huzejfu pitali: “Kada si sehurio s Poslanikom, s.a.v.s.?” “Bio je dan, samo što sunce još nije bilo izašlo”, odgovorio je.

Darekutni prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Jedite i pijte. Neka vas ne zavara svjetlost koja se pruža po nebu. Jedite i pijte sve dok se ne pojavi crvenilo.”³²³ Darekutni kaže da prenosilac ovog hadisa Kajs ibn Talk nije sasvim pouzdan. Ebu Davud kaže da ovo predanje navode samo stanovnici Jemame. Taberi kaže: “Do takvog su zaključka došli zato što se posti danju, a dan kod

njih počinje s izlaskom sunca, a završava zalaskom.” O ovom pitanju postoji rasprava među lingvistima. Poslanikovo objašnjenje: “To je crnilo noći i bjelina dana”, stavlja tačku na ovu raspravu. O riječima Uzvišenog “...i to neznan broj dana”, Darekutni navodi predanje Aiše, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Nema posta onome ko ne donese nijet prije zore.”³²⁴ Jedini koji ovaj hadis prenosi od Mufedda la ibn Fudale jeste Abdullah ibn Abbad, u ovoj verziji. Prenosioci su pouzdani.

Hafsa prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko se ne odluči na post prije zore, post mu nije ispravan.”³²⁵

Abdullah ibn Ebu Bekr ovaj hadis navodi kao riječi Poslanika, s.a.v.s., a on je pouzdan. Ovo predanje od Hafse navodi se kao mevkuf, tj. kao njene riječi. Ova dva hadisa idu u prilog stavu većine uleme u vezi s pitanjem zore. Post nije ispravan ukoliko se nijet ne donese prije zore. O ovom se pitanju izdvaja mišljenje Ebu Hanife.

8. Post je jedna vrsta ibadeta i ispravan je samo uz postojanje nijjeta. Zakonodavac je odredio da

³²² Ovo predanje je mursel. Prenosi ga Darekutni.

³²³ Bilježe ga Ebu Davud i Darekutni kao hadis Kajsja ibn Talka.

³²⁴ Bilježe ga Darekutni i Bejheki od Aiše. Darekutni i Bejheki navode da su prenosiooci hadisa pouzdani.

³²⁵ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ahmed, Ibn Ebu Šejba i Darekutni.

nijet treba donijeti prije zore. Kako se može reći da je dozvoljeno jesti i piti nakon zore? Buhari i Muslim bilježe predanje Sehla ibn Sa'da:

“Kad je objavljeno: *‘I jedite i pijte dok bijeli od crnog konca ne budete mogli jasno razlikovati!’*, čovjek bi, kad bi htio zapostiti, vezivao za svoju nogu bijeli i crni konac pa jeo dok mu ne bi bila uočljiva razlika između dva konca pa je Allah poslije toga objavio “od zore”. Tek su tada shvatili da se to, zapravo, odnosi na dan i noć.”³²⁶

Adijj ibn Ebu Hatim prenosi: “Kada je objavljeno: *‘...dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti...’*, uzeo sam crni i bijeli konac i stavio pod jastuk. Noću sam ih gledao i nisam mogao razlikovati. Sutra ujutro došao sam Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i to mu spomenuo, a on reče: ‘Taj ajet znači crninu noći i bjelinu dana.’”³²⁷

9. *“...od tada postite sve do noći.”* Noć je vrijeme jela, pića i općenja, a dan vrijeme posta. U ovom su ajetu navedeni propisi vezani za dan i noć. Danju nije dozvoljeno činiti ono što se čini noću, osim putniku i bolesniku, kao što je navedeno. Onaj ko prekine post tokom ramazana učinio je to namjerno ili u zaboravu. Ako je namjerno prekinuo

post, dužan je iskupiti se (keffaret) i nadoknaditi taj dan, po Malikovu mišljenju.

Temelj ovog mišljenja jeste predanje koje se navodi u *Muvettau* i Muslimovu *Sabihu*: “Neki je čovjek prekinuo post tokom ramazana, pa mu je Poslanik, s.a.v.s., naredio da se iskupi tako što će osloboditi roba, postiti dva mjeseca uzastopno ili nahraniti šezdeset siromaha.”³²⁸ Šafija i neki drugi učenjaci smatraju da se ovaj keffaret treba izvršiti samo u slučaju prekida posta spolnim općenjem. Njihov je argument hadis Ebu Hurejre: “Kada smo jednom sjedili kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., došao mu je jedan čovjek i rekao: ‘Allahov Poslaniče, ja sam propao!’ ‘Šta ti je?’, upitao je on. ‘Spolno sam općio sa svojom ženom, a postio sam’, odgovorio je.”³²⁹ U hadisu se zatim navode načini iskupa po redoslijedu. Oni ova dva slučaja poistovjećuju, međutim, radi se o dva različita slučaja,³³⁰ zato što je kontekst drugačiji. Keffaret je propisan bez dodatnih uvjeta, što znači da je taj propis općenit. To mišljenje zastupaju Malik i njegove pristalice, Evzai, Ishak, Ebu Sevr, Taberi, Ibn

³²⁸ Hadis bilježe Muslim, Malik, Šafija, Ebu Davud, Darimi, Tahavi i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

³²⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

³³⁰ Ispravno je da se radi o istom događaju, a Allah najbolje zna.

³²⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Sehla ibn Sa'da es-Saidija, r.a.

³²⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Adijja ibn Ebu Hatima, r.a.

Munzir, Ata, po jednom predanju, Hasan i Zuhri. Ovo je mišljenje obligatno i za imama Šafiju, zato što je njegovo pravilo da neulaženje u detalje u kontradiktornim situacijama znači da je propis općenit. Po njegovu mišljenju, uz nadoknadu posta sljeduje kazna zbog nepoštivanja ramazanskog posta.

10. Učenjaci se razilaze u vezi sa sankcijama u slučaju žene koja izgubi post usljed općenja sa suprugom. Malik, Ebu Jusuf i racionalisti smatraju da za nju važi isto što i za supruga. Šafija smatra da je ona dužna samo jedan keffaret, bez obzira da li je stupila u odnos dobrovoljno ili protiv svoje volje. U odgovoru na ovo pitanje Poslanik, s.a.v.s., naveo je samo jedan keffaret, ne navodeći detalje. Ebu Hanifa je mišljenja da, ukoliko je žena dragovoljno stupila u odnos, treba izvršiti keffaret. Ukoliko je bila primorana, onda slijedi samo jedan keffaret. Ovo mišljenje podržava Suhnun ibn Seid, malikija. Imam Malik kaže da je suprug dužan izvršiti dva keffareta. Ovo je zvaničan stav većine njegovih sljedbenika.

11. Razilaze se također i u vezi s pitanjem osobe koja u zaboravu spolno opći ili nešto pojede. Šafija, Ebu Hanifa, njegovi sljedbenici i Ishak kažu da ni u jednom ni u drugom slučaju ne treba ni nadoknađivati post niti vršiti keffaret.

Malik, Lejs i Evzai tvrde da treba nadoknaditi post, bez keffareta. Ovakvo se mišljenje prenosi i od Ataa. Prema drugom predanju, Ata tvrdi da onaj ko u zaboravu spolno opći treba izvršiti keffaret. On negira da se u takvoj situaciji može zaboraviti post. Ovaj stav podržavaju Ibn Madžišun i Abdul-Melik, zatim Ahmed ibn Hanbel, zato što hadis koji govori o keffaretu ne pravi razliku između onoga ko spolno opći namjerno ili zaboravivši da je postač. Ibn Munzir smatra da nema nikakvih posljedica.

12. Malik, Šafija, Ebu Sevr i racionalisti smatraju da, u situaciji da čovjek u zaboravu nešto pojede i nakon toga spolno opći, misleći da mu je post pokvaren – u toj situaciji post treba nadoknaditi, bez obaveze keffareta. Ibn Munzir kaže da je ovo stav malikijskog mezheba. U mezhebu postoji pravilo da keffaret treba izvršiti onaj ko namjerno prekine post, iz drskosti. Ebu Omer kaže: “Po Malikovim principima, keffaret nije potreban, zato što osoba koja je prekinula post u zaboravu taj dan treba nadoknaditi. Prema tome, ne postoji nikakav prekršaj.” Prema ostalim učenjacima, post nije prekinut ukoliko se u zaboravu nešto pojede.

Smatram da je to ispravno mišljenje, koje zastupa većina učenjaka: ko nešto pojede ili popije u zaboravu, post mu je ispravan na osnovu

hadisa koji prenosi Ebu Hurejre: “Ako postač nešto pojede ili popije u zaboravu, to je Allahova opskrba i taj dan nije dužan nadoknaditi.”³³¹ U drugom se predanju navodi: “... neka nastavi da posti jer ga je Allah nahranio i napojio.”

Ebu Bekr³³² kaže: “Čuo sam kada su Abdullahova oca³³³ pitali o osobi koja u zaboravu nešto pojede tokom ramazana. On reče: ‘Zbog toga nema nikakvih posljedica, na osnovu hadisa Ebu Hurejre, r.a.’ Potom Abdullahov otac reče: ‘Neki misle da Malik tvrdi da se taj dan treba nadoknaditi!’, i nasmija se.” Ibn Munzir kaže: “To nema nikakvih posljedica, na osnovu riječi Poslanika, s.a.v.s.: ‘Neka nastavi postiti’, čime je post upotpunjen.

Pošto je post osobe koja je u zaboravu prekinula post potpun, to znači da je osoba koja nakon toga svjesno stupi u spolni odnos dužna nadoknaditi taj dan i izvršiti keffaret, a Allah najbolje zna. Takva

osoba ima status postača. Naši učenjaci koji tvrde da taj dan treba nadoknaditi drugim danom, u kojem će post biti potpun i ispravan, zato što Uzvišeni kaže: “Od tada postite sve (potpuno) do noći.” Takav post nije upotpunjen. Moguće je da se navedeni hadis odnosi na dobrovoljni post, zato što je on neobavezan. U Buharijevu i Muslimovu *Sahihu* navodi se: “Kada se postač zaboravi, pa nešto pojede ili popije, neka nastavi svoj post”³³⁴, bez naznake o nadoknađivanju. Ovdje se govori o izostanku odgovornosti i propisu da se post nastavi i upotpuni. Ako se radi o obaveznom postu, onda se treba nadoknaditi. A ako se dobrovoljni post prekine u zaboravu, onda nadoknađivanje nije potrebno.

Smatram da bi argumentacija naših učenjaka bila ispravna kada ne bi postojali vjerodostojni vjerski tekstovi koje smo naveli. U izričitom, vjerodostojnom hadisu koji prenosi Ebu Hurejre navodi se: “Ko prekine post tokom mjeseca ramazana u zaboravu, nije dužan nadoknađivati post niti vršiti keffaret.”³³⁵ Hadis navodi Darekutni, uz napomenu da ovaj hadis od ensarija prenosi jedino Ibn Merzuk, koji je pouzdan. Prema tome, dvoumljenja nema

³³¹ Hadis bilježe Darekutni, Ibn Huzejma, Ibn Hibban, Hakim i Bejheki od Ebu Hurejre, r.a.

³³² Imam hafiz Ebu Bekr Ahmed ibn Muhammed ibn Hani el-Iskafi, učenik imama Ahmeda ibn Hanbela. Autor je vrijednog hadiskog djela kojim je pokazao svoje veliko znanje iz hadisa. Umro je 260. h. god.

³³³ Kada hanbelije upotrijebe nadimak Abdullahov otac (Ebu Abdullah), to se odnosi na Ahmeda ibn Hanbela, r.a.

³³⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Hadis je već citiran. U produžetku se navodi: “...jer ga je Allah nahranio i napojio.”

³³⁵ Hadis je već citiran na strani 266.

i dilema je nestala. Neka je hvala Allahu, Uzvišenom.

13. Uzvišeni je naveo postupke koje kvare post – jelo, piće i spolno općenje, ne spominjući ostale vrste kontakta između muškarca i žene, poput poljupca ili milovanja. To znači da je post ispravan ukoliko dođe do ljubljenja ili milovanja, zato što u suštini nije izvršeno nešto od onoga što je dozvoljeno samo noću (tri spomenute stvari...). Drugih dokaza koji bi ukazivali na zabranu nema i to je predmet razilaženja. U vezi s pitanjem milovanja naši učenjaci kažu: “To je pokuđeno onome ko se ne može kontrolirati niti savladati, jer na taj način može pokvariti post.” Malik navodi da je Abdullah ibn Omer, r.a., zabranjivao ljubljenje i milovanje tokom posta. Razlog je, a Allah najbolje zna, bojazan da će doći do mršenja. Onome ko vlada svojim nagonima nije pokuđeno ljubljenje i milovanje. Buhari navodi predanje Aiše, r.a.: “Vjerovjesnik, s.a.v.s., kao postač ljubio je svoje supruge i doticao ih.”

Ljubljenje za vrijeme posta pokuđenim su smatrali i Abdullah ibn Mesud i Urva ibn Zubejr. Prenosi se da je Ibn Mesud nadoknađivao taj dan. Ipak, navedeni hadis pobija ovo mišljenje. Ebu Omer kaže: “Ne vjerujem da iko odobrava ove postupke osobe koja zna da ne može kontrolirati svoje nagone.” Ukoliko

usljed poljupca dođe do ejakulacije, taj se dan treba nadoknaditi, bez keffareta. To je mišljenje Ebu Hanife i njegovih sljedbenika, Sevrija, Hasana, Šafije i Ibn Munzira, koji dodaje: “Ne postoji dokaz da je u ovom slučaju potreban keffaret.”

Ebu Omer kaže: “Ukoliko se tokom ljubljenja pojavi mezij³³⁶, to ne utječe na post.” Ahmed smatra da i kod izbacivanja sjemena ili mezija treba nadoknaditi post, bez keffareta. To je potrebno jedino u slučaju spolnog općenja, u zaboravu ili svjesno. Ibn Kasim navodi da je Malik tvrdio da post treba nadoknaditi ukoliko dođe do strasnog milovanja, bez lučenja tečnosti. Ibn Vehb smatra da post ne treba nadoknađivati sve dok ne dođe do lučenja tečnosti.

Kadi Ebu Muhammed³³⁷ navodi da su učenjaci malikijskog mezheba jedinstveni u mišljenju da takva osoba nije dužna keffaret. Postavlja se pitanje da li u slučaju lučenja sjemena treba izvršiti keffaret, uz nadoknadu. Lučenje može biti rezultat jednog poljupca ili ponavljano ljubljenja i naslađivanja. U prvom slučaju, prema mišljenju Ešheba i Sahnuna, nije potreban keffaret, sve dok ne postoji ponavljanje.

³³⁶ Sluz koja se luči prije sjemena. (Prim. prev.)

³³⁷ Kadi Abdul-Hakk el-Maliki, autor djela *El-Abkam*, o kome je već bilo riječi.

Među učenjacima koji tvrde da treba izvršiti keffaret u slučaju lučenja sjemena usljed ljubljenja, milovanja ili vanspolnog snošaja – jesu Hasan el-Basri, Ata, Ibn Mubarek, Ebu Sevr, Ishak, kao i imam Malik u *Mudevveni*. Ešheb svoje mišljenje obrazlaže tvrdnjom da poljubac sam po sebi ne kvari post, već može dovesti do toga. Ukoliko do lučenja sjemena dođe usljed jednog postupka, poput pogleda, nije potreban keffaret. Međutim, ukoliko taj postupak ponovi, svjestan da će doći do lučenja sjemena, onda je dužan izvršiti keffaret čak i ukoliko je to uslijedilo nakon pogleda. Lahmi kaže: “Učenjaci su jedinstveni da lučenje sjemena usljed pogleda ne povlači keffaret, ukoliko se nije ponavljalo.”

U principu, keffaret je propisan za svjesno prekidanje posta. Ako do toga dođe, mora se ispitati stanje dotične osobe. Ukoliko se radi o čovjeku koji izbacuje sjeme usljed poljupca ili dodira ili čovjeku kome se to često dešava, treba se izvršiti keffaret. Računa se da je ta osoba namjerno pokušala prekinuti post. Ukoliko se radi o zdravoj osobi kod koje je slučajno došlo do lučenja sjemena, keffaret nije obavezan. Malikove se riječi mogu tumačiti kao obavezan propis keffareta, zato što se one mogu primijeniti samo na osobu koja je takva po prirodi. Ešheb uzima u obzir da većina ljudi

nema ovakvih problema, na što ukazuje njegovo mišljenje o pogledu.

Smatram da tvrdnja da postoji jedinstveno mišljenje i princip po pitanju pogleda nije tačna. Badži u djelu *Munteka* kaže: “Ko uputi jedan pogled u namjeri naslađivanja i izbacij sjeme, dužan je nadoknadu i keffaret, po mišljenju šejha Hasana, koje smatram ispravnim. Jer, on se na taj način htio nasladiti, kao što se naslađuje poljupcem ili drugim kontaktom, a Allah najbolje zna.” Džabir ibn Zejd, Sevri, Šafija, Ebu Sevr i racionalisti za onoga ko nakon dugotrajnog gledanja u ženu izluči sjeme tvrde da nije dužan nadoknadu niti keffaret. Ibn Munzir navodi da Malikovo mišljenje da onaj ko izbacij sjeme usljed gledanja nage žene treba nadoknaditi post, ali ne duguje i keffaret.

14. Većina učenjaka zastupa mišljenje da je ispravan post osobe koja se probudi u stanju džunupluka. Kadi Ebu Bekr ibnul-Arebi kaže: “To je općeprihvaćeno mišljenje. O tom je pitanju postojala dilema među ashabima, ali se na kraju ustalilo mišljenje da je post takve osobe ispravan.”

Poznato je da je postojala dilema oko ovog pitanja. Ebu Hurejre je rekao da nema posta onaj ko osvane u stanju džunupluka. Ovo se mišljenje navodi u *Muvettau* i drugim hadiskim zbirkama. U Nesaijevoj knjizi navodi se da je, nakon što

je preispitao ovo mišljenje, rekao: "Tako mi Allaha, ja to nisam rekao; Muhammed, s.a.v.s, je, tako mi Allaha, to rekao."³³⁸ Postoje oprečna mišljenja o njegovoj promjeni stava. Kod učenjaka je poznatije njegovo mišljenje da post nije ispravan. To prenosi Ibn Munzir. Postoji i treće mišljenje Ebu Hurejre: onaj ko zaspi svjestan svog džunupluka, post mu nije ispravan. Ukoliko tek ujutro sazna da je džunub, onda je post valjan. Ovo mišljenje navode Ata, Tavus i Urva ibn Zubejr. Hasan i Nehai smatrali su da se ovakvo stanje tolerira kod dobrovoljnog posta, a da treba nadoknaditi u slučaju ramazanskog posta.

Ovo su četiri različita stava učenjaka o osobi koja osvane džunub. Ispravan je stav većine, na osnovu hadisa koji prenose Aiša i Ummu Seleme, r.a., da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., u ramazanu osvitao kao džunub zbog spolnog općenja, mimo polucije u snu, nakon čega bi zapostio.³³⁹

Aiša, r.a., prenosi da je Allahova Poslanika, s.a.v.s., zatjecala zora, a da je bio džunub od spolnog čina sa

³³⁸ Istina je da je on promijenio mišljenje nakon što je čuo hadise Aiše i Ummu Seleme. Vidjeti detalje ovog predanja u *Muvettau*, kod Buharija, Muslima i Ibn Hibbana.

³³⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše i Ummu Seleme, r.a. Citirani izraz je Muslimova verzija.

svojim suprugama. On bi se zatim okupao i postio.³⁴⁰ Ovo je logičan slijed ajeta: "*Zato se sada sastajete sa njima.*" Budući da je spolni odnos odobren do zore, onda čovjek ne može izbjeći da osvane džunub. Kupanje je moguće tek nakon zore. Šafija je rekao: "Ukoliko čovjek prekine snošaj kod samog svitanja, ne treba nadoknađivati taj dan." Muzeni tvrdi da taj dan treba nadoknaditi. Prvo je mišljenje ispravnije, kao što je rečeno. To je stav naše uleme.

15. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem žene čiji se mjesečni ciklus završi prije zore, a koja se ne okupa prije svitanja. Većina učenjaka smatra da je za nju post obavezan i ispravan, bez obzira na to je li namjerno ili u zaboravu odgodila kupanje, kao i kod džunupluka. Ovo je mišljenje Malika i Ibn Kasima. Abdul-Melik smatra da žena čiji se mjesečni ciklus završi prije zore i koja se ne okupa do svitanja tog dana neće postiti, zato što dio dana nije bila čista. Ona se ne tretira kao džunub, zato što ejakulacija ne kvari post, a menstruacija kvari. Ovo navodi Ebu Feredž u svojoj knjizi od Abdul-Melika. Evzai je zastupao stav da taj dan treba nadoknaditi, zato što je odugovlačila s kupanjem.

Ibn Džilab navodi mišljenje Abdul-Melika da, ukoliko je od

³⁴⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Buhari od Aiše, r.a., u ovoj verziji.

završetka ciklusa do zore bilo dovoljno vremena za kupanje, ali je ona to odgodila sve do nakon svitanja, to neće škoditi, kao ni u slučaju džunupluka. A ukoliko se ciklus završio neposredno prije zore i nije bilo vremena za kupanje, onda toga dana nije dozvoljeno postiti. Ovo je Malikovo mišljenje. To se tretira kao slučaj kada se menstruacija nastavi nakon zore. Muhammed ibn Mesleme kaže da u ovom slučaju treba postiti, uz nadoknadu, što podržava i Evzai. Od njega se navodi i ekstremno mišljenje – da je žena čiji se ciklus završi prije zore i koja odgodi kupanje do iza svitanja treba izvršiti keffaret i nadoknaditi post.

16. Ako se ciklus završi tokom noći ramazana na način da žena nije svjesna da li se to desilo prije ili poslije zore, taj će dan postiti iz predostrožnosti, bez keffareta.

17. Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Post je pokvario onaj ko radi hidžamu³⁴¹ i onaj kome se radi hidžama.”³⁴² Hadis navode Sevban, Šeddad ibn Evs, Rafi ibn Hadidž. Ovo mišljenje zastupaju Ahmed i Ishak. Ahmed je hadis Šeddada ibn Evsa ocijenio kao sahih, a Ali ibn el-Medini hadis Rafia

ibn Hadidža. Malik, Šafija i Sevr i smatraju da ovi ljudi ne moraju nadoknađivati post. Ipak, baviti se tim poslom mekruh je, zbog izlaganja opasnosti. U Muslimovu se *Sabihu* navodi da su Enesa pitali: “Jeste li hidžamu smatrali pokuđenom za postača?” “Nismo”, odgovorio je, “osim ako ga to ne oslabi za post.”³⁴³ Ebu Omer kaže: “Po našem mišljenju, Šeddadov, Rafiov i Sevbanov hadis je derogiran Ibn Abbasovim hadisom da se Poslanik, s.a.v.s., podvrgao hidžami tokom posta.”³⁴⁴

U hadisu koji prenose Šeddad i drugi navodi se da je Poslanik, s.a.v.s., osamnaestog dana ramazana, u godini oslobođenja Meke prošao pored čovjeka koji je vršio hidžamu, pa mu je rekao: “Post je pokvario onaj ko radi hidžamu i onaj kome se radi hidžama.” Poslanik, s.a.v.s., činio je hidžamu u godini Oprosnog hadždža, pod ihramima, kao postač. Budući da se to desilo u godini Oprosnog hadždža, ono neminovno dokida prethodni propis, zato što je to bio posljednji ramazan koji je Poslanik, s.a.v.s., doživio, zato što je preselio na ahiret u mjesecu rebiul-evvelu.

³⁴¹ Liječenje puštanjem krvi pomoću krpice. (Prim. prev.)

³⁴² Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža, Darimi, Abdur-Rezzak, Tajalisi, Ahmed, Tahavi, Ibn Hibban i drugi.

³⁴³ Hadis bilježi Buhari od Enesa, r.a., kao mekvuf predanje koje ima tretman Poslanikovih riječi.

³⁴⁴ Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Šafija, Abdur-Rezzak, Ibn Ebu Šejba, Ahmed, Ibn Hibban i Ibn Džarud od Ibn Abbasa, r.a.

18. “*Od tada postite sve do noći...*” – To je naredba koja ima smisao obaveze, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.

19. Nijet je element koji upotpunjuje post, bez odustajanja. Ukoliko se odustane od namjere posta u toku dana ili se odluči na prekidanje posta, ali se ne pojede ništa ili ne popije, osoba je dužna napostiti taj dan, prema djelu *Mudevveni*. Ibn Habib navodi da se ta osoba smatra postačem, jer se, po njemu, prekid posta vrši postupkom, a ne namjerom. Neki smatraju da se taj dan treba nadoknaditi uz keffaret. Suhnun je mišljenja da keffaret treba izvršiti onaj ko pokvari post, a ne onaj ko to odluči učiniti. Poželjno je taj dan nadoknaditi.

Smatram da je ovo mišljenje dobro.

20. “*...do noći.*” – Kada nastupi noć, post je prekinut, bez obzira na to je li čovjek jeo. Ibnul-Arebi kaže: “Pitali su imama Ebu Ishaka eš-Širazija o čovjeku koji se zakune razvodom od žene da neće prekinuti post toplim niti hladnim. Odgovorio je da se nastupanjem noći post prekida i da zakletva nema nikakvih posljedica.” Njegov su argument riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Kada vidite da je noć nastupila s ove (strane) i dan otišao na onu stranu, postaču je (nastupilo) vrijeme iftara.” Nasr ibn

Sabbag³⁴⁵, autor djela *Šamil* kaže: “Postač mora prekinuti post nečim toplim ili hladnim.” Odgovor imama Ebu Ishaka tačniji je, zato što je baziran na Kur’anu i sunnetu.

21. Onaj ko se iftari misleći da je pao mrak, a zatim se sunce ukaže, dužan je nadoknaditi taj dan, po mišljenju većine učenjaka. Buhari navodi predanje Esme, kćerke Ebu Bekra, r.a.: “Jednog oblačnog dana u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., doba prekinuli smo post, a zatim se sunce pojavilo.”³⁴⁶ Rekoše Hišamu³⁴⁷: “Naređeno im je da naposte.” On upita: “Mora li se taj dan nadoknaditi?” U *Muvettau* se navode Omerove riječi: “To je bezazlena stvar (lahko je napostiti jedan dan), a ja sam upotrijebio svoj idžtihad (slobodno promišljanje i procjenu).” Prenosi se da je Omer rekao da taj dan ne treba napostiti. Ovo mišljenje zastupa i Hasan el-Basri, tretirajući to kao zaboravljanje. To je stav Ishaka i zahirija. Međutim, riječi Uzvišenog “do noći” opovrgavaju ovo mišljenje, a Allah najbolje zna.

³⁴⁵ Imam Ebu Nasr Abdussejjid ibn Muhammed, poznat kao Ibn Sabbag, učenjak šafijskog mezheba. Napisao je sveobuhvatno djelo o šafijskom mezhebu. Umro je 477. h. god.

³⁴⁶ Hadis bilježi Buhari.

³⁴⁷ Ibn Urvu, jednom od prenosilaca hadisa.

22. Ko prekine post sumnjajući da je sunce zašlo, dužan je, po Malikovu mišljenju, izvršiti keffaret i nadoknaditi taj dan. Izuzetak je slučaj da čovjek bude siguran da je sunce zašlo. Ukoliko čovjek sumnja da je nastupila zora, treba prekinuti s jelom. Ako nastavi s jelom, dužan je nadoknaditi taj dan, kao u slučaju zaborava. Njegov je stav kategoričan u vezi s ovim pitanjem. Neki učenjaci iz Medine i drugih gradova smatraju da takav postupak nema nikakvih posljedica, sve dok svitanje ne bude očigledno. Ovo je mišljenje Ibn Munzira.

Kija et-Taberi kaže: "Neki ljudi misle da, pošto je dozvoljeno jesti u samu zoru, ako čovjek nastavi jesti misleći da zora nije svanula, to čini po odobrenju Šerijata, u vrijeme kada je dozvoljeno jesti. I zato tvrde da ne treba nadoknađivati taj dan. Ovo je mišljenje Mudžahida i Džabira ibn Zejda. Nema dileme da treba nadoknaditi dan u kome mlađak nije bio vidljiv prve noći ramazana, ako se to naknadno utvrdi. Situacija o kojoj govorimo slična je. Isto važi i za zarobljenika u neprijateljskoj zemlji koji prekine post misleći da je (još uvijek) mjesec ša'ban, a kasnije se ispostavi da nije."

23. "Do noći..." – Na osnovu ovoga zaključuje se da je zabranjeno neprekidno postiti. Nastupanjem noći završava se post. To

je mišljenje Aiše, r.a. Postoji razilaženje u vezi s ovim pitanjem. Neprekidno su postili Abdullah ibn Zubejr, Ibrahim et-Tejmi, Ebu Dževza, Ebu Hasen ed-Dineveri i drugi. Ibn Zubejr je po sedam dana neprekidno postio. Potom bi iftario mašču i sokom gorkog drveta, da bi mu se crijeva otvorila, zato što bi se osušila za to vrijeme.

Ebu Dževza je postio sedam dana i sedam noći uzastopno, a bio je toliko jak da je mogao slomiti ruku jakom čovjeku. Međutim, načelni tekst Kur'ana i sunneta to zabranjuju. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Kad sunce zađe odavde, a noć se pojavi odande, postač iftari." Hadis navodi Muslim od Abdullaha ibn Ebu Evfe. On je zabranjivao neprekidni post. I budući da oni nisu htjeli prestati sa spajanjem posta, i on je postio s njima neprekidno dva dana. Potom su ugledali mlađak i on im je rekao: "Da se mlađak još nije pojavio, ja bih vam povećao post (kao kaznu što se niste htjeli sustegnuti od spajanja posta)."

U Enesovu hadisu navodi se da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ne spajajte post! Ne spajajte post!",³⁴⁸ naglašavajući da je to zabranjeno. Stav da je takav post mekruh, zato što slabi tijelo, zastupa većina učenjaka. Neki ga smatraju zabranjenim, zato

³⁴⁸ Hadis bilježe Malik, Ahmed, Buhari, Darimi i Ibn Hibban od Ebu Hurejre, r.a.

što se na taj način poistovjećuje sa sljedbenicima Knjige. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

“Razlika između našeg posta i posta sljedbenika ostalih objavljenih knjiga jeste u objedovanju pred zoru.”³⁴⁹ Hadis navode Muslim i Ebu Davud.

Buhari navodi da je Ebu Seid el-Hudri čuo Poslanika, s.a.v.s., kako govori: “Ne spajajte post! Kada neko od vas hoće da spoji post dana i noći, neka ga spoji do sehura!”³⁵⁰ Jedan od muslimana je rekao: “Allahov Poslaniče, pa ti spajajš post!” “A ko je od vas kao ja? Moj me Stvoritelj hrani i napaja noću”, reče on. Iz ovoga učenjaci zaključuju da je dozvoljeno odgoditi iftar do sehura, što je krajnja granica do koje se post može produživati. Zabranjeno je vezivati dan s danom. To je stav Ishaka Ibn Vehba, Malikova učenika.

Učenjaci koji dozvoljavaju neprekidan post svoj stav obrazlažu time da je neprekidan post bio zabranjen zato što su oni nedavno prihvatili islam. Poslanik, s.a.v.s., pobojavao se da će ih to oslabiti za

prioritetnije zadatke kao što su džihad, borba protiv neprijatelja i drugo što im je u to vrijeme bilo potrebno. Sam Poslanik, s.a.v.s., spajao je post i bio revnostan u ibadetima. Kada su tražili da im dozvoli da i oni to čine, ukazao im je na razliku, navodeći da je njegovo stanje drugačije od njihovog: “A ko je od vas kao ja? Moj me Stvoritelj hrani i napaja noću.”³⁵¹ Nakon što se njihovo vjerovanje upotpunilo i učvrstilo, a broj muslimana povećao i donio prevagu nad neprijateljem, pobožnjaci su počeli spajati post i biti revnosniji u ibadetima. A Allah najbolje zna.

Smatram da je nespajanje posta u vrijeme dominacije islama i prevage nad neprijateljem preče i predstavlja veći ibadet. Predanja koja smo naveli idu u prilog ovome. Noć nije vrijeme islamskog posta. Ako bi čovjek nastavio post nakon nastupanja noći, ne bi za to imao nagradu. Poslanik, s.a.v.s., nije za sebe rekao da je spajao post, već su to ashabi pomislili. On je rekao da dobija hranu i piće, što se može protumačiti da dobija džennetsku hranu i piće. Prema drugom tumačenju, ovo se odnosi na duhovne vrijednosti i kuriozitete. Ukoliko neka fraza ima doslovno i metaforičko značenje, u obzir se uzima doslovno sve dok se ne javi indicija

³⁴⁹ Hadis bilježe Muslim, Abdur-Rezzak, Ibn Ebu Šejba, Ahmed, Darimi, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Hibban od Amra ibn Asa, r.a.

³⁵⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Ebu Davud, Abdur-Rezzak, Ahmed, Ebu Ja'la i Ibn Hibban od Ebu Seida, r.a.

³⁵¹ Dio prethodnog hadisa.

da se radi o metafori. Kada ashabi nisu htjeli prestati s postom, on je postio s njima, po svome običaju. Kod njih se javila slabost i klonulost. Na taj ih je način htio prekorigiti i navesti da napuste tu praksu koja im je predstavljala teret.

Ukoliko bismo riječi Poslanika, s.a.v.s., “hrani i napaja” protumačili kao prekidanje posta u prenesenom značenju, to bi se tretiralo jednako kao prekidanje posta onoga ko ogovara. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Ko se ne okani neistinitih govora i djela – ta Allahu nije potrebno njegovo ustezanje od jela i pića!”³⁵² Prema tome, Poslanik, s.a.v.s., nije spajao post niti je to preporučivao. Stoga je ispravnije ne spajati post, a Allah najbolje zna.

24. Mustehab je iftariti hurmama (sirovim ili sušenim) ili gutljajem vode. Ebu Davud navodi predanje Enesa ibn Malika da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., iftario zrelim svježim hurmama prije nego što bi klanjao (akšam). A ukoliko njih ne bi bilo, onda suhim zrelim hurmicama, pa ako ni njih ne bi bilo, onda bi popio nekoliko gutljaja vode.³⁵³ Hadis navodi Darekutni uz ocjenu da je sahih.

³⁵² Hadis je sahih, vjerodostojan, i već je citiran na strani 226.

³⁵³ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, Darekutni i Hakim od Enesa, r.a.

Darekutni navodi predanje Ibn Abbasa da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., prilikom iftara učio sljedeću dovu: “Gospodaru, u Tvoje sam ime postio i Tvojom se opskrbom iftarim. Primi od nas, jer jedino Ti zaista čuješ i znaš.”³⁵⁴

Ibn Omer je rekao: “Poslanik, s.a.v.s., prilikom iftara izgovarao je: ‘Otišla je žeđ, vene su se ispunile i nagrada je, ako Bog da, postignuta.’”³⁵⁵

Ibn Madža navodi predanje Abdullaha ibn Zubejra, da je Poslanik, s.a.v.s., iftario kod Sa'da ibn Muaza i rekao: “Postači kod vas iftarili, dobri ljudi objedovali i meleki na vas salavate donosili.”³⁵⁶

On također navodi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko nahrani postača imat će nagradu kao i postač, a postaču se nagrada neće nimalo umanjiti.”³⁵⁷

³⁵⁴ Bilježe ga Darekutni i Ibn Sunni od Ibn Abbasa, r.a. Hafiz je ovaj hadis ocijenio kao daif. Postoje slična predanja koja navodi Ebu Davud, koja povećavaju vjerodostojnost ovog hadisa.

³⁵⁵ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud i Nesai u djelu *Kubra* od Ibn Omera. Prenosioci su pouzdani.

³⁵⁶ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ibn Madža i Taberani u djelu *Dua*. Predanje je slabo zbog Mus'aba ibn Sabita, prema navodu Busajrija u djelu *Zevaid*. Na osnovu propratnih predanja, hadis je hasen.

³⁵⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Abdur-Rezzak, Ahmed, Darimi, Tirmizi, Ibn Madža, Ibn Huzejma,

Od Abdullaha ibn Amra ibn Asa prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Dova koju postač uputi prilikom iftara ne odbija se."³⁵⁸ Ibn Ebu Mulejka kaže: "Čuo sam Abdullaha ibn Amra da prilikom iftara uči: 'Allahu moj, molim Te da mi podariš iz obilja Svoje milosti, koja obuhvata svaku stvar.'"³⁵⁹

Muslim u *Sahihu* prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Postač ima dvije radosti: kada se iftari, raduje se iftaru, a kada se sretne sa svojim Gospodarom, radovat će se svom postu."³⁶⁰

25. Pohvalno je postiti šest dana ševvala, na osnovu hadisa koji bilježe Muslim, Tirmizi, Ebu Davud, Nesai i Ibn Madža od Ebu Ejjuba el-Ensarija. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ko isposti ramazan i nakon njega još šest dana mjeseca ševvala, kao da je sve vrijeme postio."³⁶¹

Ibn Hibban i Kudai od Zejda ibn Halida, r.a.

³⁵⁸ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ibn Madža, Ibn Sunni, Taberani u djelu *Dua* i Hakim od Abdullaha ibn Amra ibn Asa, r.a.

³⁵⁹ Ovdje završava predanje Ibn Madže. Ibn Ebu Mulejka jedan je od prenosi-laca predanja.

³⁶⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Darimi, Ibn Madža, Tajalisi, Abdur-Rezzak, Ibn Ebu Šejba, Ahmed, Tahavi u djelu *Muškil* i Ibn Hibban.

³⁶¹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Darimi,

Ovo je hasen-sahih hadis, koji navodi Sa'd ibn Seid³⁶² el-Ensari el-Medeni.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Allah, dž.š., za dobro djelo daje deseterostruku nagradu. Ko isposti mjesec ramazan, kao da je postio deset mjeseci, a post šest dana poslije ramazana (nakon Bajrama, u mjesecu ševvalu) upotpunjuje godinu (kao da je postio cijelu godinu)." Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem posta u ovim danima. Malik to smatra pokuđenim, zato što postoji bojazan da će neznalice te dane izjednačiti s ramazanom. Upravo se to i desilo u nekim predjelima Horasana, gdje su ljudi ustajali na sehur kao da je ramazan. Mutarrif prenosi da je Malik postio te dane. Po mišljenju Šafije, postiti ove dane je pohvalno, a post za vrijeme ovih dana mekruhom smatra Ebu Jusuf.

26. "Sa ženama ne smijete imati snošaja dok ste u itikafu u džamijama." Ovim se ukazuje da snošaj kvari itikaf. Učenjaci su jedinstveni u stavu da svjesno stupanje u spolni odnos sa suprugom kvari itikaf. Razilaze se u vezi sa sankcijama za takav postupak. Hasan

Ibn Madža, Tajalisi, Abdur-Rezzak, Ibn Ebu Šejba, Ahmed, Tahavi u djelu *Muškil* i Ibn Hibban.

³⁶² Jedan od prenosi-laca hadisa o kome postoje određene kontroverze, premda njegova predanja bilježi i Muslim. Hadis ima propratne verzije.

el-Basri i Zuhri smatraju da je sankcija ista kao i za osobu koja spolno opći sa ženom u ramazanu. Što se tiče nespornog kontakta sa ženom, to je pokuđeno, ukoliko uključuje naslađivanje. U suprotnom, nije pokuđeno, zato što je Aiša rekla: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., naslanjao bi se na moje krilo dok sam imala menstruaciju, a zatim bi učio Kur'an."³⁶³ To nedvojbeno podrazumijeva da je ona rukom dodirivala tijelo Poslanika, s.a.v.s. Prema tome, može se zaključiti da kontakt između supružnika koji ne uključuje strast nije zabranjen. To je mišljenje Ataa, Šafije i Ibn Munzira.

Ebu Omer navodi da su učenjaci saglasni da u itikafu ne smije doći do kontakta i ljubljenja među supružnicima. Razilaze se oko sankcije koja slijedi za takav postupak. Malik i Šafija smatraju da je itikaf prekršen. Muzeni navodi da se itikaf ne krši spolnim općenjem, osim onim koje za sobom povlači kaznu. Po njemu je ovaj propis analogan propisima u vezi s ponašanjem tokom hadždža i posta.

27. "...*dok ste u itikafu...*" – U Šerijatu, itikaf podrazumijeva određeni ibadet na određenom mjestu, pod određenim uvjetima, u određenom vrijeme. Učenjaci su jedinstveni u stavu da on nije obavezan, već

predstavlja dobrovoljan ibadet, koji je činio Poslanik, s.a.v.s., njegove supruge i ashabi. To je dragovoljna obaveza u koju je pokuđeno stupiti onome ko nije siguran da je može izvršiti u potpunosti.

28. Učenjaci su saglasni da se itikaf može obaviti samo u džamiji, zato što Uzvišeni kaže: "...*dok ste u itikafu u džamijama.*" Ipak, različito se tumači riječ džamija u ovom ajetu. Neki smatraju da je to posebna vrsta džamija, poput one koju je izgradio neki vjerovjesnik – poput Mesdžidul-Harama, Poslanikove džamije, džamije Ilije.³⁶⁴ Ovo je mišljenje Huzejfe ibn Jemana i Seida ibn Musejhiba. Po njima, u drugim džamijama nije dozvoljeno obavljati itikaf. Prema drugom mišljenju, itikaf se može obavljati samo u džamijama u kojima se klanja džuma-namaz, zato što se u ajetu ukazuje na tu vrstu džamija. Ovo je mišljenje Alije ibn Ebu Taliba, Ibn Mesuda, Urve, Hakema, Hammada, Zuhrija, Ebu Džafera Muhammeda ibn Alija, A isto je mišljenje predstavljeno i u jednom Malikovu predanju.

Prema trećem mišljenju, dozvoljeno je obavljati itikaf u bilo kojoj džamiji. To su tvrdili Seid ibn Džubejr, Ebu Kilaba i drugi, a prihvaćeno je od Šafije, Ebu Hanife i njihovih učenika. Argument

³⁶³ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Ahmed, Darimi i Nesai od Aiše, r.a.

³⁶⁴ Naziv za Jerusalim, u kome se nalazi Mesdžidul-Aksa.

je načelno tumačenje ajeta prema kome se itikaf može obavljati u svakoj džamiji koja ima imama i mujezina. U jednom predanju i Malik podržava ovo mišljenje, kao i Ibn Ulejša, Davud ibn Ali, Taberi i Ibn Munzir. Darekutni navodi predanje Huzejfe da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Svaka džamija koja ima mujezina i imama pogodna je za obavljanje itikafa."³⁶⁵

29. Itikaf može trajati najmanje dan i noć, po mišljenju Malika i Ebu Hanife. Ako se neko zavjetuje da će provesti noć u itikafu, dužan je provesti dan i noć. Isto važi i za onoga ko se zavjetuje da će provesti u itikafu dan. Suhnun smatra da zavjetovanje na noć u itikafu nema nikakvih posljedica. Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da onaj ko se zavjetuje da će provesti dan u itikafu treba provesti samo dan, a ako se zavjetuje da će provesti noć, nije dužan to učiniti, kao što smatra i Suhnun. Šafija smatra da se zavjet treba doslovno izvršiti. Po njemu, itikaf može trajati najmanje jedan trenutak, a gornja granica ne postoji.

Neki sljedbenici Ebu Hanife smatraju da itikaf može trajati jedan sat. Prema ovom mišljenju, post nije uvjet za valjanost itikafa, što

je stav Ahmeda ibn Hanbela, po jednom predanju. To su mišljenje podržavali Davud, Alija ibn Ulejša, Ibn Munzir i Ibnul-Arebi. Njihov je argument činjenica da je Poslanik, s.a.v.s., obavljao itikaf za vrijeme ramazana, a nezamislivo je da se u tom mjesecu može postiti neki drugi post. Po mišljenju Malika i njegovih sljedbenika, onaj ko za vrijeme ramazana dobrovoljno posti, taj post nije ispravan.

Poznato je da je onome ko boravi u itikafu noću zabranjeno općiti sa ženom, kao i danju. Noć je također uključena u itikaf, zato što se tada ne posti. Danju nije obavezno postiti, već je poželjno. Malik, Ebu Hanifa i Ahmed ibn Hanbel, prema drugom predanju, smatraju da itikaf nije valjan bez posta. Ovo se mišljenje prenosi od Ibn Omera, Ibn Abbasa i Aiše, r.a. U *Muvettau* se navodi da nema itikafa bez posta, zato što Uzvišeni kaže: "Jedite i pijte sve dok ne budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore, od tada postite sve do noći. Sa ženama ne smijete imati snošaja dok ste u itikafu u džamijama." Itikaf je spomenut u kontekstu posta. To je zvaničan stav malikijskog mezheba. Njihov je argument predanje Abdullaha ibn Budejla od Ibn Omera da se Omer u džahilijetu obavezao da će provesti noć ili dan u itikafu kod Kabe. Poslanik, s.a.v.s., reče mu: "Obavi itikaf i posti." Predanje

³⁶⁵ Predanje je lažno. Bilježi ga Darekutni od Huzejfe. Dahhak nije čuo ovaj hadis od Huzejfe. Osim toga, u lancu prenosilaca nalazi se Džuvejbir, čija su predanja odbačena.

navodi Ebu Davud.³⁶⁶ Darekutni navodi da ovaj hadis prenosi samo Ibn Budejl, čija su predanja slaba.

Aiša prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Itikaf se može obavljati samo uz post."³⁶⁷ Darekutnikaže: "Ovaj hadis samostalno prenosi Suvejd ibn Abdul-Aziz od Sufjana ibn Husejna, on od Zuhrija, a on od Urve, a Urva od Aiše." Učenjaci malikijskog mezheba kažu: "Po nama, nije obavezno da se posti radi itikafa. Postiti se može radi toga ili radi ramazana, zavjeta ili nečeg drugog. Ako se čovjek zavjetuje, taj će se zavjet realizirati shodno šerijatskim principima. Isto važi i za osobu koja se zavjetuje da će obavljati namaz, a to joj je ustvari obaveza. Za takav se namaz ne treba posebno čistiti, već se računa čistoća drugog namaza.

30. Osoba koja je u itikafu može svoje boravište napustiti samo zbog prijekne potrebe. Imami navode Aišino predanje: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., proturao mi je svoju glavu dok je bio u džamiji i ja sam ga tako češljala. U kuću nije ulazio dok god je bio u itikafu, osim radi naročite potrebe"³⁶⁸, tj. male ili velike nužde.

³⁶⁶ Ovo je munker predanje. Bilježe ga Ebu Davud i Darekutni od Ibn Omera, r.a.

³⁶⁷ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Darekutni i Hakim od Aiše, r.a.

³⁶⁸ Hadis je bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

Oko toga ne postoji dilema među muslimanima niti među imamima. Kada se iz itikafa izađe zbog naročite potrebe i nužde, treba se vratiti istog trenutka po završetku obaveze i nastaviti s itikafom, bez ikakvih posljedica. U obavezu se ubraja bolest i menstruacija.

Učenjaci se razilaze oko pitanja izlaska iz itikafa u druge svrhe. Malikovo smo mišljenje već naveli, kao i mišljenje Šafije i Ebu Hanife. Seid ibn Džubejr, Hasan i En-Nehai smatraju da se smije otići u posjetu bolesniku i prisustvovati dženazi, što se prenosi i kao neprovjereno predanje od Alije. Ishak pravi razliku između obaveznog i dobrovoljnog itikafa. Kod obaveznog itikafa ne dozvoljava se obilazak bolesnika niti prisustvovanje dženazi, a kod dobrovoljnog je to dozvoljeno. Šafija kaže da je ispravno napuštati itikaf radi posjete bolesniku, obavljanju dženaze ili drugih obaveza. Od Ahmeda se prenose oprečna predanja o ovom pitanju. Prema jednom predanju, to je smatrao zabranjenim, a prema drugom, smatrao je da to ne smeta. Evzai ima istovjetno mišljenje kao imam Malik – da itikaf nema posebnih uvjeta. Ibn Munzir smatra da se itikaf smije prekinuti samo u nuždi, kao što je činio Poslanik, s.a.v.s.

31. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem opravdanosti napuštanja itikafa radi džuma-namaza. Jedni

smatraju da se itikaf može napustiti, ali da se treba vratiti odmah nakon selama. To je napuštanje radi izvršenja obaveze i ne umanjuje vrijednost itikafa. Ovo se mišljenje prenosi od Malika, a zastupaju ga Ebu Hanifa, Ibnul-Arebi i Ibn Munzir. Zvaničan stav malikijskog mezheba jeste da se desetodnevni ili zavjetni itikaf mogu obavljati samo u glavnoj džamiji. Ukoliko se to čini u drugoj džamiji, obavezno je otići na džumu, čime se itikaf prekida. Abdul-Melik³⁶⁹ kaže da treba otići na džumu i nakon toga nastaviti s itikafom.

Ja smatram da je ovo ispravno mišljenje, na osnovu općenitosti ajeta: “...*dok ste u itikafu u džamijama.*” Učenjaci su jedinstveni u stavu da itikaf nije vadžib, već sunnet. Većina učenjaka smatra da je džuma obaveza svakog pojedinca (fardi-ajn). Princip je da se kod preklapanja dvije obaveze prednost daje onoj koja je izričitija. A kod preklapanja pohvaljene i obavezne stvari nema mjesta za dilemu. Niko ne smatra da na džumu ne treba otići, već da li se to tretira kao potreba.

32. Itikaf će biti pokvaren ukoliko se počini veliki grijeh, zato što se to kosi s ibadetom, kao što se vršenje nužde kosi s čistoćom i namazom. Izbjegavanje onoga što

je Allah zabranio predstavlja najviši vid itikafa i ibadeta. Ibn Huvejz Mendad navodi da je ovo Malikovo mišljenje.

33. Muslim navodi da je Aiša rekla: “Kad bi Božiji Poslanik, s.a.v.s., htio započeti sa itikafom, klanjao bi sabah-namaz pa onda ulazio u prostoriju predviđenu za itikaf.”³⁷⁰ Učenjaci se razilaze oko vremena ulaska u itikaf. Evzai se oslanja na tekst ovog hadisa, kao i Sevri i Lejs ibn Sa’d, prema jednom predanju. Ibn Munzir i grupa tabiina zastupali su isto mišljenje. Ebu Sevr kaže da je tada dužan stupiti u itikaf onaj ko se zavjetovao da će deset dana provesti u tom ibadetu. Ukoliko je zavjet bio na duži period, onda će u itikaf stupiti prije zalaska sunca.

Malik, Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici smatraju da onaj ko se zavjetovao da će u itikafu provesti mjesec dana treba započeti taj ibadet prije zalaska sunca tog dana. Malik smatra da na isti način treba postupiti i onaj ko se odluči u itikafu provesti dan ili više. To mišljenje podržavaju Ebu Hanifa i Ibn Madžišun Abdul-Melik, zato što se noć uoči itikafa računa u taj dan. To je vrijeme koje se ne može dijeliti na manji period od dana. Šafija kaže da osoba koja se zavjetovala na jedan

³⁶⁹ Abdul-Melik ibn Habib učio je od Malikovih učenika. Umro je 238. h. god.

³⁷⁰ Hadis bilježi Muslim, u opširnijoj formi, uz malo odstupanje Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i Ibn Hibban od Aiše, r.a.

dan treba stupiti u itikaf prije zore, a izaći nakon zalaska sunca, za razliku od zavjeta na mjesec dana. Lejs, prema jednom predanju, i Zufer³⁷¹ smatraju da u itikaf treba ući prije svitanja. Oni ne prave razliku između mjeseca i dana. Sličan stav zastupao je i Ebu Jusuf, kao i kadi Abdul-Vehhab – noć predstavlja dio itikafa, samo u smislu slijeda, zato što se itikaf obavlja samo u vrijeme posta, a noću se ne posti. Prema tome, jasno je da se itikaf obavlja danju, a ne noću.

Smatram da Aišin hadis pobija sva navedena mišljenja i on predstavlja autoritet u ovoj raspravi. Radi se o vjerodostojnom, neosporivom predanju.

34. Malik smatra pohvalnim provesti noć uoči Ramazanskog bajrama u džamiji, sve do odlaska na namaz. To je Ahmedovo mišljenje. Šafija i Evzai smatraju da se itikaf može napustiti nakon zalaska sunca. Isto mišljenje Suhnun prenosi od Ibn Kasima, zato što se mjesec završava zalaskom sunca posljednjeg dana ramazana. Suhnun kaže da je to obaveza, te da itikaf nije valjan ukoliko se napusti noć uoči Bajrama. Ibn Madžišun smatra da je ovo mišljenje opovrgnuto spomenutim tezama o završetku mjeseca.

³⁷¹ Imam Zufer ibn Huzejl učenik je Ebu Hanife i jedan od mudžtehida koji se sa svojim imamom razišao u većem broju pitanja. Umro je 158. h. god.

Boravak u itikafu noć uoči Bajrama nije uvjet da bi itikaf bio valjan, prema konsenzusu učenjaka. Ove rečenice dovoljne su da se ukaže na propise posta i itikafa, koji su utkani u ajete. A Allah upućuje na Pravi put.

35. “*To su Allahove granice...*” – To znači da su ovi propisi Allahove granice i nemojte ih kršiti.

36. “*Eto tako Allah objašnjava ljudima propise Svoje...*” – Kao što ukazuje na granice, ukazuje i na sve propise koji se moraju poštovati.

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

“*Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način i ne parničite se zbog nje pred sudijama da biste na grešan način i svjesno dio tuđe imovine pojeli!*” (El-Bekara, 188)

Ovaj ajet sadrži osam pitanja:

1. “*Ne jedite imovinu jedan drugoga...*” – Prema jednom predanju, ovaj je ajet objavljen³⁷² kada je Abdan ibn Ešva el-Hadremi tvrdio da mu je Imrul-Kajs el-Kindi³⁷³ uzurpirao imetak. Svoj su spor iznijeli Poslaniku, s.a.v.s. Imrul-Kajs je to negirao i htio se zakleti, pa je

³⁷² Predanje nije vjerodostojno. Navodi ga Vahidi u djelu *Povodi objave* od Mukatila, bez seneda.

³⁷³ Radi se o Imrul-Kajsu ibn Abisu iz plemena Imrul-Kajsa, poznatog pjesnika.

objavljen ovaj ajet. On je odustao od zakletve. Zemlja je vraćena Abdanu bez spora.

2. Ovaj se ajet odnosi na cijeli Muhammedov ummet. Znači, zabranjeno je bespravno uzurpirati tuđu imovinu. To uključuje kocku, prevaru, otimanje, uskraćivanje prava, kao i ostale nasilne uzurpacije imetka, ili dobrovoljne, ukoliko su zabranjene Šerijatom – poput naknade prostitutki, napojnice gatari, zarade od alkohola, svinja i tome sličnog. U to ne spada prodaja robe s nedostatkom, ako je toga prodavač svjestan. To se računa kao poklon, kao što ćemo vidjeti u komentaru sure En-Nisa.

3. Stjecanje imetka na nezakonit način jeste jedenje tuđeg imetka na nepošten način. U ovo spada i imetak koji sud dodijeli čovjeku koji je svjestan da nije upravu. Haram se ne pretvara u halal sudskom presudom. Učenjaci su jedinstveni oko ovog principa kada je u pitanju imetak. Ebu Hanifa smatra da je presuda oko pitanja časti punovažna. Ipak, princip da presuda ne mijenja suštinu imetka preči je nego pitanja časti.

Ummu Seleme prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Dođe mi stranka u sporu, pa možda neko od vas bude rječitiji od drugoga pa ja mislim da je on istinu kazao i presudim u njegovu korist. Zato onaj u čiju korist presudim zakinuvši

pravo drugog muslimana time dobija samo dio džehennemske vatre, pa neka ga uzme ili ostavi!”³⁷⁴ Na ovom hadisu svoje mišljenje temelje svi učenjaci i pravници. Ovo je direktan dokaz da presuda sudije na osnovu vidljivih dokaza ne mijenja suštinu prijestupa, bez obzira ne to odnosi li se to na imetak, život ili čast. Što se tiče stava Ebu Hanife o pitanju časti, on je smatrao da u slučaju svjedočenja dvaju lažnih svjedoka da se čovjek treba razvesti od supruge, na osnovu čega sudija izrekne sud, smatrajući ih pouzdanim, ona je suprugu dozvoljena čak i nakon što on sazna da su svjedoci bili lažni.

Isto pravilo važi i ukoliko se njeome oženi jedan od svjedoka, zato što to nije vezano za svjedočenje. Sudija je presudio da je ona slobodna žena, čime je ona dobila određeni status i s vanjskog i s unutrašnjeg aspekta. Da nije tako, udaja joj ne bi bila dozvoljena. Njegov argument je i propis o proklinjanju³⁷⁵ (*liannu*) – poznato je da žena može dobiti rastavu od muža na osnovu lažnog zaklinjanja. Ako bi sudija naknadno

³⁷⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ummu Seleme. Početak hadisa glasi: “Ja sam samo čovjek...”

³⁷⁵ Međusobno proklinjanje supružnika kad jedno od njih optuži ono drugo za blud, a za to nema dokaza. (Op. prev.)

saznao da se lažno zaklela, kaznio bi je, ali je ne bi rastavio od drugog muža. Ovo nije uključeno u načelno pravilo koje Božiji Poslanik, s.a.v.s., spominje: “Kome ja tako dosudim pravo drugog muslimana, neka ga ostavi.”³⁷⁶

4. Ovaj ajet neki tumače u svoju korist kada tvrde da im nešto pripada – “*Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način...*” Odgovor na to glasi da se nešto ne može prihvatiti kao nepošteno bez dokaza. Tek tada se na njega odnosi ovaj ajet. Prema tome, nepoštenje je u međuljudskim odnosima nedozvoljeno, iako ga je kao takvo teško definirati.

5, 6. “*Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način i ne parničite se zbog nje pred sudijama.*” – Prema jednom tumačenju, ovo se odnosi na polog i na imetak za koji ne postoji dokaz. To je mišljenje Ibn Abbasa i Hasana. Prema drugom tumačenju, ovo se odnosi na imetak siročeta koji se nalazi kod izvršitelja oporuke, a čiji dio oni žele uzurpirati iznoseći sudiji dokaze da su upravu. Zedždžadž kaže: “Prihvaćate ono što vam sud dodijeli, a ostavljate ono što znate da je istina.”

Sličan je ovome ajet: “*I istinu sa neistinom ne miješajte i istinu svjesno ne tajite!*” (El-Bekara, 42)

³⁷⁶ Dio spomenutog hadisa.

ili izreka: “Nemoj jesti ribu s kiselim mlijekom.” Neki daju sljedeće tumačenje: “Nemojte podmićivati sudije kako biste dobili više nego što vas sljeduje.” Po Ibn Atijji, ovo tumačenje ima smisla, zato što su sudije, po njemu, podložni mitu.

Smatram da su današnje sudije pojam podmitljivosti, a nisu samo podložni mitu! Neka nam je Allah na pomoći!

7. “*...da biste na grešan način i svjesno dio tuđe imovine pojeli!*” – Prema jednom tumačenju, došlo je do promjene mjesta riječi u ovom ajetu, a smisao je: “Da biste na grešan način i svjesno pojeli imovinu dijela tuđih ljudi.” Riječ *svjesno* ukazuje na to da se radi o drskosti prilikom grijeha.

8. Učenjaci ehli-sunneta jedinstveni su u stavu da onaj ko prisvoji nešto što se može nazvati imetkom dobija karakteristiku grešnika. To je zabranjeno. S druge strane, Bišr ibn Mu'temir i njegovi sljedbenici iz redova mutezila smatraju da se grešnikom (fasikom) naziva osoba koja otuđi najmanje dvjesto dirhema. Po Ibn Džubaiju, fasik je onaj ko otuđi više od deset dirhema, a prema Huzejlu, više od pet. Neki kaderije iz Basre smatrali su fasikom onoga ko otuđi više od dirhema. Sve je ovo opovrgnuto tekstom Kur'ana, sunneta i riječima učenjaka. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Zaista

su vam vaši životi i vaši imeci i vaša čast sveti.”³⁷⁷

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ
لِلنَّاسِ وَالْحَجُّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ
مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا
الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ﴾

“Pitaju te o mladacima. Reci: ‘Oni su ljudima oznake o vremenu i za hadžiluk. Ne iskazuje se čestitost u tome da sa stražnje strane u kuće ulazite, nego je čestitost u tome da se Allaha bojite. U kuće na vrata njihova ulazite i Allaha se bojte da biste postigli ono što želite.’ (El-Be-kara, 189)

Ovaj ajet sadrži dvanaest pitanja:

1. “Pitaju te o mladacima.” – Pitanje su postavili jevreji, koji su osporavali riječi Poslanika, s.a.v.s.

³⁷⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Bekra, r.a., o Poslanikovu govoru na Oprosnom hadždžu.

U hadisu se navodi: “Nije li ovo Meka?” “Jeste, Božiji Poslaniče” odgovoriše ashabi. On nastavi: “Zaista su vam vaši životi i vaši imeci i vaša čast sveti kao što vam je svet ovaj dan u ovome gradu i u ovom mjesecu. Vi ćete se susresti s vašim Gospodarom, pa će vas On za vaša djela pitati. Ne vraćajte se poslije mene nipošto u zabludu pa da se međusobno ubijate. Neka onaj ko je prisutan obavezno prenese poruku odsutnom. Možda će onaj kome se prenese bolje shvatiti poruku nego neko ko mu ju je prenio.”

Muaz kaže: “Božiji Poslaniče, jevreji nas okupiraju i mnogo pitaju o mladacima. Zašto mladak nekad izgleda tanak, a potom se povećava sve dok ne postane pun? Zašto, nakon toga, ponovo postaje tanak?” Tada je Allah objavio ovaj ajet.³⁷⁸ Prema drugom mišljenju, povod objave jeste pitanje koje su neki muslimani postavljali Poslaniku, s.a.v.s., o mladaku i njegovim stanjima i specifičnostima. Ovo mišljenje navode Ibn Abbas, Katada, Rebi i drugi.

2. “...o mladacima.” – Mladak je jedan, ali je ova riječ navedena u množini zato što se pod njom podrazumijevaju mjeseci čiji početak mladak označava. Mladakom se naziva mjesec dvije prve i dvije posljednje noći u lunarnom kalendarskom mjesecu. Po drugoj definiciji, to su tri noći na kraju i tri na početku mjeseca. Asmei mladakom naziva mjesec dok je tanak poput konca. Po nekima, mladakom se naziva mjesec prije punog sjaja, a to je sedme noći.

3. Naši učenjaci kažu da onaj ko se zakune da će vratiti dug ili učiniti nešto drugo iza mladaka, pa to uradi dva ili tri dana nakon viđenja, nije prekršio zavjet. Svi su mjeseci

³⁷⁸ Ovo predanje nema nikakve osnove. Navodi ga Vahidi u *Povodima objave* od Kelbija. Pojedini prenosioci nedostaju u hadisu, a Kelbi je sumnjiv.

pogodni za izvršavanje svih ibadeta i obaveza, kao što će biti navedeno.

Riječima Uzvišenog: “*Reci: ‘Oni su ljudima oznake o vremenu i za hadžiluk’*”, objašnjava se mudrost smanjivanja i uvećavanja mjeseca, zato što se prema promjenama mjesecevih faza računa vrijeme, rokovi, zavjeti, hadžiluk, post, prekid posta, faza trudnoće, iznajmljivanje i drugo. O ovome govore i ajeti: “*I Mi smo noć i dan kao dva znamenja učinili: znamenje za noć smo uklonili, a znamenje za dan smo vidnim učinili kako biste mogli tražiti od Gospodara svoga blagodat i da biste broj godina znali i da biste vrijeme računali...*” (El-Isra, 12); “*On je Sunce izvorom svjetlosti učinio, a Mjesec sjajnim i položaje mu odredio da biste znali broj godina i računanje.*” (Junus, 5) Lakše je brojati mjesece nego dane.

4. Navedenim činjenicama opovrgavamo tvrdnje zahirija i njihovih istomišljenika da davanje zemlje pod zakup traje neograničeno. Njihov je argument predanje da je Poslanik, s.a.v.s., saradivao s jevrejima pod uvjetom da ustupe svoje njive i palmovike. Pri tome se ne navodi određen rok. Međutim, u ovome nema nikakvog argumenta. Poslanik, s.a.v.s., je jevrejima rekao: “Odobravam vam ono što vam je Allah odobrio.”³⁷⁹ Ovo je najbolji i

najjasniji dokaz da se ovo tiče samo njega, jer je očekivao sud svoga Gospodara o njihovu pitanju. Na to drugi ljudi nemaju pravo. Šerijat je regulirao propise iznajmljivanja i drugih međuljudskih ugovora. Zabranjeno je sve što nije potvrđeno Kur’anom, sunnetom ili riječima učenjaka ummeta.

5, 6, 7. “*Reci: ‘Oni su ljudima oznake o vremenu i za hadžiluk.’*” – Hadždž je naznačen zato što se on propisuje prema kalendaru. Nije ga dozvoljeno odgađati, za razliku od ranijeg običaja Arapa. Oni su obavljali hadžiluk nakon određenog broja dana, u različitim mjesecima. Uzvišeni je poništio ovaj običaj, kao što će biti objašnjeno u komentaru sure Et-Tevba, ako Bog da.

8. Malik, r.a., Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici ovaj ajet uzimaju za dokaz da se u hadžski ihram može stupiti van mjeseca hadždža. Uzvišeni je sve mjesece označio kao vrijeme za to. Šafija zastupa drugačije mišljenje, zasnovano na ajetu: “*Hadždž je u određenim mjesecima*”, kao što će biti objašnjeno. Po njemu, smisao ovog ajeta jeste da su neki mladači oznake o vremenu, a neki oznake za hadždž. Međutim, direktan smisao ajeta ukazuje da su svi mladači oznake ljudima o vremenu i za hadžiluk. Da je postojala namjera svrstavanja, bilo

³⁷⁹ Predanje je dobro u mursel verziji. Prenosi ga Malik od Seida ibn Musejjiba,

čija su mursel predanja vjerodostojna.

bi naznačeno da su neki mlađaci oznake o vremenu, a neke oznake o hadždžu. Ovo je slično iskazu: "Mjesec ramazan je vrijeme posta za Zejda i Amra." To, bez sumnje, znači da je cijeli mjesec ramazan vrijeme posta za obojicu. Kada je u pitanju vrijeme, ono se prostire na sve elemente iskaza, zbog čega Šafijin stav nije ispravan.

9. Ne postoji dilema među učenicima da je svaka trgovina određenom robom, uz određenu cijenu, u određenom mjesecu kalendara ili na određeni broj dana, ispravna. Isto važi i za plaćanje unaprijed, na određeni rok. Razilaze se u vezi s pitanjem prodaje beračima, ratarima, pomoćnicima i sl. Malik kaže da je to dozvoljeno, zato što je poznato. Ovo mišljenje podržava i Ebu Sevr. Ahmed smatra da u tome nema ništa sporno. Isto se odnosi i na dolazak ratnika. Ibn Omer je trgovao s pomoćnikom. Druga grupa učenjaka smatra da to nije dozvoljeno, zato što je Uzvišeni postavio vremenske naznake za ljudski vijek, trgovinu i ostale potrebe. Ovo je mišljenje Ibn Abbasa, Šafije i Nu'mana. Ibn Munzir kaže da je Ibn Abbasovo mišljenje ispravno.

10. Ako uočeni mlađak bude krupan, naši učenjaci smatraju da se veličina ne uzima u obzir. Računat će se da je mjesec mlad. Muslim navodi predanje Ebu Buhturija:

"Krenuli smo jednom obaviti umru. Kad smo stigli u (dolinu) Nahla ugledali smo mlađak pa jedan između nas reče: 'Star je tri noći!' 'Star je dvije noći!', reče drugi. Kad smo se susreli s Ibn Abbasom, rekli smo mu: 'Vidjeli smo mlađak pa neki od nas rekoše da je bio star tri noći, a drugi dvije!' 'Koje noći ste ga vidjeli?', upita on. 'Te i te noći!', odgovorili smo. Ibn Abbas reče: 'Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Allah ga je produžio do njegova viđenja, pa koje ga noći prvi put ugledate, od tada računajte!'"³⁸⁰

11. Kaže Uzvišeni: "*Ne iskazuju se čestitost u tome da sa stražnje strane u kuće ulazite.*" Ovo se navodi u kontekstu vremena hadždža, zato što su se oba slučaja desila u vrijeme pitanja o mlađacima i ulasku u kuću sa stražnje strane. Običaj ensarija bio je da po povratku sa hadždža ne ulaze u kuću na vrata. Kada bi krenuli na hadždž ili umru, pridržavali su se propisa da između njih i neba ne smije postojati prepreka. Nakon što bi obukli ihram i odlučili se vratiti po neku stvar u kuću, ne bi ulazili na vrata, zato što bi plafon bio između njih i neba. Zato su preskakali zidove i tražili da im donesu stvar koja im je potrebna. To su smatrali pobožnošću i čestitošću, ali i neke druge stvari. Ovaj je ajet osudio te običaje. Uzvišeni

³⁸⁰ Hadis bilježi Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

je objavio da je čestitost u slušanju Njegovih naredbi. Ibn Abbas u jednom predanju kaže: "U džahilijetu i u početku islama postojao je čudan običaj. Kada bi se neki građanin odlučio da obavi hadždž, napravio bi rupu u stražnjem dijelu kuće da bi mogao ulaziti u kuću ili bi postavljao stepenice da bi preskakao zid. A ako bi se radilo o beduinu (oni su stanovali u šatorima), onda bi ulazio sa stražnje strane. Tako nisu postupali samo članovi *Humsa*."

Zuhri navodi da je Poslanik, s.a.v.s., u vrijeme Hudejbije naučio obaviti umru. Ušao je u svoju kuću, a za njim je ušao jedan ensarija iz plemena Benu Seleme, ne poštujući običaj svog plemena. Poslanik, s.a.v.s., upita ga: "Zašto si ušao, kada si pod ihramom?" On odgovori: "Ušao sam za tobom." "Ja pripadam Humsu", odgovori Poslanik, s.a.v.s. "Ja sam isto što i ti", reče ensarija. Tim je povodom objavljen ajet. Ibn Abbas, Ata i Katada navode da se ovaj čovjek zvao Kutba ibn Amir el-Ensari.

Hums je nadimak za plemena Kurejš, Kinanu, Huzaa, Sekif, Has'am, Benu Amir ibn Sa'saa i Benu Nadr ibn Muavija. Nazvani su tako³⁸¹ zato što su bili predani vjeri.

Osim ovoga, ispravnog tumačenja, postoje i druga. Neki smatraju da se ovaj ajet odnosi na odgađanje

hadždža. Ljudi bi obični mjesec proglasili svetim da bi u njemu obavljali hadždž, a sveti bi mjesec proglasili običnim, odgađajući obavljanje hadždža u njemu.

U ovom se ajetu kuće spominju kao primjer izmjene propisa hadždža i hadžskih mjeseci. O odgađanju će se detaljnije govoriti u komentaru sure *Et-Tevba*, ako Bog da. Ebu Ubejda kaže da se ovim ajetom navodi primjer. Znači, nije čestitost da pitate neznalice, već u bogobožnosti i obraćanju učenjacima. Kaže se: "Pristupio sam ovom problemu na glavna vrata." Neki učenjaci navode da je ovo aluzija na snošaj, to jest da je zabranjeno općiti sa ženom u stražnjicu. Pošto je žena simbol smiraja, nazvana je kućom. Ibn Atijja kaže: "Ovo se tumačenje ne može dovesti u vezu s kontekstom." Hasan kaže: "Oni su bili sujevjerni. Onaj ko se vratio s puta neobavljena posla, ulazio je u kuću sa stražnje strane, kako bi otjerao neuspjeh. Ovim im je ajetom rečeno da čestitost nije u sujevjerju, već u bogobožnosti i oslanjanju na Allaha.

Smatram da je prvo tumačenje najispravnije, na osnovu predanja Beraa: "Kada bi ensarije obavljali hadždž pa se vratili, u svoje bi kuće ulazili jedino sa stražnje strane. Onda je neki ensarija ušao pravo na glavna vrata pa mu je skrenuta pažnja na to kakav je običaj, a zatim

³⁸¹ Ova riječ označava revnost, gorljivost, predanost, fanatičnost... (Prim. prev.)

je objavljen ajet: *A nikakvo dobročinstvo nije u tome da u kuće ulazite sa stražnje strane!*³⁸² Ovim je jasno naznačeno da se misli doslovno na kuće. Što se tiče dodatnih tumačenja, ona se tiču drugih stvari, a ne ovog ajeta. Neki tumače da se ovim ajetom poziva na očitovanje čestitosti na pravi način, kako je Allah naredio. Ulazak u kuće na vrata naveden je samo kao primjer da se svim stvarima treba pristupati na način kako to Uzvišeni nalaže.

Smatram da su prema ovome navedena tumačenja prihvatljiva.

12. Ovim je ajetom naznačeno da se ibadetom ne smatra svako dobročinstvo koje Allah nije propisao niti preporučio. Ibn Huvejz Mendad kaže: "Ako čovjek nije siguran da li čini neko bogougodno djelo i dobročinstvo, treba obratiti pažnju na to djelo. Ukoliko postoji podudarno djelo u farzovima i sunnetima, onda se vjerovatno radi o dobročinstvu. U suprotnom, ne radi se ni o dobročinstvu ni o bogougodnom djelu." On nastavlja: "O tome postoje brojni hadisi Poslanika, s.a.v.s." Naveo je hadis od Ibn Abbasa: "Jednom dok je Vjerovjesnik, s.a.v.s., držao govor (sa minbera), ugledao je čovjeka koji je stajao. Upitao je ko je on, pa mu je rečeno da je to Ebu Israil, koji se zavjetovao da će stajati i da nikada

neće sjesti, da se neće hladom štiti, niti će govoriti i da će postiti. Tada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: 'Naredi mu neka govori, neka se hladom štiti i neka sjedi, a post neka dovrši.'³⁸³

Poslanik, s.a.v.s., zabranio je ono što ne predstavlja ibadet i što nema osnove u Šerijatu, odobrivši ono što ima osnove među farzovima i sunnetima.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾

"I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu." (El-Bekara, 190)

Ovaj ajet sadrži tri pitanja:

1. Kaže Uzvišeni: "I borite se..." – Ovo je prvi ajet koji govori o pitanju borbe. Nema dvojbe da je borba bila zabranjena prije Hidžre – "Ti lijepim zlo uzvрати" (El-Muminun, 96); "Zato im praštaj i moli da im bude oprošteno" (El-Maida, 13); "...i izbjegavaj ih na prikladan način..." (El-Muzzemmil, 10); "Ti vlast nad njima nemaš!" (El-Gašija, 22) i slični ajeti objavljeni u Meki. Kada je učinio Hidžru u Medinu, primio je naredbu o borbi: "I borite

³⁸² Hadis bilježe Buhari i Muslim od Beraa, r.a.

³⁸³ Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud, Ibn Madža, Tahavi u *Muškilu*, Ibn Džarud, Ibn Hibban i Darekutni iz različitih izvora od Ibn Abbasa, r.a.

se na Allahovu putu protiv onih koji se bore protiv vas.” Ovo je mišljenje Rebia ibn Enesa i drugih.

Ebu Bekr es-Siddik kaže: “Prvi ajet koji je objavljen o borbi jeste: “Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini.” (El-Hadždž, 39) Međutim, prvo je tumačenje vjerovatnije. Ajet o dopuštanju je općenit, odnosi se na borbu protiv mnogobožaca, koji ratuju ili koji ne ratuju.

Kada je Poslanik, s.a.v.s., krenuo iz Meke na umru, zaustavio se s pratnjom u Hudejbiji, u blizini Meke. Hudejbija je ime bunara, po čemu je cijelo mjesto dobilo ime. U Hudejbiji je proveo mjesec dana. Postigli su dogovor da se te godine vrate u Medinu, a da će naredne imati pravo tri dana provesti u Meki. Prema dogovoru, neće ratovati deset godina. Poslanik, s.a.v.s., vratio se u Medinu. Sljedeće je godine krenuo na naknadnu umru. Muslimani su se plašili da će ga nevjernici prevariti, ali nisu željeli boriti se u haremu u svetom mjesecu. Tada je ovaj ajet objavljen. Znači, dozvoljeno vam je boriti se ako vas nevjernici napadnu. Prema tome, ajet je u kontekstu hadždža i ulaska u kuće sa stražnje strane. Poslanik, s.a.v.s., borio se protiv onih koji su ga napadali, a nije dirao one koji ga nisu napadali. Ajetom “... ubijajte mnogobošce...” (Et-Tevba,

5) dokinut je ovaj ajet, po mišljenju jedne grupe učenjaka.

Ibn Zejd i Rebi kažu da je ovaj ajet dokinut ajetom: “A borite se protiv svih mnogobožaca...” (Et-Tevba, 36), koji propisuje borbu protiv svih mnogobožaca. Ibn Abbas, Omer ibn Abdul-Aziz i Mudžahid tvrde da ovaj ajet nije dokinut, tj. borite se protiv onih koji su spremni na borbu protiv vas, ali nipošto ne ubijajte žene, djecu, svećenike i njima slične, kao što će biti navedeno.

Ebu Dža’fer en-Nehhas kaže da je ovo ispravnije mišljenje prema sunnetu i logici. Što se tiče sunneta, Ibn Omer kaže: “Neka žena je nađena na jednom od bojišta ubijena pa je Božiji Poslanik, s.a.v.s., zabranio da se ubijaju žene i djeca.”³⁸⁴ A što se tiče logike, poznato je da se rat može voditi samo između dvije strane, a rat ne vode žene, djeca i njima slični, poput svećenika, teških bolesnika, staraca i najamnika. Oni se ne smiju napadati, osim ako s njihove strane prijeti opasnost. Ebu Bekr es-Siddik, r.a., uputio je takav savjet Jezidu ibn Ebu Sufjanu na polasku u Šam. Ovu kategoriju ljudi učenjaci dijele u šest vrsta:

a. Ako žene učestvuju u borbi, protiv njih se treba boriti. Suhnun kaže: “U slučaju borbe i nakon nje”, na osnovu ajeta: “I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore

³⁸⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a.

protiv vas”, “I napadajte takve gdje god ih sretnete.” Žena ima veliki utjecaj u borbi, kroz finansijsku pomoć, ratnu propagandu, a neke od njih po bojnopolju uzvikuju poruke kojima podižu moral i odvrćaju od dezertstva. Takve je dozvoljeno ubiti, osim ako padnu u zarobljeništvo. Veća je korist zarobiti ih, zato što one lakše prihvaćaju islam i teže se vraćaju u staru vjeru i domovinu, za razliku od muškaraca.

b. Djecu nije dozvoljeno ubiti ni pod kojim uvjetima, na osnovu dokaza koji to izričito zabranjuju. Djeca nemaju odgovornosti. Ubistvo djeteta bit će strogo sankcionirano.

c. Svećenici se ne smiju ubiti niti zarobiti. U njihov se imetak također ne smije dirati, pod uvjetom da se distanciraju od nevjernika, na osnovu riječi koje je Ebu Bekr uputio Jezidu: “Naici ćeš na ljude koji smatraju da su svoj život posvetili Bogu. Ne diraj ni njih ni to čemu su se posvetili.”³⁸⁵ Ukoliko se zatvore u bogomoljama s nevjernicima, treba ih napasti. Kada su u pitanju monahinje, Ešheb kaže da ih ne treba uznemiravati. Suhnun kaže da monaštvo ne mijenja njihov status. Ebu Bekr ibnul-Arebi kaže: “Po meni, ispravan je stav Ešheba,

zato što su one u tom slučaju svoj život posvetile Bogu.”

d. Teški bolesnici. Po Suhnunovu mišljenju, protiv njih se smije upotrijebiti sila, dok Ibn Habib smatra suprotno. Ispravno je da se njihov status treba ispitati, te, ako s njihove strane prijeti opasnost, treba upotrijebiti silu. U suprotnom, treba ih ostaviti da žive u miru u svome stanju, sa svojim pomagalima.

e. Starci. Po jednom predanju Malika, protiv njih ne treba upotrebljavati silu. Većina islamskih pravnika smatra da onemoćalog starca, koji ne može podnijeti borbu niti davati savjete ratnicima, treba ostaviti na miru. Ovo je mišljenje Malika i Ebu Hanife. Šafija ima dva mišljenja: jedno, u kome se slaže s ostalim učenjacima i drugo, prema kome takvog starca treba pogubiti, kao i svećenika. Ipak, prvo je mišljenje ispravno, na osnovu riječi koje je Ebu Bekr uputio Jezidu. To je mišljenje zasnovano na konsenzusu. Takve se osobe ne mogu boriti niti pružiti podršku neprijatelju. Stoga se protiv njih ne smije koristiti sila. Ukoliko osoba koja je pomagala neprijatelju bude zarobljena, vođa na raspolaganju ima pet opcija: pogubljenje, oslobođenje, iskup, sužanjstvo i status šticećenika, pod uvjetom da daje glavarinu.

f. Najamnici, nadničari i seljaci. Malik smatra da njih ne treba dirati.

³⁸⁵ Predanje Ebu Bekra. Navodi Malik u *Muvettau* kao mursel predanje od Jahjaa ibn Seida.

Šafija tvrdi da silu treba upotrijebiti protiv seljaka, najamnika i staraca ukoliko se ne predaju i ne pristanu na glavarinu. Prvo je mišljenje ispravnije, na osnovu riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Pridruži se Halidu ibn Velidu. Nemojte ubijati djecu niti najamnike.”³⁸⁶ Omer ibn Hattab kaže: “Bojte se Allaha u vezi s djecom i seljacima koji ne ratuju protiv vas.” Omer ibn Abdul-Aziz nije dirao poljoprivrednike. To navodi Ibn Munzir.

2. Ešheb navodi da je Malik smatrao da se ajet “*I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas*”, odnosi na učesnike dogovora na Hudejbiji, kojima je naredeno da se brane od onih koji ih napadnu. Ispravno je da se ovaj ajet odnosi na sve muslimane. Svaki je musliman dužan braniti se od bilo kog napadača. To je objašnjeno u suri Et-Tevba, kod tumačenja ajeta: “*O, vjernici, borite se protiv nevjernika koji su u blizini vašoj.*” (Et-Tevba, 123) Ovaj je ajet prvenstveno bio namijenjen stanovnicima Meke. A nakon što je Meka osvojena, onda se naredba odnosi na sve neprijatelje muslimana, sve dok se misija ne raširi i dok riječ ne dopre u sve krajeve, do svakog čovjeka. To će trajati do Sudnjeg dana. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Konji su pod obavezom, u kikama njihovih

griva je hajr sve do Sudnjeg dana, a to su nagrada i ratni plijen.”³⁸⁷ Po drugima, to će trajati do silaska Isaa, sina Merjemina, a.s., što je u skladu s navedenim hadisom. Njegov je silazak predznak Sudnjeg dana.

3. “*Ali vi ne otpočinjite borbu!*” – Naveli smo moguća tumačenja ovog ajeta. Kada su u pitanju odmetnici, za njih važe samo borba ili pokajanje. Isto važi i za zalutale frakcije. Onaj ko sakrije krivovjersvo, a potom bude otkriven, tretira se kao nevjernik – bit će pogubljen, bez prava na pokajanje. Što se tiče odmetnika (haridžija) protiv pravednih imama, protiv njih se treba boriti sve dok se ne vrate istini. Po nekima, ovaj ajet znači: “Nemojte otpočinjati borbu na nekom drugom, a ne na Allahovu putu – zbog fanatizma ili slave – borite se na Allahovu putu protiv onih koji vas napadaju, u ime Allahove vjere i islamskog učenja.” Prema drugom tumačenju, ovaj ajet znači: “Nemojte se boriti protiv onih koji vas ne napadaju.” Prema ovome, ajet je dokinut naredbom borbe protiv svih nevjernika, a Allah najbolje zna.

﴿ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْتُلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ

³⁸⁶ Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Madža i hasen je, dobar.

³⁸⁷ Hadis bilježe Muslim, Ahmed, Nesai, Tahavi u *Muškilu* i Ibn Hibban od Džerira, r.a.

يُقْتَلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَتَلُوكُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ
جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ فَإِن أَنْتَهُوْا فَإِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٣٢﴾

“I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali. A zlostavljanje je teže od ubijanja! I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! – neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu – pa Allah zaista prašta i samilostan je.” (El-Bekara, 191, 192)

Ovi ajeti sadrže pet pitanja:

1. “I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali”, dakle iz Meke. Taberi kaže da je ovaj ajet upućen muhadžirima, a zamjenica se odnosi na nevjernike Kurejša.

2. “A zlostavljanje je teže od ubijanja!”, to jest smutnja na koju su vas naveli u nastojanju da vas vrate u nevjerovanje. Ona je teža od ubijanja. Mudžahid kaže: “Teže od ubijanja vjernika, jer je ubistvo manje opasnije od smutnje.” Drugi tumače: “Njihovo je mnogoboštvo i nijekanje Allaha teži zločin i opasnije od ubistva za koje vas optužuju.” To je dokaz da je ajet objavljen povodom ubistva Amra ibn Hadremija od Abdullaha et-Temimija, krajem svetog mjeseca redžeba. To navodi Abdullah ibn Džahš, o čemu će biti

riječi. Ovo je tumačenje Taberija i drugih.

3. “I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama, dok vas oni tu ne napadnu.” – Postoje dva stava učenjaka o ovom ajetu. Jedni smatraju da je derogiran, a drugi da je postojan. Mudžahid smatra da je ajet postojan i da se njime zabranjuje svaka vrsta borbe kod Časnoga hrama, osim u samoodbrani. Ovo mišljenje podržava Tavus, a potkrepljuje ga osnovni smisao ajeta. To je ispravno mišljenje. Zastupaju ga i Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici. U *Sahihu* se navodi predanje Ibn Abbasa da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao na dan oslobođenja Meke: “Zaista je ovaj grad Allah učinio svetim na dan kada je stvorio nebesa i Zemlju, pa je on zabranjen Allahovom zabranom i tako će biti do Sudnjega dana. U njemu nije dozvoljena borba nikome prije mene, a ne dozvoljava se ni meni osim jedan čas tokom dana. On je svet Allahovom zabranom do Sudnjega dana.”³⁸⁸ Katada smatra da je ovaj ajet dokinut ajetom: “Kada prođu sveti mjeseci, ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete” (Et-Tevba, 5), a Mukatil da je dokinut ovim ajetom: “I napadajte takve gdje god ih sretnete”, a potom ajetom: “Ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete...” (Et-Tevba, 5) Prema tome,

³⁸⁸ Hadis bilježe Buhari i drugi.

dozvoljeno je započeti borbu u haremu. Njihov je argument činjenica da je Et-Tevba objavljena dvije godine nakon El-Bekare, te da je Poslanik, s.a.v.s., ušao u Meku, prilikom njenog oslobođenja sa gvozdеном kacigom na glavi. Kad je skinuo kacigu, prišao mu neki čovjek i rekao: 'Ibn Hatal se drži za pokrivač Kabe!' 'Ubijte ga!', naredio je Božiji Poslanik, s.a.v.s.³⁸⁹

Ibn Huvejz Mendad smatra da je ajet "I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama..." derogiran, zato što vlada jedinstveno mišljenje da bi se, ukoliko bi neprijatelj osvojio Meku, objavio rat i nagovijestio da će spriječiti obavljanje hadždža i da neće odustati od Meke, trebalo boriti protiv njega čak i kada ne bi započeo rat. U tome nema razlike između Meke i bilo kojeg drugog grada. Ona se naziva svetom iz poštovanja. Poslanik, s.a.v.s., na dan oslobođenja poručio je Halidu ibn Velidu: "Sijeci ih sabljom sve dok me ne susretneš na Safi."³⁹⁰ Potom je Ibn Abbas došao i rekao: "Božiji Poslaniče, Kurejšije su otišli. Od danas nema Kurejša."

O svetosti Meke Poslanik, s.a.v.s., kaže: "U njemu nađeni izgubljen tuđi predmet uzima samo

onaj koji će ga obznaniti"³⁹¹, premda se nađeni predmet u Meki tretira kao i u bilo kojem drugom mjestu. Postoji mogućnost da je ajet derogiran ajetom: "I borite se protiv njih sve dok mnogoboštva ne nestane" (El-Bekara, 193)

Ibnul-Arebi kaže: "Došao sam u Bejtul-Makdis u školu Ebu Ukbe el-Hanefija. Kadi Ez-Zindžani u petak nam je držao predavanje. Tada je došao jedan čovjek lijepog izgleda. Na leđima je nosio rite. Nazvao je selam u stilu učenjaka i sjeo na pročelje, obučen u čobansku odjeću. Kadi Ez-Zindžani upita: 'Ko je gospodin?' 'Jučer su me opljačkali. Bio sam krenuo ka ovom svetom haremu. Dolazim iz Sagana u potrazi za znanjem.' Kadi reče: 'Pitajte ga.' Imao je običaj ugostiti učenjake ustupanjem pitanja. Odabir je pao na pitanje o nevjerniku koji pobjegne u harem – da li ga treba pogubiti ili ne? Pridošlica odgovori da ga ne treba pogubiti. Kada su ga pitali za argument, on odgovori: 'I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama, dok vas oni tu ne napadnu.' Kadi se nije složio s njime, zastupajući mišljenje Šafije i Malika, premda nije slijedio njihov mezheb. Reče: 'Ovaj je ajet dokinut ajetom: 'Ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete...' (et-Tevba, 5)' Čovjek iz Sagana reče: 'Ovo ne dolikuje

³⁸⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Enesa, r.a.

³⁹⁰ Dio prethodnog hadisa, koji navodi Muslim.

³⁹¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

položaju i znanju kadije. Ajet na koji se pozivaš općenit je, odnosi se na sva mjesta, dok se moj ajet odnosi samo na određeno mjesto. Niko ne može reći da univerzalni tekst može derogirati konkretni.’ Ove divne riječi zaprepastiše kadiju Zindžanija.” Ibnul-Arebi dodaje: “Ako nevjernik potraži utočište, ne smije mu se ništa učiniti, na osnovu ajeta i vjerodostojnih hadisa koji zabranjuju borbu u haremu. Kada su u pitanju bludnici i ubice, nad njima treba izvršiti sankcije. Nije dozvoljeno započeti borbu s nevjernikom i ubiti ga, prema tekstu Kur’ana.”

Smatram da argumentacija ubi-
stvom Hatala i njegovih pristalica nije ispravna, zato što se to dogodilo u vrijeme kada je Meka bila neprijateljsko i nevjerničko mjesto i kada je bilo opravdano prolijevanje krvi u vrijeme kada je borba bila dozvoljena. Prema tome, prvo je mišljenje ispravnije, a Allah najbolje zna.

4. Neki učenjaci smatraju da je ovaj ajet dokaz da se raskolnik protiv vođe tretira drugačije od nevjernika. Nevjernika treba pogubiti u svakom slučaju, ukoliko se bude opirao. Protiv raskolnika se borba vodi u ime odbrane. One koji odustanu od borbe ne treba proganjati, niti treba dirati ranjenike. O tome će više biti riječi kod

komentara propisa o raskolnicima u suri Hudžurat, ako Bog da.

5. “*A ako se prođu*”, odnosno ako se prođu borbe protiv vas tako što prihvate vjerovanje u Allaha, On će im oprostiti prethodne grijeha i bit će milostiv za sve što su počinili. Sličan smisao nosi ajet: “*Reci onima koji ne vjeruju: ako se okane, bit će im oprošteno ono što je prije bilo*” (El-Enfal, 38), o čemu će biti riječi.

﴿وَقَتِّلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِئْتَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى
الظَّالِمِينَ﴾

“*I borite se protiv njih sve dok mnogoboštva ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne. Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje.*” (El-Bekara, 193)

Ovaj ajet sadrži dva pitanja:

1. Riječima: “*I borite se*”, naređuje se borba protiv svakog mnogobošca, ma gdje se on nalazio, ukoliko se uzme da ovaj ajet derogira prethodno. Prema drugom tumačenju, njegov je smisao: borite se protiv onih za koje Uzvišeni kaže: “...*ako vas napadnu...*” Prvo je tumačenje vjerovatnije – ajet naređuje opću borbu, bez obzira da li su je nevjernici započeli. Na to ukazuje dodatak “...*i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne*”. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Zapovijedeno mi je da se borim

protiv ljudi sve dok ne posvjedoče da nema boga osim Allaha.” Ajeti i hadis ukazuju da je uzrok borbe mnogoboštvo, zato što se u ajetu navodi: “...sve dok mnogoboštva ne nestane.” Granica je, dakle, nestanak mnogoboštva. To je direktno značenje ajeta. Ibn Abbas, Katada, Rebi, Suddi i drugi kažu da se ovdje misli na mnogoboštvo i druge smetnje vjernicima. Osnova ove riječi (fitna – smutnja) jeste kušnja i ispit. O njenim će značenjima biti više riječi kasnije.

2. Kaže Uzvišeni: “*Pa ako se okane*” od nevjerovanja – tako što će prihvatiti islam, kao što je navedeno u prethodnom ajetu, ili davanjem glavarine, kada su u pitanju sljedbenici Knjige, o čemu će biti riječi u komentaru sure Et-Tevba... U suprotnom, protiv njih će se voditi borba svim silama, zato što nasilništvo podrazumijeva neprijateljstvo. Na neprijateljstvo se neprijateljstvom uzvraća – “*Nepravda se može uzvratiti istom mjerom.*” (Eš-Šura, 40) Prema jednom tumačenju, nasilnici su oni koji započnu rat, a prema drugom, oni koji ustraju u mnogoboštvu.

﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتِ قِصَاصٌ فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ يَمِثِلْ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾

“*Sveti mjesec je za sveti mjesec, a i u svetinjama vrijedi odmazda: onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani onih koji se grijeha klone.*” (El-Bekara, 194)

Ovaj ajet sadrži deset pitanja:

1. “*Sveti mjesec...*” – Povod objave ovog ajeta, po mišljenju Ibn Abbasa, Katade, Mudžahida, Miksema, Suddija, Rebia, Dahhaka i drugih, jeste naknadna umra i godina Hudejbije. Božiji Poslanik, s.a.v.s., krenuo je na umru šeste godine po Hidžri, u mjesecu zul-ka'de. Kada je stigao u Hudejbiju, mušrici Kurejša zaustavili su ga i on se vratio. Uzvišeni je Allah obećao da će mu omogućiti ulazak, što se i desilo naredne godine. Tada je objavljen ovaj ajet. Hasan navodi da su mnogobošci rekli Poslaniku: “Je li ti zabranjeno, Muhammede, ratovati u svetom mjesecu?” “Jeste”, odgovorio je. Kada su naumili napasti ga, objavljen je ovaj ajet. Znači: ako prekrše svetost i napadnu vas, Allah vam ovim ajetom dozvoljava samoodbranu. Prvo je tumačenje poznatije i šire prihvaćeno od ovog.

2. “*...a i u svetinjama vrijedi odmazda.*” – Svetinje su navedene u množini zato što se misli na svetinju svetog mjeseca, svetinju svetog grada i svetinju ihrama.

Prema jednom tumačenju, ajet je povezan s prethodnim. Prema

drugom, radi se o sasvim novoj temi, koja se tiče običaja u početku islama. Ako bi neki čovjek povrijedio drugoga, ovaj bi mu uzvratilo istom vjerom. Ovo je dokinuto propisom o borbi. Po drugima, ovaj se ajet ne tiče povreda koju jedan musliman nanese drugom. Stoga nije derogiran. Kome bude nanescena materijalna ili fizička šteta, ima pravo uzvratiti istom mjerom, ukoliko želi. Ovo nema veze s odnosom između čovjeka i Allaha. To je mišljenje Šafije i drugih učenjaka, te, po jednom predanju, od Malika. Dio Malikovih učenika smatra da se na to nema pravo, zato što pitanja odmazde regulira vlast.

Što se tiče imetka, o tome govori hadis: "Vrati emanet onome ko ti ga je povjerio i ne obmanuj onoga koji je tebe obmanuo."³⁹² Hadis navode Darekutni i drugi. Ako nam obmanjivač povjeri nešto, nije nam dozvoljeno da ga prevarimo, već povjerenu stvar moramo vratiti. Ovo je zvanično mišljenje u malikijskom mezhebu. Taj stav zastupa Ebu Hanifa i zasniva ga na ovom hadisu, kao i na ajetu: *"Allah vam zapovijeda da odgovorne službe onima koji su ih dostojni povjeravate"* (En-Nisa, 58) To je stav Ataa el-Horasanija. Kudama ibn Hejsem kaže: "Upitao sam Horasanija: 'Jedan čovjek

mi je dužan nešto. On to negira i odbacuje moje dokaze. Hoću li tražiti odmazdu za svoj imetak?' Učenjak odgovori: 'A kada bi on silovao tvoju ropkinju, da li bi i ti učinio isto?'"

Smatram da je ispravno mišljenje da je to dozvoljeno učiniti na bilo koji način, osim ako se to neće smatrati krađom. To je mišljenje Šafije, a Davudi ga prenosi i od Malika. Za ovo se mišljenje opredjeljuju Ibn Munzir i Ibnul-Arebi. To se ne smatra prevarom, već ostvarivanjem prava.

Hind, Ebu Sufjanova žena, obratila se Poslaniku, s.a.v.s.: "Ebu Sufjan je tvrdica. Ne daje mi opskrbu koja bi bila dovoljna meni i mome djetetu, osim ako ja uzmem od njega, a da on to ne zna." Rekao je: "Uzmi koliko je, prema običaju, dovoljno tebi i tvome djetetu."³⁹³ Dozvolio joj je da uzme samo onoliko koliko joj treba. Sve to ima osnove u vjerodostojnim predanjima. A ajet: *"...onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte..."*, stavlja tačku na ove nedoumice.

3. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem nadoknade štete u drugoj vrsti imetka. Jedni smatraju da je dozvoljeno uzeti samo ono što sudija dodijeli. Od Šafije postoje dva predanja, od kojih je vjerodostojnije

³⁹² Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi i Darekutni od Ebu Hurejre, r.a.

³⁹³ Hadis bilježe Buhari, Ahmed, Tirmizi, Ebu Ja'la i Ibn Hibban od Enesa, r.a.

ono koje odobrava uzimanje, smatrajući da je to istovjetno situaciji kada se dobije ista vrsta imetka. Prema drugom mišljenju, to se ne smije uzeti, zato što je različite vrste. Neki kažu da se treba procijeniti šteta i uzeti protuvrijednost. To je ispravno mišljenje, na osnovu navedenih dokaza.

4. Iz prethodnog propisa proizlazi drugi – da li se u slučaju nadoknade uzimaju u obzir dugovi i drugo? Šafija kaže da se ne uzimaju, već samo ono što je čovjek dužan dotičnoj osobi. Malik kaže da se imetak treba razdijeliti među potražiteljima, što je logično, a Allah najbolje zna.

5. Riječi Uzvišenog: “*Onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte*”, imaju općenit smisao, što je općeprihvaćeno. Uzvratanje se realizira izravno, ako je moguće, ili na osnovu presude. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem kompenzacije – da li se ona naziva napadom ili ne? Oni koji smatraju da u Kur’anu ne postoji metafora, kažu da se i uzvratanje naziva napadom, ali to je dozvoljeni napad.

Oni koji odobravaju vjerovanje da u Kur’anu postoji metafora napad shvaćaju u prenesenom značenju, kao jezičku antitezu, što je u velikoj mjeri zastupljeno u arapskom jeziku.

6. Učenjaci se razilaze u vezi sa slučajem kada dođe do trošenja ili kvarenja otudene robe ili životinje, koje nije moguće vagati. Šafija, Ebu Hanifa, njihovi sljedbenici i grupa drugih učenjaka smatraju da se ista količina mora vratiti. Vrijednost se uzima u obzir samo kada ne postoji istovjetan objekt, na osnovu ajeta: “*Onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom*”; “*Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko vam je učinjeno.*” (En-Nahl, 126)

Po njima, ovo je univerzalno pravilo koje važi za sve. Njihov je argument slučaj kada je Poslanik, s.a.v.s., razbijenu posudu nadoknadio zdravom, rekavši: “Hrana za hranu, a posuda za posudu.”

“Božiji Poslanik, s.a.v.s., boravio je kod jedne od svojih žena. Sluga mu je donio zdjelu sa hranom od druge supruge. Ova polomi rukom zdjelu.” Ibn Musenna³⁹⁴ kaže: “Poslanik, s.a.v.s., uze polomljene dijelove i sastavi ih. Sakupljao je hranu govoreći: ‘Vaša je majka ljubomorna.’” Ibn Musenna dodaje da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Jedite.” Jeli su iz zdjele žene koja je razbila. Potom se nastavlja Museddedova verzija: “Jeli su, a Poslanik, s.a.v.s., držao je zdjelu sve dok nisu završili. Potom je ispravnu posudu dao

³⁹⁴ Jedan od prenosilaca.

dostavljaču, a razbijenu zadržao u kući.”³⁹⁵

Aiša, r.a., kaže: “Niko nije pripremao bolju hranu od Safijje. Poslala je Poslaniku, s.a.v.s., zdjelu s hranom. Meni je ruka zadrhtala i zdjela se razbila. Rekla sam: ‘Božiji Poslaniče, kako ću se iskupiti za ovo?’ On reče: ‘Zdjela za zdjelu, hrana za hranu.’” Malik i njegovi sljedbenici kažu: “Kod otuđenja životinje i robe koja se ne može mjeriti treba vratiti vrijednost, a ne istu stvar. Poslanik, s.a.v.s., polovinu je roba namirio polovinom ortaka, ne namirujući polovinu roba. Među učenjacima nema dileme da se kod hrane, pića i mjerljivih stvari treba namiriti isto, zato što je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Hrana za hranu.”

7. Nema dileme među učenjacima da ovaj ajet predstavlja princip kod odmazde. Osoba koja izvrši ubistvo bit će pogubljena na isti način. To je stav većine uleme. Iznimku predstavlja jedino ubistvo nedozvoljenim sredstvom, poput homoseksualnog akta ili napajanja alkoholom. Odmazda za smrt nastala u tim okolnostima bit će izvršena sabljom. U šafij-skom mezhebu postoji stav da se odmazda i tom slučaju treba izvršiti na isti način – nabijanjem na kolac ili napajanjem vodom sve do smrti.

³⁹⁵ Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi, Ahmed i Ebu Ja’la od Enesa, r.a.

Ibn Madžišun kaže: “Onaj ko ubije vatrom ili otrovom, neće biti ubijen na isti način, zato što Poslanik, s.a.v.s., kaže: ‘Samo Allah kažnjava vatrom.’”³⁹⁶ Otrov je unutrašnja vatra. Većina učenjaka smatra da se odmazda treba izvršiti istim sredstvima, na osnovu općenitosti ajeta.

8. Kada je u pitanju odmazda štapom, Malik u jednom predanju kaže: “Ukoliko je smrt nastala usljed dugotrajnog mučenja štapom, odmazdu treba izvršiti sabljom.” Ovo prenosi Ibn Vehb, a podržava Ibn Kasim. U drugom se predanju navodi da je rekao kako odmazdu treba izvršiti istim predmetom iako je smrt nastupila mučenjem. To je mišljenje Šafijje.

Ešheb i Ibn Nafi navode da je Malik smatrao u slučaju ubistva kamenom ili štapom odmazdu treba izvršiti na isti način ukoliko je udarac bio pripremljen. Međutim, ako se radilo o više udaraca, odmazda neće biti izvršena na taj način. Prema tome, odmazda se neće vršiti gađanjem strijelama ili kamenjem, zato što je to vid mučenja. Ovo mišljenje podržava Abdul-Melik.

Ibnul-Arebi kaže: “Istina je da su naši učenjaci smatrali da je isto-vjetnost obavezna, osim ako kazna ne bi prešla u mučenje. Tada će se odmazda vršiti sabljom.” Naši su

³⁹⁶ Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ibn Hibban, Ahmed i Humejdi od Ibn Abbasa, r.a.

učenjaci jedinstveni u stavu da, ukoliko dođe do odsijecanja ruke ili noge ili vađenja oka usljed mučenja, nad izvršiteljem treba sprovesti isti postupak, jer je tako postupio Poslanik, s.a.v.s., sa ubicama pastira. Ukoliko je do ubistva došlo usljed odbrane ili tuče, onda će odmazda biti izvršena sabljom.

Druga grupa učenjaka zastupa drugačije mišljenje – da se odmazda može vršiti samo sabljom. To je mišljenje Ebu Hanife, Ša'bija i Nehajja. Njihov je argument hadis u kome Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Odmazda se izvršava samo sabljom."³⁹⁷ Pored toga, tortura je zabranjena. U drugom se hadisu navodi: "Vatrom kažnjava samo Gospodar vatre." Ispravno je mišljenje većine učenjaka, doneseno na osnovu predanja Enesa ibn Malika da je nađena neka djevojka izubijane glave između dva kamena pa su je upitali: "Ko ti je ovo učinio? Je li taj i taj, pa je li taj i taj?", dok joj nisu tako spomenuli nekakvog jevreja. Tada je klimnula glavom pa je jevrej priveden i nakon što je to potvrdio, Božiji Poslanik, s.a.v.s., naredio je da mu se glava izubija kamenom.³⁹⁸

³⁹⁷ Hadis bilježe Ibn Madža, Darekutni i Bejheki od Ebu Bekre. Hadis navode Ibn Madža, Darekutni i Bejheki od Nu'mana ibn Bešira, r.a.

³⁹⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Enesa, r.a.

U drugom se predanju navodi da ga je Poslanik, s.a.v.s., usmrtio između dva kamena. Ovo je nedvosmislen i vjerodostojan argument i u skladu je ajetima: "Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko vam je učinjeno" (En-Nahl, 126); "...uzvratite istom mjerom." Što se tiče navođenja Džabirova hadisa kao argumenta, on nije vjerodostojan kod muhaddisa, jer ne potječe iz pouzdanih izvora. Da je ispravan, mi bismo ga prihvatili. Onaj ko ubije željeznim predmetom, bit će pogubljen na isti način. Na to ukazuje Enesov hadis o jevreju koji je kamenjem izubijao glavu djevojke, nakon čega je Poslanik, s.a.v.s., naredio da se kazni na isti način.

Što se tiče zabrane torture, to prihvaćamo u slučaju da prilikom zlodjela nije bilo torture. Na torturu se uzvraća torturom. Na to ukazuje hadis Urenijjina,³⁹⁹ kao i hadis: "Vatrom kažnjava samo Gospodar

³⁹⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Enesa, r.a., u kome se navodi: "Došlo je Vjerovjesniku, s.a.v.s., nekoliko ljudi od Ukla pa su primili islam. Imali su tegobe zbog boravka u Medini. Poslanik, s.a.v.s., zapovjedio im je da odu devama muzarama i piju njihovu mokraču i mlijeko. To su učinili, pa su ozdravili. Potom su se odmetnuli od islama, ubili su pastire i potjerali sebi te deve. Tada je Poslanik, s.a.v.s., poslao za njima potjeru. Kada su mu ih doveli, naredio je da ih kazne i pogube.

vatre.” Ovo je tačno ukoliko počinitelj i sam nije koristio vatru. Međutim, onaj ko je spalio i sam će biti spaljen. Na to ukazuje načelani stav Kur’ana. Šafija tvrdi da će onaj ko namjerno nekog gurne u vatru i sam biti bačen u vatru i biti zadržan u njoj sve dok ne umre. Vekar u *Muhtesaru* navodi da je ovo Malikovo mišljenje. Njega podržava i Muhammed ibn Abdul-Hakem. Ibn Munzir kaže: “Mnogi učenjaci tvrde da onome ko objesi drugog slijedi odmazda.” Muhammed ibn Hasan protivi se ovom mišljenju, tvrdeći da onaj ko ubije vješanjem, bacanjem u bunar, bacanjem sa brda ili sa drugog visokog mjesta – neće biti pogubljen, već će dati krvarinu. Ukoliko bude poznat po tome, tj. ako je prethodno već nekog objesio, onda će biti pogubljen. Ibn Munzir kaže: “Budući da je Poslanik, s.a.v.s., istom mjerom kaznio jevreja koji je izubijao glavu djevojke, na ove postupke treba uzvratiti istom mjerom, tako da ovo mišljenje nema smisla.”

Iz više se izvora navodi da je Ebu Hanifa zastupao ovakav stav. Radi se o izdvojenom mišljenju Ebu Hanife o pitanju ubistva vješanjem, trovanjem, bacanjem s brda, u bunar ili s drveta, za koje on ne zahtijeva pogubljenje niti odmazdu. Iznimku, po njemu, predstavlja, ubistvo oštrim predmetom – željezom, kamenom, drvetom – ili

ukoliko je ubica od ranije poznat po istom prekršaju. U tom je slučaju dužan dati krvarinu. Ovo je mišljenje opovrgnuto Kur’anom i sunnetom. Ono predstavlja novotariju nepoznatu ummetu, ali i put ka ukidanju odmazde, koju je Uzvišeni propisao, a od koje se ne može objeći.

9. Učenjaci se razilaze u vezi sa slučajem kad neko zarobi čovjeka kojeg, kasnije, neko drugi ubije. Ata kaže da se ubica treba pogubiti, a zadržavatelja treba zarobiti do smrti. Malik kaže: “Ukoliko ga je zarobio s namjerom ubistva, obojica će biti pogubljeni. Po mišljenju Šafije, Ebu Sevra i Nu’mana, zadržavatelja treba kazniti. Ovo mišljenje prihvaća i Ibn Munzir.

Smatram da je Ataovo mišljenje ispravno i u skladu s Objavom. Darekutni navodi Omerovo predanje da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ukoliko neko zarobi čovjeka koga treće lice ubije, ubica će biti pogubljen, a zadržavatelj uhićen.”⁴⁰⁰

10. “*Onima koji vas napadnu...*” – Ko ti nanese nepravdu, uzvрати istom mjerom; ko te opsuje, uzvрати mu istom mjerom; ko ti ukalja čast, ukaljaj i ti njemu – ne diraj njegove roditelje, djecu ili rođake. Ne smiješ lagati na njega ukoliko

⁴⁰⁰ Bilježe ga Darekutni i Bejheki od Ibn Omera. Bejheki kaže da ovo predanje nije vjerodostojno. Radi se o mursel predanju od Ismaila.

je on slagao na tebe. Na grijeh se ne uzvraća grijehom. Naprimjer, ukoliko te nazove nevjernikom, dozvoljeno ti je da mu odgovoriš da je on nevjernik. Ako ti kaže da si bludnik, ti ćeš mu odgovoriti: "Lažove, potvoritelju!" Ako mu uzvратиш da je bludnik, bit ćeš grešan zbog laži. Ukoliko ti ne želi vratiti dug, premda je bogat, reci mu: "Nepravedniče, uzurpatoru!" Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Imućan čovjek koji odgađa vraćanje duga gubi svetost časti i zaslužuje kaznu." Što se tiče gubitka svetosti časti, to je već objašnjeno. Što se tiče kazne, to je zatvor. Ibn Abbas kaže: "Ovo je objavljeno prije nego što je islam ojačao. Tada je muslimanima naređeno da na nanesenu nepravdu istom mjerom uzvrate, otrpe ili oprostite. Zatim je ovo derogirano ajetom: *‘A borite se protiv svih mnogobožaca’* (Et-Tevba, 36) Prema drugom mišljenju, ajet je dokinut time što je odmazda prenijeta u nadležnost vlasti. Niko ne smije uzvraćati na nanesenu nepravdu bez dozvole vladara.

﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

“I imetak na Allahovom putu žrtvujte, i sami sebe u propast ne dovodite, i dobro činite – Allah, zaista, voli

one koji dobra djela čine.” (El-Bekara, 195)

Ovaj ajet sadrži tri pitanja:

1. Buhari navodi da je Huzejfa rekao da je ajet: *“I imetak na Allahovom putu žrtvujte, i sami sebe u propast ne dovodite”*, objavljen o milostinji.⁴⁰¹ Jezid ibn Habib prenosi od Eslema Ebu Imrana: “Opsjedali smo Konstantinopolj pod vodstvom Abdur-Rahmana ibn Velida. Bizantinci su leđima podupirali gradske zidine. Jedan čovjek krenu na neprijatelja. Ljudi povikaše: ‘Ne, ne! Nema Boga osim Allaha, sam sebe u propast šalje!’ Ebu Ejjub reče: ‘Neka je hvaljen Allah!’

Ovaj je ajet objavljen o nama, ensarijama, kada je Allah pomogao Poslaniku, s.a.v.s., i ojačao vjeru. Tada smo rekli da ćemo očistiti naše imetke, pa je Allah objavio ajet: *‘I imetak na Allahovom putu žrtvujte.’* Dovodjenje u propast jeste kada vodimo računa o imetku, a odrekemo se džihada.’ Ebu Ejjub se borio na Allahovu putu sve dok nije sahranjen u Konstantinopolju.” Njegov se mezar nalazi tamo. Ebu Ejjub nam ukazuje na to da dovodjenje u propast znači odricanje od borbe na Allahovu putu te da je ajet objavljen tim povodom. Slično se predanje prenosi od Huzejfe,⁴⁰² Katade, Mudžahida i Dahhaka.

⁴⁰¹ Hadis bilježi Buhari od Huzejfe, r.a.

⁴⁰² Prethodno predanje.

Tirmizi navodi predanje sličnog smisla: "Bili smo pred bizantinskim gradom."⁴⁰³ Bizantinci nam suprotstaviše poveću grupu. Suprotstaviše i muslimani njima toliku ili još veću grupu. Na čelu egipatske jedinice bio je Ukbe ibn Amir, dok je na čelu cijele vojske bio Fedale ibn Ubejd. Jedan muslimanski borac navali na bizantinsku vojsku. Pošto uđe među njih, ljudi povikaše: 'Neka je slavljen Allah, on se svojim rukama baca u propast!' Kad to ču Ebu Ejub el-Ensari, ustade i reče: 'O, ljudi, pogrešno ste razumjeli ovaj ajet. Ovaj je ajet objavljen u vezi s nama ensarijama!

Pošto je Allah ojačao islam i pošto se povećao broj njegovih pomagača, mi jedni drugima, tajno, bez znanja Allahova Poslanika, s.a.v.s., rekosmo: 'Naš se imetak prilično istrošio, a Allah je ojačao islam, a i povećao se broj njegovih pomagača. Možda ne bi bilo loše da se malo posvetimo našim imecima i nadoknadimo ono što se potrošilo.' Uzvišeni Allah (tim povodom) objavi Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., odgovor na ono što smo kazali: *'I imetak na Allahovu Putu žrtvujte,*

⁴⁰³ U Ebu Davudovoj predaji stoji: "Krenuli smo iz Medine prema Konstantinopolju, da ga osvojimo. Na čelu naše vojske bio je Abdur-Rahman sin Halida ibn Velida..."

i sami sebe u propast ne dovodite."⁴⁰⁴ Dovodjenje u propast ogledalo se u tome što smo mislili da se posvetimo imovini, kako bismo naknadili ono što je potrošeno, a da napustimo borbu.' Ebu Ejub se lično borio na Allahovu putu sve do smrti. Pokopan je u bizantinskoj zemlji⁴⁰⁵."

Huzejfa ibn Jeman, Ibn Abbas, Ikrima, Ata, Mudžahid i većina učenjaka daju sljedeće tumačenje: "Ne dovodite sami sebe u propast tako što nećete žrtvovati imetak na Allahovu putu, bojeći se siromaštva. Ljudi će govoriti: 'Nemam šta dati.'" Buhari podržava ovo tumačenje, ne navodeći drugo. A Allah najbolje zna. Ibn Abbas kaže: "Žrtvuj imetak na Allahovu putu, pa makar imao samo strijelu ili vrh strijele. Nemojte govoriti: 'Nemam ničega.'" Slično tumačenje navodi i Suddi: "Žrtvuj, pa makar povodac. Ne dovodi sebe u propast govoreći da nemaš ničega." Treće tumačenje navodi Ibn Abbas: "Kada je Božiji Poslanik, s.a.v.s., naredio ljudima da

⁴⁰⁴ Dio 195. ajeta sure El-Bekara, koji u cijelosti glasi: *"I imetak na Allahovu putu žrtvujte, i sami sebe u propast ne dovodite, i dobro činite; Allah, zaista, voli one koji dobra djela čine."*

⁴⁰⁵ Pokopan je u Istanbulu. Hadis bilježe Ebu Davud i El-Nesai u *Sunenima*, Ebu Ja'la el-Mevsili u *Musnedu*, Ibn Hibban u *Sahihu* i Hakim u *Mustedreku*. Hakim veli da je vjerodostojan prema kriterijima Buharija i Muslima.

pođu u džihad, neki beduini dođoše u Medinu i rekoše: 'Čime ćemo se opremiti? Tako nam Allaha, nemamo zaliha, a niko nam ne daje hranu.' Tada je Uzvišeni objavio: '*I imetak na Allahovom putu žrtvujte*', to jest udjeljujte, imućni ljudi, na Allahovu putu, odnosno, u pokornosti Allahu: "...*i sami sebe u propast ne dovodite*", to jest ne uskraćujte milostinju, da ne biste propali." Slično tumačenje daje Mukatil.

Ibn Abbasove riječi znače: nemojte uskraćivati svoju pomoć slabima. Ako se oni povuku iz borbe, neprijatelj će vas pobijediti i vi ćete propasti. Prema četvrtom tumačenju, Beraa ibn Aziba su pitali o ovom ajetu: "Da li je to čovjek koji napada bataljon?" "Ne", odgovori. "Misli se na čovjeka koji počini grijeh, pa spusti ruke i kaže: 'Ogrezao sam u grijesima i za mene nema oprosta', gubeći nadu u Allaha, nastavljaajući s grijешenjem." Prema ovom tumačenju, propast znači gubitak nade u Allaha. Ovo je mišljenje Abide es-Sulemija. Zejd ibn Eslem kaže: "Ovaj ajet znači: 'Nemojte kretati u borbu bez opskrbe. To su neki uradili, pa su ostali na putu i postali zavisni od ljudi.'" Ovo je pet tumačenja ajeta. Allahov put u ovom ajetu znači džihad, a odnosi se na sve vidove borbe.

2. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem je li dozvoljeno pojedincu

da napadne neprijatelja. Kasim ibn Muhajmera, Kasim ibn Muhammed i Abdul-Melik od naših učenjaka, smatraju da nije zabranjeno da pojedinac sam nasrne na veliku armiju, ukoliko je snažan i iskren u svojem nijjetu. Ukoliko nije snažan, to se računa odvođenjem u propast. Prema drugom mišljenju, ako iskreno želi postati šehid, neka nasrne, zato što je njegov cilj pojedinac iz redova neprijatelja. Ovo se jasno očituje u ajetu: "*Ima ljudi koji se žrtvuju da bi Allaha umilostivili.*" (El-Bekara, 207)

Ibn Huvejz Mendad kaže: "Ako čovjek napadne stotinu ljudi, bataljon vojske, grupu razbojnika, ratnika ili odmetnika, on može imati dva statusa: 1. onaj ko je uvjeren da može ubiti one koje je napao, a zatim se sigurno povući. To je opravdano; 2. opravdano je i ako se nada da će postići cilj, ali da će biti savladan ili ranjen, nakon što neprijatelju nanese gubitke koji će koristiti muslimanima. I ovo je dozvoljeno." Kada se muslimanska vojska susrela s perzijskom, konji muslimana plašili su se slonova. Jedan muslimanski vojnik napravio je slona od zemlje, kako bi svoga konja navikao na slonove. Kada se konj prestao plašiti slonova, on je krenuo da napadne Perzijance. Rekoše mu da će poginuti, a on odgovori: "Nije šteta ako poginem ako će muslimani pobijediti." Isto

se desilo i u Bici kod Jemame, kada se pleme Benu Hanifa utvrdilo u baščama. Jedan musliman je rekao: "Umotajte me u kožni oklop, pa me bacite na njih." To su i učinili. Vojnik se borio sam i uspio otvoriti kapiju.

Sličan se primjer desio u vrijeme Poslanika, s.a.v.s. Jedan je čovjek došao Poslaniku, s.a.v.s., i rekao mu: "Ako poginem na Allahovu putu, trpeći i nadajući se Allahovoj nagradi, kakvu ću nagradu imati?" "Imat ćeš Džennet", odgovori Poslanik, s.a.v.s. Kada je počela borba, ovaj se čovjek bacio na neprijatelja i borio se sve dok nije poginuo.⁴⁰⁶

Muslim u *Sahihu* navodi predanje Malika ibn Enesa u kome se prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., u Bici na Uhudu bio opkoljen (od strane mušrika) sa grupom ashaba od kojih je bilo sedam ensarija i dvojica Kurejšija. Kad su mu se mušrici primakli, rekao je: "Ko ih odbije od nas, ima Džennet!", ili je rekao: "...bit će sa mnom u Džennetu." Na to je istupio jedan od ensarija i stao se boriti sve dok nije poginuo. Kad su mu se ponovo približili, rekao je: "Ko ih odbije od nas, ima Džennet!", ili je rekao: "...bit će sa mnom u Džennetu." Ponovo je istupio jedan od ensarija i stao se boriti sve dok i on nije poginuo. Tako se to ponavljalo dok

svih sedam ensarija nije izginulo. Nakon toga, Božiji je Poslanik, s.a.v.s., rekao dvojici svojih drugova: "Nismo bili pravedni prema našim drugovima (ensarijama)."⁴⁰⁷

Muhammed ibn Hasan smatra da, ukoliko pojedinac sam napadne hiljadu mnogobožaca, to ne smeta ako postoji nada da se može spasiti i nanijeti štetu neprijatelju. U suprotnom, to je pokuđeno, zato što je sebe izložio uništenju, ne donoseći time korist muslimanima. Ako tim postupkom želi ohrabriti muslimane da napadnu neprijatelja, onda to može biti dozvoljeno, zato što donosi neku korist muslimanima.

Dozvoljeno može biti i žrtvovanje u cilju demonstracije hrabrosti muslimana, kako bi se zaplašio neprijatelj. A ako se žrtvovanjem donosi očigledna korist muslimanima, osnaži Allahova vjera i oslabi nevjerovanje, to je častan postupak koji je Uzvišeni pohvalio: "*Allah je od vjernika kupio živote njihove*" (Et-Tevba, 111), kao i u drugim ajetima koji govore o vrijednosti žrtvovanja. Prema tome, princip naređivanja dobra i odvrćanja od zla glasi da osoba koja u želji da doprinese vjeri žrtvuje svoj život za služuje najviši stepen šehida. Kaže Uzvišeni: "...obavljaj molitvu i traži da se čine dobra djela, a odvrćaj od

⁴⁰⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Džabira, r.a.

⁴⁰⁷ Hadis bilježe Muslim, Ahmed, Ebu Ja'la i Ibn Hibban od Enesa, r.a. Ovo je Muslimova verzija.

hrđavih i strpljivo podnosi ono što te zadesi – dužnost je tako postupiti.” (Lukman, 17) Ikrima prenosi od Ibn Abbasa da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Najvredniji šehidi su Hamza ibn Abdul-Muttalib i čovjek koji je rekao istinu u lice nepravednom vladaru i zbog toga poginuo.”⁴⁰⁸ O ovome će biti više riječi u komentaru sure Alu Imran, ako Bog da.

3. “I dobro činite...” - Žrtvovanjem imetka na putu dobra i nadajte se da će vam Allah nadoknaditi žrtvu. Prema drugom tumačenju, naredba “...i dobro činite...”, odnosi se na činjenje dobrih djela, što se prenosi od nekih ashaba.

﴿وَأْتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

“Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte! A ako budete spriječeni, onda

kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite, a glave svoje, dok kurbanu ne stignu do mjesta svoga, ne brijete. A onaj među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči, neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi. Kada budete slobodni, obavite umru do hadždža i zakoljite kurban do koga možete lahko doći. A onaj ko ga ne nađe, neka posti tri dana u danima hadždža i sedam dana po povratku – to jest punih deset dana. To je za onoga koji nije iz Meke. I bojte se Allaha i znajte da On teško kažnjava.” (El-Bekara, 196)

Riječi Uzvišenog: “Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte!”, sadrže sedam pitanja:

1. Učenjaci se razilaze oko tumačenja “izvršavanja” hadždža i umre. Jedni kažu da to znači “obavljajte”. Prema ovom tumačenju, umra je obavezna, kao što ćemo vidjeti. Oni koji umru ne smatraju obaveznom, kažu da hadždž i umru treba izvršiti nakon što se u njih stupi. Jer, onaj ko obuče ihrame, mora upotpuniti obrede i ne smije ih prekinuti. Ovo je tumačenje Ša’bija i Ibn Zejda. Alija ibn Ebu Talib kaže: “Hadždž i umra izvršavaju se tako što se u ihram stupi u krugu porodice.” Ovo se tumačenje prenosi i od Omera ibn Hattaba, Sa’da ibn Ebu Vekkasa, a primjenjivao ga je i Imran ibn Husajn. Sufjan es-Sevri kaže: “Hadždž i umra izvršavaju se tako što čovjek krene na put samo s tim ciljem, a

⁴⁰⁸ Bilježe ga Hakim i Dejlami od Džabira, r.a. i sahih je.

ne radi trgovine ili nečeg drugog.” Ovome u prilog idu riječi “*radi Allaha*”. Omer kaže: “Izvršavaju se tako što će oba obreda biti zasebno obavljena, ne kao temettu ili kiran.” Ovo mišljenje navodi Ibn Habib. Mukatil kaže: “Izvršenje se postiže tako što se neće činiti nešto što je zabranjeno i nepotrebno.” Jer, u džahilijetu se telbija izgovarala na sljedeći način: “Odazivam Ti se, Allahu moj, odazivam, Ti nemaš saučesnika, osim saučesnika kojeg posjeduješ, kao i ono što on ima.” Znači – upotpunite ih i ne miješajte ih ni s čim drugim.

Što se tiče predanja od Alije i postupaka Imrana ibn Husajna u ihramima, prije mikata, koje je odredio Božiji Poslanik, s.a.v.s., to je mišljenje i Abdullaha ibn Mesuda i jednog dijela selefa. Potvrđeno je da je Omer stupao u ihram od Ilije,⁴⁰⁹ a Esved, Alkama, Abdur-Rahman i Ebu Ishak su ihrame oblačili kod kuće. To je Šafija odobrio.

Ebu Davud i Darekutni navode predanje Ummu Seleme da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko iz Bejtul-makdisa nanijeti hadždž ili umru, bit će čist od grijeha kao na dan kada ga je majka rodila.”⁴¹⁰ U drugom se predanju navodi:

⁴⁰⁹ Bejtul-makdis (Jesusalim).

⁴¹⁰ Bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža, Ibn Hibban, Darekutni, Taberani, Ebu Ja’la i Ahmed, svi od Ummu Seleme, r.a. Hadis je daif, slab.

“Bit će mu oprošteni raniji i kasniji grijesi.” Hadis navodi i Ebu Davud, uz napomenu: “Neka se Allah smiluje Veki! Stupio je u ihram iz Bejtul-makdisa, krećući se ka Meki.” Ovo je dokaz da je dozvoljeno obući ihrame prije mikata. Malik smatra pokuđenim oblačenje ihrama prije mikata. U prilog tome navodi predanje Omera ibn Hattaba, koji je zamjerio Imranu ibn Husajnu oblačenje ihrama u Barsi. Osman je zamjerio Abdullahu ibn Amiru oblačenje ihrama prije mikata. Ahmed i Ishak navode da su mikati mjesto početka obreda. Argument u korist ovog mišljenja jeste činjenica da je Poslanik, s.a.v.s., odredio mikate, koji označavaju početak hadždža. Poslanik, s.a.v.s., nije oblačio ihrame kod kuće kada je krenuo na hadždž, već ih je obukao na mikatu koji je odredio za svoj ummet. Ono što je Poslanik, s.a.v.s., činio jeste bolje, ako Bog da. Na isti način hadždž su obavljali ashabi i tabiini.

Pobornici drugog mišljenja smatraju da je to bolje na osnovu riječi Aiše: “Kad god je Božiji Poslanik, s.a.v.s., imao izbor između dviju stvari, uvijek se opredjeljivao za lakšu od njih...”⁴¹¹ i hadisa Ummu Seleme, uz predanje od ashaba o tome. Oni su bili svjedoci načina na koji je Poslanik, s.a.v.s., stupao

⁴¹¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

u ihrame s mikata i znali su da je time želio olakšati svome ummetu.

2. Imami navode da je za mjesto i vrijeme stupanja u ihram Vjerovjesnik, s.a.v.s., Medinlijama odredio Zu Hulejfu, stanovnicima Šama Džuhfu, Nedždancima Karnu Menazil, a stanovnicima Jemena Jelemlem. To su mjesta za njih i za svakog drugog ko bude naišao preko njih i namjeravao obaviti hadždž i umru. Ko bude unutar tih mjesta, stupit će u ihram od mjesta gdje je donio odluku za hadždž. Tako je za stanovnike Meke mikat iz same Meke.⁴¹² Učenjaci jednoglasno prihvaćaju odredbe ovog hadisa, bez ikakva odstupanja.

Razilaze se u vezi s pitanjem kojem mikatu pripadaju stanovnici Iraka. Ebu Davud i Tirmizi bilježe predanje Ibn Abbasa: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., stanovnicima istoka je za mikat odredio mjesto El-Akik."⁴¹³ Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasen.

Prenosi se da je Omer za stanovnike Iraka odredio Zatu Irk. U Ebu Davudovoj knjizi navodi se predanje Aiše da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., stanovnicima Iraka odredio za mikat Zatu Irk.⁴¹⁴ Ovo

je ispravno mišljenje. Predanje da je Omer odredio mikat zato što je Irak osvojen u njegovo vrijeme predstavlja previd, zato što je taj mikat ranije odredio Božiji Poslanik, s.a.v.s., kao što je za stanovnike Šama odredio Džuhfu. U to je vrijeme Šam bio zemlja nevjernika, kao i Irak i druge zemlje. Obje su zemlje osvojene u vrijeme Omera, r.a. Oko toga su historičari jedinstveni. Ebu Omer kaže: "Svaki stanovnik Iraka ili Šama koji stupi u ihram na Zatu Irku, učinio je to na svom mikatu, po mišljenju svih učenjaka. Ipak, po njima je preče da se to čini na Akiku, premda je njihov mikat i Zatu Irk."

3. Učenjaci su složni u stavu da se onaj ko obuče ihram prije mikata smatra muhrimom. Oni koji smatraju da je vrednije oblačiti ihram kod mikata osuđuju tu praksu zbog poteškoća koje čovjek sebi stvara u onome što mu je Allah olakšao. Pri tome je izložen neugodnostima koje ne može predvidjeti. Po mišljenju svih, obavezan je pridržavati se propisa vezanih za ihram ukoliko ga obuče, zato što je povećao period ihrama, a nije smanjio.

4. Ovaj je ajet dokaz da je obavljanje umre obaveza, zato što je Uzvišeni naredio izvršavanje umre, kao i hadždža. Subej ibn Ma'd kaže: "Kazao sam Omeru, r.a.: 'Bio sam kršćanin, pa sam prihvatio islam. Smatram da mi je dužnost obaviti

⁴¹² Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Omera, r.a., u sličnim verzijama.

⁴¹³ Hadis je daif, slab. Bilježe ga Ebu Davud i Tirmizi od Ibn Abbasa, r.a.

⁴¹⁴ Bilježe ga Ebu Davud, Nesai, Darekutni, Bejheki, svi od Aiše, r.a. Hadis je hasen-garib.

hadždž i umru. Donio sam nijet da ih obavim zajedno.' Omer mi odgovori: 'Ispravno slijediš sunnet svog Poslanika.'⁴¹⁵ Ibn Munzir zapaža kako mu nije osporio tvrdnju da su hadždž i umra dužnosti. Umru smatraju obaveznom (vadžibom) Alija ibn Ebu Talib, Ibn Omer i Ibn Abbas.

Darekutni navodi da je Abdullah ibn Omer govorio: "Svako Allahovo stvorenje je dužno obaviti hadždž i umru, ako su u mogućnosti. Onome ko obavi više od toga – to je dobrovoljni ibadet." On dalje navodi kako nije čuo da je rekao nešto o stanovnicima Meke. Ibn Džurejdž kaže: "Ikrima mi je prenio da je Ibn Abbas rekao da je umra obavezna kao i hadždž, za one koji su u mogućnosti." Iz redova tabiina umru smatraju obaveznom Ata, Tavus, Mudžahid, Hasan, Ibn Sirin, Ša'bi, Seid ibn Džubejr, Ebu Burda, Mesruk, Abdullah ibn Šeddad, Šafija, Ahmed, Ishak, Ebu Ubejd i Ibn Džehm iz malikijskog mezheba. Sevri navodi kako je čuo da je umra obavezna. Pitali su Zejda ibn Sabita o obavljanju umre prije hadždža. On reče: "To su dvije molitve. Nije važno kojom počinješ." Predanje navodi Darekutni.

Muhammed ibn Sirin navodi predanje Zejda ibn Sabita da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Hadždž i umra

su obavezni (vadžib) i nije važno kojim će se redom obavljati."⁴¹⁶ Malik kaže: "Umra je sunnet, ali niko ne dopušta njeno neobavljanje." To je mišljenje Nehaija i racionalista, prema navodima Ibn Munzira. Neki Kazvinci i Bagdadani navode da je Ebu Hanifa smatrao da je umra obavezna kao i hadždž. Da je umra pritvrđeni sunnet, smatrali su Ibn Mesud i Džabir ibn Abdullah.

Darekutni navodi: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitan je o namazu, zekatu i hadždžu, da li su obavezni. Kazao je: 'Da.' Zatim su ga pitali da li je umra obavezna, pa je kazao: 'Nije obavezna, ali je dobro da je obavljate.'⁴¹⁷ Hadis navodi Jahja ibn Ejjub od Hadždžadža ibn Džurejdža, on od Ibn Munkedira kao riječi Džabira. Za učenjake koji umru ne smatraju obaveznom ovo predstavlja argument iz sunneta. Po njima, ajet ne ukazuje na obavezu, zato što Uzvišeni navodi da se hadždž i umra trebaju izvršiti (upotpuniti), a ne obaviti.

Obaveza namaza i zekata izričito je naglašena: "*Molitvu obavljajte i zekat dajite...*" (El-Bekara, 43),

⁴¹⁶ Ispravno je da ovo nije hadis, već riječi Zejda ibn Sabita. Bilježe ih Darekutni, Hakim i Bejheki, svi od Zejda ibn Sabita, r.a. Hakim kaže: "Ispravno je da su ovo Zejdove riječi."

⁴¹⁷ Bilježe ga Tirmizi, Darekutni, Bejheki, Ibn Hazm u djelu *Muballa*, Ebu Ja'la i Ahmed od Džabira ibn Abdullaha, r.a. Tirmizi kaže da je hadis hasen-sahih.

⁴¹⁵ Bilježi ga Ebu Davud od Ebu Vaila, r.a.

kao i obaveza hadždža: “*Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi...*” (Alu Imran, 97) U kontekstu umre govori se o izvršavanju (upotpunjenju), a ne o obavljanju. Ako bi čovjek deset puta obavio hadždž ili deset puta obavio umru, bio bi obavezan upotpuniti ih. Ajet govori o obavezi upotpunjenja, a ne o obavezi obavljanja, a Allah najbolje zna. Oni koji zastupaju mišljenje da je umra obavezna nude i logički dokaz: stub hadždža je stajanje na Arefatu, dok kod umre nema stajanja. Kada bi se umra tretirala kao sunnet hadždža, morala bi imati jednake sastavne dijelove, kao što sunnet namaz ima jednake dijelove kao i farz.

5, 6. Među učenjacima nema dileme da prisustvo obredima hadždža, bez nijjeta hadždža ili umre, osobu koja je dužna obaviti te obrede ne oslobađa dužnosti hadždža. Nijjet je neizostavan, zato što Uzvišeni kaže: “Izvršite”, a ibadet se izvršava uz postojanje nijjeta. To je farz, kao i oblačenje ihrama.

Poslanik, s.a.v.s., je rekao nakon što je uzjahao devu: “Odazivam Ti se (obavljajući) umru i hadždž”⁴¹⁸, kao što će biti navedeno. Rebi navodi da je Šafija rekao: “Ukoliko čovjek izgovori telbiju, ali ne zanijeti

ni hadždž ni umru, neće se računati da je obavio ni hadždž ni umru. Ako zanijeti, a ne izgovori telbiju, hadždž će mu biti potpun.” Njegov argument je hadis Poslanika, s.a.v.s.: “Djela se vrednuju prema namjerama.”⁴¹⁹ Prema tome, onaj ko postupi kao Alija, kada je zanijetio uz Poslanika, s.a.v.s., taj će mu nijjet biti dovoljan, zato što se podudario s nijjetom druge osobe, kao što je navedeno. Ovo pravilo ne važi za namaz.

7. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem maloljetne osobe koja postane spolno zrela ili roba koji bude oslobođen prije stajanja na Arefatu. Malik kaže kako ni oni niti iko drugi ne mogu odbaciti ihram. Uzvišeni kaže: “*Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte!*” Onaj ko odbaci ihram nije upotpunio hadždž niti umru. Ebu Hanifa smatra da maloljetna osoba koja spolno sazrije prije stajanja na Arefatu može obnoviti ihram. Ukoliko prije sazrijevanja obavi cijeli hadždž, time se neće osloboditi dužnosti hadždža. Njegov je argument sljedeći: te osobe

⁴¹⁸ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ibn Hibban, Ibn Džarud, Bejheki, Tajalisi i Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a.

⁴¹⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Omera ibn Hattaba, r.a. U cijelosti ovaj hadis glasi: “Djela se vrednuju prema namjerama i svakom čovjeku pripada ono što je naumio, pa ko je učinio Hidžru (preselio iz Meke u Medinu) s namjerom da ostvari dobro ovoga svijeta ili radi žene kojom bi se oženio, njegova Hidžra bit će ono radi čega ju je i učinio.”

nisu dužne obaviti hadždž i ta ih se obaveza ne tiče u trenutku stupanja u ihrame. Međutim, kasnije su se stekli uvjeti i nastupila je situacija kada te osobe zbog nafile izostavljaju farz. Isto važi i za osobu koja začuje ikamet u vrijeme dok klanja nafilu. Takva je osoba dužna prekinuti nafilu i započeti farz namaz, ukoliko se boji da će namaz proći. Šafija kaže: “Malodobno dijete koje spolno sazri prije stajanja na Arefatu, te obavi taj obred u ihramima, izvršilo je dužnost hadždža. Isto važi i za oslobođenog roba. Obrazloženje: ako rob bude oslobođen na Muzdelifi i ako malodobna osoba tu postane spolno zrela, to će im se računati kao hadždž, koji je u islamu obavezan. Nisu dužni zaklati kurban. Međutim, ukoliko iz opreza zakolju kurban, to mi je draže, ali nije obavezno.” Njegov dokaz da se ne mora iznova stupati u ihram jeste hadis Alije, r.a., koga je Poslanik, s.a.v.s., po povratku iz Jemena upitao: “Kako si stupio u ihram?” “Stupio sam u ihram onako kako je stupio i Vjerovjesnik, s.a.v.s.”, odgovorio je. “Zanijetio sam hadždž i poveo sam kurban.”⁴²⁰

Šafija kaže: “Poslanik, s.a.v.s., nije osudio njegove riječi niti mu je naredio da obnovi nijjet za ifrad, temettu ili kiran hadždž. Malik za kršćanina koji primi islam uoči

Arefata, pa stupi u ihram kaže: “To se računa kao islamski hadždž. Isto važi i za roba koji stekne slobodu ili malodobne osobe koja postane spolno zrela, pod uvjetom da pret hodno nisu obukli ihrame. U tom slučaju nisu dužni žrtvovati kurban. To je obavezno za onoga ko krene na hadždž, a ne stupi u ihram na mikatu.

Ovo pravilo ne važi za dijete ili kršćanina, zato što oni nisu dužni obući ihram kako bi ušli u Meku, budući da se obaveza hadždža ne odnosi na njih. Ako nemusliman prihvati islam, a dijete postane punoljetno, onda za njih važi propis koji važi i za Mekelije, a to je da nisu obavezni stupiti u ihrame na mikatu.

“A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite.”

Ovaj ajet sadrži dvanaest pitanja:

1. Ibnul-Arebi smatra da je ovo složen i kompliciran ajet.

Smatram da u ovom ajetu nema ništa nejasno. U potpunosti ga možemo objasniti. Spriječenost može uslijediti iz bilo kog razloga – zbog neprijatelja, nepravednog vladara, bolesti i drugog. Kod učenjaka postoje dvije definicije spriječenosti. Po jednima, spriječenost izaziva bolest, a ne neprijatelj. To je stav Alkame, Urve ibn Zubejra i drugih. Prema drugima, samo neprijatelj može dovesti do spriječenosti. Ovo

⁴²⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Džabira, r.a., u opširnijoj verziji.

je stav Ibn Abbasa, Ibn Omera, Enesa i Šafije. Ibnul-Arebi kaže da je to stav malikijskih učenjaka. Većina jezikoslovaca smatra da se ovo odnosi na spriječenost usljed bolesti.

Smatram da Ibnul-Arebijeva tvrdnja da malikijski učenjaci prihvaćaju ovo mišljenje nije tačna, zato što to tvrdi jedino Ešheb. Ostali Malikovi sljedbenici ne prihvaćaju ovo mišljenje, već tvrde da spriječenost nastaje usljed bolesti. Kada je u pitanju opasnost od neprijatelja, onda se koriste drugi glagoli, navodi Badži u djelu *Munteka*. Ebu Ishak ez-Zedždžadž navodi da je ovo stav svih jezikoslovaca. Neki učenjaci kažu da se ovaj ajet odnosi na spriječenost zbog neprijatelja i zbog bolesti.

Mislim da je posljednje mišljenje slično Malikovu, zato što je on u *Muvettau* jedno poglavlje nazvao *O onome ko je iz dva razloga spriječen...* Ispravno je tumačenje da se ovaj izraz koristi i za neprijatelja i za bolest.

2. Prema hanefijskom mezhebu, spriječenost znači nemogućnost dolaska u Meku nakon što se obuče ihram, usljed bolesti, opasnosti od neprijatelja ili iz drugog razloga. Po njima, sve ovo spada u spriječenost. Izraz "kada budete slobodni" ne mora značiti da spriječenost može nastupiti usljed bolesti. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Prehlada je zaštita

od lepre"⁴²¹; "Ko zahvali prije osobe koja je kihnula, bit će zaštićen od zubobolje, uhobolje i trbobolje."⁴²² Hadis navodi Ibn Madža u *Sunenu*. Onemogućavanje od neprijatelja naziva se spriječenošću zato što ima isto djelovanje kao i bolest, premda se to iz samog teksta ajeta ne zaključuje. Ibn Omer, Ibn Zubejr, Ibn Abbas, Šafija i učenjaci iz Medine smatraju da se pod ovim ajetom misli na blokadu neprijatelja, zato što je ajet objavljen šeste godine po Hidžri, povodom umre na Hudejbiji, kada su mušrici zabranili Poslaniku, s.a.v.s., da uđe u Meku.

Ibn Omer kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio je spriječen da obavi umru pa je zaklao svoj kurban i obrijao (glavu)."⁴²³ Na ovo ukazuju riječi: "*Kada budete slobodni...*", budući da nije rečeno: "A kada ozdravite..." A Allah najbolje zna.

3. Većina učenjaka smatra da onaj koga neprijatelj spriječi u obavljanju hadždža treba istupiti iz ihrama na

⁴²¹ U ovoj verziji je garib. Hadis navodi Ibn Adi u djelu *Kamil* od Aiše, r.a. U oba se slučaja navodi: "Dlačice u nosu su zaštita od lepre."

⁴²² Hadis je daif, slab. Sahavi u djelu *El-Mekasidul-hasene* navodi da je ovaj hadis spomenuo Ibnul-Esir u djelu *En-Nihaje* kao daif predanje, zatim Taberani u *Evsatu* od Ibn Alija, kao riječi Poslanika, s.a.v.s.

⁴²³ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Abdullaha ibn Omera, r.a., u široj verziji.

mjestu zaustavljanja. Tu će zaklati kurban ukoliko ga ima pa obrijati glavu. Katada i Ibrahim kažu: "Privavit će kurban, ako je u mogućnosti, i na tom mjestu istupiti iz ihrama." Ebu Hanifa kaže: "Žrtvovanje pri zaustavljanju nije vezano za dan Bajrama. Ono se može izvršiti bilo kojeg dana." Njegovi učenici zastupaju drugačije mišljenje, smatrajući da se mora čekati Kurban-bajram i da žrtvovanje prije tog dana nije ispravno. O tome će kasnije detaljnije biti riječi.

4. Većina učenjaka smatra da ukoliko dođe do neprijateljske blokade – nemuslimanske ili muslimanske, ili čovjek bude zarobljen od strane vladara, dužan je zaklati kurban. To je mišljenje Šafije i Ešheba. Ibn Kasim tvrdi da onaj ko bude spriječen stići do Kabe na hadždž ili umru nije dužan klati kurban, osim ako ga nije poveo sa sobom.

Ovo mišljenje prihvaća i Malik. Njihov je argument to da je Poslanik, s.a.v.s., na dan Hudejbije zaklao kurban koji je bio poveo sa sobom, kome je bio okačio nanule oko vrata i obilježio ga (tako što joj je blago rasjekao kožu na desnoj strani grbe) kada je obukao ihrame za umru. Kada je s tim kurbanom došao do mjesta u kome se oslobodio ihrama, naredio je da se zakolje. Ta je životinja bila obilježena kao kurban koji se nije mogao vratiti. Božiji Poslanik, s.a.v.s., nije

ga zaklao zbog sprečavanja i stoga kurban nije obavezan za onoga ko bude spriječen obaviti hadždž. Argument ostalih učenjaka jeste da Poslanik, s.a.v.s., nije istupio iz ihrama niti je obrijao glavu sve dok nije žrtvovao kurban. Prema tome, uvjet za istupanje iz ihrama osobe koja je spriječena obaviti hadždž jeste klanje kurbana. Ako se radi o siromašnom čovjeku, treba sačekati dok ne dođe do kurbana, jer se na drugi način ne može osloboditi ihrama. To je smisao ajeta: *"A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite."* Neki učenjaci smatraju da treba istupiti iz ihrama i zaklati kurban kada se bude u mogućnosti. Ova dva mišljenja prenose se od Šafije. O onome ko nema gdje kupiti kurban također postoje dva mišljenja.

5. Ata i drugi učenjaci smatraju da se spriječenost usljed bolesti tretira jednako kao neprijateljska blokada. Malik, Šafija i njihovi sljedbenici tvrde da onaj ko bude spriječen usljed bolesti, može napustiti ihrame tek nakon tavafa oko Kabe, pa makar bolest trajala godinama. Isto važi za onoga ko zakasni ili mu mladak bude skriven.

Malik kaže: "Za stanovnike Meke važi isto što i za stanovnike drugih mjesta." Po njemu, ako bolesniku zatreba lijek, on će ga uzeti i iskupiti se. Ostat će u ihramu sve dok se ne izliječi. Kada se izliječi,

onda će otići do Kabe i obaviti tavaf, saj između Safe i Merve i nakon toga će se osloboditi ihrama hadždža ili umre. Ovo je mišljenje imama Šafije. Pritom se držao predanja Omera, Ibn Abbasa, Aiše, Ibn Omera i Ibn Zubejra, koji smatraju da se osoba koja je spriječena obaviti hadždž zbog bolesti ili lošeg brojanja može osloboditi ihrama samo nakon tavafa. Isto se odnosi na osobu koja pretrpi lom ili ranjavanje. Takva osoba, po mišljenju Malika i njegovih sljedbenika, ima pravo izbora, ukoliko se boji da će, usljed bolesti, propustiti stajanje na Arefatu – ima pravo otići na tavaf, nakon čega će se osloboditi ihrama, ili ostati u ihramu do sljedeće godine.

Ukoliko ostane u ihramu i ne počini ništa što je hadžiji zabranjeno, nije dužan klati kurban. Njegov je argument jednoglasno mišljenje ashaba da onaj ko propusti vrijeme obavljanja hadždža, može istupiti iz ihrama tek kada obavi tavaf oko Kabe. Po njemu, to je obavezan učiniti i Mekelija koji bude spriječen obaviti hadždž prije nego što ostali ljudi to učine: izaći će izvan harema, učiti telbiju, obaviti obrede umre i osloboditi se ihrama. Sljedeće će godine obaviti hadždž i zaklati kurban. Ibn Šihab ez-Zuhri tvrdi da stanovnik Meke koji je spriječen obaviti hadždž mora stajati na Arefatu, makar ga

nosili. Za ovaj se stav opredijelio Ebu Bekr Muhammed ibn Ahmed ibn Abdullah ibn Bukejr el-Maliki, koji dodaje: “Malikovo mišljenje da je stanovnik Meke koji je spriječen obaviti hadždž dužan isto što i svi drugi – ponoviti hadždž i zaklati kurban – suprotno je kur’anskom tekstu.”

Uzvišeni kaže: “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” On dodaje: “Moje je mišljenje istovjetno sa Zuhrijevim – Allah je dozvolio onima koji nisu iz Meke da se izliječe, makar to značilo propuštanje hadždža. Ako mu do Meke bude ostala razdaljina na kojoj se ne skraćuje namaz, onda treba prisustvovati obredima, makar ga morali nositi na nosilima. Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da onaj ko bude od neprijatelja spriječen da dođe do Kabe ili usljed bolesti, gubitka sredstava, jahaće životinje, ujeda zmije i sl. treba ostati na tom mjestu u ihramu, poslavši kurban ili vrijednost kurbanu. Kada zakolje kurban, moći će se osloboditi ihrama. To je mišljenje Urve, Katade, Hasana, Ataa, Nehaija, Mudžahida i stanovnika Iraka. Temelj ovog mišljenja jesu Allahove riječi: “*A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite.*”

6. Malik i njegovi sljedbenici kažu da muhrimu neće koristiti uvjetovanje prije polaska na hadždž ukoliko se boji da će biti spriječen

od neprijatelja ili zbog bolesti. To je mišljenje Sevrija, Ebu Hanife i njihovih sljedbenika. Uvjetovanje se dodaje telbiji: "Lebbejkallahumme lebbejk. Ve mehilli hajsu habesteni minel-erd!" – Odazivam Ti se, Bože, odazivam! Odazivam Ti se! Oslobodit ću se ihrama na onom mjestu gdje me zaustaviš."

Ahmed ibn Hanbel, Ishak ibn Rahavejh i Ebu Sevr smatraju da se ovaj uvjet može izgovoriti i da je to pravo hadžije. Ovo podržava jedan broj ashaba i tabiina. Njihov je dokaz hadis Dubae, kćerke Zubejra ibn Abdul-Muttaliba, koja je pitala Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: "Božiji Poslaniče, odlučila sam krenuti na hadždž. Hoću li naglasiti uvjet u nijjetu?" "Da", odgovori. "Kako ću to učiniti?" Upita opet ona. Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Kaži: 'Odazivam Ti se Bože, odazivam! Odazivam Ti se! Oslobodit ću se ihrama na onom mjestu gdje me zaustaviš.'"⁴²⁴ Hadis navode Ebu Davud, Darekutni i drugi. Šafija kaže: "Ako je ovaj hadis vjerodostojan, onda ću ga prihvatiti."⁴²⁵ On se oslobađao ihrama na mjestu gdje ga je Allah zaustavio.

Ovaj hadis vjerodostojnim smatraju mnogi učenjaci. Među njima je Ebu Hatim el-Busti i Ibn Munzir.

⁴²⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

⁴²⁵ Ovaj je hadis zabilježen u dva *Sabiha*, tako da je ovo mezheb imama Šafije.

Ibn Munzir kaže: "Potvrđeno je da je Poslanik, s.a.v.s., rekao Dubai, Zubejrovoj kćerki: "Stupi u hadžske obrede i naglasi u svome nijjetu da ćeš iz njih istupiti onog trenutka kad budeš onemogućena od daljeg obavljanja obreda!"⁴²⁶ Ovo je mišljenje Šafija zastupao dok je bio u Iraku, a u Egiptu ga je napustio. Ibn Munzir kaže: "Ja zastupam prvo mišljenje."

Od Ibn Abbasa, r.a., prenosi se da je Dubaa bint Zubejr ibn Abdul-Muttalib došla kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i rekla: "Ja sam teška (krupna) žena, a imam želju obaviti hadždž, pa šta mi predlažeš da učinim?" Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče: "Stupi u hadžske obrede i naglasi u svome nijjetu da ćeš iz njih istupiti onog trenutka kad budeš onemogućena od daljeg obavljanja obreda." Ona je ipak uspjela obaviti hadždž do kraja.⁴²⁷

7. Učenjaci se razilaze u vezi s obavezom nadoknađivanja za onoga ko je bio spriječen. Malik i Šafija smatraju da onaj koga neprijatelj spriječi da obavi hadždž ili umru nije dužan nadoknaditi, osim ako se radi o osobi koja prvi put obavlja hadždž. Takva je osoba svakako

⁴²⁶ Dio prethodnog hadisa.

⁴²⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Bejheki, Ibn Hibban, Darimi, Ibn Džarud i Ahmed od Ibn Abbasa.

dužna obaviti hadždž. Isto važi i za umru kod onih koji je smatraju obaveznom. Ebu Hanifa smatra da osoba koja bude spriječena usljed bolesti ili neprijateljske blokade mora obaviti hadždž i umru. Ovo mišljenje podržava Taberi. Racionalisti smatraju da je onaj ko je zanijetio hadždž dužan nadoknaditi hadždž i umru. Ovo je stav Taberija.

Ako je zanijetio kiran hadždž, onda će nadoknaditi hadždž i dvije umre, a ako je zanijetio umru, nadoknadi će samo umru. Za njih nema razlike između spriječenosti usljed bolesti ili zbog neprijateljstva, kao što je navedeno. Njihov je argument hadis Mejmuna ibn Mehrama: "Krenuo sam na umru u godini kada su stanovnici Šama opsjedali Ibn Zubejra u Meki. Moji su mi sugrađani dali kurban da ga povedem sa sobom. Kada sam stigao do stanovnika Šama, oni su mi zabranili da uđem u harem. Zaklao sam kurban na tom mjestu, oslobodio se ihrama, a zatim krenuo natrag. Naredne sam godine krenuo nadoknaditi umru. Došao sam Ibn Abbasu i ispričao mu svoj slučaj. On reče: 'Nadoknadi i kurban, zato što je Poslanik, s.a.v.s., naredio ashabima da nadoknade kurban koji su zaklali na Hudejbiji u naknadnoj umri.'"

Njihov su argument i riječi Poslanika, s.a.v.s.: "Ko se povrijedi ili razboli nakon što je obukao ihram

(za hadždž), dozvoljeno mu je da skine ihram (i da se vrati kući), a hadždž ili umru obavi drugi put."⁴²⁸ Hadis navodi Ikrima od Hadždžadža ibn Amra el-Ensarija, koji je čuo Poslanika, s.a.v.s., kako govori: "Ko se povrijedi ili razboli nakon što je obukao ihram (za hadždž), dozvoljeno mu je da skine ihram (i da se vrati kući), a hadždž obavi drugi put."⁴²⁹

Po njima, umra koju su obavili Poslanik, s.a.v.s., i ashabi jeste naknadna umra za onu koju su prekinuli na Hudejbiji. Zato se ona i naziva naknadnom. Malikov argument jeste da Božiji Poslanik, s.a.v.s., nije naredio nijednom od ashaba koji su bili s njim da nadoknadi bilo šta, niti da se vraća bilo čemu. Ne postoji nikakva indicija za takvo nešto. On naredne godine nije rekao: "Ova je moja umra nadoknada za onu koju sam bio spriječen obaviti..." Takvo predanje ne postoji. Po njima se ta umra ne naziva naknadnom, već umrom parnice, po parnici koja se vodila između Poslanika, s.a.v.s., i Kurejšija.

8. Nijedan islamski pravnik nije rekao da onaj ko se povrijedi ili razboli treba iz tog razloga istupiti iz ihrama. Iznimku predstavlja mišljenje Ebu Sevra, zasnovano na tekstu

⁴²⁸ Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai u djelu *Kubra*, Ibn Madža, Ahmed i Hakim od Hadždžadža ibn Amra.

⁴²⁹ Radi se o citiranom hadisu.

hadisa Hadždžadža ibn Amra. Isto mišljenje prihvaćaju Davud ibn Ali i njegovi sljedbenici. Učenjaci su jedinstveni da onaj ko se povrijeđi treba istupiti iz ihrama, ali se razilaze u vezi s načinom. Malik i drugi kažu da se od ihrama može osloboditi samo nakon tavafa oko Kabe i ni na koji drugi način. Njegovi neistomišljenici iz Kufe kažu da će se osloboditi ihrama nijetom i istupanjem iz ihrama, kao što je navedeno u mezhebu.

9. Nema dileme među učenjacima da se spriječenost odnosi na hadždž i umru. Ibn Sirin smatra da kod umre nema spriječenosti, zato što ona nije vremenski ograničena. Odgovor na to jeste da iako umra nije ograničena, iščekivanje prekida spriječenosti nanosi štetu. Tim je povodom objavljen ajet. Po predanjima od Ibn Zubejra, onaj koga spriječi neprijatelj ili bolest od ihrama se može osloboditi samo nakon tavafa oko Kabe. Ovo je mišljenje proturječno hadisu o Hudejbiji.

10. Onaj ko sprečava dolazak Meki može biti nemusliman ili musliman. Ukoliko se radi o nemuslimanu, protiv njega se ne smije započeti borba čak i kada smo uvjereni u svoju nadmoć. Treba se na tom mjestu osloboditi ihrama, na osnovu ajeta: *“I ne borite se protiv njih kod Časnoga hrama”* (El-Bekara, 191), kao što je navedeno. Ukoliko nemusliman traži nadoknadu

za prolaz, nije je dozvoljeno platiti, zato što to predstavlja slabost islama. Ako opsadu vrši musliman, protiv njega nije dozvoljeno boriti se ni u kom slučaju. Treba se osloboditi ihrama. Ako traži nadoknadu za prolaz, dozvoljeno mu je platiti. Borba je zabranjena zato što bi dovela do gubitka života, a to nije potrebno pri obavljanju ibadeta. Vjera je lahka. Nadoknadu je dozvoljeno platiti zato što se na taj način veća šteta otklanja manjom. Na hadždžu i treba trošiti, tako da se ovo ubraja u troškova hadždža.

11. Opsada može biti dugotrajna ili kratkotrajna. Ukoliko se radi o jakoj i dugotrajnoj opsadi, istog se časa treba osloboditi ihrama. A ukoliko postoji mogućnost da će se ukloniti, putnik se ne tretira spriječenim sve dok ima vremena za obavljanje hadždža. Oslobodit će se ihrama kada vrijeme istekne, po mišljenju Ibn Kasima i Ibn Madžišuna. Ešheb kaže: “Osoba koja se nalazi pod opsadom neprijatelja može istupiti iz ihrama tek na dan Kurban-bajrama. Neće prekidati telbiju sve dok ljudi ne krenu ka Arefatu.” Obrazloženje Ibn Kasimova mišljenja jeste da je to vrijeme kada ne postoji mogućnost obavljanja hadždža, zbog neprijateljske opsade. Prema tome, iz ihrama treba istupiti na dan Arefata. Obrazloženje Ibn Ešhebovog mišljenja jeste

da prije oslobađanja od ihrama treba učiniti sve što je moguće.

Kaže Uzvišeni: "...onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite." Pod kurbanom se ovdje podrazumijeva ovca, po mišljenju većine učenjaka. Ibn Omer, Aiša i Zubejr smatraju da to treba biti omanja deva ili omanja krava i ništa drugo. Hasan kaže da je najveći kurban deva, srednji krava, a najmanji ovca. To je temelj stava Malika da onaj koga neprijatelj spriječi nije dužan nadoknaditi, zato što Uzvišeni kaže: "...onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite", bez spominjanja nadoknade.

12. Kurban (ar. *bedj*) jeste deva ili druga vrsta krupne ili sitne stoke koja se žrtvuje kod Kabe.

Riječi Uzvišenog: "A glave svoje, dok kurban ne stignu do mjesta svoga, ne brijte...", sadrže sedam pitanja:

1. "A glave svoje, dok kurban ne stignu do mjesta svoga, ne brijte." Ovo se odnosi na cijeli ummet – na hadžije koji su zaustavljeni te na one koji su slobodni. Neki učenjaci smatraju da se ovo odnosi samo na spriječene. Znači, nemojte se oslobađati ihrama sve dok ne zakoljete kurban, tj. dok kurban ne stigne na mjesto gdje ga je dozvoljeno žrtvovati. Po mišljenju Malika i Šafije, to je mjesto gdje je čovjek zaustavljen, na osnovu Poslanikove prakse na Hudejbiji. Uzvišeni kaže:

"I da kurban koji vodite sa sobom do mjesta svojih stignu." (El-Feth, 25) Po mišljenju Ebu Hanife, mjesto kurvana kod spriječenosti jeste harem, na osnovu riječi Uzvišenog: "...a poslije, njihovo mjesto je kraj Drevnoga hrama" (El-Hadždž, 33) Međutim, ovaj se ajet odnosi na sigurnog hodočasnika, koji ima slobodan put do Kabe.

Onaj ko je spriječen nije obuhvaćen ajetom: "...a poslije, njihovo mjesto je kraj Drevnoga hrama." (El-Hadždž, 33), stoga što su Poslanik, s.a.v.s., i ashabi zaklali kurbane u Hudejbiji, a ona ne pripada haremu. Njihov dokaz iz sunneta jeste hadis Nadžije ibn Džunduba, Poslanikova ashaba, koji je rekao Poslaniku, s.a.v.s.: "Pošalji po meni kurban, da ga zakoljem u haremu." "Kako ćeš to učiniti?", upita. "Provest ću ga dolinama, tako da ga ne uhvate. Zatim ću ga odvesti do harema i tamo zaklati."⁴³⁰ Ovaj argument nije vjerodostojan. Kurban treba zaklati na mjestu zaustavljanja, shodno Poslanikovoј praksi na Hudejbiji. To je vjerodostojno predanje koje navode imami. Kurban slijedi svojeg vlasnika i obred oslobađanja ihrama obaviti će se na krajnjem odredištu.

⁴³⁰ Bilježi ga Tahavi u djelu *Meanil-asar* od Nadžije el-Eslemija, r.a. U senedu hadisa nalazi se Mehul ibn Ibrahim, koji nije u potpunosti pouzdan, prema ocjeni *Mizana*.

2. Učenjaci se, prema navedenom, razilaze oko čovjeka koji je spriječen – da li mu je dozvoljeno brijati glavu ili može istupiti iz ihrama nekim drugim postupkom prije klanja kurbanu? Malik smatra da je utvrđen i neoposran sunnet da je nikom nije dozvoljeno kratiti kosu prije klanja kurbanu. Uzvišeni kaže: *“A glave svoje, dok kurban ne stignu do mjesta svoga, ne brijte.”* Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici kažu: “Ako čovjek koji je spriječen prekrši neku zabranu (ograničenje) ihrama, dužan je zaklati kurban. Smatrat će se muhrimom sve dok ne zakolje kurban. Ukoliko ulovi divlju životinju, dužan je platiti kaznu, bez obzira na to je li imućan ili siromašan.

Od ihrama se može osloboditi samo kada zakolje kurban ili kada to neko učini u njegovo ime. Po njima, najmanje što se može zaklati jeste ovca, koja nije slijepa niti otkinutih ušiju. Prema hanefijskom mezhebu, ovo nije povod za post. Ebu Omer kaže: “Mišljenje učenjaka iz Kufe neutemeljeno je i kontradiktorno. Oni ne dozvoljavaju čovjeku koji je spriječen doći do Kabe zbog bolesti ili neprijatelja da se oslobodi ihrama prije nego što zakolje kurban u haremu. Ako dozvoljavaju onome koga je neprijatelj blokirao da pošalje kurban i sačeka jedan dan dok izaslanik ne zakolje u haremu, to znači da su

odobrili oslobađanje od ihrama bez pouzdanih saznanja o tome da li je kurban zaklan na pravom mjestu. Prema tome, oslobađanje od ihrama zasniva se na pretpostavkama.

Učenjaci su jedinstveni da se nijedna obaveza ne može zasnivati na pretpostavci. Ovaj stav zasnivaju na pretpostavci da ukoliko dođe do gubitka ili krađe kurbanu čiji se vlasnik oslobodio ihrama, općio sa ženom, lovio divljač – on će se i dalje tretirati kao da je pod ihramima i trebat će nadoknaditi to što je lovio.

U ovom slučaju hadždž neće biti valjan i osoba će biti dužna dati nadoknadu za kršenje ihrama. Ovaj je stav kontradiktoran i neutemeljen. Svoje su stanovište bazirali na riječima Ibn Mesuda, a nisu u obzir uzeli druga mišljenja. Šafija navodi dva mišljenja o obavezi kurbanu u slučaju spriječenosti: 1. da se iz ihrama može istupiti samo nakon klanja kurbanu; 2. da treba dati žrtvu prema svojim mogućnostima. Ukoliko nije u situaciji žrtvovati bilo šta, onda to treba učiniti kada postane imućniji. Ukoliko se steknu uvjeti da se kurban zakolje u Meki, to se mora učiniti i nikakav drugi kurban neće biti primljen. Ako to nije moguće, kurban će zaklati na drugom mjestu. Samo se kurbanom može istupiti iz ihrama. Ako ne može doći do kurbanu, dužan je postiti i nahraniti siromašne. Ako nije dostupna nijedna od ove

tri mogućnosti, sačekat će dok se ne steknu uvjeti i tada izvršiti jednu od njih. Po njegovu mišljenju, rob je dužan samo postiti. Vrijednost ovce će se preračunati u dirheme, pa će za svaki mudd postiti po jedan dan.

3. Razilaze se po pitanju klanja kurbana usljed spriječenosti i da li se prije toga treba obrijati glava. Jedni smatraju da ne treba brijati glavu, zato što je već izvršio žrtvu. Njihov argument jeste da klanjem kurbana spadaju sve ostale dužnosti, poput tavafa i saja – kojima se istupa iz ihrama – tako da će biti oslobođen ostalih ihramskih dužnosti zbog svoje spriječenosti. Ovo je mišljenje Ebu Hanife i Muhammeda ibn Hasana. Po njima, ukoliko ne obrije glavu, nije napravljen nikakav prekršaj. Prema predanju od Ebu Jusufa, dužan je obrijati glavu ili skratiti kosu. Od Šafije postoje oprečna predanja – prema jednom, brijanje je neizostavan dio obreda. Ovo mišljenje podržava Malik. Po drugom mišljenju, to nije dio obreda hadždža. Ovo mišljenje zastupa Ebu Hanifa. Malikov argument je da su tavaf oko Kabe i saj između Safe i Merve obredi koje on nije u mogućnosti izvršiti, tako da je oslobođen onoga što mu nije dostupno. Što se tiče brijanja, to mu nije nedostupno i on ga može izvršiti. Hadžija nije oslobođen onoga što mu je dostupno. Dokaz da je brijanje obavezno za onoga

ko je spriječen doći do Kabe, kao i za onoga ko nije, nalazi se u ajetu: “*Glave svoje, dok kurbani ne stignu do mjesta svoga, ne brijte*”, i u dovi Poslanika, s.a.v.s., koji se za one koji obriju glavu molio tri puta, a za one koji se ošišaju jednom.⁴³¹ To predstavlja neoboriv dokaz i ispravan stav o ovom pitanju. Ovo mišljenje zastupaju Malik i njegovi sljedbenici. Brijanje je, po njima, obred koji je hadžija dužan izvršiti kako bi upotpunio svoj hadždž. To je dužnost i za onoga ko je spriječen da dođe do Kabe usljed napada neprijatelja ili bolesti.

4. Abdullah ibn Omer navodi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Bože moj, smiluj se onima obrijanih glava.” “I onima, Allahov Poslaniče, potkraćene kose.”, rekli su prisutni. “Bože moj, smiluj se onima obrijanih glava!”, rekao je on. “I onima, Allahov Poslaniče, koji su potkratili kosu.”, rekli su. “I onima koji su potkratili kosu.”, rekao je on.⁴³² Naši učenjaci kažu da je ovaj hadis dokaz da je na hadždžu vrednije obrijati glavu nego skratiti kosu. To se može zaključiti i iz ajeta: “*Glave svoje ne brijte*”, gdje se ne navodi skraćivanje kose. Učenjaci su jedinstveni da je muškarcima skraćivanje kose dozvoljeno, samo

⁴³¹ Autor ukazuje na naredni hadis.

⁴³² Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Omera, r.a.

Hasan smatra da na prvom hadždžu muškarac mora obrijati glavu.

5. Propis brijanja glave ne odnosi se na žene. Za njih je propisano skraćivanje kose, na osnovu hadisa: "Žene nisu dužne brijati glavu, već skraćivati kosu."⁴³³ Hadis navodi Ebu Davud od Ibn Abbasa. Učenjaci jednoglasno prihvataju ovaj stav. Neki smatraju da brijanje glave unakazuje ženu. Učenjaci se razilaze oko dužine koju žena treba skratiti. Ibn Omer, Šafija, Ahmed i Ishak smatraju da se svaka pletenica treba skratiti za dužinu vrha prsta. Ata smatra da se treba skratiti tri prsta. Katada tvrdi da se skraćuje trećina ili četvrtina. Hafsa bint Sirin smatra da starija žena treba skratiti četvrtinu, a djevojka cijelu dužinu vrha prsta. Malik smatra da se trebaju skratiti vrhovi pletenica, bez obzira na dužinu. Po njemu, nije dovoljno skratiti neke pletenice, a neke ostaviti. Ibn Munzir veli da je valjano sve što se može nazvati šišanjem. Najbolje je skratiti dužinu vrha prsta sa svake pletenice.

6. Nije dozvoljeno brijati ili kratiti kosu prije klanja kurbanu. Sunnet je to izvršiti prije brijanja. Ovo pravilo bazirano je na ajetu: "A glave svoje, dok kurbanu ne stignu do mjesta svoga, ne brijte." Tako je radio Poslanik, s.a.v.s. – prvo je zaklao

kurban, a potom je obrijao glavu. Promjena redoslijeda može se desiti usljed greške i neznanja ili s namjerom i predumišljajem. U prvom slučaju nema nikakvih posljedica. To je mišljenje Ebu Kasima i Malika.

Ibn Madžišun smatra da se u tom slučaju treba zaklati kurban. Ovo mišljenje podržava Ebu Hanifa. Ako se radi o namjernoj promjeni redoslijeda, kadija Ebu Hasan i imam Šafija smatraju da je to dozvoljeno. Zvanično mišljenje u njegovom mezhebu jeste zabrana. Ispravno mišljenje je da je to dozvoljeno, na osnovu hadisa Ibn Abbasa da je Poslanik, s.a.v.s., o promjeni redoslijeda u klanju, brijanju i bacanju kamenčića rekao: "Nema grijeha."⁴³⁴

Abdullah ibn Amr prenosi da je Poslanik, s.a.v.s. bio upitan o klanju kurbanu prije brijanja glave, ili brijanja prije klanja, pa je rekao: "Nema grijeha."⁴³⁵

7. Nema dileme da je brijanje glave na hadždžu dio obreda, a da je izvan toga dozvoljeno. Neki smatraju da je to unakazivanje. Međutim, da je tako, to ne bi bilo dozvoljeno ni na hadždžu niti izvan toga, zato što je Poslanik, s.a.v.s., zabranio unakazivanje. Obrijao je

⁴³⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

⁴³³ Bilježe ga Ebu Davud i Darekutni od Ibn Abbasa, r.a. Hadis je slab i prekinutog seneda.

⁴³⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Abdullaha ibn Amra ibn Asa, r.a. Ovo je verzija Ibn Madže.

glave Džaferovih sinova. Da to nije dozvoljeno, on to ne bi učinio. Alija ibn Ebu Talib brijao je glavu, po navodu Ibn Abdul-Berra. Učenjaci su jedinstveni u stavu da kosu treba uređivati i da je dozvoljeno brijati glavu. Dovoljno je dokaza navedeno, a Allah je najbolji pomagač.

Riječi Uzvišenog: *“A onaj među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči, neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi”*, sadrže devet pitanja:

1. Kaže Uzvišeni: *“A onaj među vama koji se razboli...”* Neki šafijski učenjaci na osnovu ovoga tvrde da se pod spriječenošću na početku ajeta misli na neprijatelja, a ne na bolest. Međutim, to nije obavezno. Tumačenje ovog ajeta glasi: *A onaj među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči – pa se obrije – neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi.* Ukoliko se ovo odnosi na bolest, onda je nedvojbeno da se početak, sredina i kraj ajeta odnose na istu stvar, zato što je kompozicija kompaktna. Ajet se mora doslovno tumačiti sve dok se ne ukaže indikacija da se može tumačiti drugačije. Naše tumačenje podržava povod objave ovog ajeta.

Imami, autori hadiskih zbirki, navode predanje Ka'ba ibn Udžre, koji se češao (zbog ušiju). Božiji ga je Poslanik, s.a.v.s, upitao: “Uznesmiruju li te uši?” “Da”, rekao je. Potom mu je naredio da se obrije,

dok su bili na Hudejbiji. Nije im saopćeno da će se tu osloboditi ihrama i oni su se nadali ulasku u Meku. Tada je Uzvišeni objavio propis o kurbanu. Poslanik, s.a.v.s., naredio mu je da udijeli šesterici siromaha jedan ferak (tri saa, tj. 10 kg), da zakolje ovcu ili da posti tri dana.⁴³⁶ Hadis navodi i Buhari u ovoj verziji. Iz teksta hadisa može se zaključiti da oni nisu bili sigurni da će im biti zabranjen ulazak u Meku. Prema tome, povod za klanje kurbanu jeste brijanje glave usljed bolesti glavobolje, a Allah najbolje zna.

2. Evzai smatra da je kod glavobolje (napada parazita) dovoljno iskupiti se kurbanom, prije brijanja.

Smatram da bi, prema ovom mišljenju, smisao ajeta bio: *“A onaj među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči, neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi”*, ukoliko se želi obrijati. Ko je u mogućnosti obrijati se, dužan je žrtvovati kurban. Klanje će obaviti tek nakon brijanja, a Allah najbolje zna.

3. Ibn Abdul-Berr kaže: “Svi koji govore o kurbanu u kontekstu ovog hadisa navode ovcu.” O tome nema dileme među učenjacima. Što se tiče posta i hranjenja siromaha, to je predmet razilaženja. Većina

⁴³⁶ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Tajalisi i Ahmed od Ka'ba ibn Udžre, s malim odstupanjima u tekstu.

islamskih pravnika smatra da treba postiti tri dana. To je ispravno, utemeljeno predanje Ka'ba ibn Udžre. Hasan, Ikrima i Nafi smatraju da kao iskup za brijanje glave zbog parazita treba postiti deset dana i nahraniti deset siromaha. Ovo mišljenje ne zastupa niko od pravnika niti imama hadisa.

Prenosi se da je Udžra bio zanijetio hadždž u mjesecu zul-ka'deu. Vjerovjesnik, s.a.v.s., prošao je pored njega dok je bio u ihramu i dok je, prije nego je ušao u Meku, na Hudejbiji on ložio vatru pod kazan, a uši mu padale sa glave, rekao mu: "Uznemiruju li te te uši?" "Da", reče on. Poslanik, s.a.v.s., reče mu: "Obrij glavu i zakolji kurban." "Nemam kurban", reče on. "Onda nahrani šestericu siromaha", kaza mu Poslanik, s.a.v.s. "Nemam ni za to", odgovori Udžra. "Onda posti tri dana."⁴³⁷ Ebu Omer kaže: "Iz ovog se hadisa nazire određeni redoslijed, međutim, nije tako. Ako bi se hadis tumačio tako, značilo bi da su ovi postupci poredani po prioritetima. Međutim, sva predanja od Ka'ba ibn Udžre govore da se radi o izboru, što potvrđuje i Kur'an. To pravilo primjenjuju učenjaci u svim regionima i fetvama. A Allah je najbolji pomagač.

4. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem hranjenja siromaha, zbog

brijanja glave usljed bolesti. Malik, Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici smatraju da taj iskup iznosi dvije Poslanikove pregršti (mjere težine). Ovo mišljenje podržavaju i Ebu Sevr i Davud. Sevri kaže da se iskup vrši polovinom saa pšenice ili saom hurmi, ječma ili suhog grožđa. Prema jednom predanju, i Ebu Hanife je ovo tvrdio – da polovina saa pšenice odgovara jednom sau hurmi. Ibn Munzir tvrdi da je ovo greška – zato što se u nekim predanjima Ka'ba navodi da mu je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Podijeli tri saa hurmi šestorici siromaha"⁴³⁸ Ahmed ibn Hanbel u jednom navratu je podržao stav Malika i Šafije, u drugom je tvrdio da svakom siromahu treba podijeliti po pregršt pšenice ili po pola saa hurmi.

5. Nije dozvoljeno pozvati siromaha na ručak ili večeru kada je u pitanju iskup za brijanje na hadždžu, prije nego što im se podijele po dvije Poslanikove pregršti. To je mišljenje Malika, Sevrija, Šafije i Muhameda ibn Hasana. Ebu Jusuf kaže: "Dopušteno je ugostiti ih na ručku ili večeri."

6. Učenjaci su jedinstveni u stavu da muhrimu nije dozvoljeno brijati glavu, skraćivati kosu ili je na bilo koji način uklanjati, osim u stanju bolesti, kao što se navodi u kur'anskom ajetu. Jedinstveni su

⁴³⁷ Radi se o prethodno citiranom hadisu.

⁴³⁸ Prethodni hadis, u Muslimovoj verziji.

i u u stavu da je obavezan zaklati kurban ukoliko bez bolesti to učini. Razilaze se oko konsekvenci koje ima taj postupak. Isti princip važi i za oblačenje šivene odjeće, stavljanje mirisa ili sličan namjeren prekršaj ihrama. Malik strogo osuđuje takav postupak i zahtijeva iskup, uz pravo izbora – bez razlike da li se radi o namjernom ili nenamjernom prekršaju, u nuždi ili bez nužde. Ebu Hanifa, Šafija, njihovi sljedbenici i Ebu Sevr smatraju da se uz takav prekršaj ima pravo izbora samo u slučaju nužde, zato što Uzvišeni kaže: *“A onaj među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči...”*, što znači da onaj ko namjerno obrije glavu ili obuče šivenu odjeću bez nužde, nema pravo izbora, već mora zaklati kurban.

7. Razilaze se u slučaju prekršaja u zaboravu. Malik, r.a., smatra da nema razlike između namjernog i nenamjernog prekršaja, što se tiče iskupa. Isto mišljenje zastupaju Ebu Hanifa, Sevri i Lejs. Od Šafije o ovom pitanju postoje oprečna predanja – prema jednom, on ne zahtijeva otkup. U tome ga podržavaju Davud i Ishak. Prema drugom predanju, iskup je obavezan. Većina učenjaka smatra iskup obaveznim za muhrima koji napravi prijestup u ihramu time što je obukao šivenu odjeću, pokrio glavu ili dio glave, obuo cipele, skraćivao nokte, upotrijebio miris, uklanjao dlake s tijela

ili se farbao... Isti propisi važe i za ženu. Ona je dužna dati iskup i za upotrebu surme (olovke za oči), iako u tome nema mirisa. Muškarac ima pravo upotrebljavati surmu u kojoj nema mirisa. Žena je dužna dati iskup ako pokrije lice ili obuče rukavice, bez obzira da li se radi o svjesnom postupku, neznanju ili zaboravu. Neki učenjaci smatraju da je ona dužna zaklati kurban za svaki od ovih prekršaja. Davud smatra da nema nikakvih konsekvenci za brijanje dlaka na tijelu.

8. Učenjaci se razilaze o mjestu žrtvovanja. Ata kaže da kurban treba zaklati u Meki, dok se hranjenje siromaha i post mogu obaviti na bilo kojem mjestu. Sličan stav iznose i racionalisti. Hasan smatra da kurban treba zaklati u Meki. Tavus i Šafija tvrde da se hranjenje siromaha i kurban moraju izvršiti u Meki, dok se postiti može na bilo kojem mjestu, zato što u tome nema koristi za stanovnike harema. Uzvišeni kaže: *“...pokloni Kabi ili da se iskupi...”* (El-Maida, 95) tj. iskupi se susjedima Allahove kuće.

Hranjenje siromaha donosi korist drugima, za razliku od posta, a Allah najbolje zna. Malik smatra da se ovi iskupi mogu izvršiti gdje god želimo, što je ispravno mišljenje koje podržava i Mudžahid. Kurban se u ovom slučaju, po mišljenju Malika, tretira kao obred, a ne kao žrtva, o čemu govore Kur'an i sunnet.

Obredno se klanje može vršiti bilo gdje, dok se žrtvovanje obavlja samo u Meki. U prilog ovom mišljenju ide i predanje koje Malik bilježi u *Muvettau*: "Alija ibn Ebu Talib je obrijao Husejnovu glavu u mjestu Sukja, a potom je u njegovo ime zaklao devu. Husejn je tom prilikom bio krenuo s Osmanom za Meku." Nema jasnijeg dokaza od ovog da se iskup za bolest može izvršiti van Meke.

Po Malikovu mišljenju, meso kurbana koji se zakolje u haremu dozvoljeno je dijeliti i stanovnicima drugih mjesta, zato što je cilj nahraniti siromašne muslimane. Malik kaže: "Budući da se postiti može i van harema, znači da je dozvoljeno hraniti siromahe koji nisu stanovnici harema. Osim toga, ajet: "A onaj među vama koji se razboli...", najbolji je dokaz ispravnosti našeg stava. Jer, kada je Uzvišeni rekao: "...neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi", nije rekao da se to mora obaviti na određenom mjestu.

Iz ajeta se zaključuje da se iskup može izvršiti na bilo kom mjestu. U ovom se ajetu spominje *kurban* (obred), a ne *žrtva*. I Poslanik, s.a.v.s., koristi izraz *kurban*, a ne *žrtva*. Iz tog razloga nismo dužni u ovom slučaju primjenjivati propise žrtvovanja, niti ove kurbane smatrati žrtvom, uprkos predanju od Alije. Osim toga, Poslanikova

naredba Ka'bu da zakolje kurban nije se desila u haremu. Prema tome, svi se ovi iskupi mogu dati izvan harema. Postoji jedno predanje od Šafije u sličnom smislu.

9. "...ili kurbanom..." - Kurban je životinja koja se zakolje u ime Allaha.

Riječi Uzvišenog: "Kada budete slobodni, obavite umru do hadždža i zakoljite kurban do koga možete lahko doći", sadrže trinaest pitanja:

1. Riječi Uzvišenog: "Kada budete slobodni", imaju više tumačenja: kada se izliječite; kada budete slobodni od neprijatelja (Ibn Abbas i Katada). Ovo je tumačenje logičnije, osim ako je postojao strah od bolesti, pa se čovjek oslobodio. O tome je već bilo riječi, a Allah najbolje zna.

2. Kaže Uzvišeni: "...obavite umru do hadždža." Učenjaci na različite načine tumače na koga se odnosi ovaj ajet. Abdullah ibn Zubejr, Alkama i Ibrahim smatraju da se odnosi na one koji su spriječeni obaviti hadždž, a ne na one koji su slobodni. Temettu hadždž se, prema Zubejru, obavlja na sljedeći način: "Čovjek koji je spriječen obaviti obrede hadždža u propisano vrijeme, otići će do Kabe i obaviti umru. Sljedeće će godine nadoknaditi hadždž. Na ovaj način temettu će se izvršiti između prve umre i naknadnog hadždža. Prema drugima, temettu u slučaju

spriječenosti obavlja se na sljedeći način: oslobađa se od ihrama bez obavljanja umre. I umra i hadždž bit će obavljeni naredne godine. Ibn Abbas i grupa učenjaka smatraju da se ovaj ajet odnosi na one koji su bili spriječeni, pa im je nakon toga omogućen pristup Kabi.

3. Učenjaci su jedinstveni u stavu da je dozvoljeno obaviti temettu, prema detaljima koji slijede, ifrad i kiran. Poslanik, s.a.v.s., odobrio je sve ove načine i nije nijednom ashabu zamjerio na načinu obavljanja hadždža. Naprotiv, odobrio je njihove postupke. Učenjaci se razilaze oko dviju stvari – koju je vrstu hadždža obavio Poslanik, s.a.v.s., i koja je najvrednija? Predanja o tome su oprečna.

Jedna grupa učenjaka, među kojima je Malik, smatraju da je Poslanik, s.a.v.s., obavio ifrad hadždž, te da je ifrad bolji od kirana, a kiran od temettua. U Muslimovu *Sabihu* navodi se predanje Aiše: “Krenuli smo s Božijim Poslanikom, s.a.v.s. On je rekao: ‘Ko od vas želi obaviti hadždž i umru, neka zanijeti tako; ko želi obaviti hadždž, neka zanijeti tako, a ko želi obaviti umru, neka zanijeti tako.’” Aiša kaže: “Božiji je Poslanik zanijetio hadždž, a i njegovi saputnici. Neki su ljudi zanijetili umru i hadždž, a neki umru. Ja sam bila među onima koji

su zanijetili umru.”⁴³⁹ Hadis navodi više priređivača zbirki od Aiše. Neki navode da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ja sam zanijetio hadždž.”⁴⁴⁰ Ovo je kategoričan dokaz u ovom spornom pitanju, koji ide u prilog onima koji ifrad hadždž smatraju vrednijim. Muhammed ibn Hasan navodi da je Malik rekao: “Kada se od Poslanika, s.a.v.s., prenose dva nepodudarna hadisa, a utvrdi se da su Ebu Bekr i Omer postupali po jednom, zanemarujući drugi, to znači da je ispravan onaj po kome su oni postupali.” Ebu Sevr također daje prednost ifrad hadždžu nad temettuom i kiranom. To je jedno od prihvaćenih predanja od Šafije.

Drugi učenjaci daju prednost temettuu (obavljanju umre do hadždža), smatrajući da je to najvredniji način obavljanja hadždža. To je stav Abdullaha ibn Omera, Abdullaha ibn Zubejra, prihvaćen i od Ahmeda ibn Hanbela i Šafije, po drugom predanju. Darekutni navodi da je Šafija rekao: “Za mene je najbolji ifrad, a odobravam i temettu.” Oni koji smatraju temettu najvrednijim načinom, pozivaju se na hadis koji Muslim prenosi od Imrana ibn Husajna: “Kada je u Kur’anu objavljen ajet o temettuu, Allahov Poslanik, s.a.v.s., nam je naredio da obavimo tu vrstu hadždža.

⁴³⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a.

⁴⁴⁰ Navedeni hadis.

Nakon toga nije objavljen drugi ajet koji bi dokinuo temettu hadždž, niti je Poslanik, s.a.v.s., to zabranio prije smrti. O njemu je čovjek mogao reći šta hoće.”

Tirmizi kaže: “Ispričao nam je Kutejbe ibn Seid, prenijevši od Malika ibn Enesa, on od Ibn Šihaba, on od Muhammeda ibn Abdullaha ibn Harisa ibn Nevfela, da je slušao Sa'da ibn Ebu Vekkasa i Dahhaka ibn Kajsja kada spominju temettu (skidanje ihrama) između umre i hadždža. Dahhak ibn Kajs je kazao: ‘To može učiniti samo onaj ko ne poznaje Allahovu, dž.š., odredbu.’ Sa'd reče: ‘Ružno je to što si rekao, bratiću moj’, a Dahhak će na to: ‘To je Omer ibn Hattab zabranjivao.’ Sa'd reče: ‘Tako je činio Allahov Poslanik, s.a.v.s., a i mi smo sa njim tako činili.’” Ovaj hadis je sahih.⁴⁴¹

Ibn Ishak navodi predanje koje Zuhri prenosi od Salima: “Sjedio sam sa Ibn Omerom u džamiji kada je došao neki čovjek iz Šama i pitao o temettuu (skidanju ihrama nakon obavljene umre do početka obavljanja hadždža), pa je Abdullah ibn Omer kazao: ‘To je dozvoljeno.’ Čovjek iz Šama reče: ‘Tvoj je otac to zabranjivao.’ A Abdullah ibn Omer će na to: ‘Šta veliš? Ukoliko je to moj otac i zabranjivao, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., to činio, hoće

li se pri tome slijediti odredba moga oca ili će se, pak, slijediti odredba Allahova Poslanika, s.a.v.s.?! Idi od mene!’”⁴⁴²

Darekutni navodi hadis Ibn Abbasa da su Božiji Poslanik, s.a.v.s., Ebu Bekr, Omer i Osman obavljali temettu hadždž, a da je tu vrstu hadždža prvi zabranjivao Muavija. Hadis je hasen.⁴⁴³ Ebu Omer kaže da je ovaj Lejsov hadis munker. Radi se o nepouzdanom prenosiocu, Lejsu ibn Ebu Sulejmu. Rašireno je predanje ono da su Omer i Osman obavljali temettu hadždž, premda neki učenjaci smatraju da je zabranjeno spajanje hadždža i umre na način da se hadždž preinači u umru. Što se tiče skidanja ihrama nakon obavljene umre do početka obavljanja hadždža, ono nije sporno.

Drugi tvrde da je Omer izrekao ovu zabranu kako bi se povećala posjećenost Kabe u periodima van hadždža. Na taj je način želio doprinijeti blagostanju stanovnika harema, na osnovu dove Ibrahima, a.s.: “*Zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima...*” (Ibrahim, 37) Po mišljenju nekih učenjaka, on je zabranio ovu vrstu hadždža vidjevši da se ljudi opredjeljuju za nju zbog

⁴⁴² Bilježi ga Tirmizi. Predanje je sahih, vjerodostojno.

⁴⁴³ Bilježi ga Tirmizi od Ibn Abbasa, r.a. Sened je slab zbog Lejsa ibn Ebu Sulejma.

⁴⁴¹ Hadis bilježe Muslim, Tirmizi, Nesai, Šafija, Malik, Ibn Hibban i Ahmed od Sa'da ibn Ebu Vekkasa, r.a.

lahkoće, zbog čega se pojavila bo-
jazan da će ifrad i kiran izaći biti
zapostavljeni, a to je sunnet Božijeg
Poslanika, s.a.v.s., Ahmedov dokaz
da je temettu hadždž najvredniji
jesu riječi Poslanika, s.a.v.s.: Da ja
nisam ranije pribavio sebi kurban i
ja bih se odlučio za umru.”⁴⁴⁴

Druga grupa učenjaka smatra
da je kiran vredniji. U ovu grupu
spadaju Ebu Hanifa, Sevri i Muze-
ni, koji smatra da se dva farza ne
mogu istovremeno obavljati. Ovo
mišljenje zastupa i Ishak, koji tvrdi
da je Poslanik, s.a.v.s., obavio kiran
hadždž. Alija ibn Ebu Talib također
zastupa ovo mišljenje. Argumenti
ove grupe učenjaka su sljedeći:

Omer, r.a., kaže: “Čuo sam
Allahova Poslanika, s.a.v.s. kako
za dolinu Akik kaže: ‘Sinoć mi je
od moga Gospodara došao glasnik
i rekao: ‘Klanjaj u ovoj blagoslov-
ljenoj dolini i donesi nijet za umru
i hadždž.’”⁴⁴⁵

Tirmizi navodi predanje Enesa,
koji je kazao: “Čuo sam Vjerovje-
snika, s.a.v.s., kada veli: ‘Odazi-
vam ti se (Allahu) za hadždž i za

umru.”⁴⁴⁶ Ebu Omer kaže: Ifrad je,
uz Allahovu volju, najvredniji, zato
što je Poslanik, s.a.v.s., obavljao ovu
vrstu hadždža. Najpouzdaniji do-
kazi govore da je Poslanik, s.a.v.s.,
obavio ifrad hadždž. Osim toga, to
je najzastupljenija vrsta hadždža, a
potom se obavlja umra. Sve su to
jednaki ibadeti, ali je najvredniji
onaj koji je najzastupljeniji. Ebu
Dža’fer en-Nehhas kaže da je ifrad
hadždž naporniji od temettua, zato
što se više vremena provodi pod
ihramima. Zbog toga je vrijednost
te vrste hadždža veća.

Smatram da je najvjerovatnije
da je Poslanik, s.a.v.s., obavio kiran
hadždž, na osnovu spomenutih ha-
disa koje prenose Enes i Omer. U
Muslimovu se *Sahihu* navodi Ene-
sovo predanje: “Čuo sam Poslanika,
s.a.v.s., kako nijeti hadždž i umru
istovremeno.” Jedan od prenosilaca
hadisa, Bekr, kaže: “Ovo sam preda-
nje naveo Ibn Omeru, a on je rekao
da je Poslanik, s.a.v.s., nijetio samo
hadždž. Ovo sam Ibn Omerovo
mišljenje prenio Enesu, a on je re-
kao: ‘Vi nas smatrate djecom! Čuo
sam da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:
‘Odazivam ti se, Bože, za umru i
hadždž.’”

Muslim u *Sahihu* navodi preda-
nje Ibn Abbasa: “Božiji Poslanik,
s.a.v.s., zanijetio je umru, a ashabi su

⁴⁴⁴ Hadis je sahih, vjerodostojan. Ovo
je dio Džabirova, r.a., predanja koje
bilježe Muslim, Ebu Davud, Ibn
Madža i Darimi.

⁴⁴⁵ Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud,
Ibn Madža, Humejdi, Ibn Hibban,
Bejheki i Ibn Huzejma od Omera ibn
Hattaba, r.a.

⁴⁴⁶ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud,
Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Tajalisi i
Ahmed od Enesa ibn Malika, r.a.

zanijetili hadždž. Božiji Poslanik, s.a.v.s., nije istupio iz ihrama, niti oni ashabi koji su povelili kurban. Ostali su istupili.”⁴⁴⁷ Neki učenjaci kažu da je Poslanik, s.a.v.s., obavio kiran hadždž, jer je u tom slučaju obavio hadždž i umru. To znači da hadisi nisu oprečni. Nehhas kaže: “Najispravnije je mišljenje da se kaže da je Poslanik, s.a.v.s., zanijetio umru, tako da su ljudi pomislili da je on obavio temettu.

Drugi su shvatili da je on obavio ifrad hadždž. Oni koji su ga čuli kako nijeti hadždž i umru shvatili su da je obavio kiran. Na taj se način mogu pomiriti predanja.” Ne postoji predanje u kome Poslanik, s.a.v.s., kaže da je obavio ifrad ili temettu hadždž, ali se prenosi da je rekao kako je obavio kiran, u predanju Alije, koje bilježi Nesai: “Poslanik, s.a.v.s., upitao je: ‘Kako si postupio?’ Rekao je: ‘Ja sam rekao da sam zanijetio s Poslanikovim nijjetom.’ Poslanik, s.a.v.s., je rekao: ‘Ja sam poveo kurban i zanijetio kiran.’”⁴⁴⁸

Ashabima je rekao: “Da doživim ponovo ono što me je prošlo, ne bih

⁴⁴⁷ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud i Nesai u djelu *Kubra* od Ibn Abbasa, r.a.

⁴⁴⁸ Hadis je već citiran kao Džabirovo predanje. Riječi “nanijetio kiran” navode se kod Nesaija.

više vodio kurban, pa bih obavio umru.”⁴⁴⁹

Hafsa je rekla: “Božiji Poslaniče, zašto su se ljudi oslobodili ihrama, a ti nisi?”. On odgovori: “Ulijepio sam kosu i poveo kurban. Neću se osloboditi ihrama sve dok se kurban ne zakolje.” Iz ovoga se vidi da je on obavio kiran hadždž. Da je bilo drugačije, ne bi morao čekati da se zakolje kurban.

Smatram da se na Nehhasove navode da Poslanik, s.a.v.s., nije rekao da je obavio (samo) hadždž, može odgovoriti samo citiranim predanjem Aiše, da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ja sam zanijetio hadždž.” To znači da je naumio obaviti ifrad hadždž. Međutim, ovo se može protumačiti i kao nijjet za umru.

Muslim navodi predanje Ibn Omera: “Prvo je zanijetio umru, a onda hadždž.”⁴⁵⁰ Prema ovome, riječi: “Ja sam zanijetio hadždž”, ne moraju značiti ifrad. Preostali su argumenti: “Ja sam zanijetio kiran”, i

⁴⁴⁹ Ocjena hadisa navedena je na strani 327.

⁴⁵⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Dio hadisa koji navodi Muslim od Ibn Omera, r.a.: “Za vrijeme Oprosnog hadždža Božiji je Poslanik, s.a.v.s., obavio prvo umru i zaklao kurban. Žrtvenu životinju (hedj) poveo je sa sobom iz Zul-Hulejfe. Prvo je zanijetio umru, a onda hadždž. Ljudi su s Poslanikom, s.a.v.s., također obavili umru prije hadždža. Neki od njih povelili su hedja (kurban), a neki nisu...”

riječi Enesa, Poslanikova sluge, koji ga je čuo kako govori: "Odazivam ti se hadždžom i umrom zajedno." Ovo su jasni dokazi da je Poslanik, s.a.v.s., obavio kiran, koji se ne mogu na drugi način shvatiti. Darekutni navodi mišljenje da je Poslanik, s.a.v.s., zanijetio hadždž i umru zajedno, zato što je znao da neće doživjeti da dogodne obavi hadždž.

4. Vidjeli smo mišljenja učenjaka o ifrad, temettu i kiran hadždžu i da je svaka od ovih vrsta dozvoljena, po jednoglasnom mišljenju učenjaka. Spajanje umre s hadždžom može se izvršiti na četiri načina. Jedan je općeprihvaćen, a tri su sporna. Općeprihvaćeni je način spomenut u ajetu: "*Obavite umru do hadždža i zakoljite kurban do koga možete lahko doći.*" Ihrami se oblače u mjesecima hadždža – o kojima će biti riječi. Hodočasnik, koji dolazi iz udaljenog mjesta, nakon obavljene umre oslobađa se ihrama i u tom stanju čeka vrijeme hadždža, ne vraćajući se u svoju zemlju i ne prelazeći granicu mikata koji važi za njegove zemljake. U tom će se slučaju njegov hadždž tretirati kao temettu. Bit će dužan zaklati kurban do koga može lahko doći. Meso će podijeliti siromasima na Mini ili u Meki. Ako ne može doći do kurbanu, postit će tri dana i sedam po povratku u svoju zemlju. O tome ćemo detaljnije govoriti.

Na dan Kurban-bajrama ne treba postiti, prema jednoglasnom stavu svih muslimana. Oko ostalih dana Bajrama postoji razilaženje, o čemu će biti riječi.

Ovo je općeprihvaćena definicija temettu hadždža kod svih savremenih i klasičnih učenjaka. Temettu hadždž ima osam uvjeta: 1. objedinjavanje hadždža i umre; 2. na istom putovanju; 3. u istoj godini; 4. u mjesecima hadždža; 5. umra se obavlja prije; 6. ne miješati obrede hadždža i umre. Obredi hadždža bit će obavljani nakon završetka umre; 7. umra i hadždž obavljaju se u ime iste osobe, i 8. da hodočasnik nije stanovnik Meke.

Drugi način obavljanja temettua jeste kiran. Ovaj se način sastoji od objedinjavanja dva obreda u istom ihramu, u mjesecima hadždža ili van njih. Nijet za ovu vrstu hadždža glasi: "Odazivam Ti se, Bože, hadždžom i umrom zajedno." Kada stigne u Meku, hadžija će obaviti jedan tavaf za hadždž i za umru, kao i jedan saj. Ovu vrstu temettua odobravaju Malik, Šafija, njihovi istomišljenici, Ishak i Ebu Sevr. To je i stav Abdullaha ibn Omera, Džabira ibn Abdullaha, Ataa ibn Ebu Rebaha, Hasana, Mudžahida i Tavusa. Temelj ovog mišljenja jeste hadis Aiše, r.a.: "Krenuli smo s Poslanikom, s.a.v.s., na Oprosnu hadždž. Zanijetili smo umru..." U ovom se hadisu navodi: "Oni koji

su sastavili hadždž i umru obavili su jedan tavaf.”⁴⁵¹

Božiji Poslanik, s.a.v.s., na dan odlaska na Minu rekao je Aiši, koja zbog menstruacije nije mogla obaviti tavaf: “Tvoj tavaf važi za hadždž i umru.” U drugom se predanju navodi: “Tebi će saj (obilazak) između Safe i Merve biti dovoljan i za tvoj hadždž i za umru.”⁴⁵²

U ovoj vrsti hadždža treba obaviti dva tavafa i dva saja, po mišljenju Ebu Hanife, njegovih sljedbenika, Sevrija, Evzaija, Hasana ibn Saliha i Ibn Ebu Lejle. Ovakav se stav prenosi i od Alije i Ibn Mesuda, a podržavaju ga Ša’bi i Džabir ibn Zejd. Njihovi je argument da Alija, a.s., kaže da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., sastavio hadždž i umru. Obavio je dva tavafa i dva saja. Zatim dodaje: “Vidio sam da je Poslanik, s.a.v.s., tako radio.” Hadise navodi Darekutni u *Sunenu*, ocjenjujući ih kao slabe. Ovdje se kiran tretira kao vrsta temettua, zato što se hodočasnik oslobađa napora putovanja na umru. Zato se na ovu vrstu hadždža odnosi ajet: “*Obavite umru do hadždža i zakoljite kurban do koga možete lahko doći.*” Ovaj vid temettua odobren je od svih učenjaka.

⁴⁵¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim, Ebu Davud, Ibn Džarud i Ibn Hibban od Aiše, r.a.

⁴⁵² Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Muslim.

Učenjaci iz Medine dozvoljavaju sastavljanje umre i hadždža samo uz klanje kurbana. Po njima, zaklati se može deva i ništa manje od toga. Na svrstavanje kirana u temettu ukazuju i riječi Ibn Omera: “Kiran je propisan za stanovnike udaljenih mjesta.” Pri tome je proučio ajet: “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” Stanovnik Meke koji obavi temettu ili kiran hadždž nije dužan zaklati kurban. Malik navodi kako nije čuo da je neki stanovnik Meke obavio kiran hadždž. Ukoliko to i uradi, nije dužan klati kurban niti postiti. S Malikovim mišljenjem saglasna je većina učenjaka. Abdul-Melik ibn Madžišun smatra da, ukoliko Mekelija obavi kiran hadždž, dužan je klati kurban, zato što je Uzvišeni stanovnike Meke oslobodio klanja kurbana i posta nakon temettu hadždža.

Treći način obavljanja temettua jeste onaj koji Omer ibn Hattab zabranjuje: “Zabranjujem dvije mut’e koje su bile u vrijeme Poslanika, s.a.v.s.: mut’a brak i mut’a hadždž.” Među učenjacima se vodi golema rasprava o ovom pitanju. Kod ove vrste temettua, hodočasnik se nalazi u ihramu za hadždž sve do ulaska u Meku. U tom trenutku hadždž preinačuje u umru, oslobađa se ihrama i boravi u Meki u takvom stanju sve do dana uoči Arefata. O ovakvoj vrsti temettua postoje predanja od Poslanika, s.a.v.s. Naime,

on je na hadždžu naredio ashabima koji sa sobom nisu imali kurban, a koji su zanimali hadždž da svoj obred preinače u umru. Učenjaci su jedinstveni oko vjerodostojnosti ovih predanja. Oni se, ipak, razilaze oko primjene ovih predanja, iz raznih razloga. Većina tvrdi da se ova predanja ne primjenjuju, smatrajući da je to izuzetak koji je Poslanik, s.a.v.s., napravio sa svojim ashabima. Ebu Zerr kaže: “Mi smo imali iznimno pravo obavljanja umre do hadždža.”⁴⁵³

Uzrok i mudrost ove iznimke mogu se protumačiti hadisom Ibn Abbasa, r.a.: “Smatrali su (ljudi) da je obavljanje umre u mjesecima hadždža jedan od najvećih grijeha na Zemlji. Mjesec muharrem činili su saferom, pa su govorili: ‘Kad se leđa (deve) oporave (od posljedica tovara koji je nosila za vrijeme hadždža) i (prođe toliko vremena da se njeni) tragovi zametnu (u pijesku) te kad mine mjesec safer, nastupa vrijeme umre onome koji je želi obaviti.’ Božiji Poslanik, s.a.v.s., došao je sa svojim drugovima (u Meku) četvrtog dana zul-hidždžeta s nijjetom da obave hadždž pa im je naredio da (hadždž koji su zanimali) pretvore u umru (i skinu ihrame). To se ljudima učinilo krupnim, pa su upitali: ‘Kakvo skidanje ihrama, Božiji Poslaniče?’ ‘Puno

oslobođanje od ihrama.’, odgovorio je on.”⁴⁵⁴ U Ebu Hatimovu djelu *El-Musned es-Sahih* navodi se predanje Ibn Abbasa: “Tako mi Allaha, Božiji je Poslanik, s.a.v.s., dozvolio Aiši da obavi umru u mjesecu zul-hidždžetu samo kako bi ukinuo paganski običaj.

Ovi Kurejšije i njihovi istomišljenici govorili su: ‘Kad se leđa oporave i tragovi zametnu, te kad mine mjesec safer, nastupa vrijeme umre onome koji je želi obaviti.’ Smatrali su da je zabranjeno obaviti umru u zul-hidždžetu. Poslanik, s.a.v.s., naredio je Aiši da obavi umru kako bi ukinuo taj običaj.” To je dokaz da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., preinačio hadždž u umru kako bi muslimanima pokazao da se umra može obavljati u mjesecima hadždža. To je bilo isključivo pravo Poslanika, s.a.v.s., i njegovih saputnika. Jer, Uzvišeni je Allah svima koji su započeli hadždž i umru naredio da ih upotpune... Izravnom tekstu Allahove Knjige ne smije se proturječiti, osim u slučaju da postoji drugi izravni tekst Kur’ana ili sunneta koji ga dokida. Njihov je argument predanje navedeno od Ebu Zerra, kao i predanje koje Harris ibn Bilal prenosi od svog oca:

“Božiji Poslaniče, je li pravo na preinaku hadždža isključivo naše ili ga imaju svi ljudi?” Poslanik, s.a.v.s.,

⁴⁵³ Hadis bilježi Muslim od Ebu Zerra, r.a.

⁴⁵⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a.

odgovori: "Ne, to je isključivo naše pravo."⁴⁵⁵ Ovaj stav zastupa grupa učenjaka iz Hidžaza, Iraka i Šama. Izuzetak predstavljaju neka predanja Ibn Abbasa, Hasana i Suddija, što podržava i Ahmed ibn Hanbel.

Ahmed kaže: "Vjerodostojna i mutevatir predanja o preinaci hadždža u umru ne mogu se opovrgnuti predanjem koje Haris ibn Bilal prenosi od svojeg oca, niti predanjem Ebu Zerra." Potom nastavlja: "Ne postoji konsenzus po pitanju predanja Ebu Zerra. Kada bi postojao, to bi bio presudan argument. Ibn Abbas navodi drugačije predanje i ne smatra preinaku izuzetkom." Ahmedov argument je Džabirov vjerodostojan hadis koji opširno govori o hadždžu: "Da je preda mnom ono što je sada iza mene (da sam znao), ne bih poveo hedja (životinju za kurban) i učinio bih (ove obrede koje smo obavili) umrom. Ko od vas nije poveo sa sobom hedja neka istupi iz ihrama, preinačujući to što je izvršio (tavaf i saj) u umru." Ustao je Suraka ibn Malik ibn Džušum i upitao: "Božiji Poslaniče, je li to važi samo za ovu godinu ili ostaje kao pravilo i za ubuduće?" Božiji Poslanik, s.a.v.s., isprepleo je prste jedne ruke s drugom i rekao: "Umra je ušla u hadždž (dva puta) i ostaje kao pravilo

za svagda!"⁴⁵⁶ Na ovo je vjerovatno mislio Buhari kada je jedno poglavlje naslovio *Onaj ko zanijeti i naglasi hadždž*. On navodi hadis Džabira ibn Abdullaha:

"Krenuli smo s Poslanikom, s.a.v.s., izgovarajući telbiju za hadždž. Božiji Poslanik, s.a.v.s., naredi nam da nijet preinačimo za umru."⁴⁵⁷ Jedna grupa učenjaka smatra da je Poslanikova naredba oslobađanja od ihrama bila drugačije prirode. Naime, Mudžahid navodi da ashabi Poslanika, s.a.v.s., nisu pri polasku nijetili hadždž. On im je naredio da donesu opći nijet i čekaju dalja uputstva. Na isti je način nijetio i Alija u Jemenu, a i Poslanikov, s.a.v.s., ihram bio je takav, o čemu govori hadis: "Da je preda mnom ono što je sada iza mene (da sam znao), ne bih poveo hedja (životinju za kurban) i učinio bih (ove obrede koje smo obavili) umrom." Čini se da je on očekivao kakvo će uputstvo dobiti od Uzvišenog, da bi to kasnije prenio ashabima. Na to ukazuje hadis: "Sinoć mi je od moga Gospodara došao glasnik i rekao: 'Klanjaj u ovoj blagoslovljenoj

⁴⁵⁵ Bilježe ga Ebu Davud, Nesai i Ibn Madža od Harisa ibn Bilala, a ovaj od svoga oca. Sened ovog hadisa je slab.

⁴⁵⁶ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud, Ibn Madža, Darimi i Ibn Hibban od Džabira, r.a.

⁴⁵⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Buhari kao merfu predanje od Džabira.

dolini i donesi nijet za umru i hadždž.”⁴⁵⁸

Četvrti način obavljanja temettu hadždža odnosi se na osobu kojoj je uskraćen pristup Kabi. Jakub ibn Šejba navodi predanje da je Abdullah ibn Zubejr držao govor: “O, ljudi, tako mi Allaha, obred umre do hadždža ne obavlja se na način kako vi to činite. Temettu je onaj hadždž u kome je čovjek spriječen od neprijatelja ili na neki drugi način, sve dok dani hadždža ne prođu. Nakon što bude slobodan, on će doći do Kabe, obaviti tavaf i saj, a potom će se osloboditi od ihrama do sljedeće godine, kada će obaviti hadždž i zaklati kurban.”

Već smo naveli stavove učenjaka u vezi sa spriječenošću obavljanja hadždža.

Po njegovu mišljenju, osoba koja je spriječena obaviti hadždž neće istupati iz ihrama sve dok se u njezino ime ne zakolje kurban na dan Bajrama. Potom će obrijati glavu i ostati u ihramu sve dok ne stigne u Meku i obavi umru. Ibn Zubejrovo mišljenje kosi se s načelnim tekstom Kur’ana: “*A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite*”, nakon riječi: “*Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte!*” Ne postoji razlika u propisu ihrama kod hadždža i kod umre. Kada su Poslanik, s.a.v.s., i

ashabi bili zaustavljeni na Hudejbiji, istupili su iz ihrama po njegovoj naredbi.

Učenjaci se razilaze u vezi s nazivom *temettu*.⁴⁵⁹ Ibn Kasim smatra da se temettu naziva tako iz razloga što hodočasnik uživa u svemu što nije dozvoljeno muhrimu od trenutka kada se oslobodi ihrama umre, sve dok ne zanijeti hadždž. Po drugima, uživanje je u oslobađanju od jednog putovanja, zato što bi hodočasnik morao još jednom putovati radi obavljanja umre. Budući da je iskoristio pravo oslobađanja putovanja, dužan je zaklati kurban, kao i onaj ko obavlja kiran hadždž, koji također obavlja oba obreda na jednom putovanju.

Prvo je tumačenje obuhvatnije, zato što hodočasnik uživa u svemu što je dozvoljeno osobi koja nije pod ihramima, bez obaveze da još jedanput putuje radi hadždža i oblači ihrame na mikatu koji važi za njegovu zemlju. Ovaj način obavljanja hadždža Omer i Ibn Mesud smatrali su pokuđenim. Jedan od njih je rekao: “Dolazite na Minu, dok iz vašeg uda curi sjeme...” Muslimani su jednoglasni da je ovo dozvoljeno. Jedna grupa učenjaka pojašnjava da je Omer smatrao pokuđenom ovu vrstu hadždža zato što je želio da se Kaba posjećuje dvaput godišnje – jedanput radi hadždža, a drugi

⁴⁵⁸ Ocjena ovih hadisa nevedena je na strani 327.

⁴⁵⁹ Ar. uživanje, zadovoljstvo. (Prim. prev.)

put radi umre. On je ifrad smatrao vrednijim. Podsticao je i preporučivao tu vrstu hadždža. Zato je govorio: “Ne obavljajte hadždž i umru istovremeno. Hadždž i umra bit će kompletniji ukoliko se umra obavlja van mjeseca hadždža.”

5. Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem osobe koja obavi umru u mjesecima hadždža, a potom se vrati kući, u svoju zemlju i nakon toga obavi hadždž iste godine. Većina učenjaka smatra da se ovaj način ne smatra temettuom, te da hodočasnik nije dužan klati kurban niti postiti. Hasan el-Basri smatra da se ovo smatra temettuom, ukoliko se vrati svojoj kući, bez obzira na to hoće li hadždž obaviti iste godine ili ne. On je tvrdio da se umra obavljena u mjesecima hadždža smatra temettuom. Ovo mišljenje prenosi Hušejm preko Junusa, od Hasana. Prema drugom Junusovu predanju, Hasan je tvrdio da u ovom slučaju nije potreban kurban. Ispravno je prvo mišljenje.

Ebu Omer navodi uvjet “obavio ili ne obavio hadždž”, što je izostavljeno kod Ibn Munzira. Ibn Munzir kaže: “Njegov je argument načelo Kur’ana: ‘...obavite umru do hadždža’, gdje nije uvjetovan povratak kući. Da je to bila namjera Uzvišenog, On bi to naveo u Kur’anu ili preko Svoga Poslanika, s.a.v.s. Seid ibn Musejjib je imao stav sličan Hasanovu. Ebu Omer navodi Hasanov

stav koji nije imao pobornika niti istomišljenika među učenjacima – on je smatrao da se obavljanje umre nakon Bajrama smatra temettuom. Od Tavusa se navode dva stava koja su više devijantna od Hasanova. Po njemu, osoba koja obavi umru van mjeseca hadždža i potom ostane u Meki sve do hadždža, da bi te godine obavila hadždž – ima tretman temettua. Ovako nešto ne tvrdi nijedan učenjak osim njega, u bilo kojoj regiji. Na ovu ga je pomisao navela, a Allah najbolje zna, činjenica da je u mjesecima hadždža preče obaviti hadždž nego umru, koja se može obavljati tokom cijele godine.

Hadždž se obavlja samo u određenim mjesecima. Onaj ko obavi umru u mjesecima hadždža, učinio je to u vrijeme kada je preče obaviti hadždž. Uzvišeni je Allah omogućio obavljanje umre u mjesecima hadždža onima koji obavljaju temettu, kiran i ifrad hadždž iz milosti. Uz tu olakšicu propisan je kurban. Drugi se stav tiče Mekelije koji je na hadždž krenuo iz neke druge regije i koji je, stoga, dužan zaklati kurban. Ovo je također neosnovano mišljenje, zato što Uzvišeni kaže: “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” Temettu hadždž dozvoljen je kod učenjaka, pod uvjetima koje smo naveli.

6. Učenjaci su jedinstveni u stavu da se onaj koji nije iz Meke, ukoliko obavi umru u mjesecima

hadždža, namjeravajući ostati dulje, a potom zanijeti hadždž, smatra da je obavio temettu. Jedinostveni su i da Mekelija koji uđe na mikat s nijjetom umre i nakon toga ostane u Meki sve do hadždža nije dužan klati kurban. Isto važi i za onoga ko boravi u nekom drugom mjestu, a ima porodicu i u Meki i u tom mjestu. Također su jedinstveni da onaj ko odseli s porodicom iz Meke pa dođe na umru u mjesecima hadždža i zadrži se do hadždža iste godine obavlja temettu.

7. Malik, Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici, Sevri i Ebu Sevr saglasni su da hodočasnik koji obavlja temettu hadždž vrši obrede tavafa i saja. Nakon toga dužan je obaviti hadžski tavaf i saj između Safe i Merve. Ata i Tavus navode da je dovoljan jedan saj između Safe i Merve, međutim, prvo je mišljenje općeprihvaćeno. Što se tiče obreda kod kiran hadždža, o tome je bilo riječi.

8. Razilaze se u vezi sa slučajem kada se umra započne van hadžskih mjeseci, a završi u mjesecima hadždža. Malik ovu umru svrstava u period u kome se istupilo iz ihrama. Znači, ukoliko se hodočasnik oslobodio ihrama izvan mjeseca hadždža, to se neće smatrati temettuom. Ukoliko istupi iz ihrama u mjesecima hadždža, smatrat će se temettuom ako iste godine obavi hadždž. Šafija je mišljenja da će se

temettuom smatrati ako obavi tavaf u svetim mjesecima, pod uvjetom da iste godine obavi hadždž. Po njemu, umra je kompletirana nakon tavafa oko Kabe, a u obzir se uzima samo dovršeni obred. Ovo je mišljenje Hasana el-Basrija, Hakema ibn Ujejne, Ibn Šubrume i Sufjana es-Sevrija.

Katada, Ahmed i Ishak smatraju da se umra svrstava u mjesec u kome je donesen nijjet. U ovom smislu postoji predanje od Džabira ibn Abdullaha. Tavus kaže da se umra svrstava u mjesec u kome je ušao u harem. Racionalisti, pak, smatraju da osoba koja izvrši tri kruga tavafa u ramazanu, a četiri u ševvalu, obavlja temettu hadždž. A ukoliko u ramazanu izvrši četiri, a u ševvalu tri kruga, ne obavlja temettu hadždž. Stav Ebu Sevra jeste: "Ukoliko započne umru izvan hadžskih mjeseci, bez obzira na to je li obavio tavaf u ramazanu ili ševvalu, neće se smatrati temettuom. Ovo je smisao mišljenja Ahmeda i Ishaka da umra pripada mjesecu u kome je donesen nijjet.

9. Ulema se slaže da onaj ko započne umru u mjesecima hadždža ima pravo sastaviti je s hadždžom sve dok ne započne tavaf oko Kabe. To se tretira kiran hadždžom, a hodočasnik će biti dužan izvršiti sve obrede i žrtve koje slijede u ovoj vrsti hadždža. Razilaze se oko spajanja umre i hadždža nakon

započinjanja tavafa. Malik to odobrava, tvrdeći da se preinaka u kiran može izvršiti sve do završetka tavafa. Slično se mišljenje prenosi od Ebu Hanife. Njegov zvanični stav glasi da se preinaka mora izvršiti prije započinjanja tavafa. Po drugima, hadždž se može spojiti s umrom, sve dok se ne klanjaju dva rekata nakon tavafa. To su stavovi Malika i njegovih sljedbenika. Ako hodočasnik obavi jedan krug tavafa za umru i potom zanijeti hadždž, smatrat će se da obavlja kiran hadždž. Tada će biti oslobođen ostalih obreda umre i bit će dužan zaklati kurban. Isto važi i za osobu koja zanijeti hadždž tokom ili nakon tavafa, prije klanjanja dva rekata tavafskog namaza. Drugi učenjaci smatraju da je moguće sastaviti hadždž s umrom sve do završetka saja između Safe i Merve. Ebu Omer smatra da su ovo devijantna mišljenja. Ešheb tvrdi da, ukoliko se obavi jedan krug tavafa za umru, preinaka se ne može izvršiti i obred se neće smatrati kiranom. Umru treba završiti, a potom obući ihrame za hadždž. Ovo je mišljenje Šafije, Ataa i Ebu Sevr.

10. Učenjaci se razilaze oko spajanja umre s hadždžom. Malik, Ebu Sevr i Ishak smatraju da se umra ne može spajati s hadždžom. Ko doda umru na hadždž, ta se umra neće računati. Ovaj su stav zastupali Malik te Šafija u vrijeme dok

je boravio u Egiptu. Ebu Hanifa, njegovi sljedbenici i Šafija u starom mezhebu⁴⁶⁰ smatraju da je na taj način moguće započeti kiran hadždž. Za hodočasnika će važiti obredi kiran hadždža, ukoliko prethodno nije obavio krug tavafa. Ukoliko obavi, neće važiti, zato što je započeo hadždž. Ibn Munzir zastupa Malikovo mišljenje o ovom pitanju.

11. Malik kaže: "Onaj ko zakolje kurban za umru, to neće važiti za temettu hadždž, već je dužan žrtvovati još jedan kurban." Temettu hadždž počinje od trenutka kada se istupi iz ihrama za umru i tek tada nastaje dužnost žrtve. Ebu Hanifa, Ebu Sevr i Ishak smatraju da žrtvu treba zaklati tek na dan Bajrama. Ahmed kaže da hodočasnik koji

⁴⁶⁰ Imam Šafija imao je stari i novi mezheb. Njegovi stavovi dok je boravio u Iraku umnogome se razlikuju od njegovih stavova iz vremena njegovog boravka u Egiptu. Šafija je svoj fikih zapisivao, tako da je stari mezheb dok je bio u Iraku napisao u svojim knjigama, a zatim, kada je preselio u Egipat, ponovo je zapisivao u knjige svoj novi mezheb. Naređivao je da se njegove knjige u kojima je zabilježio stari mezheb unište. Razlog tome je promjena njegovog idžtihada, tj. stava o tim pitanjima, zato je zabranio da mu se pripisuju stavovi koje je imao u Iraku i zabranio je da se po njima daju fetve. (Prim. prev.)

obavi umru prije deset dana⁴⁶¹ može zaklati kurban nakon tavafa i saja. Ako dođe u toku deset dana, kurban će zaklati tek na dan Bajrama. Ovo mišljenje zastupa i Ata. Šafija kaže: "Ihrama će se osloboditi kada obavi tavaf i saj, bez obzira na to ima li sa sobom kurban ili ne.

12. Malik i Šafija razilaze se u vezi s pitanjem hadžije koji umre pri obavljanju temettua. Šafija kaže: "Kada stupi u ihrame hadždža, za njega kurban postaje obaveza, ukoliko ga posjeduje. Ovo mišljenje navodi Zafarani. Ibn Vehb navodi da su Malika pitali o hadžiji koji umre pri obavljanju temettua, nakon stupanja u ihram, na Arefatu ili nekom drugom mjestu. On je rekao da onaj ko umre prije bacanja kamenčića na Mini nije dužan klati kurban. Ko umre nakon bacanja kamenčića dužan je kurban. Upitali su ga: "Iz glavnice ili trećine?" "Iz glavnice", odgovorio je.

13. O riječima Uzvišenog: "...i zakoljite kurban do koga možete lakko doći", već je bilo riječi.

Riječi Uzvišenog: "A onaj ko ga ne nađe, neka posti tri dana u danima hadždža, i sedam dana po povratku – to jest punih deset dana. To je za onoga koji nije iz Meke. I bojte se Allaha i znajte da On teško kažnjava", sadrže deset pitanja:

1. Onaj ko ne nađe kurban usljed nedostatka novca ili nedostatka životinje, postit će tri dana na hadždžu i sedam kada se vrati u svoju zemlju; tri dana zaključno s danom Arefata, po mišljenju Tavusa. Ša'bi, Ata, Mudžahid, Hasan el-Basri, Nehai, Seid ibn Džubejr, Alkama, Amr ibn Dinar i racionalisti, po navodu Ibn Munzira, te Ebu Hanifa, po navodu Ebu Sevra – smatraju da ove dane treba postiti pod ihramom za umru. To je prvi od dva ihrama temettua i stoga je jednako dozvoljeno postiti u njemu kao i u ihramu hadždža.

Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da treba postiti dan uoči tervije (odlaska na Minu), dan tervije i dan Arefata. Ibn Abbas i Malik ibn Enes kažu da se postiti može od stupanja u hadžske ihrame do prvog dana Kurban-bajrama, zato što Uzvišeni kaže: "...neka posti tri dana u danima hadždža." Ukoliko posti tokom obavljanja umre, to će biti preuranjeno i neće važiti.

Šafija i Ahmed ibn Hanbel kažu: "Postit će u periodu između nijjeta hadždža i dana Arefata." To je stav Aiše i Ibn Omera, a iznosi ga i Malik u *Muvettau* – na dan Arefata ne treba postiti, jer je to bliže sunnetu, a hodočasnik će imati više snage za ibadet. O tome će kasnije biti riječi. Ahmed navodi da je dozvoljeno postiti tri dana prije oblačenja ihrama. Sevri i Evzai smatraju da treba

⁴⁶¹ Autor očigledno misli na prvih deset dana mjeseca zul-hidždžeta. (Prim. prev.)

postiti na početku prvih deset dana, što podržava i Ata. Urva kaže: "Treba ih postiti dok je u Meki, tokom dana na Mini. Ovo mišljenje iznosi i Malik i grupa učenjaka iz Medine.

Dani Mine jesu tri dana nakon prvog dana Bajrama.⁴⁶² Malik u *Mu-vettau* navodi predanje Aiše, majke vjernika: "Onaj ko obavlja umru do hadždža i ne nađe kurban, učinit će to od trenutka stupanja u ihram do dana Arefata. Ako tada ne bude postio, postit će dane Mine." Iz ovog predanja zaključuje se da je ispravno postiti pod ihramom temettu hadždža sve do dana Arefata, što je pravilo. To se može shvatiti kao vrijeme izvršenja, a dani Mine kao vrijeme nadoknade, što tvrde Šafijini istomišljenici; ili da se postom u danima prije Bajrama izvršava dužnost i obaveza. Zvanično mišljenje ovog mezheba jeste da se i ti dani računaju kao dani izvršenja, ali da je bolje postiti prije Bajrama. Isto važi i za namaz. Dozvoljeno je klanjati u granicama namaskog vremena, ali je najbolje klanjati odmah po nastupanju vremena. Ovo je ispravno mišljenje. Post u danima Mine računa se kao izvršenje, a ne nadoknađivanje ibadeta.

2. Grupa učenjaka iz Medine i Šafija u novom mezhebu, koji slijedi većina njegovih istomišljenika, smatraju da nije dozvoljeno postiti

dane Mine, zato što je Poslanik, s.a.v.s. zabranio post u danima Mine.⁴⁶³ Međutim, ova zabrana, iako je potvrđena, ima opću prirodu. Iz nje se izuzima temettu, na osnovu Buharijevog predanja da je Aiša postila te dane.⁴⁶⁴ Ibn Omer i Aiša smatrali su da je u danima Mine dozvoljeno postiti samo onima koji ne mogu naći kurban.⁴⁶⁵ Darekutni kaže da je sened ovog predanja vjerodostojan. Kao merfu predanje prenosi se od Ibn Omera i Aiše iz tri izvora koje ocjenjuje kao slabe. Ove je dane dozvoljeno postiti zato što su to jedini preostali dani na hadždžu. Time je utvrđena obaveza posta za onoga ko ne nađe kurban.

Ibn Munzir kaže: "Prenosi se da je Alija ibn Ebu Talib rekao: 'Ko propusti ove dane, dozvoljeno je postiti nakon dana na Mini.'" Ovo su mišljenje podržavali Hasan i Ata. Ibn Munzir kaže: "Ovo je naš stav." Druga grupa učenjaka kaže da onaj ko ne bude postio prvih deset dana nema drugog izbora osim kurbana. Ovo se mišljenje prenosi od Ibn Abbasa, Seida ibn Džubejra, Tavusa i Mudžahida. Ebu Omer navodi da

⁴⁶³ Hadis je sahih, vjerodostojan. Autor ukazuje na hadis: "Dani Mine su dani jela i pića." Bilježe ga Muslim, Ebu Davud i Nesai od Nebiše el-Huzelija, r.a.

⁴⁶⁴ Bilježi ga Buhari od Urve, r.a.

⁴⁶⁵ Predanje je mevkuf. Bilježi ga Darekutni. Predanje ima status hadisa.

⁴⁶² To jest 11, 12. i 13. dana zul-hidždžeta. (Prim. prev.)

su ovaj stav podržavali Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici.

3. Učenjaci su jedinstveni u stavu da kod temettu hadždža na post nema pravo onaj ko može doći do kurbanu. Razilaze se u vezi s pitanjem osobe koja je postila dok nije našla kurban i koja je prije završetka posta došla do kurbanu. Ibn Vehb navodi da je Malik preporučivao da se u ovom slučaju zakolje kurban. Ukoliko bi se nastavilo s postom, to bi bilo punovažno. Šafija kaže da treba nastaviti s postom, zato što je to obaveza. Isto mišljenje zastupaju Ebu Sevr, Hasan, Katada i Ibn Munzir. Ebu Hanifa smatra da će, ukoliko se trećeg dana dođe do kurbanu, post biti poništen, a klanje kurbanu obavezno. Ukoliko se isposte tri dana, a potom dođe do kurbanu, treba postiti ostalih sedam i ne vraćati se kurbanu. Ovo je stav Sevrija, Ibn Ebu Nedžiha i Hammada.

4, 5. Kaže Uzvišeni: "...i sedam dana po povratku", tj. u svoju zemlju. Ovo je tumačenje Ibn Omera, Katade, Rebia, Mudžahida i Ataa, potom Malika i Šafija. Katada i Rebi kažu da je ovo olakšica od Allaha. Ovih sedam dana ne treba postiti prije povratka u svoju zemlju. Strogost prema sebi u ovom postu računa se kao post na putu tokom ramazana. Ahmed i Ishak kažu da je post tokom povratka s hadždža ispravan, s čime se slažu

Mudžahid i Ata. Mudžahid dodaje: "Ako želi, ove dane može postiti na putu, ovdje se radi o olakšici." Isto mišljenje zastupaju Ikrima i Hasan. Neki jezikoslovci ovaj ajet tumače ovako: "Kada se vrati u stanje koje je prethodilo hadždžu." Malik u *Kitabu* kaže: "Kada se vrati s Mine, nema zapreke postu." Ibnul-Arebi kaže: "Ukoliko je na raspolaganju olakšica, dozvoljeno je odbaciti je i odabrati težu opciju, prema jedinstvenom stavu učenjaka. Ne postoji čvrst dokaz da se radi o vremenskom ograničenju niti geografskom. Želi se ukazati na prevladavajuću situaciju."

Smatram da, naprotiv, postoje takve indicije u vjerskim izvorima. Muslim navodi predanje Ibn Omera: "Na Oprosnom hadždžu Allahov je Poslanik, s.a.v.s., obavio i umru i hadždž zajedno pa je (zato) zaklao kurban, radi čega je poveo (devu) sa sobom od Zul-Hulejfe. Allahov Poslanik, s.a.v.s., prvo je stupio u ihram za umru, a potom za hadždž. I ljudi koji su bili s njim iskoristili su (priliku) da obave umru prije hadždža, a među njima je bilo onih koji su pribavili sebi kurban i vodili ga sa sobom, ali i onih koji ga nisu pribavili. Kada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., stigao u Meku, rekao je ljudima: 'Ko je od vas pribavio kurban, ne oslobađa se nikakvih ograničenja sve dok ne obavi i hadždž, a ko nije pribavio

kurban neka obavi tavaf oko Kabe i saj između Safe i Merve pa neka onda potkreše kosu i oslobodi se ihrama. Nakon toga neka ponovo stupi u ihram radi obavljanja hadždža. Ko ne nađe kurban, neka posti tri dana u toku hodočašća i još sedam dana kada se vrati svojoj kući.”⁴⁶⁶ Ovo ima težinu izravnog dokaza da nije dozvoljeno postiti preostalih sedam dana osim kod kuće, a Allah najbolje zna.

Slično predanje navodi Buhari od Ibn Abbasa: “Potom nam je, na dan uoči tervije, naredio da zanijetimo hadždž. Kada smo završili obrede, došli smo obaviti tavaf oko Kabe i saj između Safe i Merve. Time smo upotpunili obrede i preostaje nam jedino kurban, kao što Uzvišeni kaže: ‘...i zakoljite kurban do koga možete lahko doći. A onaj ko ga ne nađe, neka posti tri dana u danima hadždža, i sedam dana po povratku’ kući.”⁴⁶⁷ Nehhasovo mišljenje o ovom pitanju naknadno ćemo citirati. Ovo je bio jednoglasan stav učenjaka.

6. Kaže Uzvišeni: “*To jest punih deset dana.*” Učenjaci se razilaze zašto se navodi broj deset (punih), kada se to može shvatiti iz prethodne rečenice. Zedždžadž navodi da

⁴⁶⁶ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Buhari, Muslim i Ebu Davud od Ibn Omera, r.a.

⁴⁶⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Buhari od Ibn Abbasa, r.a.

je moguće tumačenje da se može birati između tri dana na hadždžu i sedam dana posta kod kuće koji su isključeni dodatkom: “*to jest punih deset dana*”. Hasan tumači da je ovo puna nagrada, kao da je zaklao kurban; po drugima, to je puna nagrada, kao za onoga ko nije obavio temettu hadždž. Po nekima, svrha ove riječi jeste naredba da se upotpune dani, jer je to obaveza. Muberrid kaže da je uloga riječi *deset* zaključivanje broja, kako neko ne bi pomislio da nakon sedam dana treba postiti još nešto. Za neke, ova riječ ima funkciju potvrde, kao što se kaže: “svojom rukom sam napisao”.

Riječ *punih* jeste druga potvrda, čime se želi naglasiti broj dana koji treba postiti, bez umanjenja.

7. Kaže Uzvišeni: “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” Znači, kurban za temettu hadždž dužnost je stranca koji nije iz Meke. Buhari navodi da su Ibn Abbasa pitali o temettu hadždžu, pa je odgovorio: “Muhadžiri, ensarije i Poslanikove supruge donijeli su nijjet na Oprosnom hadždžu, pa smo i mi zanijetili. Kada smo stigli u Meku, Poslanik, s.a.v.s., kazao je: ‘Oni među vama koji nisu povelili hedj neka nijjet hadždža preinače u umru.’ Obavili smo tavaf i saj, nakon čega nam je bilo dozvoljeno općiti sa ženama i oblačiti šivenu odjeću. On je dodao: ‘Ko je poveo

hedj, neće istupati iz ihrama sve dok on ne stigne do svog mjesta.’

Nakon dana tervije naredio nam je da zanijetimo hadždž. Po završetku obreda obavili smo tavaf i saj. Time smo završili hadždž i dužni smo zaklati kurban.” O tome Uzvišeni kaže: ‘...i zakoljite kurban do koga možete lahko doći. A onaj ko ga ne nađe, neka posti tri dana u danima hadždža, i sedam dana po povratku” u svoju zemlju. Dovoljno je zaklati ovcu. Time su sastavljena dva obreda u jednom. To je Allah objavio u Svojoj Knjizi, sunnetu Svoga Poslanika, s.a.v.s. i dozvolio ljudima koji nisu stanovnici Meke. Kaže Uzvišeni: “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” Mjeseci hadždža koje je Uzvišeni spomenuo jesu ševval, zul-kade i zul-hidždže. Ko obavi temettu hadždž u ovim mjesecima, dužan je zaklati kurban ili postiti.

8. “*To je za onoga koji nije iz Meke.*” – Po Ebu Hanifi, ovo je dokaz da stanovnici Meke ne mogu obavljati temettu i kiran hadždž. Ako neko od njih to obavi, dužan je za kaznu zaklati kurban, bez prava na njegovo meso, zato što se to ne smatra kurbanom temettua. Šafija smatra da su dužni zaklati kurban temettua i kirana. Pokazna zamjenica *to* odnosi se na kurban i post. Oni nisu dužni klati kurban niti postiti. Abdul-Melik ibn Madžišun pravi razliku između temettua i kirana, tvrdeći da je kurban obavezan za

Mekeliju koji obavi kiran hadždž, ali ne i za onoga ko obavi temettu.

9. Ljudi se razilaze oko definicije *onih koji su iz Meke*. Slažu se da se Mekelijama smatraju oni koji žive u Meki i njenim predgrađima. Taberi kaže da su to stanovnici harema. Ibn Atijja navodi da se osoba koja je dužna obavljati džumu smatra građaninom, a onaj ko je dalje od toga smatra se pustinjakom. Po njemu, ovaj je pojam u vezi s urbanom sredinom i pustinjom. Malik i njegovi sljedbenici smatraju da se ovaj ajet odnosi na stanovnike Meke i njenih predgrađa. Po Ebu Hanifi i njegovim sljedbenicima, ajet se odnosi na sve koji stanuju unutar mikata, sa svih strana. Šafija i njegovi sljedbenici tvrde da su to svi oni koji nisu dužni skraćivati namaz kada idu u Meku, što je razdaljina od najbližeg mikata. Na ovaj način klasični učenjaci tumače ajet.

10. Kaže Uzvišeni: “*I bojte se Allaha*”, tj. u onome što vam je u obavezu stavio. Po drugom tumačenju, ovo je načelna naredba bogo-bojznosti i upozorenje na Njegovu kaznu.

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ﴾

“Hadždž je u određenim mjesecima. Onom ko se obaveže da će u njima hadždž obavljati nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi, i nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje učinite Allah zna. I onim, što vam je potrebno za put, snabdijte se. A najbolja opskrba je bogobojaznost. I Mene se bojte, o razumom obdareni!” (El-Bekara, 197)

Ovaj ajet sadrži četrnaest pitanja:

1. “Hadždž je u određenim mjesecima.” - Nakon govora o hadždžu i umri – “Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte!”, ukazano je na razliku u vremenu njihova obavljanja. Umra se može obavljati tokom cijele godine, a hadždž samo jedanput u godini. Izvan ovih mjeseci ne može se obavljati.

2. Postoje različita tumačenja *određenih mjeseci*. Ibn Mesud, Ibn Omer, Ata, Rebi, Mudžahid i Zuhri navode da su ševval, zul-kade i cijeli zul-hidždže mjeseci hadždža. Prema Ibn Abbasu, Suddiju, Ša’biju i Nehaiju, mjeseci hadždža su ševval, zul-kade i prvih deset dana zul-hidždžeta. Ovakvo predanje postoji od Ibn Mesuda i Ibn Zubejra. Oba se predanja navode od Malika. Posljednje navodi Ibn Habib, a prvo Ibn Munzir. Ključna je razlika u obaveznosti kurbanu. Prema onima koji smatraju da je cijeli zul-hidždže mjesec hadždža, kurban nije obavezan za onoga ko napravi prekršaj nakon dana

kurbana, zato što to spada u mjesec hadždža. Prema drugom mišljenju, hadždž se završava danom kurbanu i kurban je obavezan ukoliko se neki obred odgodi nakon toga dana.

3. Uzvišeni nije nabrojao mjesec hadždža u Svojoj Knjizi, zato što su oni Arapima bili poznati.

4. Učenjaci se razilaze oko pitanja kretanja na hadždž izvan hadžskih mjeseci. Ibn Abbas je rekao da je sunnet stupiti u ihrame u mjesecima hadždža. Ata, Mudžahid, Tavus i Evzai smatraju da oblačenje ihrama prije mjeseci hadždža ne može važiti za hadždž, već samo za umru. Isto pravilo važi za onoga ko započne namaz prije vremena – to se računa kao dobrovoljni, a ne kao obavezni namaz. Ovo mišljenje podržavaju Šafija i Ebu Sevr. Evzai smatra da se nakon umre istupa iz ihrama. Prema Ahmedu, to je mekruh. Isto se predanje navodi i od Malika. Njegov je zvanični stav da se tokom cijele godine može stupiti u hadžske ihrame, što je stav i Ebu Hanife. Nehai kaže da to nije dozvoljeno, na osnovu ajeta: “Pitaju te o mladacima. Reci: ‘Oni su ljudima oznake o vremenu i za hadžiluk.’” (El-Bekara, 189) O tome je ranije bilo riječi. Šafijino je mišljenje ispravnije, zato što je prvi ajet načelan, a ovaj je detaljan. Moguće je da se odnosi na pojedine mjesece, zato što su jedni vredniji

od drugih. Prema tome, Malikov je stav ispravan, a Allah najbolje zna.

5. "Onom ko se obaveže da će u njima hadždž" – na takav način što će donijeti unutarnju odluku, koju će demonstrirati oblačenjem ihrama i izgovaranjem telbije. Ovo je tumačenje Ebu Hanife i Ibn Habiba. Prema Šafiji, telbija nije sastavni dio hadždža. To mišljenje podržava i Hasan ibn Hajj. Šafija kaže da je dovoljno izgovoriti nijet pri stupanju u ihram za hadždž. Po zahirijama i drugim, telbija je obavezna.

6. Kaže Uzvišeni: "Nema snošaja sa ženama." – Učenjaci se slažu da snošaj prije stajanja na Arefatu kvari hadždž. Osoba koja napravi ovaj prekršaj dužna je naredne godine obaviti hadždž i zaklati kurban. Abdullah ibn Omer, Tavus, Ata i drugi tumače da riječ *refes* u ovom ajetu znači vulgarno obraćanje ženama, npr.: "Kada se oslobodimo ihrama, uradit ćemo ti to i to, bez aludiranja..." Ovakvo se tumačenje navodi i od Ibn Abbasa.

Po drugima, to je vulgaran govor o ženama, bez razlike da li je u njihovom prisustvu ili nije. Postoji tumačenje da se pod riječju *snošaj* podrazumijeva sve ono što čovjek zahtijeva od svoje supruge; kao i beskoristan govor.

7. "...i nema ružnih riječi..." – Riječ *fusuk* Ibn Abbas, Ata i Hasan tumače kao sve grijeha. Sličan je stav Ibn Omera i grupe učenjaka

– *fusuk* je griješeno pod ihramima hadždža, poput lova, skraćivanja noktiju ili kose i tome sličnog. Ibn Zejd i Malik kažu da je *fusuk* pri-nošenje žrtava kipovima. U tom je smislu ajet: "...ili što je kao grijeh zaklano u nečije drugo, a ne u Allahovo ime." (El-En'am, 145) Dahhak kaže da je ovo nazivanje pogrđnim imenima: "O kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima!" (El-Hudžurat, 11) Ibn Omer također tvrdi da je ovo psovanje. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Psovanje muslimana smatra se nemoralnim činom, a njegovo ubistvo (borba protiv njega) aktom nevjerovanja."⁴⁶⁸ Prvo je tumačenje ispravno, zato što obuhvaća sva ostala. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

"Ko dođe u ovu kuću (Bejtullah) i kod nje ne bude bestidno govorio i grijeh činio, vratit će se (kući) kao od majke rođen!"⁴⁶⁹

"...a za hadždž, kome Allah ukabuli, nema nagrade osim Dženneta!"⁴⁷⁰ Hadis navode Muslim i drugi sakupljači hadisa. Poslanik, s.a.v.s., također, kaže: "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci ono što je između nebesa i Zemlje, nijedno

⁴⁶⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Mesuda, r.a.

⁴⁶⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r.a.

⁴⁷⁰ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Nesai, Humejdi, Darimi, Ibn Hibban i Ahmed.

djelo nije vrednije od borbe na Allahovu putu ili ispravno obavljenog hadždža, u kome nema bestidnog govora, grijeha niti rasprave.”⁴⁷¹

Prema islamskim pravnicima, ispravno obavljeni hadždž (mebrur) jeste onaj u kome se ne čine grijesi prema Allahu tokom obavljanja obreda. Prema Ferrau, to je hadždž nakon koga se ne čine grijesi prema Allahu. Ova mišljenja navodi Ibnul-Arebi, r.a.

Smatram da je primljeni hadždž onaj tokom koga i nakon koga se ne čine grijesi prema Allahu. Hasan kaže: “To je hadždž s koga se čovjek vraća s malim prohtjevima prema ovom svijetu i velikim prema ahiretu.” Postoje i druga tumačenja, koja će biti navedena.

8, 9, 10. Učenjaci na šest načina tumače riječ *svađa*. Ibn Mesud, Ibn Abbas i Ata smatraju: “Svađa je raspravljanje s muslimanom koja prelazi u psovanje. Što se tiče naučne rasprave, to nije zabranjeno.” Katada kaže: “Svađa je psovanje.” Ibn Zejd i Malik ibn Enes kažu: “Svađa je raspravljanje oko mjesta na kome je stajao Ibrahim, a.s., koja je vođena u džahilijetu, kada se pleme Kurejš suprotstavljalo ostalim Arapima, svađajući se o tome.” Prema ovom tumačenju, ajet znači: “Nema svađe oko njegova mjesta.” Po drugima, svađa je

kada jedni kažu da je hadždž danas, a drugi da je sutra. Mudžahid i njegovi istomišljenici smatraju: “Svađa je raspravljanje o mjesecima.” Ranije su Arapi odgađali hodočašće, smještajući ga ponekad van mjeseca zul-hidždžeta. Jedni su se okupljali na Muzdelifi, a drugi na Arefatu, pa su se o tome prepirali.

Smatram da prema ovim tumačenjima nema rasprave ni o vremenu ni o mjestu. To su najispravnija mišljenja o tumačenju riječi “nema svađe”, što se vidi iz riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Vrijeme je zaokruženo upravo onakvim kakvo je bilo na dan kada je Allah stvorio nebesa i Zemlju.”⁴⁷² Ovaj će hadis biti naveden kod tumačenja sure Et-Tevba. Znači, propis hadždža vratio se u prvobitnu formu – tj. u pravo vrijeme i dan. Kada je obavljao hadždž, Poslanik, s.a.v.s., je rekao: “Uzmite od mene vaše obrede”,⁴⁷³ demonstrirajući prostorna i vremenska obilježja hadždža. Muhammed ibn Ka'b el-Kurezi kaže: “Svađa je kada se dvije skupine prepiru: ‘Naš je hadždž ispravniji od vašeg.’” Po nekima, svađa je hvalisanje porijeklom, a Allah najbolje zna.

11. “*A za dobro koje učinite Allah zna.*” – Znači, Allah će vas nagraditi za dobra djela. Nagrada dolazi od

⁴⁷¹ Bilježi Asbahani (*Tergib*) od Seida ibn Musejjiba kao mursel predanje.

⁴⁷² Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ebu Bekre, r.a.

⁴⁷³ Ocjena hadisa navedena je na strani 160.

onoga ko za nešto zna. Po jednom tumačenju, ovo je podsticanje na lijepe riječi, umjesto ružnih, na dobroćinstvo i bogobožnost umjesto bestidnog govora i rasprave. Prema drugom tumačenju, dobroćinstvo je simbol njihove samokontrole, zahvaljujući kojoj izbjegavaju grijeha.

12. *“I onim, što vam je potrebno za put, snabdijte se.”* – Ovo je naredba snabdijevanja za put. Ibn Omer, Ikrima, Mudžahid, Kata-da i Ibn Zejd kažu da je ovaj ajet objavljen povodom nekih Arapa koji su na hadždž dolazili bez opskrbe. Rekli su: “Mi posjećujemo Allahovu kuću, a On nas ne hrani?” Bili su na teretu ljudima. Ova je praksa zabranjena i zato je naređeno snabdijevanje. Abdullah ibn Zubejr kaže: “Neki ljudi su se oslanjali na oskudnu opskrbu, pa je Allah naredio snabdijevanje.”⁴⁷⁴

Poslanik, s.a.v.s., na putovanju je imao devu na kojoj je bila popudbina. Došlo mu je tristo ljudi iz plemena Muzejna. Kada su htjeli krenuti natrag, Poslanik, s.a.v.s., reče: “Omere, snabdij ljuđe.”⁴⁷⁵ Prema drugom tumačenju, popudbina je dobar saputnik. Ibn Atijja smatra

da je ova specifikacija slaba. Bliže tumačenje glasi: “Opskrbite se za dan povratka dobrim djelima.”

Smatram da je prvo mišljenje najispravnije. Ajet se odnosi na putnu opremu u pravom smislu, kao što je navedeno. U tom smislu Buhari navodi predanje Ibn Abbasa: “Stanovnici Jemena obavljali su hadždž ne snabdijevajući se za put. Govorili su za sebe da se oslanjaju na Allaha. Kada bi došli u Meku, prosili bi od ljudi. Tada je Uzvišeni objavio: *‘I onim, što vam je potrebno za put, snabdijte se. A najbolja opskrba je bogobožnost.’*” Ovo je izravan argument navedenog tumačenja, koje podržava većina mufesira. Ša’bi kaže da su opskrba hurme i fino brašno, a Ibn Džubejr kolači i fino brašno.

Ibnul-Arebi kaže: “Uzvišeni je Allah naredio da se imućni ljudi snabdiju. Što se tiče onih koji nemaju imetka, bili oni zanatlije koji mogu zaraditi na putu ili prosjaci – na njih se ovaj ajet ne odnosi. Uzvišeni se obraća imućnim ljudima koji su ostavljali imetak i kretali na put bez opskrbe govoreći kako se oslanjaju na Allaha. Oslanjanje (tevekkul) ima svoje uvjete. Onaj ko ih ispuni i krene na put bez opskrbe, na njega se ajet ne odnosi. Većina ljudi pogrešno shvaća oslanjanje i njegove vrijednosti, a Allah najbolje zna.” Ebul-Feredž el-Dževzi kaže: “Iblis je u zabludu

⁴⁷⁴ Taberani, prema *Medžmeu* od Abdullaha ibn Zubejra, r.a. Hejsemi ovo predanje smatra slabim.

⁴⁷⁵ Hadis je dobar. Bilježe ga Ahmed i Taberani, prema *Medžmeu* od Nu’mana ibn Mukrina, r.a., u široj verziji.

odveo ljude koji misle da se oslanjaju na Allaha. Oni odlaze na put bez opskrbe, misleći da je to oslanjanje, a ustvari prave veliku grešku.” Neki je čovjek rekao Ahmedu ibn Hanbelu: “Namjeravam krenuti za Meku, oslanjajući se na Allaha, bez opskrbe.” Ahmed mu reče: “Onda kreni van karavana.” “Ne, ići ću s karavanom”, odgovori čovjek. “Onda si se oslonio na njihove kazane!”, odgovori Ahmed

13. “*A najbolja opskrba je bogobožnost.*” – Najbolja opskrba jeste izbjegavanje zabranjenih stvari. Uzvišeni naređuje da se opskrbi pridruži bogobožnost. Značenja riječi u ovom ajetu povezana su – “I onim što vam je potrebno za put snabdijte se” znači – bojte se Allaha sljedeći Njegovu naredbu da se snabdijete za put. Prema drugom tumačenju, značenje ajeta je: “Najbolja opskrba jeste ono što putnika može spasiti od smrti ili potrebe da traže od ljudi i prosjače.” Po nekima, ovaj ajet ukazuje na to da je ovaj svijet prolazan. Simbolisti smatraju da Uzvišeni ovim ajetom podsjeća na ahiretski put i podstiče na bogobožnost, jer je to ahiretska opskrba.

Ako napustiš ovaj svijet bez opskrbe bogobožnosti

I sretnoš nakon smrti one koji je imaju

*Kajat ćeš se što nisi kao i oni,
Pripremio se za posljednji put.*

Drugi pjesnik kaže:

*U moru su veliki valovi
Jači od svakog plivača.*

*O, dušo, slušaj šta ti govorim,
Iskreno i dobronamjerno.*

*U mezar će čovjeka pratiti
Samo bogobožnost i dobro djelo.*

14. “*I Mene se bojte, o razumom obdareni!*” – Razumom obdareni su naglašeni – premda se ajet odnosi na sve – zato što su oni svjesni Allahove opstojnosti, odgovorni su za poštivanje Allahovih naredbi i zabrana.

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ﴾

“*Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete. A kada pođete sa Arefata, spominjite Allaha kod časnih mjesta; spominjite Njega, jer vam je On ukazao na Pravi put, a prije toga ste bili u zabludi.*” (El-Bekara, 198)

Riječi Uzvišenog: “*Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete*”, sadrže dva pitanja:

1. Nakon što je naredio da se na hadždžu izbjegava ružan govor, bestidnost i svađa, Uzvišeni

je odobrio trgovinu. Kaže Uzvišeni: "A kad se molitva obavi, onda se po zemlji razidite i Allahovu blagodat tražite." (El-Džumua, 10) U prilog ovom tumačenju ide i predanje Ibn Abbasa koje navodi Buhari: "Ukaz, Medženna i Zul-medžaz bila su sajmišta u vrijeme džahilijeta. Muslimani su smatrali grijehom trgovinu tokom hadždža, pa je Uzvišeni objavio: "Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete" za vrijeme hadždža.

2. Ako je ovo tumačenje ispravno, to bi značilo da je hadžiji dozvoljeno trgovati uz obavljanje ibadeta. To se ne smatra mnogoboštvom i ne utječe na traženu iskrenost, za razliku od sufija. Ipak, bolje je obavljati hadždž bez trgovine, zato što ona vezuje hodočasnika za ovaj svijet i ometa njegovu usredotočenost na ibadet. Darekutni u *Sunenu* navodi predanje Ebu Umame et-Tejmija, koji je rekao Ibn Omeru: "Ja se bavim iznajmljivanjem, a neki ljudi tvrde da moj hadždž nije valjan." Omer reče: "Jedan je čovjek došao Poslaniku, s.a.v.s., i postavio mu isto pitanje kao i ti meni. On nije ništa odgovorio, a potom je objavljen ajet: 'Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete.'

Božiji Poslanik, s.a.v.s., tada reče: "Tvoj je hadždž ispravan."⁴⁷⁶

Riječi Uzvišenog: "A kada podete sa Arefata, spominjite Allaha kod časnih mjesta; spominjite Njega, jer vam je On ukazao na Pravi put, a prije toga ste bili u zabludi" sadrže šesnaest pitanja:

1,2. "A kada podete s Arefata..." – Po nekima, Arefat je dobio ime po tome što se ljudi na tom mjestu upoznaju.⁴⁷⁷ Po drugom tumačenju, Adem je iz Dženneta spušten u područje Indije, a Hava u Džiddi. Nakon dugotrajnog traganja susreli su se i upoznali na Arefatu na dan Arefata. Po tome je dan nazvan Jevmu-Arefe, a mjesto Arefat. Ovo je Dahhakovo tumačenje. Postoje i druga tumačenja, koja su navedena kod ajeta "...i pokaži nam obrede naše..." (El-Bekara, 128) Ibn Atijja navodi da je ovo ime nastalo spontano, poput drugih geografskih pojmova. Arefe je naziv za biljku anemona. Arf je miris. Arefat odiše mirisom, za razliku od Mine, gdje raste biljka pupak. Neki smatraju da otuda potiče naziv Arefat. Po drugom tumačenju, ovaj naziv potječe od riječi *aruf* (strpljivost), zato što je na dan Arefata potrebno biti strpljiv i istrajan u dovi i ibadetu.

⁴⁷⁶ Bilježe ga Ebu Davud, Hakim, Vahidi i Ahmed od Ibn Omera, r.a. Hadis je sahih.

⁴⁷⁷ Glagol *arefe* znači poznati, znati. (Prim. prev.)

3. Učenjaci su jedinstveni u stavu da će onome ko bude boravio na Arefatu prije podne⁴⁷⁸ i napusti ga prije podne, taj boravak biti ništavan. Isto tako, jedinstveni su u stavu da je ispravan hadždž onoga ko provede neko vrijeme na Arefatu nakon podne i napusti ga prije večeri. Izuzetak predstavlja Malik ibn Enes, koji tvrdi da je obavezno i dio noći provesti na Arefatu.

Ispravan je hadždž i ako se na Arefatu boravi samo noću, po mišljenju svih učenjaka. Dokaz su riječi Uzvišenog: *“A kada podete sa Arefata...”*, bez preciziranja radi li se o danu ili noći. U hadisu Urve ibn Mudarrisa navodi se: “Došao sam Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., na Muzdelifu u momentu kad je htio klanjati i rekao: ‘Allahov Poslaniče, ja sam došao s planine Tajj’a. Zamorio sam svoju jahalicu, a i sam sam iscrpljen. Nisam prošao ni jedno brdo a da na njemu nisam zastao, pa imam li ja hadždž?’ Allahov Poslanik, s.a.v.s., na to reče: ‘Ko sa nama bude prisustvovao ovom namazu (sabahu) i proboravi sa nama dok se (sa Muzdelife) ne krene, a prije toga je stajao na Arefatu, noću ili danju, on je izvršio svoj hadždž i ono što mu je propisano.’”⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Islamski pravници ovdje koriste pojam *zeval* – trenutak kada sunce pređe polovinu neba.

⁴⁷⁹ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn

Ovaj hadis navodi više imama, među kojima su Ebu Davud, Nesai i Darekutni. Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasen-sahih. Ebu Omer kaže: “Hadis Urve ibn Mudarrisa et-Taija pouzdan je i vjerodostojan. Navodi ga više Ša’bijeve savremenika od Ša’bija koji je čuo od Urve ibn Mudarrisa. Među njima su Ismail ibn Ebu Halid, Davud ibn Ebu Hind, Zekerija ibn Ebu Zaida, Abdullah ibn Ebu Sefer i Mutarrif – svi prenose od Ša’bija, koji prenosi od Urve ibn Mudarrisa ibn Evsa ibn Harise ibn Lama.

Malikov argument jeste duži Džabirov hadis koji bilježi Muslim, u kome se, između ostalog, navodi: “...ostao je stojeći sve dok sunce nije zašlo, žutilo se smanjilo i (sunčeva) lopta izgubila.”⁴⁸⁰ Poslanikovi postupci ukazuju na obavezu, a naročito kada je u pitanju hadždž. On je rekao: “Uzmite od mene obrede svoje.”⁴⁸¹

4. Učenjaci se razilaze u vezi s ispravnosti hadždža osobe koja je otišla prije zalaska sunca i nije se vratila. Ata, Sufjan es-Sevri, Šafija, Ahmed, Ebu Sevr, racionalisti i drugi učenjaci tvrde da je ta osoba dužna zaklati kurban. To također

Madža, Darekutni, Hakim, Darimi, Ibn Hibban, Tahavi i Ahmed.

⁴⁸⁰ Ocjena hadisa navedena je na strani 350.

⁴⁸¹ Ocjena hadisa navedena je na strani 160.

tvrdi Hasan el-Basri. Ibn Džurejdž kaže da je ta osoba dužna zaklati devu. Malik smatra da je dužna dogodine obaviti hadždž i pritom zaklati kurban. Primjenjuje se isto pravilo kao i za onoga ko je propustio hadždž. Ukoliko se vrati na Arefat nakon zalaska sunca, ne snosi nikakve posljedice, po mišljenju Šafije. Ovo mišljenje podržavaju Ahmed, Ishak, Davud i Taberi. Ebu Hanifa, njegovi sljedbenici i Sevri smatraju da ga povratak na Arefat ne oslobađa dužnosti klanja kurbanu. Ovaj stav podržava i Ebu Sevr.

5. Među učenjacima nema dileme da je boravak na Arefatu u prijevoznom sredstvu vredniji, ukoliko postoji mogućnost. Poslanik, s.a.v.s., boravio je u sedlu pred odlazak, a nakon zalaska sunca. Iza njega je na jahalici bio Usama ibn Zejd. Ovo je također zabilježeno u opširnom Džabirovu hadisu, kao i u hadisima Alije⁴⁸² i Ibn Abbasa. Džabir kaže: "Nakon toga je Božiji Poslanik, s.a.v.s., uzjahao i stigao na mjesto stajanja (vukufa), gdje je okrenuo svoju devu prema stijenama (u podnožju Džebelur-rahmeta), tako da

su oni koji su došli pješice stajali ispred njega. Bio je okrenut prema kibli i ostao je stojeći sve dok sunce nije zašlo, žutilo se smanjilo i (sunčeva) lopta izgubila. Zatim je Božiji Poslanik, s.a.v.s., posadio (na devu) iza sebe Usamu i krenuo sa Arefata..."⁴⁸³

Ukoliko nije u prilici čekati na jahalici, stajat će i činiti dovu. Ako ne može stajati, onda je dozvoljeno i sjediti. Očekivanjem odlaska s Arefata na jahalici veliča se hadždž: "Pa ko poštuje Allahove propise – znak je čestita srca." (El-Hadždž, 32) Ibn Vehb u svojoj verziji *Muvettaa* kaže: "Malik mi je rekao: 'Draže mi je boraviti na Arefatu na jahalici ili devi nego da stojim.'" On dodaje da onaj ko nije na jahalici (već stojeći čeka odlazak), smije sjesti.

6. Muslim u *Sabihu* i drugi autori bilježe predanje Usame ibn Zejda da je Poslanik, s.a.v.s., išao brzo koliko je mogao, a čim bi uhvatio slobodna prostora, još bi više ubrzavao.⁴⁸⁴ Ovako trebaju postupati vođe hadžija i njihovi pomoćnici, zato što ubrzan odlazak prema Muzdelifi znači da će namaz prije biti obavljen, a poznato je da se te noći akšam-namaz obavlja s jacijom

⁴⁸² Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Ebu Davud u skraćenoj verziji, Tirmizi i Ebu Ja'la kao Alijino predanje. U Ebu Davudovoj verziji navodi se: "Usamu ibn Zejda je stavio (na jahalicu) iza sebe. Potom je ubrzao devu... i krenuo je nakon zalaska sunca." Tirmizi kaže da je ovaj hadis sahih i da su prenosioci pouzdani.

⁴⁸³ Hadis je sahih, vjerodostojan. Ovo je dio Džabirova hadisa koji je više puta citiran, npr. na strani 69.

⁴⁸⁴ Hadis bilježi Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

na Muzdelifi. To je sunnet, kao što će biti objašnjeno.

7. Prema tekstu Kur'ana i sunneta može se zaključiti da se može boraviti na prostoru cijelog Arefata. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ja stojim ovdje, ali je mjesto stajanja (boravka) cijeli Arefat."⁴⁸⁵ Hadis navode Muslim i drugi kao dio opširnog Džabirova hadisa.

Malik u *Muvettau* navodi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Cijeli je Arefat mjesto stajanja, ali se odmaknite od doline Urene. Na cijeljoj se Muzdelifi može stajati, ali se odmaknite od doline Muhassir."⁴⁸⁶ Ibn Abdul-Berr kaže da ovaj hadis ima povezan sened kao predanje Džabira ibn Abdullaha, Ibn Abbasa, Alije ibn Ebu Taliba. U većini predanja ne izuzima se dolina Urene iz Arefata niti Muhassira iz Muzdelife. Ova predanja bilježe pouzdani muhaddisi posredstvom Džafera ibn Muhammeda, od njegova oca, koji je čuo od Džabira. Ebu Omer kaže: "Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem osobe koja je stajanje na Arefatu provela na Ureni." Malik, prema predanju Ibn Munzira, smatra da ona treba zaklati kurban, a da joj je hadždž potpun. Ovo predanje navodi Halid ibn Nizar od Malika. Ebu Mus'ab navodi da se ta osoba tretira kao da nije stajala na Arefatu

i da je propustila hadždž. Onaj ko bude boravio u dolini Urene, dužan je nadoknaditi hadždž naredne godine. Prenosi se da je Ibn Abbas rekao: "Onaj ko pođe s Urene nema hadždža." To mišljenje podržavaju Ibn Kasim i Salim. Ibn Munzir navodi da je Šafija zastupao ovo mišljenje. Po njemu, nije dozvoljeno boraviti na mjestu na kome je Poslanik, s.a.v.s., zabranio boravak. Ibn Abdul-Berr tvrdi da izuzimanje doline Urene iz područja Arefata nije izričito naglašeno u tradiciji niti konsenzusu. Istomišljenici Ebu Mus'aba svoj stav obrazlažu riječima da se stajanje na Arefatu obavlja na određenom, općeprihvaćenom mjestu. Taj se obred mora obavljati na osnovu čvrstog uvjerenja, a ono se ne može postići ukoliko je neko pitanje sporno. Naziv ove doline izgovara se kao *Urena* i *Uruna*. Ona se nalazi zapadno od džamije na Arefatu. Neki učenjaci smatraju da se zapadni zid ove džamije nalazi u dolini Urene. Badži navodi da je Arefat izvan, a Urena unutar harema. Ebu Omer kaže: "Kada je u pitanju dolina Muhassir, Veki navodi predanje Džabira da je Poslanik, s.a.v.s., ubrzao hod u dolini Muhassir."⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Hadis bilježi Muslim od Džabira, r.a.

⁴⁸⁶ Hadis je hasen, dobar. Bilježi ga Ibn Madža od Džabira, r.a.

⁴⁸⁷ Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježi ga Ebu Davud kao skraćeno predanje od Džabira. Isti se smisao navodi u opširnom Džabirovu hadisu koji je ranije citiran.

8. Dan Arefata može se obilježavati u džamijama, po ugledu na ljude koji borave na Arefatu. Šu'ba navodi da je ovu praksu prvi uveo Ibn Abbas u Basri. Okupio je ljude na dan Arefata u džamiji u Basri. Musa ibn Ebu Aiša kaže: "Vidio sam Omera ibn Hurejsa kako okupljenim ljudima drži govor na dan Arefata." Esrem kaže: "Pitao sam Ahmeda ibn Hanbela o obilježavanju dana Arefata u muslimanskim mjestima. Rekao je: 'Mislim da u tome nema grijeha.'" To je praksa Hasana, Bekra, Sabita, Muhammeda ibn Vasija – oni su posjećivali džamije na dan Arefata.

9. Vrijednost dana Arefata. dan Arefata ima veliku vrijednost i nagradu. U tom danu Uzvišeni oprašta velike grijeha i uvećava dobra djela. Kaže Poslanik, s.a.v.s.:

"Post na dan Arefata briše (manje) grijeha (počinjene) u godini koja je prethodila i godini koja slijedi."⁴⁸⁸ Hadis je zabilježen u *Sahihu*.

Poslanik, s.a.v.s., također kaže: "Najbolja je dova ona koja se uči na dan Arefata, a najbolje što smo ja i vjerovjesnici prije mene izgovorili jesu riječi: *La ilabe illellahu vahdehu la šerike leh* (Nema drugog Boga

osim Allaha, On je jedan i nema druga)."⁴⁸⁹

Darekutni navodi Aišino predanje da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ni na jedan dan Allah ne oslobodi više ljudi od vatre nego na dan Arefata. On, dž.š., pride (toga dana) s ponosom melekima i kaže: 'Šta žele ovi (pa da im ispunim)?'"⁴⁹⁰

U *Muvettau* je zabilježen hadis Ubejdullaha ibn Keriza da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Šejtan nikada nije izgledao manji, bjedniji, tako poražen niti gnjevan kao na dan Arefata – kada je vidio kako se spušta Allahova milost i oprost velikih grijeha... Takav je bio samo na dan Bedra. Upitaše ga: "Šta je vidio na dan Bedra, Božiji Poslaniče?" "Vidio je Džibrila kako raspoređuje meleke."⁴⁹¹

Tirmizi navodi predanje Abbasa ibn Merdasa⁴⁹² da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., molio Allaha u večer dana Arefata da oprost i smiluje se ummetu. Bio je uporan u dovi, pa mu je Uzvišeni odgovorio: "Učinit

⁴⁸⁹ Bilježi ga Tirmizi od Amra ibn Šuajba. Prema *Takribu*, ovaj je hadis daif. Zahvaljujući propratnim predanjima dostiže stepen hasena, ako Bog da.

⁴⁹⁰ Hadis bilježe Muslim, Nesai, Ibn Madža i Darekutni od Aiše, r.a.

⁴⁹¹ Bilježi ga Malik u djelu *Muvetta*, kao mursel predanje Abdullaha ibn Keriza.

⁴⁹² Abbas ibn Mirdas ibn Ebu Amr es-Sulemi, poznati ashab. Prihvatio je islam u Bici na Hendeku. Nakon toga je odselio u Basru.

⁴⁸⁸ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ibn Hibban od Ebu Katade, r.a.

ću to. Neću im oprostiti nepravdu koju jedni prema drugima učine, a što se tiče grijeha koje učine prema Meni, oprostit ću ih.” Poslanik, s.a.v.s., reče: “Gospodaru, Ti si svemoćan da nadomjestiš gubitak oštećenom i oprostiš nepravedniku.” Te večeri nije dobio odgovor. Sutradan, na Muzdelifi, uporno je upućivao dovu, pa je dobio odgovor: “Oprostio sam im.” Božiji se Poslanik, s.a.v.s., osmjehnu. Upitaše ga: “Zašto se smiješiš, Božiji Poslaniče, u vrijeme kada to obično ne činiš?” On odgovori: “Nasmijao sam se zbog Allahova neprijatelja Iblisa... Kada je saznao da mi je Allah uslišao dovu, počeo je proklinjati, posipati zemlju po svojoj glavi i bježati...”⁴⁹³

Ebu Abdulgani el-Hasen ibn Ali navodi predanje Ebu Hurejre da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Kada nastupi dan Arefata, Uzvišeni oprašta iskrenom hadžiji; u noći Muzdelife Uzvišeni oprašta trgovcima; na danu Mine Allah oprašta goničima deva; na dan Džemretul-akabe Uzvišeni oprašta onima koji mole. Svakom biću koje se u tom trenutku obrati Uzvišenom bit

će oprošteno.”⁴⁹⁴ Ebu Omer navodi da je ovo garib predanje od Malika i da je poznato samo iz ovog izvora. Ebu Abdulgani nije poznat. Učenjaci su tolerantni u prihvaćanju predanja koja govore o vrijednostima i preporukama.⁴⁹⁵ Strogi su u vezi s hadisima o propisima.

10. Učenjaci smatraju post na dan Arefata preporučenim za one koji nisu na Arefatu. Imami bilježe hadis Ibn Abbasa da je Poslanik, s.a.v.s., prekidao post na Arefatu. Ummu Fadl mu je poslala mlijeko koje je on popio. Ovaj je hadis vjerodostojan.⁴⁹⁶

Ibn Omer kaže: “Obavio sam hadždž s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., pa ga (tj. dan Arefata) nije postio. Obavio sam ga i s Ebu Bekrom, pa ga nije postio, a također sam ga obavio i s Omerom, pa ga ni on nije postio.” U skladu s ovim stav je većine učenjaka. Oni smatraju da je lijepo (mustehab) ne postiti na Arefatu, kako bi osoba bila fizički spremnija za dovu. Neki su, pak, učenjaci dan Arefata, kad su bili na Arefatu, postili.⁴⁹⁷ Od Ibn Omera postoji drugo predanje u kome se navodi: “Obavio sam hadždž i s Osmanom, pa ni on nije postio.

⁴⁹³ Munker, slab hadis, bilježi ga Ibn Madža, Ibn Hibban (*Medžrubin*) i Ibn Dževzi (*Mevduat*) od Kinane ibn Abbasa ibn Mirdasa es-Sulemija. Buhari nije prihvaćao hadise Abdullaha ibn Kinane.

⁴⁹⁴ Apokrifno predanje.

⁴⁹⁵ Ipak, ti hadisi ne smiju biti apokrifni.

⁴⁹⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

⁴⁹⁷ Hadis je dobar. Bilježe ga Tirmizi, Abdur-Rezzak, Tahavi, Darimi i Ibn Hibban od Ibn Omera, r.a.

Taj dan ne postim ni ja, ali to ne naređujem niti zabranjujem.” Hadis je hasen, a navodi ga i Ibn Munzir.

Ata o postu dana Arefata kaže: “Postim ga zimi, a ne postim ljeti.” Jahja el-Ensari kaže: “Obavezno je prekidati post na dan Arefata.” Osman ibn Ebu el-Asi, Ibn Zubejr i Aiša postili su na dan Arefata. Ibn Munzir kaže: “Draže mi je ne postiti na dan Arefata na Arefatu, po uzoru na Poslanika, s.a.v.s. Kada nisam na Arefatu, taj mi je dan draže postiti, zato što o tom postu Poslanik, s.a.v.s., kaže: “... briše (manje) grijeha (počinjene) u godini koja je prethodila i godini koja slijedi.”⁴⁹⁸ Prenosi se da je Ata rekao: “Onaj ko ne posti na dan Arefata kako bi imao snage za ibadet, imat će nagradu postača.”

11. O riječima Uzvišenog: “*Spo-minjite Allaha kod časnih mjesta*”, tj. spominjite Ga dovom i telbijom kod časnih mjesta. Ovo mjesto se naziva Džem’ (spajanje) zato što se u njemu spajaju akšam i jacija, prema Katadi. Prema drugom tumačenju, mjesto je nazvano po susretu između Adema i Have. Mjesto približavanja nazvano je Muzdelifa.⁴⁹⁹ Moguće je da je taj naziv nastao prema ponašanju hodočasnika, koji

se približavaju Allahu dovama. To su časna mjesta, gdje se vrše obredi hadždža, namaz, boravak i dova.

12. Utvrđeno je da je Poslanik, s.a.v.s., klanjao akšam i jaciju namaze na Muzdelifi spojivši ih. Učenjaci su jednoglasni da je sunnet na hadždžu spojiti akšam i jaciju na Muzdelifi. Razilaze se u vezi s pitanjem osobe koja te namaze klanja prije dolaska na Muzdelifu. Malik smatra da onaj ko s vođom hadžija krene s Arefata, te će namaze obaviti tek na Muzdelifi. To temelji na hadisu Usame ibn Zejda: “Namaz je pred tobom.”⁵⁰⁰

Ibn Habib kaže: “Ko klanja prije dolaska na Muzdelifu, bez opravdanja, ponovit će namaz, kad dobije saznanje. Ovo se tretira kao obavljanje namaza prije vremena, zato što je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Namaz je pred tobom.” Ovo je mišljenje Ebu Hanife. Ešheb tvrdi da namaz ne treba ponavljati, osim ako su oba namaza obavljena za vrijeme večernjeg rumenila, nakon čega će ponoviti samo jaciju.” Ovo je stav Šafije koji podržava kadija Ebu Hasen. Po njima se spajanje ova dva namaza tretira kao sunnet, što nije uvjet njihove ispravnosti. To je isto što i spajanje podne i ikindije namaza na Arefatu. Ibn Munzir opredjeljuje se za ovo mišljenje, a navodi ga i kao mišljenje Ataa

⁴⁹⁸ Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud, Ibn Hibban, Abdur-Rezzak i Ahmed od Ebu Katade, r.a.

⁴⁹⁹ Po glagolu *izdelefe* – približiti se. (Prim. prev.)

⁵⁰⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

ibn Ebu Rebaha, Urve ibn Zubejra, Kasima ibn Muhammeda, Seida ibn Džubejra, Ahmeda, Ishaka, Ebu Sevr i Jakuba. On prenosi da je Šafija rekao da ove namaze treba klanjati samo na Muzdelifi. Ukoliko se do Muzdelife ne stigne prije polovine noći, klanjat će se tada.

13. Ko požuri i stigne na Muzdelifu prije nestanka večernjeg rumenila neće klanjati prije jacijskog vremena, po mišljenju Ibn Habiba. Ovo se odnosi i na imama i na ostale, sve dok rumenila ne nestane. U prilog ovome mišljenju navode se riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Namaz je pred tobom”, koji je klanjao nakon nestanka rumenila. Osim toga, vrijeme obavljanja ovog namaza jeste nakon nestanka rumenila i stoga ga nije dopušteno obavljati ranije. Ne postoji naznaka da se to vrijeme proteže na period prije nestanka rumenila.

14. Ako hodočasnik stigne na Arefat nakon odlaska imama ili iz opravdanog razloga morao zaostati za imamom, po Ibn Mevvazu, dužan je svaki namaz klanjati u njegovu vrijeme. Što se tiče onoga ko iz opravdanog razloga zaostane za imamom, klanjat će oba namaza nakon nestanka rumenila, prema Malikovu mišljenju. Za hadžiju koji se na Arefatu zadrži duže od imama Ibn Kasim kaže da treba obaviti namaz na Muzdelifi, ukoliko se nada da će stići u prvoj trećini noći. U

suprotnom, klanjat će svaki namaz u svoje vrijeme. Ibn Mevvaz pravo odlaganja namaza do Muzdelife daje samo onome ko prati imama i nikom drugom. Malik kao orijentir uzima vrijeme, a ne mjesto. Ibn Kasim u obzir uzima i odabrano vrijeme za namaz i mjesto. Ako se hadžija plaši da će proći odabrano vrijeme namaza, onda se mjesto ne uzima u obzir. Stoga je važnije orijentirati se prema odabranom vremenu.

15. Učenjaci se razilaze oko forme namaza na Muzdelifi – 1. forma ezana i ikameta; 2. da li se namazi moraju obaviti bez pauze ili se smije napraviti pauza u vidu odlaganja prtljaga i slično. Što se tiče ezana i ikameta, prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., klanjao akšam i jaciju na Muzdelifi, s jednim ezanom i dva ikameta.⁵⁰¹ Ovaj je hadis zabilježen u *Sabihu* kao opširno Džabirovo predanje. Ahmed ibn Hanbel, Ebu Sevr i Ibn Munzir zastupaju ovo mišljenje. Malik smatra da treba klanjati s dvama ezanima i dvama ikametima, kao i podne i ikindiju na Arefatu. To se odnosi na prvo podnevsko vrijeme, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.

Ebu Omer kaže da u prilog Malikovu mišljenju nije poznat hadis iz bilo kojeg izvora. Ovaj postupak on bilježi od Omera ibn Hattaba, a Ibn

⁵⁰¹ Hadis je već citiran.

Munzir dodaje i Ibn Mesuda. Malik se oslanja na dokaz da je Poslanik, s.a.v.s., propisao da se oba namaza, na Arefatu i Muzdelifi, obavljaju u isto vrijeme. Budući da je tako i da se svaki namaz obavlja u propisano vrijeme, onda nema razloga uz jedan namaz učiti ikamet, a uz drugi ne. Ovdje nije riječ o nadoknađivanju namaza, već se svaki namaz obavlja u propisano vrijeme. Prema tome, sunnet je proučiti ezan, ikamet i klanjati u džematu. To je jasno, a Allah najbolje zna.

Po mišljenju druge grupe učenjaka, prvi namaz treba obaviti s ezanom i ikametom, a drugi bez ezana i ikameta. Po njihovu obrazloženju, Omer je naredio da se prouči drugi ezan iz razloga što su se ljudi razišli. Tim ih je ezanom htio okupiti. Prema tome, mi smatramo da, ukoliko su se ljudi razišli zbog večere ili nekog drugog razloga, treba proučiti ezan kako bi se sakupili. Nakon ezana treba proučiti i ikamet. Po njima, ovo je razlog Omerova postupka. Oni navode hadis Abdur-Rahmana Jezida da je Ibn Mesud organizirao večeru na Muzdelifi između dva namaza.

Po drugoj verziji, svaki je namaz obavio sa zasebnim ezanom i ikametom. Predanje bilježi Abdur-Rezzak. Treća grupa učenjaka smatra da se ova dva namaza obavljaju na Muzdelifi, s (jednim) ikametom, bez ezana. Abdur-Rezzak također

navodi predanje Ibn Omera: “Božiji je Poslanik, s.a.v.s., sastavio akšam i jaciju na Muzdelifi. Akšam je klanjao tri rekata, a jaciju dva rekata, s jednim ikametom.”⁵⁰²

Prema drugom mišljenju, oba će se namaza klanjati između akšama i jacije s jednim ezanom i jednim ikametom. Ovo se mišljenje zasniva na Hušejmovom predanju da je Ibn Omer spojio akšam s jacijom na Muzdelifi, s jednim ezanom i jednim ikametom, ne praveći pauzu. Slično se predanje navodi kao postupak Poslanika, s.a.v.s., od Huzejme ibn Sabita⁵⁰³, koje nije vjerodostojno. Džuzedžani⁵⁰⁴ prenosi da su Muhammed ibn Hasan, Ebu Jusuf i Ebu Hanifa klanjali s jednim ezanom i dva ikameta. Za akšam se uči ezan, a ikamet za jaciju. Ovo mišljenje zastupa Tahavi, prema Džabirovu hadisu. To je prvo, ispravno i općeprihvaćeno mišljenje.

Grupa učenjaka tvrdi da treba proučiti dva ikameta, bez ijednog ezana. Među pobornicima ovog mišljenja jesu Šafija i njegovi sljedbenici, Ishak, Ahmed ibn Hanbel,

⁵⁰² Hadis je sahih, vjerodostojan. Bilježe ga Buhari i Muslim od Ibn Omera.

⁵⁰³ Bilježi ga Ibn Turkmani u djelu *El-Dževherun-neki*, gdje napominje da ga bilježi Taberi u djelu *Tebzibul-asar*.

⁵⁰⁴ Musa ibn Sulejman, učenik imama Muhammeda ibn Hasana ibn Ferkada. Od njega je učio fikh i bilježio djela. Potiče iz grada u Horasanu, u blizini Belha.

prema jednom predanju, zatim Salim ibn Abdullah i Kasim ibn Muhammed. Njihov je argument Abdur-Rezzakovo predanje od Ibn Omera da je Poslanik, s.a.v.s., kada je došao na Muzdelifu, sastavio akšam i jaciju. Klanjao je tri rekata akšama i dva rekata jacije namaza – sa zasebnim ikametima, ne klanjajući između toga ništa. Ebu Omer navodi da su predanja od Ibn Omera najvjerodostojniji argument o ovom pitanju. Međutim, ona se mogu tumačiti na različite načine. Džabirov je hadis općeprihvaćen i direktan. Kod ovog pitanja nema mjesta za analizu, već se sve bazira na predanjima.

16. Što se tiče obavljanja nekog drugog posla između dvaju namaza, Usama ibn Zejd prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., došavši na Muzdelifu, sišao s jahalice i uzeo abdest ne trošeći mnogo vode. Potom je proučen ikamet i obavljen akšam namaz. “Nakon toga je svaki od nas natjerao devu da sjedne, pa je proučen ikamet i obavljen namaz. Između ta dva namaza ništa nije klanjano.”⁵⁰⁵ U drugom predanju navodi se: “Ljudi su se zaustavili na svojim mjestima ne raskomocujući se dok nije proučen ikamet i klanjana jacija. Tek su se nakon toga raskomotili.”

Napomenuli smo da je Ibn Mesud priređivao večeru između dva namaza. To su argumenti da je dozvoljeno napraviti pauzu između akšama i jacije na Muzdelifi. Malika su pitali treba li na Muzdelifi odmah pristupiti klanjanju namaza ili će se prije toga raspakirati prtljag. On je kazao da ne smeta raspakirati lakhi prtljag. Teži prtljag i zaprege treba ostaviti nakon namaza. Ešheb u svojim djelima navodi da se prtljag može raspakirati prije namaza, ali je bolje to učiniti nakon akšama, ako ne postoji prijeka potreba za tim, kao naprimjer, ako je teret suviše težak za životinju. Što se tiče dobrovoljnih namaza između akšama i jacije, Ibn Munzir navodi da učenjaci jednoglasno smatraju da je sunnet ne klanjati nafile između ta dva namaza. U Usaminom hadisu navodi se: “Između njih nije ništa klanjao.”

17. Noćenje na Muzdelifi nije temeljni dio hadždža (rukni), po mišljenju većine uleme. Ulema se razilazi u vezi sa sankcijama koje se tiču onoga koji je izostavio noćenje na Muzdelifi. Po Maliku, ta osoba mora zaklati kurban. Ko provede veći dio noći na Muzdelifi, nije napravio prekršaj.

Noćenje na Muzdelifi uoči Kurban-bajrama potvrđeni je sunnet kod Malika i njegovih sljedbenika, a ne farz. U tom je smislu i stav Ataa, Zuhrija, Katade, Sufjana es-Sevrija,

⁵⁰⁵ Ocjena hadisa navedena je na strani 355.

Ahmeda, Ishaka, Ebu Sevra i racionalista. Šafija kaže: “Ako hadžija napusti Muzdelifu nakon ponoći, nije napravio prekršaj, a napusti li je prije toga i ne vrati se, dužan je zaklati ovcu.” Ikrima, Ša’bi, Nehai i Hasan el-Basri kažu: “Boravak na Muzdelifi jeste farz. Ko izostavi taj obred, nije mu valjan hadždž, a ihram će mu važiti za umru. Prenosi se da su ovaj stav zastupali Ibn Zubejr, Evzai i Sevri. Ispravno je mišljenje da je boravak na Muzdelifi potvrđeni sunnet.

Hammad ibn Ebu Sulejman kaže: “Ko izostavi stajanje na Muzdelifi, taj je propustio hadždž. Ihram će važiti za umru, a hadždž će obaviti dogodne.” Njihov je argument doslovni tekst Kur’ana i sunneta: “*A kada pođete sa Arefata, spominjite Allaha kod časnih mjesta.*” Dokaz iz sunneta jesu riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Ko boravi s ljudima na Muzdelifi i potom je napusti, taj je obavio hadždž, a onaj ko je to propustio, propustio je hadždž.”⁵⁰⁶ Predanje navodi Ibn Munzir.

Darekutni bilježi predanje Urve ibn Mudarrisa: “Došao sam Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., na Muzdelifu u momentu kad je htio klanjati i rekao: ‘Allahov Poslaniče, ja sam došao s planine Tajj’a, zamorio sam svoju jahalicu, a i sam sam iscrpljen.

Nisam prošao ni jedno brdo a da na njemu nisam zastao, pa imam li ja hadždž?’ Allahov Poslanik, s.a.v.s., na to reče: ‘Ko s nama bude prisustvovao ovom namazu (sabahu) i proboravi s nama dok se (sa Muzdelife) ne krene, a prije toga je stajao na Arefatu, noću ili danju, on je izvršio svoj hadždž i ono što mu je propisano.’”⁵⁰⁷

Ša’bi kaže: “Ko propusti boravak na Muzdelifi, ihram će mu važiti za umru.” Zagovornici stava većine odgovaraju da ajet ne ukazuje na obavezu boravka niti noćenja, zato što se to u ajetu uopće ne spominje, već se govori o spominjanju Allaha. Svi su saglasni da onaj ko boravi na Muzdelifi ne spominjući Allaha ima valjan hadždž. A pošto naredeni zikr ne predstavlja srž hadždža, prisustvo na spomenutom mjestu još je manje važno. Ebu Omer kaže: “Učenjaci su također saglasni da s izlaskom sunca na Kurban-bajram ističe vrijeme stajanja na Muzdelifi. Za one koji boravak na Muzdelifi smatraju farzom ili sunnetom, to treba učiniti prije izlaska sunca. Kada je u pitanju hadis Urve ibn Mudarrisa, u nekim se verzijama govori samo o stajanju na Arefatu, bez spominjanja Muzdelife. U tom je smislu i hadis Abdur-Rahmana ibn Ja’mera ed-Dilija “da su neki ljudi iz Nedžda došli Allahovu

⁵⁰⁶ Autor ovo predanje pripisuje Ibn Munziru, ali ga kod njega nisam našao. (Prim. red.)

⁵⁰⁷ Hadis je već citiran na strani 348.

Poslaniku, s.a.v.s., dok je bio na Arefatu i nešto ga upitali. On je tada naredio glasniku pa je ovaj uzviknuo: ‘Hadždž je Arefat. Ko stigne (otići na Arefat) u noći Muzdelife prije zore, taj je stigao obaviti hadždž.’⁵⁰⁸ Hadis navodi i Nesai.

Riječi Poslanika, s.a.v.s., u hadisu Urve: “Ko sa nama bude prisustvovao ovom namazu (sabahu)...”, odnose se na namaz na Muzdelifi. Ukoliko hadžija zaspi na Muzdelifi i propusti klanjati namaz s imamom, njegov je hadždž potpun, po jednoglasnom mišljenju učenjaka. Budući da prisustvovanje namazu s imamom ne predstavlja srž hadždža, onda je boravak na mjestu obavljanja namaza još manje obavezan. Kažu: “Iz ovog se hadisa ne može zaključiti da je to obaveza. To se odnosi samo na Arefat.”

18. Kaže Uzvišeni: “*Spominjte Njega, jer vam je On ukazao na Pravi put.*” Imperativ je ponovljen dva puta radi potvrde. Po drugom tumačenju, prva se naredba odnosi na spominjanje kod svetih mjesta, a druga na propis o ihlasu. Po nekima, druga se naredba odnosi na nabranje blagodati i zahvaljivanje na njima. Potom ih (Uzvišeni) podsjeća na vrijeme kada su bili u zabludi, kako bi uvidjeli veličinu Njegove blagodati. Kaže: “...a prije toga ste bili u zabludi.”

﴿لَمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ
وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi i tražite od Allaha oprosta, jer Allah, uistinu, prašta i samilostan je.” (El-Bekara, 199)

Ovaj ajet sadrži četiri pitanja:

1. “Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi.” – Prema jednom tumačenju, ove su riječi upućene članovima *humsa*. Oni nisu s ostalim ljudima stajali na Arefatu, već su boravili na Muzdelifi, koja je u sklopu harema. Govorili su: “Mi smo stanovnici Allahova harema i trebamo veličati harem. Nećemo veličati ništa osim toga.” Uprkos tome što su znali da je Arefat mjesto gdje je stajao Ibrahim, a.s., nisu željeli napustiti granice harema. Oni su dan Arefata provodili na Muzdelifi i odatle su kretali, za razliku od ostalih hadžija, koji su stajali na Arefatu. Ovim im se ajetom naređuje da postupaju kao i ostali ljudi. Riječ *zatim* nema funkciju vremenskog priloga, već veznika koji ovu rečenicu vezuje s prethodnom. Dahhak kaže: “Ovaj je ajet upućen cijelom ummetu, a pod ‘ostalim ljudima’ misli se na Ibrahima, a.s. U ajetu “...one kojima je, kada su im ljudi rekli...” (Ali Imran, 173), također se misli na jednog čovjeka. Ovaj se ajet odnosi na odlazak s Arefata ili s Muzdelife. Prema ovom tumačenju, prilog *zatim* ima svoju osnovnu

⁵⁰⁸ Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ibn Hibban.

funkciju. Ovo tumačenje podržava Taberi. Znači: “Krenite odakle je krenuo Ibrahim, sa Muzdelife”, ili: “Zatim krenite sa Mine, zato što je polazak s Arefata bio prije polaska s Muzdelife”.

Smatram da ova naredba odlaska ide u prilog učenjaka koji smatraju da je boravak na Muzdelifi obavezan. A Allah najbolje zna. Ipak, prvo je tumačenje ajeta ispravno.

Tirmizi navodi da je Aiša rekla: “Kurejš i druga plemena koja su slijedila njihovu vjeru jesu *humsi*. Oni su stajali na Muzdelifi govoreći: ‘Mi smo (žitelji) Allahove kuće’, dok su svi ostali stajali na Arefatu, pa je Uzvišeni Allah objavio: ‘Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi...’”⁵⁰⁹ Ebu Isa kaže: “Ovaj hadis je hasen-sahih.”

Muslim u *Sahihu* navodi riječi Aiše: “Ajet: ‘Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi’, odnosi se na humse. Ostali su Arapi boravili na Arefatu, a oni su boravili na Muzdelifi, odbijajući da je napuste. Kada je objavljen ajet: ‘Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi’, vratili su se na Arefat.”⁵¹⁰ Ovo su neki od mnogobrojnih direktnih dokaza koji pobijaju sva ostala mišljenja. Neka je Allah na pomoći. Seid ibn Džubejr je riječ *ljudi* izgovarao kao

“onaj koji je zaboravio” (en-nāsī), aludirajući na Adema, a.s., o kome Kur’an kaže: “...*ali on je zaboravio i nije odlučan bio.*” (Ta-Ha, 115) Uzvišeni naređuje traženje oprosta na pravom mjestu za to. Po drugom tumačenju, Uzvišeni naređuje traženje oprosta zbog postupaka koji su bili suprotni Ibrahimovoj tradiciji, tj. stajanja na Kuzehu, koji pripada Muzdelifi, umjesto na Arefatu.

2. Ebu Davud prenosi da je Alija rekao: “Kada je svanulo, otišao je na brdašce Kuzeh i, zastavši malo na njemu, rekao: ‘Ovo je brdašce Kuzeh, mjesto na kome treba malo stajati. Inače, cijela je Muzdelifa mjesto na kome se stoji. Ondje je Mina, mjesto gdje treba zaklati kurbane.’”⁵¹¹

Hodočasnici je propisano da nakon odlaska s Arefata noć provedu na Muzdelifi. U zadnjem će dijelu noći s imamom otići do svetih mjesta. Kuzeh je brdo na kome stoji imam. Tu će boraviti do svitanja, spominjući Allaha i čineći dovu. Prije izlaska krenut će dalje. Predislamski su Arapi postupali drugačije. Oni su kretali nakon izlaska sunca govoreći: “Obasjaj Sebir, kako bismo napali”, tj. kako se približavamo isteku svetih mjeseci, nastaviti ćemo napade. Buhari prenosi predanje Amra ibn

⁵⁰⁹ Hadis je dobar. Bilježi ga Tirmizi od Aiše, r.a., u ovoj formi.

⁵¹⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a., u sličnim verzijama.

⁵¹¹ Hadis je hasen, dobar. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi u široj formi, kao i Ibn Madža, Ebu Ja’la i Ahmed.

Mejmuna da je Omer, r.a., na Muzdelifi klanjao sabah, a zatim ustao i rekao: "Mušrici nisu kretali (sa Muzdelife) sve dok se ne bi pojavilo sunce i govorili bi: 'Obasjaj Sebir!' Vjerovjesnik, s.a.v.s., radio je drukčije od njih i kretao je prije nego što bi sunce izašlo."⁵¹² Ibn Ujejna bilježi da su mušrici kretali s Arefata prije zalaska, a s Muzdelife nakon izlaska sunca. Zato je Božiji Poslanik, s.a.v.s., propisao da se s Arefata kreće kasnije, a s Muzdelife ranije od mušrika.

3. Kretanje s Muzdelife odvijat će se kao i kretanje s Arefata – hadžije će predvoditi imam brzim hodom. U Muslimovu *Sabihu* navodi se da je Usama, r.a., bio upitan: "Kako je išao Božiji Poslanik, s.a.v.s., pri povratku sa Arefata?" "Išao je brzo koliko je mogao, a čim bi uhvatio slobodna prostora, još bi više ubrzavao", odgovorio je on."⁵¹³ O ovome je ranije bilo riječi.

Poželjno je zaći u dolinu Muhassir na udaljenost dometa kamena. Ako se to ne učini, nije grijeh. Ova dolina pripada Mini. Sevri i drugi navode predanje Džabira: "Poslanik, s.a.v.s., krenuo je iz mjesta Džem' mirno i dostojanstveno. Svoju je devu tjerao da požuri preko doline Muhassir." Rekao im je: "Uzmite

od mene obrede svoje." Kada bi u jutro Kurban-bajrama stigli na Minu, bacili bi kamenčiće s jahalice, ako bi bili u mogućnosti. Nije preporučeno jahati pored drugih džemreta. Naređeno je da se baci po sedam kamenčića veličine boba, kao što će biti navedeno. Nakon bacanja kamenčića, dozvoljeno je oblačenje šivene odjeće i ostalo, osim općenja sa ženama, mirisanja i lova, prema mišljenju Malika i Ishaka, po predanju Ebu Davuda el-Haffafa. Omer ibn Hattab i Ibn Omer kažu da je dozvoljeno sve osim žena i mirisa. Onaj ko se namiriše, po mišljenju Malika, nakon bacanja kamenčića, a prije obavljanja glavnog tavafa, nije dužan zaklati kurban, sudeći po argumentima. Osoba koja bude lovila nakon bacanja kamenčića, a prije glavnog tavafa, dužna je iskupiti se. Šafija, Ahmed, Ishak i Ebu Sevr smatraju da je dozvoljeno sve osim općenja sa ženama. Ovo je mišljenje zastupao i Ibn Abbas.

4. Učenje telbije prekida se kod bacanja prvog kamenčića na Džemretul-Akabi. To je mišljenje većine učenjaka u Medini i drugim krajevima. Po Maliku, to je dozvoljeno. Njegovo je zvanično mišljenje da se telbija prekida nakon podneva na dan Arefata. Predanje o tome bilježi od Alije, uz napomenu da je to njegov stav.

⁵¹² Hadis bilježe Buhari, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Ibn Hibban.

⁵¹³ Hadis bilježi Muslim od Usame ibn Zejda, r.a.

Ja kažem da u ovom pitanju osnovu predstavljaju sljedeća Muslimova predanja:

“Fadl ibn Abbas, koji je jahao iza Poslanika, s.a.v.s., prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., pri večernjem polasku s Arefata i jutarnjem s Muzdelife, govorio ljudima da budu mirni i dostojanstveni. Požurivao je devu kroz dolinu Muhassir. Naredio je da tu sakupe kamenčiće koje će bacati na Mini.” Prenosilac kaže: “Božiji je Poslanik, s.a.v.s., izgovarao telbiju sve do bacanja kamenčića kod Džemretul-Akabe.”⁵¹⁴ U drugom se predanju navodi: “Poslanik, s.a.v.s., pokazivao je kako se bacaju kamenčići.”

Buhari navodi predanje Abdulla-ha da je on prišao Velikom džemretu (Džemretul-Akabi), ostavivši Kabu s lijeve, a Minu sa svoje desne strane, i bacio sedam kamenčića, a zatim rekao: “Ovako je bacao onaj kome je objavljena sura El-Bekara, s.a.v.s.”⁵¹⁵

Darekutni bilježi Aišino predanje u kome Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Kada obavite bacanje, brijanje glave i klanje kurbanda, dozvoljeno vam je sve osim općenja sa

ženama – oblačenje (šivene) odjeće i upotreba mirisa.”⁵¹⁶

Buhari navodi predanje Aiše: “Namirisala sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., svojom rukom prilikom njegova oblačenja ihrama i prilikom njihova skidanja i to prije nego što je obavio tavaf oko Kabe.”⁵¹⁷ Ovo je malo oslobađanje od ihrama, a veliko nastupa nakon tavaful-ifade. Time je dozvoljen odnos sa ženama i sva ihramska ograničenja. O tome će biti više riječi u komentaru sure El-Hadždž, ako Bog da.

﴿فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ﴾

“A kad završite obrede vaše, opet spominjite Allaha, kao što spominjete pretke vaše, i još više Ga spominjite! Ima ljudi koji govore: ‘Daj Ti nama, Gospodaru naš, na ovome svijetu!’ Takvi na onom svijetu neće imati ništa.” (El-Bekara, 200)

Ovaj ajet sadrži dva pitanja:

1. *“A kad završite obrede vaše...”* – Mudžahid kaže: “Obredi su kurbandi i žrtvovanje.” Prema drugom

⁵¹⁴ Hadis bilježe Muslim, Nesai, Ibn Hibban, Ibn Huzejma i Ahmed od Fadla ibn Abbasa, r.a.

⁵¹⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Abdulla-ha ibn Mesuda, r.a., u sličnim verzijama.

⁵¹⁶ Hadis je daif, slab. Bilježi ga Darekutni od Aiše, r.a., u ovoj formi. Hadis u kraćoj verziji bilježi i Ebu Davud, također od kao daif predanje.

⁵¹⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Aiše, r.a., u sličnim verzijama.

tumačenju, to su obredi hadždža, zato što Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Uzmite od mene obrede vaše.” Znači, nakon obavljanja nekog hadžskog obreda, spominjite Allaha i zahvaljujte Mu na blagodatima.

2. “...opet spominjite Allaha, kao što spominjete pretke vaše...” – Arapi su imali običaj da nakon završetka obreda hadždža ostanu kod džemreta i hvališu se svojim precima, navodeći njihove zasluge, junaštvo, plemenitost i slično. Govorili su: “Moj je otac bio gostoprимljiv, široke ruke, imućan. Zato, podari i meni kao što si podario njemu...” Spominjali su samo svoje pretke.

Ovaj je ajet objavljen kako bi se obavezali da će spominjati Allaha više nego što su spominjali svoje očeve u doba džahilijeta. Ovo je tumačenje većine mufesira. Ibn Abbas, Ata, Dahhak i Rebi tumače: “Spominjite Allaha kao što djeca spominju svoje roditelje – majko, oče..., tj. tražite pomoć i zaštitu od Njega kao što ste u doba djetinjstva to tražili od svojih roditelja.” Prema drugom tumačenju, ajet znači: “Spominjite i veličajte Allaha, branite Njegove svetinje i ne dozvoljavajte da neko čini širk u Njegovoj vjeri i obredima – kao što spominjete svoje očeve po dobru, štitite njihovu čast i branite ih.” Ebu Dževza je rekao Ibn Abbasu: “Ljudi danas ne spominju svoje

pretke. Šta, onda, znači ovaj ajet?” On reče: “Ajet se ne odnosi na to, već ukazuje da se treba ljutiti kada neko čini grijeh prema Allahu više nego što se ljutimo kada neko vrijeđa naše roditelje.”

“Ima ljudi koji govore: ‘Daj Ti nama, Gospodaru naš, na ovome svijetu!’” Ajet se odnosi na mušrike. Ebu Vail, Suddi i Ebu Zejd kažu: “Arapi su se u džahilijetu molili samo za ovosvjetske dobiti. Molili su za deve, ovce i pobjedu nad neprijateljem. Nisu vodili računa o ahiretu. Nisu ga poznavali niti u njega vjerovali. Ajet zabranjuje dove koje se tiču ovog svijeta, u formi pripovijesti o njima. Ovo se upozorenje također može odnositi i na vjernike, ukoliko svoje dove ograniče samo na ovaj svijet. Prema tome – “takvi na Onom svijetu neće imati ništa.”

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

“A ima i onih koji govore: ‘Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovome i na onome svijetu, i sačuvaj nas patnje u ognju!’” (El-Bekara, 201)

Ovaj ajet sadrži tri pitanja:

1. “A ima i onih”, tj. ljudi, muslimana koji traže dobro i na ovom i na budućem svijetu. Dobra u ovom ajetu imaju brojna tumačenja. Po Aliji ibn Ebu Talibu, dobro na ovom svijetu jeste lijepa žena, a na

budućem hurije krupnih očiju, dok je "patnja u ognju" loša žena.

Kažem da je ovo neispravno tumačenje koje nema veze s Alijom. Vatra u ovom ajetu ima pravi smisao, a žena ima preneseni. Katada kaže: "Dobro na ovom svijetu jeste blagostanje, zdravlje i dovoljno sredstava za život." Hasan kaže: "Dobro na ovom svijetu jesu nauka i ibadet." Postoje i druga tumačenja. Ipak, većina učenjaka smatra da se pod ovim dvama dobrima podrazumijevaju blagodati ovog i budućeg svijeta. To je ispravno tumačenje, zato što riječi nose sav taj smisao. "Dobro" je neodređena vrsta riječi u kontekstu dove. Prema tome, ona obuhvaća sva moguća dobra. Dobro budućeg svijeta jeste Džennet, prema općeprihvaćenom tumačenju. Postoji tumačenje i da se pod ovim ne podrazumijeva jedno dobro, već se misli na dobar poklon, dar, ali je ta riječ izostavljena.

2. "...i sačuvaj nas patnje u ognju!" – Ovom se dovom čovjek obraća Uzvišenom da ga ne uvede u vatru zbog počinjenih grijeha i liši ga šefaata. Ovo se može tumačiti i kao naglašena dova kojom se traži ulazak u Džennet, kako bi želja za spasenjem bila izražena na dva načina. U tom je smislu jedan ashab rekao Poslaniku, s.a.v.s.: "Ja u svojoj dovi kažem: 'Gospodaru, uvedi me u Džennet i spasi me od vatre.' Ne znam šta izgovarate ti i

Muaz." Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče mu: "Izgovaramo isto to." Hadis navode Ebu Davud u *Sunenu* i Ibn Madža.

3. Ovo je sveobuhvatna dova koja se tiče i ovog i budućeg svijeta. Kada su Enesa neki ljudi zamolili da uputi dovu za njih, on je rekao: "Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovome i na onome svijetu i sačuvaj nas patnje u ognju!" Kada su tražili još, on je rekao: "Šta želite više? Zamolio sam Uzvišenog da vam podari dobra ovog i budućeg svijeta!" U dva *Sahiha* navodi se Enesov hadis: "Najčešća dova Vjerovjesnikova, s.a.v.s., bila je: 'Allahumme atina fid-dunja haseneten ve fil-ahireti haseneten ve kina azaben-nar.' 'O Allahu naš! Daj nam dobro na ovome svijetu i dobro na onome svijetu, i sačuvaj nas vatre Džehennema!'"⁵¹⁸ Nakon toga je Enes, kad bi se molio Bogu, učio ovu dovu, a i kad bi upućivao kakvu dovu, ovu je dovu umetao u nju!

U Omerovu se hadisu navodi da je obavljao tavaf oko Kabe i učio: "Rabbena atina fid-dunja haseneten ve fil-ahireti haseneten ve kina azaben-nar", i da mu je to bila jedina praksa.⁵¹⁹ Ovo navodi Ebu Ubejd.

⁵¹⁸ Hadis bilježe Buhari u *El-Edeb el-mufredu*, Muslim, Ebu Davud, Nesai u djelu *Kubra* i Ibn Hibban od Enesa ibn Malika, r.a.

⁵¹⁹ Mevkuf. Bilježi ga Taberani u *Dovama*, Bejheki, Ibn Ebu Šejba i Ahmed u

Ibn Džurejdž bilježi da je on naredivao da se tokom obreda uči ovaj ajet: “Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovome i na onome svijetu, i sačuvaj nas patnje u ognju!” Ibn Abbas kaže: “Pokraj ugla (Kabe) boravi melek koji, otkako postoje nebesa i Zemlja, govori: ‘Amin.’ Zato na tom mjestu učite: ‘Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovome i na onome svijetu, i sačuvaj nas patnje u ognju!’” Ataa ibn Ebu Rebaha pitali su o jemenskom uglu Kabe. Rekao je: “Prenio mi je Ebu Hurejra da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: ‘Sedamdeset meleka je zaduženo za njega. Ko bude učio dovu: ‘Allahu moj, pomoz mi u vjeri i stvarima ovog i budućeg svijeta. Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovome i na onome svijetu, i sačuvaj nas patnje u ognju!’, oni će reći: ‘Amin.’”⁵²⁰ Hadis navodi Ibn Madža u *Sunenu*. U cijelosti će biti naveden u komentaru sure El-Hadždž, ako Bog da.

﴿أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

“Njih čeka nagrada koju su zaslužili! – A Allah brzo sviđa račune.” (El-Bekara, 202)

Ovaj ajet sadrži tri pitanja:

Zubdu od Omera, r.a.

⁵²⁰ Munker, slab hadis. Navode ga Ibn Madža i Dejlemi u *Firdevsu* od Ebu Hurejre, r.a.

1. “Njih čeka nagrada koju su zaslužili!” – Ovo se odnosi na drugu skupinu – skupinu islama. Znači, njih čeka nagrada hadždža ili zasluga za dovu. Jer je vjernikova dova ibadet. Po drugom tumačenju, zamjenica se odnosi na obje skupine – vjernici će imati nagradu za djela i dovu, a nevjernici kaznu za mnogoboštvo i nemar prema ahiretu. U ovom smislu kaže Uzvišeni: “Svima će pripasti nagrada ili kazna, već prema tome kako su postupali” (El-En’am, 132)

2. “A Allah brzo sviđa račune.” – Znači, Njemu nije potrebno brojanje, ugovaranje niti naprezanje uma, kao kod računovođa. Njegove su riječi istina: “A dosta je to što ćemo Mi račune ispitivati.” (El-Enbija, 47)

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Gospodaru, Ti Koji si Kur’an poslao, Ti Koji brzo račune svodiš.”⁵²¹ Uzvišeni zna za dobra i loša djela ljudi i nije Mu potrebno podsjećanje niti razmišljanje. On već pozna je stanje čovjeka kome svodi račun. Svrha računa jeste poznavanje činjenica. Po drugom tumačenju, On će ljude brzo nagraditi za njihova djela. Neki tumače da Njega ne okupira jedan posao više od drugog

⁵²¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Ebu Evfe, r.a, u sličnim verzijama. Kod Buharija hadis završava riječima: “... Allahu moj, porazi ih i uzdrmaj tlo pod njihovim nogama.”

i svima će odjednom svesti račun, kao što se navodi u ajetu: “*Stvoriti sve vas i sve vas oživiti isto je kao stvoriti i oživiti jednoga čovjeka.*” (Lukman, 28) Hasan kaže: “Njegov je obračun brži od treptaja oka.” U predanju se navodi: “Allah svodi račun za onoliko za koliko se može pomusti ovca.”⁵²² Neki učenjaci tumače da Uzvišeni, kada svodi račun jednom pojedincu, to se odnosi na sva stvorenja. Pitali su Aliju ibn Ebu Taliba, r.a.: “Kako Uzvišeni može svesti račun svim stvorenjima u jednom danu?” On odgovori: “Kao što ih opskrbljuje u jednom danu!” Smisao računa jeste da Uzvišeni upozna robove s veličinom Njegove nagrade za njihova djela i podsjeti ih na ono što su zaboravili. U prilog tome govori ajet: “*Na Dan kada ih Allah sve oživi, pa ih obavijesti o onome šta su radili. Allah je o tome račun sveo, a oni su to zaboravili.*” (El-Mudžadela, 6) Postoji tumačenje da ovaj ajet ukazuje na brzinu dolaska Dana obračuna, te da se ovim želi upozoriti na Sudnji dan.

Smatram da su sva ova tumačenja moguća. Svaki se čovjek treba pobrinuti da mu obračun bude što lakši, čineći dobra djela. Lahak

obračun bit će onome ko bude preispitivao sam sebe na ovom svijetu.

3. Ibn Abbas kaže da se ajet: “*Njih čeka nagrada koju su zaslužili!*”, odnosi na čovjeka koji uzme novac da za drugog obavi hadždž, a i sam zaradi nagradu. Prenosi se da je o ovom ajetu rekao: “Neki je čovjek upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s.: ‘Moj je otac umro, a nije obavio hadždž. Mogu li ga ja obaviti umjesto njega?’ A on reče: ‘Šta misliš o tome da je tvoj otac ostao nekome dužan. Bi li ti izmirio taj dug za njega?’ ‘Da.’ ‘Allahov dug je preči’, reče mu Poslanik. ‘Hoću li imati nagradu za to?’, upita. Tada je Uzvišeni objavio: ‘Njih čeka nagrada koju su zaslužili!’”⁵²³ Znači, onaj ko obavi hadždž u ime umrle osobe, dijelit će nagradu hadždža s njom. Ebu Muhammed Huvejz Mendad u djelu *Ahkam* kaže: “Ibn Abbasovo mišljenje istovjetno je s Malikovim, zato što ono implicira da osoba u ime koje se obavlja hadždž ima nagradu za finansiranje, a osoba koja je obavila hadždž nagradu za hadždž. Znači, jedan će imati nagradu za napor i djela, a drugi za imetak i opskrbu. Zato kažemo da u vezi s

⁵²² Nisam pronašao da ovo predanje doseže do Poslanika, s.a.v.s. Vjerovatno su to riječi nekog od prethodnika. Vidi: *Et-Tergib vet-Terhib i Medžma.*

⁵²³ Hadis bilježe Buhari i Muslim od Ibn Abbasa, r.a., gdje je osoba koja pita žena. Ovu verziju navodi Nesai u djelu *Kubra*, Bejheki, Ibn Hibban, Darekutni, u sličnim verzijama, u kojima se ne navodi dio: “Tada je Uzvišeni objavio...”

ovim pitanjem nema razlike između onoga ko jeste ili nije obavio hadždž za sebe. U pitanju zastupanja ne pravi se razlika je li zamjenik obavio obred u svoje ime ili ne, po uzoru na zastupanje u ovosvjetskim pitanjima. Isto važi i za osobu koja nije izvršila obavezu zekata, iskupa (keffareta) ili drugog – dozvoljeno

je da je neko drugi zamijeni čak i ako nije izvršio dotičnu obavezu za sebe. Isto važi i u ovosvjetskim poslovima – onaj ko nije obavio neku funkciju za sebe može mijenjati drugog u tome, premda za sebe to nije učinio. Sklapanje braka može obaviti i onaj ko sam nije oženjen.

Kraj drugog dijela Kurtubijeva tefsira.
Slijedi, ako Bog da, treći dio, koji počinje ajetom:
“I spominjite Allaha u određenim danima...”